

Plutokracija: vladavina bogatih v ZDA

Danica
Fink Hafner

ZDA

plutokracija

demokracija

kapitalizem

tehnologije

revščina

religija

rasizem

vojne

svet

Plutokracija: vladavina bogatih v ZDA

Objavljeno v knjižni zbirki Politika:

Simona Kustec Lipicer (ur.)

Politične vsebine in volilna kampanja

Alenka Krašovec (ur.)

Volitve v Evropski parlament 2009

Tomaž Deželan

Nasproti evropskemu federalizmu?

Simona Kustec Lipicer, Samo Kropivnik, Tomaž Deželan, Alem Maksuti

Volilni programi in stališča

Drago Zajc, Samo Kropivnik, Simona Kustec Lipicer

Od volilnih programov do koalicijskih pogodb

Janko Prunk, Metka Rangus

Sto let življenja slovenskih političnih strank: 1890–1990

Danica Fink Hafner (ed.)

The Development of Civil Society in the Countries on the Territory of the Former Yugoslavia since 1980s

Danica Fink Hafner, Matej Knep, Meta Novak

The Slovenian Greens: From Early Success to Long-Term Failure

Damjan Lajh, Meta Novak

Organizirana civilna družba v procesih odločanja na ravni Evropske Unije

Meta Novak

Izražanje političnih mnenj v anketah

Danica Fink Hafner, Matej Knep, Meta Novak

Razvoj slovenskih zelenih strank v primerjalni perspektivi

Danica Fink Hafner, Boštjan Slatenšek

Teokracija: Talibski režim v Afganistanu 1996–2001

Elena Nacevska

Women in Politics in Western Balkan Countries

Tomaž Deželan

Izzivi politične participacije mladih

Marko Lovec (ed.)

Populism and attitudes towards the EU in Central Europe

Danica Fink Hafner

Britanska demokracija: suverenost parlamenta

Danica Fink Hafner

Populizem

Alenka Krašovec, Tomaž Deželan (ur.).

Volilno leto

Marko Hočevar

Neoliberalizem in teorije države: Politika, ekonomija, družba

Marko Hočevar, Tibor Rutar, Marko Lovec (eds.)

The Neoliberal World Order in Crisis, and Beyond: An East European Perspective

Meta Novak (ur.)

Volitve v državni zbor 2022

Plutokracija: vladavina bogatih v ZDA

Danica Fink Hafner



Plutokracija: vladavina bogatih v ZDA

Danica Fink Hafner

1. elektronska izdaja

Knjižna zbirka: POLITIKA

Urednica knjižne zbirke: Alenka Krašovec

Izdajatelj in založnik: Fakulteta za družbene vede, Založba FDV

Za založbo: Samo Uhan, dekan

Recenzenta: ddr. Rudi Rizman in dr. Žiga Vodovnik

Jezikovni pregled: Barbara Korun

Naslovnica: Žiga Testen

Prelom: Zavod Vizar

Ljubljana, 2026



To delo je ponujeno pod licenco Creative Commons Priznanje avtorstva-Deljenje pod enakimi pogoji 4.0 Mednarodna licenca (izjema so fotografije)./This work is licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License (except photographs).

DOI: <https://doi.org/10.51936/9789612951634>

Dostopno prek: <https://ebooks.uni-lj.si/ZalozbaUL>

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici

COBISS.SI-ID 287741955

ISBN 978-961-295-163-4 (PDF)

Kazalo

Seznam tabel	12
Kratice	13
O avtorici	15
Predgovor	17
1. UVOD	19
Uvod	21
Plutokracija (vladavina bogatih) – opredelitev pojma	24
Vladavine manjšin: oligarhija vs plutokracija	24
Zakaj se oblikujejo plutokracije	26
Dinamičnost pojava plutokracij	27
Teritorialnopolitične ravni plutokracije	28
Ali je plutokracija združljiva z demokracijo?	30
Ali so ZDA plutokracija?	31
2. TEORETSKA IN PRAVNA UTEMELJITEV MODERNE AMERIŠKE VLADAVINE	35
Teoretski viri ustanavljanja ameriške vladavine	37
Viri ameriške politične misli	37
Ključni filozofski viri ameriškega prosvetljenstva	37
Ameriški mesianizem	46
Ameriški model vladavine kot alternativa ruskemu (in danes tudi kitajskemu) modelu vladavine	47
Prva moderna pisna ustava	49
Pisna ustava	49
Pravice posameznika in suverenost ljudstva (demos)	49
Svoboda in iskanje sreče	50
Republika	51
Predstavniška vladavina	51
Delitev oblasti in institucionalno ravnoesje	52
Ustavno omejevanje posebnih interesov	53
Tolerantnost	54
Kritike ustave in dinamičnost interpretacij ustave	54

Variacije v ameriškem liberalizmu in reakcije nanje	55
Variacije v ameriškem liberalizmu	55
Socializem, (anti)komunizem, nova levica in demokratični socializem ..	57
Reakcionarne ideje in ameriški fašizem	59
Ameriški feminizem, sodobna razdrobljenost in pragmatičnost ameriške filozofije	65
3. AMERIŠKA VLADAVINA V PRAKSI	67
Teritorialnopolitični nastanek in razvoj ZDA	69
Ustanovitev mednarodno neodvisne državne tvorbe	69
Državljanstvo in ustanovitev politične skupnosti	70
Manifest usode (Manifest Destiny) in teritorialno širjenje republike ..	70
Ameriški kapitalizem: brutalnost potenciranega pohlepa	75
Dinamičnost brutalnega ameriškega kapitalizma	76
Vojne	87
Poslovni ciklusi, panike in ekonomske krize	88
Ekonomija in država v ZDA	88
Kriminalne/mafijske združbe in ekonomija	90
Dve obdobji skrajnih plutokratskih deformacij V ZDA	91
Prva pozlačena doba	91
Reakcija na prvo plutokratsko obdobje	93
Razvoj drugega pozlačenega obdobja	94
Reakcija na drugo plutokratsko obdobje	95
Verska svoboda in njene omejitve	96
Zgodovinska dediščina	97
Religioznost	98
Religijski trg in religijska ekonomija	101
Religioznost politikov, politična instrumentalizacija in monetizacija religije	102
Omejevanje verske svobode in religiozno omejevanje svobode	105
ZDA – krščanska nacija	106
Religija in šole	107
Islam v ZDA	110

4. NAJBOLJŠA DEMOKRACIJA, KI SE JO LAHKO KUPI ZA DENAR	111
Protislovnost ameriške vladavine	115
Ciklično ponavljanje kriz demokracije	116
Temeljne vrednote sistema	117
Predstavniška vladavina in moralizem	120
Ameriški sen	121
Kult navadnega človeka, ameriška demokracija in potrošništvo	122
Pohlep – podoba in samopodoba Amerike	123
Dinamičnost pri uveljavljanju načela delitve oblasti	129
Razmerja moči med ravnimi oblasti	129
Spreminjanje razmerij med kongresom in predsednikom	131
Sodstvo in druge veje oblasti	136
Množični mediji in spletna socialna omrežja– četrta in peta veja oblasti?	143
5. DRUŽBENE IN POLITIČNE NEENAKOSTI	147
Družbene neenakosti in njihovi politični učinki	149
Antagonizem med svobodo in enakostjo v ZDA	149
Ideal politične enakosti, socialna izključenost in družbeni konflikti ..	150
Družbena neenakost spolov	154
Družbenoekonomske razlike med družbenimi skupinami in razizem	160
Skrajne družbene neenakosti in politične neenakosti	161
(Ne)svoboda posameznikove politične izbire, strankarstvo in problem neenakega političnega predstavništva	163
Svoboda posameznikove izbire	163
Politične stranke	163
Prvotna državotvorna vloga strank	164
Negativni prizvok strankarstva	165
Strankarsko predstavništvo	166
Organizacijske značilnosti strank	166
Ideološko-politične strankarske družine	168
Strankarski sistem	170
Polarizacija	173
Populizem	174

Politične izmenjave	177
Neenakost v političnem predstavištvu	178
Poslovne in politične dinastije	179
Nevidna vlada: pristranski pluralizem interesnih skupin	180
Gibanja in stranke	183
6. NASILJE, STRAH IN NADZOR	185
Nasilje, strah in družbene neenakosti	187
Zgodovinski viri nasilja	187
»Kultura« nasilja: »pravica do orožja« in oboroženost civilnega prebivalstva	188
Nasilje, kriminal, smrti in družbene neenakosti	189
Orožje, varnost in družbene neenakosti	191
Milice, privatizacija in militarizacija javne policije, policijsko nasilje in družbene neenakosti	193
Obseg in nasilnost kaznovanja	196
Širjenje strahu pred apokaliptičnimi dogodki in priprave različnih družbenih slojev nanjo	199
Politično nasilje	201
Pohlep in ekonomsko nasilje	203
Religija in nasilje v ZDA	205
Znanost in nasilje v ZDA	206
Človekove pravice	209
Eskalacija strahu in nasilja v drugem Trumpovem	209
Moralne panike in družbena obravnava spolov	217
Pravice istospolnih in roza moralne panike	217
Morala, strah in politika v kulturi in umetnosti	221
Izražanje ameriške moči – pozitivno predstavljene težnje ameriškega razvoja	221
Ameriški trendi popularne umetnosti	222
Simbiotični odnos med vlado in filmsko industrijo	223
Rdeči strah	224
Družbeno cenzorstvo v filmski industriji	225
Korporativno cenzorstvo	226
Družbeno in državno cenzorstvo umetniških del	226
Vzvodi omejevanja svobode govora	228
Kombinacije političnih, pravnih in represivnih vzvodov	228

Kombinacija političnih in ekonomskih vzvodov in vloga tiska	229
Ekonomski vzvodi: lastništvo medijev	230
Pristranosti pri političnem omejevanju svobode govora	231
Svoboda izražanja mnenja prek demonstracij	232
Tradicija cenzure knjig	232
Cenzura stripov	233
Religijska občutljivost in cenzura	234
Cenzura v glasbeni industriji	234
Cenzura televizije in novejših medijev	235
Cenzura filmov	236
7. STANJE IN ALTERNATIVNI SCENARIJI VLADAVINE V ZDA	239
Sinteza ugotovitev	241
Splošne ugotovitve	241
Ugotovitve glede aktualnih procesov v ZDA	242
Konec konca zgodovine in alternative	244
Scenarij 1: Zmanjšanje družbenih neenakosti in revitalizacija liberalne demokracije	244
Scenarij 2: Iliberalni scenarij	247
Scenarij 3: Teokratski scenarij	250
Scenarij 4: Neoreakcionarni scenarij	251
Scenarij 5: Stopnjevanje nasilja z orožjem in državljanska vojna	253
Dodatne relevantne spremenljivke	256
Prepletanje scenarijev	257
Novi uporniški scenariji?	259
Sklepna misel	261
Literatura	263
Internetni viri	283
Stvarno in imensko kazalo	367

Seznam tabel

Tabela 1: Teritorialnopolitične ravni plutokracije 29

Tabela 2: Spreminjanje ameriškega kapitalizma..... 114

Kratice

ACLU	Ameriška zveza za državljanske svoboščine (American Civil Liberties Union)
BDP	bruto domači proizvod
CEO	generalni direktor ali glavni vodja (Chief Executive Officer)
CIA	Centralna obveščevalna agencija (Central Intelligence Agency)
DOGE	Oddelek za vladno učinkovitost (Department of Government Efficiency)
DOMA	Zakon o zaščiti zakonske zveze (Defense of Marriage Act)
EU	Evropska unija
GATT	Splošni sporazum o carinah in trgovini (General Agreement on Tariffs and Trade)
HELP Committee	Komisija Senata ZDA za zdravje, izobraževanje, delo in pokojnine (US Senate Committee on Health, Education, Labor and Pensions)
ICE	Zvezna agencija za priseljevanje in carino (U.S. Immigration and Customs Enforcement)
IEEPA	Zakon o mednarodnih posebnih gospodarskih pooblastilih (International Emergency Economic Powers Act)
IQ	inteligencijski količnik (Intelligence Quotient)
LGBTQ+	Skupnost lezbijk, gejev, biseksualcev, transseksualcev, queer oseb, tistih, ki se še sprašujejo, in drugih (The Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, Queer, Questioning Plus community)
MAGA	Naredimo Ameriko spet veliko (Make America Great Again)
MDS	Mednarodni denarni sklad

MPAA	Ameriško filmsko združenje (Motion Picture Association of America)
NASA	Nacionalna uprava za aeronavtiko in vesolje (National Aeronautics and Space Administration)
NCLB	Zakon »Noben otrok zapuščen« (The No Child Left Behind Act)
NPR	Nacionalni javni radio (National Public Radio)
NRA	Nacionalna strelska zveza (National Rifle Association)
NRx	Neoreakcionarno gibanje (Neo-Reactionary Movement)
NSPA	Nacionalsocialistična stranka Amerike
OECD	Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj (Organisation for Economic Co-operation and Development)
OPEC	Organizacija držav izvoznic nafte (Organization of the Petroleum Exporting Countries)
OZN	Organizacija združenih narodov
PAC	Politični akcijski odbor (Political Action Committee)
PBS	Javni RTV servis (Public Broadcasting Service)
UI	umetna inteligenca
ZDA	Združene države Amerike

O avtorici

Danica FINK HAFNER je redna profesorica na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani. Po dolgoletnem izvajanju pedagoškega in raziskovalnega dela je sedaj osredotočena na raziskovanje v Centru za politološke raziskave na isti fakulteti. Med njenimi raziskovalnimi interesi so demokracija in alternativne oblike vladavine.

Njene znanstvene objave temeljijo tako na raziskovanju v Sloveniji kot tudi raziskovalnih izkušnjah v drugih državah. Med drugim je kot Fulbrightova štipendistka gostovala v ZDA, kot štipendistka evropskih programov pa v Združenem kraljestvu.

Med njenimi številnimi znanstvenimi objavami so mnoge avtorske in uredniške znanstvene monografije in članki v mednarodno priznanih znanstvenih revijah, kot so *Public Administration*, *Journal of European Public Policy*, *Legislative Studies*, *Europe-Asia Studies*, *Political Studies Review*, *Electoral Studies*, *West European Politics*, *Politics and Governance*, *East European Politics and Society*, *Public Affairs in Interest Groups and Advocacy*.

V letu 2024 je objavila odprto dostopno knjigo *Party System Changes and Challenges to Democracy* (<https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-031-54949-6>), ki je bila razglašena za enega od 10 najodličnejših znanstvenih dosežkov na Univerzi v Ljubljani leta 2024.

Predgovor

Knjiga o ameriški vladavini dopolnjuje analizo oblik vladavin v okviru zbirke Politika.

Doslej je avtorica objavila knjigo o modernem predstavniškem modelu vladavine z naslovom Britanska demokracija: suverenost parlamenta. Gre za model, ki se je razvijal postopoma na prehodu iz fevdalizma v kapitalizem. Poleg tega je britanski kolonializem vplival na nastanek in razvoj ZDA in drugih koloniziranih delov sveta.

V knjigi Teokracija: talibski režim v Afganistanu 1996–2001 (v soavtorstvu z Boštjanom Slatenškom) uvodoma preučuje različne oblike teokracij, nato pa se osredotoči na talibski režim v Afganistanu. Pri tem izpostavi, da raziskovalci nekatere izkušnje ZDA uvrščajo med teokratske.

Knjiga Populizem je usmerjena na presečišče različnih sistemov, kjer pa ima večjo ali manjšo vlogo populizem. Izpostavlja populizem tako v demokratičnih kot nedemokratičnih kontekstih.

Znanstvena monografija Plutokracija: vladavina bogatih v ZDA analizira vladavino, kjer superbogata manjšina upravlja ameriško družbo v skladu s svojimi preferencami, hkrati pa je njen vpliv globalen.

Knjiga je plod več kot desetletnega raziskovalnega dela. Nastala na podlagi raziskovalnega gostovanja v ZDA, financiranega s Fulbrightovo štipendijo in raziskovanja v okviru raziskovalnega programa P5-0136 Politološke raziskave, ki ga financira ARIS.

Ljubljana, maj 2026

1. UVOD

Uvod

Oblika vladavine je v okoliščinah nove zvrsti kapitalizma in izjemno hitrega tehnološkega razvoja postala praktični in idejni izziv. Slednje se izrazito kaže v Združenih državah Amerike (ZDA).

Na idejni ravni si najbolj neposredno zoperstavljata dve tezi. Ena pravi, da je liberalna demokracija v krizi, saj se je v družbi s skrajno povečano družbeno neenakostjo v praksi zelo oddaljila od modernih liberalnodemokratskih idealov. Zagovorniki liberalnodemokratskih idealov poudarjajo, da je potrebno dejanski sistem popraviti, da bo bolj v skladu s temi ideali. Druga teza zanika relevantnost liberalnodemokratskega modela. Po eni strani najbogatejši sloj, katerega bogastvo se skrajno in hitro povečuje na podlagi tehnološkega razvoja umetne inteligence (UI), zatrjuje, da gre za konec konca zgodovine. Zanimajo torej Fukuyamovo (Fukuyama, 1989) tezo, da je s prevlado liberalnodemokratskega modela v svetovnem merilu dosežen konec zgodovine. Po letu 2000 čedalje podrobneje razlagajo, kako je liberalnodemokratski model degradiran in nevzdržen. Ob tem, ko kritizirajo njegovo filozofskopolitično podstat in prakso, se vedno bolj navdušujejo nad alternativno vladavino – novodobno monarhijo z odločevalskim monopolom vodij tehnoloških korporacij.

Na dnevni red prihajajo tudi vprašanja o revoluciji. Revolucionarne spremembe zagotovo potekajo v tehnologiji in vplivajo na mnogotera področja družbenega življenja. Odpirajo pa se tudi vprašanja družbene revolucije. Zgodovinsko izjemno velike in v okoliščinah hitrega tehnološkega razvoja hitro naraščajoče družbene neenakosti namreč postajajo družbeno, psihološko in politično nevzdržne. Različni ideologi interpretirajo obstoječe trende različno in prav tako ponujajo različne rešitve na ravni političnih modelov. Filozofsko-ideološke alternative pa se že prepletajo z različnimi političnimi iniciativami. Neoreakcionarna usmeritev tehnoloških velebogatašev govori o metuljasti revoluciji. Kulturna revolucija, iliberalna usmeritev, zasnovana na krščanski konservativni usmeritvi, stavi na revolucionarno vrnitev krščanskega konservativizma s temeljito revolucionarno družbeno preobrazbo (preobrazbo družine, religije, izobrazbe, umetnosti, medijev, zabave/entertainment, poslovnega sveta in vladavine), na podlagi ideje vernikov o božji kraljevini na zemlji.

Ta je podrobno predstavljena v Mandatu 7 gora, v veliki meri pa se prekriva s konkretnimi javnopolitičnimi načeli v okviru Projekta 2025. V nekaterih liberalnih sestavinah se oba grozda idej o revolucijah stikata.

Nasprotniki radikalnih sprememb v zahodnocentričnih razpravah o oblikah vladavine težijo k popraviljanju izpeljav liberalnodemokratskega sistema v praksi. „Popravljalci“ izrojenega liberalnodemokratskega sistema zagovarjajo načeloma nenasilne, kvečjemu po vsebini radikalne spremembe. V politiki se ta smer predstavlja kot demokratični socializem. Njegovi zagovorniki poudarjajo, da je mogoče skrajne in hitro rastoče družbene pa tudi politične neenakosti korigirati. Korigirali naj bi jih z javnimi politikami, še posebej z zviševanjem sedaj zelo nizkega obdavčevanja skrajno bogatih in s popravki institucij liberalnodemokratskega sistema. Gre torej za zasuk, ki bi po eni strani danes obračunal s plutokratsko deformacijo – tako kot se je to zgodilo s politično intervencijo v prvi polovici 19. stoletja v ZDA. Po drugi strani bi spremenili zakonodajo o institucijah, ki so v zadnjih desetletjih še posebej v ZDA na stežaj odprla vrata izjemnemu vplivu denarja najbogatejših posameznikov na volilne procese. S tem bi naslovili politično neenakost, utemeljeno na družbeno ekonomski moči. V praksi pa se vedno bolj vzpostavlja tudi neoreakcionarna alternativa – alternativa sodobnega fašizma.

Idejni vodje radikalnih sprememb po drugi svetovni vojni prevladujejo čega modela vladanja izpodbijajo prosvetljske filozofske temelje liberalnodemokratskega modela vladavine. Nov model gradijo na ideji temnega prosvetljenstva (kot so ga sami poimenovali), sicer znanega tudi pod oznako Neoreakcionarno gibanje (NRx). Gre za vračanje k ideji monarhije, brez modernega sistema delitve oblasti in vzajemnega nadzora med vejami oblasti in brez systemskega nadzora državljanov nad oblastjo na temelju svobodnega izbiranja političnih odločevalcev. Vladanje izrazito povezujejo z vodji tehnoloških korporacij in tehnološko skrajno razvito podstatjo, ki posega tudi v spreminjanje razmerij med biološkim in tehnološkim tako v človekovem telesu kot tudi v njegovih mentalnih kapacitetah. V zadnjem času se obračajo tudi k religiji. Pri uveljavljanju svojih idej govorijo o idejnih nasprotnikih kot satanih, UI oziroma z njo povezan tehnološki razvoj pa postavljajo na piedestal kot božanski projekt.

Čeprav se na prvi pogled zdi, da gre za ameriške socialne, ekonomske, politične in filozofske težnje, pa gre v resnici za globalno problematiko. Najbogatejši Američani, med katerimi so v veliki meri vodje globalnih tehnoloških podjetij, namreč s svojim tehnološkimi, ekonomskimi in

političnimi interesi posegajo ne le v politiko ZDA, temveč tudi v politiko posameznih držav ter v razmerja sil v svetu. Zato je analiza plutokratskih teženj v ZDA v okoliščinah hitrega tehnološkega razvoja kritična za razumevanje sprememb v sodobnem svetu. Šele na podlagi razumevanja tega, kako se generirajo tehnološke, družbenoekonomske in politične spremembe, je mogoče tudi razvijati različne teoretično možne scenarije nadaljnjega spreminjanja v ZDA in globalno.

Zaradi vsega navedenega ta knjiga ni zgolj analiza, ki bi bila ozko osredotočena na ZDA. V knjigi posebno pozornost namenjamo teoretskemu opredeljevanju oblik vladavin, kjer je vladavina bogatih ena izmed aktualnih alternativ. Primerjamo aktualne alternative vladanja na področju filozofskih in ideoloških tokov, ki danes tvorijo podstat realnih političnorežimskih alternativ. Pri tem ZDA služijo kot primer, kjer se družbenoekonomska podstat politike vse od nastanka ekonomskega in političnega sistema razvija v najbolj skrajnih različicah kapitalizma. Slednje ne velja le za nastanek, temveč tudi za zgodovinsko spreminjanje ameriškega kapitalizma v specifičnem globalnem kontekstu. Podobno velja za nastanek in praktično spreminjanje družbeno-političnega sistema ZDA, vključno z obravnavo religije, družbenih manjšin in kulture.

V nadaljevanju najprej pojasnimo posebnosti plutokracije in postavimo tezo o plutokratskih obdobjih ZDA. Teoretski viri ustanavljanja ameriške vladavine in ključne vrednote prve moderne pisne ustave niso eksplicitno plutokratske, vendar v poglavju o tem pokažemo na zamejenost liberalnega ekonomskopolitičnega projekta. V nadaljevanju analiziramo dejansko delovanje ameriške vladavine, še posebej iz zornega kota vpliva denarja na različna področja politik. Ta del raziskovanja je utemeljen na: 1. analizi zgodovinskega nastanka ZDA, 2. analizi razvoja kapitalizma in plutokratskih deformacij, 3. dejanskih centrov moči in 4. neenakosti med družbenimi skupinami. Dejansko delovanje ameriške vladavine, še posebej vpliv denarja na različna družbena in politična področja je še posebej ilustrativen, ko analiziramo posebna področja javnih politik. Med temi so še posebej pomembne politike na področju razmerij med državo in cerkvijo, politike nasilja ter politike na presečišču kulture, umetnosti in politike.

Knjigo zaključimo s pregledom alternativnih scenarijev spreminjanja vladavine v ZDA ob upoštevanju njihovih globalnih razsežnosti.

Plutokracija (vladavina bogatih) – opredelitev pojma

Vladavine manjšin: oligarhija vs plutokracija

V stari grščini *ploutos* pomeni bogastvo, *Plouton* (ali Pluto) pa je eno izmed poimenovanj grškega boga podzemnega sveta, kjer je shranjeno zemeljsko mineralno bogastvo (Merriam-Webster, b. d.). Plutokracija (v stari grščini *ploutokratia*) je tako sinonim za vladanje oziroma uveljavljanje moči z bogastvom oziroma z denarjem.

Pretežni del človeške zgodovine so prevladoval vladavine, kjer je bila struktura moči porazdeljena tako, da je manjši del družbe nadzoroval upravljanje družbe. Za primere, ko ima majhna skupina posameznikov v rokah tako moč, da lahko monopolizira politično odločanje v svojo korist in pogosto na škodo večine ljudi v konkretni družbi, se je uveljavilo pojmovanje oligarhija. Pojem oligarhija ima praviloma negativni prizvok. Pogosto je razumljena kot tiranija, ker ne upošteva interesov in potreb širše družbe in jih zatira v skladu z interesi vladajoče manjšine (Britannica, 2023).

Pri širokem pojmovanju oligarhije ni pomembno, s kakšnimi viri manjšina obvladuje politično upravljanje družbe. Lahko gre za podedovane družinske vire, za širše gospodarske ali finančne vire, religijske, vojaške in druge vire moči. Primer oligarhije, ki je utemeljena na moči religijske avtoritete, je npr. Iran po iranski revoluciji 1979. Apartheid v Južni Afriki je primer rasno opredeljen oligarhije. Oligarhija je torej širši pojem kot plutokracija. Plutokracija je zvrst oligarhije.

Pri opredeljevanju plutokracije navadno najdemo dva temeljna elementa. Ali gre za opredeljevanje plutokracije kot družbe ali pa plutokracije kot političnega sistema. Politološkemu pojmovniku je bližja opredelitev plutokracije kot političnega sistema, v katerem vlada izrazita manjšina skrajno bogatih (McLeod-Simmons, 2022). Ime, ki izhaja iz stare grščine, dobesedno poimeuje takšno vladavino kot vladavino bogatih.

V plutokraciji vlada družbena manjšina, ki ima nesorazmerno veliko bogastvo in prihodke v primerjavi z večino družbe. Bogastvo je osnovni vir moči in vpliva. Ogromne razlike v bogastvu in prihodkih so predpogoj vladavine bogatih.

V politični teoriji ne najdemo normativne opredelitve plutokracije kot oblike vladavine. Nasprotno – gre za pojem, ki je bolj ali manj združljiv z različnimi formalnimi oblikami vladavine. Pri plutokraciji gre namreč za to, da posebnosti določene družbene strukture prevladujoče vplivajo na dejansko delovanje formalno sicer lahko tudi drugače opredeljenih oblik vladavin. Pri tem je zelo pomembno, o kakšni posebnosti družbene strukture govorimo.

Družbena struktura, ki se ujema s plutokratsko vladavino, je struktura z velikimi družbenimi neenakostmi (Moyers & Company, 2014). Natančneje, plutokracijo hrani obstoj manjšine skrajno bogatih v okoliščinah, ko je večji del družbe skrajno reven v primerjavi s skrajno bogato družbeno manjšino.

Plutokracija pa ne pomeni, da izjemno bogata družbena manjšina nujno vlada neposredno. Torej ni nujno, da so skrajno bogati na političnih položajih, kjer se sprejemajo javne politike. Takšna manjšina namreč lahko vlada neposredno ali posredno. Ključno pri tovrstni vladavini je to, v čigavo korist se sprejemajo javne politike v političnih ustanovah. Pri tem pa je pomembno, da milijarderji ne le sledijo svojim družbenoekonomskim koristim, temveč na splošno ideološko težijo v desno (Krcmaric et al., 2023).

Mednarodne primerjalne analize kažejo, da milijarderji v različni meri neposredno stopajo v politiko. Praviloma v precej večji meri formalno vstopajo v politiko v avtokracijah kot v demokracijah (Krcmaric et al., 2023). Plutokratsko vladavino pa lahko izvajajo tudi tisti, ki zagotavljajo bogatim, da ohranjajo moč in nadzor nad političnim odločanjem (Halton, 2022). Seveda pa opravljanje takšne vloge tudi prinaša ekonomske koristi. Podatki o bogastvu ameriškega kongresa tako npr. kažejo, da se bogastvo kongresnikov in senatorjev povečuje nesorazmerno glede na večji del družbe in glede na gospodarska gibanja (Hawkings, 2018).

Plutokrati torej niso nujno pripadniki skrajno bogate družbene manjšine. Plutokrati so namreč vsi tisti politični odločevalci, ki oblikujejo javne politike v korist tega majhnega dela družbe. Bogati skrbijo za to, da so vladne ustanove popolnjene s posamezniki in skupinami, ki odločajo v korist bogatih. Običajno se to dogaja na miren način, s politično korupcijo. Torej ne gre za radikalno oblikovanje posebnega političnega sistema, temveč predvsem za pomembne neformalne vidike vladanja. Pri vsem tem je bistveno, da je vladanje v korist te družbene manjšine.

Plutokratska vladavina je nepravilna. Ohranja ali celo pogloblja zelo velike družbene neenakosti v korist skrajno bogate manjšine, ki to dosega na podlagi večjih virov moči. Vertikalna družbena mobilnost je majhna. To pomeni, da se socialnoekonomski status prenaša iz generacije v generacijo.

Zakaj se oblikujejo plutokracije

Bogastvo omogoča več družbene moči v okviru mnogih družbah pa tudi prek nacionalni meja. Elementi plutokracije tako niso posebnost samo določenih družb.

Mnogoteri elementi plutokracije se nakopičijo in povežejo v zelo specifičnih družbenih pogojih. Skrajno velike družbene neenakosti so tisti strukturni pogoji, ki omogočajo plutokracijo v polnem pomenu. Danes več kot 70 % ljudi živi v državah, kjer se je družbena neenakost v zadnjih 30 letih povečala (United Nations Department of Economic and Social Affairs, b. d.).

A kako se takšne neenakosti sploh oblikujejo? Zgodovinski pogled, ki je osredotočen predvsem na zahodno civilizacijo, opozarja na ekonomsko razlago nastanka plutokracij. Vzročna zveza med ekonomskimi in tehnološkimi spremembami na eni strani in rastjo družbene neenakosti je predstavljena takole (Piketty, 2013): v okoliščinah hitre gospodarske rasti se neenakost povečuje s stopnjo rasti inovacij. Če deluje svobodni trg, težnja k večji učinkovitosti prispeva k oblikovanju ekonomije obsega. Zato nastajajo velika podjetja in oblikujejo se oligopolji.

Že dolgo se oblikujejo tudi velika nadnacionalna podjetja, ki v zadnjih nekaj desetletjih pridobivajo ogromno moč. Ta ni le ekonomska, temveč tudi politična in pogosto celo sodna. Za opis tega pojava se je izoblikoval celo poseben pojem – korporatokracija (*corporatocracy*).

Plutokracijo pa je mogoče tudi omejiti. Izrazit primer tega so izkušnje ZDA v obdobjih zakonskega omejevanja velikih podjetij in izgrajevanja mreže socialne varnosti. Tudi Vasquez Duque (2023) podobno govori o sodobni potrebi po protitrustovski regulaciji globalnih tehnoloških podjetij.

Toda – ali je glede na izredno veliko moč globalnih korporacij in skrajno bogatih posameznikov sploh možno sprejeti in uveljaviti takšno regulacijo? To vprašanje je kritično še posebej zato, ker so korporacije in superbogati povezani s politiko (The Economist, 2014). Milovanović ocenjuje, da je do met takšnih poskusov zelo omejen zaradi prepletanja ekonomske in politične moči. In vendar vidi alternativo le v politični spremembi, h kateri bi pripomogla obsežna politična udeležba državljanov (Schechter, 2019).

Znotraj držav, kjer poteka obsežna privatizacija, prihaja do velikih razlik, ki so rezultat zunanjih in notranjih dejavnikov. Privatizacija je tako v kombinaciji z notranjimi političnimi dejavniki omogočila nastanek ruskih oligarhov (Chancel et al., 2022: 95).

Velika nesorazmerja moči v korist plutokracije pa so vidna tudi v globalni koncentraciji bogastva in moči. Blaginja se akumulira v Evropi in Severni Ameriki (Routley, 2018). Neenakosti se še povečujejo predvsem na škodo Južne Amerike, Afrike in Indije, Kitajska oziroma vsa azijsko-pacifiška regija (razen Indije) pa pridobivajo (Deshmukh, 2021). Pri tem je pomembna tudi dinamika. Zasebna blaginja raste hitreje v velikih gospodarstvih z visoko gospodarsko rastjo in v tranzicijskih gospodarstvih, kjer poteka obsežna privatizacija. Če bo rast neenakosti potekala še naprej tako kot doslej, bo globalnih 0,1 % do leta 2070 obvladovalo več kot četrtno globalnega bogastva (Chancel et al., 2022: 95). Po eni strani premoženje milijarderjev vedno hitreje narašča, po drugi pa se povečuje število lačnih (MMC RTV Slovenija, 2025). Družbene neenakosti vodijo v erozijo demokracije (Steimer, 2025).

Predsedniki in šefi vlad, izvoljeni v 21. stoletju, pogosteje ogrožajo demokracijo kot vojaški udari (Rau in Stokes, 2024). Velike družbene neenakosti na nacionalni ravni namreč niso združljive z liberalnimi demokratičnimi sistemi. Prav tako pa niso združljive niti z mednarodnimi institucijami in mednarodnim pravom, oblikovanim po drugi svetovni vojni. Ni slučaj, da se danes prepletajo svetovni procesi avtokratizacije držav ter procesi erozije mednarodnih institucij in mednarodnega prava.

Dinamičnost pojava plutokracij

V okviru istih teritorialnopolitičnih enot se lahko vladavina skozi čas spreminja. Plutokracija se lahko v določenem obdobju v okviru specifičnega konteksta oblikuje, v posebnih okoliščinah pa se lahko tudi bistveno omeji.

V primeru ZDA se lahko prepričamo, kako pomemben je dinamični pogled na vladavine. V ZDA se je plutokracija izrazito oblikovala v dveh velikih obdobjih. Prvo veliko plutokratsko obdobje zajema čas med državljansko vojno (1865) in začetkom velike gospodarske krize (1929). V tem okviru se pogosto izpostavljata dve podobdobji: pozlačena doba (gilded age) (1876–1900) in progresivno obdobje (1896–1917) (Buenker et al., 1986). Vzpon reaganomike (od 70. let prejšnjega stoletja dalje) je odprl vrata drugemu velikemu plutokratskemu obdobju. K plutokratizaciji ZDA je izrazito pripomogla tudi globalizacija v 90. letih in svetovna finančna in gospodarska kriza leta 2008. ZDA so danes med najočitnejšimi primeri plutokracij. Stiglitz (2011) je sodobno ameriško vladavino opisal kot vladavino »enega odstotka, z enim odstotkom, za en odstotek« (of the 1 %, by the 1 %, for the 1 %). Odtlej se

plutokratske težnje v ZDA in drugod po svetu simbolično poimenujejo kot »vladavina enega odstotka«. V svojem bistvu je plutokracija vladavina bogatih, po bogatih, za bogate.

Teritorialnopolitične ravni plutokracije

Pojem plutokracija se je najprej razvil za opis političnih sistemov z jasnimi teritorialnopolitičnimi mejami (Tabela 1).

Zgodovinski primeri plutokratskih teritorialnopolitičnih enot se zelo razlikujejo med seboj. Med njimi so tako različni sistemi, kot so mestne države v antični Grčiji in antična Rimska republika (509 pr. n. št.–27 pr. n. št.). V modernem kontekstu izstopajo ZDA.

Najdemo pa tudi plutokracijo na ravni lokalnega političnega sistema. Omogočilo jo je Združeno kraljestvo in še posebej njegovo glavno mesto. Obe ravni sta namreč prijazni do globalne, kozmopolitske in izjemno bogate elite, ki si želi deregulirano in kapitalu prijazno okolje (Atkinson et al., 2017).

V Londonu denar vpliva na politiko, medije, mestno krajino in ekonomske izbire elite (Atkinson et al., 2017; Atkinson, 2018). Še več, del globalnega glavnega mesta Združenega kraljestva (London City) velja za sodoben primer lokalne plutokracije. City je finančna lokalna skupnost, ki zajema le 2,5 km². Njen volilni sistem pa je zelo nenavaden. Kar dve tretjini volivcev namreč niso rezidenti. Gre za tamkajšnja predstavništva podjetij, ki jim je glede na število zaposlenih pripisano število volilnih glasov. Takšna volilna ureditev naj bi izražala stanje, ko le zelo malo ljudi dejansko prebiva v tej lokalni skupnosti, politike lokalne oblasti pa prizadevajo predvsem podjetja.

In ne nazadnje, danes je vladavina skrajno bogatih kar svetovna težnja (Knight, 2017). Znanstveniki, novinarji in drugi avtorji pri opisovanju sodobne plutokratske vladavine (vladavine skrajno bogatih), ki sega prek meja nacionalnih držav, uporabljajo pojem »globalna plutokracija«. Nekateri viri tudi navajajo, da je bil pojem 'globalna plutokracija' kot negativno poimenovanje zahodnih držav v zgodovini uporabljen kot sestavina politične propagande fašistične Italije, nacistične Nemčije in Komunistične internacionale. Slabšalni prizvok je bil v enačenju zahodnih demokracij z vladavino majhnega števila skrajno bogatih posameznikov, ki naj bi nadzorovale in izsiljevale fašistične, nacistične in komunistične države.

Glede aktualnih svetovnih plutokratskih teženj kaže posebej opozoriti na to, da sta Damon in Grey (2014) že pred desetletjem ugotavljala, da tako

velike koncentracije blaginje, ki smo ji priča, v človeški zgodovini še ni bilo. Ne le, da najdemo izjemno bogate posameznike znotraj posameznih držav, oblikovala se je tudi skupina globalnih superbogatašev (Freeland, 2013).

Tabela 1: Teritorialnopolitične ravni plutokracije

RAVEN	PRIMERI
predmoderne države	antične grške države
moderne nacionalne države	ZDA v več zgodovinskih obdobjih
države v okviru moderne federalne ureditve	zvezne države v ZDA
lokalni politični sistemi v okviru nacionalnih držav	London City
postmoderna nadnacionalna raven	globalna plutokratska omrežja; zasebna vladavina korporacij

Vir: lastni prikaz.

Družbene neenakosti, ki so podlaga plutokratskim težnjam, so kombinacija skrajnih družbenih neenakosti znotraj držav in med državami oziroma deli sveta. Leta 2018 je 26 najbogatejših posameznikov na svetu imelo toliko bogastva kot polovica svetovnega prebivalstva (3,8 milijard najrevnejših ljudi), še leta 2017 je bilo toliko bogastva skoncentriranega v rokah 43 ljudi (Lawson et al., 2019). Aktualne podatke objavlja npr. Forbes (b. d.-a). Na seznamu desetih najbogatejših na svetu decembra 2023 jih je devet iz ZDA in eden iz Francije (Arora, 2024). Leta 2024 je Forbes ocenil, da je na svetu 2.781 milijarderjev (Forbes, b. d.-b). Mnogi med njimi so ustanovitelji tehnoloških gigantov. Bloomberg je oblikoval kar indeks milijarderjev in spremlja gibanja njihovega bogastva. 19. januarja 2025 jih je bilo med 15 najbogatejšimi milijarderji kar 10 na področju tehnologij, izmed tovrstnih 15 milijarderjev pa kar 14 iz ZDA in eden iz Francije (Bloomberg, b. d.).

Globalna plutokratska težnja je danes tako izrazita, da nanjo opozarja celo Organizacija združenih narodov (OZN). OZN (Ambrose, 2015) posebej

izpostavlja nekaj elementov plutokracije na globalni ravni, in sicer so to: 1. koncentracija svetovnega bogastva pri nekaj ultrabogatih posameznikih, ki lahko kupijo oblast in nadzorujejo dogajanja na globalni ravni; 2. izničenje možnosti, da bi parirali pravnim in tehničnim virom ter odnosom z javnostmi tako bogatih korporacij ali najbogatejših posameznikov; 3. dodatna koncentracija bogastva tudi v največjih državah (v prvi vrsti ZDA); 4. globalna akumulacija virov, moči in povezav, ki izničuje ne samo pomembnih demokratičnih opcij, neodvisnih od materialističnih vrednot plutokracije, temveč tudi prostor za življenje in življenje samo.

Danes ne moremo govoriti o državah, ki bi lahko omejevale plutokratske težnje v svetovnem merilu – lahko pa to vsaj deloma storijo posamezne države (Alemanno in Veraldi, 2025; Uhlenbusch, 2025). Mednarodne institucije in mednarodno dogovorjene javne politike tovrstnih pooblastil in instrumentov nimajo.

Ali je plutokracija združljiva z demokracijo?

Oligarhične oblastne strukture najboljše delujejo v totalitarnih oblikah vladavine. V oblikah vladavine, kjer državljani lahko z volitvami zamenjajo ljudi na političnoodločevalskih položajih, oligarhično vladanje poteka na mnogotere posredne načine. Med njimi so npr. financiranje političnih kampanj, lobiranje in razni načini politične korupcije.

Toda, ali je plutokracija združljiva z demokracijo? Če demokracijo pojmujejo minimalistično – kot obliko vladavine, kjer se mesta na oblasti popolnujejo na podlagi volitev, potem je odgovor pozitiven. V tem primeru gre v praksi lahko za avtoritarno ali iliberalno demokracijo. Če pa jo pojmujejo v skladu s celostno opredelitvijo liberalne demokracije (poliarhije), potem je odgovor negativen. Skrajno skoncentrirano bogastvo namreč postaja oblast (DW Documentary, 2018).

Skrajno bogati danes lahko kupijo oblast in nanjo vplivajo tudi na druge načine do te mere, da pomembno prispevajo h korupcijskemu razkroju demokracije tako v razvitih kot tudi manj razvitih državah. Pojav političnega vpliva skrajno bogatih je bil poimenovan »welthification of politics« (Reeves, 2014). Izraža se v mnogih javnih politikah. Pogosto to pomeni, da skrajno bogati preprečujejo sprejemanje določenih javnih politik ali pa dosegajo, da so javne politike milejše pri omejevanju interesov najbogatejših. Med primeri velikega vpliva skrajno bogatih na javne politike so npr. (Ambrose, 2015)

politike v zvezi s klimatskimi spremembami, politike nadzora nad zemljo, politike pravic delavcev, politike obdavčevanja bogatih, privatizacije distributivnih javnih politik (npr. šolstva), politike vladnega ukrepanja v zvezi s katastrofami in nesrečami, prelivanje javnega denarja v zasebno sfero (npr. reševanje bank z državnim proračunskim denarjem med mednarodnimi finančnimi in gospodarskimi krizami).

Skrajni primer plutokracije je neposredno vključevanje plutokratov v oblastne strukture.

Zagovorniki demokracije, ki izpolnjuje več kot le minimalni kriterij, se zavzemajo za preprečevanje ali zmanjševanje oligarhije. Med sredstvi omejevanja oligarhije so npr. decentralizacija, delitev med vejami oblasti, rotacija nalog in politična udeležba državljanov (Rucht, 2019).

Ali so ZDA plutokracija?

Plutokracija je nasprotje tega, kar je Abraham Lincoln opredelil kot demokratično vladavino (Ivanovski in White, 2021). V demokraciji naj bi vladali ljudje, z ljudmi, za ljudi (*of the people, by the people and for the people*). Danes je uveljavljeno spoznanje, da so ZDA manj demokracija in bolj plutokracija, kot bi si želeli priznati (Krugman, 2020). Vedno več raziskovalcev in drugih avtorjev tudi izrecno govorijo o tem, da so ZDA plutokracija. Zelo ilustrativno je ta značaj sodobnih ZDA opisal Kevin Phillips, ki je svetoval Richardu Nixonu glede politične strategije. Plutokratske značilnosti je Phillips združil v opredelitvi plutokracije kot »zlitja denarja in vladavine« (*fusion of money and government*). Noam Chomsky je ZDA označil za plutokracijo, ki se pretvarja, da je demokracija (Kirabo, 2015).

Redne volitve, svoboda govora in združevanja ter široka volilna pravica (čeprav v praksi še vedno izpodbijana) ne zagotavljajo demokracije. Politični donatorji namreč odločilno posegajo v politiko. Vedno več avtorjev ocenjuje, da plutokracija ogroža demokracijo v ZDA (Mazhari, 2020). Osrednja grožnja demokraciji v tej državi je nezmožnost predstavljanja volje ljudi v javnih politikah (Ivanovski in White, 2021). Ekonomska elita namreč v okoliščinah zelo velikih družbenih neenakosti nesorazmerno bolj kot navadni ljudje vpliva na javne politike (Mahbubani, 2020). Pri tem pa se temeljna prepričanja elite glede javnih politik zelo razlikujejo že med skrajno bogatimi in pripadniki srednjega razreda. V zadnjem času sočasno s tem zelo hitro raste delež revnih, ki nimajo virov za bistveno vplivanje na politiko (Ney, 2023).

Plutokratske težnje v ZDA zelo izstopajo v primerjavi z drugimi razvitimi državami, čeprav je ta pojav mogoče zaznati tudi v teh državah (Piketty in Zucman, 2014).

S predsedniškimi volitvami 2024 je plutokracija v ZDA dosegla izjemne razsežnosti. V javnosti manj izpostavljeni milijarderji so izdatno financirali Trumpa (Kamin, 2024). Skrajno bogata peščica ljudi pa ni le skrajno nesorazmerno financirala politično kampanjo v zgodovinsko največjem obsegu. Elon Musk (trenutno najbogatejši človek tako v ZDA kot tudi globalno) se je ob izdatnem financiranju tudi neposredno osebno angažiral v Trumpovi volilni kampanji. Peter Thiel (milijarder Silikonske doline in soustanovitelj analitičnega podjetja Palantir, ki ga podpira Centralna obveščevalna agencija (CIA)), si je neposredno prizadeval, da bi Donald Trump sprejel J. D. Vancea za podpredsedniškega kandidata in Trump ga je sprejel (Klaidman, 2024; Pequeño, 2024). Elon Musk se je s Trumpom dogovoril za ustanovitev posebne institucije in za svoje mesto v vladnih strukturah (Oddelek za vladno učinkovitost – *Department of Government Efficiency*). Poleg tega je že pred uradno inavguracijo s Trumpovo pomočjo neposredno kontaktiral z vladnimi predstavniki mnogoterih držav sveta. Med kandidati za državne sekretarje (ministre) in druge položaje v Trumpovi administraciji je veliko bogatašev z ekonomskimi interesi, ki se neposredno navezujejo na državne proračunske vire (US Senate, b. d.; Berg in Griffiths, 2024; Charalambous et al., 2024; Cousins, 2024). Med kandidati za najvišje položaje je bilo kar 13 milijarderjev (Charalambous et al., 2024). Kolektivno bogastvo vrha Trumpove administracije (brez Trumpovega imetja) je največje v zgodovini ZDA (Khan-Mullins in Ogburn, 2025). Trumpova vlada po kriteriju bogastva (vključno posameznika in njegove družine) ne zastopa najbogatejšega 1%, temveč zastopa najbogatejšo 0,0001% ameriške družbe (Claypool, 2025).

Ne nazadnje, v zadnjem času mednarodne raziskave kažejo na resno krčenje demokracije v ZDA. Opažanjem plutokratskih teženj se tako pridružujejo ocene, da v ZDA demokracija nazaduje oziroma da ZDA postajajo neliberalna demokracija. Tak primer je npr. ocena raziskovalnega oddelka časopisa Economist, da so ZDA leta 2016 postale pomanjkljiva demokracija (*flawed democracy*) (The Economist Intelligence Unit, 2017). Glede na povedano ne preseneča, da je legitimnost vlade v ZDA danes zgodovinsko nizka (Pew Research Center, 2023a).

Pri tem pa kaže opozoriti na posebnosti ZDA kot zveze držav. V okviru kompleksne federalne ureditve namreč lahko in tudi res obstajajo različna

pojmovanja liberalizma in tudi razlike v vladavinah. Razlike med federalnimi državami so obstajale v preteklosti in obstajajo še danes. Gardner (2021) tako opozarja na »neliberalne enklave« (*illiberal enclaves*) ter soobstoj demokratičnega liberalizma in variacij spreminjanja sistema v smeri neliberalnega avtoritarnega sistema v različnih državah ZDA. Med države, ki so najbolj napredovale v smeri subnacionalnih avtoritarnih sistemov, je uvrstil Severno Karolino in Wisconsin, sledijo Florida, Teksas, Kansas, Arizona, in Alabama. Poleg tega pa je opozoril še na znake upadanja demokracije v Georgi, Iowi, Michiganu, Ohiju, Pensilvaniji in državi Tennessee.

Prvi tedni drugega Trumpovega mandata so prinesli hitre in radikalne posege v vladavino ZDA, ki izrecno postaja vladavina bogatih, po bogatih, za bogate na škodo demokracije. Še pred desetletjem v javnosti manj vidne ocene, da so ZDA postale oligarhija, se danes hitro množijo (Piketty, 2013; Gilens in Page, 2014; Davies, 2025; Oxfam America, 2025; Project Syndicate, 2025). Trumpov drugi mandat, ki se je začel z zelo hitrim radikalnim razkrojem zveznih ustanov (s šokom in strahom), je utrdil tudi ocene, da v ZDA prevladujejo avtoritarne težnje (The Atlantic, 2024; Inglis, 2025; Smith D., 2025a). Avtoritarnost je mogoče zaznati tudi v javnosti ponavljajočih se napovedih, da bo Trump kandidiral na naslednjih predsedniških volitvah za tretji mandat, čeprav ameriška ustava prepoveduje več kot dva predsedniška mandata (Jaramillo, 2025; Tamasco, 2025; Times Radio, 2025). Do začetka leta 2025 so bile ZDA v različnih mednarodnoprimerjalnih analizah vedno pogostejše uvrščene med pomanjkljive demokracije (*flawed democracies*), nedemokracije ali tekmovalne avtokracije ipd. (Goldenberg, 2025; Smith J., 2025; Schenckkan in Cambanis, 2026).

2. TEORETSKA IN PRAVNA UTEMELJITEV MODERNE AMERIŠKE VLADAVINE

Teoretski viri ustanavljanja ameriške vladavine

Viri ameriške politične misli

Moderna ameriška politična misel se je navdihovala s filozofskimi idejami evropskega prosvetljenstva, britanskega in mednarodnega prava, zgodovine in teologije (Shain, 2010: 17). Lahko bi rekli, da so ideje, ki so utemeljevale ameriški sistem vladavine, »ustvarjalni hibrid« podedovanih britanskih in kolonialnih norm in praks in do neke mere tudi novih političnih teorij (Shain, 2010: 22). Povod ameriške inovacije je bilo rezanje popkovine z Evropo. Ameriška revolucija je bila odločitev za svobodo in proti pokorščini – protikolonialni boj za neodvisnost. Posebnost te revolucije pa je bila, da to kolektivno prizadevanje ni bilo zasnovano na vrednotah kolektivismu. Nasprotno, prevladujoča skupna vrednota je bilo prosvetljsko spoštovanje pravic in svoboščin posameznika. V razmerju med individualizmom in kolektivnimi interesi je individualizem zasedel primat. Prav zaščita posameznika pred kolektivom/državo je v ameriški politični misli postala ključna. Ameriški individualizem je šel tako daleč, da je prenesel večji del odgovornosti za družbeno-ekonomski položaj posameznika na samega posameznika. V tem pogledu se ameriške javne politike zelo razlikujejo od prevladujočih evropskih javno-političnih načel države blaginje. To se izrazito kaže v zelo različnem obsegu poseganja države v družbo z namenom zmanjševanja družbenih neenakosti.

Ključni filozofski viri ameriškega prosvetljenstva

Čeprav je bil ameriški sistem vladavine razvit 'iz nič', ne smemo pozabiti, da so se njegovi političnofilozofski utemeljitelji navdihovali pri evropskem, še posebej angleškem prosvetljenstvu. Pri tem so bili previdni tako v teoriji kot tudi v politični praksi.

Šele po letu dni sovražnosti med Britanci in kolonijami je prišlo do razglasitve neodvisnosti (leta 1776). Pri snovanju deklaracije o neodvisnosti je Thomas Jefferson uporabil Lockejevo obrambo naravnih človekovih pravic. Tudi ustava, sprejeta leta 1787, je bila v veliki meri zasnovana na vrednotah angleške vladavine in evropske politične filozofije. V prvi vrsti

so to naravne pravice vseh ljudi do življenja, svobode in lastnine, kot jih je opredelil Locke. Poleg tega pa je pomembna ustanovna vrednota iskanje sreče, kot ga je izpostavil Paine, ki ga uvrščamo med ameriške prosvetljence.

K razvoju ameriškega prosvetljenstva sta, poleg Thomasa Paina, bistveno prispevala Thomas Jefferson in James Madison. Thomas Jefferson (rojen v Virginiji leta 1743, lastnik sužnjev) je napisal Deklaracijo neodvisnosti. Thomas Paine (rojen v Norfolku leta 1737, emigriral v Ameriko leta 1774) je filozofsko utemeljil pot v ameriško neodvisnost in v nov sistem vladavine, in sicer v delih *Zdrav razum* (Paine, 1776) in *Pravice človeka* (Paine, 1791). Alexander Hamilton (rojen v škotski družini v Britanski Zahodni Indiji) je bil soavtor besedil, objavljenih v *Federalist papers*, kjer je z Madisonom razpravljал o ameriški ustavi. James Madison (rojen v Virginiji leta 1751) je bil eden izmed najbolj plodovitih in najdlje živčih ustanovnih očetov – Founding Fathers. John Jay (rojen v New Yorku leta 1745, osvoboditelj svojih sužnjev) je prispeval k razmislekom, objavljenim v *Federalistu*, bil pa je tudi prvi vrhovni sodnik ZDA. Jefferson in Madison sta bila tudi tretji in četrti predsednik ZDA.

Vpliv evropskih filozofov na razmišljanje ustanovnih očetov je zelo znan (Conniff, 1980). Pri tem pa ne gre pozabiti, da sta se Jefferson in Madison v procesu razvoja svoje politične misli, ki je vodila k oblikovanju ameriške ustave 1787, precej navdihovala tudi z deli drugih avtorjev. Med ključnimi so tako bila dela naslednjih avtorjev: Algernona Sidneya (1623–1683), Johna Locka (1632–1704), Charlesa de Secondata, Barona de Montesquieuja (1689–1755), Jean-Jacquesa Rousseauja (1712–1778) in Thomasa Hobbsa (1588–1679) (Robbins, 1947; Koch, 1959; Scott, 1991; Rosen, 1999). Prav tako ne gre zanemariti idej o nekoliko omejeni politični udeležbi in o nadzoru v korist kontinuiranemu vladanju (zaželeno prosvetljene) elite, ki jih najdemo pri Edmundu Burku, Alexandru Hamiltonu in Jamesu Madisonu (Testi, 2001; Arblaster, 1994/2002).

Ameriški misleci so gradili tudi na temelju antičnih avtorjev, kot sta Aristotel in Cicero, na puritanski in kvekerski misli. Oboji, puritanci in kvekerji, so imigrirali iz Anglije, puritanci v obdobju med letoma 1630 in 1642, kvekerji pa v petdesetih letih istega stoletja (Davis, 1996). Nekateri revizionistični zgodovinarji, kot sta Bruce E. Johansen in Lewis Henry Morgan, menijo, da so tudi ideje in prakse Irokeške konfederacije pomembno vplivale tako na zgodnje pisanje člankov na temo konfederacije kot tudi na snovanje zvezne ustave. Ameriški kongres je obravnaval to tezo leta 1988 (Payne, 1996: 607), na koncu pa je ocenil, da ni dokazov, ki bi jo podpirali ter da gre ta revizionistična teza v napačno smer.

Liberalizem in pravice racionalnega posameznika v razmerju do skupnosti

Liberalizem, kot se je razvil iz prosvetljenstva, se osredotoča na pravice posameznika in angleško liberalno pojmovanje posameznikove morale. Ta liberalizem povezuje Angleža oziroma Britanca Johna Locka in (kasneje) Johna Stuarta Milla, Nemca Immanuela Kanta in Američane Thomasa Jeffersona, Jamesa Madisona in Thomasa Paina.

Jefferson je (podobno kot Rousseau in Kant) menil, da ima vsak navaden posameznik zdravo pamet in moralno občutljivost v sebi. Jeffersonova premisa, da je posameznik primarni vir vrednot, temelji na tezi, da je človeški posameznik (za razliko od zveri) racionalen. Njegova racionalnost, poznavanje lastnih interesov in lastnih posebnosti, individualnost in originalnost so združljivi samo z obliko politične organizacije, ki je zasnovana na participatorni obliki vladavine.

Z avtoritarno vladavino torej ni združljiva. Podobno kot klasični ekonomisti poudarjajo, kako racionalni posameznik maksimira profite, tudi liberalni politični misleci poudarjajo, da politični posameznik maksimira izpolnjevanje lastnih interesov s sodelovanjem v procesu vladanja in s politično izbiro. Goodwin (2001: 37) tako ugotavlja, da so liberalni misleci dosegli to, kar se je v krščanskem srednjem veku zdelo nemogoče – iz sebičnosti so naredili krepost. Po Hobbsu in Locku sta namreč sebičnost in koristoljubje postala sprejemljiva motivacija človeškega delovanja. Še več, Goodwin (2001: 37) ocenjuje, da je Lockov naravni zakon dal človeku pravico, da zaščiti svojo lastnino (svoje življenje, svobodo in posest), ter idejo, da je naloga vlade, da mu to omogoči.

Jefferson je v Deklaraciji neodvisnosti poudaril človekove neodtujljive naravne pravice do življenja, svobode in prizadevanja za srečo, za zavarovanje teh pravic pa ljudje (uporabljena je moška oblika – *men*) ustanovijo vlade, katerih pravična oblast izhaja iz soglasja vladanih (Jefferson, 1776). Pri tem ne gre le za to, da liberalni misleci niso jemali v obzir spolnih razlik in da je raba moških slovničnih oblik v filozofskih in pravnih besedilih temeljila na liberalni politični misli (Dahl, 2000: 89; Goodwin, 2001: 39), gre za vprašanje, kdo lahko vlada oziroma kdo lahko voli. Madison je izrecno razlagal, da je opredelitev volilne pravice ključni člen v republikanskih ustavah, kajti če bi imeli volilno pravico poleg lastnikov tudi nelastniki, bi lahko večina brez lastništva preglasovala lastnike (Madison, 1821: 450).

Drugeče kot v francoskem prosvetljenstvu (npr. Voltaire in Rousseau) je bila ameriška politična filozofija zgrajena na razumevanju, da je treba pravice

in interese posameznika ščititi pred kolektivnimi pravicami in interesi. Prav zaščita posameznika pred državo (omejevanje vladnega poseganja v življenje državljanov) je bila vgrajena v Deklaracijo neodvisnosti. Deklaracija namreč temelji na neodtujljivih pozitivnih pravicah (svoboda do nečesa), in sicer do življenja, svobode in prizadevanja za srečo. Nasprotno so negativne pravice (svoboda od nečesa) prevladale v Zakonu o pravicah (McClelland, 1998: 365; Goodwin, 2001: 59; Katz, 2007: 13). Kasneje je skrajna oblika liberalizma – libertarizem – razvila celo protidržavno ideologijo in našla prostor v ameriški politiki radikalne konservativne desnice. Negativne pravice skupaj s pravico do lastnine (*property*) in njene obrambe so bile formalno zagotovljene z interpretacijo ameriškega vrhovnega sodišča (Supreme Court), ki deluje kot ustavno sodišče. Slednje je odločilo, da so pravice posameznika do posesti in uporabe orožja za samoobrambo v skladu s tradicionalnim pojmovanjem zakonitih namenov (čeprav zamejene s prepovedmi in omejitvami, ki jih je opredelilo sodišče) (District of Columbia proti Heller, 2008; McDonald proti City of Chicago, 2010).

Ameriški eksperiment je primarno zgrajen na prosvetljenstvu, ki iz argumenta o naravnem pravu izključuje dele družb, še posebej izrazito ameriške staroselce, sužnje in ženske. V ameriški praksi so institucijo suženjstva branili s sklicevanjem na biblijski Stari in Novi testament in na družbene teorije izpred 19. stoletja o neenakosti in naravni hierarhiji med ljudmi. Slednji argument je bil uporabljen tudi pri izključevanju žensk iz 'ameriškega sna' – tako kot v konceptu republikanske matere in republikanskega materinstva (Adams, 1996; Davis, 1996: 54–57). Šele feministična misel (in ne liberalna misel!) je tako razvila drugačne, dodatne argumente za vključevanje žensk v javno življenje. Med temi so bili argumenti pravičnosti, posebne zahteve glede določenih vrlin, kot so npr. osredotočanje na sicer politično obrobne družbene tematike in sposobnost žensk, da izboljšajo javno življenje s posebnim načinom delovanja ipd.

Prizadevanje za srečo

Ameriški liberalni misleci so doživljali britansko vladavino kot neuravnoteženo in skorumpirano. Lockejski argument so uporabili tudi pri utemeljevanju zahtev po neodvisnosti ameriških kolonij.

McClelland (1998: 347) navaja, da se je George Washington dokončno odločil podpreti neodvisnost, ko je bral Paina. Ključni filozofski argument

v prid odločitve za odcepitev od Britanije je povzet v Painovem delu Zdrav razum. Paine je domneval, da imajo ljudje določene temeljne pravice, vendar moralna krepost sama po sebi ne zmore vladati svetu in je zato potrebno oblikovati vladavino na načelih naravnega prava (Paine, 1776: 3). Ker so pravice ljudi prvotne, vladavina pa drugotna, vlada naj teh pravic ne bi ogrožala.

Paine je prav tako domneval, da je družba naravna, da vključuje navadno družbeno življenje, ki pozitivno prispeva k naši sreči. Nasprotno je vladavina umetna, negativno prispeva k naši sreči, ker omejuje našo zlobnost, ker je torej prisilna in je v tem smislu zlo (Paine, 1776: 2). Toda, ker vladavino ustvarjajo ljudje, je možno tudi, da se ljudje znajdejo v položaju, ko trpijo zaradi tega, kar so sami ustvarili. Pri tem zelo obsežno kritizira monarhijo kot zlo, še posebej britansko monarhijo, in argumentira potrebo po rezanju popkovine s tiransko 'starševsko' državo in oblikovanje nove vladavine, kjer je zakon kralj (in ne obratno kot v Britaniji) (Paine, 1776: 18). Na istem mestu zagovarja, da Ameriki po naravnem zakonu pripada lastna vladavina.

V ZDA je ameriška vladavina še danes navadno naslikana tako, kot je bila v Federalistu – kot nujno zlo, ki ga je potrebno stalno nadzirati in brzdati.

Predstavniška vladavina

Na oblikovanje ameriške ustave je, med drugim, vplivalo tudi delo francoskega filozofa Montesquieuja Duh zakona iz leta 1748. Montesquieu je v njem izrazil upanje, da se bo v Ameriki oblikovala republika, ki bo ohranila kreposti angleškega sistema, ne pa tudi monarhije z njenimi slabostmi. Lockove vplive na ameriško ustavo ne zasledimo le v njegovih filozofskih argumentih naravnega prava. Predstavniška vladavina v ameriški ustavi spominja na najboljšo obliko vladavine, ki jo je Locke v Drugi razpravi o vladavini poimenoval »perfektna demokracija« in jo orisal z institucijami, strukturo, funkcijami in samoregulativnim ravnesjem med institucijami v okviru ustavne demokracije (Locke, 1691).

Omejevanje oblasti in vzajemni nadzor med vejami oblasti

Ideja uravnotežene vladavine v smislu mešane vladavine ni bila nova. Najdemo jo tudi v angleškem modelu prepleta monarhije, aristokracije in ljudske vladavine 18. stoletja.

Kralj naj bi prispeval odločnost, lordi modrost, spodnji dom parlamenta pa vrline (McClelland, 1998: 371). Toda, v praksi je bilo drugače. Kralj je lahko zlorabljal svoje vire za to, da je podrejal druge odločevalske ustanove svoji volji. Ameriški kolonisti so tako razumeli tudi odločitve britanske vlade po letu 1763, ki so bile za ameriške kolonije nesprejemljive. Američani so britanskemu sistemu izrecno očitali, da je skorumpiran. Poudarjali so, da je britanski sistem vseboval tako korupcijo z bogastvom kot tudi z družbenimi položaji, s katerimi je monarhija razpolagala. Monarh je na tak način kupoval politično podporo spodnjega doma britanskega parlamenta. Zaradi tega so bile politične ustanove v razmerju do monarha šibke.

Razkol med ameriškim in britanskim modelom se je tako oblikoval prav zaradi skorumpiranega kraljevega obvladovanja odločanja v parlamentu. Ideja o delitvi oblasti je bilo nasprotje te skorumpirane oblasti.

James Madison si je idejo o delitvi oblasti sposodil pri Montesquieuju (Rosen, 1999: 107). Montesquieujeva ideja in z njo povezan vzajemni nadzor in ravnotežje med vejami oblasti naj bi preprečili arbitrarnost oblasti in omogočil 'čistejšo' politiko v primerjavi z britansko politično korupcijo.

Poleg politike človekovih pravic je tako prav uravnotežena, nadzorovana vladavina postala zelo pomemben element ameriškega sistema.

Prostovoljno sodelovanje v politiki in politična enakost

Prostovoljna udeležba v politiki in enaka zaščita interesov sta vkovana v demokratično načelo 'ena oseba en glas'. Še več, Madison je poudaril aktivno državljanstvo. V 10. zvezku *Federalista* (Madison, 1787a) je zapisal, da se od državljanov, ki imajo različna mnenja in interese, pričakuje, da svoje preference in potrebe po vladnem delovanju sporočajo javnim uradnikom. Ideal je, da imajo državljani pri tem garantirane enake pravice in imajo enake politične priložnosti. Neenaki prispevki državljanov, ki vodijo do neenakosti političnih glasov, so zanj sprejemljivi le, če razlike med prispevki državljanov ne izhajajo iz razlik v virih, ki jih imajo državljani na razpolago za politično udeležbo.

Strah pred tiransko manipulacijo državljanov

Ustanovni očetje ameriškega federalizma niso imeli polnega zaupanja v volivce. Slednje je prispevalo k elementom elitizma v ameriškem političnem sistemu.

Pomisleki glede kompetentnosti večine volivcev so bili dvojni. Prvič, bali so se, da večina državljanov ni zmožna kvalitetno presojati o izbiri predsednika in da bi jih lahko tiran zmanipuliral. Po njihovem mnenju naj bi le majhno število ljudi imelo informacije in tudi širše kompetence za kompleksno tehtanje ustreznosti kandidatov za kvalitetno opravljanje funkcije predsednika ZDA. Zato je bila v politični sistem vključena posredniška institucija – elektorski kolegij (Electoral College). Gre za institucijo, o kateri je posebej pisal Hamilton (Lillian Goldman Law Library, b. d.). Člani te institucije naj bi se sestali le enkrat v procesu voljenja predsednika ZDA. Zato naj jih ne bi mogel nihče (znotraj ali izven ZDA) zmanipulirati.

Adamsov (Adams, 1787) strah pred nevarno »tiranijo večine« in tem, da bi ena politična večina obvladovala vse veje oblasti, je zelo vplival na razmislek o arhitekturi ameriškega političnega sistema. Odgovor na te skrbi je bila utemeljitvena ideja o mešani vladavini, vključno z dvodomnostjo.

Omejevanje posebnih interesov

Državljeni in njihovi interesi so v osrčju Madisonove teze o prihodnjih družbenih temeljih ameriške politike (McClelland, 1998: 367). Toda v 10. zvezku *Federalista* (Madison, 1787a) je bil Madison zelo kritičen tudi do pojava, ki ga danes imenujemo interesne skupine ali posebni interesi. Madison jih je poimenoval frakcije. Frakcijo je opredelil kot skupino državljanov (pa naj jo tvorijo manjši ali večji deli celote), katere združujejo skupni impulzi strasti ali interesov, ki škodujejo pravicam drugih državljanov ali stalnim in agregiranim interesom skupnosti. Madison pa je bil pri tem realist. Priznaval je, da so posebni interesi nasprotje skupne volje ali interesa, hkrati pa je pričakoval, da posebni interesi v ameriški republiki ne bodo kar izginili. Zato je razmišljal predvsem o tem, kako v največji možni meri odstraniti učinke posebnih interesov. Odgovor je našel v tezi, da je edino sprejemljiva rešitev v tem, da se dovoli številne in raznolike posebne interese. Tako namreč noben poseben interes ne more prevladati nad drugimi.

V predstaviški vladavini to pomeni, da se mora vsak predstavnik v vladi gibati med posebnimi interesi in da morajo vsi, vpleteni v posebne interese, sprejeti pogajanja in kompromise v političnem odločanju.

Razmerja med državo in religijo

Na tem področju je viden vpliv Johna Locka na ustanovne očete. Lockov neposredni vpliv najdemo v vsebini predloga zakona o verski svobodi, ki ga je Thomas Jefferson leta 1779 predstavil Zboru delegatov Virginije.

Pravzaprav lahko govorimo kar o trojnem vzajemnem vplivu med Lockovim Pismom o toleranci, Jeffersonovimi opombami, ki jih je zapisal ob branju Locka, in Jeffersonovim predlogom zakona o religiozni svobodi. Povezave niso vidne le iz podobnosti idej (Sandler, 1960). Vsaj en stavek jasno neposredno parafrazira Lockovo Pismo o toleranci. Gre za stavek o moči resnice. Tudi James Madison, ki je sprva v virginijemskem zakonodajnem telesu zagovarjal, da je religija naravno izven vladne oblasti (Rosen, 1999: 21), se je kasneje zavzel za načelo verske svobode. Leta 1789 je predstavil Predlog zakona o pravicah, ki je bil sprejet leta 1791. Predlog zakona o pravicah je vključeval klavzulo, da ameriški kongres ne sme sprejeti nobene zakonodaje o ustanovitvi religije. S tem je kongres uveljavil načelo delitve med cerkvijo in državo. Tolerantnost je bila razumljena v smislu religijskega pluralizma. V praksi so odločbe sodne veje oblasti v ZDA večkrat pomembno posegle v interpretacijo ustavne določbe o razmerju med državo in religijo. Slednje podrobneje predstavljamo v posebnem delu besedila.

Omejeno pojmovanje enakosti

Osrednje pojmovanje enakosti, vgrajeno v sistem vladanja, je bilo pod velikim vplivom razvijajočega se kapitalizma in njegovih ključnih družbenih nosilcev.

V prvi vrsti je bila enakost opredeljena kot formalna enakost državljanov. Takrat so to bili le odrasli moški člani politične skupnosti. Osnova novega sistema vladanja so tako bili državljani kot abstraktna človeška bitja z enakimi političnimi pravicami, kot sta npr. volilna pravica in enakost pred zakonom. Čeprav takšno pojmovanje enakosti ni prepoznavalo dejanskih razlik med posamezniki, npr. razlik v blaginji in kompetencah, je bilo v zakonski izvedbi to očitno. Lastništvo zemlje je bilo pogoj za volilno pravico. Pri tem je potrebno opozoriti, da so si kolonisti prilaščali zemljo in da ameriškim staroselcem niso priznavali lastništva zemlje.

Na abstraktni ravni je bil opredeljen tudi pošten izid tekmovanja kot rezultat na podlagi enakih priložnost. Pri tem je bila družbena pravičnost

opredeljena le v smislu nagrajevanj najbolj zaslužnih in v smislu pravičnih procedur.

V takšnih okoliščinah je dajanje prednosti zasebnemu (ekonomskemu in družbenemu) življenju pred javnim (političnim) življenjem izključevalo družbeno pravičnost v smislu družbene redistribucije bogastva. Med misleci ameriškega prosvetljenstva je bil le Paine odprto zaskrbljen zaradi družbene neenakosti. Samo Paine se je zavzemal za večjo družbeno enakost in za javne politike za zmanjševanje družbenih neenakosti.

V delu *Agrarna pravičnost*, objavljenem leta 1797, je Paine nasprotoval Locku s tem, ko je poudaril, da zemlja ni lastnina sama po sebi, temveč da je individualna lastnina samo vrednost, ki je dodana s kultivacijo. Ker revščina zanj ni bila naravno stanje, se je zavzel za obdavčenje bogastva, ki ne izvira iz dela, sredstva iz fonda, kjer bi se zbirali tovrstni davki, pa bi lahko pridobivali vsi enako (Paine, 1797). Paine zaradi takšnega razmišljanja velja za začetnika ideje temeljnega dohodka. V modernem ameriškem liberalizmu so se kasneje oblikovale smeri, ki zagovarjajo zelo različne poglede na enakost – kot pokažemo v podpoglavju o variacijah v ameriškem liberalizmu.

Ameriški pogled na dobro družbo, dobro življenje in pohlep

Zgodovinsko gledano, ameriški pogled na dobro družbo in dobro življenje korenini v prepričanju puritancev, da jih je bog izbral, da s težkim delom in prizadevanjem za skupne cilje ustanovijo novo družbo. Srečo so pojmovali kot nagrado za težko delo.

Pri tem pa je zanimiva povezava med pojmovanjem dobrega puritanca in skupnega dobrega. Čeprav si dober puritanec ne bi nikoli prizadeval za bogastvo zase, temveč bi delal za boga in skupnost, je vendarle res, da bi bogati puritanec lahko več prispeval skupnosti kot revni puritanec (Davis, 1996: 23). Davis (1996: 23) opozarja, da je bilo bogastvo tudi vidni izraz uspeha pri izpolnjevanju posameznikovega poslanstva. Prizadevanje za bogastvo (v slavo bogu) je tako postalo puritancem sprejemljivo.

Razumevanje pohlepa kot nečesa dobrega je v ekonomski misli ameriškega kapitalizmu dalo poseben pečat. Še prav posebej se je takšen koncept uveljavil kot reakcija na keynesijansko ekonomsko teorijo in prakso (po imenu ekonomista Johna Maynarda Keynesa), ki je prevladovala v obdobju po drugi svetovni vojni do 70. let.

Odrprt in sproščen odnos do pohlepa se pogosto povezuje s sicer neakademsko avtorico Ayn Rand, ki je zagovarjala »novo moralnost racionalnega lastnega interesa« (*a new morality of rational self-interest*) in vsesplošno zasebno lastnino (Bostaph, 2011). V eseju Kaj je kapitalizem? (What is Capitalism?) hvali kapitalizem, češ da je omogočil produktivnim ljudem, da ustvarijo velike količine bogastva, ki pa ni anonimno in ni za prerazdelitev (Rand, 1966: 21–23). Sorodne ideje Roberta Nozicka in Friedmana so v zadnjih petdesetih letih v ZDA prevladale kljub razvoju pestre palete liberalnih idej. Ponovno so se okrepile tudi neliberalne ali celo odrpito protiliberalne ideje.

Ameriški mesianizem

Kolonialni priseljenci so v posebnih okoliščinah oblikovali nov model vladanja 'iz nič'. Od tod izvira ideologija o ameriški izjemnosti, ki presega običajne predstave drugih modernih nacij o njihovih posebnostih. Puritanci, ki so dolgoročno vplivali na mnoge temeljne družbene vrednote, so v nove kolonije prinesli tudi prepričanje, da so od boga poslani, da širijo svobodo in pravičnost po svetu. Mesianizem, ki so ga puritanci prinesli v novi svet – Severno Ameriko – je postal ameriški mesijanizem. Ameriški mesijanizem tradicionalno ne priznava tovrstnega svetovnega poslanstva nobeni drugi naciji v svetu razen ZDA (Nye, 1966: 164).

Ambicije, da bi se ameriški sistem vladanja uveljavil kot vzor preostalemu svetu, so eksplicitno izražene v Deklaraciji neodvisnosti, precej nazorno pa tudi v pripravljanju ameriške ustave. Madison je tako npr. govoril o tem, da so številne inovacije v ameriški areni, ki so v korist zasebnih pravic in javne sreče, zgled preostalemu svetu (Madison, 1787b).

Takšno ameriško dojemanje sebe ni pripomoglo le k mednarodnemu izvozu ameriških vrednot, temveč tudi k uveljavljanju ZDA kot »varuha demokracije« in amerškemu širjenju »svobodnega sveta«.

Ameriški model vladavine kot alternativa ruskemu (in danes tudi kitajskemu) modelu vladavine

Tocqueville¹ je v prvem delu svojega dela *Demokracija v Ameriki*, objavljenem leta 1835, ocenil, da sta v tistem času dve veliki svetovni naciji težili k oblikovanju najboljše oblike vladavine. To sta bili Rusi in Američani, oboji pa so se tega cilja lotili na dva zelo različna načina. Tocqueville je opazil, da si Angloameričani prizadevajo izpolniti osebne interese, pri tem pa se jim dovoljuje svoboda do zdravega razuma državljanov. Nasprotno so Rusi skoncentrirali vso avtoriteto družbe v enem centru, ki ima tudi monopol nad svobodo, ostali pa ji morajo služiti. Toda Tocqueville ni nobenega od teh modelov vnaprej razglasil za superiornega. Nasprotno, dve različni začetni točki in dva različna poteka teh dveh modelov je videl kot dva pojavi, za katera je nebeška volja odredila, da opredelita usodo (vsak svoje) polovice sveta.

Pri tem je zanimivo, da ZDA niso ponujale predsedniške oblike vladavine drugim nacijam. Nasprotno, po drugi svetovni vojni so se v svetovnem merilu uveljavili nasveti glede razvoja liberalnodemokratskih modelov, ki temeljijo na ideji o poliarhiji – demokraciji za velik del družbe (Dahl, 1972). In vendar je Dahl v ta model vgradil ključna načela ameriškega političnega sistema, kot je npr. pravilo vzajemnega nadzora in uravnoteženja moči med različnimi vejami oblasti. Predpogoji demokracije po vzoru poliarhije so se uveljavili kot politični kriteriji za vrednotenje na novo nastajajočih demokracij v tretjem valu demokratizacije in celo kot politični kriteriji pri obravnavi držav, ki se pridružujejo Evropski uniji. Raziskovalci so na podlagi mednarodnoprimerjalnih raziskav sklenili priporočiti novim demokracijam parlamentarno zvrst sistema po načelih poliarhije. Danes je v svetu zelo malo primerov tako čistega predsedniškega sistema, kot je ameriški.

Po zatonu hladne vojne med ZDA in Rusijo in z vzponom kitajske ekonomije ter njene globalizacije se odpira razprava o superiornosti in inferiornosti ameriškega in kitajskega modela vladanja (Pan, 2010; Li, 2012; Denyer, 2017). Čeprav nekateri avtorji ocenjujejo, da še ne gre za pojav, ki bi ga lahko enačili s hladno vojno med ZDA in Rusijo (Watkins, 2019), pa so primerjave modelov vladanja ena izmed sestavin tekmovanja med ZDA in Kitajsko (United States

1 V tem odstavku se naslanjamo na delo Alexisa de Tocquevilla, *Democracy in America*, in sicer tako na prvi del (originalno objavljen leta 1835) kot drugi del (originalno objavljen leta 1849). Uporabili smo izdajo, ki jo je prevedel Henry Reeve (1961), ponatisnjeno v *The World's Classics* (prvič natisnjeno 1946), London: Oxford University Press, str. 286–287.

Strategic Approach to People's Republic Of China, 2020; ET NOW, 2023). Obstajajo ocene, da izvoz kitajskega državocentričnega političnega in ekonomskega modela v druge dele sveta po letu 2017 postaja nov dejavnik tekmovanja med modeli vladanja v sodobnem svetu (Economy, 2020).

In vendar, izjemno pospešen tehnološki razvoj in plutokratske spremembe v okviru nacionalnih držav (še posebej ZDA), pa tudi globalno, odpirajo vrata še eni alternativni: reakcionarnim modelom vladavine z vodilno močjo in vlogo peščice skrajno bogatih lastnikov nekaj globalnih tehnoloških podjetij.

Prva moderna pisna ustava

Pisna ustava

V razpravah o tem, kakšna vladavina naj bi se oblikovala v Ameriki, se je oblikovalo soglasje, da mora biti utemeljena na pisni ustavi. Pri tem ne gre pozabiti, da so v Ameriki leta 1776 živeli politični voditelji, ki so si že prej pridobili večino ustavne vladavine.

Kot smo že omenili, ameriška ustava velja za zgodovinsko inovacijo predvsem zaradi jasne zasnovanosti na političnofilozofskih idejah razsvetljenstva, še posebej lockejanski pomembnosti življenja, svobode in iskanja sreče.

V jedru ameriškega modela vladavine, od njenega zapisa v obliki pisne ustave naprej, pa so ključne vrednote naslednje: pravice posameznika, vključno z načelom »ena oseba en glas«, delitev oblasti in preprečevanje prevlade katerekoli politične frakcije.

Pravice posameznika in suverenost ljudstva (demos)

V temelje ameriškega modela vladavine je vgrajena napetost med liberalno idejo avtonomnega posameznika in demokratično idejo suverenga demos. Je pa res, da je demos že na teoretični ravni razumljen precej ozko. Demos je bil namreč na začetku zamejen na bele imigrante. Domorodna ljudstva Severne Amerike in črni sužnji, uvoženi iz Afrike, so bili na začetku izključeni iz državljanstva. Še več, glasovalna pravica je bila omejena le na moške – lastnike imetja.

Zgodovinsko gledano pa je bil ameriški demos precej dinamična skupina državljanov. Prav tako so se pravice državljanov širile z maloštevilnih izbrancev v kolonialnem obdobju na večji nabor belih moških, od leta 1920 pa tudi na bele ženske. Nebele družbene manjšine so pridobile volilno pravico šele z Zakonom o državljanskih pravicah in z Zakonom o volilni pravici v šestdesetih letih 20. stoletja.

Od vsega začetka je bilo širjenje volilne pravice povezano s procesi demokratizacije. Ti pa niso potekali samo prek spopadov, ampak tudi z mnogimi dodatnimi političnimi problemi. Leta 1780 je demokratizacija pomenila precej več kot zgolj obračun z ameriški torijci in širjenje volilne pravice.

Nekatere države so se znašle v neprijetnem položaju zaradi zaplemb in prodaje posestev torijcev (pogosto je šlo za prodajo pod ceno), ki so jih uporabili za plačevanje vojne. Poleg tega je bilo po vojni težko odrehati politične pravice tistim, ki so se borili v vojni – in veliko jih je izjavljalo, da so se bili borili (McClelland, 1998: 380, op. 11).

Ne gre pozabiti niti tega, da se je ameriška populacija oblikovala drugače kot evropska, in sicer z več imigrantskimi valovi. Zato se ameriška populacija ni razvila v bolj ali manj homogeno nacijo. Prav tako se ni razvila v etnično segmentirano družbo, primerljivo z evropskimi segmentiranimi družbami, kjer se je državljanstvo v veliki meri opredeljevalo po etničnem načelu. V 10. zvezku *Federalista* (Madison, 1787a) je etnična raznolikost Amerike predstavljena kot primer interesne skupinske politike, kjer etnična skupina vzpostavlja sebe v tekmovanju z drugimi interesnimi skupinami v arenah oblikovanja javnih politik. S tem so opredeljene podobno kot druge družbene skupine – kot npr. ženske, rasne skupine, ameriški staroselci. Ameriška posebnost v primerjavi z evropskim okoljem je tudi prvenstveno osredotočanje na državljanstvo kot polje politične enakosti. V ZDA socialno državljanstvo in socialne pravice v evropskem pomenu prvotno niso bile niti sprejemljiv političen program niti niso bile vključene v ameriški ustavni sistem (Janda et al., 1992).

Ne nazadnje človekove pravice niso bile sestavina prvotnega ustavnega besedila, temveč so vsebina prvega ustavnega dopolnila, sprejetega leta 1791. Zajel je temeljne pravice govora, tiska, religije in mirnega združevanja, pravico do peticij v odnosu do vlade brez strahu pred kaznijo. Toda te pravice niso bile univerzalne. Mnoge družbene skupine (predvsem ženske in pripadniki nebelih rasnih skupin so si jih morale še izboriti). A niti deklariranje pravic ne zagotavlja njihovega dejanskega uresničevanja. Po eni strani se je razumevanje človekovih pravic zgodovinsko spreminjalo, po drugi strani pa so različna gibanja in drugi akterji prek sodb sodišč dosegali tudi njihovo razveljavljanje v različnih obdobjih na različnih ravneh oblasti ZDA.

Svoboda in iskanje sreče

V okoliščinah razvoja novega modela vladavine je liberalno iskanje sreče pokazalo dva obraza – srečo kot egoizem posameznika in kot javno srečo. Prvi je izražal razumevanje za to, da je prizadevanje posameznika za lasten interes in ljubezen do sebe naravno prizadevanje. Drugi je povezal človeško srečo z javno srečo – z oblikovanjem sistema vladavine, ki je avtonomna od (prejšnje)

kolonialne metropole. Tudi v tem pogledu se je novi ameriški sistem razvil kot sestavljenka nasprotovanj evropski kolonialni metropoli in sledenjem vrednotam, ki so bile najprej razvite v Evropi. Poleg tega pa je razvoj novega, ameriškega sistema vključeval tudi izkušnje belih kolonialnih imigrantov s sistemom nove predstavniške vladavine. Zakon o pravicah (v originalu Bill of Rights) je sledil liberalnim načelom zaščite posameznika in iskanja sreče posameznika, Deklaracija neodvisnosti pa je temeljila na povezovanju legitimnosti vlade z iskanjem človeške sreče (McClelland, 1998: 355) – vse to za bele imigrante iz Anglije.

Republika

Na ustavni konvenciji v Philadelphiji leta 1787 so se odločili za republiko. Ameriška republika naj bi ohranila vrline angleškega sistema brez slabosti monarhije (Dahl, 2000: 21).

Idejna podlaga za takšno odločitev pa ni bila ideja družbene pogodbe. Drugače kot evropski filozofi so ameriški ustanovni očetje gradili na idejah omejevanja moči vlade. Ameriška ustava je bila namreč napisana predvsem zaradi potrebe po omejevanju moči vlade. Ameriške kolonije so najprej uveljavljale pravico do upora vladi v evropski kolonialni metropoli, kjer niso imeli predstavnikov v političnih odločevalskih telesih.

Poleg tega ameriška ustava ni le izključila podeljevanja kakršnihkoli plemiških naslovov, temveč je izrecno določila, da nobena oseba na kateremkoli uradnem položaju ne sme brez soglasja kongresa sprejeti nobenega darila, uradnega položaja ali kakršenkoli naziva od kateregakoli kralja, princa ali suverene države.

Predstavniška vladavina

Predstavniška vladavina je prišla na dnevni red v okoliščinah izgrajevanja zelo velike države z rastočim prebivalstvom. Poleg tega so bile pomembne še izkušnje s predstavništvom kontinentalnega kongresa. Ne nazadnje pa so bile volitve v zakonodajna telesa ameriška praksa že v zgodnjem kolonialnem obdobju sedemnajstega in osemnajstega stoletja. Sprva te politične prakse sicer niso temeljile na širokem naboru pravic državljanov do izražanja njihovega političnega mnenja in izmenjave informacij (Dahl, 2000: 87).

V zgodnji fazi razvoja predstavništvo ni bilo natančno opredeljeno. Sčasoma pa so se nekatera pravila oblikovala in tudi spreminjala. Tako so bili

člani senata ZDA sprva izvoljeni posredno. Volila so jih zakonodajna telesa zveznih držav. Šele po sprejetju 17. ustavnega dopolnila so začeli senatorje voliti državljani neposredno, v vsaki zvezni državi posebej. Še danes pa se pri tem ohranjajo nekatere ameriške politične ustanove, ki ne upoštevajo liberalnih idej predstavnštva.

Od liberalnih idej še posebej izstopa institucija elektorskega kolegija (Electoral College) (USAGOV, b. d.; National Archives, 2023). Gre torej za institucijo, ki predstavlja element posrednih volitev predsednika. Izbrani elektorji glasujejo za predsednika ZDA (in ne za kandidata za predsednika). Volilni kolegij je po eni strani »blažilec« med ljudstvom in izborom predsednika, po drugi strani pa oblastna struktura, ki daje dodatno moč majhnim državam (Schulman, 2021: 15).

Predstavnštvo organiziranih interesov – družbenih, ekonomskih ali političnih – ni bilo eksplicitno vključeno v ustavni sistem.

Delitev oblasti in institucionalno ravnovesje

Pri upravljanju nacionalne države se je v poznih 80. letih 18. stoletja pokazalo, da prvi sistem, ki je temeljil na pravnem urejanju konfederacije, ni bil dovolj učinkovit. Po eni strani zvezna izvršna oblast ni bila dovolj močna, da bi zmogla reševati spore na nacionalni ravni. Po drugi strani pa je bil v nekdanji britanski koloniji še vedno živ strah pred premočno ali celo tiransko centralno oblastjo. V razpravah o optimalnih ustavnih rešitvah, ki bi zmanjšale politične probleme britanskega modela neuravnoteženosti med vejami oblasti, je prevladala kombinacija idej delitve oblasti in institucionalnega ravnovesja. Natančneje, to je pomenilo, da so zakonodajna oblast (kongres), izvršna (predsednik ZDA) in sodna oblast ločene, hkrati pa morajo sodelovati pri oblikovanju in izvajanju politik.

Poleg tega je bilo institucionalno ravnovesje vgrajeno v ameriško vladavino tudi z dvema razsežnostma mešane vladavine – s horizontalno in vertikalno. Na horizontalni (federalni) ravni, je bila delitev oblasti institucionalizirana v spodnjem domu, senatu, predsedniku in vrhovnem sodišču. Najprej je prevladala ideja, da bi veje oblasti sodelovale, vendar nobena ne bi posegala na področje katerekoli druge veje oblasti.

Razmerja med zveznimi državami so bila občutljiva tema pri oblikovanju ustavnih pravil, saj so bile države sprva samostojne. Ameriški federalizem je bil opredeljen z 10. ustavnim dopolnilom. Po vertikali ameriška vladavina tako

zajema nacionalno, državno in lokalno raven vladanja. Vertikalna razmerja so opredeljena precej ohlapno. Omogočajo oblikovanje nujne nacionalne vladavine, ki regulira skupne zadeve nacije in terja soglasje med zveznimi državami o skupnih zadevah. A vendar – tako kot druge ustavne sestavine – vsaj občasno terjajo dodatne (sodne) interpretacije.

Vzajemni nadzor in vzpostavljanje ravnovesja med vejami in ravnimi oblasti sta dodatno zapletena še z neodvisno izvoljenimi kandidati za uradne položaje poleg guvernerja. Ameriški sistem je tako razdrobljen in tako kompleksen, da noben posameznik ali določena politična stranka ni v položaju, da bi bila jasno in nedvoumno odgovorna za karkoli (Katz, 2007: 2).

In vendar imajo sodišča pomembno moč. Nadzorujejo in vrednotijo dejavnost ostalih vej oblasti, s svojimi odločitvami pa lahko tudi reinterpreterirajo ustavne določbe.

Ustavno omejevanje posebnih interesov

Ustavni sistem je bil opredeljen tako, da je samo ena nacionalna institucija – predstavniški dom – izvoljena neposredno in bi jo posebni interesi domnevno lahko kolonizirali. Zato je bilo v ustavo dodanih še nekaj dodatnih institucionalnih pravil, ki naj bi preprečila vladavino dominantnega posebnega interesa. To so: vmesne volitve v predstavniški dom vsake dve leti, možnost, da senat (člane izvolijo zakonodajna telesa držav) nasprotuje vsaki odločitvi predstavniškega doma, ki je preveč očitno naklonjena posebnemu interesu, in predsedniški veto (McClelland, 1998: 369).

Z interpretacijami ustavnega sodišča in z zakonodajo na tej podlagi je bilo lobiranje interpretirano kot dejavnost v skladu s prvim dopolnilom ustave (Library of Congress, b. d. -a), ki med drugim govori o pravici do peticije.

Med reinterpreteracije ustave z odločbami sodišča, ki so v zadnjem obdobju bistveno spremenile priložnosti vplivanja posebnih interesov na politično odločanje, izpostavljamo predvsem eno, ki je na stežaj odprla vrata plutokraciji. Ustavno sodišče je namreč uveljavilo izenačitev posameznikov in podjetij pri financiranju uveljavljanja posebnih interesov v politiki. Natančneje, s sodbo *Citizens United* leta 2010 je sodišče dopustilo, da korporacije in sindikati v neomejenem obsegu financirajo volilno komuniciranje (Mahbubani, 2020). Dejstvo pa je, da je velika finančna moč samo v rokah velikih korporacij. To je na stežaj odprlo vrata plutokraciji.

Tolerantnost

Tolerantnost se je razvila kot sekundarna ameriška vrednota. Gre za načelo, da pluralistična družba upošteva pluralizem prepričanj in interesov. Pluralizem se je uveljavil tudi na področju odnosov med cerkvijo in državo.

Ameriško pojmovanje ločitve cerkve in države temelji na kombinaciji ustavne delitve med obema institucijama. Pa vendar hkrati omogoča, da religija igra precej pomembno vlogo v političnih in javnopolitičnih bojih med različnimi interesi. Pri tem ne gre le za delitev med konservativnimi/traditionalnimi vrednotami in liberalnimi/progresivnimi vrednotami. Navajanje Biblije v argumentiranju v prid določenim javnim politikam ni nenavadno. Glede na to, da je v družbi in v politiki religioznost precej razširjena in da to velja tudi za konvencije, povezane z religijo, se niti država niti njeni predstavniki ne zdijo popolnoma nevtralni v religijskih zadevah.

V praksi so sodbe sodišča večkrat reinterpreterirala del ustave, ki se nanaša na razmerja med državo in religijo.

Kritike ustave in dinamičnost interpretacij ustave

Čeprav se je politični sistem v ZDA dinamično spreminjal, pa je njegova pisna ustavna opredelitev ostala izjemno stabilna. Zelo malo se je spreminjala, čeprav je izpostavljena preizpraševanju. V zadnjem času to še posebej velja za volilni sistem, natančneje za volilni elektorski kolegij.

Zgodovina ameriške politike je hkrati tudi zgodovina sporov med različnimi interpretacijami ustave. Družbene skupine in posamezniki se pri uveljavljanju svojih interesov praviloma ne osredotočajo na radikalno spreminjanje ustave. Bolj običajno je, da organizirajo kombinacijo pritiskov na različna sodišča in na politične odločevalce. V prvem primeru želijo doseči, da bi sodišča interpreterirala njihove primere skladneje z njihovimi interesi. V drugem primeru pritiskajo na politične odločevalce, da naj sprejmejo zakone in ustavna dopolnila v skladu z zahtevami interesnih skupin.

V celoti gledano pa je ameriška vladavina dinamična tudi brez večjih sprememb ustave. Občasno je bila ameriška vladavina celo v zelo očitnem neravnovesju (McClelland, 1998: 372–373). Uveljavljanje izrazitega institucionalnega neravnovesja v korist predsednika brez zgodovinske primere pa je očitno že na začetku drugega Trumpovega mandata.

Variacije v ameriškem liberalizmu in reakcije nanje

Variacije v ameriškem liberalizmu

Liberalizem, zasnovan na lockejanskem poudarjanju naravnih pravic, je v Ameriki sprva prevladal, ni pa bil edini tok ameriške politične misli. Ameriški liberalni konsenz se je oblikoval takoj po drugi svetovni vojni, v 70. letih pa se je začel krhati. Od tega časa dalje se vedno bolj izostruje in večja razkorak med dvema temeljnima smerema: modernim liberalizmom (bolj socialno različico klasičnega liberalizma) in modernim konservativizmom (libertarno različico liberalizma, bližjega klasičnemu liberalizmu v smislu omejevanja vpletanja države, poudarjanja individualnih človekovih pravic in zagovarjanja laissez-faire ekonomije).

Libertarni liberalizem. Libertarni liberalizem se danes vrača k idejam Any Rand, ki so se začele širiti že v 60. letih 20. stoletja. Knjiga Ayn Rand *For the New Intellectual* iz leta 1961 (Rand, 1961), je hvalnica laissez-faire kapitalizmu. Avtorica zagovarja ideje o družbi s svobodno politiko in s svobodno ekonomijo, ki naj bi omogočila človeški razcvet. Razvoj neoliberalnega kapitalizma od 70. let dalje pa je bil idejno zaznamovan tudi z delom Esej z zagovorom kapitalizma, zasnovanega na svobodnem trgu, ki ga je objavil Friedman (1970) v reviji *The New York Times* (2020).

Med libertarnimi avtorji, katere je Any Rand navdihnila v 70. letih, pa kaže še posebej omeniti Roberta Nozicka. Nozick je še danes vodilno ime sodobne libertarne filozofske smeri. Njegova knjiga *Anarchy, State, and Utopia* (Nozick, 1974) velja za osrednji desni odziv na Rawlsa (več o njem v nadaljevanju). Takšno oznako si je prislužil zaradi zagovarjanja minimalistične države in branjenja svobode posameznika. Nozick dopušča le vlogo države na nekaj izbranih področjih, kot so policijska zaščita, nacionalna obramba in administriranje sodišč, ostala področja pa naj bi upravljale zasebne institucije (verske, dobrodelne in druge organizacije), ki bi delovale na prostem trgu (Feser, b. d.).

Mednarodna finančna in ekonomska kriza v letih 2007 in 2008 je spodbudila delno obujanje *keynesijanske misli* o makroupravljanju ekonomije, vendar bolj v smislu aktivnega vpletanja države v reševanje bank in podjetij. Gre torej za »socializem za bogate«.

Libertarni in **neokonservativni liberalizem** je zreduciral izvorno puritansko prepričanje, da je prizadevanje za blaginjo zase in za skupnost v skladu z božjimi načeli, in sicer na škodo skupnostne razsežnosti. Nasprotno sodobni ameriški liberalizem neposredno ali posredno kritizira redukcijo ameriškega liberalizma na njegov materialistični vidik.

V zadnjem času se krepijo zahteve po prenovi krščanskih korenin civilizacije, pa tudi ideje o novi povezanosti med elito in populansom (Deneen, 2023). V tem smislu gre za postliberalne zamisli o novi obliki vladavine. Natančneje, Deneen se zavzema za zamenjavo tiranije liberalne elite z vladavino, zasnovano na povezavi med konservativnimi voditelji in interesi delavskega razreda. A Deneen ne zagovarja revolucije. Zagovarja grobo uveljavljanje politične moči nove generacije političnih akterjev, navdihnjenih z etosom konservativizma za skupno dobro, ki delujejo v imenu množic.

Državljski humanizem. Razvoj državljanskega humanizma v ZDA v šestdesetih letih 20. stoletja, je bil navdihnjen s starogrško filozofijo. Presegel je osredotočanje na pravice posameznika. Izhajal je iz premise, da so človeška bitja družbena in da njihovega življenja ni mogoče razumeti brez družbe ali pa ločeno od družbe (Davis, 1996: 43). Iz tega zornega kota so naravne pravice v svoji abstraktni obliki vprašljive in jih je potrebno utemeljiti s skupnostjo. Člani skupnosti naj bi bili opredeljeni s svojimi skupnimi interesi in bi delovali skupaj za skupno dobro, hkrati pa bi se v taki skupnost vsak posameznik pristno izpolnjeval.

Živahen razvoj politične misli je postavil na dnevni red tudi ponovni premislek o razmerjih med posameznikom in družbo pa tudi o idealu ameriških sanj (Davis, 1996: 444–471). Zastavili so vprašanja: Čigava svoboda? Čigave sanje? (Davis, 1996: 51).

Komunitarizem. Vse od sedemdesetih let 20. stoletja naprej so kritiki liberalizma (npr. Michael J. Sandel, J. G. A. Pocock, and Gordon S. Wood) razvijali argumente v prid komunitarizma. Nekateri avtorji so razlikovali med liberalizmom in komunitarizmom v smislu razlikovanja med političnimi pravicami in politiko skupnega dobrega. Tako je npr. razmišljal Michael J. Sandel v svoji knjigi *Liberalism and the Limits of Justice* (Sandel, 1982), ki je vplivala na anglo-ameriško razpravo o liberalizmu in komunitarizmu v osemdesetih letih 20. stoletja.

Liberalni socializem. Poskus uravnovešanja razmerij med svobodo in enakostjo je prispeval John Rawls (Rawls, 1971, 1993/1996, 1999/2002). S svojo teorijo pravičnosti je poskušal uveljaviti drugačen sklop načel – pravičnost in uravnoteženost med lastništvom in nadzorom nad blaginjo (Smith, 2009;

Williamson, 2009). Rawls je menil, da bi morale biti dovoljene neenakosti le do mere, ko bi delovale v korist najrevnejših v družbi. S svojo filozofijo, ki je bila hkrati liberalna in je hkrati zagovarjala omejevanje družbenih neenakosti, je vplival na celo generacijo. Na njegovo filozofijo so reagirali tudi avtorji, ki so od sedemdesetih let 20. stoletja zagovarjali diametralno nasprotna stališča. Pri tem pa je Rawls svojo filozofijo tudi prilagajal. Zato si analitiki njegove misli niso enotni, ali je bil levi liberelec (usmerjen v progresivno spreminjanje ameriške družbe) ali pa je bil liberalni socialist (Serpe, 2020).

Socializem, (anti)komunizem, nova levica in demokratični socializem

Komunistične in socialistične ideje so bile v ZDA večinoma na robu. K temu je v veliki meri prispevala represija kapitalistov in države pod vplivom kapitalistov, razen v obdobjih, ko je k temu prispeval notranje razdrobljen in slabo organiziran proletarijat (podrobneje o tem v poglavjih o kapitalizmu in interesnih skupinah).

Celo vzpostavitev ameriške različice države blaginje, ki spominja na socialno demokracijo v Evropi, je bila prej odgovor na nevarnost revolucije v obdobju krepitve sindikatov in sindikalnega boja kot pa družbeni dogovor o dolgoročni rešitvi socialnoekonomskih problemov. K zamejevanju komunističnih, socialističnih, tudi socialnodemokratskih idej po skandinavskem zgledu je prispeval antikomunizem v času vznikanja komunističnih idej v Evropi in v manjši meri ZDA. Nadaljeval se je z nastankom komunističnih držav s hladno vojno med ZDA in Sovjetsko zvezo po drugi svetovni vojni. V ZDA je prevladalo razumevanje, da gre za konflikt med demokratičnim kapitalizmom in avtoritarnim komunizmom (Zakaria, 2024: 164). Tudi danes se besedi komunist in komunizem ideološko uporabljata za zatiranje razprave in zastraševanje.

Nova levica je v šestdesetih letih 20. stoletja z državljskim humanizmom sicer prinesla idejni premik od materializma in prizadevanja za lastni interes k bolj skrbstveni in komunitarni politični kulturi, vključno z demokratično udeležbo državljanov. Gre za ideje o drugačni družbi, kjer bi državljani razvijali vrline in skupaj delovali za javni interes. A vendar je imela le omejen domet. Od 70. let dalje je prevladal neoliberalizem.

Demokratični socializem. Več interesa in podpore za demokratični socializem se je oblikovalo v ZDA z izkušnjo finančne in gospodarske krize

2007–2009 pa tudi z ekonomsko in politično izkušnjo zdravstvene krize zaradi pandemije covida-19 (2020–2022). Struja demokratskega socializma se je ohranila v okviru demokratske stranke. Gre predvsem za kritiko obstoječega sistema brez zahtev po radikalni spremembi sistema. Najvidnejša predstavnika, Bernie Sanders in Robert B. Reich, se zavzemata za takšne popravke ameriškega sistema, da bi ta deloval za mnoge, ne le za peščico. Reich, v obdobju od 1993 do 1997 minister za delo v Clintonovi administraciji, objavlja knjige in prispevke v socialnih medijih o tem, kako je ameriški sistem nepošten in kako bi ga bilo potrebno popraviti v socialno bolj pravičnega (Reich, b. d.).

Bernie Sanders v uradnih političnih vlogah zastopa sorodna stališča v politiki. V politični kampanji leta 2016 je napovedal, da bo začel politično revolucijo (Sanders, 2015). Zavzel se je za politično in ekonomsko svobodo v vsaki skupnosti. Sandersova opredelitev demokratičnega socializma (Bernie Sanders Official Website, b. d.; Golshan, 2019) temelji na oblikovanju ekonomije, ki je v korist vseh, ne le bogatih. Vključuje ekonomske pravice in civilno družbo, kjer najbogatejši in največje korporacije plačujejo poštene davke. Definicija demokratičnega socializma zajema tudi reformo političnega sistema ZDA, katerega Sanders ocenjuje kot večinoma nepoštenega in v mnogih pogledih skorumpiranega. Sanders se zavzema za javne politike po zgledu nordijskih socialnih demokracij, podpira demokracijo na delovnem mestu, sindikalno demokracijo in delavske kooperative (Bernie Sanders Official Website, b. d.; Golshan, 2019). Kljub Sandersovi le reformni (in ne radikalni) usmeritvi je bila struja demokratičnega socializma tudi v okoliščinah izgubljanja podpore demokratske stranke med delavstvom potisnjena na rob demokratske stranke.

V času Trumpovega vzpona, še posebej po izkušnji z njegovim prvim predsedovanjem, so ideje o demokratičnem socializmu ponovno dobile nekaj zagona, čeprav le v omejenem ameriškem slogu (npr. Aronoff et al., ur., 2020; Kenworthy, 2022). V času zaključevanja te monografije se je le gibanje pod vodstvom Bernieja Sandersa in nekaj posameznih demokratskih politikov neposredno zoperstavilo trumpovskemu avtoritarnemu zasuku po Trumpovi drugi predsedniški inavguraciji (ne pa demokratska stranka kot formalno največja opozicijska stranka). V dvostrankarskem sistemu obrobna stranka, kot so Demokratični socialisti Amerike s sorodnimi idejami (Democratic Socialists of America, b. d.), nima realnih možnosti za volilni uspeh. In vendar uspehi demokratičnih socialistov na lokalnih volitvah konec leta 2025 opozarjajo na teoretično možnost vsaj delnega kratkoročnega prilagajanja

demokratske stranke raznolikosti ameriških okolij (zveznih držav), ne da bi pri tem splošno spremenila svojo osrednjo usmeritev. Med glasniki takšne smeri so nekateri posamezniki, ki jih sicer demokratska stranka ni neposredno predstavila kot svoje kandidate – npr. demokratični socialist Zohran Manda- ni, ki je bil novembra 2025 izvoljen za župana New Yorka.

Reakcionarne ideje in ameriški fašizem

Tradicije. Reakcionarne ideje niso normativna sestavina politične filozofije ameriškega ustavnega sistema. Američani večinoma tudi menijo, da v zgodovini niso imeli svojega fašizma. In vendar že v okviru liberalne filozofske podstat i ameriškega sistema najdemo elemente rasizma in diskriminacije, kasneje pa tudi izrazite fašistične tokove.

Locke je tako npr. filozofske opredelitve naravnih pravic in predpogojev za te pravice prilagodil tako, da niso le izključevale ženske, temveč tudi staroselce (*the Native Americans*) (Iverson, 2006). Argumentacija za izključevanje staroselcev je temeljila na razlikovanju med racionalnim in učenim posameznikom na eni strani in iracionalnim in neukim na drugi strani; med sposobnimi in nesposobnimi (za nesposobne so veljali norci, idioti, nezmožni abstraktnega razmišljanja); med stalno naseljenimi obdelovalci zemlje in potujočimi uporabniki nekultivirane zemlje. Locke je staroselce označil za neracionalne in neizobražene (Locke, 1689, sec. 58). Poleg tega je zanimal tudi njihovo pravico do zemlje kot lastnine, saj naj ne bi izpolnjevali pogoja, da zemljo obdelujejo in uporabljajo (Locke, 1690: sec. 31). S tem tudi niso mogli izpolniti ekonomskega pogoja za vključitev v civilno družbo kot kolektiv oziroma v suvereno ljudstvo (Locke, 1689: sec. 95–98). Iz argumenta enakosti na podlagi razuma je izpeljal celo tezo, da je vladanje lahko legitimno tudi brez privolitve (Locke, 1690).

Fašistične ideje. V ameriški zgodovini pa so se pojavljale tudi izrecno protiliberalne ideje. Fašistične ideje in gibanja se ciklično bolj razplamtevale v ZDA vse od druge polovice 19. stoletja do danes (Roberto, 2018; Rosenfeld in Ward, ur., 2023; Tenorio, 2023). Nekatere družbene skupine (predvsem elite) so se navduševale nad evropskim fašizmom. Toda čeprav so fašistične ideje izobraženca Lawrenca Denmisa in politika Hueya P. Longa ter antisemitsko gibanje katoliškega duhovnika Charlesa E. Caughlina vzporedno učinkovali v 30. letih kot reakcije na posledice velike gospodarske krize 1929, se niso oblikovale v skupno fašistično ideologijo in vizijo delovanja na ravni ZDA (Brinkley, 1983).

Nekatere fašistične ideje so se povezovale s teorijami evgenike, zasnovanimi na stališču, da je potrebno z državnimi ukrepi izboljševati človeško raso. Ideal je bila 'gosposka rasa' (master race), to je rasa skandinavskega videza – beli in modrooki (Black, 2012). Znanstveniki, ki so se deloma opirali tudi na teorijo Evropejca Francisa Galtona o razvoju kvalitetne in odporne človeške civilizacije (Hansen in King, 2001), so zagovarjali prisilno sterilizacijo »nep-rimernih« (Farber, 2008). V praksi so to bili praviloma revni in črnci, zaprti v umobolnice, staroselci, imigranti – »bele smeti« iz različnih delov Evrope; črnci, judi, alkoholiki, bolniki z epilepsijo oziroma vsi, ki niso bili dovolj blizu rasnemu idealu (Farber, 2008; Black, 2012). Med kriteriji selekcije je bil tudi inteligenčni količnik (IQ) (Hansen in King, 2001). Pri idejah ameriške evgenike sta se navdihovala tudi Hitler in Mengele, ameriški evgeniki pa so svoje ideje širili tudi drugod po svetu. Ta val evgenike so ustavile okoliščine 2. svetovne vojne. Fašistične ideje, predvsem v obliki rasizma, pa so se ohranile vse do danes (Stanford Law School, 2021).

Religiozno-konservativne reakcionarne ideje in Projekt 2025. V ameriški zgodovini zasledimo neenotnost, celo nasprotujoče poglede med različnimi evangeličanskimi strujami (Sutton, 2017). Zanimivo pa je, da se v obdobju od 70. let dalje – tako kot v prvi pozlačeni dobi – krepi radikalno evangeličansko gibanje. Leta 1980 je sicer Heritage Foundation prvič predala izvoljenemu predsedniku ZDA (takrat Ronaldu Reaganu) inavguralni Mandate for Leadership (Dans in Groves, 2023). Po Dansovih in Grovesovih besedah gre danes za reakcijo na kulturni marksizem in za obnovo ameriške republike v skladu z njenimi prvotnimi sidrišči (*moorings*). Aktualne ideološko-politične razsežnosti tega gibanja so podrobno izrisane v Projektu 2025 (Dans in Groves, 2023) – projektu režimske in kulturne preobrazbe ZDA. Po eni strani zajema zelo konkretne ukrepe za preoblikovanje zvezne oblastne strukture in konservativne javnopolitične ukrepe na mnogoterih področjih družbenega življenja. Prenovljen politični sistem ZDA naj bi temeljil na zmanjšanju zvezne oblasti in centralizaciji izvršne oblasti. Ideje o spreminjanju razmerij moči med vejami oblasti so skladne s teorijo o unitarnem predsedniku ZDA. Slednje naj bi zagotovilo učinkovito vladavino, zmanjšanje birokratske neučinkovitosti in pretiranega vpletanja države (government overreach), prestrukturiranje zveznih agencij in okrepitev izvršne oblasti za izvajanja poenotenih javnih politik. Po drugi strani pa zajema obnovo tradicionalnih načel in vrednot. Med ključnimi področji javnih politik, prek katerih bi uveljavljali tradicionalna načela in vrednote so: imigracijske politike in politike, povezane z mejami sploh, reproduktivne pravice, politike v zvezi s

skupnostjo lezbijk, gejev, biseksualcev, transseksualcev, queer oseb, tistih, ki se še sprašujejo, in drugih (LGBTQ+), izvajanje zakona (law enforcement), regulacija ekonomije in socialni programi.

Dokument je bil pripravljen kot vodilo za republikansko predsedniško administracijo od leta 2025 naprej. Poleg skoraj 900 strani dolgega dokumenta, ki govori o »mandatu za vodstvo 2025«, je bil vnaprej pripravljen akcijski načrt za hitro implementacijo izbranih ukrepov za prvih 180 dni drugega Trumpovega predsedovanja. Prav tako je bila vnaprej pripravljena tudi kadrovska podatkovna baza za kadrovsko napolnjevanje vladnih položajev. Med drugim je Russell Vought, eden izmed ključnih avtorjev Projekta 2025, postal vodja Trumpovega urada za menedžment in proračun. Predsedniška upravna akademija (Presidential Administration Academy) je v pripravi na Trumpov drugi mandat že usposabljala bodoče upravne uradnike.

Kritiki izpostavljajo, da Projekt 2025 ogroža demokratične ustanove, institucionalno ravnovesje, politizira državno upravo in organe pregona (*law enforcement*), vsiljuje ekstremne socialne politike, ki omejujejo pravice posameznika, ter ogroža esencialne vladne programe in zaščito.

Superbogati financirajo Heritage Foundation. Ključnih šest donorskih omrežij je povezanih z le nekaj bogatih industrialcev, ki si prizadevajo za zmanjšanje okoljske regulacije in promovirajo zanikanje klimatskih sprememb. Med njimi so družina Coors, Charles G. Koch, Richard and Elizabeth Uihlein, družina Scaife, družina Bradley, Barre Seid in koalicija tehnok milijarderjev (Fassler, 2024). Pri vsem navedenem pa ni zanemarljivo, da Heritage Foundation vpliva na druge države, vključno z državami članicami Evropske unije (EU) (Blum, 2025).

Neoreakcionarne ideje tehnoloških voditeljev iz Silikonske doline. Od 90. let prejšnjega stoletja dalje se v ameriško-britanski navezavi razvija nov val neoreakcionarnih idej. Čeprav se vse do danes niso oblikovale v skladu s standardi filozofske stroke in niso notranje konsistentne, se povezujejo z idejami in političnim vplivom tehnok milijarderjev iz Silikonske doline ter vedno bolj pridobivajo prepoznaven medijski in politični status.

Napajajo se s kritiko parlamentarizma, liberalizma in globalizma evropskega konservativnega političnega misleca Carla Schmitta (Stanford Encyclopedia of Philosophy, 2025) in Američana Patricka Deneena (Deneen, 2018). Deloma se prepletajo s kritikami liberalizma, ki jih razvijajo krščanski filozofi. Tehnološki voditelji iz Silikonske doline se še posebej navdušujejo nad idejami Jamesa Burnhama, voditelja neokonservativnega gibanja, o nastanku novega menedžerskega razreda, ki bo udeležanil nov način upravljanja

ekonomije in države (menedžerializem) s prevzemom upravljaljske vloge od kapitalističnega razreda (Beauchamp, 2022). Vse te ideje se danes prepletajo s ponovnim oživljanjem libertarnih idej v slogu Ayn Rand, a vključujejo še nove razsežnosti. Od leta 2012 so znane pod imenom »Temno razsvetljenje« (Dark Enlighthenment), ki poudarja, da gre za reakcijo na prosvetljenje.

Osnovne ideje Temnega razsvetljenstva je sprva oblikoval libanonsko-ameriški softverski računalničar in blogger Curtiys Yarvin (kot blogger je znan tudi pod imenom Mencius Moldbug). V filozofsko strujo jo je bolj ali manj fragmentarno oblikoval nenavaden akademik Nick Land v publikaciji Dark Enlightenment (Land, 2012), do leta 1998 profesor filozofije na University v Warwicku v Združenem kraljestvu, preselivi na Kitajsko, pa je postal osrednji filozof Temnega razsvetljenstva v neakdemskem okolju. Land je danes še vedno vodilno ime neoreakcionarne filozofije (skrajšano poimenovane z angleško okrajšavo »NRx«) in tudi desno usmerjene akceleratorijske filozofije (European Center for Populism Studies, b. d.).

Smith in Burrows (Burrows, 2019; Smith in Burrows, 2021: 2) sintetizirata ključne elemente Temnega prosvetljenstva takole: nasprotovanje demokratičnim oblikam vladavine; poskus konstrukcije nove krpanke (patchwork) mestnih držav, kjer je edina človekova pravica izstop (exit); napad na diskurze o enakosti med ljudmi; zavzemanje za evgeniko v procesu neizogibnega približevanja k singularnosti – hiper rasizem (UI in biotehnologija zabrisujeta razliko med strojno in človeško obliko); zagovarjanje nujnosti spodkopavanja igralcev, ki širijo ideologijo demokracije, enakosti in se zavzemajo za regulacijo znanosti in tehnologije.

Z Landom se povezuje tudi akceleratorizem – prepričanje, da je potrebno izrazito pospešiti razvoj tehnologije, čeprav bi pri tem razgradili obstoječe družbene strukture. Še več, UI in kapitalizem se morata nujno vzajemno razvijati in transformirati obstoječe razmere. V prihodnosti naj bi digitalni napredek transformiral človeški obstoj v materialnem in kulturnem pogledu, meja med človekom in strojem bo zabrisana, način razmišljanja in bitja (*being*) pa se bo spremenil.

MacDougald (2016) Landovo filozofijo opisuje kot mešanico nihilizma, kibernetičnega marksizma, teorije kompleksnosti, numerologije, jungle glasbe in distopijske sci-fi Williama Gibsona in Blade Runnerja. In vendar ima ta filozofija nekaj zelo konkretnih radikalnih idej glede obstoječega družbenega in političnega reda. V tem se konservativizem in reakcionarna misel bistveno razlikujeta. Zack Beauchamp, avtor knjige *The Reactionary Spirit* (Illing in Beauchamp, 2024), poudarja, da v primeru, ko bi demokracija ali volitve

pripeljale do izida, ki ga konservativci in reakcionarji ne bi marali, ker grozi s transformacijo določenih elementov družbenega reda, prvi ne bi vrgli v zrak celega družbenega reda, reakcionarji pa so pripravljeni storiti tudi to.

Izhodišče neoreakcionarnih političnih premislekov je, da svoboda in demokracija nista združljivi, fevdalizem pa je v primerjavi z demokracijo superioren. Lund zagovarja ideje o izgradnji novega reda, ki se zgleduje po fevdalizmu, hkrati pa vključuje futuristične ideje ter obnovo in utrditev različnih oblik diskriminacije, vključno z rasizmom. Tudi Yarvin eksplicitno navaja rasistične vrednote in stališča (Pein, 2017; Lehmann, 2022). Pri rasizmu veliko vlogo igra tudi pripisovanje različnih stopenj inteligentnosti različnim družbenim skupinam, pri Musku, ki se očitno strinja s takšnim razvrščanjem ljudi, pa je prevladalo razlikovanje med (več vrednimi) ljudmi z visokim IQ in (manj vrednimi) ljudmi z nizkim IQ (Topinka, 2019; DRM News, 2025).

Temno razsvetljenstvo razglaša »Katedralo« (institucije, ki ideološko podpirajo ideje enakosti in demokracije – npr. univerze, uradništvo, medije) za kvazireligiozno strukturo, ki jo je potrebno razpustiti (Burrows, 2019). Zato bi »Katedralo« zamenjali z redom, ki uveljavlja realnost obstoječe moči (Hermansson et al., 2020). Novejši zasuk temnega prosvetljenstva v smeri povezovanja z religijo je zaradi tega po eni strani presenečenje. Po drugi strani pa bi ga lahko ocenili za politično zelo pragmatično, saj lahko ideje, podprte z religijo, dosežejo širše množice, posebej v družbi, kot je ameriška.

Park MacDougald (2016) opaza, da ima neorekcionarnost več stopenj, najpomembnejša pa je verjetno oblika postlibertarnega futurizma (European Center for Populism Studies, b. d.). Ta zajema ideje modernega fevdalizma, kjer so kraljestva pravzaprav korporacije. Po navdihu pruskega kameralizma državo konceptualizirajo kot podjetje, ki ima v lasti državo. Korporacije in njihovi glavni izvršni direktorji so suvereni (Pein, 2014). Ti direktorji lahko oblikujejo odločitve, ki bi bile nujno koristne, ker bi bile finančno profitabilne. Direktorji korporacij bi namreč imeli visok IQ ali pa bi potencialno bili kiborgi (bitja, ki imajo organske in umetne dele v telesu). Evgenika in singularnost bi se tako združili s strašljivo sci-fi distopijo. Ideja deteritorializacije vključuje tudi oblikovanje mestnih držav izven teritorija (Al-Hammadi, 2023). Hughes (2024) opozarja, da tehnokolonializem poskuša reproducirati kolonialno naseljevanje, prilagojeno realnostim 21. stoletja.

Čeprav program temnega prosvetljenstva (Land, 2012) ni notranje vsebinsko koherenten in jasen (Goldhill, 2017), zgoraj opisane neoreakcionarne ideje v zadnjem času veljajo za teoretično podlago trumpizma. Neoreakcionarni filozofski tokovi so namreč navdušili libertarnega multimilijarderja

Petra Thiela, nekaj najbogatejših lastnikov svetovno dominantnih ameriških tehnoloških podjetij, vključno z najbogatejšim Zemljanom Elonom Muskom, in skrajno desnega političnega stratega Steva Bannona. Razvoj trumpizma, še posebej predsedniška volilna kampanja 2024, prve kadrovske izbire in izvršilni ukazi predsednika Donalda Trumpa januarja in februarja 2025 so pokazali na Trumpovo koalicijo s skupinami in idejami neoreakcionarnega gibanja (Parker, 2016; Parisot et al., 2024).

Yarvin je opredelil tudi oris neoreakcionarne »metuljne revolucije« (*butterfly revolution*), ki pod Trumpovim predsedovanjem postaja del realnosti. Med ključnimi točkami neoreakcionarne revolucije so (Verrillo, 2025): Trumpovo tekmovanje na volitvah s programom ukinjanja neučinkovitega sistema, po zmagi na volitvah naj očisti (»purge«) birokracijo, ignorira sodišča, prek razglasitve izrednih razmer naj kooptira kongres, centralizira policijo (federalizira nacionalno gardo in oblikuje nacionalno policijo, ki bo vsrkala lokalne policije), ukine »Katedralo« (medije in univerze), spravi ljudi na ulice, kadar pride do oviranja s strani vladne agencije.

In vendar so ideje temnega prosvetljenstva nestanovitne, tekoče. V letu 2025 je Yarvin s serijo predavanj in intervjujev začel neposredno povezovati svoje neoreakcionarne ideje z religioznimi (Pein, 2017; Lehmann, 2022).

Jeseni 2025 je tako Peter Thiel v seriji štirih predavanj predstavil ideje o antikristu, ki je »zloben kralj ali tiran ali antimesija, ki nastopi ob koncu sveta«, znanilce konca sveta pa vidi v pojavih, kot so mednarodne agencije, okoljski aktivizem in omejevanje tehnologije (Bhuiyan et al., 2025). Zavrača liberalni globalizem, človekove pravice, kulturo prebujenja (*woke culture*) (kulturo občutljivosti za družbene neenakosti, kot so rasna nepravilnost, seksizem, neujeljavljanje LGBTQ+ pravic), politiko spolov in okoljsko agendo. »Kolektivni antikrist« so po Thielovem mnenju demokratska stranka v ZDA, aktualni liberalni voditelji EU, okoljevarstveniki, nevladne organizacije, podporniki nenadzorovanih migracij, fanatiki »odprte družbe« (Soros in sin), neučinkovita državna birokracija. Alternativa, ki jo Thiel zagovarja, je posebna oblika »cerkve«, organizacije, ki jo opisuje z geslom »*Prepoznanje Kristusa v tehnologiji in družbi*« (Preston, 2026). Slednje nakazuje možen strateški premislek, da bi takšno povezovanje v praksi lahko pomagalo razširiti organizacijsko in volilno bazo za politično dolgoročneje uveljavljanje idej temnega prosvetljenstva.

Ameriški feminizem, sodobna razdrobljenost in pragmatičnost ameriške filozofije

Ameriški feminizem se je odzival na druge ameriške filozofske tokove z različnimi, tudi nasprotujočimi si ocenami o razmerjih med družbeno nemočjo žensk in liberalizmom (Elkholy, b. d.; Davis, 1996: 461–464), vendar je pri tem je ostal poseben, od drugih tokov razmeroma ločen segment. V zadnjem času pa postaja vse glasnejši ameriški antifeminizem (DeCook, 2019), zanj se čedalje pogosteje uporablja tudi pojem »neoreakcionarni feminizem« (Kay, 2025). Njegov skupni imenovalac je teza, da je liberalni feminizem škodljiv. Nekatere konservativne avtorice npr. neposredno obtožujejo liberalni feminizem za družbeni problem »velike feminizacije«, ki škodi družbi (Andrews, 2025). Helen Andrews (2025), avtorica odmevnega eseja *The Great Feminization*, in Leah Libresco Sargeant, avtorica odmevne knjige *The Dignity of Dependence: A Feminist Manifesto* (Chris Stefanick | Real Life Catholic, 2025; Libresco Sargeant, 2025; Libresco Sargeant et al., 2025), se pri tem v nekaterih konkretnih stališčih razlikujeta. In vendar obe poudarjata, da ameriška kultura in pravo zanikata realne asimetričnosti med moškim in žensko (Interesting Times with Ross Douthat, 2025). Reakcionarni feminizem se deloma istoveti s katoliškim feminizmom (npr. avtorici Erika Bachiochi in Leah Libresco Sargeant), s svojimi konkretnimi stališči pa se prekriva z reakcionarnimi političnimi in javnopolitičnimi tokovi v sodobnih ZDA.

Poleg tega se je ameriška filozofija v obdobju po 70. letih 20. stoletja izrazito razdrobila tudi na mnoga specialna področja, kot so npr. filozofija uma, filozofija rase in filozofija prava (Boersema, b. d.).

Liberalizem in konservativizem se izražata predvsem prek ideologije in prakse družbenih gibanj in dveh osrednjih političnih strank v ZDA. Transformacijam teh dveh strank lahko sledimo prek obravnavanja nekaterih posebnih javnopolitičnih tematik, npr. odnosa do družbene neenakosti in družbenih gibanj v ZDA. Slednje obravnamo podrobneje v besedilu o političnih strankah in v okviru posamičnih tematskih poglavij.

V celoti gledano, lahko rečemo, da se v zadnjem času v ZDA izrazito krepijo reakcionarne ideje in pojavi, ki jih vse več akademskih in neakademskih avtorjev imenuje »fašistični«. Hkrati pa se v manjših skupinah, pod vplivom posameznih intelektualnih voditeljev in v marginalnih strankah pojavljajo ideje, ki jih predvsem desni kritiki imenujejo komunistične. V amerškem okolju se pojem komunizem pogosto razume drugače kot v Evropi – v ZDA sta že socialna

demokracija ali socializem sopomenki za komunizem. V zadnjem času (samo) zavedanje o fašistični tradiciji in aktualnih fašističnih pojavih prihajajo v zavest predvsem nekaterih kritičnih mislecev, ki sodelujejo tudi v odporu proti radikalno desni preobrazbi političnega sistema v ZDA (npr. delo in aktivizem Timothyja Snyderja) (Rosenfeld in Ward, ur., 2023).

3. AMERIŠKA VLADAVINA V PRAKSI

Teritorialnopolitični nastanek in razvoj ZDA

Ustanovitev mednarodno neodvisne državne tvorbe

Zgodovinsko gledano so ZDA zgrajene na kolonialni dediščini (Library of Congress, b. d.-b), kajti čeprav so pred njimi tam živeli staroselci, so evropski naseljenci zgradili nov sistem vladanja brez njih. Tudi sužnji, pripeljani iz Afrike, so bili iz oblikovanja političnega sistema izvzeti.

Do ameriške revolucije (1775) je prišlo po tem, ko so kolonije obstajale že skoraj 170 let. Kljub temu da so bili evropski naseljenci povezani z evropsko kolonialno metropolo (na teritoriju prve ustanovitve nove države je bil to London), so razvili interese, ki so bili v nasprotju z britansko krono. Interesi, ki so narekovali neodvisnost od britanske metropole, so bili ekonomski interesi. Evropski naseljenci so se namreč uprli čedalje višjim davkom, ki so jih morali plačevati britanski kroni. Ekonomski interesi so se prepletli s političnimi zamerami, ki so motivirale koloniste, da so ustanovili nov sistem. Ta sistem naj bi bil radikalno drugačen od kolonialnega. Pot v neodvisnost se je prepletala z začetki vzpostavljanja novega sistema.

Četrtega julija 1776 je trinajst kolonij razglasilo, da se odvezujejo od vseh dolžnosti v razmerju do britanske krone. Trinajst kolonij je začelo snovati člene za ustanovitev konfederacije. Ustanovili so kontinentalni kongres. Še med vojno (marca 1781) je tudi zadnja od trinajstih kolonij ratificirala člene konfederacije, kontinentalni kongres pa so preimenovali v kongres konfederacije. Le nekaj mesecev kasneje (oktobra 1781) je kontinentalna vojska, ki so jo ustanovile iste kolonije, dokončno premagala Britance v boju za Yorktown. Vojna se je uradno končala s Pariško pogodbo, ki je bila podpisana 3. septembra 1783, obe strani pa sta jo ratificirali leta 1784. Kmalu pa se je konfederacija izkazala za nefunkcionalno. Ustavna konvencija je leta 1787 v Filadelfiji ustanovila nov federalni sistem. Raziskave so pokazale, da se je pojem ZDA sprva razumel kot množinski pojem, šele od sredine 19. stoletja pa je bilo mogoče zaznati premik v pojmovanju ZDA kot enem velikem akterju namesto mnogomajhnih (Kurtzleben, 2014).

Državljanstvo in ustanovitev politične skupnosti

Za Jamesa Madisona in Thomasa Jeffersona je ameriški eksperiment pomenil oblikovanje prostora, kjer bodo različni religiozni razkolniki lahko ušli preganjanju.

Volilna pravica je bila omejena na več načinov. Volilno pravico so namreč imeli le beli moški, ki so bili lastniki posestva (v času sprejetja ustave jih je bilo v populaciji med 10 in 16 odstotki), poleg tega pa so obstajali tudi religiozni pogoji. Volilna pravica se je kasneje širila. Zadnji religiozni pogoj je bil opuščen leta 1810, pogoj lastništva pa je bil opuščen v obdobju do leta 1850.

Politični procesi so se spreminjali tudi na podlagi formalne razrešitve vprašanja suženjstva.

Leta 1863 je bila namreč v uporniških državah razglašena osvoboditev sužnjev, suženjstvo pa je bilo prepovedano z ratifikacijo 13. dopolnila k ustavi leta 1865. Kljub temu so posamezne države našle načine, da so onemogočile udeležbo črnih volivcev na volitvah. Kongres je s sprejemom 15. ustavnega dopolnila (1870) izrecno uzakonil, da niti federalna raven ZDA niti katera od držav ne sme odreči volilne pravice državljanom na podlagi rase, polti ali predhodnih okoliščin suženjstva. Učinkovite pravne podlage za uveljavljanje volilne pravice Afroameričanov pa so bile sprejete šele po dolgem boju sredi 60. let 20. stoletja (med drugim tudi ukinitve volilne takse) (National Archives, 2021), a je volilna udeležba Afroameričanov v praksi še danes pogosto otežena.

Ženske so bile dolgo izključene iz sistema, ki je bil utemeljen na načelu »en človek, en glas«. Čeprav so se aktivistke vključno z Elizabeth Cady Stanton in Lucretio Mott leta 1848 začele boriti za volilno pravico žensk, jo je uzakonilo šele 19. ustavno dopolnilo, sprejeto avgusta 1920.

Paradoksalno je, da so prav staroselci najtežje vstopili v državljanstvo (Library of Congress, b. d. -c). Šele s Snyderjevim zakonom (1924) so vsi ameriški staroselci, rojeni v ZDA, pridobili status polnega državljanstva ZDA. In vendar je trajalo še štirideset let, da je vseh petdeset držav zares dovolilo ameriškim staroselcem, da volijo.

Manifest usode (Manifest Destiny) in teritorialno širjenje republike

»Manifest usode« je tesno povezan z zgodnjim ameriškim imperializmom. Širjenje ozemlja naj ne bi zajemalo samo priključitve velikega dela sedanjega

zahodnega dela ZDA, temveč tudi Mehiko in Kanado. Šlo je za prepričanje, da je usoda belih ameriških kolonistov, da se razširijo po Severni Ameriki. Pojem »manifest usode« je v zvezi s tem prvi uporabil urednik revije *Democratic Review* (Pratt, 1927), ko je v uredniškem uvodniku številke julij–avgust 1845 kritiziral nasprotnike priključitve Teksasa in pozival k nacionalni enotnosti pri izpolnjevanju »manifesta usode«, da zasedejo kontinent, ki naj bi ga jim dodelila božja previdnost za svoboden razvoj njihovega letnega množenja milijonov (Onion et al., 2019). Puritanska osnova tega prepričanja se je izrazila tudi v prepričanju, da je bog določil ZDA, da združi cel severno-ameriški kontinent.

Filozofijo ekspanzije pod geslom »manifest usode« so množični medij podprli do te mere, da je za zgodnja zgodovinska obdobja težko jasno ugotoviti, kateri glavni igralci so jo odprto podpirali (Pratt, 1927: 795–798; Auxier, 1940: 523–534). Američani glede te ideje namreč niso bili enotni (Lubragge, 2003). Ideji manifesta je med drugimi nasprotoval tudi Lincoln (Fornieri, 2010). Ne nazadnje pa je priključevanje novih ozemelj prineslo tudi politične razcepe glede odnosa do suženjstva.

Teritorialno širjenje ZDA je starejše od javnega zagovarjanja ideje »manifesta usode«. Hitra industrializacija in gospodarska rast sta skupaj z imigracijskimi valovi v ZDA potekali v obdobju hitro spreminjajočih se gospodarskih in vojaških razmerij v svetu na prelomu 18. in 19. stoletja. Poslovneži so uspeli vzpostaviti tako tesne povezave z nacionalno politično elito, da je politična elita iskala zdravilo za domače probleme (gospodarski zastoj, stavkovni valovi v železarski industriji, rast nezaposlenosti in brezdomstva, širjenje socialističnih idej in ideje o tretji stranki kot izziv dvema glavnima strankama) v ekspanzionistični politiki in njenem upravičevanju (Paterson, 1996: 350–351). Tako je politika prispevala k ustvarjanju »naravnega trga«, »priključevanja trgovine« (the annexation of trade) in zagotavljanju dostopa do glavnih trgovinskih obmorskih pristanišč.

Širjenje teritorijev je podpiralo nadaljnji razmah nastajajočih industrijskih ekonomskih interesov v državi. Ni pa bilo zamejeno le na povezovanje teritorijev takratnih ameriških držav. Nasprotno, vključevalo je tudi ekspanzijo ozemlja, npr. leta 1803 z nakupom ozemlja od Francozov. Ta nakup, znan pod imenom »louisianski nakup«, je podvojil velikost Združenih držav. Z njim je ameriška trgovina pridobila dostop do pristanišča New Orleans. Na podlagi zakona iz leta 1830 (Indian Removal Act) so odstranili ameriške Indijance z ozemelj vzhodno od Misisipija (Volo in Dennenn Volo, 2000: 141–142). Ameriško ozemlje se je dodatno bistveno razširilo še s priključitvijo Teksasa

(1845), z dogovorom z Britanijo glede oregonske meje (1846) in po dosegu miru z Mehiko (1848) ter z nakupom Aljaske (1867). Poleg tega so ZDA po vojni s Španijo prevzele nadzor nad Kubo, Havaji, Portorikom in Filipini (Encyclopedia.com, 2018).

V celoti gledano, je hitra ozemeljska širitev v 19. stoletju vključevala okupacijo ozemelj, vojno (z Mehiko in Španijo), nasilno preseljevanje in odstranjevanje staroselcev in neevropskih prebivalcev sploh (Onion et al., 2019; Cataliotti, 2023). V tem procesu so se ZDA oblikovale v globalno silo.

Dlje kot je ekspanzionizem potekal, vedno več argumentov je tako politiko opravičevalo. Vojna s Španijo leta 1898 je bila predstavljena kot pomoč kubanskim odpornikom proti španskemu imperiju. Kasneje je bil argument podpore pravicam in ranljivosti majhnih nacij pozabljen in zamenjan z opravičevanjem ameriške intervencije leta 1891 na podlagi opredelitve Kube kot strateškega teritorija v Karibih in Mehškem zalivu.

V novejših obdobjih se fraza »manifest usode« sicer večinoma ne citira. To pa ne pomeni, da je njeno osnovno vodilo pozabljeno. Manifest usode je očitno ostal navdih pri oblikovanju ameriških javnih politik. To velja za Monrojevo doktrino (1823), Rooseveltovo opredelitev ameriške vloge policaja leta 1904 in mesianistično pojmovanje ameriške demokracije (Paterson, 1996: 345–346). Ime »Monroejeva doktrina« se je sicer uveljavilo leta 1850, vendar je bila vsebinsko uveljavljena že leta 1823. Njeno bistvo je ameriško opozarjanje Evrope, da morata Novi in Stari svet ostati jasno ločena po sferah vplivanja. Natančneje, ZDA so izrecno nasprotovale evropskemu koloniziranju Amerike.

Po prvi svetovni vojni se je mesianizem preoblikoval v pojmovanje, da so ZDA poklicane, da pomagajo pri prinašanju svobode, demokracije in blaginje drugim državam na svetu (Encyclopedia.com, 2018). Ta politika, ki jo je zastavil predsednik Woodrow Wilson, pa je v 20. in 21. stoletju vendarle še tekmovala z drugačnimi pojmovanji »manifesta usode«.

Po drugi svetovni vojni je politiko teritorialnega širjenja ZDA z dodajanjem ozemelj zamenjala politika globalnega širjenja ameriških vojaških baz (Cataliotti, 2023).

Po drugi svetovni vojni se je prizorišče bojov za teritorij, svetovno moč in vpliv vedno bolj selilo v vesolje. Tekmovanje v osvajanju vesolja je v obdobju hladne vojne postalo nadomestna vojna med ZDA in Sovjetsko zvezo. To je prispevalo k preprečevanju jedrske vojne. Ameriško-sovjetski spopad so prenesli z vojaškega področja na področje bojov za simbolične spopade med dosežki astronautov obeh držav (Peperkamp, 2020), hkrati pa je to prineslo

militarizacijo vesolja. Koncept superiornosti v vesolju se je odtlej ciklično bolj ali manj poudarjal, danes pa je ponovno zelo aktualen (Roza, 2023). Namesto bipolarnega tekmovanja pa se danes v tovrstni mednarodni konflikt v zemeljski orbiti (prostoru za satelite) in v širšem vesolju vpleta tudi Kitajska (Goswami, 2018; Moltz, 2019; Visser, 2019; Textor, 2023; Al Jazeera, 2024).

Neposredna vrnitev k ideji manifesta usode kot ekonomskega projekta je postala očitna v 90. letih (Leib, 1999; Robinson, 2023). Vesolje je postalo pojem končne ekonomske meje (Weinzierl, 2018). Tokrat gre predvsem za iskanje novih mineralnih virov, ki so na planetu Zemlja že v veliki meri izčrpani (Robinson, 2023).

Še pred pridobivanjem virov iz vesolja pa se ekonomija že širi prek meja planeta Zemlje. Zunajzemeljski prostor se že komercializira. Velikost tržnih deležev držav in sektorjev se tako že meri npr. na področju vesoljskih potovanj (ReportLinker, 2023).

In vendar osvajanje vesolja ni zgolj ekonomski projekt. Tako so se ideje manifesta usode ponovno izrazile v drugem inavguralnem govoru predsednika Georga W. Busha 20. januarja 2005 (Weinzierl, 2018) v času naraščajočih svetovnih geopolitičnih napetosti (Wu, 2023).

Tako kot v zgodnjih evropskih kolonizatorskih izkušnjah se tudi danes privatizira ameriško osvajanje vesolja. Zdi se, da tudi danes zasebniki poskušajo uveljavljati svoje interese v vesolju, podobno kot so zasebne skupine, ki so iskale profit, ustanovile prve britanske kolonije v Ameriki. Vrata privatizaciji osvajanja vesolja je odprla Obamova odpoved programa Space Shuttle leta 2011 in sprejem zakonskih podlag za vse več štipendij in pogodb z zasebnimi podjetji, ki se ukvarjajo z vesoljsko tehnologijo. Privatizacijski premik v politiki temelji na pričakovanju, da bo privatizacija prinesla ZDA prednost v vesolju (Moltz, 2019). Toda slednje odpira vrata tudi privatnemu določanju ciljev in koristi na tem področju (Rubenstein, 2022). Po eni strani gre za uveljavljanje interesa države, po drugi strani pa uveljavljanje zasebnih interesov pri osvajanju novih ozemelj.

Medtem ko si po mednarodnem pravu (The Outer Space Treaty) nobena država ne more prisvojiti zunajzemeljskega telesa (body) (United Nations Office for Outer Space Affairs, b. d.), so zasebni podjetniški interesi v ZDA dosegli sprejem njim naklonjenega ameriškega zakona. Zakon, sprejet leta 2015 (Commercial Space Launch Competitiveness Act), zagotavlja vsakomur, da lahko pridobiva vire z izvenzemeljskega telesa, npr. z Lune, asteroida ali Marsa, in ima tudi pravico zadržati, prodati ali prenesti lastništvo tega vira na drugega.

Najpomembnejši zasebni interesi na tem področju so danes interesi skrajno bogatih posameznikov, ki zmorejo financirati tako drage projekte. Predvsem sta to Elon Musk in Jeff Bezos, ki sta si prislužila poimenovanje vesoljska barona (Davenport, 2018). Skupen jima je tudi mesianizem v reševanju človeštva (Rubenstein, 2022). In vendar se Musk in Bezos razlikujeta v pogledih na to, kako naj bi potekala človeška kolonizacija vesolja (Lee, 2023).

Bezosa ideja je, da bi človeštvo vzelo vire z drugih planetov ali Lune za podporo vesoljskih kolonij (postaj), po zgledu fizika Gerarda Kitchena O'Neill (Foust, 2019). Ta ideja temelji na oceni, da virov za udobno življenje na Zemlji zmanjkuje. Kolonije v vesolju naj bi tako omogočile udobnejše življenje in delo kot na Zemlji, na Zemlji pa bi morali živeti s prisilno omejevano porabo virov (Foust, 2019). Musk pa napoveduje uničenje Zemlje in se osredotoča na kolonizacijo Marsa in nadaljnje potiskanje meja osvajanja vesolja (Hartmans et al., 2024). Oba sodelujeta z vladno administracijo, npr. z NASA (National Aeronautics and Space Administration) (Costa, 2022; Chang, 2023; Roulette, 2023).

Novo poglavje uresničevanja »manifesta usode« se je uradno začelo s Trumpovim drugim mandatom. V svojem inavguracijskem govoru (The White House, 2025a) se je izrecno skliceval na manifest usode kot referenco za teritorialno širjenje ZDA, še posebej za nadaljevanje ameriškega osvajanja zvezd (posebej je poimenoval Mars) in napovedal ponoven prevzem Panamskega kanala. O nakupu Grenlandije je javno govoril že leta 2019 (med prvim mandatom), nato decembra 2024, ob nastopu drugega mandata pa se je s tem takoj začel intenzivno ukvarjati (Holland et al., 2025). Poleg tega vztraja še na ideji o tem, da bi Kanada postala 51. država ZDA. Predsednik kanadske vlade Justin Trudeau in njegovi sodelavci so po sestanku s Trumpom ocenili, da ameriški predsednik zares želi priključiti Kanado k ZDA (Newton in Coban, 2025). Kanada se v zadnjem času odločno upira pritiskom Trumpove administracije in se v večji meri povezuje z drugimi državami, še posebej z Evropsko unijo.

Ameriški kapitalizem: brutalnost potenciranega pohlepa

Ameriški kapitalizem ima nekaj ključnih posebnosti. Razvil se je brez izrazitih bremen prehoda iz fevdalizma v kapitalizem, kar je pomembno opredeljevalo razvoj kapitalizma v Evropi. Vendar pa je izkoriščal suženjstvo v razvoju kapitalizma. Izstopa tudi po tem, da bolj kot druge zvrsti kapitalizma forsira materializem in pohlep (Azar, 2009) in ju prepleta s kulturo špekulacije, ki je vzniknila že v času suženjskega kapitalizma. Gre za kulturo pridobivanja bogastva brez dela, za vsako ceno, na škodo šibkih. Pravilo, da zmagovalec dobi vse, se je maksimalno uveljavilo v dveh »pozlačenih« obdobjih, ko so pohlep, nasilje in družbene neenakosti izrazito prevladali (Gallo, 2017). Zgodovina tako ni pokazala le, da je ameriški kapitalizem lakomen, temveč tudi to, da je skrajno brutalen.

Ameriški kapitalizem si je že spričo svojih začetkov prislužil poimenovanje rasistični kapitalizem. Že prvobitna akumulacija v razvoju ameriškega kapitalizma je potekala zelo brutalno – z nasiljem nad nebelimi rasami, s prisvajanjem obsežnih virov zemlje, s suženjstvom, prepletanjem modernosti in barbarstva, brezvladja in oblikovanja novega reda (Desmond, 2019).

Ameriški kapitalizem se spreminjam, čeprav dolgoročno v različnih oblikah ohranja razizem. Vedno nove oblike kapitalizma so se razvijale ob vojnah in ob izzivih velikih finančnih in ekonomskih kriz (Rockoff, 2005, 2012), v zadnjem času pa tudi pod vplivom velikih zdravstvenih in drugih kriz.

Različne zvrsti kapitalizma se v ZDA prepletajo z različnimi temeljnimi vrednotnimi orientacijami (Grouzet et al., 2005; Schwartz, 2007). Ob tem pa Kasser et al. (2007) vendarle ugotavljajo, da so cilji in prakse ameriškega korporativnega kapitalizma pogosto v konfliktu z vrednotami skrbi za širšo družbo in svet, negovanja tesnih odnosov z drugimi ljudmi, pri mnogih ljudeh pa krni občutke veljave in svobode. Podjetni posamezniki, gospodarski, politični in religijski akterji se na škodo drugih ljudi angažirajo v različnih dejavnostih, v katerih sledijo svojemu pohlepu. Raznovrstnost, krutost in družbena škodljivost mnogoterih takšnih dejavnostih je zabeležena v seriji CNBC s krovnim naslovom Ameriški pohlep (213 oddaj iz te serije je dostopnih na YouTube pod naslovom American Greed: Official Series Playlist) (CNBC Ambition, b. d.).

Razvoj ameriškega kapitalizma ni mogoče razumeti brez njegovih povezav z drugimi deli sveta. V kmetijstvu se je z uvozom sužnjev povečalo pridobitništvo. Ameriški kapitalizem se je razvil prek mednarodnih povezav in tudi zelo vplival na globalne ekonomske, politične in varnostne procese.

Dinamičnost brutalnega ameriškega kapitalizma

Kmetijski/suženjski kapitalizem in prehod v moderni kapitalizem. Ameriški kapitalizem pravzaprav ni eden, ampak jih je več. V 17. in 18. stoletju se je razvijal kmetijski oziroma suženjski kapitalizem na kolonialni način. Ameriške revolucinarne vojne (1775–1783) so odprle vrata neodvisnosti in razvoju kapitalizma brez bremen kraljevih davkov in zakonov, določenih v kolonialni metropoli.

Politična ekonomija je temeljila na lastništvu zemlje in ljudi. Moderno suženjstvo je omogočilo ceneno množično proizvodnjo in prvobitno akumulacijo kapitala. Taborišča sužnjev na jugu ZDA so prispevala delovno silo, ki je v 30. letih 19. stoletja proizvedla že skoraj polovico svetovne proizvodnje bombaža.

Leta 1840 je skoraj 70 % ameriške delovne sile delalo v kmetijstvu (leta 2000 komaj 2 %) (Klein in Locke, 2014). Velika proizvodnja bombaža na jugu je spodbudila razvoj tovarn na severu. Kmetijski kapitalizem, ki je izhajal iz družbenih bojov za zemljo in iz modernega suženjstva, je ustvaril podlago za rast novih industrijskih mest v 19. stoletju (Miller, 2020).

V celoti gledano, plantažno suženjstvo ni bilo predkapitalistično. Pomembna podlaga za učinkovit razvoj in uporabo proizvodnih tehnik je bilo merjenje in znanstveno zasnovano računovodstvo (Levy, 2021). V upravljanje razširjajoče se plantažne proizvodnje so bile vpletene že mnogotere tehnike, ki so jih kasneje vpeljevale tudi industrijske korporacije. Tehnike upravljanja so temeljile na opredeljevanju posebnih enot za različne operacije v proizvodnem procesu, na oblikovanju dolgoročnih strategij in na kompleksni delovni hierarhiji, vse to skupaj pa je zagotavljalo nadzor nad proizvodnjo. Lastniki so s spremljanjem in analizo podatkov o delovnem procesu in delovnih sredstvih (npr. prek podatkov o izginjanju določenih orodij, ki bi lahko bila uporabljena kot orožje) lahko zaznali tudi možne upore delovne sile. Lastniki plantaž pa so razvili tudi sistem kaznovanja in nagrajevanja zaslužjenih delavcev, s katerim so poskusili delavce izkoristiti do največje možne mere. Uporaba nasilja je bila tako racionalno premišljena, da ni škodovala proizvodni produktivnosti.

Prepletanje suženjstva v funkciji kapitalističnega razvoja in kapitalizma s svobodno delovno silo je bilo dodaten dejavnik, ki je lastnikom omogočil povečevanje profitov na račun zmanjševanja tržne in psihološke vrednosti delovne sile. Zaposlovalci v mestih in na podeželju so namreč lahko izbirali med delovno silo v različnih delovnih razmerjih in s tem maksimizirali svoje profite. Nasprotno so delavci živeli zelo mizerno. Ker so bili tako prostorsko kot statusno razdrobljeni, niso imeli dovolj moči, da bi lahko spreminjali svoja delovna razmerja (Levy, 2021).

Vedno bolj prepletajoči se kmetijski kapitalizem in nastajajoči moderni kapitalizem sta imela pomembne globalne razsežnosti. Ne le, da so sužnje nasilno pridobivali iz Afrike, tudi trg za ameriški bombaž je bil mednarodni. Veliko povpraševanje po bombažu je spodbudilo lastnike plantaž k nabavljanju vedno več suženjske delovne sile in zemlje, proizvodnja bombaža pa se je s teritorialno širitvijo države širila tudi na novo pridobljena ozemlja. Ameriške banke in banke v tujini (predvsem v Združenem kraljestvu in na Nizozemskem) so ponujale hipotekarna posojila, vlagateljem v Hamburgu, Amsterdamu in Bostonu pa so v ponudile tudi nakup obveznic. V Južni Karolini, kjer so imeli sužnji večjo premoženjsko vrednost kot nepremičnine, so bili sužnji glavna osnova za pridobivanje hipotek. Pridobivanje posojil na podlagi lastništva sužnjev je tako prispevalo k razvoju ameriškega in globalnega kapitalizma. Prav tako pa je ekscesno zadolževanje proizvajalcev bombaža vplivalo tudi na zahodno gospodarstvo, in sicer do te mere, da je negativno vplivalo na celotno svetovno gospodarstvo. Ko se je namreč bombažni sektor razširil, je prišlo do presežne proizvodnje bombaža, cena bombaža je padla, padla pa je tudi cena sužnjem in zemlji. Leta 1837 je prišlo do panike, saj ko so investitorji in posojilodajalci zahtevali poplačilo, lastniki plantaž niso zmogli vrniti dolga.

Glede na temeljne značilnosti te krize (mistificirani finančni instrumenti; svetovne povezave med bankirji, investitorji in družinami; visoka špekulativnost; velika tveganja in izjemni profiti v kratkem času), krizo 1837 primerjajo s finančno krizo 2008. V obeh primerih je država poplačala dolgove »prevelikim, da bi propadli« (too big to fail).

Industrijski kapitalizem. Industrializacija in tehnološki napredek sta bila tesno povezana s spreminjanjem načina proizvodnje, tehnološkim napredkom, teritorialnim širjenjem in seveda tudi z razvojem trga in bank. Z izgradnjo železnic in uporabo hladilnih prevoznih sredstev je tudi komercialno kmetovanje pridobilo nove priložnosti za razvoj.

Industrijski kapitalizem 19. stoletja je bil liberalni kapitalizem. Kljub zakonski prepovedi kartelnega dogovarjanja je vodil v velika združevanja okrog 1800 industrijskih podjetij v 157 trustov. Banke so se v 19. stoletju izjemno namnožile. Prav z zasebno pobudo na podlagi lastništva proizvodnih sredstev je potekala gradnja železnic, proizvodnja jekla in premoga za potrebe železnic, parnikov in komunikacijskih tehnologij (npr. telegrafa). Korporacije so ustvarile nacionalni trg in razvile prodajo prek poštnih naročil. Industrijski ekonomski razvoj je potekal v času mnogoterih vojn, vključno z državljansko vojno (Tabela 2). Pozno 19. stoletje in zgodnje 20. stoletje je postalo obdobje korporativnega pa tudi finančnega kapitalizma. Na podlagi financiranja železnic (železniške obveznice) se je hitro razvil zasebni finančni sistem, New York pa je okrog leta 1860 že veljal za dominanten finančni trg.

Organizacija ekonomije se je dodatno modernizirala. Na prehodu iz 19. v 20. stoletje so ključna oblika organiziranja podjetij postale korporacije (Kennedy, 1987). Avtomatizacija je dobila polet med prvo svetovno vojno. Porast produktivnosti zaradi avtomatizacije ni prinesel blaginje delavcem, temveč lastnikom. Podobno velja tudi za druge inovacije. K rasti produktivnosti sta namreč prispevala taylorizem in fordizem. Taylorizem, zasnovan na znanstveni teoriji upravljanja, se je osredotočal na analizo industrijskega proizvodnega procesa in njegovo optimizacijo za doseganje čim večje produktivnosti. Merjenje in nadzor je potiskal delavce k intenzivnemu delu. Fordizem je poleg drobljenja proizvodnega procesa na zelo specializirana opravila, ki so potekala fazno, za tekočim trakom, prinesel tudi linearno gibljivo linijo za sestavljanje avtomobilov. Za opravljanje takšnega dela je zahtevala nizka stopnja usposobljenosti delavcev. Oba pristopa sta prispevala k razvrednotenju znanja in spretnosti ter k spreminjanju delavcev v zelo slabo plačane humane robote. Za varnost delavcev skoraj ni bilo poskrbljeno. Po obsegu umrlih in pohabljenih delavcev je bil ameriški kapitalizem v vrhu med modernimi industrijskimi državami. Spreminjanje organizacije dela je omejevalo tudi zmožnosti delavskega organiziranja.

Prva pozlačena doba ni prinesla le velikih družbenih neenakosti in plutokratskih deformacij, temveč tudi financiralizacijo kapitalizma, špekulacije in velika krizo (1929), ki se je iz ZDA razširila in prerasla v svetovno krizo (Garraty, 1986).

New Deal in keynesiansko obdobje – obdobje kapitalizma pod vplivom državnega vodenja Posledice velike gospodarske krize 1929 so vplivale na ameriško ekonomijo vse do druge svetovne vojne, ko je vojaška industrija spodbudila gospodarsko okrevanje.

Država je posegla v reševanje gospodarskih problemov. V 30. letih se je razvila menedžerska faza kapitalizma, v kateri je država zagotovila kompromis med kapitalisti in delavstvom Bresser-Pereira (2025). »Nova pogodba« (New Deal) je uveljavila regulacijo, ki je zamejevala delovanje podjetij in uvedla tudi državna podjetja (Janeway, 2021). Priznala je vlogo sindikatov in nacionalno minimalno plačo ter sistem socialnega zavarovanja (Social Security System). Ustanovljene so bile nove zvezne agencije, ki so neposredno investirale javna sredstva. Ko je ustavno sodišče leta 1935 razglasilo nekatere elemente »Nove pogodbe« za neustavne, je Roosevelt uveljavil drugo pogodbo, ki je bila v nekaterih pogledih še radikalnejša kot prva. Vsebovala je namreč Zakon o socialnem varstvu, nacionalne delavske odnose (t. i. Wagnerjev zakon), zakon o bankah, uveljavila je administracijo za ruralno elektrifikacijo in zakon o holdingu za javno koristne dejavnosti.

Po drugi svetovni vojni so bile prosindikalne zakonske določbe okrnjene (Hartleyev zakon leta 1947). A vendar je razcvet industrijskih investicij in vzpon množičnega potrošništva prinesel zlato dobo ameriškega kapitalizma. Hkrati je bilo to obdobje »velike države« (big government). Z zatonom keynesianizma je pridobivala neoliberalno usmerjena ekonomija.

Neoliberalni (globalizirani) model kapitalizma. Oblikoval se je v 60. in 70. letih prejšnjega stoletja. Temelji na Friedmanovi tezi, da je glavna naloga podjetništva, da povečuje profit (Friedman, 1970). Keynesiansko gospodarstvo se je razkrajalo pod mnogimi domačimi in mednarodnimi dejavniki (Manyika et al., 2020). Preplet več dejavnikov je pripeljal do krize mendežerskega kapitalizma v 70. letih. Med njimi so bili stroški hladne in vietnamske vojne, razpad sistema Bretton Woods in zadnjih ostankov zlatega standarda, visoka rast cen nafte (odločitev Organizacije držav izvoznic nafte (OPEC) leta 1973), stagnacija produktivnosti, padanje profitov, rast inflacije oziroma problem visoke inflacije in nezaposlenosti, povečevanje mednarodnih izzivov v tekmi z manj razvitimi državami. Leta 1971 je bil prvič objavljen dejanski ameriški deficit.

V poznem 20. in zgodnjem 21. stoletju se je neoliberalni model globaliziral, oblikovale so se nove podvrsti neoliberalnega kapitalizma. Danes strokovnjaki opozarjajo na zaton takega globalnega kapitalizma, kot je obstajal pod hegemonijo ZDA (Democracy At Work, 2025).

V neoliberalnem obdobju po letu 1980 je več dejavnikov prispevalo h kopičenju bogastva milijarderjev. Gre za preplet ekonomskih, socialnih in političnih teženj, ki so skupaj omogočile akumulacijo bogastva pri le nekaj posameznikih (Piper, 2023).

Rentno-finančni in neoliberalni kapitalizem. Že Carter je pričel ukinjati institucije, ki so imele nalogo omejevati moč koncentriranega kapitala. Z Reaganom se je zaključilo obdobje regulacije. Rentno-finančni neoliberalni kapitalizem, ki se je začel oblikovati v 80. letih, se je globaliziral in financIALIZIRAL (Bresser-Pereira, 2025: 16).

Pojem rentni kapitalizem se nanaša na znaten in še rastoči delež dohodka iz naslova lastništva, nadzora nad obstoječimi sredstvi (npr. zemljo, intelektualno lastnino, finančnimi viri) ali njihovo monopolizacijo. Od 1980 dalje je ekonomija postajala čedalje bolj financIALIZIRANA in globalizirana.

V 80. letih se je piramidni sistem finančnih produktov relativno ločil od realne ekonomije v poseben sektor. Postfordizem se je prepletel z oblikovanjem globalnih oskrbovalnih verig (Casteel, 2024). V 90. letih se je temu pridružil še učinek razvoja digitalnih tehnologij.

Po finančni krizi 2007–2009 se je ameriški kapitalizem preoblikoval v superzvezdniški (super star) kapitalizem (Manyika et al., 2020). Superzvezdniške industrije v ZDA združujejo majhno število visoko produktivnih tehnoloških podjetij, ki obvladujejo velike tržne deleže in profite ter imajo velik globalni vpliv (Behera in Sharma, 2024). Po pandemiji 2020–2022 so ti sektorji dobili dodaten zagon. Investicije v štiri največja podjetja na področju UI naj bi do leta 2026 zajemale primerjalno največ denarja v ameriški zgodovini, več kot sta stala izgradnja železnic in lousianski nakup ozemlja sredi 19. stoletja (Bobrowsky et al., 2026). Ni slučaj, da najbogatejši Američani in hkrati Zemljani delujejo prav na teh področjih – kot kažejo pregledi najbogatejših na svetu v letih 2025 in 2026 (Parashchak in Kramer, 2026).

Pandemija (2020–2022) je pospešila (tudi) razvoj t. i. »oblačnega kapitalizma«. Pojem označuje kapitalizem, v katerem se nekaj tehničnih velikanov, ki nadzirajo digitalne infrastrukture (upravljane z algoritmi in vedno bolj z uporabo UI), bogati z digitalnim mnogoplatformnim rentništvom (Tan in Thelen, 2026). V primeru »oblačnega kapitalizma« si lastniki zagotavljajo rente na podlagi lastništva fizičnih farm serverjev, algoritmov in naprav, ki manipulirajo obnašanje uporabnikov mimo tradicionalnih tekmovalnih trgov. Lastniki sredstev (nepremičnin, intelektualne lastnine, digitalnih platform) ne pridobivajo dohodkov prek tekmovalne proizvodnje, temveč v čedalje večji meri z rentništvom.

Medtem ko lastniki digitalnih platform in oblačnega kapitala bogatijo, izkoriščanje delovne sile dosega nove razsežnosti. Moč tega kapitala se v razmerju do države krepi, status delavcev pa se slabša (širi se prekarnost),

moč delavcev se z njihovo socialno in geografsko oddaljenostjo šibi. Delovna razmerja so opredeljena na ravni individualnih pogodb.

Po pandemiji so superzvezdniški sektorji prinesli še en nov pojav – veliko geografsko koncentracijo, celo le na nekaj superzvezdniških tehničnih centrov: San Jose v Kaliforniji, New York, San Francisco, Washington D.C., Seattle, Boston, Los Angeles in Austin v Teksasu (Muro in You, 2022). S tem se geografsko koncentrira tudi ekonomska korist in povečujejo ravni družbene neenakosti v okviru ZDA. V obdobju tehnološkega nacionalizma (povezovanja interesov megatehnoloških podjetij in države v ZDA) se dogaja tudi velika geografska koncentracija superzvezdniških centrov in bogastva v ZDA v širšem globalnem kontekstu.

Opisani procesi so se lahko odvijali zaradi uspešnih kapitalskih pritiskov na zmanjševanje obdavčevanja. ZDA so postale »davčna nebesa« za najbogatejše (Piper, 2023). Davke plačujejo tisti, ki prejemajo plače, prihodki bogatašev (razen plač, če jih prejemajo) pa niso obdavčeni. Zato se bogataši odločajo le za obseg plač (zadnjih nekaj desetletij do 82.000 dolarjev), ki niso obdavčljive (The Ezra Klein Show, 2026). Namesto tega si jemljejo delnice, katerih prihodki niso obdavčljivi, na podlagi delnic pa najemajo kredite, s katerimi financirajo bogataški življenjski slog.

Takšna davčna politika je ustvarila novo ameriško aristokracijo (Madoff, 2025). Paradoksalno, upravljavci velikih tehnoloških podjetij na področju UI celo stroške dela vidijo kot obdavčevanje podjetij in težijo k zamenjavi človeške delovne sile z UI in roboti (The Daily Show, 2026).

Hkrati so delavci čedalje manj plačani, pogosto potisnjeni v prekarna delovna razmerja, pa tudi v delo pod zgodovinsko najbolj sofisticiranim nadzorom, podprtim z moderno tehnologijo. Podjetja so razvila programe, ki beležijo tudi najmanjše elemente dejavnosti zaposlenih (npr. klike z miško) in celo nadzorujejo razporeditve zaposlenih.

Tovariški kapitalizem. Od 70. let dalje je proces koncentracije ekonomske moči potekal z roko v roki s povečevanjem prepletanja ekonomske in politične moči. Sprva so si podjetja in njihovi agenti zagotavljali privilegijani dostop do odločevalcev z lobiranjem in prek poslovnih okroglih miz, v katerih so sodelovali izvršni direktorji (Business Roundtable lobbying group). Prav slednje so npr. kritično vplivale na uveljavljanje Reaganovega gospodarskega načrta. Ta je zmanjšal socialno porabo, znižal davke, zmanjšal regulacijo in strogo monetarno politiko v letu 1981 (Piper, 2023). Po odločitvi vrhovnega sodišča v zadevi Buckley proti Valeo (1976) pa so podjetja začela financirati volitve prek volilnih odborov (political action committees

– PACs). Vrhovno sodišče je s sodbo v zadevi Citizens United proti Federal Election Commission (2010) volilnim odborom korporacij dovolila še prejemanje denarja iz korporativnih blagajn (*corporate treasuries*). S procesom vse večjega koruptivnega financiranja politike je v 21. stoletju prišlo do tega, da so multinacionalne korporacije vedno bolj izkoriščale financiranje političnih kampanj za zagotavljanje svojih rent in za pridobivanje prednosti pred konkurenti na trgu. Izmenjava ekonomskih koristi in odločitev političnih elit je od 80. let dalje vodila v razcvet »tovariškega kapitalizma« (Piper, 2023).

Po tem, ko so ZDA leta 2014 pristale na 12. mestu med državami sveta glede na stopnjo razširjenosti »tovariškega kapitalizma« (The Economist, 2014), se je ta pojav še bolj razbohotil (Occupy.com, 2014). Do skrajnosti se je razvil in se tudi javno razgalil v drugem Trumpovem mandatu (Occupy.com, 2014). Manipulacije finančnih trgov z izjavami predsednika ZDA in s temi izjavami časovno usklajeno trgovanje z delnicami njegovih družinskih in politično povezanih prijateljev kapitalistov v letih 2025 in 2026 zbudjata sume javnosti, da gre za zlorabo notranjih informacij. Vodijo namreč k njihovemu skokovitemu bogatenju prek špekuliranja z delnicami (Marsh, 2026).

Podobno velja za manipuliranje s kriptovalutami. Trump v drugem mandatu izpolnjuje obljubo, da bo ZDA naredil za svetovno središče kriptovalut. Prisljučil si je poimenovanje »kriptopredsednik«. Poleg tega, da je kriptomogule vključil v svoj ožji politični krog, je namreč zagnal tudi svojo kriptovaluto, prodaja pa tudi razne izdelke z oznako svoje kriptovalute (Suderman, 2025). Kriptoindustrijo uporablja za bogatenje sebe, svoje družine, usluge pa vrača tudi velikanom kriptoindustrije, ki ga tudi neposredno podpirajo (npr. prek prispevkov za financiranje drugega Trumpovega inavguracijskega dogodka) (Schepp in Ashburn, b. d.; Rogin in Zahn, 2025). Za vrnitev usluge je Trump imenoval regulatorje, ki so naklonjeni kriptovalutam in obljubil ustrezno regulacijo kriptopodročja.

Mešani kapitalizem in vzpon ameriškega državnega kapitalizma. Danes lahko govorimo o mešanem kapitalizmu v ZDA. Poleg neoliberalnega in rentno-finančnega modela se pod Trumpom namreč razvija državni kapitalizem (Wright et al., 2021). Kaže se v normalizaciji intervencij na ravni podjetij v obdobjih izven ekonomske krize (Henagan, 2025). Ekonomski interesi predvsem supervalikih podjetij »ugrabljajo« državo.

Ta model temelji na izmenjavi koristi: zasebni podporniki financirajo izvolitev politikov na različnih ravneh političnega sistema, ti pa jim vrnejo uslugo s političnimi odločitvami v njihovo korist. Nekaj velikih tehnoloških podjetij je prek zajetnih proračunskih pogodb (še posebej na področju varno-

stnih in vojaških segmentov proračuna) neposredno povezanih z državo. Poleg tega majhno število superbogatih kapitalistov in njihovih družin finančno pomembno vplivajo na vse veje oblasti in prek lastniške strukture medijev tudi na stare in nove medije.

Dinamika in stalnice v razvoju ameriškega kapitalizma

Ob tem, ko se je ameriški kapitalizem dinamično spreminjal, so različne oblike kapitalizma stopale v vzajemna razmerja. V zgodovini so soobstajale, a so se tudi vzajemno podpirale ali pa tudi ogrožale.

Vzajemna podporna razmerja najdemo npr. v rasti produktivnosti na področju kmetijstva. Ta se je povečevala z boljšimi semeni, avtomatiziranimi namakalnimi sistemi, kmetijskimi stroji in pesticidi. V napetostih med različnimi oblikami kapitalizma so vznikali družbeni konflikti, tudi državljanska vojna.

Kapital se je zgodovinsko spreminjal. Spreminjala so se vodilna ideološka načela kapitalizmov. S tem v zvezi se je izrazito spreminjala tudi vloga države v razmerju do ekonomije. Država je v različnih obdobjih igrala različno vlogo. Najprej so npr. železnice gradili zasebniki, nato pa je država kasneje financirala gradnjo cest in avtocest (Janeway, 2021).

V nasprotju s spreminjanjem ameriškega kapitalizma in vloge države pa je problematika likvidnosti stalnica (Janeway, 2021). Poleg že omenjenih likvidnostnih težav v zgodnejših fazah razvoja kapitalizma se problem likvidnosti ZDA vedno bolj poudarja tudi v sedanjosti (Ma, 2026). Razkorak med obsegom proračuna in obsegom porabe se po mednarodni finančni in ekonomski krizi dinamično veča tako, da se zadolženost ZDA drastično povečuje. Zvezni proračunski dolg ni vzdržen – do leta 2050 bi po sedanjih projekcijah lahko dosegel že 180 % bruto domačega proizvoda (BDP) (Peter G. Peterson Foundation, b. d.).

Ameriški politiki so se vselej težko spopadali z zahtevami po dvigovanju davkov in zmanjševanju državnega proračuna, da bi obvladovali inflacijo (Galbraith, 1952/1970: 193). Prva pozlačena doba in aktualna pozlačena doba glede obdavčevanja sledijo velikim korporacijam, izraziti manjšini superbogatih posameznikov in družin. Pod Trumpom so se velike korporacije uspele izogniti plačevanju davkov. V letu 2025 tako nekaj največjih mednarodnih korporacij, vključno s Teslo, ni plačalo nič zveznega davka (Legum in Crosby, 2026).

Spreminjala se je globalna pozicija ameriškega kapitalizma. Z razvojem drugega plutokratskega obdobja in še posebej z vzponom tehnokratskih superzvezd je potekala globalizacija plutokracije (Zucman, 2025). Danes ZDA izgubljajo hegemonski svetovni položaj zaradi slabljenjem položaja ameriškega dolarja, in ker se vzpostavljajo drugi dodatni, alternativni globalni centri (Democracy At Work, 2025). K izgubi osrednjega globalnega položaja ZDA pa v času drugega Trumpovega mandata prispevajo tudi mnoge nenavadne javnopolitične odločitve, ki učinkujejo kot samomorilska dejanja velike sile (Snyder, 2026a). Prevlada dolarja kot dominantne globalne rezervne valute je čedalje bolj ogrožena, govori se o dedolarizaciji (Mohammed, 2025; Snower, 2025; Duggan, 2026).

Tabela 2: Spreminjanje ameriškega kapitalizma

FAZE RAZVOJA IN SPREMINJANJA AMERIŠKEGA KAPITALIZMA	OBDOBJE	ZNAČILNOSTI KAPITALIZMA	KLJUČNI VIRI KAPITALIZMA	VOJNE
merkantilizem na podlagi modernega suženjstva/zametki industrijskega kapitalizma	17.–18. stoletje/ prehod iz 18. v 19. stoletje	kmetijski/ suženjski kapitalizem in zametki industrijskega kapitalizma, razmah špekulativne kulture	politična ekonomija lastništva zemlje in ljudi, domača in mednarodna financiralizacija pridelovanja bombaža, neobdavčenost bogatih	ameriška revolucionarna vojna 1775–1783 vojna 1812 1812–1815
panika 1837 Država je rešila posojilojemalce iz finančne stiske.				
industrijska faza kapitalizma/ liberalizem	1840–1929 med 1895 in 1904 procesi velikega združevanja okrog 1800 industrijskih podjetij v 157 trustov v nasprotju z zakonsko prepovedjo kartelnega povezovanja	liberalni kapitalizem (korporativni in finančni), razvoj taylorizma in fordizma	lastništvo proizvodnih sredstev, (zasebna) gradnja železnic, proizvodnja jekla in premoga za potrebe železnic, parniki, razvoj prodaje prek poštних naročil, oblikovanje nacionalnega trga, elektrifikacija, avtomobili, razvoj komunikacijskih tehnologij (telegraf) neobdavčenost bogatih	indijanske vojne 1817–1898 mehiško-ameriške vojne 1846–1848 državljanska vojna april 1861– april 1865 špansko-ameriška vojna 1898 filipinsko-ameriška vojna 1899–1902
ekonomska kriza 1929, ki je prerasla v svetovno krizo, Rooseveltova opustitev zlatega standarda, eksplicitna in dejanska uporaba inflacije				

Nadaljevanje tabele na naslednji strani.

FAZE RAZVOJA IN SPREMINJANJA AMERIŠKEGA KAPITALIZMA	OBDOBJE	ZNAČILNOSTI KAPITALIZMA	KLJUČNI VIRI KAPITALIZMA	VOJNE
menedžerska faza kapitalizma	po letu 1929	menedžerski kapitalizem (organizacijska revolucija), zasuk k socialdemokraciji	kompromis med državo, kapitalisti in delavstvom, vojaška industrija za 2. svetovno vojno zagotovila ponovno rast, obdavčevanje bogatih	prva svetovna vojna 1917–1918 druga svetovna vojna december 1941–september 1945
keynesiansko obdobje	1945–1970	socialdemokratsko obdobje	po 2. sv. vojni množično potrošništvo, investicije, obdavčevanje bogatih in reakcija bogatih proti obdavčevanju	hladna vojna marec 1947–oktober 1989
kriza 70. let opuščanje sporazumov Bretton Woods, konec zadnjih ostankov zlatega standarda, naftna kriza (1973), padanje profitov, stagflacija v ZDA, povečevanje konkurenčnosti držav v razvoju				korejska vojna junij 1950–julij 1953
neoliberalno obdobje	okrog 1980–2007	rentni neoliberalni kapitalizem	od 1980 čedalje bolj financilizirana in globalizirana ekonomija, postfordizem, oblikovanje globalnih oskrbovanih verig od 1990 dalje napredek digitalnih tehnologij, zmanjševanje obdavčevanja pod pritiskom najbogatejših	vietnamska vojna avgust 1964–julij 1973 zalivska vojna 1990–1991 od 1980 dalje poglobljeno ameriško-izraelsko sodelovanje, vključno z vojaškimi aktivnostmi v okviru
kriza 2007/2008, ki je prerasla v svetovno krizo Država je poplačala (bailed out) banke in druga finančna podjetja.				vojn v regiji, vključno z vojno v Gazi od leta 2024 dalje

Nadaljevanje tabele na naslednji strani.

FAZE RAZVOJA IN SPREMINJANJA AMERIŠKEGA KAPITALIZMA	OBDOBJE	ZNAČILNOSTI KAPITALIZMA	KLJUČNI VIRI KAPITALIZMA	VOJNE
pandemija Država podpira finančni sektor. Ekonomske in politične spremembe v ZDA so neposredno posegle v globalne tehnološke, ekonomske, politične in varnostne procese.				
kapitalizem superzvezdniških sektorjev in rent		tehnofeudalizem, razcvet tovariškega kapitalizma, razcvet rentništva in skrivanja bogastva najbogatejših	uperzvezdniški sektorji, globalizacija plutokracije, začetek zatona globaliziranega kapitalizma pod hegemonijo ZDA, koncentracija bogatsva pri majhnem deležu družin, davčna nebesa za najbogatejše	vojna proti terorju 2001–2021 vključuje vojno v Afganistanu 2001–2021, operacijo v Filipinih 2002, vojno interencije v Iraku 2003–2011 in 2013–2021, intervencije v Venezueli, Iranu ipd. preoblikovanje svetovnega reda

Vir: lastni prikaz na podlagi Manyika et al. (2020), Miller (2020), Janeway (2021), Levy (2021), Piper (2023) in Bresser-Pereira (2025).

Vojne

Vojne so vplivale na dolgoročne spremembe ameriške ekonomije. Uveljavile so moderni kapitalizem in spodbudile zagotavljanje beneficij veteranom, spremembe v finančnem sistemu, spremembe ameriške vloge v svetovnem gospodarstvu, spremembe na trgu dela in spremembe ekonomskih idej (Rockoff, 2005, 2012).

V času druge Trumpove vladavine, v kateri so ZDA oživile Monroejevo doktrino in začele neposredne intervencije v več državah, je Mednarodni denarni sklad (MDS) opozoril, da vojne vplivajo na povečanje javnoproračunskih primanjkljajev (International Monetary Fund, 2026). Kljub takšnim opozorilom je Trumpova administracija enormno povečala vojaški proračun

2026–2027. Slednje prispeva k ekscesnemu proračunskemu primanjkljaju in opozorilom Mednarodnega denarnega sklada aprila 2026 glede podražitve ameriškega nadaljnega zadolževanja (Ma, 2026).

Poslovni ciklusi, panike in ekonomske krize

Poslovni ciklusi so v ZDA zelo dinamični in so v tem pogledu stalnica ameriškega kapitalizma (National Bureau of Economic Research, b. d.; Hulatt, 2022). Prav tako so tudi krize stalnice v razvoju ameriškega kapitalizma (Zarnowitz, 1996; Coppola, 2022; Taylor in Armstrong, 2022; Rasure in Courage, 2025). Predvsem nekatere izmed njih pa so se prelile (in se še prelivajo) tudi v globalno gospodarstvo.

Panika leta 1837 in velika kriza leta 1929 sta se sicer začeli v ZDA, a sta se hitro razširili po svetu (Garraty, 1986). Velika kriza je negativno vplivala na gospodarstvo vse do začetka 2. svetovne vojne. Tudi globalna finančna in ekonomska kriza v letih 2007–2009 se je začela v ZDA. Tokrat je bila rezultat kombinacije zloma stanovanjskega trga, s tem povezanih finančnih izgub bank, šibkega nadzora nad bančnim sektorjem in industrije vrednostnih papirjev (*securities industries*), posojilodajalsko nezmožnostjo bank in kopičenjem gotovine pri korporacijah (Kincaid, 2010; Kincaid et al., 2010).

Vse od leta 2025 strokovnjaki v ZDA pričakujejo novo krizo, njen potencialni vir vidijo predvsem v balonu superzvezdnških sektorjev. Poleg tega Mednarodni denarni sklad opozarja, da je izjemno velik ameriški nacionalni proračunski dolg pravzaprav globalni problem (Lichtenberg, 2026). V okoliščinah ameriške intervencije v Iranu aprila 2026 pa je MDS opozoril na to, da so njene posledice že sedaj primerljive z naftno krizo iz 70. let in da lahko nadaljevanje vojne prispeva k nastanku velike gospodarske krize (International Monetary Fund, 2026; Jeyaretnam, 2026; MMC RTV Slovenija, 2026; Smith, 2026). ZDA so tako pomemben dejavnik v oblikovanju pričakovane globalne gospodarske krize (Jericho, 2026).

Ekonomija in država v ZDA

Razmerja med ekonomijo in državo so se v zgodovini ZDA spreminjala v ciklikih, v katerih sta se izmenjevali prevladujoča privatna regulacija in javna regulacija ekonomije. Pri tem je privatna regulacija časovno vse do danes vendarle prevladovala. Tri ključna obdobja javne regulacije zajemajo »progresivno

obdobje« (90. leta 19. stoletja, 20. leta 20. stoletja), obdobje »nove pogodbe« (New Deal, 1933–1939) in obdobje »nove družbene regulacije« (New Social Regulation, od 60. let do danes). Vse do danes je država v obdobjih velikih ekonomskih in finančnih kriz praviloma intervenirala v korist kapitalistov.

Najprej se je razvila privatna regulacija, in sicer kot odziv na velike tehnološke in ekonomske spremembe. Javna regulacija se je sprva razvila zaradi interesa določenih segmentov ekonomije, ko se je privatna regulacija izkazala za neučinkovito pri nadzoru trga. Konec 19. stoletja, v pozlačenem obdobju, so velike korporacije in banke – industrijski in finančni kapital – razvile tesne vezi z državo. S pomočjo javne regulacije, ki so jo uveljavljale prek političnih odločevalcev, so se poskušale znebiti konkurence. Kasneje pa so kmetje in manjša podjetja zahtevala javno regulacijo, ki bi omejevala nadzor nad trgov s strani velikih podjetij in bank (Harris, 2016).

Jeza in protesti proti prevladi zasebnih interesov velikih korporacij in bank so v progresivnem obdobju sicer vodili v politično organizacijo Ljudske stranke (1892), ki je kritizirala republikance in demokrate zaradi služenja ozkim interesom najvplivnejšega kapitala. Ko se je kritično razkrivanje koruptivnih razmerij med državo in zasebnim kapitalom ter nečloveških ravnanj z delavci od zahtev po omejevanju monopolov postavilo na stran interesov dela in krepitve sindikatov, se je progresivna koalicija razkrojila.

Zvezna vlada je konec 19. stoletja vpeljala javno dobro kot podlago za regulacijo zasebnega podjetništva. Sprejela je Shermanov zakon proti trustom (1890). Progresivno obdobje je na prehodu iz 19. v 20. stoletje uveljavilo nekaj zveznih regulatornih agencij. Nov zagon je regulacija dobila v obdobju New Deal. V 30. letih je bilo tako dodatno ustanovljenih 9 zveznih regulatornih agencij, v obdobju nove družbene regulacije v 70. letih pa kar 14 novih zveznih regulatornih agencij (Harris, 2016: 730). Zakonodaja pa vendarle ni bila in še zmeraj ni učinkovita, saj so korporacije prek lobistov pri kongresu (še posebej pri republikancih) in odvetnikov, ki zastopajo interese korporacij prek sodišč, vse do danes v veliki meri uspevale uveljaviti svoje interese.

V 80. letih napovedana deregulacija ni bila uspešna pri ukinjanju regulatornih agencij in zakonov, a je vsakokratna administracija poskušala vplivati na regulacijo z imenovanji svojih nameščencev na vodilna mesta regulatornih agencij (Harris, 2016: 738). Trumpova administracija predvsem v drugem mandatu agresivno poskuša oboje – kadrovsko vplivati na delovanje regulatornih agencij in tudi ukiniti vrsto agencij. Akcije oddelka za vladno učinkovitost (DOGE) so uspele predvsem radikalno kadrovsko zmanjšati obstoječe agencije in jih s tem okrniti. Trumpova administracija ima pri

deregulaciji mešane uspehe – kot kaže Brookingsov sledilec regulatornih sprememb (Brookings, 2026).

Hkrati z oblikovanjem monopolov novih tehnoloških podjetij se ključna podjetja vedno bolj napajajo iz državnega proračuna. Po podatkih, objavljenih februarja 2025, je npr. samo Muskov poslovni imperij od države prejel 38 milijard dolarjev (Butler et al., 2025).

Kriminalne/mafijske združbe in ekonomija

Kriminalne združbe v vsej ameriški zgodovini pomembno vplivale na ekonomijo. Siciljanske tolpe iz 60. let 19. stol. so se kasneje razvile v mnogotere (italjanske in druge) organizirane mafijske združbe. Zaslužke iz ilegalnega delovanja so investirali v zakonite gospodarske dejavnosti (Prohibition – An Interactive History, b. d.-a, b. d.-b).

Ameriški organizirani kriminal je bil zelo prilagodljiv. S prilagoditvami na spremembe socialno-ekonomskih razmer, vključno z učinki vojne, je celo rasel (Mazzeno, 2021). Po drugi svetovni vojni se je vrnil k svojim »tradicionalnim dejavnostim« (igre na srečo, vključno igralništvom v Las Vegasu, izsiljevanjem in preprodajo mamil). Do 70. let prejšnjega stoletja so obvladovale pomemben del ekonomije (Prohibition – An Interactive History, b. d.-b), svojo dejavnost pa so vedno bolj internacionalizirale. Po podatkih Global Organized Crime Index (The Organized Crime Index, b. d.) se organizirani kriminal v ZDA danes ukvarja predvsem s prepovedanimi drogami, kibernetskim kriminalom, finančnim kriminalom, s tihotapljenjem orožja in s trgovino z ljudmi.

Po nekaterih ocenah so profiti organiziranega kriminala v ZDA na začetku 21. stoletja dosegali okrog 2 % BDP (250 milijard) (Mazzeno, 2023).

Dve obdobji skrajnih plutokratskih deformacij V ZDA

Prve velike plutokratske deformacije na območju ZDA so bile opisane v leposlovju, v katerem se je prvič pojavilo tudi poimenovanje pozlačena doba. Leta 1873 sta ga namreč Mark Twain in Charles Dudley Warner uporabila za naslov romana (Twain in Warner, 1873). Z njim sta opisala družbo, ki je bila na površju bleščeča in bogata, v notranjosti pa skorumpirana in osiromašena (DeSantis, 1988). Kritizirala sta njeno vrednotno usmerjenost v materializem, kulturno skorumpiranost, cinizem in vulgarnost.

Prva pozlačena doba v ZDA je zajemala obdobje od 70. let 19. stoletja do zgodnjega 20. stoletja, druga pa se je izrazito razbohotila v zadnjih desetletjih in še traja. Navkljub razlikam med njima najdemo tudi podobnosti glede na značilnosti, opisanih v Twainovem in Warnerjevem romanu.

Prva pozlačena doba

To je bilo obdobje hitre industrializacije, urbanizacije, izjemnega tehnološkega razvoja, transporta, teritorialnega širjenja ZDA na ameriški zahod, velikega priliva imigrantov in vzpona ZDA kot svetovne sile.

In vendar poimenovanje pozlačena doba (*gilded age*) in ne zlata doba (*golden age*) ponazarja dvojnost, ki se je v tem obdobju izrazito razvila. Gre za soobstoj in vzajemno pogojevanje obstoja skrajno bogate gospodarske elite z močnim političnim vplivom ter vedno bolj revnega delavstva in propadajočih kmetov. Pozlačenost izraža pojav zlate patine, ki prekriva krutosti hitrega in neomejevanega industrijskega razvoja.

Hiter tehnološki razvoj je kapitalistom omogočil množično proizvodnjo in velike prihodke. V tem času ni bilo nobenih davkov na zaslužke korporacij, dediščino ali dohodek. Družbene neenakosti, ki so se oblikovale v tem obdobju, so bile skrajno nepravilne. Henry George (1881) je o razvoju družbenih neenakosti v pozlačeni dobi izrecno zapisal, da za revščino ni kriv posameznik, temveč sistem. Torej velike družbene neenakosti in revščina sploh nista božanska volja, kriv je človek. Ko je takšna teza sprejeta, je mogoče družbene razmere tudi spremeniti. Med ključnimi ukrepi

so: povečanje davkov, javno lastništvo sredstev množičnega transporta in izboljšanje delovnih pogojev.

Howard (1895) v predgovoru svoje knjige *The American Plutocracy* slikovito oriše družbeno- ekonomsko in politično sliko ameriške družbe v prvi pozlačeni dobi. Ameriško družbo opiše kot družbo dveh prevladujočih družbenih razredov: skrajno bogatih in skrajno revnih. Med njima se prepad vedno bolj veča, medtem ko srednji razred hitro izginja in se prelija v razred skrajno revnih. Življenjski slog dveh največjih razredov se izjemno razlikuje. Čedalje večji del družbe dela na poljih, v rudnikih in tovarnah za mizerne plače, njihovo prehranjevanje pa je slabo. Sadovi njihovega dela se prelivajo k razredu skrajno bogatih, ki živijo v čudovitih graščinah in v lepih okoljih. Thomas Manson Norwood (1888) v noveli o plutokraciji govori kar o ameriškem belem suženjstvu.

Na vrhu družbene strukture so bili industrijski magnati, novi bogataši. Tvorili so desetino populacije, a so bili lastniki devetih desetin bogastva (DeSantis, 1988). Vodilni bogataš iz tega obdobja je bil Rockefeller.

A družbenoekonomske razlike niso bile vidne le med razredi posameznikov, temveč tudi med družinami. Približno 4000 družin je v tem obdobju pomenilo manj kot 1% prebivalstva, lastili pa so si več kot vse ostale družine skupaj (Kenton et al., 2024). Novi bogataši so od drugih delov družbe izrazito odstopali po življenjskem slogu – po domovanju v bogatih graščinah, dekoriranih po zgledu evropskih in perzijskih slogov (v njih so imeli knjižnice, biljardne sobe, galerije, več dnevnihi sob, majhna gledališča in kapele) in po prevažanju v pozlačenih kočijah (DeSantis, 1988).

Opisana družbenoekonomska dinamika je onemogočala vertikalno socialno mobilnost. Hkrati je dajala veliko moč skrajno bogatim, ki so jo zlorabljali za to, da so se postavljali nad obstoječi pravni red. Howard (1895: 28–29) tako med systemske značilnosti prve pozlačene dobe uvršča tudi odprto nespoštovanje in kršenje prava s strani skrajno bogatih, vladavino skrajno bogatih na škodo skrajno revnih. Pettigrew razkriva tudi informacijsko in politično manipulacijo, ki so jo skrajno bogati uporabljali za upravičevanje in vzdrževanje plutokratskega sistema (Pettigrew, 1921: 5–6, 407): širjenje ideologije amerikanizma (americanism); laganje, da gre za vladavino ljudi, po ljudeh, za ljudi; legalno in nelegalno gospodarsko delovanje v korist skrajno bogatih; zakonodajno delovanje bogatih in njihovo spretno in zavajajoče delovanje v gospodarstvu in politiki; nadzor nad kongresom in sodišči; javno zavzemanje za ljudem sprejemljive javne politike in dejansko nasprotno politično delovanje; zadrževanje insajderskih gospodarskih informacij in neinformiranost

navadnih ljudi; sklepanje tajnih pogodb doma in v tujini in tajna diplomacija. Kapitalizem tega obdobja je obvladoval notranje in zunanje delovanje družbe v interesu lastnikov bogastva (Pettigrew, 1921: 410).

Mednarodno gledano pa so ZDA kot država vendarle prosperirale. ZDA so prehitevale Evropo na področju pridelave hrane, industrije, proizvodnje železa, jekla, nafte in premoga. Pretežno lokalno, v regije zaprto življenje se je odpiralo in povezovalo s hitrim razvojem železnic in tako tudi transporta. Slednje je oblikovalo podstat za razvoj velikega nacionalnega trga.

Napredek, inovativnost in podjetnost so postali pomembne sestavine ameriške identitete, ki je prerastla kar v samorazumevanje Amerike kot avantgarde v razvoju človeštva. Slednje je preraslo v ideologijo z religioznimi elementi. Napredek ZDA naj bi bil navdahnjen od boga, tehnološke inovacije naj bi bile božja orodja za oblikovanje popolne družbe, industrijski duh se je povezoval s duhovnimi idejami (PBS American Experience, 2010).

In vendar je kapitalizem prve pozlačene dobe pogosto generiral panike in krize. Pettigrew (1921: 407) je plutokratsko organizacijo ameriškega kapitalizma v prvem pozlačenem obdobju označil za »igranje z ognjem«, kar se je kasneje res končalo in spremenilo z vojno.

Reakcija na prvo plutokratsko obdobje

V zgoraj opisanih okoliščinah ni prišlo le do pojava velike krize, temveč se je v njih oblikoval tudi razredni razcep v strankarskem glasovanju, nastanek države blaginje, regulacija korporativnih in finančnih dejavnosti v korist javnega interesa pa tudi širjenje zvezne vlade (Moseley, 2011). Washington D. C. se je oblikoval v center ameriške politike in ZDA kot svetovne sile. Reakcije na prvo plutokratsko obdobje so se politično izrazile v organiziranju sindikatov, v poskusih političnega organiziranja delavstva (United Labor Party), v politični mobilizaciji propadajočih kmetov (agrarna Populist Party) in v političnem organiziranju progresivnega gibanja (Rooseveltova Progressive Party).

V času Rooseveltovega predsedovanja so se uveljavili socialni programi, kot so socialno zavarovanje (Social Security), urad za hrano in zdravila (the Food and Drug Administration), in *druga nova pogodba* (»New Deal«). Ta je poleg socialnih programov vključevala tudi več nadzora nad bankami in javnimi službami in višje obdavčevanje bogatih (US History, b. d.-a).

Država blaginje je rasla od 30. do sredine 70. let, in sicer tako glede na uvajanje novih socialnih programov kot tudi glede na širjenje socialnih

programov. Poleg tega je tudi pobuda za odpravo revščine v času predsednika Johnsona pod geslom »velika družba« (*Great Society*) prispevala k temu, da se je revščina med 1959 in 1974 zgodovinsko zmanjšala za polovico (Howard, 2016: 626). Te inovacije pa niso bile trajne. Še posebej vlade po Nixonovem obdobju so v okoliščinah ekonomskih problemov obrnile blaginjske težnje v nasprotno smer (Danziger, 2007). Politične odločitve so vodile v umikanje problema revščine z dnevnega reda in pomanjkanje učinkovitih politik za njeno odpravo.

Razvoj drugega pozlačenega obdobja

Izraziti premiki stran od *nove pogodbe* so vidni že v obdobju predsedovanja Ronalda Reagana in Georga W. Busha. ZDA so zmanjšale socialne programe in proračunski denar zanje, davčna politika se je začela izrazito spreminjati v korist bogatih, proračunski primanjkljaj je dosegal še ne videne razsežnosti, povečevala se je militarizacija (Bush jo je uveljavljal pod geslom boja proti globalnemu terorizmu) (Crotty, 2006: 32). Opuščanje Rooseveltove politike reguliranja finančnega trga, ki je bila oblikovana za obvladovanje vzrokov velike krize leta 1929, je prineslo dolgoročne posledice, vključno s finančno in ekonomsko krizo leta 2007 (United States Financial Crisis Inquiry Commission, 2011; Warren, 2011).

Mnogi kazalniki, ki jih predstavljamo v nadaljevanju, pričajo o tem, da ameriški sistem vladanja v zadnjih nekaj desetletjih vedno bolj in vedno hitreje teži k vladavini bogatih, po bogatih, v korist bogatih. Te spremembe so pripeljale do zgodovinsko neprecedenčnih družbenih neenakosti.

Plače stagnirajo že od 70. let prejšnjega stoletja (Mishel et al., 2015). Družine srednjega razreda postajajo vedno bolj podobne delavskim ali revnim družinam (Owen, 2008). Prepada med družinskimi prihodki se namreč veča od 50. let dalje, še posebej po letu 2000. Poročilo organizacije za gospodarsko sodelovanje in razvoj (OECD) iz leta 2008 navaja, da vrh ultra bogatih nadzira med 25 in 33 % vsega neto bogastva, pri čemer 10 % najbogatejših poseduje 71 % vsega neto bogastva (O'Connor, 2008). Raziskava ameriških zveznih rezerv je celo razkrila, da 1 % najbogatejših poseduje toliko kot spodnjih 90 % skupaj (Pizzigati, 2005: 38–43).

Značilnosti ameriške družbe so se tako spremenile, da se danes uveljavlja ugotovitev, da je ameriških sanj konec. Če so ameriški tridesetletniki, rojeni v 40. letih, še zaslužili 100 % v primerjavi s svojimi starši iste starosti, se ta

delež pri mlajših generacijah radikalno zmanjšuje – le zelo malo rojenih v 80. letih 20. stoletja zasluži 80 % v primerjavi s svojimi starši v isti starosti, večina pa veliko manj kot njihovi starši v isti starosti (Lu, 2020a). Povprečna urna plačna postavka je bila leta 1964 (preračunano v dolarje 2018) 20,27 dolarja. V primerjavi s tem je povprečna urna plačna postavka leta 2018 v višini 22,65 dolarja v 54 letih zrastle za 11,7 % (Lu, 2020b). V letu 2021 je bilo v državi s 330 milijoni prebivalcev okrog 800 milijarderjev, petim najbogatejšim (to so Jeff Bezos, Elon Musk, Mark Zuckerberg, Bill Gates in Warren Buffet) pa je v času pandemije koronavirusa bogastvo zrastle za skupaj 85 %; pridobili so dodatno bogastvo v vrednosti 303 milijarde ameriških dolarjev. Nasprotno je mediana blaginje ameriških gospodinjstev dosegla 121.700 dolarjev, v pandemiji so ljudje čedalje težje plačevali račune, zrastle je tveganje množične izgube domov v ZDA (Lu, 2020b).

Vertikalna socialna mobilnost se je v desetletjih po drugi svetovni vojni zelo zmanjšala in je v ZDA bistveno manjša kot v drugih bogatih državah. Čedalje manj Američanov se uspe prebiti iz nižjih in srednjih razredov višje na ekonomski lestvici (Lu, 2020a, 2020b). Bogati starši so zelo pomemben dejavnik blaginje Američanov (Ziady, 2020).

Trump in »tovariški« oligarhi bogatijo z insajderskimi informacijami (Marsh, 2026), pogosto z instrumentalizacijo Trumpovih izjav, na katere se finančni trgi hitro odzivajo. Prav tako so ekonomski interesi Trumpa, njegove družine in izbranih oligarhov neposredno vpeti v dogovarjanje z drugimi državami, kjer namesto kariernih diplomatov ameriško pogajalsko stran zastopajo privilegirani poslovneži, še posebej Trumpov zet Jared Kushner. Celotno nasilje nad Palestinci in vojna v Iranu se povezuje z ekonomskimi interesi Trumpovega kroga (CBS News, 2025; Sky News, 2025a; Financial Times, 2026).

Politične posledice spreminjanja ameriške družbe so se pokazale v obdobju po 60. letih. V tem obdobju je namreč prišlo do kritične in bistvene spremembe v delovanju demokracije (Wayne, 2007). V zadnjem desetletju se vedno bolj izostruje proces avtokratizacije.

Reakcija na drugo plutokratsko obdobje

Reakcija na drugo plutokratsko obdobje se še oblikuje. Podrobneje jo predstavljamo predvsem v aktualiziranem delu o alternativnih scenarijih potekov družbenih in političnih sprememb v ZDA.

Delitev cerkve (religije) in države

Religija ima v ameriški zgodovini pomembno vlogo. Pri tem pa je pomembno poudariti, da je z razvojem kapitalizma tesno povezana močna protestantska delovna etika in njeno usmerjanje v gradnjo blaginje. To velja tudi za kolonizacijo novega sveta. Religija je delovala kot kvazireligiozna teologija ameriškega (in v nekaterih fazah evropskega) kapitalizma. Poleg tega je puritanski čut za kolektivno poslanstvo postal pomembna dolgoročna značilnost ameriške kulture.

Max Weber je v svojem delu *Protestantska etika in duh kapitalizma* poudaril, da so še posebej puritanska psihološka tesnoba, usmerjenost k pismenosti, individualizmu, viziji napredka in vzponu znanosti tesno povezani z modernizmom. Puritanska tradicija se je v ZDA izrazila na mnogoterih javnopolitičnih področjih. Ob tem pa se odpirajo kompleksna vprašanja mesta in vloge religij v ZDA, še posebej iz zornega kota razmerij med cerkvijo (religijo) in državo, religijo in ekonomijo ter religijo in strankarsko politiko.

Verska svoboda in njene omejitve

Do konca 18. stoletja je, kot pravi McClelland (1998: 345), »politična nacija v Ameriki /.../ odločila, da je bog, v katerega zaupajo ZDA, krščanski (in protestantski) bog, saj je navsezadnje konservativizem v religiji prišel s konservativizmom v politiki«. Ameriška deklaracija o neodvisnosti temelji na argumentu, da je vsem ljudem (uporabljena je moška oblika – men!) »njihov stvarnik podelil določene neodtujljive pravice« (Woll, ur., 1962/1996: 481). Fluidno puritansko razumevanje razmerij med cerkvijo in državo je vplivalo tudi na novo ustavo. Pri tem ne gre pozabiti na to, da so puritanci v času kolonializma vzpostavili oblike teokratskega državnega organiziranja, da evangeličani še danes ohranjajo puritansko zavezanost Bibliji kot neposrednemu stiku človeka z bogom.

Skozi evropska očala je ameriška rešitev videti v nasprotju z načelom delitev cerkve in države. Po eni strani je namreč država v ZDA razumljena kot institucija, ki je nevtralna do religije. V tem smislu je bil sistem ZDA ob nastanku avantgarden eksperiment. Po drugi strani pa se je v oblikoval družbeni prostor za religijske podjetnike. Dovolil je nove religijske eksperimente in nenehno javno razpravo o določenih javnopolitičnih tematikah, ki so povezane z

religijo. Po drugi svetovni vojni so se pojavile tudi filozofske reinterpretacije prvega ustavnega dopolnila, ki prispevajo k tekmovanju med različnimi javnimi in sodnimi koncepcijami vloge religije in človeške osebe (Grenda, 2013).

Prvo dopolnilo k ustavi ZDA jasno uveljavlja zahtevo po delitvi oblasti med religijo in državo z določilom, da kongres ne bo sprejel nobenega zakona o ustanovitvi religije ali o prepovedi svobodnega prakticiranja religije. V sodbi sodišča v primeru Engel proti Vitale (1962) je zapisano tudi, da prepoveduje nedenominirane državno sponzorirane duhovnike v javnih šolah in – v povezavi s 14. ustavnim dopolnilom – razglša za nezakonito katerokoli drugo zakonodajo v posameznih državah. Različni lokalni poskusi, da bi vključili kreacionizem v javne šole, so bili razglašeni za nezakonite (BBC News, b. d.). Ne glede na to, pa so zgodovinsko visoka religioznost državljanov in vrednote vplivale na to, da se religija tradicionalno vpleta v politiko in javne politike (PBS American Experience, 2010).

Zgodovinska dediščina

V času ameriške revolucije je bila episkopalna cerkev etablišana cerkev v New Yorku, Virginiji, Marylandu, Severni in Južni Carolini in Georgi, Kongregacijska cerkev pa je bila etablišana cerkev v New England (Finke in Stark, 1992: 40). Toda kasneje je zaveznitvo članov majhnih denominacij uspelo preprečiti, da bi bila katerakoli cerkev razglašena za etablišana cerkev ZDA. Z imigrantskimi valovi iz Evrope in kasneje tudi iz drugih delov sveta se je religiozno polje dodatno pluraliziralo.

Drugače kot v večini evropskih držav država v ZDA tako niso nikoli uradno izrecno podpirale le ene določene cerkve. Prav tako država ni regulirala tekmovanja med cerkvami. Kljub temu se modernim Evropejcem zdi kar nekaj ameriških praks nenavadnih. Med njimi so: omenjanje stvarnika v ameriški Deklaraciji neodvisnosti, napis 'in God we trust' na uradnem papirnatem denarju, tradicija, da predsedniki ZDA na inauguracijah prisegajo na Biblijo in dodajajo besede »so help me God« na koncu prisege. Negativna selekcija kandidatov za politične funkcije v praksi favorizira nesorazmerno velik delež politikov, ki se deklarirajo za kristjane – kot podrobneje navajamo v besedilu o razmerjih med religijo in politikom.

ZDA se močno razlikujejo od Evrope tudi v tem, da je v ZDA razvita »religijska ekonomija«. Cerkev so se namreč korporatizirale. Oblikovale so se megacerkve, ki pogosto nimajo nacionalne denominacije in tako niso

prepoznane kot religiozne organizacije (Desjardins et al., 2024). Zato so popolnoma avtonomne in niso nikomur odgovorne. Lahko se povezujejo v omrežja z drugimi cerkvami in s tem dodatno krepijo svojo moč.

Religioznost

Zgodovinsko gledano, je religijska pripadnost in religioznosti v ZDA zelo visoka. Poleg tega puritanska tradicija relativno trajno vpliva na vrednote Američanov.

Med zelo povednimi kazalniki religiozne klime v ZDA so religioznost in vera v določene ključne elemente vere. Katz je pri predstavljanju posebnosti ameriškega političnega sistema v knjigi o političnih institucijah ZDA na podlagi podatkov mednarodne raziskave World Values Study izpostavil bistveno večjo religioznost Američanov v primerjavi z državljani petnajstih članic Evropske unije in Kanade (Katz, 2007: 29–30). Po podatkih Gallupovih raziskav je v obdobju med 1944 in 2011 več kot 90 % Američanov verjelo v boga (Jones, 2022).

V takšnih okoliščinah je leta 1963 celo vzniknila organizacija za predstavninstvo družbene manjšine v ZDA – Ameriški ateisti (American Atheists, b. d.). Med njenimi ključnimi cilji sta zagovarjanje popolne in absolutne delitve države in cerkve. Prizadevajo si za vidnost ateistov in ateizma v javnem in političnem govoru in za izobraževanje Američanov o ateizmu.

Raziskave pa vendarle kažejo na spremembe religioznosti v ZDA skozi čas (Kurtzleben, 2014). Natančneje, kažejo upad vere v boga, še hitreje se zmanjšuje obisk cerkva in zaupanje v religijske organizacije. Po podatkih iz leta 2023 manjša večina kot pred letom 2011 (74 %) verjame v boga, 59 % v pekel in 58 % v hudiča (Brenan, 2023). Delež religiozno nepovezanih (ateistov, agnostikov, »nič določenega«) je izrazito zrastel v obdobju med 2007 (16 %) in 2022 (malo čez 30 %), v letu 2023 pa se jih je tako opredelilo 28 % (Pew Research Center, 2024a). Najnovejši podatki pa zbujajo vprašanje, ali se večanje deleža nepovezanih v cerkve morda stabilizira. Ob tem pa (p) ostaja zelo relevantno, da kar devet od desetih Američanov verjame v višjo silo (Pew Research Center, 2018).

Mnogi Američani menijo, da je upadanje religioznosti slabo (Pew Research Center, 2012). Raziskava iz leta 2006 (Pew Research Center, 2006) je pokazala, da je 59 % vprašanih ocenilo, da se vpliv religije na ameriško življenje zmanjšuje, in 50 % teh je menilo, da je to slabo. 45 % vprašanih v isti raziskavi je

ocenilo, da se vpliv religije na vladanje zmanjšuje, 36 % le-teh pa je menilo, da je to slabo. Kar dve tretjini (65 %) jih je še leta 2012 verjelo, da cerkve, sinagoge in druge hiše za cerkvene obrede deloma prispevajo (40 %) ali veliko prispevajo (26 %) k reševanju pomembnih družbenih problemov (Pew Research Center, 2012).

Zaradi teokratskih zgodovinskih izkušenj v puritanskih teoritorialnopolitičnih tvorbah v ZDA je pomembno tudi vprašanje, ali naj bi religioznost bila veljaven kriterij pri izboru oseb za zaposlitev v državnem aparatu. V raziskavi, izvedeni julija 2006, je 38 % javnih uslužbencev menilo, da javni uslužbenci, ki ne verjamejo v boga, niso primerni za delo v javni službi, le 29 % jih je menilo, da verski voditelji ne smejo vplivati na vladne odločitve (Pew Research Center, 2006).

Vprašanje religioznosti ima tudi pomembno strankarsko politično razsežnost. Leta 2006 je kar 69 % vprašanih je ocenilo, da so liberalci preveč sekularni (Pew Research Center, 2006). V takšnem okolju so politične stranke motivirane, da se pozitivno odzivajo na konservativne poglede zato, da bi pritegnile dovolj glasov na volitvah. Američani v veliki meri tudi menijo, da bi predsednik ZDA moral imeti močna verska prepričanja (leta 2008 je tako menilo 72 % vprašanih polnoletnih Američanov, leta 2024 pa 67 %) (Pew Research Center, 2024b).

Puritanska tradicija, družbene vrednote in politika v ZDA

Puritanska tradicija v ZDA je dolgoročno vplivala na ameriške vrednote, ciklično pa bolj ali manj tudi na politiko. V zadnjem času se celo dodatno oživlja, predvsem z dejavnostjo konservativnih evangeličanov.

Clausen (2022) in Feldmeth (2004) med vplivne puritanske vrednote in obnašanja uvrščata težnjo k učinkovitemu upravljanju družbe, ki pa je bilo v zgodnjih fazah (pri vzpostavljanju novih kolonialnih političnih sistemov) avtoritarno in podkrepljeno s hitrimi, odločnimi in krutimi kaznimi za nezaželeno obnašanje. Njihova praktična kreativnost je prispevala k učinkovitem utrjevanju koloniziranih območij. Toda kreativnost navadnih ljudi, ki bi segala prek funkcionalnih potreb na področje kulture, ni bila zaželeno. Nasprotno – takšna kreativnost je bila obravnavana kot zelo sumljiva ali celo satanistična in zato deležna skrajnih kazni. Takšna umetnost in literatura naj bi namreč tekmovala z Biblijo za vpliv nad župljani.

Puritanske družbe so obravnavale ženske na podlagi Biblije, po kateri je Evin greh v nebesnem vrtu (Garden of Eden) povzročil biblijski propad in grešnost človeštva. Takšen puritanski pogled je vodil v priznavanje družbenega statusa ženske le na podlagi poroke z družbeno uveljavljenim, bogatim moškim – članom skupnosti. Močne in uspešne neodvisne ženske (celo vdove) so obravnavali kot grožnjo (zelo znan je primer sojenja t. i. »salemskim čarovnicam« iz leta 1692). Ženskam ni bilo dovoljeno niti odločanje o lastnem telesu – še posebej v primeru nosečnosti. Nasprotno se puritanskim voditeljem ni sodilo, če so prekršili pravila obnašanja, ki na zemlji zrcalijo božja načela moralnega obnašanja. Puritanska hipokrizija se je kazala tudi v odnosu do revnih, vključno z berači in brezdomci. Medtem ko so verjeli, da je blaginja (wealth) znak, da je nekdo član izbranih in mu je tako zagotovljeno odrešenje, so revne obravnavali kot prekleto (damned) brez možnosti odreditve.

Čeprav so puritanci vztrajali pri svobodi verskega prakticiranja, so v okviru teokratske vladavine uveljavili dominantno (svojo) religijo, do drugih pa niso bili tolerantni. Prav nasprotno velja že za njihov odnos do staroselcev, papistov in kvekerjev. Ob vplivu starega testamenta so prepovedovali in zažigali knjige ter grozili knjižničarjem in učiteljem, če so poučevali za puritance nesprejemljive predmete.

Zafirovski (Zafirovski, 2007: 224) ocenjuje, da je bil zgodnji puritanizem v bistvu protofašizem in našteva njegove značilnosti: iracionalnost, karizmatična avtoriteta, agresivni nacionalizem, ekspanzionizem in imperializem, moralno-politična represija in skrajni asketizem, sadizem-mazohizem, preganjanja in množični umori (lov na čarovnice), totalitarna indoktrinacija in propaganda, nihilizem in apokaliptični miti.

Ponovno povečevanje povezanosti religije in politike je vidno po drugi svetovni vojni (PBS American Experience, 2010). Še posebej od 70. let dalje si konservativni evangeličani prizadevajo uveljavljati svoje vrednote in javne politike med drugim tudi prek vpliva na predsednike ZDA, ki so jim pomagali pri izvolitvi. Evangeličani so opredeljevali razprave o pomembnih družbenih in kulturnih tematikah, prehajali iz položaja zunanjih kritikov v akterje znotraj politike in vplivali na ameriško zunanjo politiko (Sutton, 2017: 367–370). V neokonservativni različici puritanizma ne manjka uporabe posebnega biblijskega jezika, kot so npr. sveta vojna, »vojne« na različnih družbenih področjih (kriminal, droge, alkohol, ateizem, sekularizem, kontracepcija), greh, zlo, pomanjkanje vere in kriminaliziranje drog,

alkohola, ateizma, sekularizma in kontracepcije. Podroben konservativni evangeličanski Projekt 2025, ki smo ga že predstavili, intenzivno izvaja ameriška administracija v drugem Trumpovem mandatu.

Puritanski oziroma konservativni evangeličanski vplivi na ameriške vrednote so v novejšem času vidni tako v odnosu Američanov do dela, spola in morale kot tudi do politike (Hutson, 2012). Posegajo torej tako v zasebno kot tudi javno življenje. Še posebej konservativni Američani se nagibajo k politični in socialni avtoritarnosti, ki vključuje antiliberalizem, antiegalitarizem, moralno represijo, totalitarno teokracijo, nacionalizem in militarizem (Zafirovski, 2007). Raziskava iz začetka 90. let je pokazala, da vrednotne orientacije v ZDA v primerjavi z 22 zahodnimi državami izstopajo po prisotnosti vrednot mojstrstva, hierarhije in vključenosti, nasprotno pa so v drugih zahodnih državah bolj pomembne vrednote egalitarizem, intelektualna avtonomija in harmonija (Schwartz, 2013).

Religijski trg in religijska ekonomija

Religijska vitalnost v ZDA je relativno močna. V zgodovini ZDA ne najdemo jasne povezave med modernizacijo in sekularizacijo tako kot v Evropi. Ameriško religijsko tradicijo povezujejo z oblikovanjem »religijskega trga« – trga religijskih ponudnikov, ki se v Evropi ni nikoli oblikoval do te mere kot v ZDA (Halman in Draulans, 2006; Hulsether, 2007). V okoliščinah pluralizma religij se širok nabor alternativnih ver lahko prilagaja posebnim »potrebam različnih potrošnikov«. Ponudniki religij tekmujejo med seboj v skladu s potrošniško logiko. Pri širjenju evangelija uprizarjajo religijske dogodke, ki so v primerjavi z evropskimi veliki šovi.

Ljudem ne ponujajo le izbire med »religijskimi znamkami«. Ponujajo jim tudi religijo prek različnih medijev – tudi tistih, ki so zasnovani na najnovejših tehnologijah, prek katerih se religijski potrošniki želijo povezati z religijo.

Religija je v ZDA že pred stoletji postala posel (Harper, 1927). Religija torej še zdaleč ni samo duhovna sila, temveč je tudi gospodarska sila, ki ima znaten in do neke mere merljiv učinek na gospodarstvo. Raziskava, objavljena leta 2016 (Grim in Grim, 2016), je pokazala, da imajo samo organizacije, zasnovane na religiji, celo po konservativnih ocenah 378 milijard dolarjev letnega prihodka. Sara Rose Patero (2025) govori kar o na religiji zasnovanem bogastvu in o »svetih dobičkih«. Ker verske organizacije niso obdavčene, lahko dohodek investirajo v razne skupnostne storitve, izobraževanje in

lastno širjenje. Tako v okviru religioznih skupnosti soobstajata ekstremno bogastvo in revščina. Zato ni presenetljivo, da se pojavljajo kritike cerkev, da jih preveč zanima denar ter da je njihova dejavnost nepregledna in nenadzorovana (The Religion Business, b. d.).

Religioznost politikov, politična instrumentalizacija in monetizacija religije

Sodobno prepričanje o ZDA kot krščanski naciji ima novejšo korenino. V 30. in 40. letih so korporacije v reakciji na Rooseveltov »New Deal« spodbujale krščanski libertarizem, ki je našel mesto v institucionalni politiki.

Med prelomnicami v tem pogledu je bila vpeljava religijskih ceremonialnih elementov v institucionalno politiko. Eisenhower je ob svoji inavguraciji 1953 duhovnost preoblikoval v spektakel (Kruse, 2015: x). Vpeljal je poseben verski obred pred predsedniško inavguracijo in inavguralno molitev, posebne religijsko obarvane nagovore zveznih institucij in ob ceremonialu podpisovanja v ovalni pisarni razglasil, da je vladavina v ZDA zasnovana na biblijskih načelih (Kruse, 2015: x–xii). Reagan je še poglobil sakralizacijo države, v Bushevem obdobju pa se je republikanska stranka dodatno sakralizirala, Clinton je uporabil mehak odnos do religioznosti v nacionalnem političnem življenju, Bush mlajši pa je poudaril vizijo božje nacije (Kruse, 2015: 284–289). Religiozna retorika in rituali so ohranili pomembno mesto v ameriškem javnem življenju vse do danes.

V ZDA prepletanje religije in politike poteka že na ravni religiozne pripadnosti posameznikov – podpornikov političnih strank. Religiozna pripadnost Američanov se namreč v pomembni meri prekriva z njihovo strankarsko pripadnostjo. Raziskava raziskovalnega centra PEW, objavljena leta 2024, kaže naslednje: protestanti, največja verska skupina v ZDA, se tradicionalno povezuje z republikansko stranko, po letu 2009 pa se primerljivo volilno identificirajo z obema glavnima strankama, katoličani vedno bolj težijo k republikanski stranki. Beli evangeličanski protestanti vedno bolj podpirajo republikansko stranko. Nasprotno pa religijsko organizacijsko nepovezani, pripadniki židovske in muslimanske vere bolj težijo k demokratski stranki (Pew Research Center, 2024c). Podatki iste raziskave nakazujejo še dodaten potencialni vpliv organizirane religije na strankarsko pripadnost in volilno obnašanje. Razen v primeru afroameriških volivcev se volivci različnih verskih denominacij, ki se redno udeležujejo verskih obredov, bolj identificirajo

z oz. težijo k republikanski stranki kot tisti, ki se verskih obredov ne udeležujejo.

Starejša raziskava (Pew Research Center, 2018) je pokazala tudi velike razlike med republikanci in demokrati v tem, kako razumejo boga. Med tistimi, ki se deklarirajo za republikance ali težijo k republikanski stranki, jih kar okrog 70 % verjame v boga, kot je opisan v Bibliji; demokrati in tisti, ki težijo k demokrati stranki, v mnogo manjši meri (45 %) verjamejo v boga, kot je opisan v Bibliji.

Politično predstavništvo v ZDA je tesno prepleteno z religiozno pripadnostjo. Politiki se po religioznosti v primerjavi s polnoletnimi ameriškimi državljani zelo razlikujejo. Medtem ko religioznost med državljani upada, se med politiki v veliki meri ohranja. Raziskave kažejo, da so politiki bolj religiozni in se tudi po strukturi religijske pripadnosti razlikujejo od ameriške družbe polnoletnih (Pew Research Center, 2021). V ameriški družbi je okrog 26 % polnoletnih državljanov, ki ne pripadajo nobeni organizirani religiji, med kongresniki pa je takšnih manj kot 1 % (0,2 %). 88 % kongresnikov se deklarira za kristjane (65 % v splošni populaciji polnoletnih); v kongresu je večji delež protestantov (55 %) v primerjavi s splošno populacijo polnoletnih (43 %), pa tudi večji delež katolikov (30 % med kongresniki in 20 % v populaciji polnoletnih); tudi pripadnikov židovske vere je več med kongresniki (6 %) kot v populaciji (2 %). Nadreprezentiranost kristjanov in protestantov je še večja med republikanskimi kongresniki – 99 % republikancev v kongresu se deklarira za kristjane, 68 % za protestante. Demokratiški kongresniki se tudi večinoma deklarirajo za kristjane (78 % v primerjavi s 65 % v širši populaciji), katoliki pa predstavljajo večji delež med demokratiškimi kongresniki (34 %) kot med republikanskimi kongresniki (26 %). Razliko med večjo stopnjo religioznosti republikanskih kongresnikov v primerjavi z demokratiškimi kongresniki je deloma mogoče povezati z dejstvom, da so republikanci starejši od demokratov in da so starejši Američani tudi na splošno bolj religiozni kot mladi (Monsour, 2022).

Pomemben vidik povezovanja politike in religioznosti je tudi zgodovinsko oblikovan geografsko-politični razcep med ruralnimi in urbanimi področji, ki se v zadnjem obdobju še povečuje (Monsour, 2022). Demokrati se še danes bolj koncentrirajo v urbanih središčih, republikanci pa so bolj prisotni na ruralnih področjih. Urbani in ruralni volivci se med seboj razlikujejo. Urbani volivci so rasno bolj raznoliki, manj religiozni, mlajši, bolj izobraženi in bolj premožni kot ruralni volivci (Gimpel in Karnes, 2006: 467).

S krepitvijo geografskopolitičnih razcepov se v zadnjem obdobju krepi tudi politična polarizacija v ZDA.

K večji politični polarizaciji prispeva tudi pojav, ki se je izkristaliziral na predsedniških volitvah 2016 in 2020 – ruralni demokrati prestopajo k republikanski stranki, urbani republikanci pa podpirajo kandidate demokratske stranke (Pautonnier et al., 2026). Donald Trump je ta razcep prepoznal in ga učinkovito nagovoril (Jones, 2016, 2021). Toda volivci so danes razočarani nad obema strankama. Krepi se segment volivcev, ki bi lahko podprli tretjo stranko (Parnes, 2025).

Danes politiki v ZDA razumejo, da povezovanje ideologije in strankarske politike z religijo lahko poveča vpliv določene ideologije in določene stranke v ameriški politiki. Krščanska desnica je pomagala Trumpu do prvega predsedniškega mandata (Barrett-Fox, 2018), vzajemna instrumentalizacija pa je prišla še posebej do izraza s Trumpovo predvolilno kampanjo in v njegovem drugem predsedniškem mandatu. Čeprav je bolj ali manj znano, da Trump ni posebej veren in da ne pozna vsebine Biblije, je v predvolilnih nastopih in še posebej v drugem predsedniškem mandatu svoje politično komuniciranje navezoval na idejo ameriške krščanske nacije. Kljub politični podpori religiozne desnice pa so se pojavile tudi kritike, da Trump religijo predvsem uporablja kot politično orodje (Hartin, b. d.). Ne glede na to je Trump objavljaj svoje podobe kot papeža (The White House, 2025b) in tudi Jezusa (Rogers, 2026).

Za velikonočno obdobje 2024 so prek posebne spletne strani začeli prodajati verzijo Biblije po Trumpovi izbiri za ceno 59,99 \$ na izvod (God Bless The USA Bible, b. d.). Trump je ob izdaji Biblije izpostavil, da je religija največja stvar, ki jo je treba vrniti Ameriki in Ameriko spet narediti veliko (Lardner in Kang, 2024). V obeležitev poskusa atentata na Trumpa julija 2024 v Pensilvaniji je bila objavljena verzija s platnicami, kjer je Trumpovo ime natisnjeno nad frazo »dan, ko je interveniral bog«. Slednja namiguje na to, da je bog rešil Trumpa. Danes prek že prej omenjene spletne strani poteka prodaja politično tržene Biblije v različno dragih verzijah, z različnimi platnicami in celo z oznakami, komu so določene verzije namenjene (npr. dražja edicija s Trumpovim podpisom, edicija z roza-zlatimi platnicami, edicija z oznako »za veterane«) skupaj z »god bless« kitarami (Trump Guitars, b. d.), majicami, potiskanimi s sorodnimi gesli in Trumpovimi podobami.

Izdaja in prodaja Biblije ni doživela le kritik zaradi izbora verzije Biblije (gre za t. i. »verzijo kralja Jakoba«). Kritiki so kot problematično izpostavili tudi to, da ista publikacija vključuje tako biblijsko besedilo kot tudi nekaj

državnih dokumentov (The US Constitution, The Bill of Rights, The Declaration of Independence in The Pledge of Allegiance). Kljub temu je eden izmed najbolj znanih evangeličanskih duhovnikov, Franklin Graham (sin Billyja Grahama, najslavnejšega pridigarja in do pred kratkim vodje ene najboga-tejših religijskih organizacij z mednarodno mrežo), izrecno podprl Trumpa. Pridiga, da je bog izbral Trumpa, da bi izpolnil božje poslanstvo. Hkrati pričakuje, da bo Trump branil versko svobodo, kjer je demokrati ne bi. V drugi Trumpovi administraciji je pridobil mesto v komisiji za versko svobodo (Religious Liberty Commission).

Trumpova politična instrumentalizacija krščanske desnice (Carless, 2024) za lastno uveljavljanje je neobčutljiva celo za uboj vodje pomembnega gibanja krščanske desnice Turning Point – Charlesa Kirka 10. septembra 2025 (Fox 5 New York, 2025; whitehouse, 2025).

Trump občasno ob različnih priložnostih vpleta religijske elemente v svoje javne nastope. Med njimi je bila tudi avkcija za sliko Jezusa, ki jo je Vanessa Horabuena naslikala v desetih minutah v času dogodka ob spremljavi religiozne glasbe, prepletene s pridiganjem (PalmBeachPost, 2026). Avkcija je potekala 31. decembra 2025 v Mar-a-Lagu, vodil pa jo je Trump sam; Trump je določil izklicno ceno 100.000 dolarjev, sliko pa so prodali v desetih minutah za skoraj 3 milijarde dolarjev (CNN, 2026; The Art Newspaper, 2026). Na ozadju mnogih kleptokratskih afer Trumpa in njegovih superbogatih tovarišev so na ta način zbrali prispevek, katerega polovica naj bi bila donirana St. Jude Children's Research Hospital, polovica pa lokalnemu šerifovemu oddelku (*sherif department*) (Liptak K., 2026). Med novejšimi religijskimi dogodki je npr. tudi Trumpovo branje Biblije pred kamero (Klein, 2026a).

Poleg republikanske stranke in gibanj, ki javno uveljavljajo religijo, pa v zadnjem času tudi zagovorniki neoreakcionarne alternative temnega prosvetljenstva vedno bolj računajo na povezavo z religijo.

Omejevanje verske svobode in religiozno omejevanje svobode

Ocena, da ameriški sistem dopušča pluralizem zelo raznovrstnih ver in cerkev, ni povsem točna. Pogosto se namreč spregleda, da so staroselce, še posebej po vojaškem porazu leta 1900, indoktrinirali v krščanstvo. Pokristjanjevanje je med drugim potekalo celo z odvzemom otrok staroselskim staršem in pošiljanjem teh otrok v internate, kjer niso smeli govoriti svojega jezika (Hulsether,

2007: 25). Kongres je šele leta 1978 sprejel zakon o verski svobodi staroselcev. S tem je razširil veljavnost pravic iz prvega ustavnega dopnila na ameriške Indijance. In šele leta 2004 je bil pod nadzorom staroselcev ustanovljen nacionalni muzej ameriških Indijancev, ki je primerljiv z muzejem o holokavstu.

Podobno se pogosto pozablja, da so bili stiki med ljudmi različnih ras (rdeče, bele in črne) tudi stiki med religijami in kulturami. Trgovanje z afriškimi sužnji je namreč bilo del belih, do določene mere pa tudi staroselskih družb. Te kulturne izmenjave so razvile nove različice krščanstva. V celoti gledano, nove oblike krščanstva niso oblike multikulturalizma. Verska svoboda v novonastajajočem sistemu vladavine je bila namreč večinoma omejena na variacije belega krščanstva, pogosto le na protestantizem, ki so ga vodili beli moški. Mnogi elementi verske raznolikosti so bili uničeni s prepovedmi nekaterih verskih praks (npr. bobnanja in drugih nenadzorovanih srečevanj) do te mere, da Hulsether (2007: 29) govori o duhovnem holokavstu. Celo zahteve puristov za versko svobodo so se končale z omejevanjem svobode nepuritancem. To je vključevalo tudi zaslužnjevanje Indijancev plemena Pequot in omejevanje njihovih verskih praks na molitvena mesta, ubijanje kvekerskih misijonarjev, t. i. »čarovnic« in nekaterih Pequotov.

Število religijskih igralcev pa se je vendarle dinamično spreminjalo. V 19. stoletju so to bili ameriški Indijanci, Afroameričani (nekateri so prakticirali islam), štiri evropske skupine (katoliki, anglikanci, puritanci, cerkveno nevezani – *the unchurched*) in skupine novih priseljencev (evangelikanci, deisti in alternative vseh prej omenjenih). Navkljub valovom imigrantov pa se je število religijskih akterjev do sredine 20. stoletja zmanjšalo in potem spet povečalo.

Težnja k obrambi uveljavljenih religij se je še prav posebej izrazila v zgodovinskih obdobjih, ko so se ljudje iz drugih delov sveta množično priseljevali v ZDA.

ZDA – krščanska nacija

Puritanci so v novih kolonijah želeli oblikovati novi red v skladu biblijskega »mesta na hribu« (city on the hill), ki bi bil »luč sveta«, puritanci pa bi to božjo željo izpolnili na Zemlji (Hulsether, 2007: 37).

Navkljub tezi, da v Ameriki velja pluralizem religij, se v ameriški zgodovini in vse do danes ciklično izrazito poudarja, da je ameriško ljudstvo krščansko. Danes kar 45 % Američanov meni, da bi ZDA morale biti krščanska nacija, beli

evangeliki protestanti pa bolj kot drugi verjamejo, da so ustanovni očetje imeli v mislih Ameriko kot krščansko nacijo (Pew Research Center, 2022). Tisti Američani, ki verjamejo, da bi ZDA morale biti krščanska nacija, so v večji meri naklonjeni tudi uradni razglasitvi krščanstva za nacionalno religijo kot tisti, ki tega ne verjamejo (Pew Research Center, 2022). Podporniki ideje o krščanski naciji prav tako večinoma menijo, da bi Biblija morala vsaj do neke mere vplivati na zakonodajo ZDA. Pri tem se eksplicitno ne izrekajo v prid teokracije, ki bi jo vlada vpeljala kot politični režim »od zgoraj navzdol«. Zadovoljni so z oblikovanjem javnih politik, ki se skladajo z njihovimi religioznimi stališči. Tako je po nekaterih razsodbah, ki jih je vrhovno sodišče sprejelo v času Trumpovega drugega mandata, poskočil delež Američanov, ki so v javnomnenjski raziskavi ocenili, da je vrhovno sodišče prijazno do religije in da vrhovno sodišče pomaga uresničevati interese kristjanov v ZDA. Gre predvsem za te odločitve vrhovnega sodišča: ukinitve sodbe Roe proti Wade, ki je uzakonila abortus; razsodba v korist srednješolskega trenerja nogometa, ki je po treningih vodil krščanske molitve; razsodba v korist javnega financiranja zasebnih religioznih šol. Pripadniki republikanske stranke v mnogo večji meri zagovarjajo zgoraj navedena stališča kot pripadniki demokratske stranke.

Religija in šole

Šole so tradicionalno polje političnih bojov glede statusa religije v šolskem sistemu. To je namreč okolje, kjer se bje boj za prevlado določenih državljan-skih vrednot (Petto, 2021).

Medtem ko liberalci poskušajo zadrževati religijo izven šol, si konservativni kristjani prizadevajo za večjo prisotnost religije v šolah.

Družbeni in politični boji se ciklično oživljajo predvsem okrog nekaj kon-troverznih tematik – molitev v šolah in poučevanje kreacionizma v šoli, v zadnjem času pa so posebej aktualne tudi tematike spola.

Molitev v šolah odpira vprašanje o vlogi religije v javnem življenju in s tem tudi vprašanje ustavnosti religije v javnih šolah (Cohen, 2023). Po sodbi vrhovnega sodišča v primeru Engel proti Vitale leta 1962 je molitev v šolah neustavna. Sledile so še druge sodbe, ki so posegale na to področje in sprožale kritike, da kršijo delitev cerkve in države. Zakon iz leta 1984 (Equal Access Act) je dovolil študentom, da se organizirajo v verske sku-pine. S tem je dovolil tudi omejene oblike molitve v javni šoli na pobudo študentov.

Vrhovno sodišče je leta 1985 dodatno pojasnilo, kako naj bo organizirana molitev v javnih šolah, da bo v skladu z ustavnim sistemom. Rešitev je bila »trenutek tišine« v okviru šolskega dneva. Sledile so še druge sodbe vrhovnega sodišča (1992, 2000, 2022) ki so posegle na področje izvenšolskih dejavnosti. Dovolile so prisotnost religije na slavnostnih prireditvah ob koncu šolanja in na športnih prireditvah. Dodatni ukrepi so to smer še okrepili. Med njimi je zakon iz leta 2001 (The No Child Left Behind Act of 2001 – NCLB), ki je zahteval od ministrstva za izobraževanje, da izda podrobna navodila o ustavno zaščiteni molitvi (constitutionally protected prayer) v javnih šolah. Poleg tega se je uveljavil dodaten pogoj za to, da osnovne in srednje šole pridobijo finančna sredstva – zagotovitev, da agencije na področju izobraževanja s svojimi politikami ne kršijo navodil o ustavno zaščiteni molitvi.

Vrhovno sodišče, ki ga je Trump pred tem kadrovsko dopolnil s konservativci, je leta 2022 s sodbó v primeru Kennedy proti Bremerton School District (2022) razsodilo, da bi vsako omejevanje posameznika pri osebni verski praksi kršilo svobodo govora in svobodno prakticiranje določil prvega ustavnega dopolnila (Kelley in Jamieson, 2022). Trumpova administracija vztraja pri uveljavljanju konservativnih politik, ki posegajo v razmerja med cerkvijo in državo. Trump je septembra 2025 javno poudaril, da so Američani božja nacija in sprožil pobudo »Amerika moli« (The White House, 2025c). Ob 250 letnici ZDA leta 2026 naj bi Američani molili tudi ob primerih in spodbudah, objavljenih na posebni spletni podstrani v okviru spletne strani Bele hiše (The White House, b. d., 2025c).

Zdi se, da demokratska politika na zvezni ravni ni izrecno in odločno posegala na področje razmerij med cerkvijo in državo. Medtem ko je demokratski predsednik Clinton v 90. letih zagovarjal minuto molka v javnih šolah, v kateri bi lahko učenci pri sebi molili v skladu s svojo vero ali premišljali drugače, se demokrati niso javno odzvali niti na kasnejše konservativne pritiske (Freedom from Religion Foundation, b. d.). Demokratski predsednik Biden je v okoliščinah več odmevnih konservativnih odločitev vrhovnega sodišča ZDA pozornost posvetil predvsem odločitvi vrhovnega sodišča v zvezi z abortusom. Zadržanost demokratske stranke ob tem vprašanju gre z roko v roki z javnim mnenjem o religijskih vsebinah v javnih šolah. Javno mnenje o teh vsebinah je namreč razcepljeno (Orth, 2025). Toda vpliv določenih religioznih vsebin ostaja velik. Za primer: čeprav večina nasprotuje razstavljanju napisov z desetimi božjimi zapovedmi v javnih šolah, jih večina meni, da je vredno slediti načelom iz teh zapovedi (Earls, 2025).

Kreacionizem. Kreacionizem uči, da je bog ustvaril ljudi v sedanji obliki. Učenje, da je bog ustvaril ljudi, je bil splošno sprejet del šolskega sistema ZDA, dokler ni Darwin razvil evolucijske teorije in se je ta razširila (Branch, 2025). O obveznem poučevanju kreacionizma v ameriškem javnem šolstvu ciklično potekajo kulturni in politični boji. V zasebnih šolah tovrstnih omejitev ni.

Spopad med tradicionalnim in modernim se je razplamtel po prvi svetovni vojni. V različnih federalnih državah je kreacionizem spet izrival evolucijsko teorijo. Vrhovno sodišče je leta 1968 poseglo v to težnjo z odločitvijo v primeru sodbe Epperson proti Arkansas (1968), ko je odločilo, da uveljavljanje religije na škodo poučevanja evolucije krši ameriško ustavo. Čeprav so zagovorniki poučevanja kreacionizma v šolah spremenili kampanjo v zahtevo po poučevanju obeh alternativ, je vrhovno sodišče tudi to zavrnilo s sodbo Edwards proti Aguillard (1987) leta 1987. Na zvezni ravni ZDA niti na novo uokvirjanje kreacionizma s pojmom inteligentno stvarjenje (s tezo, da se človeštvo ni moglo razviti brez načrta in prizadevanj neke inteligentne entitete) ni prikrilo dejanskega spora. Sodišča pod ravni zveznega sodišča sprejemajo različne sodbe. Zvezni sodnik je npr. v primeru Kitzmiller proti Dover Area School District (2005) leta 2005 odločil, da je inteligentno stvarjenje religijsko (torej oblika kreacionizma) in ne znanstveno (Cavanagh, 2005), sodišča v različnih zveznih državah sprejemajo nasprotujoče sodbe (Mervis, 2024). Na ravni zveznih držav se tako uveljavljajo različne alternative.

Poleg tega se je pokazalo tudi, da so učitelji lahko pomembni akterji v sporu med alternativama. Čeprav so različni zakoni in sodbe sodišč posegle v uveljavljanje kreacionizma v javnih šolah, je študija, objavljena leta 2008 (Berkman et al., 2008) pokazala, da je ena osmina učiteljev biologije v srednjih šolah učila, da sta oba – kreacionizem in evolucijska teorija – veljavni razlagi nastanka človeka.

Še leta 2019 je 40 % Američanov verjelo v kreacionizem (Brenan, 2019). Veliko Američanov še danes verjame, da je človeka ustvaril bog (Brenan, 2019). Čeprav danes več Američanov verjame, da so se ljudje razvili v milijonih let, jih tretjina izmed teh še vedno verjame, da so se razvili pod božjim vodstvom (33 %), vedno več pa jih verjame da so se ljudje razvili brez vpletanja boga (v letu 2025 jih je tako odgovorilo 22 %). Protestanti pri tem odstopajo po večjem obsegu vere v kreacionizem – tako je leta 2025 verjelo 56 % protestantov in kar 68 % tistih protestantov, ki vsaj enkrat na teden hodijo v cerkev (Brenan, 2019).

Zato ni slučaj, da je gibanje inteligentnega stvarjenja živo. Zahteve po spreminjanju učbenikov, kadrovske menjave v šolah in podobno tako prihajajo tudi »od spodaj«.

Protiprebujenje (*antiwoke*). Konservativni evangeličani menijo, da so socialna pravičnost, kritična rasna teorija in intersekcionalnost nebiblične ali celo protibiblične. Zagovarjajo tradicionalne spolne vloge in obstoj dveh spolov (moškega in ženskega). Projekt 2025 se med drugim zavzema za odstranjevanje »prebujenja« (woke) iz zveznih agencij, vojske in javnega izobraževanja. Hkrati podpira ukinjanje zveznega ministrstva za izobraževanje in podpira zasebno šolstvo. Druga Trumpova administracija te cilje Projekta 2025 že intenzivno izvaja. Pod geslom boja proti kulturnemu marksizmu je predsednik Trump med drugim v letu 2026 ukinil financiranje določenih projektov, da bi odstranil »radikalne spolne in rasne ideologije, ki Američanom zastrupljajo misli« (The White House, 2025d).

Islam v ZDA

Islam je prišel v Ameriko že v času uvažanja sužnjev iz Afrike (Harvard University, b. d.-a; PBS News, b. d.; New York Times Opinion, 2018). Sužnjem niso dovolili prakticiranje njihove religije, zato so se ti na skrivaj oblačili v tradicionalna oblačila in ohranjali svoje obrede (PBS News, b. d.). Čeprav so jih silili v krščanstvo, se je islam ohranil (Harvard University, b. d.-a; Tweed, 2004). Z valovi imigracij so priseljenci prinašali islam iz drugih delov sveta v ZDA. Veliko število muslimanov iz Srednjega vzhoda (še posebej iz Sirije in Libanona) je prispelo v obdobju med letoma 1978 in 2024, velika selitev črncev z juga na sever ZDA je prispevala k širitvi islama na severu, v 30. in 40. letih prejšnjega stoletja so intenzivno oblikovali svoje skupnosti arabski imigranti, po drugi svetovni vojni je nova skupina muslimanov prispela iz Palestine (po vzpostavitvi države Izrael), Iraka in Egipta, v 60. letih pa iz južne Azije, Afrike, Azije in tudi Latinske Amerike (Tweed, 2004; Diouf, 2021).

Islam je pridobival še z imigrantskimi tokovi po drugi svetovni vojni in po sprejetju zakona o imigraciji in naturalizaciji leta 1965. Z večjo številčnostjo vernikov se je pojavila tako večja organiziranost kot tudi notranje organizacijsko drobljenje islama v ZDA (Harvard University, b. d.-b). K temu je prispevala tudi rasna in etnična raznolikost muslimanov (Pew Research Center, 2017). V obdobju med 2010 in 2020 je število mošej skokovito naraslo – leta 2020 jih je bilo 2.769, razporejenih prek različnih zveznih držav (Islam Channel, 2021).

Po napadu na svetovni trgovinski center so se predsodki proti muslimanom radikalno povečali. Napadi na muslimanske mošeje v ZDA so skokovito poskočili po letu 2015 (Fadel, 2018). Podatki iz leta 2017 so pokazali, da se muslimani v ZDA počutijo odtujene in izločene iz prizadevanj proti terorizmu (Lipka, 2017). Manj pogosto kot pripadniki drugih ver se tudi registrirajo za volitve (Lipka, 2017).

In vendar je tudi ameriška muslimanska skupnost pomagala svoji državi pri preprečevanju pomembnega deleža terorističnih zarot Al Kaide (Beutel, 2011; Kurzman, 2011). Izkazalo se je, da so za napade ali načrtovane teroristične napade pogosto odgovorni domači islamistični ekstremisti. Zaradi teh okoliščin in rastoče muslimanske populacije v ZDA raste tudi islamofobija.

Pripadniki islama v ZDA so med najbolj zvestimi pripadniki določene religije (Mogahed et al., 2022). S širjenjem muslimanske populacije se islam spreminja iz tretje največje v drugo največjo religijo v ZDA. Po podatkih raziskave iz let 2019 se razcep med evangeličanskimi kristjani in muslimani se povečuje, kljub temu da imajo nekaj skupnih vrednot in da muslimani menijo, da več interakcij med skupinami prinaša več razumevanja (Foundation for Ethnic Understanding, 2019). Evangeličani se namreč večinoma s tem ne strinjajo. S publikacijami in z izjavami evangeličanskih voditeljev se širi govor o tem, da islam in muslimani ogrožajo tako ureditev ZDA kot krščanstvo in da ju je treba zaščititi v moralnem, religioznem in rasnem pogledu (Baumann, 2023). Napadi na muslimanske vernike se v zadnjem času izjemno povečujejo (Kishi, 2017; TRT World, 2024; Piela, 2025), prav tako pa tudi na mošeje (ACLU, 2024a).

Večje priseljevanje je že večkrat v zgodovini ZDA sprožilo strahove pred imigranti. Slednje še posebej velja za pojave, ko so z večjimi imigracijami prihajali ljudje iz istih tujih okolij. V zadnjem času se je rasizem še posebej izrazil v razmerju do Indijcev (Kaur, 2025).

S Trumpovim predsedovanjem vedno več moči pridobiva tudi evangeličansko prizadevanje za prevlado belega krščanstva v ZDA, in sicer v vseh ključnih sferah družbenega življenja (npr. Mandat sedmih gora). Z usmeritvijo h krščanskemu nacionalizmu in z velikim političnim vplivom ostaja pomemben dejavnik nasprotovanja in strahu pred imigranti, ki niso beli (Butler, 2024; Carless, 2024).

4. NAJBOLJŠA DEMOKRACIJA, KI SE JO LAHKO KUPI ZA DENAR

Protislovnost ameriške vladavine

Ameriška vladavina je globoko protislovnost. ZDA so namreč država, ki je zgodovinsko utemeljena na lastništvu, rasizmu, genocidu in religioznem puritanizmu. ZDA so tudi država, kjer so ljudje oblikovali prvo moderno predstavniško vladavino, zasnovano na zapisani ustavi. To še ne pomeni, da je bila prva moderna vladavina. Njena posebnost pa je, da ni bila zgrajena niti na tradicijah ameriških staroselcev niti na ruševinah fevdalizma (tako kot v Evropi). Mednarodno neprimerljiv hitri tehnološki in industrijski razvoji v drugi polovici 19. stoletja je prispeval k oblikovanju samozaznave Amerike kot avantgarde v razvoju celega človeštva.

Ameriška kultura se je razvila na podlagi angleške protestantske kulture. In vendar je bil boj za neodvisnost od evropske kolonialne metropole tisti, ki je omogočil razvoj ameriškega eksperimenta. Ameriški ustavni sistem je ostal edinstven primer povezanosti med idejo institucionalnega preprečevanja samovoljnega izvajanja oblasti in razsvetljenskimi pravicami posameznika. Razvil se je v sistem vladanja, ki je omogočil izjemen razvoj kapitalističnega gospodarstva ter izjemne gospodarske, politične in vojaške moči ZDA v svetovnem merilu.

Čeprav se morda iz zgodovinske distance zdi, da je bil ameriški sistem izoblikovan na podlagi tehničnih političnofilozofskih premislekov, je v resnici nastajal kot družbeni in politični eksperiment. Res pa je, so pri oblikovanju nove vladavine prevladala načela, za katere se je v določenem zgodovinskem trenutku ob načelnih razpravah odločila dovolj močna skupina ljudi. V tem smislu velja Tocquevillova ocena (de Tocqueville, 1961), da so v Ameriki ljudje oblikovali institucije, nasprotno pa so v Evropi v razvoju predstavniške vladavine institucije, v katerih so ljudje delovali, oblikovale te ljudi.²

Posebnosti razvoja moderne predstavniške vladavine v ZDA so rezultat šestih ključnih transformacij: 1. prereza popkovnice z britansko kolonialno vladavino, 2. oblikovanja modernega kapitalizma, ki ni bil obremenjen z ostanki fevdalizma, 3. oblikovanja teritorialno razširjene federalne države, 4. oblikovanja vladavine predsedniškega liberalnodemokratskega sistema z zapletenim

2 Več o tem v knjigi Danice Fink Hafner (2019): *Britanska demokracija: suverenost parlamenta*. Ljubljana: Založba FDV.

omrežjem preverjanja in uravnavanja razmerij med vejami oblasti in med ravnmi oblasti, 5. oblikovanja vitke države in 6. osredotočanja na varnost.

Idejni viri vzpostavljanja ameriškega modela vladavine so raznovrstni. Med njimi so: filozofsko opredeljeno prizadevanje za srečo kot sestavina boja za neodvisnost, tradicije ameriškega puritanizma, prizadevanja za pravice in ekonomski uspeh navadnega človeka. Idejne tradicije ameriških staroselcev niso našle vidnega mesta v vrednotno-filozofskem snovanju ameriške države in družbe.

Temeljna načela in prepričanja, ki izražajo lojalnost Ameriki – ameriški credo (*»american creed«*) (Huntington, 2004: 41) so: svoboda, enakost, individualizem, predstavniška vladavina in zasebna lastnina. Tradicionalno so ameriške vrednote amalgam družbeno, kulturno, etnično in raso raznolike družbe. Takšno vlogo pa, nasprotno, v Evropi igra družbena pogodba.

Za razliko od britanske kolonialne metropole se je ameriški sistem vladanja oblikoval v novi državi, kjer so institucije in pravila vladanja zapisali v ustavo. V ameriški ustavi pa niso omenjeni minimalni družbenoekonomski standardi demokratične vladavine. Napetosti med posameznikom in skupnostjo pa so med pomembnimi značilnostmi dejanskih ameriških družbenih, ekonomskih in političnih procesov.

Poudarjanje posameznika, lastnine, formalne enakosti, kapitalističnih vrednot tržne ekonomije, rasti in profita je šlo z roko v roki z zelo omejeno vlogo države pri uravnavanju družbenih neenakosti. Še več, ameriški politični in družbenoekonomski sistem se je razvil na teritorialnem izrivanju in genocidu staroselcev in na izkoriščanju sužnje, pripeljanih kot cenena delovna sila iz Afrike. Ti dve tradiciji sta še vedno prisotni v marginaliziranem položaju številčno vedno manjše populacije naslednikov staroselcev in v vztrajnem rasizmu, še posebej do črnega prebivalstva.

Ciklično ponavljanje kriz demokracije

Ameriška ustava je danes stara že skoraj dvestopetdeset let. Z le nekaj dopolnitvami še vedno ostaja pravno jedro unikatne liberalnodemokratične in hkrati federalne vladavine navkljub velikim družbenim, ekonomskim in političnim spremembam. Hkrati je to tudi vladavina, v kateri se kriza demokracije ciklično ponavlja (Mettler in Lieberman, 2020).

Krize demokracije se izražajo v vedno novih oblikah in vsebinah. Med osrednjimi družbenimi napetostmi so napetosti med posameznikom in

skupnostjo, med svobodo in enakostjo, med demokratičnimi načeli in dejanskimi praksami, med političnimi predstavniki in večino državljanov.

V dveh obdobjih so se izrazito okrepile plutokratske družbene in politične deformacije. Gre za pozlačeno dobo na prehodu iz 19. v 20. stoletje in za obdobje od leta 1970 do danes. Takšne deformacije so se prelele v prakso plutokratskega vladanja, ki ogroža demokracijo.

Razvile so se tudi nekatere institucionalne prakse, ki so presegale norme oziroma so odstopale ali še odstopajo od institucionalnih značilnosti ustavnega sistema. Praktična uveljavljanja moči predsednika v razmerjih do drugih vej oblasti v zadnjem času izrecno označujejo kot avtoritarne težnje, ki segajo že v zgodnja obdobja vodenja novonastalega političnega sistema, npr. v predsedovanje Abrahama Lincolna, kasneje Franklina D. Roosevelta. In vendar šele krepitev predsedniškega položaja v drugi polovici 20. stoletja povezujejo z idejo imperialnega predsednika (Schlesinger, 1973/2004). Ta se je izrazito okrepila med obema Trumpovima predsedovanjema.

Od institucionalnih zamisli ameriške ustave so odstopale tudi prakse razmerij med različnimi ravni političnega sistema v okviru unikatne zvrsti federalizma, dvostrankarskega sistema, obsežne dejavnosti interesnih skupin, vloge množičnih medijev in javnega mnenja.

Te značilnosti so se oblikovale v državi, kjer se je kapitalistično gospodarstvo razvijalo zelo hitro. Bilo je namreč osvobojeno evropskih bremen predkapitalističnih ostankov in evropske etnično obarvane nacionalne države. Poleg tega na njenem ozemlju ni potekala nobena konvencionalna vojna, razen državljanske vojne glede pravic držav in ukinjanja suženjstva na jugu.

In vendar družbena gibanja in protigibanja, povezana z nasiljem, v ameriški zgodovini niso redka. V zadnjem času se ne množijo le ocene, da je ameriška družba vedno bolj nasilna, temveč tudi ocena, da v ZDA poteka tiha državljanska vojna (Olu, 2022), ocena, da je Amerika na robu državljanske vojne (BU Today, 2019; Pengelly, 2021), in ocena, da je naslednja državljanska vojna v Ameriki možna (Luce, 2022; National Press Foundation, 2022; Institut Barcelona d'Estudis Internacionals, 2023).

Temeljne vrednote sistema

Ameriška kultura se je razvila na podlagi angleške protestantske kulture (C-Span.org, 2004; Huntington, 2004). In vendar lahko opazimo selektivni odnos do evropskih korenin v evropskem razsvetljenstvu. Prav tako so

bile zanemarjene tradicije ameriških staroselcev. Tako je prišlo do prevlade vrednotnega sistema, ki temelji na individualizmu, veliki zaščiti lastnine in nizkem sprejemanju državnih ukrepov v prid solidarnega prerazporejanja bogastva med državljane in družbene skupine. Še več, vsak instrument, ki je v državni lasti, ki ga država financira ali subvencionira, je pogosto sprejet kot socialističen z negativnim ideološkim predznakom. Zgodovinski Rooseveltov Novi dogovor (*New Deal*) (US History, b. d.-b) in Drugi zakon o pravicah (1944), ki je vključeval pravice delavcev (Roosevelt, 1944), sta daleč od sodobne ameriške realnosti.

Ameriški liberalizem se je zaradi osredotočenosti na posameznika in njegove formalne pravice nagnil k egoistični in utilitaristični morali ter zmanjševanju pomena kolektivnega – bodisi države bodisi družbe kot celote. Ker je na političnem področju bogastvo pomembnejše od politične enakosti, imajo bogati nesorazmerno močnejši politični glas kot drugi Američani. Louis Harts poudarja ironičnost, ki je v tem, »da je ‚liberalizem‘ tujec v deželi svoje največje uresničitve in izpolnitve« in da je doktrina svobode posameznika v Ameriki »pridobila tolikšno prisilno moč, da je ogrozila svobodo samo« (Hartz, 2003: 127).

V srčki ameriške politične kulture so individualizem, skeptični pogled na državo (*government*) in politične stranke (Katz, 2007: XIII). Individualizem je povezan s stališčem, da naj se država ne vmešava preveč v zasebno. Ravno tako so Američani zadržani do prerazdelitvene funkcije države. Skepsa do strank je pomembno povezana z zaskrbljenostjo glede korupcije.

Američani pojem »sociala« prezirajo in zaničujejo (Schlozman et al., 2004: 12–13). V takšnih okoliščinah lažje razumemo, zakaj je država v ZDA tako vitka v primerjavi z večino držav blaginje, ki pokrivajo več kot 75 % zdravstvenih stroškov; ZDA jih namreč zagotavljajo le manj kot 50 %, ob tem, da je revščina visoka (Brady, 2005: 352). Takšen odnos je bil eden izmed ključnih razlik med evropsko in ameriško civilizacijo že v 30. letih. Siegfried (Siegfried, 1930: 749) je takrat zapisal: »Vsak človek dela zase, nihče ne dela za drugega. Človek lahko dela za sistem proizvodnje, a ne dela za drugega človeka. Če je tvoja sreča v življenju odvisna od pomoči drugih, ne hodi v Ameriko.«.

Še več, vse prerazdelitvene politike, tudi najšibkejše v primerjavi z Evrope, so hitro poimenovane kot socialistične, in sicer z antikomunističnim ideološkim prizvokom.

Ko primerjamo proračunsko porabo bogatih držav, ZDA izstopajo po neprimerljivo večji porabi za obrambo in za smrtno kazen, nasprotno pa

velja za socialno politiko (Ali, 2007). Revščina nima pomembnega mesta na političnem dnevnem redu, kljub temu da manjšina izjemno bogatih posameznikov in družin sobiva z velikim deležem revnih. V proračunskem letu 2007/2008 je bilo kar 28 milijonov ljudi pri nakupu živil odvisnih od živilskih kart (The Independent, 2011a, 2011b). Leta 2022 je 11,5 % (37,9 milijonov) ljudi je živel pod pragom revščine (29.678 dolarjev za štiričlansko družino), kar 27,5 % pa pod dvojnimi pragom revščine (59.356 dolarjev za štiričlansko družino); 15 % otrok (10,8 milijonov) otrok, mlajših od 18 let, je živel pod pragom revščine (Center of American Progress, 2022). Isti vir opozarja tudi na velike razlike glede stopnje revščine med ljudmi različnih ras – med belimi jih je takrat živel pod pragom revščine 8,6 % (16,7 milijonov ljudi), med staroselskimi Američani 25 % (1 milijon ljudi) med Hispanoameričani in med Latinoameričani 16,9 % (10,8 milijonov ljudi), med Afroameričani 17,1 % (7,6 milijonov ljudi) in med azijskimi Američani 8,6 % (1,9 milijonov ljudi) (Center of American Progress, 2022).

Novejši primerjalni podatki izpostavljajo izjemna odstopanja med ameriškimi značilnostmi in značilnostmi drugih razvitih držav. Naj jih omenimo le nekaj (Brady, 2023): 1. primerjalno gledano je stopnja revščine v ZDA zelo velika in trajna; 2. v nobeni od bogatih demokracij ni stopnja revščine med otroki tako visoka kot v treh etnično-rasnih skupinah v ZDA (v črnski, latinoameriški in med staroselskimi ameriškimi otroki); 3. stopnja revščine je precej visoka tudi med ljudmi, ki niso v rizičnih skupinah – ljudje, ki dosegajo standardna pričakovanja glede izobrazbe in družbenoekonomskih dosežkov (tudi delovno aktivni so revni); 4. revščina v ZDA je sistematično visoka tudi zato, ker je visoka v različnih skupinah in v različnih prostorih. Po podatkih, objavljenih leta 2022 (Braga, 2022), je v letu 2021 kar četrtina ameriški staršev imela težave pri pokrivanju stroškov stanovanja ali hrane.

Kako močno lahko socialne politike vplivajo na zmanjšanje revščine tudi v ZDA so pokazali učinki socialnih ukrepov v času covida-19 (Parolin et al., 2022). In vendar ZDA vztrajajo pri vitki državi na tem področju. Ne nazadnje večina (leta 2014 kar 70 %) Američanov meni, da je večini ljudi bolje v svobodni tržni ekonomiji, kljub temu da so nekateri ljudje revni, nekateri pa bogati (Statista, 2023a). Kljub izjemni gospodarski rasti v zadnjih treh desetletjih (Statista, 2023b) so delavci proizvajali mnogo več, kot so prejeli od delodajalcev v obliki plače in beneficij (Mishel et al., 2015).

Predstavniška vladavina in moralizem

Administrativno razdrobljena, decentralizirana in lokalizirana vlada spodbuja partikularistične politične razprave med volilnimi kampanjami (Bartels et al., 2007), kjer se vsa politična vprašanja (kot so socialna politika, javno zdravstvo, splav ali kazenska politika) ciklično obravnavajo na moralističen način (Sutton, 2000).

Kot poudarja Hartz (2003), lahko rečemo, da Amerika predstavlja liberalni mehanizem Evrope, ki deluje brez evropskih socialnih antagonizmov. Ker se zdi, da je Amerika v svoji zgodovini preskočila fevdalno stopnjo (tako kot je Rusija domnevno preskočila liberalno fazo), in ker nima zgodovinskih izkušenj s pravo revolucionarno tradicijo, ji manjka tudi tradicija reakcije (Hartz, 2003: 129). Kljub temu so se razvili antagonizmi, čeprav so bolj ali manj povezani z ameriškim mednarodnim okoljem.

Čeprav je ameriška ustava že več kot dve stoletji skoraj nedotaknjena, so politologi razvili vsaj teoretični okvir predstavniške vlade, ki vključuje institucije in pravila, ki niso bila del prvotnega ustavnega okvira. Šele leta 1953 se je opredelitev političnih institucij, potrebnih za demokracijo velikega obsega, začela določati pod imenom poliarhija (izpeljano iz grških besed, ki pomenijo »veliko« in »vladati« – torej »vladanje mnogih«) (Dahl, 2000: 90), ki je v zadnjem valu demokratizacije dejansko pomembno vplivala na oblikovanje novih demokracij. Vendar vse bolj kritični opazovalci ameriškega sistema vladanja menijo, da slednja ni dobra podlaga za ustavno demokracijo v 21. stoletju – saj ustavna demokracija v 21. stoletju ni mogoča brez določenih omejitev družbene in gospodarske neenakosti (Forbath, 2005: 72). Dejstvo je, da je ameriški sistem vladanja v svoji plutokratski različici vse manj funkcionalen za ameriško družbo. Leta 2012 so ZDA po merilih bogastva in blaginje izpadle iz skupine desetih najrazvitejših držav na svetu (Prosperity, 2012).

Politično predstavništvo in družbena vloga strank sta v krizi. Med osrednjima strankama ni bistvenih razlik pri pristranskem uveljavljanju predstavništva interesov (Pew Research Center, 2023b; 2023c) v korist bogatih. Razlike so še najbolj vidne v moralizmu javnih politik glede določenih tematik, kot so npr. smrtna kazen, abortus in istospolne poroke.

Po mednarodni finančni in gospodarski krizi (2008) se v Ameriki še posebej intenzivno razvijajo ideje in prakse, ki lahko predstavljajo tako demokratske kot nedemokratske in protidemokratske alternative. Nedemokratske

ideje se krepijo tako v širši družbi (težnje po »totalitarizmu od spodaj«) kot tudi v eliti.

Čeprav gibanja opozarjajo na disfunkcionalnost ameriškega političnega sistema, še ni dozorela nobena njihova demokratična alternativa. Medtem celo avtorji v uveljavljenih revijah – kot je Fareed Zakaria v *Foreign Affairs* – ugotavljajo, da kriza demokracije, ugotovljena v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, ni nikoli zares izginila. Še več – težave so se še povečale, ameriška demokracija pa je še bolj disfunkcionalna kot kdaj prej, hkrati pa ima v globaliziranem gospodarstvu vse manj vzvodov, ki jih lahko uporabi (Zakaria, 2013). V novejšem času so se ocene, da je demokracija v ZDA nazadovala, že ustalile (Mickey et al., 2017).

Kritične točke so (Williamson, 2023): povečanje moči izvršne oblasti, ogrožanje neodvisnosti državnih uradnikov, pomanjkanje neodvisnega nadzora nad izvršno oblastjo, poskusi zakonskega omejevanja dostopa volivcev do volišč v posameznih državah, politizacija državne volilne administracije, ekstremno manipuliranje pri zarisovanju volilnih okrajev (*gerrymandering*), polarizacija in samoblokada delovanja kongresa.

Ameriški sen

Kult ameriških sanj (prepričanje, da ima vsak posameznik možnost obogateti) je bil posebej pomemben spodbujevalec ameriške identitete. Dolgo časa so ZDA veljale za državo, kjer naj bi imel vsak posameznik možnost za uspeh in ustvarjanje blaginje. Kot bogata država je privlačila in še privlači migrante, ki so v več ciklih prihajali in iskali boljše življenje.

Pojmovanje ameriškega sna se je spreminjalo skozi zgodovino. Valovi imigrantov, ki so prišli v Ameriko v iskanju finančnega uspeha, so prispevali k materialističnemu dojemanju ameriškega sna. Do začetka 20. stoletja sta pridobivanje bogastva in imetja postala prevladujoča opredelitev ameriškega sna.

Zdi se, da je ameriški sen še danes globoko ukoreninjen, saj mnogi Američani verjamejo, da so vsi ljudje kreirani enaki in da sta trdo delo in ambicija nagrajena na podlagi enakih možnosti. Američani namreč odstopajo od prebivalcev drugih bogatih držav po tem, da tolerirajo več neenakosti v ekonomskih rezultatih in so zelo skeptični do predajanja mandata državi za prerazdelitvene javne politike.

V nasprotju z ameriškimi sanjami se ZDA danes uvrščajo med najslabše države glede na »neenakost priložnosti« (O'Connor, 2008). Ne gre le za veliko

neenakost v dohodkih (OECD, b. d.), temveč za alarmantne družbene neenakosti (California Newsreel, b. d.). Ameriške sanje vse bolj veljajo le še za mit (Jung in Schulz, 2012). In vendar šolska gradiva še vedno pozitivno poučujejo učence o ameriškem snu (Gale in Context, 2022).

Kult navadnega človeka, ameriška demokracija in potrošništvo

Demokracija po Jeffersonu je prinesla pozitivno vrednotenje kulta navadnega človeka in novo demokratično moralnost (Crick, 2002: 50). Temeljila je na predpostavki, da navadni človek, ki lahko dela na svoji lastni zemlji s svojimi lastnimi rokami, lahko kompetentno sodeluje v javnem življenju, nosi in poseduje orožje (na podlagi ustavne pravice) in brani svoboščine.

Do zgodnjih 20. let prejšnjega stoletja je bila Amerika že zelo drugačna od Evrope. Čeprav je zgodnji kapitalistični razvoj prinesel agresivno in nezakonito poslovno obnašanje ter oblikoval nesorazmerno bogate podjetnike, je Amerika postala znana kot »obljubljena dežela« (Destler, 1946: 28–49). V takšnih okoliščinah se je množična proizvodnja dobrin prelila v dobro opremljena gospodinjstva srednjega razreda (Zeitz, b. d.), npr. veliko gospodinjstev je imelo kopalne kadi in gospodinske aparate (električne likalnice, vakuum-ske sesalce, pralne stroje, električne fene, toasterje, radiatorje in hladilnike) in več kot en avto. Razvijala se je tudi nova potrošniška kultura, vključno s proizvodnjo potrošniških potreb (Siegfried, 1930: 738–749; Smiley, 2004).

Amerika je kot prva množična potrošniška družba na svetu začela tekmovali z Evropo in evropskim razumevanjem tržne kulture. Po drugi svetovni vojni se je ameriško-evropsko rivalstvo nekoliko omililo. V petdesetih let se je ameriško potrošništvo začelo izvažati v Evropo. Najvidnejši je bil izvoz novih oblik prodaje hrane v samopostrežnih restavracijah in supermarketih v ameriškem slogu. Te so začele ogrožati model kontinentalne Evrope, za katerega so bile značilne tradicionalne lokalne prodajalne »preko pulta«, ki so jih vodili lastniki. Alternativna tržna kultura, vključno z ameriško množično potrošnjo, se je premaknila proti vzhodu vse do železne zaves, ki je takrat ločila ameriške zaveznike in sovjetski blok s plansko ekonomijo in pomanjkanjem (De Grazia, 2002: 3).

Podobno se je dogajalo v procesu amerikanizacije komercialnih kulturnih izvoznih proizvodov, ki so prispevali k nastanku globalne kulture pod močnim ameriškim vplivom (gl. npr. Ramet in Crnković, ur., 2003).

Pohlep – podoba in samopodoba Amerike

Ameriška različica kapitalizma je posebna v dveh značilnostih. Prvič, izrazi-to spodbuja materialistične vrednote (Azar, 2009), profit je glorificiran. Drugič, posebnost ameriškega kapitalizma so izrazita obdobja skrajno nizkega obdavčevanja podjetij (Rothberg, 2010).

Goljufije, lopovščine in škandali. Velika podjetja se zaradi svojega pohlepa vpletajo v korupcijo in škodujejo ljudem (Kaiser, 2020). Televizija CNBC je leta 2007 objavila dokumentarno serijo o »ameriškem pohlepu« (Goldman, 2007). Predstavila je velike primere goljufij, lopovščin in škandalov. Raziskovalni novinarji razkrivajo vedno nove primere, tudi primer goljufivega osebnega odvetnika (CNBC, b. d.; iHeart, b. d.; FB stran – American Greed, 2024). Socialni psiholog Richard Ryan ocenjuje, da je prav ameriška kultura pohlepa veliko prispevala h gospodarski krizi 2008 (Azar, 2009).

Pohlep posameznika. Pohlep pa je tudi kultura, ki jo najdemo na ravni posameznika. Sistem delovnega spodbujanja zaposlenih v velikih ameriških podjetjih pomembno prispeva k neetičnemu obnašanju posameznikov (Azar, 2009). Ray (2020) izpostavlja, da so prav podjetja, ki nagrajujejo svoje zaposlene glede na doseganje konkretnih ciljev (npr. večje prodaje hipotek, doseganje visokih četrletnih profitov) pomembno prispevala k ekonomski krizi 2008.

Raziskave so pokazale, da se ljudje, ki so zelo materialistični, verjetneje neetično obnašajo v poslu in manipulirajo ljudi v svojo korist (Azar, 2009). A vendar tudi ljudje, ki običajno ne bi ravnali neetično, v določenih okoliščinah ravnajo tako. Sistem namreč nagrajuje doseganje končnih ciljev ne glede na način, kako so ti cilji doseženi. Zato tudi ljudje, ki sicer običajno ne bi ravnali neetično, v takšnih okoliščinah iščejo najkrajše poti za doseganje ciljev in ravnajo neetično. Tudi družbeni eksperimenti so pokazali, da so se ljudje pri igranju vloge direktorja podjetja, ki ima za nalogo maksimirati vrednost delnic, mnogo bolj pripravljeni obnašati neetično, še posebej če jim je bila nagrada za doseganje tega cilja obljubljena za konec leta (Ariely in Grūneisen, 2013).

Tujci pogosto menijo, da so Američani optimistični in delavni, lastnosti Američanov pa povezujejo tudi z aroganco, pohlepom in nasiljem (Wike in Poushter, 2016). Zanimivo je, da oboji Američani – podporniki republikancev in demokratov – sicer zelo različno razmišljajo o mnogih tematikah, a vendarle večina Američanov (57 %) soglaša, da stereotip o pohlepnih Američanih ustreza realnosti (Wike in Poushter, 2016).

Pohlep vpliva na področja, kjer deluje uničujoče na velike družbene skupine. To še posebej velja za ameriško zdravstvo.

Zdravstvo. Zdravje je v ZDA blago. Stremljenje za izjemnim profitom sega na vsa zdravstvena področja in vse ključne igralce na tem področju: farmacevtska podjetja, zavarovalnice, bolnišnice in zdravniške prakse (Berwick, 2023). S pohlepom in zdravjem pa je tesno povezano tudi prehrambeno področje. Zato problem pohlepa na teh dveh, med seboj povezanih področjih, podrobneje predstavljamo.

Zdravila. Za uvodno ilustracijo navajamo izjavo Martina Shkrelija (Martin Shkreli), glavnega direktorja farmacevtskega podjetja, ki je pridobil pravice za zdravilo proti parazitom Daraprim. To zdravilo rešuje življenja. Pod Shkrelijevim vodstvom je podjetje ceno zdravila, ki je sprva stalo 13,50 dolarjev za pilulo, podražilo 56-krat (na 750 dolarjev za pilulo). Shkreli je po poročanju New York Timesa izjavil, da bi lahko pilulo podražili še bolj in da pač živijo v kapitalistični družbi, v kapitalističnem sistemu in po kapitalističnih pravilih (Desmond, 2019).

Zdravstveno zavarovanje. Ameriške posebnosti v primerjavi z razvitimi državami sveta so tudi na področju zdravstvenega zavarovanja. ZDA ne poznajo splošnega zdravstvenega zavarovanja. Niti otroci niso vsi zdravstveno zavarovani. Poleg tega pa je zavarovalništvo tudi na področju zdravstva profitna dejavnost. V tem pogledu je povedno geslo zavarovalniške industrije »zanikaj–zamakni–razvrsti« (v originalu *deny-delay-deploy*), v skladu s katerim zdravstvene zavarovalnice pogosto in sistematično ne odobrijo zdravstvenih stroškov zavarovancem, seveda na škodo zdravja zavarovancev in v korist zavarovalniških profitov (American Medical Association, 2024; Aswani in Shafer, 2024; Democracy Now!, 2024a; Kenen, 2024; Klippenstein, 2024). Čeprav ameriško zdravstvo stane skoraj dvakrat toliko kot v kateri drugi razviti državi, so v ZDA kazalniki zdravja prebivalstva bistveno slabši. Leta 2022 so zajemali stroški zdravstva 12.555 dolarjev na osebo, povprečje držav OECD (brez ZDA) pa je bilo 6.414 dolarjev na osebo (Peter G. Peterson Foundation, 2023). ZDA so tako po pomembnih kazalnikih manj primerljive z razvitimi državami sveta po naslednjih kazalnikih: po pričakovani življenjski dobi ob rojstvu, po varnosti rojstev, po smrtnosti dojenčkov in po nezdravljenem diabetesu (Peter G. Peterson Foundation, 2023). Rasne skupine se po teh kazalnikih še dodatno razlikujejo.

Povečevanje nedostopnosti zdravstva. V zadnjem desetletju je mogoče opaziti težnjo hitreje rasti stroškov ameriškega zdravstva celo v primerjavi z rastjo gospodarstva. Veliko ljudi ne more plačati stroškov zdravstva.

Sodobna ameriška dolžniška kriza na področju zdravstva je v veliki meri povezana z dejstvom, da polovica Američanov nima denarja, da bi plačali morebitni nepričakovani zdravstveni račun za 500 dolarjev, in da zato mnogi jemljejo celo potrošniške kredite za njihovo plačilo ali pa računov sploh ne plačujejo (Levey, 2022). 100 milijonov Američanov ima dolgove zaradi težav z zdravjem (Levey, 2022). Veliki zdravstveni stroški silijo družine, da se odrekajo hrani in zadovoljevanju drugih osnovnih potreb, milijoni bankrotirajo in izgubijo svoje domove (Levey, 2022).

Industrija hrane. Pohlep pa slabo vpliva na zdravje Američanov še na druge načine. Danes se izpostavlja pohlep industrije hrane in pijač kot pomemben dejavnik ameriške epidemije debelosti in diabetesa. Pri tem pa se pohlepi različnih industrij vzajemno prepletajo, in sicer praviloma v korist profitov in na škodo ljudi. Z razvojem procesirane hrane se je tako razvila posebna industrija okusov (kemičnih dodatkov, biotehnoško proizvedenih okusov), ki prispevajo k vablivosti prehrablenih izdelkov, dodatno spodbudo pa je dobila tudi oglaševalska industrija (Schlosser, 2002: 121–129). Pri razvoju umetnih okusov in vonjav ter v oglaševanju so sodelovali tudi novi segmenti že prej razvitih disciplin, npr. biologije, organske kemije, fiziologije in psihologije. Med izstopajočimi novimi praksami je zloraba marketinških metod za agresivno trženje nezdravih prehrablenih proizvodov (Greenblatt, 2003), s katerimi mnoga nacionalna podjetja ne škodujejo le zdravju posameznikov – posebej ranljivih skupin, vključno z otroki – in skupnosti, temveč tudi okoljski vzdržnosti (Kurtzleben, 2014; Green, 2019; McCarthy et al., 2022). Oče takšnega trženja je utemeljitelj franšize McDonald's, ki jo danes najdemo v velikem delu sveta (Kurtzleben, 2014; Green, 2019; McCarthy et al., 2022).

Profitabilnost prehrabne industrije je večinoma odvisna od prodaje proizvodov z velikimi deleži maščob in sladkorja ter sploh visoko procesirane hrane, vključno s hitro hrano. Povprečna količina kalorij, ki jih Američani zaužijejo, je v obdobju od 1970 do 2010 zrasla za več kot 20 % (Kurtzleben, 2014). Delež debelih Američanov se je radikalno povečal od 13 % v 60. letih na 36 % v letu 2010, 7 % Američanov pa je bilo v 2010 skrajno debelih (Kurtzleben, 2014). Epidemija debelosti je še posebej velik problem v južnih zveznih državah (Klein in Locke, 2014). Hitra hrana se z verigami velikih ponudnikov ne širi le po ZDA, temveč tudi drugod po svetu (med najbolj znanimi je McDonald's). Takšna oblika amerikanizacije (mcdonaldizacija) je razširila imperij debelosti izven ZDA, pojavlja pa se celo v državah, kot sta Japonska in Kitajska (Schlosser, 2002: 241–243).

Navkljub kritičnim pritiskom se ta industrija že desetletja uspešno upira zmanjšanju kaloričnosti in izboljšanju kvalitete proizvodov. Slednje je razvidno tudi iz pričevanj na zaslišanjih Komisije Senata ZDA za zdravje, izobraževanje, delo in pokojnine (HELP Committee) decembra 2023 in 2024 (Senator Bernie Sanders, 2024a, 2024b). Prehrabena industrija ne dovoli javnega dostopa do lastnih raziskav o vplivu njihovih proizvodov na zdravje ljudi. Zaradi takšnih praks industrijo hrane in pijač primerjajo s tobačno industrijo in njenim dolгим prikrivanjem škodljivosti tobačnih izdelkov.

Odgovor ameriške industrije na probleme prekomerne debelosti v ZDA je prodaja zdravil za zdravljenje diabetesa, ki se uporablja tudi za hujšanje (Reed, 2025). Ta zdravila so v ZDA mnogo dražja kot v drugih bogatih državah (Watt, 2023). Leta 2023 je mesečni strošek zanja stal okrog 1000 ameriških dolarjev, kar je nekajkrat več kot v drugih bogatih državah (Radcliffe, 2023), leta 2024 pa že kar okrog 13-krat več kot v drugih bogatih državah (Hogg, 2024). K temu ne pripomore le veliko ameriško povpraševanje po tovrstnih zdravilih, temveč tudi interesi ameriških zdravstvenih zavarovalnic (zavarovalnice le zelo redko krijejo stroške teh zdravil) ter posrednikov pri prodaji teh zdravil (Alltucker, 2024).

Poseben problem prehrabene industrije pa je tudi stopnja nehygieničnosti. Posebej problematični so izdelki mesne industrije, saj vsebujejo veliko fekalnih bakterij, poleg tega pa so standardi za meso v šolah celo nižji kot v splošni prodaji (Schlosser, 2002: 221). Raziskava je pokazala, da je v ZDA leta 2019 zaradi okužbe s sedmimi glavnimi patogeni v zaužiti hrani zbolelo 9,9 milijona ljudi, 53.300 jih je bilo hospitaliziranih, 931 pa jih je umrlo (Scallan et al., 2025).

Opozarjanje na odgovornost politike. Raziskovalci opozarjajo, da politične odločitve prispevajo k opisanim problemom prehrabnega sistema (Schlosser, 2002). Nestle (O'Doherty Jensen, 2004) ocenjuje, da ZDA niso dovolj rigorozne pri regulaciji varnosti hrane, še posebej uporabe biotehnologije v kmetijstvu in proizvodnji hrane. Pri tem so soodgovorni tako agresivni lobiji kot tudi pristojne agencije in politiki.

Journal of the American Medical Association je januarja 2023 objavil oceno, da pohlep škoduje kulturi sočutja in profesionalnosti, ki naj bi bili temelj zdravstva (Berwick, 2023; Logan et al., 2023). V začaranem krogu nenadzorovani pohlep prispeva h koncentraciji bogastva, bogastvo koncentrira politično moč, politična moč pa preprečuje omejevanje pohlepa.

Od kolonije prek globalne amerikanizacije do izzivov aktualnega prerazporejanja svetovne moči

Ameriško kolonialno osamosvajanje od Evrope je nujno vsebovalo tudi konflikte in rivalstva, a ti so se nadaljevali tudi kasneje. De Grazia (2002: 3) ocenjuje, da je ameriško-evropsko rivalstvo doživelo vrhunec okrog leta 1940 v spopadu civilizacij – spopadu med nacističnim novim redom in ameriško kulturno in gospodarsko dominacijo. To rivalstvo je bilo do neke mere preseženo z oblikovanjem povojne atlantske skupnosti od 50. let dalje.

ZDA so po eni strani postale središče svetovne ekonomije, razvoja novih tehnologij in vir novih poslovnih praks. Po drugi strani so vplivale na svet tudi z razvojem globalnega potrošništva, širjenjem ameriške popularne kulture in političnih metod. Pojem amerikanizacija je zajel celoto vseh teh procesov.

Po drugi svetovni vojni je nekdanja drugorazredna gospodarska, politična in vojaška sila postala glavna svetovna supersila. Ameriški vpliv na Evropo se je med drugim krepil z Marshallovim planom. ZDA so veljale za osrednjo svetovno velesilo do sredine 90. let (Van Benthem V. Bergh, 1997), čeprav so si po drugi svetovni vojni merili moči s Sovjetsko zvezo. Šele na začetku 21. stoletja so rastoče gospodarske, politične in vojaške moči azijskih držav, še posebej Kitajske, začele ogrožati ameriško prevlado. Globalna moč se je začela premeščati od zahoda proti vzhodu (Layne, 2012).

In vendar imajo ZDA pomembno veljavo še danes. »Vrednost ameriške blagovne znamke« pa nima le pozitivne konotacije kot sinonim za ameriške sanje in gospodarsko, politično ter vojaško moč, temveč tudi v smislu, da ZDA same sebe imenujejo »hegemon« (močna, nadzorna sila v svetu, ki vsiljuje svojo voljo drugim in se obnaša kot supersila, ki ohranja svojo politično, vojaško, gospodarsko in kulturno prevlado) (Green in Luherman, 2007).

Ameriško gospodarstvo je globalno (Stocker et al., 2017). Zaradi svoje velikosti (zajema okrog četrtino globalnega BDP, globalne povezanosti in široke uporabe ameriškega dolarja v globalni trgovini usodno vpliva na globalno gospodarstvo in finance (World Bank, 2017). Dejavnosti globalnih blagovnih verig potekajo prek ameriških multinacionalk in njihovih podružnic v tujini (Kose et al., 2017). Gospodarski ciklusi v ZDA tako vplivajo na globalno gospodarstvo (Dees in Saint-Guilhem, 2009; Brits, 2023). Gospodarski šoki v ZDA se prenašajo globalno prek mnogoterih kanalov – trgovine, financ in blagovnih trgov. Te povezave pa še posebej prizadenejo nove trge in razvijajoča se gospodarstva (World Bank, 2017).

Že v zgodovini so potekale trgovinske vojne, tako kot danes potekajo npr. med ZDA, EU in Kitajsko (Rasmus, 2018; Zhang, 2018; Serdaroglu Polatay, 2020). A v novejšem času na dogajanje v drugih delih sveta vedno pomembneje vplivajo na ZDA (Kose et al., 2017; Stocker et al., 2017). Spreminjajo se globalni igralci, pomembno vlogo igrajo tudi regionalne gospodarske povezave (Dees in Saint-Guilhem, 2009; Stocker et al., 2017; Brits, 2023). Zaradi vsega tega se težave drugih gospodarstev in javnopolitične spremembe v drugih državah ter EU kot celote odražajo tudi v ZDA (Stocker et al., 2017). Izrazita novost v svetovnem merilu pa je, da vedno vplivnejše kitajsko gospodarstvo pridobiva nove priložnosti tudi zaradi oblikovanja novih ustanov. Kitajska namreč gradi ustanove, ki preraščajo v vzporedni sistem pod velikim vplivom ZDA obstoječemu sistemu ustanov (RAND Corporation, 2016). Le deloma se ta pojav uravnotežuje z možnostjo ameriškega vpliva na kitajsko gospodarsko obnašanje na podlagi ameriško-kitajskih sporazumov in organizacij (Levey, 2022). Z druge strani kitajski realizem omogoča rast Kitajske na vzajemni gospodarski odvisnosti (Fravel, 2010; Woo, 2023). A vendarle sili med seboj tekmujeta na mnogih področjih, še posebej v tehnološkem razvoju in osvajanju novih teritorijev v vesolju.

Tekmovanje v vesolju je gospodarsko tekmovanje (Economist Impact, b. d.), ki se povezuje tudi z novo hladno vojno v vesolju (Royal Museums Greenwich, b. d.; Christensen, 2020; Araya, 2022; Muszynski-Sulima, 2023). ZDA so danes vpletene v večino svetovnih konfliktnih dogajanj, za katere strokovnjaki ocenjujejo, da veljajo za najbolj tvegana (Kelly, 2020; Cooban, 2024; Engelke in Saffo, 2024). Celo ameriške volitve 2024 so obveljale za dohodek, ki bi lahko imel velik negativen ali pozitiven globalni vpliv (Goncharova, 2023). Vedno pogostejše se pojavljajo opozorila, da se kopičijo okoliščine, ki zelo krepijo možnost za tretjo svetovno vojno, v katero bi bile zagotovo vpletene tudi ZDA (World Population Review, b. d.-a; The Wall Street Journal, 2023; Sky News, 2024; The Week, 2024). Intervencionizem v času drugega Trumpovega mandata, še posebej pa začetek vojne v Iranu (2026), je doslej že prispeval k potrjevanju veljavnosti tovrstnih opozoril.

Dinamičnost pri uveljavljanju načela delitve oblasti

Ključne ideje ameriškega načela delitve oblasti so tri. Prvič, vsaka od treh vej oblasti ima svojo vlogo in področje svoje avtoritete. Kongres sprejema zakone, razglša vojne, ratificira mednarodne pogodbe in odloča o davkih. Izvršna oblast se ukvarja z zunanjimi zadevami in komandira vojaško silo. Sodna oblast preverja ustavnost zakonodaje in predsednikovih dejanj (Kutz Elliott, b. d.). Drugič, nobena od vej oblasti po svoji moči ne presega katero od drugih vej oblasti. Tretjič, »zdrave« napetosti med vejami oblasti prispevajo k stabilnosti demokracije (Khan Academy, b. d.; United States Courts, b. d.). Gre namreč za idejo o močnem sistemu odgovornosti (Schlesinger, 1973/2004: ix).

In vendar se v zgodovini ustava in uveljavljanje dejanskih centrov moči lahko razlikujeta – in se tudi sta. Napetosti med različnimi idejami o razmerjih moči med ravnmi in vejami oblasti so obstajale vse od začetkov oblikovanja institucionalnih temeljev ameriškega političnega sistema.

Skozi zgodovino so velike družbene in ekonomske spremembe spodbujale prilagajanja dejanskih razmerij tako horizontalno (med vejami oblasti) kot tudi vertikalno (med zvezno ravni in zveznimi državami). Kljub temu da se ustavno opredeljena razmerja niso spreminjala, je v praksi prihajalo do različnih premikov v razmerjih moči v obeh pogledih.

Razmerja moči med ravnmi oblasti

Na prvi pogled je mogoče dobiti vtis, da je ameriški federalizem sestavljen iz treh ravni, npr. kot torta. Nacionalna, državna in lokalna raven oblasti pa ne delujeta tako. Njihovo delovanje bolje orišemo s prispodobno marmornega kolača. Delovanje različnih ravni oblasti je mešano in jih je pogosto tudi težko razločiti (Grodzins, 1962/1996). Ker so politične arene in oblasti mnogotere, jih je težko spremeniti celo v posameznih, ozko opredeljenih segmentih. To je tudi razlog, da je ameriška ustava, dopolnjena s kasnejšimi amandmaji, v osnovi ostala ista.

Zgodnja zakonodaja je omejevala moč zvezne vlade ZDA v korist vlad posameznih držav. Čeprav je bila ustava rezultat kompromisa med državami, je bila

napisana »v imenu ljudstva«. Ekonomski in obrambni razlogi so prispevali k Filadelfijski konvenciji (1787), ki je podprla oblikovanje nove ustave in oblikovala zvezno vlado z močnejšim predsednikom ter z davčno pristojnostjo.

Napetosti med suverenostjo zveznih držav in zvezne ravni so se od zgodnjih primerov vse do danes oživiljale ob konkretnih tematikah, spore pa je na pravni ravni razreševalo vrhovno sodišče s svojimi sodbami (Lopach, 2023). Čeprav je torej 10. ustavno dopolnilo opredelilo razmerja med zvezno ravni in ravni zveznih držav, se dileme glede uveljavljanja oblastnih pristojnosti še vedno pojavljajo. Med takšnimi primeri s tragičnimi posledicami je problem pomoči v hudih razmerah in saniranju posledic hurikana Katrina v New Orleansu ter na obalnem delu Louisiane leta 2005, ki so vidne še danes (Gibbens, 2025). Analize so tudi pokazale, da se je naravna katastrofa prepletla s politično katastrofo. Slednjo so sooblikovali rasizem, seksizem in kapitalistična ravnanja (Belkhir in Charlemaine, 2007).

Splošno gledano, je doslej več dejavnikov vplivalo na dinamiko razmerij med oblastnimi ravni v ZDA.

Med njimi je institucionalni dejavnik. Širjenje zvezne vlade in povečevanje njenega vpliva na zvezne države je potekalo v obdobju od prve svetovne vojne do predsedovanja Richarda Nixona (1969–1974). Zvezne subvencije so bile ključni instrumenti teh sprememb. Te subvencije so se namreč bistveno povečale z nekaj procentov v 30. letih do dvomestnih števil do konca 60. let.

Vojne so prispevale k izrazitim premikom v razmerjih med različnimi ravni vladanja. V obdobju državljanske vojne in po koncu prve svetovne vojne je premik k centralizaciji političnega sistema prinesel tudi pomembno povečanje zvezne ravni vladanja. Reformirala se je tudi državna uprava.

Poleg vojn je na medinstitucionalno dinamiko vplivala tudi ekonomija. Ko so se ZDA preoblikovale v svetovno gospodarsko silo in začele igrati odločilno vlogo (sprva posredno, od aprila 1917 pa bolj neposredno) v prvi svetovni vojni in neposredno v drugi svetovni vojni, je to preoblikovanje vključevalo tudi rast zvezne vojaške moči. S tem so se spreminjala razmerja med vejami oblasti – večinoma v korist izvršne oblasti predsednika.

V posebnih političnih okoliščinah vse do danes prihaja do dodatnih opredelitev razmerij med zvezno vlado in vlado na ravni zveznih držav. Zakon o državljskih pravicah (Civil Rights Act) je tako uveljavil avtoriteto zvezne vlade nad suverenostjo zveznih držav pri zagotavljanju enakosti v primeru rasne segregacije. Vprašanje interpretacije je postalo ponovno akutno v času drugega Trumpovega mandata.

Prav tako se je pod Trumpom odprlo vprašanje razmerij med zvezno vlado in vlado zveznih držav, in sicer s Trumpovimi napovedmi, da bo uporabil Zakon o vstaji/*The Insurrection Act* (Magpayo, 2026), ki je prišel v veljavo leta 1792 (pogosto se pri tem zakonu navaja tudi letnica 1807, ko je zakonodaja združila več različnih zakonov iz daljšega obdobja) (Nunn in Goitein, 2025). Ta dovoljuje predsedniku ZDA, da pošlje vojsko ali federalizira enote nacionalne garde za uveljavljanje zakona v določenih okoliščinah, še posebej v okoliščinah upora ali drugih primerov domačega nasilja, ne govori pa o državnem udaru (Nunn in Goitein, 2025). Ta zakon je premalo dorečen v pogledu preprečevanja zlorabe v rokah zvezne oblasti. V zgodovini je bil uporabljen okrog 30-krat, nazadnje ga je uporabil predsednik George H. W. Bush leta 1992 na prošnjo guvernerja Kalifornije za pomoč pri upravljanju nemirov v Los Angelesu.

Trump je testiral vpletanje zveznih oboroženih sil na več načinov. Ob poskusu federalizacije sil nacionalne garde, ko jih je napotil v Los Angeles, Portland in Chicago, se je npr. skliceval na zakon 10 USC § 12406 (National Guard in Federal service, 2006), a so sodišča blokirala napotenje teh sil v Portland in Chicago. Nasilno ravnanje Trumpove oborožene različice Agencije za priseljevanje in carino (U.S. Immigration and Customs Enforcement - ICE) januarja 2026 pa je pripeljalo do tega, da so oblasti Minnesote in Illinois vložile ločeni tožbi proti zvezni oblasti. Pri tem se sklicujejo na 10. ustavno dopolnilo. Zvezni državi trdita, da pregoni agentov ICE in mejnih patrol na ozemlju znotraj ZDA onemogočajo zvezni državi in lokalnim uradnikom, da bi učinkovito vladala in zagotavljala varnost svojim prebivalcem (Bailey, 2026). Rzsodba do zaključka tega rokopisa še ni bila znana. A Trumpu se zdi primerno celo sklicevanje na Zakon o uporuh (*The Insurrection Act*), ko grozi s pošiljanjem vojske v zvezno državo, da bi tam mirile proteste, ki so jih sprožili pripadniki zvezne ICE s svojim nasilnim ravnanjem (primer Minneapolisa) (Barrow, 2026). Pri tem je Trump označil protestnike za »profesionalne agitatorje in vstajnike« (Ermann Russel, 2026).

Spreminjanje razmerij med kongresom in predsednikom

V 19. stoletju je kongres v zakonodajnih procesih prevladoval. Njegov položaj se je praviloma spreminjal v času kriz, pogosto z vojno. Pomembni dodatni dolgoročni dejavniki spreminjanja položaja kongresa pa so še prevladujoča

ideološka nagnjenost k avtoritarnosti, globoka ukoreninjenost psihologije ameriške izjemnosti in neliberalnost (iliberalizem) (Gallarotti, 2024).

Higgs (1987) govori celo o dolgi tradiciji ameriških politikov, ki so politiko potiskali v avtoritarno smer. Predsedniška oblast se je sprva pomembno okrepila v obdobju med državljansko vojno in prvo svetovno vojno. Čeprav se po navadi ocenjuje, da je kongres v tem obdobju ostal prevladujoča veja oblasti, ne gre pozabiti, da je predsednik pridobil moč veta na dveh ravneh: na javnopolitični in ustavni ravni. Veto je bil sprva v praksi redko uporabljen – povprečno dvakrat na leto. Toda do konca prve svetovne vojne je nova struktura priložnosti odprla vrata primerjalno obsežni praksi predsedniške unilateralne moči, da iz izvršne oblasti odstrani uradnike, ki so potrebovali odobritev kongresa.

Obe svetovni vojni in dolgotrajna hladna vojna so skupaj ustvarile ugodne okoliščine za izrazito krepitev moči predsednika, kajti teh okoliščinah je namreč predsednik igral pomembni vlogi tako vrhovnega komandanta kot tudi pogajalca v mednarodnih odnosih. Schlesinger (1973/2004) je težnjo k širjenju predsedniške oblasti poimenoval »imperialni predsednik«.

Zakonodajna reakcija na premik v razmerjih med predsednikom in kongresom je bila praksa, da kongres ni sprejel vrste zakonov, ki jih je predlagal predsednik, in je s tem poskušal omejiti predsedniško oblast, npr. 70. letih prejšnjega stoletja. Simbolično se je ta sprememba uveljavila v zamenjavi zapisa v tiskani besedi z veliko začetnico »President« z zapisom z malo začetnico – president. Zapis z malo začetnico je simboliziral deglamorizirane, razvrednotenega predsednika (Hardy in Webber, 2008). Nastal je po izkušnjah z Nixonovo administracijo, ki jo je med drugim osramotil škandal Watergate. Zmanjšano spoštovanje do predsedniškega urada se je prelilo iz političnih ved v množične medije in šolske učbenike. Toda v 21. stoletju je bil praktični premik moči k zakonodajni veji oblasti zaustavljen.

V zadnjih desetletjih so spet zelo aktualne dileme glede moči in unitarnosti predsedniške institucije. V obdobju podpredsednika Dicka Cheneyja in predsednika Georga W. Busha so se še posebej uveljavila skrajna stališča glede obsega predsedniške oblasti in praks širjenja obsega predsedniške oblasti v skladu s teorijo unitarne izvršne oblasti (Johnsen, 2008). Nenadna okrepitev izvršne oblasti je bila povezana z »vojno proti terorju«. Vpeta je bila v protiteroristično zakonodajo, ki je bila sprejeta urgentno. Teroristična grožnja je postala glavna tema na nacionalnem političnem dnevnem redu. 15. septembra 2001 je predsednik Bush razglasil, da so ZDA v vojni (Donohue, 2008). Za domnevne teroriste, ki naj bi bili vpleteni v napad na zgradbi

Svetovnega trgovskega centra v New Yorku 11. septembra 2001, je leta 2002 ustanovil zapor v Guantanamo. Zaprti niso bili deležni zakonitega procesa obravnave. Še več, izkazalo se je, da so postali žrtve dolgoletnega trpinčenja.

Pfiffner (2007) v svoji analizi dejavnosti predsednika Busha ugotavlja, da je Bush resno ogrozil dve temeljni načeli – načelo ustavnosti in načelo vladavine prava. Bush je namreč leta 2002 suspendiral Ženevsko konvencijo, zavrnil nalog *habeas corpus* za vojaške in teroristične zapornike, nacionalni varnostni agenciji je naročil, naj spremlja sporočila domačih subjektov v ZDA brez sodnega naloga.

Šele leta 2008 je novoizvoljeni predsednik Barack Obama napovedal, da bo preklical najbolj kontroverzne odločitve (nekdanjega) predsednika Busha. Med temi so bile tudi odločitve, povezane z mučenjem (Doyle, 2008) in Guantanamo, a Guantanamo je vseeno ostal odprt. Predsednik Trump je v svojem prvem mandatu odločil, da bo zapor v Guantanamo ostal odprt do nadaljnjega, mednarodne vladne in nevladne organizacije pa kritično opozarjajo na nadaljevanje nesprejemljivega stanja, ki je v nasprotju tako z ameriškim kot mednarodnim pravom (Pfeiffer et al., 2024; Hajjar, 2025; Amnesty International, 2026).

Predsednik Trump potiska meje predsedniške oblasti še dlje kot George Bush mlajši, med drugim je tudi izjavil, da lahko glede na 2. člen ustave kot predsednik dela kar hoče (C-Span.org, 2019). Že v prvem predsedniškem mandatu je kršil predsedniške norme – spodkopaval je ameriške volitve, iskal je politično pomoč pri drugih državah, izjemno široko je uporabljal svojo moč kot vrhovni komandant ameriške vojske in zlorabljal moč pomilostitve, zavrnil je objavo svojih davčnih obveznosti, še v času predsedovanja je pridobival profit iz svojega zasebnega podjetništva, pridobival je finančne koristi od organiziranja volilnih dogodkov na svoji komercialni zasebni nepremičnini, pogosto je lagal, zavračal je znanost v času pandemije covid-19, v domači politiki je uporabil vojsko, spodkopaval je poveljevalno hierarhijo (pri odločanju o nenapredovanju konkretnih vojaških oseb) in politiziral institucije nacionalne varnosti (Pfiffner, 2021).

Pred uradnim prevzemom drugega predsedovanja je Trump odprto govoril o tem, da bo prvi dan po prevzemu funkcije diktator. Pomilostil je približno 1.500 sodelujočih v napadu na Belo hišo 6. januarja 2021 (Faulders in Mallin, 2025), ko ni priznal izida volitev, ni želel zapustiti predsedniškega položaja in je spodbujal nasilne proteste na škodo demokratičnih ustanov (Tsui et al., 2025; Barr in Parkinson, 2026). Napad na Belo hišo, vključno s Trumpovo vlogo v njem, čedalje več avtorjev prepozna kot poskus udara

oziroma avtoudara (podzvrsti državnega udara) (Coleman, 2021; Hill, 2021; Pion-Berlin et al., 2023). Nepriznavanje izida predsedniških volitev 2024 se je razvilo v »veliko laž« (CNN, 2021; Stelter, 2021), ki jo morajo posvojiti tudi tisti, ki si želijo politične položaje v drugi Trumpovi administraciji.

Trump je v prvih stotih dneh po prevzemu drugega mandata bliskovito posegel na mnogotera področja s predsedniškimi izvršnimi ukazi (Zurcher in Geoghegan, 2025), kar s do tedaj v zgodovini še ni zgodilo. Do sredine decembra 2025 je sprejel 221 izvršilnih ukazov, enega več kot v celotnem prvem predsedniškem mandatu. Po tej dinamiki se lahko z njim v zgodovini predsednikov ZDA primerja le F. D. Roosevelt v svojem drugem mandatu (1937–1941), ko je sprejel več odločkov kot on (Hennen, 2025). Kot kažejo povzetki vsebine predsedniških izvršnih ukazov (Holland&Knight, b. d.), Trump s svojimi ukazi načenja politični sistem in radikalno posega na mnoga področja javnih politik.

V prvem letu drugega mandata je Trump že aktivno posegel v naravo političnega sistema ZDA. Že do vključno januarja 2026 je zlorabil razglašanje izrednih razmer za odločanje in izvajanje ekonomskih in vojaških ukrepov v ZDA in v tujini mimo kongresa (Elsea, 2025; Stepansky, 2025; Floyd, 2026). Poleg tega, da si prilašča moč, ki je po ustavi sicer moč kongresa, radikalno posega tudi v uradništvo izvršne oblasti. Zaradi obsežnih odpuščanj in drugih pritiskov je mnogo uradnikov zapustilo delovna mesta v zveznem uradništvu, nove zaposlitve pa krepijo segment Trumpovih lojalistov (Applebaum, 2026a). Trump uveljavlja moč predsednika tudi v razmerjih med zvezno ravnijsko oblasti in oblastmi zveznih držav. To počne s hkratnim prenašanjem odgovornosti za reševanje določenih problemov na zvezne države, z zveznim finančnim sankcioniranjem »neposlušnih« zveznih držav ter z uporabo zvezne fizične sile na območju zveznih držav. Sodišča, med njimi tudi vrhovno, so bila že v prvem letu drugega mandata zasuta s tožbami proti Trumpovim odločitvam (Jouvenal, 2025; Quinn, 2025; Just Security, 2026).

Novo razsežnost kršitev načela delitve oblasti med kongresom in predsednikom je prineslo odzivanje Trumpove izvršne oblasti na poskuse demokrat-skih in republikanskih kongresnikov, da razkrijejo dokumente Epsteinovega kriminalnega primera in uveljavijo odgovornost vpletenih. Kongresniki namreč niso le ugotovili, da pravosodno ministrstvo ne ravna po pravilih in skriva dokumente, temveč da izvršna oblast nadzoruje kongresnike, ki se kritično lotevajo Epsteinovih dokumentov in razkrivanja ljudi, vpletenih v Epsteinov krog kriminalnih dejanj (House Committee of the Judiciary Democrats, 2026).

Krepitev predsedniške funkcije pa ni zgolj izid enostranske krepitve moči predsednika. K tej težnji je prispevala tudi dolgotrajna podložnost zakonodajne oblasti izvršni oblasti. Johnson (2020) celo ocenjuje, da je kongres kar prepustil prostor izvršni oblasti v imenu nacionalne varnosti – pa naj bo realna ali le subjektivno zaznana. V Trumpovem drugem mandatu pa so k šibitvi kongresa v razmerju do predsednika prispevala tudi ustrahovanja republikanskih političnih predstavnikov. Elon Musk jim je javno zagrozil, da bo financiral kampanje njihovih nasprotnikov na naslednjih volitvah (s tem bi bila ogrožena njihova ponovna izvolitev), če se bodo zoperstavliali Trumpovim politikam (Bolton, 2025; Karni in Schleifer, 2025). Poleg tega so nekateri republikanci javno spregovorili o tem, kaj jih sili v to, da ne zaustavljajo avtoritarnih teženj. Povedali so, da je republikanske politike strah že samo javno nasprotovati Trumpovi politiki pa tudi Musku, saj so deležni groženj (smrtnih groženj njim osebno pa tudi njihovim družinam) in jih je strah, zato tudi najemajo varovanje, če si ga le lahko finančno privoščijo (Bumiller, 2025; Sherman, 2025; Tait, 2025). Pred tem niso varni niti nekoč najbolj goreči Trumpovi podporniki (Stahl in Schrier Cetta, 2025). Šele pod pritiskom skrajnih dogajanj (npr. nasilna intervencija v Venezueli brez avtorizacije kongresa, Trumpove grožnje s prevzemanjem Grenlandije zlepa ali s silo, stopnjevanje fizičnega nasilja zveznih oblasti nad državljani in ilegalnimi priseljenci v ZDA na prehodu iz 2025 v 2026) se čedalje več kongresnikov, tudi republikanskih, odziva s kritiko in kritičnimi dejanji.

Trumpov drugi mandat izstopa po neprecedenčnih razsežnostih politične korupcije (CLC, b. d.). Odmik ZDA od protikorupcijske politike je viden tako doma kot v mednarodnem delovanju (Carrier in Carothers, 2026). Konflikt interesov je pod Trumpom postal del sistema (Applebaum, 2025a). Pojavljajo se ocene, da takšne korupcije predsednika ZDA, kot je pod Trumpom, še ni bilo (Lardner in Kang, 2024). Trump se ne boji javnega razkrivanja korupcije pa tudi ne sodnega sistema (Smith D., 2025b) in nadaljuje z okoriščanjem tako zase kot za člane svoje družine (House Committee of the Judiciary Democrats, 2025a; Rose-Ackerman, 2025). Poročilo demokratov, članov odbora za sodstvo v kongresu, je novembra 2025 na podlagi pregleda koruptivnih dejanj označil Trumpov drugi predsedniški mandat za novodobno korupcijo (House Committee of the Judiciary Democrats, 2025b). Analize kažejo, da je skokovito Trumpovo bogatenje brez zgodovinske primerjave tudi ob upoštevanju korupcijskih škandalov v ameriški preteklosti (Vandewalker et al., 2026). Trumpovo vladavino pa imenujejo tudi kar kleptokracija (Applebaum, 2025a) ali kleptokracija inc. (Applebaum, 2025b).

Trump je že v prvem predsedniškem mandatu sodišča kadrovsko popolnil tako, da je sodnike vrhovnega sodišča poimenoval kar »moji sodniki«. V drugem mandatu izziva celotni sodni sistem v ZDA (Bennett in Schmitz, 2026). Po eni strani razkraja tradicionalne vrednote, institucionalni položaj in značilnosti ministrstva za pravosodje, ki je bilo prej spoštovano zaradi delovanja na podlagi dejstev, dokazov in zakonov (Tucker in Durkin Richer, 2026). Po drugi strani kadrovsko popolnjuje ministrstvo za pravosodje (Goldhaber, b. d.) in sodišča z lojalisti, prelamlja zapisane in nezapisane norme pravosodja (Goldhaber, b. d.), pošilja sodišča zaradi njemu nevšečnih sodb na sodišče (Bidgood, 2025), npr. tožil je celo sodišče s 15 zveznimi sodniki v Marylandu, januarja 2026 pa je tožbo opustil (Round, 2025, 2026).

Trump si razlaga sodbo vrhovnega sodišča v zadevi Trump proti United States (2022) tako, da ima absolutno imunost in da lahko brez kazni dela, kar želi. Tako je na vprašanje glede svoje odgovornosti do mednarodnega prava pojasnil, da se ravna samo po svoji morali, po svoji pameti (Sanger et al., 2026; The New York Times, 2026a).

Sodstvo in druge veje oblasti

Mednarodno primerjalno je vrhovno sodišče ZDA morda ustavno sodišče z najmočnejšo vlogo v političnem sistemu. Sodstvo je kot tretja veja oblasti tudi prispevalo k dinamiki razmerij med vejami oblasti. Pisci ustave sicer niso natančno opredelili niti vloge sodišč niti strukture sodne veje oblasti, so pa v ustavnih razpravah vendarle opredelili precej močno vlogo sodišč kot institucij z močjo sodnega preverjanja zakonodaje. S primerom Marbury proti Madison iz leta 1803 (Marbury proti Madison, 1803) se je namreč uveljavila ekskluzivna odgovornost sodstva, da razglasi neustavne zakone kongresa za nične.

Sodišča kot oblikovalci javnih politik. Ker je bilo potrebno preinterpretirati britansko zakonodajo, so se sodišča že v zgodnjih fazah razvoja političnega sistema ZDA razvila v visoko institucionalizirano avtoriteto.

Naslednji premik v korist sodne oblasti je opaziti v krepitvi vrhovnega sodišča kot političnega igralca v obdobju po drugi svetovni vojni. Ta premik, drugače od začetnega obdobja, ni temeljil na političnem »prevajanju« evropsko ukoreninjenih pravnih norm, temveč je izviral iz politizacije določenih javno-političnih tematik. Natančneje, ključni dejavnik uveljavljanja sodne oblasti je bila uveljavitev vrste moralnih tematik na ameriškem zveznem dnevnem redu.

Sodišča so se tako vse pogostejše pojavljala v vlogah oblikovalcev javnih politik (Baum, 2003).

Sodišče v korist lastnine. Vrhovno sodišče je odigralo pomembno vlogo pri opredeljevanju hierarhije vrednot v dejansko delujočem političnem sistemu in v javnih politikah. Zgodovina sodb vrhovnega sodišča je zgodovina tehtanja med dajanjem prednosti pravicam lastnikov/lastništva in dajanjem prednosti pravicam posameznikov. Za razvoj prvega pozlačenega obdobja je bilo kritičnega pomena, kako se je vrhovno sodišče postavilo ob tematiki omejevanja državne regulacije poslovnega sveta. V poznih 80- letih 19. stoletja je tako vrhovno sodišče stalo na stališču, da mora regulacija poslovnega sveta iskati ravnovesje med svobodo podjetništva in pravicami skupnosti. Konec 19. stoletja je to stališče spremenilo in dalo prednost podjetniški svobodi (Kens, 2013).

Sodišče v korist bogatih. Skozi čas se je prevladujoča usmeritev vrhovnega sodišča na nekaterih pomembnih področjih precej spreminjala. Konservativno vrhovno sodišče je v okviru širše naklonjenosti do bogatih tudi bolj prizanesljivo do belih obtožencev (Cohen, 2020). Republikanski člani vrhovnega sodišča so se s časom izkazali za vedno bolj pristranske v korist bogatih (Prat et al., 2026). Medtem ko so leta 1953 glasovali v prid bogatejših v 45 % primerov, so leta 2022 glasovali v prid bogatejših v 70 % primerov (Liptak A., 2026). Nasprotno je vrhovno sodišče v šestdesetih letih 20. stoletja pod predsedovanjem liberalno usmerjene sodnice Earl Warren težilo k zagovarjanju pravic revnih na mnogih področjih družbenega življenja.

V zadnjem času je vrhovno sodišče predvsem širilo pravice bogatih posameznikov in korporacij. Leta 2023 se je soočilo tudi z vprašanjem obdavčevanja bogatih (Reuters, 2023; Wolf, 2023). Po mnenju pravnikov je vrhovno sodišče s sodbno 20. junija 2024 o primeru Moore proti United States (2024) omejilo moč kongresa pri sprejemanju prihodnjih davčnih politik (Batchelder et al., 2025). Raziskovalci ugotavljajo, da vrhovno sodišče močno povečuje je polarizacijo s sodbami v korist bogatih (Prat et al., 2026).

Vrhovno sodišče je na široko odprlo vrata plutokraciji druge pozlačene dobe tudi prek drugih odločitev. Kritična je predvsem njegova odločitev, da razveljavi sodbno v primeru Citizens United proti Federal Election Commission leta 2010 (Citizens United proti Federal Election Commission, 2010). Razveljavitev sodbe omogoča, da posamezni bogataši praktično neomejeno financirajo določene kandidate in stranke na volitvah. Takšno financiranje za državljane ni pregledno (Lee et al., 2016), hkrati pa drastično povečuje vpliv bogatih (še posebej superbogatih) na izbor kandidatov za politične funkcije in na rezultate volitev.

Sodišče v desno na področju religijskih pravic. S Trumpovim izborom ustavnih sodnikov so se odločitve vrhovnega sodišča na področju religijskih pravic približale zahtevam religiozne desnice (Jouvenal, 2026).

Polarizacija vrhovnega sodišča. V delu vrhovnega sodišča se čedalje bolj izraža prelivanje strankarske polarizacije in polarizacije sodnikov. Namesto teženj k sredinskim odločitvam se izraža razkol med konservativnimi in liberalnimi ideološkimi usmeritvami sodnikov (Jouvenal, 2026).

Dvomi v ohranjanje kvalitete argumentacije vrhovnega sodišča. New York Times je sredi aprila 2026 objavil zaupne dokumente, ki razkrivajo spremembo v načinu dela ustavnega sodišča. Ta sprememba vpliva tudi pomembne odločitve glede predsedniške oblasti. Med novimi praksami je glasovanje ustavnih sodnikov o odločitvi vrhovnega sodišča brez razlage razsodb (Kantor in Liptak, 2026). Slednje slabi legitimnost vrhovne institucije, ki z interpretacijami ustave posega tudi v aktualne javne politike.

Sodišča in demokracija. V tem okviru lahko govorimo o vlogi vrhovnega sodišča v demokraciji oziroma v procesih razkrajanja demokracije. Po eni strani imajo sodišča nalogo nadzorovati drugi dve veji oblasti in ugotavljati, ali delujeta v skladu z zakonom (Barak, 2009). Vrhovno sodišče presoja o ustavno relevantnih tematikah. Sodišča so pomembni akterji demokracije v normalnih okoliščinah vzdrževanja svoje vloge v delitvi oblasti. Sodniki in sodišča lahko odigrajo pomembno aktivno vlogo v prid demokracije, ko je ta ogrožena. V novejši praksi pa se je izkazalo, da vrhovno sodišče prispeva tudi k degradaciji ameriške demokracije (Klarman, 2020).

Sinnar (2025) opozarja, da se je vrhovno sodišče v obdobju po terorističnem napadu na dvojčka, ko se je razplamtela »vojna proti terorju«, v kritičnih primerih uklonilo širjenju moči izvršne oblasti, ko je šlo za nacionalno varnost. Pri tem se je sklicevalo na omejeno avtoriteto in ekspertizo za pregled vladnih dejavnosti in celo dopustilo, da je izvršna oblast ostala brez nadzora za neustrezno ravnanje. Po Sinnarjevi oceni je vrhovno sodišče s tem omogočilo okrepitev moči predsednika, agencij za pregon (*law enforcement*) in varnostnih agencij, hkrati pa šibitev sposobnosti države, da regulira interese na področju javnega zdravja, blaginje in okolja. Pod Trumpovim drugim predsedovanjem se »vojna proti terorju« pospešeno širi tako proti zunanjim kot notranjim sovražnikom, vrhovno sodišče pa je precej zadržano pri omejevanju tega procesa.

Delovanje posameznih članov sodišča in vrhovnega sodišča v celoti pomembno prispeva k degradaciji ameriške demokracije (Klarman, 2020). Posamezni sodniki so celo podprli vstajo januarja 2021 (Democracy Now!,

2024b). O podpori vrhovnega sodišča Trumpovi protidemokratski usmeritvi pričajo odločitve sodišča po volitvah 2024 (Ombres, 2024). Vrhovno sodišče omogoča Trumpovo vladanje (Grossmann, 2025).

In vendar sodna veja oblasti v ZDA ni enotna pri zaviranju avtoritarnih teženj. Problematizirana je odločitev vrhovnega sodišča, da poveča svojo moč in moč predsednika Trumpa na račun nižjih sodišč in povečuje moč zvezne ravni nad nižjimi tudi na področju sodstva (Raderstorf in Suriani, 2025). Posamezne odločitve vrhovnega sodišča, kot je npr. nepodelitev državljanstva ZDA otroku, ki se rodi v ZDA, so ocenjene kot neustavne (Shaw, 2025).

Predsednik in sodna veja oblasti. Reakcije na Trumpovo spreminjanje političnega sistema v smeri avtoritarnosti angažirajo sodišča na zvezni ravni in na ravni zveznih držav. Trumpova administracija je pogosto v konfliktu s sodišči. Obseg teh konfliktov nima primerjave v zgodovini ZDA. Na spletni strani, ki spremlja sodne postopke, v katere je vpletena Trumpova administracija, je bilo 19. februarja 2026 zabeleženih 239 aktivnih primerov, usmerjenih v dejanja Trumpove administracije (Lawfare, b. d.).

Toda Trumpova oblast ne spoštuje odločitev sodišč (Peney in Steinman, 2025). Samo v prvih šestih mesecih drugega predsedniškega mandata je Trumpova administracija kršila enega ali več sodnih odredb (*court orders*) v najmanj 12 primerih (Peney in Steinman, 2025). Ministrstvo za pravosodje je kršilo 52 sodnih odredb zveznih sodnikov samo v New Jerseyju v obdobju od decembra 2025 do sredine februarja 2026 (The New York Times, 2026b).

Trump ne spoštuje vladavine prava, pa vendar se vrhovno sodišče, ki je zasuto s primeri spornih odločitev Trumpove administracije, izogiba neposrednemu spopadu s predsednikom (Bennett in Schmitz, 2026). A ne samo to – sprejelo je nekaj pomembnih odločitev v korist zaščite povečevanja Trumpove moči – moči predsednika ZDA. Sodba vrhovnega sodišča v zadevi Trump proti United States (2022) je odprla vrata možnosti, da postavi predsednika Trump nad zakon – da se ga kazensko ne preganja za dejanja, ki jih je storil kot predsednik (Constitutional Accountability Center, b. d.).-

Vrhovno sodišče je omogočilo širjenje moči izvršne oblasti glede na druge veje oblasti in poseganje izvršne oblasti v človekove pravice, ne pa tudi v ekonomijo, kjer so se mala podjetja in korporacije angažirale prek nižjih sodišč. Prelomna izjema pri presojah ustavnega sodišča je odločitev večine sodnikov vrhovnega sodišča 20. februarja 2026 o tem, da predsednik ne more sam, brez odločitve kongresa, sprejemati odločitev glede uvajanja tarif (Dwyer in Charalambous, 2026). Kongres je namreč pred desetletji sprejel Zakon o mednarodnih posebnih gospodarskih pooblastilih (International

Emergency Economic Powers Act – IEEPA), ki v izjemnih razmerah omogoča, da predsednik sprejema odločitve glede uvedbe tarif z zelo specifičnim, fokusiranim ciljem. Sodba vrhovnega sodišča je bila, da v tem primeru ne gre za takšne okoliščine in da je Trump protizakonito segel prek meja predsedniške oblasti. Poznavalci ocenjujejo, da je to eden največjih porazov kakega predsednika ZDA v sodbi vrhovnega sodišča v zgodovini. Trump je po objavi sodbe odločitev najprej kritiziral, nato pa najavil, da bo na že uvedene tarife uvedel še dodatnih 10%, takoj za tem pa to zvišal na 15% za globalno tarifo (PBS NewsHour, 2026a). Velik del protiustavno uvedenih tarif bi bilo zato potrebno vrniti tistim, ki so jih dejansko plačali. Trump je objavil, da se absolutno sramuje »določenih« sodnikov vrhovnega sodišča, ker da so sramota za nacijo (PBS NewsHour, 2026b) ter da so nanje vplivali tuji interesi (PBS NewsHour, 2026c), J. D. Vance pa je odločitev vrhovnega sodišča na omrežju označil za »brezpravje, ki prihaja od sodišča« (*lawlessness from the court*) (JD Vance, 2026).

Politični pritiski na sodstvo. Pri javnih pritiskih na sodstvo, ki se širijo prek različnih oblik medijev, imajo sodišča zožen maneverski prostor za predstavljanje svojih ugotovitev in pogledov. Njihov dostop do raznolikih medijev je namreč omejen (Barak, 2009). Poleg tega je sestava sodišč (še posebej ameriškega vrhovnega sodišča) pod vplivom politike. Imenovanje zveznih sodnikov je pomembna tema predsedniške politike, še posebej, kadar se odpre okno za večjo kadrovsko prenovu sodišča. Zaradi upokojevanj in novih prostih mest se je tako npr. pričakovalo, da bo predsednik Barack Obama lahko bolj vplival na strukturo vrhovnega sodišča kot kdorkoli pred njim. Na koncu se je odločil, da tega ob koncu svojega mandata ne bo storil, na kadrovsko sestavo pa je tako kasneje pomembno vplival Donald Trump. Ne glede na to pa napetosti med sodišči in Trumpom niso redke.

Aktualni pritiski na sodstvo in na posamezne sodnike nimajo precedensa v zgodovini ZDA. Novembra 2025 je zvezni sodnik Mark L. Wolf (na to mesto ga je imenoval predsednik Ronald Reagan) po dolgoletnem službovanju protestno odstopil in razloge javno objavil v Atlantiku (Wolf, 2025). Opozoril je, da predsednik Donald Trump zlorablja pravo za politične namene, da napada svoje nasprotnike, ščiti pa svoje prijatelje in donorje pred preiskavami, obsodbami in morebitnim kaznovanjem. V intervjuju za PBS 12. novembra 2025 je ocenil, da je predsednik Trump zgodovinsko neprecedenčno nevaren za demokracijo (PBS NewsHour, 2025a). V osnovi je demokracija vladavina prava. Če pa predsednik ne spoštuje sodnih odredb, potem ima predsednik absolutno oblast. V takih okoliščinah namreč sodišča ne morejo omejevati

njegove oblasti v skladu z ustavo. Trump ne spoštuje odločb sodišč (slednje je bilo še v Reaganovem obdobju nepredstavljivo), sodišča zlorablja in tudi javno sproža pritiske na sodišča oziroma na posamezne sodnike. Nasprotno pa sodišča ne morejo javno reagirati, lahko samo nadaljujejo svoje delo. Ravno tako nimajo vojske, s katerimi bi vsilili izvajanje sodnih odredb, ki bi pomagale preprečevati avtokracijo.

Preprečevanje preiskav korupcije ljudi, ki so blizu Trumpu, ki delujejo za profite predsednika in njegove družine in tudi nekatera druga ravnanja sodišč vodijo v izgubo zaupanja ljudi v sodišča, v sodnike ter v nepristranskost sodnega procesa. Predsednikovi negativistični komentarji v zvezi s sodišči in sodniki se kažejo v vedno pogostejših grožnjah s poškodovanjem, celo v grožnjah s smrtjo tudi mnogim zveznim sodnikom. Zato sodnike skrbi, bojijo se zase in za svoje družine. Čeprav Petter Graver (2025) izrecno pravi, da so se sodniki (tudi v ZDA) dolžni upreti političnim pritiskom, je v opisanih okoliščinah to težko.

Trumpova administracija ocenjuje nasprotno. Ker sodišča posegajo v avtokratske procese in obravnavajo osebne Trumpove primere, predstavniki Trumpove administracije govorijo kar o »tiraniji sodišč«. Napadi na posamezne sodnike vključujejo celo grožnje s smrtjo in doksiranje (objavljanje osebnih podatkov posameznih sodnikov, ki so tako skupaj z njihovimi družinskimi člani izpostavljeni sovražnim napadom javnosti in raznovrstnim drugim, tudi fizičnim napadom posameznikov in skupin) (O'Donoghue, 2025).

Reakcija sodne veje na spremembe v delitvi oblasti. Zgodovinsko gledano lahko rečemo, da je sodstvo reagiralo na spreminjanje razmerij med vejami oblasti, do katerih je prihajalo zaradi sprememb v drugih vejah oblasti. Napetosti med predsednikom ZDA in vrhovnim sodiščem tako npr. niso novost Trumpove vladavine. Precej vidni so bili tudi problemi delitve oblasti v času Rooseveltovega predsedovanja (Gray in Burroughs, 1987). Med novjšimi primeri je npr. odločitev vrhovnega sodišča junija 2006 o ustanovitvi jurisdikcije sodišča nad vojaškimi tribunali za teroristične osumljence, zaprte v Guantanamo, z namenom, da bi sodišče tako lahko nadziralo izvršno oblast.

Potiskanje sodišča v vlogo razsodnika v razmerjih med predsednikom in kongresom. Čeprav je ustavno sodišče leta 1962 razglasilo, da se bo izogibalo političnim vprašanjem, se danes tej vlogi več ne more izogibati. Sodno vejo oblasti se sili v vlogo razsodnika pri sporih med predsednikom in kongresom. Ko se namreč izvršna in zakonodajna veja oblasti ne moreta uskladiti, predsednik pogosto poseže po izvršnih ukazih, državljani in tudi kongres pa se nato obrnejo na sodišča (Burns, 2021). Praviloma se to

dogaja ob politično oziroma ideološko občutljivih tematikah, kot so npr. abortus, svoboda in imigracije.

Včasih vrhovno sodišče aktivno poseže v razmerja med vejami oblasti. Primer je sodba iz leta 1974, ko je vrhovno sodišče zahtevalo, da predsednik Richard Nixon preda tajne posnetke pogovorov v ovalni pisarni. Povsem nasprotno se je zgodilo leta 2020, ko so zakonodajalci (kongresniki) obtožili predsednika Trumpa, da je v času svojega predsedovanja nezakonito pridobil denar od drugih vlad (Burns, 2021). Trije **člani sodišča** so svoje kolege pozvali, naj glasujejo za opustitev tega primera. Svoj poziv so argumentirali, da vrhovno sodišče ne more sodelovati v tej politični razpravi. Znani so tudi drugi primeri, ko sodišča niso želela poseči v razmerja med predsednikom in kongresom (tudi npr. v primerih predsedovanja Clintona in Obame).

Potiskanje sodišč v vlogo razsodnika v sporih znotraj kongresa (Burns, 2021). Spori med kongresom in Belo hišo pogosto pristanejo na sodišču. A od njega se občasno pričakuje tudi, da bo razsojal v političnih spopadih znotraj kongresa. Zelo zanimiv je novejši primer, ko noben dom ameriškega kongresa ni zmozel sprejeti odločitve glede razveljavitve zakona o zaščiti pacientov in cenovno dostopni oskrbi, ki se običajno imenuje Obamacare, čeprav je šlo za republikansko pobudo in čeprav so republikanci imeli večino v obeh domovih. Republikanci so se tudi obrnili na vrhovno sodišče s tem problemom, a je to zavrnilo vlogo razsodnika.

Prikrito financiranje sodnikov in korupcija. Korupcija je prisotna tako na ravni lokalnih kot tudi zveznih sodišč. V zadnjem času se še posebej krepi korupcija na področju delovanja vrhovnega sodišča navkljub oceni predsednika vrhovnega sodišča, Johna Robertsa, da lahko sodišče samo nadzoruje sebe (Mystal, 2022). Pri tem ne upošteva, da konservativni sodniki dovoljujejo Federalističnemu društvu (Federalist Society) in vplivnežem religiozne desnice, da pomembno vplivajo na odločanje sodnikov. Slabo sliko kaže tudi podatek iz leta 2020, da so tisoči ameriških sodnikov, ki so prekršili zakon ali prisego, ostali na svojih položajih (Berens et al., 2020).

Leo klub in Federalistično društvo organizirajo dogodke, na katerih se za zaprtimi vrati srečujejo sodniki, vodje korporacij, pravniki, ki delajo za korporacije in milijarderji ter gradijo medsebojne povezave. Skrito omrežje milijarderjev financira sodnike vrhovnega sodišča (Whitehouse, 2019; Aron, 2023).

Ameriški senator Rhode Islanda je v svojem govoru 28. marca 2019 opozoril, da je večina prizivnih sodnikov (*appellate judges*) Trumpovih (okoli 90 %) in da sta njegova tudi sodnika vrhovnega sodišča, ki sta člana Federalističnega društva (Whitehouse, 2019). Slednje je pomembno, ker sega

vpliv na izbor zveznih sodnikov prav prek Federalist Society. Društvo naj se ne bi vmešavalo v politiko, a prav to društvo sprejema velike donacije prek posredniške organizacije (Doners' trust). Tako se izbrišejo identitete darovalcev. Med največjimi darovalci so bratje Koch, ki prispevajo več kot četrtino celotnega proračuna Federalističnega društva. Tudi Mreža za pravosodne krizne razmere (The Judicial Crisis Network), ki prejema temni denar (dark money), se vpleta v politiko, še posebej v izbor kandidatov za sodnike vrhovnega sodišča.

Sodniki pogosto sprejemajo tudi darila (ki pa jih ne prijavijo), kot so npr. luksuzna potovanja, posli z nepremičninami in druga darila od milijarderjev s potencialnimi interesi v zadevah pred sodiščem (Reich, 2023). Sodniki si tako lahko privoščijo življenjski slog, ki je za večino Američanov nedosegljiv (Murphy in Mierjeski, 2023).

Šibko uveljavljanje odgovornosti sodnikov. Protizakonito delovanje sodnikov pogosto ni kaznovano (Berens et al., 2020). Državni in lokalni sodniki se večkrat izognejo javni odgovornosti za odločitve, ki so nepravilno prizadele tisoče ljudi (Berens et al., 2020). Pri tem ekonomski interesi prevladajo nad človekovimi pravicami. Med večjimi primeri, ki se citirajo, je afera »otroci za gotovino« (kids for cash). Sodnika Mark Ciavarella in Michael Conahan sta zaprla center za pridržanje mladoletne v okrožju Luzerne in protizakonito sprejela 2,8 milijona dolarjev od gradbenika in solastnika dveh profitnih zaporov (Associated Press, 2022). V obdobju med letoma 2003 in 2008 je bilo več kot 2500 otrok (od več kot 6000 obravnavanih) poslanih v te zapore. Več kot polovica otrok, obravnavanih pri Ciavarelli, ni imelo pravne reprezentacije, 60 % teh otrok so bili odvzeti družinam, mnogi pa so bili poslani v enega izmed dveh privatnih zaporov (Juvenile Law Center, b. d.). Ciavarella je bil pri tem še posebej krut: v zapor je poslal celo osemletnike; mnogi od teh otrok so bili storilci prvega kaznivega dejanja, obtoženi manjših tatvin in drugega manjšega kriminala; pravno prepoznani delikvanti pa so bili takoj vključeni in odpeljani brez možnosti, da se poslovijo od svojih družin. Sodnika se še 15 let po škandalu nista čutila odgovorna (WNER, 2024).

Množični mediji in spletna socialna omrežja– četrta in peta veja oblasti?

Z ameriškim modelom delitve oblasti in poudarjanjem svobode tiska (v prvem ustavnem dopolnilu) se je v ZDA uveljavil tudi pojem četrte veje

oblasti. Nanaša se tisk in novičarske medije, ki v okoliščinah svobode govora lahko izrecno zagovarjajo določena stališča in aktivno prispevajo k uokvirjanju političnih tematik. Svoboda tiska se je, zgodovinsko gledano, v praksi nanašala na tisk, kasneje pa je poleg tiska zajemala dodatno razvite medije – radio, televizijo in druge množične medije (Dutton, 2009). V zadnjem času pridobivajo vpliv mediji, prisotni na svetovnem spletu in prek različnih socialnih omrežij (npr. YouTube, Facebook, Twitter/X; TikTok).

Ob izbruhu pandemije covida-19 se je pomembno povečal interes za novice, niso se pa izboljšali finančni viri novičarskih medijev in zaupanje vanje (Flew, 2021). Slednje je vodilo tako h krepitvi širjenja neresnic ali popačenih informacij kot tudi k upadanju zaupanja v tradicionalne in druge medije (Dimock in Gramlich, 2021). Še posebej mladi, ki bolj uporabljajo socialna omrežja kot starejši, so v večji meri deležni popačenih in zavajajočih informacij prek njih (Foster in Markiewicz, 2023). Raziskave so pokazale, da posamezni vplivneži prek socialnih omrežij lahko vplivajo na volivce (Tutella, 2023).

Socialna omrežja so vse pogostejše tudi kanali posameznih politikov, ki prek njih nagovarjajo ljudi. Trump je po ukinitvi računa na Twitterju (sedaj X) celo ustanovil svoje socialno omrežje Truth Social, kjer pogosto objavlja neresnice, grozi posameznikom, medijem in drugim akterjem, zlorablja pa ga tudi za izražanje netolerantnosti, vključno z rasizmom. Tako je npr. 5. februarja 2026 delil kratek video, ki predstavlja Baraca Obamo in Michell Obama kot opici v džungli (Burlij, 2026; Suebsaeng in Thakker, 2026); zaradi zgražanja ga je po enem dnevu odstranil, a se ni želel opravičiti.

Tehnološki milijarder Elon Musk ne obvladuje le ene vodilnih platform (X), temveč vstopa v boj za obvladovanje informacij v ZDA in globalno še drugače. Nezadovoljen z vsebino Wikipedije (meni, da je nerazumno netočna) in po neuspešnem vplivanju na Wikipedijo gradi alternativo – Grokipedio (Cao, 2019).

V opisanih okoliščinah preiskovalno novinarstvo v veliki meri izgublja vire in medijski prostor. Hkrati se odpira prostor v socialnih omrežjih za objavljanje z mobilnimi telefoni posnetih fotografij in videoposnetkov politično pomembnih dogajanj.

Lastništvo medijev. Že leta 1947 je Hutchinsonova komisija – Komisija za svobodo tiska – v svojem poročilu (The Commission on the Freedom of the Press, 1999/2000: 1) opozorila, da je svoboda tiska ogrožena iz treh razlogov. Prvič, tisk se je razvil v sredstvo množičnega komuniciranja, hkrati pa se je močno zmanjšal delež ljudi, ki so lahko prek tiska izražali svoja mnenja in ideje. Drugič, redki, ki so lahko uporabljali tisk kot instrument množičnega

komuniciranja, niso zagotavljali storitev, ki bi ustrezale potrebam družbe. In tretjič, na ekonomsko strukturo tiska je vplivala industrijska organizacija družbe, v kateri lastniki tiska določajo, katere osebe, katera dejstva, katere različice dejstev in katere ideje bodo dosegle javnost. Hitro povečevanje koncentracije lastništva medijev se je pojavilo že v štiridesetih letih prejšnjega stoletja, kar je privedlo do razvoja tiska v velik posel. Monopolne prakse in razvoj vseobsegajočega izdelka za množice so se razvili do te mere, da se majhno število korporacij obnaša kot kartel, ki vključuje različne množične medije ter koncentrira gospodarsko, družbeno in politično moč brez prime-re. Leta 1983 je bilo v ZDA 50 korporacij, ki so nadzorovale medije, danes jih je le še pet.

Čeprav je bila ureditev medijev, ki jo je pred pol stoletja priporočila Hutchinsonsonova komisija, končno sprejeta šele leta 1996 (z zakonom o telekomunikacijah), je dejansko omogočila poplavo združitvev in prevzemov, kar je privedlo do še večje koncentracije lastništva in večje uniformiranosti množičnih medijev. Z ukinjanjem medijev z lokalnimi novicami in utrjevanjem zmanjšane števila medijev se zmanjšuje raznolikost platform, trg idej pa se čedalje bolj homogenizira (Sher, 2025). Le nekaj superbogatih posameznikov se polašča vedno več medijev. Kupujejo stare medije, kot so npr. Washington Post, Times, Wallstreet Journal, ustanavljajo in kupujejo televizijske kanale (Fox News, številne lokalne postaje v ZDA), posedujejo in kupujejo nove medije (Facebook, Instagram, WhatsApp, Twitter oz. X) (Neate, 2022; Mullins, 2024). Trg spletnih iskalnikov sedaj obladuje le nekaj glavnih igralcev – z razvojem pametnih mobilnih telefonov sta Google in Microsoft leta 2022 pridobila kar 97 % tega trga (Buckweitz in Noam, 2024).

Ugledni medijski kritiki (kot je že omenjeni Ben Bagdikian) poudarjajo, da te korporacije ne zmanjšujejo samo raznolikosti medijske izbire, ampak tudi prodajajo svoje izdelke na podlagi družbenih vrednot, ki so bolj desnosredinske od ameriškega prebivalstva. Med mestnimi nemiri v 20. stoletju so množični mediji z medijskim zastraševanjem zaostrovali medrasne napetosti (Waddington, 1992: 57–59). V zadnjem času se ne pretvarjajo, da so nevtralni. Svojo politično moč običajno prakticirajo tudi tako, da podpirajo politične favorite, v nekaterih primerih celo z očitnim urejanjem gradiva, ki izkrivlja realnost, ali z odkritim priznanjem, da določenih medijskih izdelkov ne bodo objavili, ker bi lahko škodovali določeni politični stranki (npr. stranki, ki je na oblasti).

Koncentracija lastništva medijev pa nima le nacionalnega dosega v okviru ZDA, temveč vpliva tudi prek ameriških meja. Lastniki medijev ne skrivajo

svojih nadnacionalnih interesov. John Malone je tako npr. dosledno zagovarjal tezo, da se morajo velika medijska podjetja konsolidirati zato, da bi lahko tekmovala globalno (Kafka, 2022). Milijarder Malone, magnat kabelske televizije in vodilni delničar Warner Brothers Discovery, tudi deluje v skladu s to filozofijo. Med njegovimi načrti je tudi združevanje Discovery in CNN.

S koncentracijo lastništva medijev dodatno krepijo svojo moč v okviru ZDA in globalno. Čeprav so bili bogati posamezniki lastniki medijev že v preteklosti, skrajno bogati danes lastniško nadzorujejo medije v alarmantnem obsegu (Liberto, 2023). V odvisnosti od Trumpovega odločanja in obnašanja se vedno bolj uklanjajo strahu pred Trumpovo nejevoljo. V tem strahu podpirajo določene politične kandidate (tako kot sicer tudi v preteklosti) in vplivajo še na obseg in vsebino dejavnosti svojih medijev. Dogajajo se ideološkopolični premiki medijev – npr. CNN v smeri Fox News, ki jo je nakazala z ukinitvijo oddaje, kjer se je govorilo o tem, da je Trump lažnivec.

Opisano zbuja skrb, da interesi posameznih lastnikov medijev vplivajo na integriteto medijev ter njihovo družbeno in politično vlogo. V drugem Trumpovem mandatu poteka tudi ukinjanje državnega financiranja mreže nacionalnega radia in lokalnih javnih radijev (Public Broadcasting Service (PBS) in National Public Radio (NPR)) (Rufo, 2025). V takšni medijski krajini in odmevnih komorah (*echo chambers*) (virtualnih prostorih, kjer se objavljajo in delijo informacije in mnenja, ki krepijo že obstoječa stališča in prepričanja sodelujočih v teh prostorih) poteka privatizacija resnice. Ljudje ne vedo več, kaj je resnica. Slednje pa je po Hannah Arendt pot v avtoritarnost (RichardJ-Murphy, 2025).

5. DRUŽBENE IN POLITIČNE NEENAKOSTI

Družbene neenakosti in njihovi politični učinki

Antagonizem med svobodo in enakostjo v ZDA

Ena izmed glavnih ameriških tradicij je pogled, da sta svoboda in enakost v veliki meri antagonistični in ne komplementarni načeli. Ta tradicija vsaj do neke mere pojasnjuje, zakaj so ZDA označene kot zamudnice pri uveljavljanju države blaginje ali pa kot nepopolna država blaginje (Skocpol, 1992: 227).

In vendar tradicija ni edini dejavnik ameriškega antagonizma med svobodo in enakostjo. Pomemben dejavnik je tudi struktura ameriškega institucionalnega sistema, ki je preprečila oblikovanje programskih parlamentarnih strank. Težava je namreč v oblikovanju strankarskih programov na zvezni ravni, ki bi hkrati omogočili variacije po državah. Politični boji med različnimi družbenimi skupinami potekajo v veliki meri znotraj držav, njihovi javnopolitični izidi pa se razlikujejo. ZDA (drugače kot Evropa) nimajo zgodovinskih temeljev za razredne spopade na mnogih javnopolitičnih področjih. Celo ameriški državna in zvezna sodišča so stopila v bran interesom zasebnih lastnikov imetja na škodo interesom delavstva (Skocpol, 1992: 239–240; McJinsey, 2000: 173). Primer neuspelega poskusa spreminjanja teh razmerij je dvojni neuspeh Franklina Delana Roosevelta pri uveljavljanju ambicioznih javnih politik. Po eni stani s politikami ni uspel zadovoljiti potreb marginalnih družbenih skupin. Po drugi strani pa so ta Rooseveltov poskus celo primerjali s težnjo, da postane diktator – tako kot Hitler, Mussolini in Stalin (McJinsey, 2000: 171–174, 182). Vse do danes socialni programi niso razumljeni kot sestavina družbene blaginje. Poleg tega se socialni programi razlikujejo med zveznimi državami.

Socialno zavarovanje je bilo vzpostavljeno na nacionalni ravni šele leta 1935, in sicer z Zakonom o socialnem zavarovanju. Povod za ta zgodovinski prelom v nacionalni zakonodaji je bila velika gospodarska kriza. Pri reševanju socialnih in gospodarskih problemov, ki jih je povzročila kriza, je novi družbenih dogovor vseboval tudi starostne pokojnine in socialno zavarovanje. Kljub temu je prevladalo prepričanje, da je nacionalna oblast na strani bogatih in tistih, ki niso imeli velikih socialnoekonomskih problemov (Tugwell, 1949: 576). Tega niso spremenili niti poskusi v tridesetih in štiridesetih letih, da bi nacionalizirali zavarovanje za primer nezaposlenosti.

Enako velja za druge javnopolitične instrumente za reševanje problemov nezaposlenosti in za vojno proti revščini v okviru oblikovanja »velike družbe« v šestdesetih letih 20. stoletja. Drugače kot v Evropi, kjer je prevladala država blaginje, je namreč v ZDA prevladala usmeritev vitke države.

Navkljub izogibanju izrecno socialdemokratskemu pristopu evropskega modela pa se je v zadnjih nekaj desetletjih v ZDA vendarle uveljavilo nekaj teženj, ki so sorodne evropskemu modelu. Med temi so kontinuirano neposredno financiranje programov v korist starejših Američanov, invalidski dodatki veteranom in nekateri socialni transferji različnim družbenim skupinam od sedemdesetih let 20. stoletja naprej,

V primerjavi z bogatimi demokracijami pa se je le malo spremenilo v javnih politikah ZDA, ko gre za tveganja ameriških družin zaradi sprememb na trgu dela in v družinskih razmerjih in vedno večjega zanašanja bogatih Američanov na zasebne ponudnike socialnih storitev, ki so regulirane z javnimi politikami. Družbene organizacije na področju socialnih storitev se spremenjajo v nacionalne entitete, ki se v vedno večji meri financirajo z donacijami bogatih donorjev in fundacij ter se vedno bolj osredotočajo na neposredne komunikacijske strategije. Slednje povzroča, da nove elite teh organizacij več pozornosti namenjajo pogledu »navzgor« kot pa v smeri revnejših delov družbe. Hacker, Mettler, Pinderhughes in Skocpol (Hacker et al., 2004) so skupen učinek opisanih procesov izrazili v tezi, da tako javna politika oblikuje državljanstvo kot tudi državljanstvo oblikuje javno politiko.

Ideal politične enakosti, socialna izključenost in družbeni konflikti

Ameriški sistem je bil med drugim ustanovljen na podlagi ideala politične enakosti. V času njegovega razvoja se je zdelo, da so družbene neenakosti drugotnega pomena. Razlog za to je bilo dejstvo, da Amerika zaradi procesa kolonizacije ni podedovala celotne družbene strukture, kakršno je bilo mogoče opaziti v Evropi. Prav tako je bilo oblikovanje obsežnega meščanskega razreda ameriška zgodovinska posebnost.

Kljub tezi francoskega pisatelja Alexisa de Tocquevilla iz leta 1830, da se Združene države Amerike razlikujejo (med drugim) po izredni stopnji socialne enakosti svojih državljanov, je bilo v resnici že od samih začetkov novega političnega sistema mogoče najti številne vidike socialne izključenosti. Južne države so uspele preložiti prepoved uvoza sužnjev do leta 1808

(Thomas Jefferson, glavni avtor deklaracije, je bil lastnik sužnjev), volilna pravica pa je bila omejena na lastnike premoženja vse do 19. stoletja (približno 40 % svobodnih moških ni imelo volilne pravice) (Dahl, 2000: 63).

Družbene struktura se je radikalno spremenila z dvajsetim stoletjem. Družbene neenakosti so se izrazito povečale v 20. letih in ostale velike do druge svetovne vojne, a so izrazito upadle v obdobju med 40. in 70. leti (Kurtzleben, 2014). V sedemdesetih letih prejšnjega stoletja so se spet začele pojavljati skrajne družbene neenakosti. Po obdobju stagflacije so namreč sadove gospodarske rasti v nesorazmerno večji meri poželi tisti na vrhu gospodarske hierarhije.

Dohodkovna neenakost je danes v ZDA veliko večja kot v državah EU in Kanadi. Ne kaže se le v neenakosti znotraj razumne kakovosti življenja. Razteza se tudi na znaten delež revščine. Kljub temu da so ZDA po makropodatkih med najbogatejšimi državami na svetu, je revščina že od velike gospodarske krize 2008 razmeroma razširjena – čeprav se deleži skozi čas spremenjajo. Leta 2018 je 40 milijonov ljudi živelo v revščini, 18,5 milijonov v skrajni revščini in 5,3 milijonov v pogojih absolutne revščine tretjega sveta. Posebni poročevalec za ZDA na področju skrajne revščine je izrecno ocenil, da ameriške javne politike koristijo bogatim in povečujejo revščino (McFarland, 2018).

Od 80. let naprej se je bogastvo 0,5 % najbogatejših družin radikalno relativno povečalo (Kurtzleben, 2014), kar ni prispevalo le k družbeni neenakosti na ravni družin, temveč je vplivalo tudi na (ne)možnosti otrok celo za ohranjanje družbenoekonomskega statusa. Mlajše generacije Američanov imajo tako manj možnosti, da si ustvarijo že zmerno blaginjo. Pri tem je pomembna razlika med makro- in mikroblaginjo. Na makroravni je ekonomijo mogoče oceniti ugodno, hkrati pa ljudje v vsakdanjem življenju realno občutijo drugače. Ta razkorak se je še posebej oblikoval pod Bidnovim predsedovanjem, učinki politik za zmanjševanje tega razkoraka pa bi se lahko pokazale šele v petletnem obdobju (Furman, 2025).

Socialno geografske razlike so tudi zelo velike. Na primer, mediana zaslužka v ZDA se je leta 2005 gibala med 36.948 dolarji v Washingtonu in 21.472 dolarji v Montani (American Human Development Project, 2008). Po podatkih ameriškega poročila o človekovem razvoju 2008/2009 (American Human Development Project, 2008) je povprečni dohodek v zgornji petini ameriških gospodinjstev leta 2006 znašal 168.170 dolarjev – skoraj petnajstkrat več od povprečnega dohodka najnižje petine s povprečnim dohodkom

11.352 dolarjev; medtem ko je imel zgornji 1 % gospodinjstev v lasti celotno tretjino ameriškega premoženja, gospodinjstva v zgornjih 10 % dohodkovne porazdelitve pa več kot 71 % premoženja. Hkrati so imeli tisti iz najnižjega 60-odstotnega razreda v lasti le 4 % premoženja.

Rasne oziroma etnične razlike so očitne. Družbene neenakosti se celo povečujejo tudi glede na dohodek gospodinjstev, razlike med etničnimi skupinami pa so velike. Podatki iz leta 2022 kažejo, da je največ ljudi (okrog 25 %), ki živijo pod pragom revščine, med ameriškimi Indijanci in staroselci na Aljaski, medtem ko je delež ljudi v takšnem položaju 8,6 % med belci (brez Hispanoameričanov) in Azijci (Statista, 2023c). Rasne neenakosti se izrazno kažejo tudi v dolgovih (Levey, 2022; Kochhar in Moslimani, 2023) in zdravju (Hatfield et al., 2023).

Zelo povedni so podatki o življenjski dobi. Azijci so tako npr. po podatkih, objavljenih leta 2008 (American Human Development Project, 2008), v povprečju živeli 83,6 leta (Azijke 88,8 leta), medtem ko so Afroameričani v povprečju živeli 69,4 leta (Afroameričanke 76,3 leta).

V času covida-19 se je pričakovana življenjska doba začasno radikalno zmanjšala (mnogo bolj kot v drugih bogatih državah) (Paglino in Elo, 2025). Pri tem je bil padec v pričakovani življenjski dobi zelo različen med rasami – pri ameriških Indijancih in domorodcih na Aljaski se je v času pandemije v povprečju zmanjšala kar za 6,6 leta pri latinskoameriških prebivalcih za 4,2 leta in pri črncih 4,0 leta (Hill in Artiga, 2023). V zadnjih letih pa se spet vrača na stanje pred pandemijo (macrotrends, b. d.). Med pandemijo je bila smrtnost večja med Američani, ki so bili rojeni izven ZDA, kot med Američani, rojenimi v ZDA (Paglino in Elo, 2025).

Raziskave so podrobneje pokazale, kaj točno vpliva na rasne razlike v pričakovani **življenjski** dobi. Ključni dejavniki so: razlike v zdravstvenem zavarovanju in dostop do zdravstva, socialni in ekonomski dejavniki in zdravstvena obnašanja, ki koreninijo v strukturnem in sistemskem rasizmu ter diskriminaciji (Hill in Artiga, 2023).

Povezava med položajem posameznika v družbeni strukturi in socialnimi nemiri odraža nekatere globoke družbene razkole in konflikte v ameriški družbi.

V dvajsetem stoletju so bili družbeni konflikti po obsegu veliko večji kot v drugih zahodnoevropskih državah, vključno z Združenim kraljestvom (Waddington, 1992: 52). V obdobju 1943–1990 so družbeni konflikti izražali medrasne konflikte med belci in črnci, ki so vključevali tekmovanje pri

zadovoljevanju osnovnih potreb (npr. zaposlitev, stanovanje), pozneje (zlasti od sredine do konca šestdesetih let) pa so vključevali spopade med črnci in izvajalci družbenega nadzora (Waddington, 1992: 72). Čeprav bi slednje lahko razlagali tudi kot nemire, ki temeljijo na relativni prikrajšanosti, ne gre spregledati tudi uporov proti rasno pristranskim policijskim praksam (zlorabam policije in napakam kazenskopravnega sistema) in (kot leta 1968) proti političnemu umoru črnkega voditelja Dr. Martina Luthra Kinga mlajšega.

Medtem ko so v prejšnjem obdobju protesti izhajali iz socialne prikrajšanosti, je leta 1960 »pomanjkanje socialnih reform po protestih za državljanske pravice povzročilo podoben občutek prikrajšanosti« (Waddington, 1992: 73). Dva glavna vala mestnih nemirov v Ameriki (od leta 1900 do 1943 in od sredine do konca šestdesetih let 20. stoletja) sta bila tesno povezana z vzorci migracij v Ameriko in migracijami etničnih manjšin znotraj Amerike, ki so jih povzročili gospodarski dejavniki. Podobno so se lokalni migracijski vzorci odražali tudi v nemirih leta 1990. V devetdesetih letih prejšnjega stoletja smo bili priča več različnim medrasnim konfliktom, npr. med hasidskimi Judi in črnci v Brooklynu leta 1991.

Izmed vseh družbenih skupin so bili črnci (imenovani tudi Afroameričani) najbolj prikrajšani (Lopez in Moslimani, 2024; Moslimani et al., 2024). Zato ni slučaj, da so bili prekomerno zastopani v največjih mestnih neredih Amerike 20. stoletja. In vendar so nemiri (npr. kalifornijsko gibanje »Samo angleščina«, napadi črncev na azijske lastnike trgovin in nemiri leta 1991, v katerih so sodelovali predvsem belci) pokazali, da nekaterih družbenih skupin k protestnemu vedenju ne sili »rasa«, temveč položaj v družbeni strukturi.

Kljub vsemu ekstremne in še rastoče družbene neenakosti niso našle mesta v prevladujočem političnem govoru. Šele družbeno gibanje s sloganom »Mi smo 99 %« je ta ameriški družbeni problem jasno postavilo na javni dnevni red (Democracy Now!, 2020). To družbeno gibanje se je uprlo nepravilni neenakosti v okoliščinah mednarodne finančne in ekonomske krize, v katero je finančni sektor v neomejenem iskanju profita pahnil družbo. Morda se je nekaj časa zdelo, da gibanje proti Wall Streetu ponuja tretjo alternativo, da je združilo ljudi, ki so se zavedali, da »v Washingtonu ne pride do sprememb zato, ker interesi korporacij tako nadzorujejo politike, in da je prav to temeljna kriza v tej državi« (Democracy Now!, 2011a). Vendar ta pogled ni dozorel niti v ideološkoprogramski niti političnoorganizacijski obliki. Pomembnih učinkov tega gibanja na prevladujočo politiko tako ni bilo.

Novejši valovi protestov v ZDA so pokazali tudi naraščajočo bipolarno mobilizacijo državljanov. Na eni strani je »Gibanje čajank« (Tea Party) pritislo na nadaljnjo gospodarsko liberalizacijo in je podpiralo zakonske omejitve kolektivnih pogajanj. Paradoksalno je, da Gibanje čajank (tako kot tudi druge stranke ne) ni predlagalo alternativne rešitve za gospodarsko krizo, ki so jo povzročili deregulacija, privatizacija in vladavina korporacij. Nasprotno, zavzela se je za nadaljnjo deregulacijo in nadaljnje uničevanje javne sfere (Klemp, 2010; Democracy Now!, 2011b).

Nasprotno pa so sindikalni protesti, ki so se od Wisconsina širili po ZDA, pokazali, da se državljani lahko uprejo tako skrajnim politikam prostega trga kot tudi nedemokratični politiki (Democracy Now!, 2011c; Edwards in Brennan, 2011).

Leta 2023 so ponovno močno narasli delavski protesti (Desilver, 2024), pojavili so se tudi protesti proti ukinjanju dostopa do abortusa, v letu 2024, 2025 in na začetku 2026 pa se močno krepijo protesti proti mnogoterim avtokratskim Trumpovim ukrepom doma in proti njegovi zunanji politiki (Carnegie Endowment, b. d.). Med temi so npr. protesti proti imigrantski politiki, proti množičnemu odpušcanju zaposlenih v zvezni administraciji, proti napadom na pravice transspolnih, proti odvzemanju financiranja in delovnih mest na področju zdravstva, znanosti in drugih agencij na raziskovalnem področju, proti Trumpovim pritiskom na lokalne politike v Teksasu, da spremenijo volilno geometrijo v korist republikancev; proti racijam oboroženih, zamaskiranih in uradno neoznačenih pripadnikov Zvezne agencije za priseljevanje in carino (Immigration and Customs Enforcement, ICE) in njihovi brezpravni obravnavi imigrantov brez dokumentov v številnih mestih po ZDA – še posebej po uboju ženske v Minneapolisu in dveh oseb v Portlandu januarja 2026 (Baumhardt in Shumway, 2026; Politico, 2026a; Santana, 2026).

Družbena neenakost spolov

Običajno se zanemarja dejstvo, da so bili odnosi med spoloma v ameriških kulturah pogosto bolj uravnoteženi in manj hierarhični kot v Evropi, saj so dopuščali »več možnosti za politično moč žensk, matrifokalne družine, ženske obredne voditeljice ter čaščenje bogov in boginj« (Hulsether, 2007: 22–23). Ker liberalni temelji ameriške družbe in politike niso bili občutljivi na spol, so se morale ženske kot družbena manjšina boriti za enako obravnavo in enake možnosti na drugih temeljih.

Tradicionalne družbene in ženske (samo)zaznave so se ohranjale. Večina gospodinjstvih opravil in tudi skrb za otroke doma sta kljub skromnemu trendu »delitve dela« v zasebni sferi ostali predvsem v pristojnosti žensk (Keith in Malone, 2005). Kljub temu je nova dinamika materialnega življenja, ki jo je prinesla nova (množična) tržna kultura, vplivala na življenje žensk, zlasti z vzorcem porabe večine tedenskega denarja za živila v supermarketu med tedenskim samopostrežnim nakupovanjem na enem mestu in s spremembo prevladujočih prehranjevalnih navad.

V gospodarstvu so ženske tradicionalno manj finančno vrednotene kot moški. Podatki kažejo, da so plače žensk v 60. letih prejšnjega stoletja dosegale okrog 60 % plač moških, do 2010 so zrasle na nekaj manj kot 80 % plač moških, leta 2024 pa so ženske zaslužile 85 % plač moških (Kurtzleben, 2014). Američani menijo, da so razlogi za razlike med plačami moških in žensk odnos delodajalcev (s tem se strinja 80 % Američanov), drugačne odločitve žensk v primerjavi z moškimi pri usklajevanju dela in družinskih obveznosti (75 % Američanov) in da ženske delajo na delovnih mestih, ki so slabše plačana (69 %) (Fry in Aragao, 2025).

Ženskam je bila dolgo časa dodeljena kvazipolitična vloga – vloga vzgojiteljic pri socializaciji dečkov v državljanske vrline, da bi lahko postali »patriotski otroci« in »moški republike« (Siemers, 2010: 30–31). O tem poroča tudi Kerber (1986) v poglavju Republikanska mater (Republican Mother).

Zgodovina bojev za pravice žensk je dolga zgodovina uspehov in porazov za vse ženske in ženske glede na posebne družbene oznake, še posebej rasne, vključuje pa tudi kar nekaj korakov vnazaj (National Archives, b. d.-a; National Women's History Alliance, b. d.). V zadnjem času je zelo odmeven primer takšnega nazadovanja odločitev vrhovnega sodišča leta 2022, da ustava ZDA ne zagotavlja nobene pravice do abortusa; s tem je tovrstno odločanje ponovno prepustil zveznim državam samim (National Women's History Alliance, b. d.). Glede na spolno sestavo sodišč kot tudi predstavniških teles v ZDA lahko rečemo, da o za ženskah zelo pomembnih vprašanjih odločajo moški – tako kot tudi sicer moški odločajo o vseh družbenih in političnih temah (CAWP, b. d.-a).

Rojevanje in antifeminizem. Ob ponovni oživitvi pričakovanja, da naj bi ženske rojevale več otrok, se ta vloga žensk povezuje z retradicionalizacijo pričakovanj glede vloge žensk nasploh. Navkljub preteklemu povečevanju deleža žensk v delovno aktivnem prebivalstvu, ZDA niso razvile podpornih politik, ki bi bile primerljive s politikami v evropskih državah (Gault et al.,

2014). Povprečni porodniški dopust v ZDA je 10 tednov; od tega je 10 dni plačanih prek bolniške, 12 dni iz naslova »osebni čas« (personal time), ostalo pa je neplačano (Zero to Three, 2025). Vse ženske pa si zaradi finančnih razlogov ne morejo privoščiti niti tolikšne odsotnosti z dela.

Ženske v politiki. Zgodnji začetek razvoja nestrankarskih prostovoljnih organizacij je ženskam omogočil vstop v javni prostor še pred pridobitvijo volilne pravice. Pri učenju z delom so bile večinoma bele, visoko izobražene ženske iz srednjega razreda tiste, ki so obvladale politične metode in lobirale za zakonodajo v korist države blaginje, hkrati pa obravnavale posebne probleme neenakosti med spoloma. Na poti v javno življenje so se ženske učile političnih veščin tudi kot duhovne voditeljice in udeleženke (strankarskih) amaterskih klubov v šestdesetih letih.

V zgodovini najdemo več prelomnic v političnem uveljavljanju žensk (CAWP, b. d.-b; b. d.-c). Najvišji položaji, ki so jih doslej dosegle v politični eliti, so bili: prva ženska v predsedniškem kabinetu (Frances Perkins leta 1933), prva ženska, imenovana za predsedniško kandidatko na nacionalni konvenciji (Margaret Chase Smith leta 1964), prva ženska na vrhovnem sodišču (Sandra Day O'Connor leta 1981), prva ženska na nacionalni listi ene od velikih strank (Geraldine A. Ferraro leta 1984) in prva ženska na čelu kongresa (Nancy Pelosi leta 2007). Črнке so začele vstopati v visoko politiko s približno 40-letnim zamikom. Prva temnopolta ženska je bila izvoljena v kongres leta 1968 (Shirley Chisholm). Kljub začetni realni možnosti zmage na nacionalni nominaciji in na volitvah leta 2008, je bila na koncu bela predsedniška kandidatka (Hillary Clinton) neuspešna. V zadnjem Bidnovem mandatu je bila podpredsednica ZDA temnopolta Kamala Harris, ki je kasneje neuspešno kandidirala na predsedniških volitvah 2024. Tudi analiza razmerij med moškimi in ženskami na volitvah, ki so na različnih ravneh oblasti potekale leta 2024, kaže na težnjo ohranjanja disparitete med ženskami in moškimi v političnem predstavništvu ZDA (CAWP, b. d.-c; b. d.-d; Dittmar, 2025).

Posebno zanimiv kazalnik žensk v politiki je tudi uveljavljanje žensk na ravni institucije predsednika ZDA. Napoved Victorie Woodhull z dne 2. aprila 1870, da bo kandidirala za predsednico ZDA, ni pomenila le pomembnega mejnika v zgodovini feminizma, saj je pol stoletja pred razširitvijo volilne pravice na ženske simbolično izzvala tradicionalizem, temveč služi tudi kot opomin na dejstvo, da ZDA doslej niso imele nobene predsednice. Ženske v Beli hiši so bile zastopane le kot predsednikove žene. Tudi v tej vlogi so večinoma nastopale kot žene in matere, ki so skrbale za družino in podpirale

svoje može, medtem ko so njihovi možje opravljali pomembna javna uradniška dela – npr. žena Lyndona Johnsona Claudia Alta ('Lady Bird') Taylor. Kljub temu so si morda pridobile priljubljenost s svojim osebnim slogom, npr. žena predsednika Calvina Coolidgea Grace Anna Goodhue in žena Johna Kennedyja Jacqueline Bouvier.

Eleanor Roosevelt, Franklinova žena, je morda prva dama, ki je »začela spodbujati žensko agendo in ženski nadzor nad agendo« (McJinsey, 2000: 152). A čeprav je vodila kampanje za vstop žensk v javno sfero (npr. za pravico žensk do sodelovanja v poroti), je ostala precej skromna, socialna feministka – osredotočena na kampanje za izboljšanje izbranih politik, povezanih s higieno, stanovanji, rekreacijo, blaginjo mladih, pravicami delavcev in varstvom potrošnikov. Njeno stalno poudarjanje primarne vloge matere pri vzgoji otrok se je mešalo z njenimi navdušenimi dejavnostmi za nekatere manjše korake v korist enakih pravic in mobilizacijo žensk v civilne skupine, klube in druge organizacije, ki podpirajo državljansko vzgojo žensk.

Šele sredi devetdesetih let je žena predsedniškega kandidata in predsednikova žena prevzela drznejšo politično podjetniško vlogo. Hillary Rodham Clinton, ki jo običajno prikazujejo kot prvo feministično prvo damo in polarizirajočo politično osebnost, je njen mož predsednik Clinton 25. januarja 1993 celo imenoval za predsednico delovne skupine za nacionalno reformo zdravstvenega varstva. Slednje je sprožilo ostre kritike, da ni obravnavana kot zvezna uslužbenka, a da bi zanjo vendarle morale tudi veljati takšne omejitve glede navzkrižja interesov, kot veljajo za zvezne uslužbenke. Na to je posebej opozoril tudi Walden (1996) v poglavju Konflikt interesov prve dame (The First Lady's Conflict of Interest). Kandidatura Hillary Rodham Clinton za demokratsko predsedniško kandidatko leta 2008, ko je opravljala funkcijo senatorke, ni bila presenečenje. Predsedniško tekmo je izgubila. V novjšem času izstopa vloga Melanije Trump – soproge Donalda Trumpa. Po eni strani izstopa po osebni interpretaciji in izbiri aktivnosti v vlogi prve dame. Po drugi strani pa (predvsem v času drugega Trumpovega mandata) izstopa po izjemnem lastnem podjetniškem razvoju, saj mediji glasno opozarjajo na mnogotere načine zasebnega bogatenja Trumpa in Trumpove družine.

Dejavniki vključenosti žensk v politiko. Odgovor na vprašanje, kaj vpliva na prisotnost žensk v politiki, je kompleksen. In vendar kaže izpostaviti nekaj dejavnikov, na katere je mogoče vplivati.

Zakonodaja. Kljub temu da je bilo ustavno dopolnilo o enakih pravicah, ki določa, da »enakosti pravic pred zakonom ne smejo zanikati ali omejiti ne

ZDA niti katerakoli država zaradi spola«, prvič pripravljen leta 1923 in predstavljen v vseh naslednjih kongresih, sta ga šele leta 1972 sprejela tako senat kot predstavniški dom, v procesu ratifikacije v zveznih državah pa je imel težave (Stevens, 2007: 27). Gibanje za spremembo zakona o enakih pravicah je po letu 1982 izgubilo zagon, deloma zaradi učinkovitega nasprotovanja (Mansbridge, 2006: 33, 42). Nadomestilo ga je pridobivanje novih vidikov enakosti spolov s sodbami sodišča (razlaga zakona o enakem plačilu iz leta 1963 in zakona o državljanskih pravicah iz leta 1964). V obdobju od leta 1789 je bilo med člani kongresa le 2 % žensk, v obdobju od leta 1922 do 2006 pa je v senatu delovalo le 33 žensk (CAWP, b. d.-b). V predstavniškem domu je trenutno 16,8 % predstavnic (zelo podoben delež kot v Boliviji, Salvadorju, Gabonu in Panami) – precej manj kot na primer v primerljivi bogati regiji nordijskih držav (v povprečju 41,4 % v enojnem/nížjem domu) in manj kot v svetovnem povprečju v enodomnem predstavniškem telesu oziroma v spo-
dnjem domu, ki znaša 18,5 % (Inter-Parliamentary Union, b. d.-a, b. d.-b).

Vrednote in stališča. Do nedavnega si večina volivcev npr. ni znala predstavljati ženske kot predsednice ZDA. Šele med predsedniško kampanjo Hillary Clinton leta 2008 so ankete prvič pokazale, da spol za mnoge državljane ni več ovira pri glasovanju za kandidatko. Prav tako je pomemben dejavnik tudi politična kultura žensk, ki se v manjši meri odločajo za vstop v tekmovanje za politične položaje. Pri krepitvi politične samozvesti in aktivnosti žensk je pomembna organizirana politična socializacija žensk (Abrams et al., 2019). Nekateri raziskovalci so napovedali daljnosežen vpliv novega množičnega gibanja žensk v okviru demokratske stranke (Hais in Winograd, 2020), kar pa se do sedaj ni potrdilo.

Množični mediji tradicionalno širijo pristranske podobe žensk, kar ne spodbuja prisotnosti žensk v politiki. V filmih so bile ženske sprva prikazane celo kot otroci – lepe, a nesposobne izražati samostojne želje in mnenja. Celó v novejših filmih so se temnopolti igralci začeli pojavljati kot predsedniki ZDA (v izmišljenih zgodbah) pred belimi igralkami. Ko ženska v nadaljevan-
ki Hiša iz kart postane predsednica ZDA, se to zgodi v okoliščinah skrajno krutega ravnavnja sociopatske ženske.

Protifeministični reakcionarni zasuk pri obravnavi vloge in podobe žensk. V ZDA se krepi gibanje za uveljavljanje tradicionalne vloge žensk v družbi. Ženske naj bi bile doma in skrbele za družino, se z veseljem podre-
jale možu, ki z delom preživlja družino. Obnavljanje tradicionalnih dru-
žinskih vrednot se povezuje tudi s poudarjanjem spoštovanja krščanskih

religijskih zapovedi. Ta trend promovirajo tudi vplivneži (pogosto tudi ženske) (ENDEVR, 2026). Del žensk zagovarja tudi Trumpove javne politike, ki sicer škodujejo ženskam in družinam (Haider, 2026).

Protifeministični reakcionarni zasuk pa je viden tudi v spletnih socialnih omrežjih. Viden je v rastoči »manosferi« na spletu, ki propagira tradicionalno vlogo ženske (Choa, 2026). Ženska naj bi se namreč podrejala moškemu/ možu, prepuščala odločitve njemu in se posvečala predvsem zasebnemu delu v okviru družine. Prav tako pa tudi ženske na socialnih omrežjih promovirajo tradicionalno vlogo žensk in objavljajo svoje prakticiranje življenja tradicionalnih žensk (tradwives) (Scott in Day, 2025).

Zanimivo je, da se poleg ponovnega uveljavljanja tradicionalne vloge žensk (tradicionalnih žena/tradwives) v medijih uveljavlja tudi poseben lik žensk, ki so bogate oziroma so poročene z bogatimi mošmi in ki sledijo določenim estetskim standardom, npr. Trumpov »idealni« Mar-a-Lago-face, ki mu sledijo ženske v Trumpovi neposredni okolici in v gibanju MAGA (*Make America Great Again*/naredimo Ameriko spet veliko) (Demopoulos, 2025). Slednje naj bi simboliziralo status MAGA. Gre za trend v letih 2025/2026, namreč trend uporabe pretiranih kozmetičnih postopkov za napolnjevanje ustnic, botoksa in ustvarjanja gladke kože. Trumpovi soprogi Melaniji Trump pripisujejo poseben simbolni status zgornjega razreda belih konservativcev, ki je pogosto poudarjen z luksuznimi predmeti, kot so npr. diamanti in dizajnerska moda. Poleg tega pa Melanija Trump, nekdanja manekenka, izstopa po svojih modnih oziroma estetskih izbirah, prepoznavne prezenze in (samo)predstavitve v dokumentarcu Melanija. Nekateri ji namreč pripisujejo, da je prototip neoreakcionarne ženske, ki olepšuje soprogov fašizem (LaChance, 2026). Medtem Melanija Trump opisuje sebe kot vizionarko, ki se ukvarja z mnogoterimi dejavnostmi v domačem in poslovnem okolju ter na področju filantropije (Reeve, 2026).

Selekcija kandidatov za politične funkcije. Poseben dejavnik je politika selekcije kandidatov, kjer veliko vlogo igra politično financiranje. Ne gre torej le za to, da se ženske v manjši meri kot moški odločajo za vstop v institucionalno politiko, temveč imajo manjše možnosti kot moški za preboj skozi celoten postopek izbire kandidatov (Thomsen in King, 2020). Susan Carroll (VOA News, 2009) poudarja, da imajo t. i. »vratarji« v postopku izbire kandidatov velik vpliv na (ne)izbiro kandidat. Tak vpliv imajo, ker ne namenjajo sredstev manj uspešnim kandidatom od že izvoljenih članov kongresa – večinoma so to moški (kar 90 % jih je ponovno izvoljenih).

Kritični pomen družine. Družbeni položaj žensk, kot tudi položaj drugih družbenih manjšin glede na raso in spolno usmerjenost, je zelo opredeljen z njihovim položajem v družini. Ne nazadnje, v ZDA so, zgodovinsko gledano, državljanstvo, rasne kategorizacije, regulacijo seksualnosti in biološko reprodukcijo opredeljevali prek zakonov o porokah (Stratch, 2016).

Ženske v ZDA imajo boljše možnosti za svoje uveljavljanje v ekonomiji in politiki, če imajo ustrezno podporo v družini. Pri tem ne gre le za vrednote, povezane s pojmovanjem družine in vloge žensk v njej, temveč za ekonomsko in politično moč posamezne družine. Med sedmimi najbogatejšimi ženskami na svetu leta 2024 so dedinje izjemno bogatih podjetniških družin (npr. Koch, Walton, Mars) z izjemo soustanoviteljice Amazona (Kuvera, 2024). V politiki pa bogastvo in tradicija političnega udejstvovanja družine ravno tako lahko pomaga ženski do visokih političnih položajev (npr. soproga Nancy Pelosi je podjetnik, njen oče pa je bil politik). Mlade podjetne ženske (Alund, 2023), ki si v novejšem času same ustvarjajo bogastvo v ZDA, pogosto delujejo na področju UI, software-a, različnih storitev prek spleta, kozmetike in glasbe. V politiki so še vedno zelo odvisne od denarja morebitne bogate družine in ali od denarja, ki ga morajo drugače zbrati za kandidiranje na volitvah.

Prav družina je v osrčju konservativne politike in religijskih vrednot, ki vplivajo na dinamiko družbenega in tudi političnega položaja žensk. Tudi sicer je bila družina tradicionalno pomembna sestavina kulturne vojne med liberalci in konservativci (Stratch, 2016). Izvajanje Projekta 2025 danes krepi konservativizem na področju družinskih in reproduktivnih pravic. Do januarja 2026 je bilo izpolnjenih ali v procesu izvajanja že 53% ciljev Projekta 2025 na področju reproduktivnih pravic (Reproductive Freedom for All, 2026a).

Družbenoekonomske razlike med družbenimi skupinami in rasizem

Družbena izključenost različnih družbenih skupin, vključno s sužnji, ženskami, nekaterimi etničnimi in rasnimi skupinami ter domorodnim prebivalstvom, je pomemben družbeni vidik ameriške družbe in politike. Nekatere tradicionalno marginalne družbene skupine so še danes socialno izključene na različnih področjih. To še posebej velja za skupine, pri katerih se različni vidiki družbene marginalnosti prekrivajo.

Waddington (1992: 55) ocenjuje, da se je 91 % od 9,8 milijona ameriških črncev, ki so na prelomu iz 19. v 20. stoletje živeli na jugu, okoli leta 1910 začelo seliti na sever zaradi propada bombažne industrije, razvoja sintetičnih vlaken, poplav in opustošenja pridelka na eni strani ter povpraševanja po delovni sili med prvo in drugo svetovno vojno na drugi strani. Toda naraščajoča brezposelnost in revščina v petdesetih in šestdesetih letih prejšnjega stoletja sta ponovno prizadeli temnopolte Američane. Ker so jih (pred letom 1933) uporabljali kot nadomestno delovno silo v sporih z belimi delavci, so postali tarče formalnega in neformalnega nasprotovanja črnskim migracijam. Po sprejetju Zakona o nacionalni industrijski obnovi (National Industrial Recovery Act) leta 1933, ki je prepovedal zlorabo poceni črnske delovne sile za zniževanje plač belih delavcev, so bili ameriški kapitalisti prisiljeni zaposlovati poceni tujo delovno silo. Od šestdesetih let 20. stoletja dalje so se črnici znašli pod vse večjo konkurenco zakonitih in nezakonitih priseljencev (zlasti Azijcev in Latinoameričanov). Že pred tem časom pa so bili črnici skoncentrirani v revnih mestnih območjih, iz katerih se je beli srednji razred selil v nastajajoča bela bogatejša predmestja in za seboj puščal upadajočo socialno varnost, slabe zdravstvene in javne storitve (vključno z izobraževanjem). Dolgoročno gledano, glavni socialni problem črncev ostajajo slaba izobrazba ter pomanjkanje ustreznih znanj in spretnosti.

Od 90. let prejšnjega stoletja dalje se rasna sestava ZDA dinamično spreminja. Hitro raste delež Latinoameričanov, trenutno še vedno največji delež belcev pa se manjša (Population Reference Bureau, b. d.).

Skrajne družbene neenakosti in politične neenakosti

Državljeni se pri politični mobilizaciji soočajo z ovirami, ki presegajo pomanjkanje interesa za politiko. Politologi že več desetletji opozarjajo, da se družbenoekonomske (razredne) pristranskosti v politični udeležbi večajo. Skrajne in zelo izrazite neenakosti v politični udeležbi v ameriški politiki imajo pomembne posledice za naravo državlanskega udejstvovanja v Ameriki (Schlozman et al., 1995; Verba et al., 1995).

Odbor Ameriškega politološkega združenja za državljansko izobraževanje in udejstvovanje (The American Political Science Association Sandin Committee on Čavić Education and Engagement) je že pred leti opozorilo, da se neenakosti v udeležbi državljanov v politiki večajo. Še posebej so izstopale

velike razlike v državljansem angažiranju med bogatimi in revnimi, kar je že začelo ogrožati demokracijo (Macedo et al., 2005).

Politična udeležba je razslojena glede na različne družbene razsežnosti, večinoma glede na družbeni razred, a tudi glede na spol, raso in etnično pripadnost (Schlozman et al., 2004). Ne gre le za to, da si finančne stroške organizacijske podpore lahko privoščijo le premožni in dobro izobraženi (Schlozman et al., 2004: 22), gre tudi za to, da imajo premožnejši in bolje izobraženi tudi bolj razvita znanja, socialne mreže in položaje za pridobivanje informacij. V zadnjem času neenakosti pri uporabi računalnikov in dostopu do spleta ne izražajo le že prej dosežene ravni rasne, etnične in socialnoekonomske razslojenosti, temveč še dodatno vplivajo na neenakost političnega glasu. Družboslovci že nekaj desetletij opozarjajo, da premajhna zastopanost nekaterih družbenih skupin v ameriški politiki (zlasti žensk, Latinoameričanov, Afroameričanov in ameriških staroselcev) ogroža enako varstvo interesov (gl. npr. Burns et al., 2001; Bartels et al., 2007).

Zelo velike družbene neenakosti se v politiko prevajajo tudi tako, da pripadnike nekaterih družbenih skupin (npr. delavstva) v političnem sistemu zelo redko najdemo. Hkrati so nekatere družbene skupine izrazito politično nadreprezentirane. V ameriškem sistemu so kandidiranje za politične funkcije in procesi, povezani s tem, finančno in časovno zelo zahtevni. Čeprav se, zgodovinsko gledano, predstavništvo nekaterih družbenih skupin izboljšuje, to ne velja za delavstvo (Carnes, 2018: 6).

Še posebej v času Trumpovega predsedniškega mandata so se superbogati tehnološki mogotci (skoraj vsi moški) tudi neposredno pozicionirali na oblastne položaje (Freedland, 2025; Mooney, 2025). S tem se je prepletlo superbogastvo izrazite družbene manjšine z izjemno neposredno politično močjo, s katero družbena manjšina upravlja življenje velike večine ljudi v ZDA, vpliva pa tudi na ljudi v drugih delih sveta. Hkrati je ta družbena manjšina skrajno odtujena. Živi ločeno od drugih delov družbe – v fizično ločenih in zavarovanih bivališčih, otroke pošiljajo v ločene šole, za zdravje skrbijo s svojim zdravstvenim sistemom ali si celo plačujejo lastne zdravniške ekipe in laboratorije; družijo se pretežno z ljudmi, ki so s svojim načinom življenja ravno tako ločeni od večine družbe. Superbogati kopičijo bogastvo v okviru superbogatih družin, ki njihovim otrokom zagotavljajo bistveno drugačne začetne družbene podlage in drugačne življenjske poti, kot so jih deležni otroci velike večine Američanov.

(Ne)svoboda posameznikove politične izbire, strankarstvo in problem neenakega političnega predstavništva

Svoboda posameznikove izbire

Novonastajajoči sistem vladavine v drugi polovici 18. stoletja je bil priložnost za uresničenje ideala prosvetljenske politične moči – oblikovati nov sistem vladavine, ki bi od vsega začetka temeljil na idealu posameznika kot osnovne enote politične družbe in na omejevanju oblasti in nasprotovanju vpletanja države v dejavnost posameznika (McClelland, 1998).

Svoboda kot ključna liberalna vrednota (dobro po sebi) je v jedru ameriške tradicije. V zgodnjih fazah oblikovanja nacionalne oblasti je bila oblast šibka – težila je k svobodi na račun reda (Janda et al., 1992: 101).

V politiki se je svoboda uveljavila kot svoboda izbire na političnem trgu po zgledu ekonomskega trga, kjer racionalni posameznik maksimira svoj interes (profit). To pojmovanje je, ob upoštevanju pluralizma interesnih skupin in političnih idej, tlakovalo pot ameriški teoretizaciji pluralistične demokracije.

Politične stranke

Politične stranke so politične institucije, ki igrajo pomembno vlogo na političnem trgu v modernih demokracijah. In vendar politične stranke v ameriški ustavi sprva niso bile niti omenjene.

V času oblikovanja ustave moderne stranke niti niso obstajale. Oblikovale so se v procesu kristaliziranja zgodovinskih političnih razcepov. Šele potem je bilo sprejeto 12. ustavno dopolnilo, ki je stranke priznalo posredno. Z amandmajem so bile namreč volitve predsednika in podpredsednika v elektorskem kolegiju ločene. Ta postopkovna sprememba pa je priznala vlogo strankarskih privrženosti v volilnih procesih.

Strankarske organizacije so se v kompleksnem institucionalnem sistemu z razdrobljenimi vladami oblikovale kot relativno decentralizirane organizacije. S tem se je zmanjšala verjetnost, da bi stranke spodbudile več antagonizma v množični javnosti (Ware, 2006: 273). Navkljub ohranjanju skoraj

nespremenjenega ustavnega sistema pa so se v zadnjem času vendarle okrepile težnje oblikovanja nacionalnih strank.

Ta težnja pa gre z roko v roki s težnjo velikega zmanjševanja identifikacije s strankami. Po letu 2000 je identifikacija državljanov z republikanci padla s 37 % na 27 %, z demokrati s 34 % na 27 %, delež strankarsko neodvisnih pa se je skladno s tem povečal na 43 % (Smith J., 2025). Medtem ko se stranke »nacionalizirajo« in postajajo finančno in interesno tesno prepletene z izrazito manjšino skrajno bogatih, izgubljajo temeljno funkcijo demokratičnega političnega predstavništva.

Prvotna državotvorna vloga strank

Predhodnice sodobnih strank so nastale kot akterji v političnih sporih o naravi in delovanju nove državne ureditve. Ključni politični razcepi so namreč vključevali tako tekmovalje med patrioti in lojalisti v okviru boja za neodvisnost od britanske kolonialne metropole kot tudi tekmovalje med federalisti in antifederalisti.

Teoretična utemeljitev političnih strank je z zamikom sledila praktičnemu razvoju strank. Stranke so bile pravno regulirane šele v 19. stoletju. Od začetka 20. stoletja naprej so različne ravni političnega sistema posegale na področje organizacijskih in volilnih značilnosti strank z obsežnimi pravnimi regulacijami. Zato je to pravno področje zelo razdrobljeno.

Kljub temu da politične stranke niso bile vključene v ustavni sistem in so veljale za bolj ali manj začasne pojave pri eksperimentiranju z novim sistemom vladavine, so imele zelo pomembno vlogo kot dejavniki porajajoče se demokracije. V praksi se je ustanovitev republike prekrivala z ustanovitvijo nove politične institucije – politične stranke. Ameriška demokracija je bila tako od začetka 19. stoletja dalje dejansko strankarska demokracija. Ob upoštevanju federalne sestave ZDA pa lahko ugotovimo, da v praksi obstaja več strankarskih sistemov. Še posebej v novejšem času, ko glavni dve politični stranki v večji meri težita k vertikalno povezani organizaciji, je za stranke velik izziv usklajevanje nastopov v različnih kontekstih zveznih držav.

Eksperimentalna narava ameriškega političnega sistema in njegov pragmatizem sta v začetnem razvoju omogočila razreševanje problema pomankljive povezave med volivci in nosilci političnih funkcij. Po eni strani so politične stranke oblikovale politične institucije ameriškega političnega sistema, po drugi strani pa so institucije političnega sistema sooblikovale politične stranke v ZDA (Karol, 2016).

Negativni prizvok strankarstva

Volivci pogosto menijo, da so politične stranke v ZDA ustavna kategorija. Čeprav različne frakcije in stranke sodelujejo pri delovanju ameriškega sistema predstaviške oblasti že od njegovega embrionalnega obdobja, so politične stranke omenjene v ustavi le posredno. Še več, frakcije so bile sprva pretežno negativno vrednotene. Tako federalisti kot antifederalisti pa so oba izraza (frakcija, stranka) uporabljali kot sopomenki.

Obstaja več razlag, zakaj stranke niso bile izrecno vključene v ustavo. Včasih se to dejstvo razlaga kot posledica precej naivnih pričakovanj ustanovnih očetov, da bo novi sistem deloval zgolj na podlagi samoinformiranja in samonadzora posameznih državljanov. Pogostejše so bile negativne konotacije frakcij/strank opažene v političnofilozofskem diskurzu, zlasti v Madisonovi opredelitvi frakcije kot »množice državljanov, ki jih združuje in vodi neka skupna strast ali interes, ki je v nasprotju s pravicami drugih državljanov ali stalnim in skupnim interesom skupnosti« (Madison, 1787a: 118).

Madison je zaradi odpora do »škodljivosti« frakcij analiziral možnosti reševanja tega praktično že obstoječega pojava. Eden od načinov za doseg tega cilja je bil v odpravljanju njegovih vzrokov, drugi pa v nadzorovanju njegovih učinkov. Ker bi odprava vzrokov pomenila bodisi uničenje svobode bodisi predpis, da morajo imeti vsi državljani enaka mnenja, enake strasti in enake interese, je bil ta način reševanja frakcij nesprejemljiv. To bi pomenilo odpravo svobode, ki je po Madisonovem mnenju »bistvena za politično življenje«. Drugi način je neizvedljiv, saj so »latentni vzroki za frakcije zasedjani v človekovi naravi«. Čeprav Madison najde različne specifične vzroke za frakcije, je poudaril, da je bil najpogostejši in najtrajnejši vir frakcij različna in neenakomerna razdelitev lastnine.

Tisti, ki imajo lastnino, in tisti, ki je nimajo, so v družbi vedno oblikovali različne interese. /.../ V civiliziranih narodih se po nujnosti pojavljajo zemljiški, proizvodni, trgovski in denarni interesi ter številni manjši interesi, ki jih delijo na različne razrede, te pa vodijo različna čustva in pogledi. (Madison, 1787a: 119).

Ker vzrokov frakcij ni mogoče odpraviti, je Madison menil, da je edina sprejemljiva rešitev iskanje sredstev za nadzor nad njihovimi učinki. Menil je, da je urejanje različnih vmešavajočih se interesov glavna naloga sodobne

zakonodaje ter da je duh strank in frakcij potreben v osnovnih in običajnih dejavnostih vlade.

Strankarsko predstavništvo

Politične stranke so sprva nastale iz rivalstva med politiki, zbranimi okoli Jeffersona in Madisona, ter politiki, zbranimi okoli Johna Adamsa in Alexandra Hamiltona. Hitro so se razvile v organizacijske nosilce za novačenje in spodbujanje kandidatov za javne funkcije. Stranke so podpirale posameznike, ki so bili na splošno naklonjeni stališčem določene stranke. Prav tako so stranke mobilizirale volivce v podporo kandidatom v volilnem procesu, za predstavitev alternativnih političnih stališč ter za združevanje in zastopanje interesov množičnih volivcev. Stranke so se postopoma razvile v kritično vez med družbo in politiko, med vladanimi in vladajočimi.

V praksi je bilo demokratično predstavništvo v veliki meri povezano s strankami kot dejavniki obveščanja in mobilizacije volivcev v okviru množičnega volilnega telesa. Za razliko od izkušenj v Evropi prvotno glavne stranke v ZDA niso razvile sistema članstva, ki bi plačevalo članarino. Lahko bi rekli, da so se člani strank v celoti »samoizbrali« (Ware: 2006: 271–272). Širše gledano, pa so ameriške stranke po svoji naravi interesne koalicije.

Organizacijske značilnosti strank

Strankarsko organiziranje v nastajajočih ZDA in kasneje je bilo pogosto povezano s pomembno vlogo bogatih posameznikov in družin ali s finančnimi malverzacijami (McSweeney in Zvesper, 1991). Slednje velja za zgodnje organiziranje v obliki odborov (caucus), korumpirane strankarske mašine in nato spet v obliki odborov s čedalje bolj odločilnim vplivom bogatih (družin), v zadnjem času pa superbogatih posameznikov. Predvsem v 19. stoletju in na začetku 20. stoletja so bile stranke pogostejše organizirane v urbanih centrih kot na podeželju, in sicer v obliki političnih mašin. Obvladovali so jih šefi, obkroženi s svojo tovarišijo, kot politične mašine, naoljene s koruptivnimi razmerji s politiko, lahko pa so tudi nadzorovale politiko mest in določene zvezne države (Katz, 2007: 105). Med izjeme v organizacijski tradiciji ameriških strank lahko uvrstimo strankarsko obliko, imenovano amaterski klubi, ki pa so bili elitistični v drugem smislu.

Ameriške stranke so v primerjavi z evropskimi razmeroma ohlapne koalicijske. Poleg tega je regulacija strank v večji meri določena na ravni zveznih držav. Zato je Katz (Katz, 2007: 101) pred dvajsetimi leti pisal, da po enem od možnih štetij obstaja kar 102 glavnih strank (50 neodvisnih republikanskih strank in 50 neodvisnih demokratskih strank in nacionalna republikanska ter nacionalna demokratska stranka). Po drugačnem štetju pa naj bi bilo na nacionalni ravni ZDA šest strank (in ne le dve), in sicer tri republikanske stranke (predsedniška/nacionalni odbor; senatna in kongresna) in podobno tri demokratske stranke.

In vendar je zvezna vlada sprejemala razne reforme, ki so vplivale na strankarstvo. Med njimi so bile reforme, ki so spodkopale izjemno koruptivno obliko strankarskega organiziranja – mašine. Zvezna oblast je npr. uvedla državni tisk glasovnic, državno organiziran sistem registracije volivcev, neposredne primarne volitve in državno regulacijo nekaterih političnih praks, ki so bile prej razumljene kot strankarske zadeve.

Toda danes med problematične značilnosti strankarskega organiziranja med drugim sodijo tudi volitve kandidatov, ki bodo tekmovali na volitvah v imenu stranke (primaries). Strankarske volitve kandidatov so bile vpejlane pred več kot sto leti, da bi demokratizirale imenovanje strankarskih kandidatov. In čeprav se na prvi pogled zdi, da gre za demokratični institut strankarskega delovanja, je v praksi problem, da se strankarskih volitev udeleži le majhen izbirnik ljudi – niti ne vsi pripadniki določene stranke (Troiano, 2024). Poleg tega strankarske volitve omogočajo, da imajo zelo bogati pretendenti za kandidiranje oziroma kandidati z obljubljeno finančno podporo bogatašev prednost pred tistimi, ki tega nimajo. Volilne kampanje so namreč zelo drage in se v zadnjem času še dodatno izjemno dražijo.

Od začetka 60. let do sredine 80. let je udeležba na volitvah nenehno padala – tako kot legitimnost sistema (zaupanje v vlado) (Fiorina, 1999). Strankarske lojalnosti so se ošibile, volilni proces pa se je vedno bolj osredotočal na kandidate. Večje poudarjanje posameznikov kot strank je prispevalo k spodkopavanju odgovornosti vlade. Izvoljeni uradniki so se vedno bolj navezovali na svoje volivce kot na svoje stranke. Slednje je še posebej po koncu 80. let vodilo k bolj avtonomnemu, individualiziranemu obnašanju na škodo sprejemanja zakonov (Stanley in Niemi, 2006).

Poleg tega se je v začetku sedemdesetih let prejšnjega stoletja zgodil preobrat v institucionalizaciji nacionalnih strank kot organizacij in v primarnem

usmerjanju pokroviteljstva prek Bele hiše (in ne prek predsednika nacionalne stranke). Strankarska politika se vedno bolj personalizira.

Hkrati se ameriške stranke vedno bolj nacionalizirajo (Abramowitz in Webster, 2016; Hopkins et al., 2022). Prihaja do težnje k oblikovanju nacionalnih strank brez sprememb ustavnega sistema. Politična pripadnost in ideologija na ravni lokalne oblasti sedaj čedalje bolj zrcalita nacionalno politično pripadnost in ideologijo.

Strankarska privrženost volivcev, ki jo krepi pripadnost in aktivnosti nacionalnih političnih sil, vodi v to, da volivce zanima predvsem, katera izmed dveh strank bo obvladovala oblast prek različnih ravni vladanja (Carson et al., 2023).

K temu prispeva več dejavnikov. Med njimi so npr. krepitev lojalnosti določeni stranki, poenostavljanje medijske krajine z lastniško koncentracijo na nacionalni ravni pa tudi razvoj povezanih omrežij aktivistov, ki delujejo prek več ravni političnega sistema (Hopkins et al., 2022).

Za sodobne stranke v ZDA je zelo pomembno tudi široko povezovanje z omrežjem različnih interesnih skupin. Te so namreč v pomoč strankam v volilnih procesih, še posebej pri mobilizaciji strankinih volivcev. Medtem ko so sindikati in afroameriške cerkve tradicionalno v oporo demokratski stranki, so evangeličanske cerkve tradicionalno v oporo republikanski stranki (Karol, 2016).

Ideološko-politične strankarske družine

Ameriške politične stranke tudi nikoli niso odražale klasične evropske mavrice strankarskih družin. Še posebej očiten je manko leve. Običajno ga razlagajo z dejavniki, kot so odsotnost razredne zavesti v ZDA, nekatere prevladujoče vrednote (predvsem poudarjanje individualizma, svobode, lastninskih pravic, enakih možnosti, vitke države itd.), verska in etnična raznolikost, razmeroma intenzivne migracije, razmeroma zgodnja pridobitev volilne pravice in (za del obdobja po drugi svetovni vojni) razmeroma visoka blaginja delavskega razreda.

Čeprav je stranka v obliki koalicije interesov (znana tudi kot organizacijska oblika, imenovana caucus/odbor) postala model uspešne stranke v ameriškem sistemu, se je pojavila izrazita dvojnost. Demokrati, ki so se razvili iz Jeffersonove dobe, so po navadi zastopali manj premožne, republikanci pa so po navadi zastopali bogastvo, svet podjetij in finančno moč. Danes analitiki

ugotavljajo, da so se demokrati od 70. let 20. stoletja naprej čedalje bolj odmikali od delavstva in se osredotočali predvsem na srednji sloj. V zadnjem obdobju pa se je srednji sloj skrčil, delavstvo pa je nagovorila republikanska koalicija okrog Donalda Trumpa, tako da so demokrati izgubili veliko volilne podpore tudi v Bidnovem mandatu 2024 (Reich, 2024).

Nobena komunistična stranka v ZDA ni nikoli predstavljala pomembne politične sile. Še najbolj se je uveljavila Komunistična stranka ZDA v času velike krize v tridesetih letih 20. stoletja in v času druge svetovne vojne (Barrett, 2018). Komunistične stranke v ZDA nikoli niso imele tako močnega političnega položaja kot v evropskih državah, tako zaradi kontekstualnih posebnosti kot tudi zaradi napak vodstva komunistične partije (Influence Watch, b. d.; Moore, 1945). Enako velja tudi za novonastajajoče komunistične stranke v času Trumpove vladavine (Gomez, 2017; RCA Central Committee, 2025).

Nasprotno pa so svoj politični prostor našli bolj konservativni ali celo skrajno desni pojavi (Cox in Durham, 2000). Slednje se kaže na primer v vdoru razmeroma strogega družbenega nadzora (npr. stranka prohibicije kot del gibanja za zmernost za stroge zakone proti prodaji alkoholnih pijač, tobaka in drugih drog, iger na srečo in pornografije) ter protiimigrantska gibanja.

V celoti gledano, doslej tudi povezovanje kritične komunitarne politične misli s političnim aktivizmom ni bilo izrazito. Slednje velja za zelene stranke oziroma Zeleno stranko ZDA (Green Party US, b. d.) in tudi za gibanje »Okupirajmo Wall Street« ter sorodna gibanja proti plutokratski vladavini »1 % bogatih v ameriški družbi« (Nugent, 2012).

Nasprotno pa so se v ZDA ciklično uveljavljala skrajno desno usmerjena gibanja in vplivala tudi na glavne stranke v ameriškem strankarskem sistemu. Med njihovimi ključnimi skupnimi imenovalci sta rasizem in ksenofobija.

Protiimigrantsko in protikatoliško gibanje, popularno znano kot Stranka nič ne vem (Know Nothing Party, uradno pa kot Ameriška stranka) se je oblikovalo v začetku petdesetih let 19. stoletja. Paradoksalno je, da so njegovi pripadniki sebe imenovali staroselski Američani (Native Americans). V letih 1854–1855 je dosegla politične uspehe v številnih državah, po predsedniških volitvah leta 1856 pa je zdrsnila v pozabo (Mulkern, 1990; Scarry, 2001; Levine, 2001; Ramet in Hassenstab, 2013).

Poleg antikomunizma se je uveljavila kombinacija rasizma, ksenofobije, verskega fanatizma, ekonomskega konservativizma, prisilnega moralizma in agresivnosti do družbenih manjšin, kot so ženske in homoseksualci (npr. Ku Klux Klan v 1920-tih letih) (gl. npr. Schaefer, 1971; Wald, 1980; Gibson, 1987;

Blee, 1996; McVeigh, 1999). Reakcionarno, antikomunistično gibanje se je razplamtelo v času hladne vojne (John Birch Society, ustanovljeno leta 1958), podporniki Barryja Goldwaterja oziroma reakcionarnega konservativizma v 60. letih, Gibanje čajank (Tea Party), ki je pomembno vplivalo na premik republikanske stranke proti skrajni desnici (Parker, 2016). Konservativne krščanske skupine (delovale so tudi v okviru Gibanja čajank), niso spodbudile le kulta heteroseksualne družine in tradicionalnih pogledov na vloge spolov, temveč so se izrecno borile proti splavu ter državljanski enakopravnosti gejev in lezbijk, zavzemali so se tudi za belo prevlado, zahtevali so molitev v javnih šolah in v naravoslovnih učbenikih zgodbo o božjem stvarjenju (Ramet, 2005). Tako je religiozna desnica postala sestavina bele (rasistične) in hkrati teokratične usmeritve (Mukherjee, 2018). S svojo ideologijo in organizacijo je ustvarila alternativni blok proti demokraciji, ki je podprl Trumpa že v času njegove prve kandidature na predsedniških volitvah leta 2016 (Davidson in Harris, 2006).

Mobilizacija krščanske desnice se vse od vzpostavitve koalicije MAGA v času predsedniških volitev 2016 do danes ohranja kot eden ključnih podpornih segmentov trumpizma republikanske stranke. Osrednje ideološke poteze gibanja MAGA so protiimigrantska orientacija, protiglobalizem, konservativizem, nacionalizem in avtoritarne vrednote.

Po zaključku institucije DOGE in sporu s Trumpom glede proračunske politike je Musk sicer napovedal ustanovitev nove stranke, a je očitno prevladal interes vplivati na vladanje prek obstoječih političnih ustanov.

Strankarski sistem

Ameriški strankarski sistem se je razvijal eksperimentalno, brez modela, po katerem bi se zgledoval. Strah pred »političnim zlom«, utelešenim v frakcijah, ni bil dovolj, da bi jih preprečil. Pričakovanja predhodnikov modernih strank (federalistov in republikancev), da bodo s prepričevanjem in sprejemanjem vsečnih članov drugih množičnih strank odpravili konflikte, se niso izpolnili. Namesto tega je dvostrankarsko tekmovanje preraslo v značilnost ameriškega političnega sistema (gl. npr. Cummings, 1996). Še več, od leta 1828 pa do konca 60. let 20. stoletja je bilo šest obdobj, ko je ena sama stranka obvladovala institucijo predsednika, kongres in senat. Do konca 20. let 20. stoletja so bila tri od štirih takšnih »enostrankarskih« obdobj v rokah republikancev, eno pa v rokah demokratov, od začetka 30. let do konca 60. let

pa sta bili dve »enostrankarski« obdobji v rokah demokratov (Jillson, 2016: 195–197). Od konca 60. let dalje je sobivanje dveh strank na zvezni ravni oblasti postajalo vse pogostejše.

Šest obdobji strankarstva. Ameriško strankarstvo se je dinamično spreminjalo skozi čas. Raziskovalci so razločili kar pet zgodovinskih obdobji v razvoju strank, in sicer (Scarrow, 2006; Maisel in Shade, ur., 1994): 1. od nastajanja političnih strank na podlagi strankarskih zarodkov v devetdesetih letih 19. stoletja do leta 1828; 2. oblikovanje trajnih glavnih strank in vzorcev tekmovanja v okviru Jacksonovega predsedovanja in državljanske vojne (1828–1860); 3. obdobje prilagajanja političnih strank nacionalizaciji ameriških problemov in vključevanja velikih valov priseljencev v politiko – razvoj »strankarskih mašin« (1868–1932); 4. obdobje novega dogovora, ki se je simbolično začelo s Franklinom D. Rooseveltom leta 1932 in vključuje vpliv velike krize (s poudarjanjem in jasnim izražanjem razredne delitve kot podlage za strankarske spopade); in 5. obdobje po »New Dealu« – vključevanje Afroameričanov v ameriško družbo in politiko ter omejevanje širjenja socialne države od približno leta 1968 dalje (z nekaterimi pomembnimi izjemami v času predsednikovanja dveh južnih centrističnih demokratov, Jimmyja Carterja in Billa Clintona, v obdobjih 1977–1981 in 1993–2001).

Dodamo pa lahko še šesto obdobje. Zlasti od leta 2001 (od prvega predsedovanja Georgea W. Busha) dalje bi lahko glede na nekatere kazalnike govorili tudi o šestem obdobju v razvoju strank v ZDA. V tem obdobju so oslabile strankarske vezi, radikalno so se povečali stroški politike, povečala se je polarizacija volilnega telesa, povečal se je delež neodvisnih glasov in pomen tematskega glasovanja, volilne kampanje pa se vedno bolj osredotočajo na kandidate (Crotty, 2006; Kurtzleben, 2014). Stranke so tako postale šibkejše (De Witte, 2024), bolj ranljive za zunanje dejavnike in radikalne kandidate (De Witte, 2024). Poleg tega se je razvil še dodaten pojav – polarizacija, ki se krepi tudi vertikalno prek različnih oblastnih ravni v ZDA (PBS NewsHour, 2023).

Institucionalni dejavniki strankarskega sistema. Obstaja več institucionalnih značilnosti, ki so doslej odločilno vplivale na razvoj ameriškega političnega univerzuma. Prvič, volilni sistem enočlanskih okrajev s pravilom »first-past-the-post« (zmaga tisti, ki prejme več glasov od ostalih ne glede na to, ali je dosegel absolutno večino glasov) je privedel do oblikovanja dvostrankarskega sistema. Volilni kolegij (vključen v ustavo) je celo ponovno poudaril koalicijsko naravo strankarske politike, saj je omogočil, da je na volitvah zmagal le eden od dveh glavnih volilnih blokov. Do neke

mere se zdi, da je ta institucionalna določba v nasprotju z Madisonovo rešitvijo problematičnega obstoja frakcij/strank v veliki družbi (v nasprotju z majhno družbo):

Razširite sfero in pridobite večjo raznolikost strank in interesov; manjša je verjetnost, da bo večina celotne družbe imela skupen motiv za poseganje v pravice drugih državljanov; ali če tak skupni motiv obstaja, bo za vse, ki ga čutijo, težje odkriti lastno moč, da bi delovali enotno drug z drugim. (Madison, 1787a: 121)

Če pogledamo zgodnjo politično filozofsko skepso glede frakcij/strank (zlasti tocquevillovsko in madisonovsko), lahko decentralizirano naravo strank razumemo kot zavestno oblikovanje struktur, ki omejujejo možnosti, da bi stranke prerasle v mogočne vsenacionalne dejavnike.

Federalna struktura vlade je bila ključna institucionalna determinanta pri oblikovanju razvoja strank. Glavne značilnosti strank so med drugim ohlapna, decentralizirana struktura ter občutljivost za državne in lokalne interese (s ciljem oblikovanja koalicije za državni urad). V petdesetih letih prejšnjega stoletja, ko je Hutchinsonova komisija izdala kritično poročilo o množičnih medijih in potrebi po njihovi pravni in strokovni ureditvi, so tudi politologi (npr. ameriški politološki odbor za politične stranke) začeli zagovarjati gibanje »K odgovornejšemu dvostrankarskemu sistemu« (Toward a More Responsible Two-Party System). Njihov poziv k enotnejšim in odgovornejšim strankam je veljal za način krepitve ameriškega političnega sistema, ki je bil kritiziran zaradi institucionalne razdrobljenosti, pomanjkanja avtoritativnih nadzornih linij in številnih veto točk. Kljub temu se politični razred tudi v času rasti države in javnega pritiska v prid krepitve strank ni odločil za takšno smer političnega razvoja (kot možna priložnost za takšen razvoj se običajno navaja čas Rooseveltovega predsednikovanja).

Institucionalna struktura vlade omejuje stopnjo strankarskega pluralizma. V praksi dvostrankarskega sistema tretja stranka ne more resno izzvati glavnih dveh strank (Rosenstone et al., 1996). Zato volivci glasove za tretje stranke dojemajo kot zapravljenе glasove. Ključna pristranska pravila političnega tekmovanja v korist dvostrankarstva med drugim zajemajo ustavne in zakonske določbe, vključno z enomandatnim okrajem, volilnim pravilom »zmagovalec pobere vse« in volilnim kolegijem (slednji predvsem zaradi regionalne razpršenosti tretjih strank). Predvsem zaradi vse večje vloge

množičnih medijev na volitvah v zadnjih desetletjih so pravila o financiranju volilnih kampanj in pravila, ki določajo prisotnost glavnih konkurentov v medijih med tekmo (npr. izključitev predsedniškega kandidata tretje stranke v glavni televizijski razpravi med predsedniškimi kandidati), le še povečala svoj vpliv na delovanje strankarskega sistema. Različne pobude za spremembo te realnosti (npr. pobude za izobraževanje volivcev o zdravju demokracije v Ameriki (Whose Democracy Public Radio, b. d.), pobude o alternativnih volilnih sistemih, vključno z zagovarjanjem proporcionalnega sistema (Fair Vote, b. d.-a, b. d.-b, 2025; Tausanovitch, 2023) zlasti v primeru volitev na zvezni ravni, pobude za spremembo pravil množičnih medijev med volilno kampanjo) do zdaj niso bile učinkovite.

Težnja k avtokratski enostrankarski vladavini. Kuttner (2004) je pred dobrimi dvajsetimi leti posvaril, da nadaljevanje politične težnje, ki jo je George Bush ml. uveljavil po terorističnem napadu na dvojčka 2001, lahko tlakuje pot v avtokratično enostrankarsko republikansko vladavino. Med dejavniki takšne težnje pa po njegovi oceni niso zgolj značilnosti republikanske stranke, temveč tudi zaostrovanje strankarske discipline v kongresu sploh, skrajna centralizacija oblikovanja zakonov, pritisk v smeri hitrega sprejemanja zakonov brez dopolnil v zakonodajnem telesu, zakonodajno usklajevanje med predstaviškim domom in senatom, sprejemanje zakonodaje brez zaslisanj in zloraba posvajanja predlogov zakonov (appropriation of bills).

Strankarska disciplina se danes ne uveljavlja več le z grožnjo nepodpore članom kongresa in senata pri ponovni kandidaturi za volitve v ti dve instituciji, temveč tudi z ustrahovanjem. Mnogi republikanski politiki se javno ne zoperstavljajo Trumpovim odločitvam zaradi strahu pred njegovim mnogoterimi načini maščevanja (Global News, 2026; Palmer, 2026).

Polarizacija

Polarizacija v ameriški politiki ni nov pojav. V zgodovini je nihala. Pri tem pa raziskovalci opozarjajo, da zgodovina polarizacije kaže na obdobja postopnih in dolgoročnih teženj in ne radikalnih skokovitih sprememb v stopnji politične polarizacije (McCarthy, 2016). McCarthy v svojem delu tako npr. tudi ugotavlja, da je bila polarizacija visoka in relativno stabilna v obdobju od 1877 do okrog 1920. Gre za obdobje, ki se pomembno prekriva s prvo pozlačeno dobo. Podobno lahko tudi danes rečemo, da se drugo dolgo obdobje skoraj monotone rasti polarizacije (od leta 1970 do danes) v pomembni

meri prekriva z drugo pozlačeno dobo. Slednje niti ne preseneča. Neenakost in polarizacija namreč med seboj korelirata (Rau in Stokes, 2024).

Ameriška politika se v zadnjih desetletjih čedalje bolj polarizira (Hopkins et al., 2022) do te mere, da so ZDA v zadnjem času dosegle zgodovinsko največjo stopnjo polarizacije (Heltzel in Laurin, 2020). Slednje se kaže tudi v politični polarizaciji kongresa (Reynolds in Ward, 2024). Pri tem pa je polarizacijo vedno bolj mogoče analitično pojasniti z liberalno-konservativnim razcepom (McCarthy, 2016).

Američani čedalje manj zaupajo stranki, ki je ne podpirajo in do nje čutijo tudi čedalje večji odpor. Animiziteta med demokrati in republikanci je tako velika, da raziskovalci govorijo kar o afektivni polarizaciji (Iyengar et al., 2019). Homogenizacija odnosa do strank, ki poteka prek udeležbe v socialnih omrežjih, še dodatno krepí afektivno polarizacijo (McCoy in Press, 2022).

Polarizacija pa negativno vpliva na demokracijo. Če so namreč družbe z visoko stopnjo družbene neenakosti polarizirane po strankarskih razcepih, to prispeva k razkroju demokracije (Rau in Stokes, 2024). Med drugim npr. v okoliščinah takšne stopnje polarizacije, da državljani vidijo drugo stranko kot odvratne, podle nasprotnike, so v večji meri pripravljeni sprejeti nedemokratsko obnašanje svojih političnih voditeljev. Ne nazadnje pa takšna polarizacija prispeva tudi k družbeni dezintegraciji, saj strankarski razcepi postajajo (med)osebni razcepi (PBS NewsHour, 2023).

Populizem

Strukturni pogoji ameriškega vladnega sistema ustvarjajo populizem, ki temelji na kronični dovzetnosti za moralno paniko (Ramet in Hassenstab 2013). Ameriški politični sistem, kjer je vlada institucionalno razdrobljena, decentralizirana in lokalizirana, spodbuja partikularistične javnopolitične razprave med volilnimi kampanjami (Bartels et al., 2007).

V ZDA so namreč policijske funkcije organizirane lokalno, avtoritete oblikovanja javnih politik so porazdeljene med države, sodniki in tožilci pa morajo stalno obnavljati podporo volivcev (Sutton, 2000: 379).

Beaumont in Tocqueville sta že v tridesetih letih 19. stoletja trdila, da sta ameriški razpršeni institucionalni ustroj političnega sistema in njena zgodovinska obsedenost s kaznovanjem dve strani iste medalje. V tem pogledu so ZDA unikatne v primerjavi z drugimi razvitimi državami. A med javnopolitičnimi

temami, ki se ciklično obnavljajo, so poleg kaznovanja še teme, kot so npr. socialna politika, javno šolstvo in splav. Obravnavajo se na moralistično.

Novejša analiza pa poudarja prelomnico v ameriški politiki leta 1960, ko so se pojavili zasevki kulturne vojne.

Volilni sistem

Institucionalne rešitve ameriškega volilnega sistema so med najbolj stabilnimi elementi ameriškega političnega sistema. Hkrati so eden ključnih dejavnikov praktičnega delovanja strank, strankarskega sistema, povezav skrajno bogate manjšine in politike ter problemov demokracije v ZDA (Levitsky in Ziblatt, 2025). V zadnjem času postajajo tudi pomembno orodje v procesih novega vala avtokratizacije. Integriteta volitev je okrnjena (Norris et al., 2019a).

Mednarodno primerjalno gledano, so najbolj problematični elementi ameriškega volilnega sistema naslednji: razdrobljenost volilnih pravil po zveznih državah; dinamično preoblikovanje meja volilnih enot v skladu z interesi političnih strank (*gerrymandering*); problematični elementi v registraciji volivcev; pristransko medijsko pokrivanje volitev in financiranje volitev (Norris et al., 2019a).

Razdrobljenost volilnih pravil po zveznih državah. Volilna administracija v ZDA je decentralizirana. Raziskovalci so fragmentiranost volilnih pravil po zveznih državah označili kot slabost (Arceneaux, 2019). Slednje namreč omogoča nejasnosti, fleksibilnost na lokalni ravni, s tem pa manj konsistentne standarde po vseh ZDA. Kljub temu pa v okoliščinah avtoritarnih procesov, ko Trumpova druga administracija poskuša centralizirati volilne procese, opozicijski akterji branijo prav decentraliziranost volilnih pravil pa tudi registracije volivcev.

Registracija volivcev. Registracija v ZDA ni centralno vodena, temveč so za registracijo pristojne zvezne države. Pri tehtanju med dostopnostjo volitev in varnostjo volitev so se mnoge zvezne države odločile za poenostavitve (Norris et al., 2019b: 205). Raziskovalci pa opozarjajo, da bi bilo potrebno volilna pravila v ZDA dopolniti tako, da bi bili obe načeli – načelo dostopnosti in načelo varnosti – bolj uravnoteženi (Palister, 2019).

Strankarsko prirejanje volilne geografije (*gerrymandering*). Strankarsko pristransko spreminjanje meja v volilni geografiji ogroža volilno integriteto predvsem v dveh okoliščinah – ko izničujejo vpliv manjšinskih glasov

ali ko uveljavljajo enostrankarski večinski status v zakonodajnem telesu ne glede na dejansko volilno podporo stranki (Magleby et al., 2019). To tehnologijo uporabljata obe glavni stranki (demokrati in republikanci) navkljub kritikam takšne nedemokratične prakse. Aktualno predelovanje volilnih meja pred vmesnimi volitvami opozarja tako na strankarsko zagotavljanje glasov stranki s prevladujočo močjo v določeni zvezni državi kot tudi na možnost, da se volilne geografije ne izide po željah dominantne stranke (gerrymandering namreč poteka v veliki meri na podatkih o podpori na zadnjih volitvah in brez dejanskega vpogleda v sedanje stanje).

Obsežno in netransparentno financiranje strank in volitev. Kljub opredelitvi za republiko je Madison izrazil skrb, da bi v primeru širitve volilne pravice z lastnikov tudi na nelastnike slednji lahko preglasovali prve (Madison, 1821: 450). Prav tako pa je v zgodovini ZDA tudi opaziti težnjo, da bogati vplivajo na volilne procese. Danes lahko rečemo, da je način financiranja volitev izrazito prispeval k plutokratskim težnjam v ameriškem političnem predstavnstvu.

Skrto financiranje volitev je postalo izrazito velik problem po letu 2006. Delež preglednega financiranja v zveznih državah se je tako npr. znižal s 76% v letu 2006 na 29% v letu 2014 (Lee et al., 2016). Sprememba odločitve vrhovnega sodišča glede sodbe Citizen United (Library of Congress, b. d.-d) je odprla vrata količinsko neomejenemu in hkrati nepreglednemu financiranju volitev (Library of Congress, b. d.-e). Le peščica bogatih prispeva večji del volilnega financiranja (Brennan Center, b. d.).

Politični donatorji pa ne financirajo volitev le prek organizacijskih odborov (Political Action Committees/PACs ali Super PACs). Med nepregledne načine financiranja volitev sodi tudi uporaba neprofitnih interesnih skupin in religijskih organizacij za prikrievanje pravih virov financiranja (Lee et al., 2018).

Zaradi vsega navedenega ne preseneča, da Američani večinoma menijo, da je denar (natančneje, vpliv bogatih političnih donatorjev) ključni dejavnik disfunkcionalnega vladanja (Common Cause, 2017).

Neenakost in institucionalna pravila. Volilna pravila poglobljajo neenakosti v političnem predstavnstvu v ZDA. Kot opisujemo v drugih delih knjige, institucionalna pravila (poleg drugih dejavnikov) vplivajo na manjšo zastopanost družbenih manjšin (npr. rasnih družbenih manjšin, manjšin glede na spol in spolno usmerjenost).

Ker politične stranke novačijo premožne kandidate, ki so pripravljeni prispevati svoj denar za kandidaturo, je to privedlo do pojava vse večjega

deleža milijonarjev v ameriškem kongresu (National Public Radio, 2004; Evers-Hillstrom, 2020). Superbogati tako nesorazmerno vplivajo na politike (Reeves, 2014), kar prispeva k uveljavljanju interesov manjšine nad večino in k omejevanju vertikalne socialne mobilnosti (visok družbeni status se čedalje bolj deduje, čedalje manj pa je možnosti vertikalne mobilnosti prek drugih družbenih vzvodov). Poleg tega ima republikanska stranka bistveno več premožnih strankarsko opredeljenih in tudi rednih volivcev kot demokratska stranka.

Politične izmenjave

V času razcveta interesnih skupin po letu 1960 je zastopanje interesov korporacij in strokovnih združenj sprva pogosto potekalo prek pisarn v Washingtonu (Berry, 1984/1997). Vrata za njihov vstop v politiko so na široko odprle spremembe zveznega zakona o volilnih kampanjah iz leta 1974, ki so ohranile odbore za politične akcije (Politirial Action Committees – PACs) kot nosilce zbiranja sredstev za financiranje kampanj (Dawood, 2015), skupaj s svetovalnim mnenjem Zvezne volilne komisije iz leta 1975 o primeru Sun Oil (Schlozman et al., 2004: 47–48). To mnenje Zvezne volilne komisije je korporacijam omogočilo, da uporabijo korporativna sredstva za ustanovitev in upravljanje PAC ter za pridobivanje prostovoljnih prispevkov menedžerjev in delničarjev.

Izmenjava med okoljem posebnih interesov in politiko poteka v obe smeri. Nekaj jih sprožajo interesne skupine, v veliki meri pa potekajo prek lobističnih in političnih mrež (gl. npr. Peters, 1982/1986; Walker, 1991; Grossman in Helpman, 2001). Tudi zato je bila ameriška demokracija cinično označena kot »najboljša demokracija, ki jo denar lahko kupi« (National Public Radio, 2004). Po drugi strani pa so se politiki sčasoma naučili še, kako sistem razširjenega javnega kolača izkoristiti za osebni in politični dobiček. Javni denar v obliki donosnih vladnih naročil usmerjajo k svojim prijateljem in plačnikom kampanj ter vračajo usluge šefom agencij s podporo njihovim predlogom (Schulman in Johnson, 1995: 23–33, 38–42). Razdelitev predsedniških sredstev je še eden od načinov, kako denar vpliva na politiko. Enako, kot je mogoče s strukturo članstva v zakonodajnih odborih pojasniti geografsko porazdelitev proračunske porabe, je mogoče geografske vzorce zvezne porabe pojasniti s predsedniško volilno povezavo (Taylor, 2007).

Zlasti zaradi rasti javnega sektorja se je korupcija vedno bolj razvijala in celo cvetela. To se je dogajalo kljub ali celo s pomočjo nenamernih priložnosti,

ki so jih zagotavljale postopne pravne omejitve koruptivnega ravnanja (National Public Radio, 2003). Pojav stroja za škandale, ki ga poganjajo stranke, v ameriški politiki (začenši s političnimi korupcijskimi škandali, kot sta Credit Mobilier leta 1872 in Teapot Dome v dvajsetih letih 20. stoletja) je konec 20. stoletja dobil dodaten zagon (Davis, 2006). Nekatere organizacije in množični mediji ponujajo celo neprekinjeno spremljanje aktualnih škandalov. Tako je razkranje demokracije postalo javno vprašanje. In vendar ga namesto učinkovitega omejevalnega odziva političnih odločevalcev spremlja upadanje legitimnosti političnega sistema.

Večina zakonodajalcev 116. kongresa so bili milijonarji (Evers-Hillstrom, 2020). Poleg visokih plač, nekaj več kot 170.000 USD letno (National Taxpayers Union Foundation, b. d.; Cassell Jr. et al., 2026), se bogatijo tudi z delnicami (Quiver Quantitative, b. d.). Kot je razvidno iz podatkov Businessinsider, jih je imelo leta 2019 največ delnic pri General Electric, Wells Fargo, Procter & Gamble, Bank of America, Walt Disney Co, AT&T Inc, Exxon Mobil, Pfizer Inc, Coca-Cola Co, Qualcomm Inc, Cisco Systems in Schlumberger Ltd (Perticone, 2019). Kljub vplivnim institucionalnim položajem kongresnikov in zanje veliki dostopnosti do informacij le malokaj ovira kongresnike pri nakupu in prodaji delnic. Mediji so npr. razkrili, da je več kot polovica od 183 senatorjev ali kongresnikov v obdobju od 2019 do 2021, ko so sami ali njihovi ožji družinski člani deklarirali prodajo delnic ali drugih finančnih sredstev, sedela v odborih, kjer so ti politiki lahko pridobili insiderske informacije (Kelly et al., 2022). Po podatkih iz februarja 2026 so med najbogatejšimi zakonodajalci pretežno republikanci (Cassell Jr. et al., 2026).

Neenakost v političnem predstavnštvu

V predstavnških telesih je zelo malo delavcev (Carnes, 2018). Politiki so večinoma »pokvarjeno bogati« – kot pravi Lewis (2023) in kot kažejo dostopni podatki (Ballotpedia, b. d.). Manjše število politikov pa izrazito izstopa po večjem bogastvu, kot ga imajo njihovi kolegi (Leonard in Fontelo, 2018). Danes približno 10 % kongresnikov premore bistveno več kot milijon dolarjev – njihovo bogastvo se meri v stotinah milijonov dolarjev (County Office, 2025). Ne glede na te razlike pa je večina političnih predstavnikov del zelo bogatega sloja ameriške družbe. Leta 2014 je New York Times objavil, da je polovica kongresnikov milijonarjev (Lipton, 2014). Tudi zato politični predstavniki izgubljajo stik z »navadnimi« ljudmi (Raymond, 2018). Zakonodaja,

ki jo sprejemajo, predvsem koristi bogatim. Empirične raziskave so pokazale opazno prekrivanje med političnimi odločitvami in mnenji bogatih, pa prav nobene (niti negativne) povezanosti z revnimi (Elsässer et al., 2018). V nasprotju z nekdanjo tradicijo so danes tudi demokrati stranka bogatih (CBS News, 2014). Lahko bi rekli, da gre v ZDA za vladavino bogatih, po bogatih, za bogate. Izjemoma pa se vendarle dogaja tudi, da izjemno bogati posamezniki lobirajo v podporo politikam obdavčevanja bogatih in v korist delavcev (Ludden, 2023).

Neenakost v političnem zastopstvu ne vpliva le na oblikovanje politike in njene rezultate, temveč tudi na značilnosti celotnega delovanja političnega sistema.

Poslovne in politične dinastije

Z osamosvojitvijo ameriških kolonij ni prišlo le do vzpostavljanja oblasti, neodvisne od britanske metropole, temveč tudi do ustavne prepovedi, da člani kraljevske družine ne smejo zasedati političnih položajev. Toda ZDA poznajo poslovne in politične dinastije.

Poslovno pridobljeno bogastvo se je vse od prve pozlačene dobe kopičilo pri manjšini ameriških družin. Poslovni imperiji in bogastvo se deduje. Hkrati imajo osrednje poslovne dinastije tradicionalno pomemben posreden in/ali neposreden vpliv na politiko.

Med poslovnimi dinastijami so npr. družine Astor, Carnegie, Du Pont, Getty, Hearst, Hilton, Lowell, Rockefeller, Walton, Vanderbilt, Pritzker, v novodobnem poslovnem svetu pa npr. družina Kardashian. V naslednjih letih bo nova generacija superbogatih podedovala več bogastva od svojih umrlih sorodnikov, kot ga bo sama ustvarila (Neate, 2023). Mednarodnoprimerjalno gledano, bodo ameriški dediči podedovali več kot dediči v drugih delih sveta (UBS, 2025).

Nekaj bogatih družinskih dinastij si je dodatno ustvarilo bogastvo prav prek političnih položajev (tudi predsedniških), kot npr. družina Adams, Bush, Kennedy in Clinton. Trumpova družina (vključno z zetom Jaredom Kushnerjem in sinovoma Ericom in Donom ml.) si je že na začetku drugega Trumpovega mandata pridobila milijone dolarjev s posli, ki zbujaajo sume glede zlorabe vpliva in glede konfliktov interesov (Landers in Adams, 2026).

S pripadnostjo poslovnim in političnim dinastijam se ne deduje le bogastvo, temveč tudi družbene politične povezave in priložnosti za socialno

mobilnost. S tem se stopnjujejo družbene, ekonomske in politične neenakosti.

Nevidna vlada: pristranski pluralizem interesnih skupin

Alexis de Tocqueville je že leta 1835 ugotovil, da sta dve ključni strankarski orožji za zagotavljanje političnega uspeha tisk in ustanavljanje združenj (de Tocqueville, 1961: 117). Bolj romantičen pogled na interesne skupine v literaturi poudarja predvsem njihovo pozitivno vlogo za razvoj demokracije. Prostovoljna združenja so odigrala ključno vlogo pri razvoju politične paradigme, za katero so značilni organizirani interesi in njihova neposredna komunikacija z vlado pri uresničevanju teh interesov. In vendar je interesnoskupinski segment ameriške politike tradicionalno pristranski. V različnih zgodovinskih obdobjih se je ta popačenost nekoliko spreminjala, a ostaja stalnica.

Od samega začetka so prostovoljna združenja predstavljale tiho, a zelo vplivno organizacijo zasebnih interesov. V času, ko je bila volilna pravica omejena in se je strankarski sistem še utrjeval, so ti novi modeli interesne organizacije ponudili politična prizorišča tudi marginalnim družbenim skupinam, ki so bile dotlej izključene iz volilnega procesa in strankarske politike nasploh. Clemens poudarja, da so tudi ženske skupine pomagale ustvariti nov interesnoskupinski sistem. V njem so skupine, ki trdijo, da zastopajo določene kategorije oseb, zakonodajnim organom predstavljajo njihove posebne zahteve, pri tem pa namesto števila glasov uporabljajo javnomnenjski pritisk, lobiste in strokovnjake (Clemens, 1999: 105).

Vzpon različnih prostovoljnih združenj v devetnajstem stoletju (sindikati, klubi, korporacije) je imel dolgoročen vpliv na upravljanje družbe (Clemens, 1999). V večjem delu zgodovine ZDA prevladuje moč interesov korporacij nad močjo organiziranega delavstva in mnogih drugih interesnih skupin (Domhoff, 2020).

Rast javnega sektorja in razočaranje nad strankarsko politiko sta dodatno povečala vključenost državljanov v interesnoskupinske dejavnosti. Od šestdesetih let prejšnjega stoletja dalje je mogoče opaziti izredno rast aktivizma interesnih skupin. Toda trend rasti interesnih skupin od sedemdesetih let prejšnjega stoletja dalje je potekal vzporedno z upadom organiziranega delavstva.

Predvsem konservativne koalicije interesov zajemajo vplivne religijske interesne skupine. Po letu 2000 pa so se razvila organizacijska okolja okrog

republikanske in demokratske stranke, ki pomembno vplivajo na politiko. To še posebej velja za Kochovo omrežje, ki koordinira velike donatorje, proizvajalce idej, zagovornike določenih tematik, inovativne načine izgrajevanja volilne baze in prizadevanja za potiskanje republikanske stranke in dnevnih redov v ameriški politiki proti desni (Skocpol in Hertel-Fernandez, 2016). Skocpol in Hertel-Fernandez menita, da je prav z delovanjem organizacij, kot je Kochovo omrežje, ki na nacionalni ravni dodatno povezujejo poslovne asociacije in skrajno desne ideološke skupine, mogoče razložiti razkorak med javnimi politikami in preferencami Američanov (Battels, 2008; Gilens, 2012; Gilens in Page, 2014).

Sindikati. Razvoj ameriškega kapitalizma je v veliki meri temeljil na premoči lastnikov nad sredstvi proizvodnje in tudi nad delovno silo. V obdobju pospešenega razvoja kapitalistične proizvodnje so bili to sužnji in brezpravno delavstvo. Še posebej v procesu industrializacije so lastniki korporacij uporabljali mnogotera sredstva za preprečevanje in zatiranje delavskega organiziranja (Noble, 2015).

Zatiranje sindikalnega organiziranja je omogočilo razcvet prve pozlačene dobe. Danes, v času druge pozlačene dobe, je obseg sindikalnega organiziranja na podobno omejeni ravni. Vmesna obdobja dopuščanja sindikalnega organiziranja in pogajanj so povezana z izboljšavami položaja zaposlenih in pravičnejšo porazdelitvijo blaginje. Natančneje, v obdobju 1880-1900 je bila gostota sindikalnega organiziranja zelo nizka – v povprečju okrog 5 %; v obdobju od 1901 do 1934 pa je zrasla na povprečje okrog 11 % (Romero in Whittaker, 2023). Številčnost in moč sindikatov se je povečala po letu 1935, ko je bil sprejet NLRA. Z 12,8 % v letu 1935 je zrasla na 34,2 % v letu 1945. Gostota sindikalnega organiziranja je dosegla višek sredi 40. in poznih 50. letih (30 % stopnja organiziranosti), število sindikalnih članov pa je pretežno naraščalo do konca 70. let (Romero in Whittaker, 2023). Po tem je gostota sindikalnega organiziranja padala od 22,2 % leta 1980 do 9,4 % v letu 2022. Pri tem so velike razlike med področji dela. Tako je bilo leta 2022 le 10,1 % zaposlenih mezdnih delavcev in delavcev s plačo včlanjenih v sindikate, gostota sindikalnega organiziranja pa je dosegala le 5,7 %. Izjema je 40,7-procentna gostota sindikalnega organiziranja delavcev v letalski in železniški industriji. V javnem sektorju pa znaša gostota sindikalnega organiziranja 33,2 %. ZDA izstopajo iz nabora razvitih držav po zelo nizki gostoti sindikalnega organiziranja in zelo omejenih kolektivnih pogajanjih (OECD, 2018).

Megacerkve. V ZDA deluje veliko cerkva, a današnje obdobje označujejo predvsem kot obdobje megacerkva (Mega churches) (Fieldstadt, 2018). Megacerkve v ZDA imajo velike organizacijske vire in imajo zato velik politični potencial. Tedensko jih obišče okrog 4000 ljudi (Hartford Institute for Religion Research, b. d.). 10 največjih megacerkva v ZDA na svoje dogodke tedensko privabi od 28.000 do 100.000 udeležencev (World Atlas, b. d.). Te cerkve so tudi bogate. Mnoge megacerkve posedujejo precej zemlje (50–100 hektarjev), imajo velika parkirišča in stavbe, kjer se lahko nastani veliko število vernikov, vedno več pa je tudi kampusov (Hartford Institute for Religion Research, b. d.). Mnoge največje megacerkve delujejo na več lokacijah in tedensko organizirajo mnogotere dogodke (Hartford Institute for Religion Research, b. d.). Po podatkih iz leta 2020 največ megacerkva sledi evangeličanskim teološkim usmeritvam (65 %), druge usmeritve pa so zastopane bistveno manj (Hartford Institute for Religion Research, b. d.).

Protestantska megacerkev, ki združuje skupino velikih protestantskih kongregacij v kompleksno organizacijsko strukturo, izstopa po več lastnostih, in sicer: po tem, da imajo vključene cerkve karizmatičnega, avtoritativnega vodjo; da je njihova kongregacijska skupnost zelo aktivna vse dni v tednu; da aktivnosti potekajo v majhnih, intimnih, notranje odgovornih skupinah; da posegajo na mnoga socialna področja in to pogosto na zelo inovativne in sodobne načine (Hartford Institute for Religion Research, b. d.). Poleg tega protestanti, ki vključujejo evangeličanske kristjane, v večji meri kot drugi Američani verjamejo v hudiča in pekel. Strah pred peklom uporabljajo za motivacijo ljudi v procesu evangelizacije ljudi, da bi jih prepričali v sprejetje Jezusa kot njihovega odrešenika (Smietana, 2023). Kljub tezam, da megacerkve razpadajo, številke kažejo na povečevanje njihovega števila od 350 leta 1990 na 650 leta 2000, za leto 2020 je bilo pričakovano število 1800 (Hartford Institute for Religion Research, b. d.).

Megacerkve so lahko pomemben dejavnik, če/ko se vpletejo v volilne kampanje. Do sedaj so se megacerkve večinoma izogibale neposrednemu vpletanju v volilno politiko, v zadnjem času pa je takih pojavov vedno več. Slednje je problematično tudi zaradi financiranja kampanj. Cerkev so kot neprofitne organizacije oproščene plačevanja davkov, uporaba njihovih sredstev v političnih kampanjah pa dodatno zakriva financiranje volilnih kampanj (Schwartz in Priest, 2022).

Politični pomen megacerkva je zrasel v zadnjem obdobju, saj med letoma 1954 in 1924 zakonodaja cerkvam ni dovoljevala vpletanja v politične

kampanje (Green, 2025). Pravila so se spremenila leta 2024 na podlagi tožbe dveh cerkva in organizacije National Religious Broadcasters, in sicer z argumentacijo, da gre za zaščito prvega ustavnega dopolnila, ki štiti svobodo govora in svobodnega prakticiranja vere (IRS, b. d.; Donlevy, 2025; Hauser in Duniway, 2025). S tem, ko je ameriška davčna uprava (Internal Revenue Service – IRS) avgusta 2025 objavila, da lahko verski voditelji podpirajo politične kandidate v cerkvah in drugih verskih centrih brez tveganja, da izgubijo status, s katerim so oproščeni davka, je prispevala k izpolnitvi Trumpovi obljubi o uveljavljanju svobode izražanja teh organizacij (Ruhiyyih Ewing, 2025a). Znano je, da so magakleriki aktivno javno podpirali Trumpa v kampanji 2014 za prvi predsedniški mandat, Trump in njegovi sinovi pa so nastopali na religijskih shodih. Sedaj se krščanski nacionalisti trudijo s Trumpom doseči še ukinitve pravil, ki cerkvam preprečujejo dajati donacije kampanjam (Siedel, 2025).

Gibanja in stranke

Logika ameriške politike spodbuja družbena gibanja, da – če želijo biti uspešna – ustanovijo ali zagovorniške organizacije in se obnašajo kot drugi organizirani interesi v Washingtonu in/ali se vključijo v politično stranko. Primera sta vključitev gibanja za svobodo izbire v demokratsko stranko in krščanske desnice v republikansko stranko. Enako lahko rečemo za gibanje za ukinitve suženjstva in gibanje za zmernost (temperance movement) v 19. stoletju, mirovno gibanje, študentsko gibanje v 60. letih 20. stoletja, azijsko-ameriško gibanje v 60. in 70. letih 20. stoletja, sodobno afroameriško gibanje za reparacije, sodobno gibanje za okolje in pravice živali ter sodobne protiglobalizacijske proteste proti STO. Gibanje za državljanske pravice v petdesetih in šestdesetih letih 20. stoletja je politično brezpravne črnce z juga vključilo v politiko na levici in desnici. V novejšem času pa se energija politike družbenih gibanj nesorazmerno zgošča na nasprotnih koncih političnega spektra. Medtem ko so se antiglobalisti, ki so protestirali proti STO in invaziji na Irak, nagibali k levici, konservativna gibanja, kot so gibanja »za življenje« in krščanska konservativna gibanja (gibanja, ki črpajo iz skupin, ki niso privilegirane), nesorazmerno krepijo desnico (Schlozman et al., 2004: 68).

V ZDA pa se je oblikovala še ena posebnost – ciklično pojavljanje gibanj bogatih. Tradicija tovrstnih protestnih gibanj sega še v obdobje pred New Dealom in se nadaljuje vse do 21. stoletja (Martin, 2013). Martin (2013) pri

tem izpostavlja paradoks, da ta gibanja za obrambo kapitalizma in bogatih uporabljajo ljudske (»grass roots«) tehnike kolektivnega delovanja, ki so sicer značilne za gibanja revnih oziroma marginalnih družbenih skupin. Med novjšimi tovrstnimi gibanji je bilo konservativno Gibanje čajank (Tea Party Movement), oblikovano leta 2009, ki je predstavljalo pretežno bele konservativne, izobražene moške z nadpovprečnimi dohodki (Montopoli, 2012). Gibanje se ni le nagibalo k republikanski stranki, temveč je celo pritiskalo na republikansko stranko, da se premakne bolj v desno na domačem javnopolitičnem področju (Wallsten in Yadron, 2010) in na področju zunanje politike (Mead, 2011).

Tradicionalno se je oblikovalo tudi nekaj gibanj, ki dolgoročno delujejo v vzajemnem konfliktu – npr. gibanje za življenje vs gibanje za pravice do splava, liberalno usmerjeni feminizem vs reakcionarni antifeminizem (The Unspeakable With Meghan Daum, 2025; Triggernometry, 2025).

Valovi družbenih gibanj, ki združujejo razočarane nad obstoječo predstavniško vlado in nad monopoliziranimi množičnimi mediji, se vse bolj obračajo k neposredni demokraciji in celo k nasilju. Krepijo se desničarska gibanja, tudi profašistična. Med levimi gibanji je v bližnji preteklosti izstopalo gibanje »Okupirajmo Wall Street«, ki naj bi ustvarilo prelomnico v spreminjanju prevladujoče politike. »Okupirajmo Wall Street« je prvo gibanje po tridesetih letih prejšnjega stoletja, ki je bilo prepoznano kot populistično gibanje na levi (Democracy Now!, 2011d), a je zatonilo, ne da bi doseglo večje uspehe. Novejši valovi protestov v ZDA so pokazali ne le naraščajočo, temveč tudi čedalje bolj zaostreno bipolarno mobilizacijo državljanov.

6. NASILJE, STRAH IN NADZOR

Nasilje, strah in družbene neenakosti

Zgodovinski viri nasilja

Zgodovinsko gledano lahko govorimo o raznolikosti ameriških družb in njihovih odnosov do nasilja. Slednje pomeni, da hkrati obstajajo razlike med ameriškimi družbami v isti časovni točki, te družbe pa se tudi spreminjajo skozi čas. Ne glede na omenjene razlike pa je nasilje pomembna skupna ameriška družbena razsežnost. Medosebno nasilje v ZDA je daleč bolj resno kot v katerikoli drugi zahodni državi (Tonry, 2023a: 239). Poleg tega pa je tudi bolj razširjeno – kot bomo pokazali v nadaljevanju. Kljub razširjenosti nasilja je zavedanje nasilja v ZDA po eni strani relativno majhno. Po drugi strani pa je to zavedanje osredotočeno na relativno ozke izseke družbenega nasilja. Američane še danes bolj skrbi, kako Američani umirajo, in ne koliko jih umira (Gallarotti, 2024: 16).

Nasilje je pomembna sestavina ameriške družbe vse od njenih zgodovinskih začetkov. Nasilje je neposredno vpeto v zgodovinsko teritorialno-politično oblikovanje ZDA. In vendar vse do danes Američani svoje nasilne zgodovine niso zavestno predelali. Zato Wallace (1970) govori o zgodovinski amneziji Američanov. Serija o osvajanju indijanskih ozemelj na javni televiziji PBS je v devetdesetih letih prejšnjega stoletja šokirala gledalce. A vendar je krog gledalcev PBS ozek in zelo poseben. Širša javnost tako še ni bila vključena v kritični premislek o nasilni ameriški zgodovini.

Dejavniki, ki podpirajo vztrajanje in izjemno obsežno prisotnost nasilja v ZDA so mnogoteri. Tonry (2023a) v svojem delu izpostavlja predvsem naslednje: 1. odnose med rasami (zgodovinsko dolgotrajno mučenje in izjemno nasilni odnosi belcev do črncev in staroselcev; kulturna apatija do trpljenja nebelih ljudi); 2. zgodovinska in aktualna indiferentnost do trpljenja posameznika tako v vsakdanjem življenju kot v kazenskopravnem sistemu (zmagovalec zmaga, luzer izgubi); 3. zaradi zgodovinskih izkušenj velika razširjenost vrednot zavojevalcev novih ozemelj – vrednot individualizma, osebne avtonomije, odpora do zunanjih avtoritet, strogo obsojanje napačnih dejanj drugih; 4. politizacija kriminalne politike in kaznovanja in 5. odnos do orožja.

Poleg tega je nasilje v ZDA skozi zgodovino pridobivalo veliko obrazov. Po eni strani lahko razlikujemo zvrsti nasilja glede na to, katere ključne družbene skupine so bile vanj vpletene. Po tem kriteriju Wallace (1970) razlikuje med: 1. rasnim nasiljem in suženjstvom, 2. ekonomskim nasiljem ameriškega kapitalizma in 3. etničnim nasiljem. V tem poglavju dodajamo še politično nasilje in nasilje, ki je povezano z javnimi politikami na področju dostopnosti orožja in družbene blaginje.

»Kultura« nasilja: »pravica do orožja« in oboroženost civilnega prebivalstva

Stopnja sprejemljivosti orožja v zasebni sferi je v ZDA nenavadno visoka. Za ta pojav se je med drugim uveljavilo poimenovanje kultura nasilja (Spitzer, 1995). Gre za zlitje pojmovanja posedovanja orožja kot »pravice«, povezovanja zasebne oboroženosti z zasebno varnostjo, nenavadno lahke dostopnosti in velikega obsega dejanskega posedovanja orožja ter pogostosti uporabe orožja. Nekateri celo menijo, da je orožje »moški nakit« (*man jewelry*) (Beckett, 2016).

ZDA so država z največ kosov orožja na civilnega prebivalca na svetu (Small Arms Survey, b. d.; World Population Review, b. d.-b; Karp, 2018; Statista, 2024a). Avgusta 2025 je CNN objavil oceno, da so ZDA edina država na svetu, kjer je število kosov orožja pri civilistih večje od števila prebivalcev (Fox et al., 2025).

Ne le, da so ZDA daleč v vrhu pred vsemi državami sveta po številu kosov orožja na 100 ljudi, zasebne količine orožja so veliko večje kot količine orožja v rokah ameriške vojske in policije (World Population Review, b. d.-b; Wion News, 2017; Nichols, 2018). Američani kupujejo vedno več orožja (Pierre, 2019). Popolnoma točnih podatkov o tem ni, ocenjuje pa se, da se povečuje količina uradno nezabeleženega orožja pri civilistih (LeBlanc, 2022). Pri tem ne gre zanemariti, da po podatkih FBI (b. d.) danes v ZDA deluje 33.000 nasilnih uličnih tolpa, motorističnih tolpa in zaporniških tolpa.

Mnogi Američani menijo, da je pravica do orožja sveta (LeBlanc, 2022). Za večino je orožje ključno za njihove svoboščine, za polovico pa je orožje kar sestavina njihove identitete (Parker et al., 2017a). In vendar raziskave kažejo, da je strah ključni razlog za to, da Američani kupujejo orožje. Po podatkih Gallupove raziskave iz oktobra 2021 sta dve tretjini lastnikov orožja med glavnimi razlogi posedovanja orožja navedli zagotavljanja varnosti, okrog 40 % je za glavni razlog navedlo lov, 30 % pa športno streljanje (Gallup, b. d.; Kaur, 2022).

Število kosov orožja se je izrazito povečalo od 70. let prejšnjega stoletja naprej (Azrael et al., 2017). Razumevanje pravice do orožja, dostopnost orožja in vplivnost orožarskega lobija (National Rifle Association, NRA) so gotovo prispevali k temu pojavu. Novejše Gallupove raziskave pa opozarjajo tudi na vpliv političnih prepričanj, prisotnosti tematike orožja v političnih kampanjah in sodobne politične kulture (Jones, 2024a).

Pomembno pa ni le to, da so ZDA danes najbolj civilno oborožena država na svetu (World Population Review, b. d.-b; PBS Frontline, 2020; BBC News, 2024). Spreminja se tudi struktura civilnega lastniškega orožja (English, 2022). Civilisti čedalje bolj posegajo po polavtomatskih pištolah in puškah, tudi po kosih orožja, ki so bolj značilni za policijo in vojsko (English, 2022).

V času drugega Trumpovega predsedovanja se konservativni pritiski na družbene manjšine povečujejo. Projekt 2025, kateremu Trumpova administracija v veliki meri sledi, zahteva od FBI, da uvede novo kategorijo domačega terorizma: nasilni ekstremizem, spodbujen z transspolno ideologijo (Transgender Ideology-Inspired Violent Extremism). Slednje bi verjetno odprlo vrata dodatnemu nasilju nad družbenimi manjšinami. Še posebej po umoru Charlyja Kirka novembra 2025 k temu prispevajo tudi pristranske ocene, da so transspolne osebe nasilne, čeprav podatki kažejo, da so bile take osebe v obdobju med januarjem 2013 in septembrom 2025 odgovorne za manj kot 0,1 % od 5.748 množičnih pobojev v ZDA (Wang, 2025). Pojavljajo se tudi ocene republikancev, da so transspolne osebe umsko bolne in bi jih bilo potrebno zapreti v umobolnice (Lemon, 2025). Zaradi takšnega vzdušja se povečuje tudi zanimanje pripadnikov teh družbenih manjšin za oboroževanje (Krishnan, 2025). Poleg socialnih mrež, ki skrbijo za varnostno usposabljanje pripadnikov LGBTQ+ manjšin, nastajajo tudi profitna podjetja (npr. Sequeerity), ki varnostno usposablajo in varujejo za plačilo (Yousef, 2024).

Nasilje, kriminal, smrti in družbene neenakosti

Militaristični govor v javnosti ni redek. Ravno nasprotno, pojavlja se v številnih primerih reševanja določenih javnopolitičnih problemov (v zadnjem času npr. v vojni proti podganam v New Yorku) (Fernandez, 2025).

Militaristični govor je skladen s tradicijo pogostih nasilnih smrti Američanov. Uboj (homocid – oseba ubije drugo osebo) je vodilni vzrok smrti v ZDA (Korhonen, 2024). A ključni dejavnik ni neposredno povezan s kriminalom (Forsberg et al., 2025). Pokazalo se je namreč, da je oboroženost

prebivalstvatistipoglavitni dejavnik, ki korelira z nasilnimi dejanji. V primerjavi z državami razvitega sveta je prav v ZDA delež ubojev s strelnim orožjem najvišji (World Life Expectancy, b. d.; Tikkanen et al., 2020; Fox et al., 2025). Po številu umorov so ZDA v svetovnem vrhu – na 10. mestu po številu umorov na 100.000 prebivalcev (World Population Review, b. d.-c). Število umorov in ubojev je izrazito poraslo v času kovidne krize, potem pa se je zmanjšalo na raven iz leta 1996 (Statista, 2024b; Tin et al., 2024). Zaradi obsega nasilja, povezanega z orožjem, je glavni zdravstveni svetovalec ZDA (dr. Vivek Murthy) razglasil nasilje z orožjem za javnozdravstveno krizo (Tin et al., 2024).

Dostopnost orožja prispeva k porastu smrti in poškodb, povzročenih s strelnim orožjem (Gun Violence Archive, b. d.-a). V zadnjih desetletjih je v ZDA vedno več množičnih pobojev, še posebej hiter porast pa je bil očiten leta 2020 (Yousif, 2023a). Množična streljanja (shooting) in poboji se dogajajo redno – večkrat na mesec (Statista, 2025a). Dostopnost orožja povezujejo tudi s smrtni udeležencev različnih javnih protestov (Beckett, 2020). Uboji ljudi v urbanih središčih dosegajo rekordne številke (Gun Violence Archive, b. d.-b).

Dostopnost in razširjenost orožja med civilnim prebivalstvom prispeva tudi k večji verjetnosti samomorov. Raziskave so pokazale, da ljudje naredijo samomor dvakrat pogosteje, če imajo doma orožje, kot tisti, ki orožja nimajo doma (Masters, 2016). Poročilo Centra za zmanjševanje oboroženega nasilja (The Center for Gun Violence Solutions) in Centra za preprečevanje samomorov (The Center for Suicide Prevention) (Kim et al., 2025) govori že kar o epidemiji samomorov s strelnim orožjem. Raziskave so tudi pokazale kar petkrat večjo verjetnost, da so žrtve domačega nasilja ubite, če ima njihov zlorabljaec dostop do orožja (Brady, b. d.).

Pomembno vprašanje je torej, zakaj se Američani toliko pobijajo med seboj. Verjetno gre za kombinacijo več razlogov oziroma dejavnikov. Mednje uvrščajo: občutke nestabilnosti, odtujenost, nezadovoljstvo z interakcijami med družbenimi skupinami, z vladnimi politikami, s socialnoekonomskim statusom in z ravnijo blagostanja (Roth, 2013).

Število prijavljenega nasilnega kriminala od 1990 do 2023 sicer upada (Statista, 2024c), vendar ni znano, koliko nasilnih kriminalnih dejanj ni prijavljenih. Struktura kriminalnih dejanj pa opozarja na problem družbenih neenakosti. Kriminal zoper lastnino je daleč največja statistična kategorija kriminala v ZDA (Espinosa, 2025; Statista, 2025b). Obratno kot stereotipi uradna statistika kaže, da žrtve nasilnih dejanj pripadajo različnim starostnim kategorijam (Statista, 2025c) in so skoraj enako porazdeljene glede na

spol (Statista, 2025d). Drugače kot stereotipi uradna statistika kaže, da so tudi deleži nasilnih dejanj primerljivi med tremi največjimi rasnimi skupinami (Statista, 2025e). Na splošno se povečuje tudi kriminal med belci (Yglesias, 2015). Zaradi vsega navedenega strokovnjaki ocenjujejo, da so ključni dejavniki nasilnega kriminala predvsem revščina, malo priložnosti za vertikalno družbeno mobilnost pa tudi značilnosti pravosodnega sistema (Weller et al., 2022; The Joyce Foundation, 2024; Espinosa, 2025). V zadnjem času tej hipotezi pritrjujejo tudi novejša raziskovalna ugotovitve, in sicer da so izobrazbene neenakosti pomembnejši dejavnik kriminala kot rasna pripadnost, saj se v zadnjem času povečuje problem tako kriminala kot tudi zaporniškega kaznovanja belih Američanov, ki so manj izobraženi (Muller in Roehrkasse, 2025).

Pri nasilnih smrtih pa ne gre pozabiti tudi smrti udeležencev v državljanski vojni in ameriških vojakov, ki uveljavljajo državne interese ZDA v različnih delih sveta. Največja smrtnost vojakov je bila v času državljanske vojne (23.908 smrti na 100.000 vojakov), drugo največje število smrti za državljansko vojno (620.000) je število med drugo svetovno vojno (405.399), celotno število smrti vojakov doma in v tujini pa presega 1 milijon (USAFacts, 2024; Statista, 2025f). Zgodovinsko gledano je mogoče opaziti neenako obremenjenost s smrtnostjo vojakov glede na njihovo pripadnost družbeni skupini, glede na različne družbene skupnosti in zvezne države. Med državljansko vojno je bilo mnogo več žrtev v državah konfederacije (izrazito največ v Louisiani) kot v državah unije (Barcelo et al., 2024). Sicer pa je med umrlimi ameriški vojniki več pripadnikov delavskega razreda, manj izobraženih in pripadnikov manjšinskih družbenih skupin, prišli pa so nesorazmerno pogosteje iz zveznih držav z nižjim dohodkom na prebivalca (Maynard, 2009). V zadnjem času je samomor glavni razlog smrti med ameriški vojniki (U.S. Department of Defense Office of the Under Secretary of Defense for Personnel and Readiness, 2024), v večji meri med ameriški indijanci/staroselci z Aljaske, belci (brez Latinoameričanov) in najmlajšimi vojniki (Brenner et al., 2023).

Orožje, varnost in družbene neenakosti

V jedru plutokratskih teženj v oboroževanju je združitev 18 orožarskih podjetij v velik gospodarski konglomerat pod vodstvom milijarderja Stephena Feinberga. Feinberg je namreč leta 2016 in 2024 finančno podprl Trumpa tako bogato, da ga je Trump vključeval v svoje gospodarske in svetovalne odbore, leta 2025 pa je Feinberg postal del vodstvenega vrha ministrstva za

obrambo (Epstein, 2018; Revolving Door Project, 2025), torej na področju, kjer zasebno posluje z državo (Obis, 2025).

Lastniki in upravljavski vrhovi orožarske industrije pa se ne bogatijo le z normalizacijo nakupa orožja z uporabo prijaznega trženjskega poimenovanja kupcev orožja z »vojaški entuziasti« (Witt, 2016). Zasebna vojaška baza, poligoni za učenje vožnje, območje za tečaje pristajanja padalcev in območje urbane bojišča po zgledu afganistanske vasi so za plačilo na voljo tako za usposabljanje zasebnikov kot tudi nekaterih segmentov ameriške vojske (Witt, 2016).

Civilno oboroževanje je povezano z družbenimi neenakostmi še na druge načine. Orožje namreč ni enakomerno razporejeno med civilnim prebivalstvom. Orožje je koncentrirano v rokah manjšine. Leta 2016 je Time (2016) poročal, da ima le 3 % Američanov v lasti kar polovico od vseh 265 milijonov kosov orožja. Nekaj je zbiralcev orožja (Beckett, 2016; Kaur, 2022), sicer pa so bolj oboroženi beli moški, prebivalci podeželja, tisti, ki so zrasi v domovih z orožjem, in pripadniki republikanske stranke (Kaur, 2022; CDC, 2024). Novejši podatki (podatki za obdobje 2019–2024) kažejo na porast oboroževanja žensk, predvsem republikanskih žensk (Jones, 2024). Po istih podatkih so najmanj oboroženi mladi do 20 let in revnejši Američani.

V okoliščinah hitre in zgodovinsko še nevidene rasti družbenih neenakosti je najbogatejše posameznike in njihove družine vedno bolj strah. Bojijo se fizičnih napadov, ugrabitev otrok, požigalskih napadov, napadov prek spleta. Jeza Američanov na predstavnike izkoriščevalskih panog je namreč vedno bolj vidna. Uboj vodje podjetja UnitedHealthcare (skrajno požrešne zdravstvene zavarovalnice) Briana Thompsona decembra 2024 je bil po javnomnenjskih podatkih sprejemljiv za kar 41 % državljanov, starih med 18 in 29 let (Emerson College Polling, 2024). Močno so se razmnožile spletne grožnje vodjem podjetij (NISOS, 2025). Ljudi čedalje bolj draži življenjski slog superbogatih, ki so se popolnoma odtujili od »navadnih« ljudi. Med novjšimi primeri je široko medijsko pokrita superrazkošna poroka milijarderja Jeffa Bezosa z Lauren Sanchez (stroški so znašali desetine milijonov, povablenci pa bili drugi superbogataši, filmski in drugi zvezdniki) v Benetkah, ki so bile v času poroke praktično zaprte za druge obiskovalce, v veliki meri pa tudi za Benečane (Good Morning America, 2025; NBC News, 2025). V letu 2024 in 2025 se povečujejo napadi na simbole superbogastva, npr. napadi na dilerske lokale, ki prodajajo avtomobile tesla (Medium, 2025).

Superbogati za svojo varnost skrbijo tako, da si gradijo od drugih delov družbe ločena območja prebivanja; drago najemajo svoje »dvojnike« in

varnostne time, ki se premikajo z zaščiteni osebo; vpisujejo otroke v šole z drugimi imeni; nameščajo sledilne naprave na otroke zaradi strahu pred ugrabitvijo otrok; najemajo osebne šoferje, dodatno usposobljene še za varovanje; telesne stražarje, ki so usposobljeni za varnostno delo in za medicinsko pomoč (Hunter-Hart, 2025).

Oboroževanje pa ima še druge politične razsežnosti. Raziskave tako kažejo, da so republikanci mnogo bolj oboroženi kot demokrati (Parker et al., 2017b).

Milice, privatizacija in militarizacija javne policije, policijsko nasilje in družbene neenakosti

Ameriška zgodovina je tudi zgodovina različnih milic (Spitzer, 1995) in nasilnih organiziranih skupin. Mnoge so navdahnjene s skrajno desnimi idejami. Med njimi so bile npr. Ku Klux Klan (PBS Oregon Experience, b. d.), Srebrna legija Amerike po vzoru SS, popularno imenovana kot »srebrne srajce«, in »kaki srajce« v 30. letih pred drugo svetovno vojno.

V novejši zgodovini se ciklično pojavlja porast različnih milic, tudi protivladnih (Childress, 2017). Veliko je radikalno desnih oboroženih milic – po nekaterih ocenah jih je bilo leta 2017 v ZDA okrog 500, vsaj nekaterim pa poleg nasilnih dejanj ni tuje niti kriminalno delovanje (PBS News, 2017). Skrajno desne skupine (vključno z belimi supremacisti) sovražno delujejo v odnosu do določenih družbenih manjšin (Gellman, 2010; Medina et al., 2018). Porast milic je skrb vzbujajoča tudi zato, ker se vključujejo v vojsko, kjer pridobijo vojaške veščine (ENDEVR, 2025). Poleg tega pa nasilna dejanja pogosto izvajajo tudi t. i. 'osamljeni volkovi'.

Po eni strani brutalnost sodobne ameriške policije temelji na zgodovinski tradiciji različnega policijskega organiziranja, po drugi strani sodobne policijske prakse zgodovinsko koreninijo v vigilantizmu in linčanju (Tonry, 2023b). Policijski uboji civilistov so mnogo pogostejši v ZDA kot v drugih zahodnih državah (World Population Review, b. d.-d). Tudi policisti na dolžnosti večinoma umrejo zaradi strelnega orožja (USAFacts, 2025). Po policijskem umoru Georga Floydja število policijskih ubojev narašča (Rich et al., 2025). Podatki kažejo, da je policijsko nasilje rasno diskriminatorno – v zadnjem času je še posebej nesorazmerno uperjeno v mlade črnce (Schindler in Kittredge, 2020). Slednje je verjetno povezano tudi s prakso, da policija nastopa agresivneje v nebelih področjih (Schindler in Kittredge, 2020).

Policijsko delovanje je dobilo dodatno nadzorno razsežnost po terorističnem napadu na Svetovni trgovinski center v New Yorku septembra 2001. V takratnih izjemnih okoliščinah je zmožnost domačega in mednarodnega množičnega nadzorovanja izjemno zrasla na podlagi Busheve razglasitve nacionalnih izjemnih razmer in še vedno vztraja tako na policijskem področju kot tudi prek drugih ameriških institucij (Resnikoff, 2013; The White House, 2024). A nova nadzorniška država (surveillance state) ne omogoča le policijskega nadzora nad državljani, temveč tudi državljanski nadzor nad policijo (Couts, 2025).

Ne glede na to, policija ostaja pomemba represivna sila. Primerjalno gledano ZDA namenjajo svojim policijskim silam največ finančnih sredstev na svetu. Po podatkih iz leta 2024 so za policijo namenili 428,66 milijard dolarjev (World Population Review, b. d.-e). Ta znesek predstavlja 2 % BDP ZDA. Zanimivo je, da države, ki jih vodijo republikanci, porabijo precej več sredstev za policijo kot države, ki jih vodijo demokrati (Moneygeek, 2025).

Ameriška policija ni le zelo oborožena. Od zgodnjega 20. stoletja dalje se tudi vedno bolj militarizira. Sprva se je zgledovala po organiziranosti in tehnikah ameriškega osvajanja tujih ozemelj. V obdobju po 2. svetovni vojni pa je na militarizacijo policije vplival tudi pogled na svet skozi leče nacionalne varnosti in težnja k pretiranim ocenam ogroženosti, ki koreninita v antikomunistični paranoji obdobja hladne vojne in obravnavi domačih civilnodružbenih aktivistov podobno kot zunanjih sovražnikov (Rohde, 2016).

V novejšem času se militarizacija policije deloma dogaja tudi zaradi prenosa vojaške opreme v lokalne policijske postaje, deloma pa tudi zaradi policijskega usposabljanja z izraelskimi taktikami za nadzor populacije (Shahshahani in Montez, 2025). S takšno opremo in taktiko policija vedno pogosteje prekoračuje uporabo sile pri zatiranju protestov, v katerih se protestniki upirajo fizični prisili (Moneygeek, 2025). Militarizacija policije pa se odraža tudi v reakcijah policije v okviru akcij, ki jih politiki poimenujejo kot »vojne« – npr. vojna proti terorju, vojna proti drogam. Policijska uporaba avtomatskega orožja, eksplozivnih sredstev in telesnih oklepov je pogosta (Balko, 2021).

Poleg tega v ZDA že od 70. let 20. stoletja rastejo tudi zasebni policijski oddelki, ki opravljajo delo za korporacije in druge organizacije (npr. univerze) pa tudi za državo (npr. mesta) (Scripps News, 2022). Prepletanje javne in zasebne policije zastavlja vprašanja o smiselnosti zmanjševanja denarja za javno policijo, o pooblastilih in kompetentnosti policistov (Rinsley, b. d.;

Finn, 2021). Raziskovalci še posebej opozarjajo na paradigmatške razlike med javnim in zasebnim policijskim delovanjem. Medtem ko se zasebniki osredotočajo na učinkovitost svojega dela (npr. merljive manjše ravni kriminala), mora javna policija slediti načelom enakega varovanja državljanov pred kriminalom in s tem dobrobiti vseh državljanov (Schäfer in Fehling, 2019).

Hkratno uveljavljanje dveh različnih paradigem na istem področju zmanjšuje odgovornosti policije, omogoča nesorazmerno uporabo nasilja, slabšo obravnavo revnejših v primerjavi z bogatimi in različno obravnavo ljudi glede na njihovo raso. Leta 2018 je bila tako npr. verjetnost, da bi bili mladi črnci zaprti, 20-krat večja kot pri mladih belih moških (Carson et al., 2020). Študija aretacij v obdobju 1997–2008 pa je pokazala, da je skoraj 50 % črncev in 44 % latinosa vsaj enkrat aretiranih preden dopolnijo 23 let (Brame et al., 2014). Še posebej izstopa policijska pristranost do mladih črncev (Dunklin, 2024), ki je v zadnjem času izzvala več protestov proti zlorabam in nasilju policije nad črnci (Sklansky, 2025).

Poseben primer pa je uporaba oboroženih enot carinske in imigrantske administracije (ICE) (U.S. Immigration and Customs Enforcement, b. d.), ki v Trumpovem drugem mandatu delujejo znotraj meja ZDA (ne na njenih mejah). Delo teh enot naj bi bilo učinkovito izvajanje (proti)imigracijske politike, vendar kritiki opozarjajo, da gre v bistvu za predsedniško nelegalno milico (Frum, 2025) ali celo osebno paravojaško silo (Filipovic, 2025). Trump jo namreč po lastni presoji pošilja v določene zvezne države oziroma v določena mesta tudi ob nasprotovanju lokalnih oblasti. Pozornost zbujajo izjemno povečanje zveznega financiranja ICE z zakonom iz leta 2025, ki presega financiranje katerekoli zvezne agencije v zgodovini ZDA (Caring-Lobel, 2025). Sredi leta 2025 so republikanci in demokrati imeli popolnoma nasprotna mnenja o ICE – 72 % republikancev je podpiralo ICE, 78 % demokratov pa je o tej zvezni agenciji imelo negativno mnenje (Kiley in Cerda, 2025). A tudi praksa delovanja oboroženih enot ICE lahko vpliva na te razlike med dvema političnima skupinama.

Čeprav pripadniki ICE niso ustrezno izobraženi za delo na terenu znotraj ZDA, delujejo zamaskirani, v uradno neoznačenih oblačilih in neoznačenih vozilih širijo strah z racijami med nelegalnimi migranti in širšim prebivalstvom. Njihovo delovanje je rasistično (Lozano, 2025). Pogosto preverjajo morebitni ilegalni status ljudi nebele rase kar na ulici in se pri tem ne legitimirajo in ne spoštujejo človekovih pravic, ki jih mora npr. spoštovati policija.

Raziskovalec moderne Nemčije in holokavsta vidi v ravnanju ICE podobnosti z nacistično tajno policijo Gestapo (Magilow, 2025). Do sredine decembra 2025 so zaprli 68.400 ljudi (Craft in Witherspoon, 2025; Levenson, 2025). Ravnao čedalje bolj nasilno (Fadel et al., 2025), v januarju 2026 pa so njihovi pripadniki tudi ubili nekaj protestnikov. Pri svojem delovanju imajo posebno imuniteto, Trumpova zvezna administracija pa jih ščiti tudi ob zahtevah po preiskavi ubojev ne glede na množične proteste tako proti prisotnosti ICE sploh kot tudi proti njihovemu nasilju nad civilisti.

Stopnjevanje strahu in nasilja poteka med drugim tudi pod vplivom pojava, ki ga Alec Karakatsanis, ustanovitelj in izvršni direktor Zbora za državljanske pravice (Civil Rights Corps), imenuje v angleščini ‚copaganda‘ (Democracy Now!, 2026a). Gre za posebno zvrst propagande, ki jo uporabljajo policija, tožilci in novičarski mediji za stopnjevanje strahu pred policijsko beleženim kriminalom (kriminalom, posnetim npr. s telesnimi kamerami policistov). S tem se pačijo tudi družbeni odzivi na tako vsebinsko uokvirjen kriminal. Karakastanis (Democracy Now!, 2026a) pri tem posebej izpostavlja, da je v primerih, ko policijske kamere posnamejo zajetje imigranta brez dokumentov, ki je zagrešil kriminal, to novica, ki je v nekaj urah predvajana na Fox News in New York Post. Nasprotno, opozarja Karakastanis, policijski video, ki zabeleži grozljivo policijsko dejanje, praviloma ne pride v javnost.

Obseg in nasilnost kaznovanja

Med ameriškimi značilnostmi je zgodovinska obsedenost s kaznovanjem. To velja tudi za skrajnost in krutost kazni.

ZDA izstopajo po izjemno velikem številu oseb v zaporih. Po podatkih iz februarja 2025 je bilo v ZDA zaprtih največ ljudi – 1,8 milijona ljudi, sledi ji Kitajska s 1,690 milijona ljudi (Statista, 2026). Skoraj polovica (45 %) ameriških družin ima sorodnika v zaporu (Mahbubani, 2020).

A v ZDA zapori niso le v državni domeni. Zapori so tudi oblika poslovanja. V zaporniškem sistemu poleg državnih ustanov deluje vedno več zasebnih profitnih korporacij. Slednje zbuja pozornost s pomanjkljivim številom zaporniškega osebja in obsežnega lobiranja (Statista, 2026) v korist povečevanja zasebnega sektorja na tem področju (Budd, 2024).

Poleg obsega kaznovanja ZDA izstopajo tudi po krutosti kaznovanja. Naj navedemo le nekatere.

Linčanje. Posebno mesto v nasilnosti kaznovanja ima linčanje. Linčanje je javno pobijanje posameznikov brez zakonitega procesa, pogosto izvedeno v okoliščinah, ko so drhali brezpravno delovale ob sodelovanju policistov (NAACP, b. d.). Čeprav so bili v zgodovini linčani tudi belci, so bili od vključno 20. stoletja naprej večinoma linčani črnci, in to na jugu ZDA (UMKC School of Law, b. d.). Večinoma so bili ubiti za kriminalna dejanja, ki jih niso storili (še posebej za večinoma lažne obsodbe, da so napadali ali nadlegovali bele ženske) (Burns, b. d.).

Linčanja so bila skrajno brutalna – obešanje na drevesa, mučenje, obglavljanje, pohabljanje, skrutitve in tudi zažiganje živih ljudi. Fotografije linčanj črncev so pristale celo na spominskih razglednicah. Spominske razglednice so omogočale podoživljanje belske večvrednosti nad črnskim prebivalstvom in s tem kontinuiteto rasizma (Natividad, 2022).

V zgodovini so tako večinoma terorizirali črnce, še posebej na jugu ZDA (Equal Justice Initiative, b. d.). V 19. in 20. stoletju so bila linčanja precej običajna (PBS American Experience, b. d.). Potem ko je ta oblika terorja nad črnci nekoliko upadla med drugo svetovno vojno, je nasilje nad črnci dobilo nov zagon z odločitvijo vrhovnega sodišča v zadevi Brown proti Board of Education (National Archives, b. d.-b). Zanimivo je, da so nasprotovanja javnemu linčanju v časopisih na jugu ZDA, kjer jih je bilo največ, botrovali ekonomskih interesi – linčanja so namreč škodovala gospodarskim dejavnostim (NAACP, b. d.). Linčanje pa še v novejšem času ni popolnoma zamrlo, saj so objavljena poročila o posamičnih primerih še v letih od 2010 do 2019 (Brown, 2021). Umor Georga Floyda je utrdil tezo, da je linčanje še vedno aktualna praksa (McLaughlin, 2020).

Fizično kaznovanje otrok. Skozi zgodovino se je izkazalo, da je fizično kaznovanje otrok kazalnik nasilnosti družbe. Zgodovinarji so ugotovili, da se je v Ameriki za tepež otrok uporabljala posebna palica, ki je povzročila veliko bolečino, ne pa tudi dolgotrajnih poškodb zaradi tepeža – palica, ki so jo uporabljali za discipliniranje sužnjev (Hembree, 2023). Po podatkih Hembree (2023) države Arizona, Georgia, Idaho, Teksas še vedno dovoljujejo tepež s takšnim orodjem. Leta 1977 je vrhovno sodišče (US Supreme court) odločilo, da je fizično kaznovanje s šiškanjem v šolah ustavno dopustno, ni pa dopustno kruto in nenavadno (*unusual*) kaznovanje (Ingraham proti Wright, 1977). Še danes je sprejemljivost fizičnega kaznovanja v domačem okolju in v šolah visoka. Večina Američanov podpira tepež otrok, leta 2025 pa 19 zveznih držav še vedno dovoljuje fizično kaznovanje otrok (Erickson,

2025). Odobravanje takšnega kaznovanja otrok sicer upada od 60. let 20. stol. naprej (Gershoff, 2008). Vedno več zveznih držav sicer prepoveduje fizično kaznovanje v javnih šolah, zasebne šole pa so izvzete. Pri tem pa so pomembne tudi rasne razlike. Raziskave tako npr. kažejo, da so bili v preteklosti črnski fantki neprimerno večkrat deležni fizičnih kazni v primerjavi z drugimi otroki (Gregory, 1995). Še danes obstaja 51 % večja verjetnost, da bodo v javnih šolah fizično kaznovani črnski otroci kot belski otroci (Gershoff in Font, 2016). Pojavlja pa se tudi retrogradna težnja – ponekod se vrača takšno kaznovanje v šole, npr. v Misuriju (McKay, 2022).

Smrtna kazen. Drugi zelo zgovoren kazalnik družbene nasilnosti je smrtna kazen. ZDA so s smrtno kaznijo in izjemno visoko stopnjo zapornih kazni postale edinstven primer med razvitimi demokracijami (Sutton, 2000). ZDA so še vedno izjema med razvitimi zahodnimi državami in celo državami OECD po vztrajanju smrtne kazni. Garland (2010) navaja več dejavnikov, ki podpirajo ohranjanje takšne skrajne kazni. Ameriški sistem delitve oblasti med različnimi ravnmi oblasti onemogoča odpravo smrtne kazni. Ameriške politične elite na zvezni ravni si namreč ne upajo ali pa ne morejo ukiniti te kazni, ker se politične večine na ravni lokalne politike (v zveznih državah) zavzemajo za smrtno kazen in ker je smrtna kazen marsikje še sestavina prevladujoče kulture. K temu prispeva tudi tradicija nasilja in rasizma.

V letu 2025 23 zveznih držav nima več smrtne kazni, v treh (Oregon, California, Pennsylvania) pa guvernerji sedaj uveljavljajo moratorij na izvajanje smrtne kazni (Statista, 2025g). Od 70. let do danes je bila kar tretjina smrtnih kazni izvedena v le eni zvezni državi – v Teksasu (Statista, 2025g).

Čeprav je nekaj zveznih držav opustilo smrtno kazen, je v ZDA število smrtnih kazni strmo naraslo od 70. let do preloma stoletja, ko je začelo upadati. V okoliščinah pandemije covida-19 in političnega forsiranja smrtne kazni v času Trumpove administracije je navkljub krepitvi nasprotnega mnenja med državljani število takšnih kazni poskočilo (Czachor, 2025). V letu 2025 so do sredine novembra izvedli smrtne kazni v zveznih državah, kjer so (razen v enem primeru) na oblasti republikanski guvernerji (Alabama, Arizona, Florida, Indiana, Louisiana, Misisipi, Misuri, Oklahoma, Južna Karolina, Tennessee in Teksas) (Czachor, 2025). A kot da smrtna kazen ni dovolj – dopuščene so bile, ponekod pa še vedno so, tudi grozljivo nehumane usmrčitve (Czachor, 2024; MMC RTV Slovenija, 2024). Poleg tega so te izrazito družbeno pristranske. Po podatkih za leto 2021 so bili na smrtno kazen v veliki večini obsojeni moški, kar 40 % izmed obsojenih pa je bilo črncev (Statista, 2025g).

Širjenje strahu pred apokaliptičnimi dogodki in priprave različnih družbenih slojev nanjo

Obdobja večjega strahu v ZDA niso redka. Že samo v času od druge svetovne vojne do danes jih je bilo veliko.

V času hladne vojne se je širil strah pred jedrskim napadom. Medtem ko je J. F. Kennedy v času berlinske krize leta 1961 obljubljal zaklonišča pred bombnimi napadi za vse Američane, je v Nixonovem obdobju (70. leta) prevladala ocena, da ekonomsko ni vzdržno, da bi zgradili bunkerje za vse in da naj posamezniki oziroma družine same poskrbijo za bunkerje (National Archives, b. d.-c). Interes za bunkerje se je povečal spet po terorističnem napadu na dvojčka v New Yorku (BBC News, 2017).

Kolektivni strah pred koncem sveta se danes širi prek TV šovov, filmov, polarizirane politike in informacijskih medijev. Odgovor na ta pojav je »gibanje za preživetje« (survivalizem) (VICE News, 2020; Shcherbakov, 2023), ki je zajel vse družbene sloje. Številni trgovci izkoriščajo strah ljudi. Del Američanov se z nakupovanjem različnih pripomočkov za povečanje varnosti pomirja (Reuter, 2025). Pri tem jim »pomaga« npr. tudi Oprah, ki reklamira osnovne preživetvene pakete podjetij Preppi in Judy.

Preživetveni paketi (survival kits) so postali kurantno tržno blago. Različno bogati in različno dragi preživetveni paketi so na voljo različnim družbenim slojem. Njihova cena se giblje med okrog 100 dolarji za osnovne pakete do skrajno dodelanih paketov, ki stanejo tisoče dolarjev (Bowman, 2023). Raste tudi trg osebnih preživetveni paketov, ki stanejo od 30 dolarjev za paket prve pomoči do več kot 500 dolarjev (Rothenberg, 2023).

Costko npr. prodaja hrano, ki naj bi zdržala tudi nekaj desetletij (Shcherbakov, 2023). Širi se ameriška spletna prodaja hrane za preživetje v katastrofi (mypatriotsupply), specializirana celo za družine (legacyfoodstorage), preživetveni paketi z desetimi nujnimi sestavinami (npr. parcilsafety) ob ponudbi še dodatnih (npr. plinske maske, hranilniki elektrike – power banks, proizvodi za osebno higieno). ZDA in Kanada sta v svetovnem merilu največje tržišče nahrbtnikov za izredne razmere (emergency backpack) (market.us, b. d.).

Američani pa iščejo zagotovilo za svojo varnost še drugače – spet v odvisnosti od finančnih zmožnosti. Tako je npr. kvaliteta zaklonišč, ki se gradijo, odvisna od kupne moči. Razvija se tržna ponudba za srednji in najbogatejši razred. Teksaško podjetje Rising S Company prodaja luksuzne bunkerje, ki

stanejo do 9,6 milijonov dolarjev (Spitznagel, 2022), kalifornijsko podjetje Vivos pa ne prodaja le podzemna luksuzna zaklonišča, ki naj bi zagotavljala preživetje kakršnekoli katastrofe, temveč ponuja kar cela mesta (Terra Vivos, b. d.). Nekateri kopičijo orožje, naboje in motorna vozila za primer promennih zastojev v času apokalipse (Clifford, 2017).

Tehnološki milijarderji iz Silicijeve doline gradijo z betonskimi zidovi zaščiteni luksuzni zaklonišča v ZDA in na drugih koncih sveta (BBC News, 2017). Da bi preživeli prihajajočo apokalipso, si v velikih luksuznih zakloniščih ne pripravljajo le luksuznih bivalnežih prostorov, temveč tudi prostore za šport, hiponične vrtove, bazene in kino dvorane (Rushkoff, 2022; Heer, 2023). Da bi si zagotovili preživetje, kupujejo nastanitve na Novi Zelandiji (BBC World Service, 2025), zatekajo se tudi na otoke, ki jih kupujejo zase (Zeveloff, 2014), razmišljajo o izgradnji različnih utopičnih krajev. Odvisno od zamisli posameznih tehnomilijarderjev so to lahko npr. pametna mesta na posebnih mestih na planetu Zemlja (Style, 2023) ali pa naselbine na drugih planetih (Wall, 2018). Elon Musk je tako na primer napovedal naselitev kolonij na Marsu do leta 2055 (Wall, 2025). Ideja o omrežju mest v skladu z neoreakcionarno mislijo ideologov Silikonske doline je našla mesto tudi v okviru Mandata sedmih gora (Seven mountains mandate) (The Nerd Reich with Gil Duran, 2025).

Navkljub bogastvu in različnim idejam o posebnih naselbinah pa se skrajno bogati soočajo predvsem s številnimi tuzemskimi strahovi (The Trump Report, 2022). Raziskave so pokazale, da so superbogati psihološko ranljiva skupina (Wood, 2011). Najbogatejši Američani se bojijo iz več razlogov: bojijo se za svoj denar, bojijo se davkov (Kroll, 2021; Medina, 2021), bojijo se za svoje otroke, bojijo se apokaliptičnih dogodkov, kot so npr. okoljske katastrofe ali jedrske eksplozije (Spitznagel, 2022; Heer, 2023; Shcherbakov, 2023), bojijo se ljudi (Author Events, 2022), bojijo se osebnih napadov, terorizma in političnih nemirov. Zato najraje živijo v izolaciji, hotele in druge prostore za druženje pa gradijo v puščavi, kjer so zelo težko dostopni. Kupujejo usposabljanja za fizično samoobrambo, ki so posebej prilagojena za bogate.

Revnejši pa se pripravljajo na konec sveta na tradicionalen način. Gradijo si zaklonišča na dvoriščih, kopičijo zaloge hrane in potrebščine za bivanje ob katastrofah in se pripravljajo na reševanje lokalnih problemov za primer katastrofe (Shcherbakov, 2023).

Konflikti glede nadzora nad orožjem in ravnanja bogatih

V ZDA ni družbenega niti političnega konsenza o tem, katera pravica bi morala imeti prednost – pravica do orožja ali nadzor nad lastništvom orožja (Schaeffer, 2024). Obamov poskus spremeniti politiko do orožja v lasti civilistov je spodletel (The Wall Street Journal, 2016). Ameriški politiki se izogibajo temi nadzora nad orožjem med drugim tudi zaradi groženj in s tem povezanim strahom (Pilkington, 2024). Zaostrovanje politike do orožja v lasti civilistov bi potencialno prizadelo profite lastnikov in upravljalcev orožarskih podjetij, prodajalcev orožja, bank, hedge skladov (hedge funds) in finančnih investitorjev (Seidman, 2018; McKinney, 2022). Na splošno se ameriški milijarderji le izjemoma zavzemajo za politiko nadzora nad orožjem. Omenja se primer demokratskega politika – milijarderja Michaela Bloombergga, ki pa se je izrecno zavzel predvsem za javno varnost in boj proti ilegalnemu orožju (Stilson, 2025). Musk pa ima npr. ima ambivalenten odnos. Leta 2022 se je zavzel za nadzor nad orožjem, hkrati pa zagovarja, da je pravica do nošenja orožja pomembna varovalka pred potencialno tiranijo vlade (Kilander, 2022).

Politično nasilje

Ameriška družba je nasilna družba z zgodovino političnega nasilja (Keyssar in Fung, 2025). Politično nasilje v ZDA je raznovrstno in ima dolgo tradicijo.

ZDA ima za staro demokracijo nenavadno veliko število atentatov na vodilne politike. Štirje predsedniki so bili žrtve atentatov: Abraham Lincoln (leta 1865), James Garfield (leta 1881), William McKinley (1901) in John F. Kennedy (leta 1963). Poleg tega je bilo še več poskusov atentatov. Ronald Reagan je bil ranjen leta 1981, Theodore Roosevelt leta 1912 in Donald Trump leta 2024; oba sta bila ranjena, ko sta imela status bivšega predsednika.

V zadnjem času politično nasilje v ZDA narašča (Kleinfeld, 2021). Hkrati se tudi stopnjuje. Množijo se oblike groženj javnim uradnikom (public servant). Med njimi so (The Impact Project, b. d.): ponavljajoče besedne grožnje, oznanjanje namena škodovati, zalezovanje (fizično in prek različnih medijev), kar zbuja strah pri žrtvi; objavljanje žrtvinih zasebnih informacij ali informacij v zvezi z identiteto (ime, domači naslov, lokacija pisarne ipd.); fizični napadi, vključno s poskusi ugrabitve, umora, oboroženega ropu ali spolnega nasilja; vandalizem (uničevanje javne ali zasebne lastnine, kjer se

nahaja žrtev); poštni paketi z vsebino, ki žrtvi povzroča jezo, stisko ali škodo; lažno obveščanje službe za nujno pomoč z namenom privabljanja oborožene policije na žrtvin naslov; smrt žrtev, povezane z grožnjami.

Množijo se visoko rizični politični dogodki. Mnogi strokovnjaki so tudi volitve 2024 ocenjevali kot visoko rizične za politično nasilje (Byman, 2023; Leingang, 2024). K mirnemu prenosu oblasti je prispevalo obnašanje demokratske administracije in Bidnovo hitro priznanje volilnega rezultata.

V letu 2025 se je močno povečalo nasilje nad zakonodajalci na različnih ravneh oblasti. Po podatkih ameriške kapitolske policije (US Capitol Police) so v letu 2025 obravnavali 14.938 incidentov, usmerjenih v kongresnike, njihove družine, osebje in kompleks Kapitola – več kot 5000 več kot v letu 2024 (Daniels, 2026). Leta 2025 sta bila ubita dva zakonodajalca v državi Minnesota in direktor zavarovalnice UnitedHealthcare (Ruhiyyih Ewing, 2025b). Guvernerju Pensilvanije so poskusili zažgati dvorec, izpostave Muskovega podjetja so bile fizično napadene, v Pensilvaniji so preprečili ponoven poskus atentata na Donalda Trumpa, z ognjem je bil poškodovan vhod v sedež republikanske stranke v Novi Mehiki/New Mexico (Seewer, 2025). S povečevanjem nasilja se skokovito večajo stroški varovanja politikov in volilnih kampanj (Sherman, 2026).-

Nasilje se širi in stopnjuje tudi v aktivnostih državljanov. Uničevanje stvari je npr. lahko sestavina protestov. Pri tem pa ima posebno simbolno mesto uničevanje spomenikov. V zadnjem času je nerazčiščevanje interpretacij zgodovine pripeljalo do uničevanja spomenikov državljanske vojne (Ayers, 2017). Višja stopnja nasilja zajema grožnje ljudem (npr. grožnje s škodovanjem ali celo smrtjo teh ljudi, članov njihovih družin), poškodovanje ali celo uboji ljudi. Klenfield (Kleinfeld, 2021) opozarja, da se je politično nasilje izjemno povečalo po letu 2015.

V celoti gledano je bilo v obdobju 1995 do 2024 bistveno več desno usmerjenih terorističnih dejanj več kot levo usmerjenih, a v letu 2025 se je število levo usmerjenih terorističnih dejanj nekoliko povečalo, desno usmerjenih pa zmanjšalo (Byman in McCabe, 2025; Gregorian, 2025). K temu je verjetno prispevala tudi promocija gibanja pod vodstvom Charlieja Kirka, političnega komentatorja in konservativnega aktivista, ki je širil dezinformacije o seksualnih manjšinah. Charlie Kirk je bil žrtev atentata septembra 2025 (Politico, 2025).

Strokovnjaki v bližnji prihodnosti ZDA napovedujejo vedno več političnega nasilja. Politično nasilje se namreč ne dogaja slučajno. Verjetnost za njegovo pojavljanje se povečuje v določenih okoliščinah, te pa v ZDA v zadnjem času

doživljajo sinergijo. Po oceni strokovnjakov (Politico, 2025) gre za okoliščine, ko demokracija hitro nazaduje, ko je družba rasno, versko ali etnično razcepljena, ko politični voditelji tolerirajo ali spodbujajo nasilje in ko državljani lahko dostopajo do orožja. Volitve leta 2026 in 2028 bi lahko ustvarile ugodne razmere za dodatne izbruhe političnega nasilja. A že leto 2025 je prineslo široko odmevne primere političnega nasilja, povezanega z ICE – vedno pogostejše označeno za nelegalno zasebno Trumpovo fizično silo. Januarja 2026 je ICE začela vanjo rekrutirati ljubitelje orožja in vojske, in sicer z belo obarvanimi nacionalističnimi sporočili (Democracy Now!, 2026b). Meja, na kateri naj bi deloval ICE, je postalo ozemlje celotne ZDA (Democracy Now!, 2026c).

V politično skrajno polarizirani družbi se tudi odnos do političnega nasilja pomembno razlikuje med pripadniki dveh vodilnih strank. Po podatkih iz leta 2024 (Wintemute et al., 2025) so tako republikanski člani gibanja MAGA v mnogo večji meri kot drugi podpirali politično nasilje in attribute, povezane s političnim nasiljem. Čeprav sami niso bili pripravljeni povzročiti politično nasilje bolj kot drugi, lahko njihova siceršnja podpora političnemu nasilju prispeva k povečevanju verjetnosti političnega nasilja. In vendar nove raziskave opozarjajo, da podporniki obeh strank podpirajo agresivne akcije proti drugi stranki na približno isti ravni, pri tem pa je podpora za napade na lastnino ali nefizične grožnje višja kot za fizično nasilje (Bright Line Watch, b. d.). Pri tem pa republikanci bolj podpirajo nadlegovanje prek spleta (11 %) in pošiljanje grozilnih sporočil pripadnikom nasprotne stranke (12 %) kot demokrati (7 %); demokrati bolj podpirajo nenasilne akcije, kot je npr. motenje posesti (demokrati 33 %, republikanci 18 %); demokrati (še posebej mladi) bolj kot republikanci podpirajo agresivne akcije, vključno z nasiljem, ki so uperjene proti generalnim direktorjem (CEO) večjih korporacij, in sicer v imenu ekonomske pravičnosti (Bright Line Watch, b. d.).

Pohlep in ekonomsko nasilje

Izjemen pohlep ameriške različice kapitalizma razkraja moralno obnašanje (Keltner in Piff, 2012). Pri razdelitvi bogastva ni moralnosti niti do te mere, da bi najbogatejši razumeli pomen pravičnejše porazdelitve za njihovo lastno obstojnost in varnost. Od konca 1978 do 2015 so plače glavnim vodjem korporacij (CEO) zrasle za več kot 940 %, plače delavcev pa za le 10 %; do začetka 21. stoletja je razmerje zraslo na več kot 300 proti 1 (Florida, 2017). Rast geografske neenakosti, neenakosti v smrtnosti, v vzorcih smrtnosti zaradi drog,

samomora in alkohola skrajno bogatih ne gane (Massey in Fischer, 2003; Vierboom et al., 2019). Neenakosti se povečujejo med generacijami – otroci imajo čedalje manj možnosti, kot so jih imeli njihovi starši, da bi ustvarili ameriški sen (Gallo, 2017).

Pohlep in nasilje velikih podjetij v aktualnem plutokratskem obdobju pridobivata povampirjene značilnosti. Še posebej izstopajo farmacevtska podjetja in zdravstvene zavarovalnice.

Od 90. let dalje so farmacevtska podjetja okrepila trženje opioidnih zdravil, kar je prispevalo k povečanju predpisovanja zdravil za zmanjševanje bolečin (Duff et al., 2022). Purdue Pharma v lasti družine Sackler je tako skrajno obogatela s sistematično promocijsko prodajo zdravila OxyContin. Promocijski sistem je finančno stimuliral tako plačane promotorje kot tudi zdravnike. Čeprav je s tako prodajo prispevala k smrtim 232.000 Američanov zaradi predoziranja, ni bila kaznovana drugače kot le z ministrstvom za pravosodje (Justice Department) dogovorjeno finančno poravnavo – sprva dogovorjeno v višini 8,3 milijarde dolarjev (Bogdanich in Forsythe, 2020; Kaiser, 2020; U.S. Department of Justice, 2020), kasneje pa so se dogovorili za bankrotom in za 6 milijard dolarjev (Knauth in Hals, 2022). Poleg tega so lastniki Purdue Pharma zaščiteni pred osebno odgovornostjo (The Economist, 2021; Radford, 2023). Sodišče jih je namreč odvezalo odgovornosti v primeru civilnih tožb (Radford, 2023). Primer je nazorno opisan v seriji Painkiller, objavljeni leta 2023 (Fitzerman-Blue in Harpster, 2023). Takšno kaznovanje Purdue Pharme ni imelo odvračilnega učinka. Nasprotno, druga podjetja so vstopila na nekdanji trg Sacklerjeve korporacije (Futurity, 2023; Kirschman, 2023; Tan in West, 2023). Vrhovno sodišče ZDA je zato pristalo na ponoven pregled bankrota Purdue Pharma.

V novejšem obdobju je zdravniško predpisovanje fentanyla (sintetičnega opioda, ki je 50-krat močnejši od heroína) proti močnim bolečinam prispevalo k pravi opioidni epidemiji (Yousif, 2023b). V zadnjem desetletju je s fentanylom povezan velik porast smrti zaradi predoziranja. Smrtonosne kombinacije fentanyla z drugimi snovmi, ki so povezane tudi z rastočo ilegalno ponudbo fentanyla, so povzročile krizne razmere, poimenovane kar fentanylska kriza.

Posebej izstopa tudi pohlep zavarovalniške industrije. Pomembno vpliva na življenje Američanov. Povzroča ekonomsko nasilje in je povezano celo s smrtnostjo prebivalstva. ZDA so namreč izjema med razvitimi državami po tem, da ne zagotavljajo zdravstvenega zavarovanja državljanom. Ne le da je

plačevanje zdravstvenega zavarovanja za mnoge Američane strošek, ki si ga ne morejo privoščiti, pohlep zavarovalnic je sistematično vpet tudi v pravila pokrivanja stroškov zdravljenja tako, da tudi v primeru plačanega zdravstvenega zavarovanja lahko večinoma zavračajo pokrivanje teh stroškov v konkretnih primerih. Nezavarovanost je povezana z večjo smrtnostjo prebivalstva (Wilper et al., 2009). Američani v primerjavi s prebivalci drugih bogatih držav umirajo prej in zaradi razlogov, ki niso neizogibni (Gunja et al., 2023). Zaradi slabe dostopnosti zdravstvenih storitev in zdravljenja sploh se v večji meri uporabljajo relativno poceni in relativno lahko predpisani opiodi z namenom zmanjševanja bolečin. V ZDA je predpisanih okrog 30-krat več opiodnih zdravil za zmanjševanje bolečin, kot bi bilo potrebno glede na druge metode zdravljenja, saj imajo mnogi revni prebivalci takšno zdravstveno zavarovanje, da le-to ne pokrije drugega kot takšno protibolečinsko sredstvo (BBC News, 2018).

Korporacije – ne glede na področje, kjer delujejo – se uspešno otepajo prevzemanja odgovornosti za svoje obnašanje. Celo opravičilo jim je težko izreči. Svetovno odmeven je primer, ko se je Zuckerberg dolgo izmikal, na koncu pa vendarle opravičil staršem za nasilje Mete, ki je prizadelo njihove otroke 2024 (CNBC, 2024).

Če korporacije ne morejo zatajiti svoje odgovornosti, se zatekajo k drugim strategijam neodgovornosti. Primeri so plačila odškodnin. Tako se je npr. podjetje Pacific Gas & Electric s plačilom 5 milijard dolarjev odkupilo za številne uničevalne požare, 85 mrtvih v mestu Paradise in za uničenje 18.000 stavb, ni pa popravilo zastarelih naprav, ki so povzročile požare (Kaiser, 2020).

Občasno škandali velikih korporacij postanejo javni (IG, 2018), a njihove posledice ne odpravljajo ukoreninjenih vzorcev korporativnega obnašanja.

Religija in nasilje v ZDA

Zgodnji kolonizatorji so izvajali nasilje nad staroselci, katerih verovanja niso spoštovali ampak so jih poskušali preobrniti v svojo vero (The Pluralism Project – Harvard University, b. d.; Native American Rights Fund, 2024). Kasneje se je religijsko motivirano nasilje preusmerjalo v različna marginalne družbene skupine, pogosto v času večjih imigracijskih tokov.

Po eni strani je religijsko motivirano nasilje v ZDA usmerjeno v pripadnike drugih ver (npr. pripadnike islama in jude). Po drugi strani je povezano z

določenimi javnopolitičnimi tematikami. Med njimi posebej izstopa nasilje gibanja proti splavu (Miller C., 2024).

Zgodovina ZDA zajema tradicijo religiozno motiviranega rasnega nasilja (Boisi Center for Religion and American Public Life, 2022; Miller C., 2024).

Znanost in nasilje v ZDA

Darvinizem se je v 19. stoletju prenašal iz naravnega sveta v družbo. Širilo se je prepričanje, da je družbeno uspešnost ali neuspešnost dedna. Večje število otrok družbeno uspešnih v primerjavi z manjšim številom otrok družbeno neuspešnih se je tako predstavljala kot uspešna družbena formula (Paul, 2003).

Ideje socialnega darvinizma so bile uporabljene tako za legitimacijo kapitalizma prostega trga kot tudi za spreminjanje ameriške družbe (Teach Democracy, 2025). Na začetku prve pozlačene dobe je sociolog William Graham Sumner v duhu socialnega darvinizma hvalil novi razred industrijskih milijonarjev, hkrati pa ocenjeval, da je družbeni napredek odvisen od prenašanja bogastva starejše generacije najbolj sposobnih družin na naslednjo generacijo (Teach Democracy, 2025). Še drugi teoretiki družbe v ZDA so sledili interpretaciji socialnega darvinizma Herberta Spencerja.

Ideje socialnega darvinizma so v ZDA sodelovale tudi pri odporu do imigrantskih valov in do revnih. Ker je bila zaželena le reprodukcija z družbeno zaželenimi značilnostmi, niso tolerirali prisotnosti ljudi z družbeno nezaželenimi značilnostmi. V 20. in 30. letih prejšnjega stoletja so npr. zavračali priseljence iz južne in vzhodne Evrope (iz Rusije, Poljske, balkanskih držav in Italije) z argumentom, da so »biološko inferiorni« staremu jedru Američanov. V tem času so bili sprejeti tudi zakoni, ki so omejili priseljevanje iz tega dela sveta.

Za manj vredne pa niso bili označeni samo določeni priseljenci, temveč tudi revni in pripadniki nebele rase. Tudi v ZDA se je rodila evgenika – segregacija »defektnih« v njihovi reproduktivni dobi, sterilizacija moških in žensk (Paul, 2003). »Manjvredne« so uporabljali tudi za »poskusne zajčke« v znanstvenih raziskavah.

V ZDA so potekali številni eksperimenti na ljudeh, ki pričajo o neetičnosti ameriške znanosti (Miteu, 2024; PBS Classroom, 2025). Med temi ljudmi, ki niso bili seznanjeni z vključitvijo v eksperiment in njihove pravice niso bile spoštovane, so bili v veliki meri revni, pripadniki rasnih manjšin ali zaporniki, neetične eksperimente pa so izvajali tudi na otrocih. Ti eksperimenti so

potekali tudi tajno, v nasprotju z ameriško zakonodajo, a ne le z zasebnim, temveč tudi z neposrednim vladnim financiranjem (Stobbe, 2011). Pojavljajo se primerjave z nacističnim odnosom do eksperimentiranja na ljudeh (Stobbe, 2011). Še več, novejši viri opozarjajo na to, da sta ameriški rasizem in ameriško gibanje evgenike inspirirala Hitlerja (Ross, 2018).

Med najbolj znanimi je državno financirana študija sifilisa, ki je bil v 20. in 30. letih velik problem (Avramova, 2019). Vključevala je 600 črncev, izmed katerih 201 ni imel sifilisa. Udeležencem niso pojasnili, da gre za raziskovanje naravnega napredovanja bolezni, so pa obljubili zastoj zdravstvene preglede, obroke hrane in pogrebno zavarovanje. Ne le, da eksperiment ni vključeval zdravljenja, udeležencem so se zlagali, da bodo prejeli obravnavo »slabe krvi« (v pogovornem jeziku je ta pojem zajemal več bolezni).

Znanost v ZDA se na splošno ni izogibala niti družboslovnim eksperimentom. Pri tem se je izkazalo, da so tveganja družboslovnih eksperimentov lahko zelo velika. Nekatere še danes navajajo v učbenikih kot primere znanstvene neetičnosti in škodovanja ljudem. Med njimi sta tudi minnesotski in stanfordski eksperiment. Po nekaterih ocenah neetično raziskovanje na ljudeh še vedno poteka.

Leta 1944 in 1945 je v Minnesoti potekal eksperiment, s katerim so želeli opredeliti psihološke učinke dolgotrajne lakote in učinkovitost različnih načinov prehranske rehabilitacije. Še v publikaciji leta 2013 (Baker in Keramidas, 2013) je njegov prispevek pozitivno ocenjen, čeprav so vključeni v raziskavo imeli resne zdravstvene posledice. Bolj nedvoumno kritično je ocenjen stanfordski eksperiment – eksperiment, ki je bil izveden na ljudeh na Univerzi v Stanfordu leta 1971. Šlo je za igranje vlog stražarjev in zapornikov v simuliranem zaporniškem okolju, kjer so stražarji povzročili nevarne in psihološko škodljive situacije. Nasilje se je stopnjevalo do te mere, da so štirinajstdnevni eksperiment prekinili že po šestih dneh (Zimbardo, 2008), podobno obnašanje stražarjev pa so kasneje razkrili pri ameriških vojakih v Abu Ghribu, kjer so bili zaprti iraški zaporniki (Zimbardo, 2008).

Ideje socialnega darvinizma so se v širši ameriški javnosti spet pojavile med pandemijo covida-19. Večvrednost Američanov naj bi se namreč dokazala v boljši odpornosti do virusa brez uporabe cepiv.

Neoreakcionarna ideologija Silikonske doline, navdihnjena z nitschejanskim razmišljanjem o superčloveku (Low, 2024), danes vključuje razlikovanje med naravnimi ljudmi in proizvodi neke vrste evgenike (Meredith, 2025). Človeško osebo razumejo kot posamične dele, surovi material,

katerega genetično značilnosti določajo njihove vrednote, prepričanja, sposobnosti in identiteto, vzgoja otrok pa je sekundarna. Zato je po tej ideologiji ključno ustvarjanje in selekcija genetsko superiornih otrok. Vodilni tehnološki razvijalci izpostavljajo problem premajhne rodnosti in si tudi osebno prizadevajo za boljšo rodnost. Musk npr. zagovarja usmeritev, da naj imajo visoko inteligentni in sposobni veliko otrok. Po znanih podatkih se mu je doslej rodilo 14 otrok (eden je umrl) s štirimi materami (Wren, 2025). Konservativni kritiki poudarjajo, da pronatalizem (Manavis, 2024) ne pomeni prodružinske usmeritve (Braid, 2024). Po drugi strani se pojavljajo nove ideje evgenike (genski inženiring; singularnost – brisanje meja med človekom in tehnologijo s povezovanjem človeškega telesa s tehnološkimi vsadki v okoliščinah, ko UI presega inteligenco človeka), s tem pa tudi superhumanizem – oblikovanje ljudi s sposobnostmi, ki presegajo naravne človeške sposobnosti (Mucci, b. d.; London Futurists, 2022; Barney, 2024; Peter H. Diamandis, 2026).

Danes je zelo aktualna je zaskrbljenost zaradi politike Trumpove administracije na področju avtizma. Pri tem ne gre le za spornost Kennedyjevega razumevanja avtizma (Jacobson, 2025) na podlagi »zdravega razuma«, in ne na znanstveni podlagi (Autism Science Foundation, 2025), ter priporočila njegovega ministrstva za zdravje, naj zdravniki predpisujejo avtističnim otrokom leucovorin (sredstvo za odplakovanje svinca, ki naj bi ga otroci prejeli s cepljenjem) (US Department of Health and Human Services, 2025). Pri tem je javno odmevalo Kennedyjevo skrajno opredeljevanje avtistov kot otrok, »ki ne bodo nikoli plačevali davkov; ki ne bodo nikoli v službi; ki ne bodo nikoli igrali odbojke; ki ne bodo nikoli napisali pesmi in nikoli ne bodo šli na zmenek« (C-Span.org, 2025; McPhillips, 2025). V takšnih okoliščinah vzbuja skrb ideja o oblikovanju podatkovne baze ljudi z avtizmom brez njihovega soglasja. Potencialno namreč omogoča zlorabo.

Občutek ogroženosti se še posebej narašča zaradi razglašene strategije obravnave avtizma, ki spominja na zgodovinsko obsojeno evgeniko (ASAN, 2025). 13 raziskovalnih projektov naj bi v zelo kratkem času razkrilo dejavnike avtizma – poleg genetskih tudi okoljske, prehrambene, medicinske in socialne dejavnike (US Department of Health and Human Services, 2025). V teh projektih naj bi uporabili podatke o zavarovalniških zahtevah, elektronske zdravstvene zapise in podatke iz prenosnih naprav, kot so zdravstveni senzorji in pametne ure (Wise, 2025).

Človekove pravice

Človekove pravice so bile dodane v ameriško ustavo naknadno, in sicer v obliki ustavnih dopolnil. Tudi ko so bile zapisane v ustavo, niso posegle v področje ekonomije. Lastniki podjetij so določali svoja pravila ravnanja znotraj podjetij.

Po obdobjih omejenih pravic glede na lastnino, spol, raso, etnijo so se predvsem v šestdesetih letih uveljavile širitve človekovih pravic. Danes smo priča večanju ogrožanja človekovih pravic, ki se še stopnjuje po terorističnem napadu na svetovni trgovinski center v New Yorku leta 2001. Izredno stanje, ki ga je takrat razglasil G.W. Bush, še do danes ni bilo preklicano.

ICE je po ustanovnem letu 2003 prerasla v enoto z velikim proračunom. Ameriška država zbira čedalje več informacij o državljanih. Palantir razvija orodja tudi za ICE. Nadzor nad posamezniki omogočajo (Wired, 2025): spremljanje socialnih omrežij (X, Facebook, Instagram, WhatsApp, Telegram, Discord, chess.com). Te podatke lahko uporabijo tudi v prihodnosti. Podatke kupujejo tudi od LexisNexis, na podlagi njih pa izvedo, kdo so sorodniki in prijatelji določene osebe, ali ima kriminalne kartoteke, podatke o lastništvu prevoznih sredstev (avto, čoln..). ICE tako poseduje podatke, ki jih lokalne oblasti nimajo. Podatke zbirajo tudi o protestnikih. Z orodji UI podkrepjenimi tehnologijami za prepoznavanje obrazov lahko agenti ICE z uperjanjem telefona na obraz konkretne osebe pridobi veliko količino različnih osebnih podatkov o tej osebi (Amanpour and Company, 2026). Podatki so lahko napačni zaradi napak tehnologije. Kljub nezanesljivosti tehnologije jo uporabljajo za zapiranje in deportacijo ljudi.

K razširjenemu nadzoru nad posamezniki prispeva tudi problem samonadzora. Do podatkov, ki se zbirajo prek pametnih avtomobilov, pametnih hiš, ur in medicinskih naprav namreč lahko dostopajo policija in tožilci, ki iščejo inkriminacijske okoliščine (Ferguson, 2026).

Eskalacija strahu in nasilja v drugem Trumpovem

Pod Trumpovim drugim predsedovanjem se je delovanje ICE (enot migracijsko-carinske službe, ki naj bi delovala na mejah) razširilo na celotno ozemlje ZDA. ICE posega v posamezna mesta in posamezne zvezne države. Še več, ICE se je preoblikovala v Trumpovo zasebno zvezno paravojaško silo. Strokovnjaki jo poimenujejo tako zaradi naslednjih lastnosti (The Economist, 2026):

1. sila, ki je izven normalne komandne in nadzorne strukture policije in vojske; 2. plačani so bolje, kot bi bili za katerokoli delo, zato da bi ostali lojalni; 3. drugače kot policija in vojska, ki naj bi bili ideološko nepristranski, so paravojaške strukture zelo pristranske, lahko tudi ideološke; 4. so nad zakonom – npr. njeni uslužbenci niso kaznovani za uboj.

Strah zbujajo že rekrutacija ljudi v ICE s pozivi prek socialnih omrežij, ki nagovarjajo kandidate z oglasi v skladu s subkulturo skrajno desnih skupin, vključno z neonacisti, še posebej belih supremacistov (CBC News: The National, 2026). S pomočjo novih tehnologij ciljajo na skupine, ki so pripravljene odstranjevati nebele ljudi iz ZDA. Vladni interni dokument razkriva, da januarja 2026 intenzivno poteka izpolnjevanje strategije za vojno rekrutacijo 40000 regrutov, s katerimi bi kadrovsko popolnili ICE. V iskanju novih kadrov geografsko ciljajo okolja in dogodke, kjer obstaja večja verjetnost za doseganje ljudi, ki jim je domač militaristični jezik. Razna vojna gesla (npr. branjenje domovine, vojna proti tujimi zavojevalci, branjenje domov) so pospremljena s slikami in prirejenimi vojaškimi propagandnimi oglasi iz druge svetovne vojne (Democracy Now!, 2026d).

Kampanje ICE se praviloma začnejo z izolacijo in dehumanizacijo določenih »tarč« prek medosebnega komuniciranja, prek različnih medijev (anonimni chat forumi, socialni mediji) in celo prek izobraževalnih ustanov (The White House, 2025e). Učinki te faze odpirajo vrata drugi fazi – organiziranemu širjenju zasebnih informacij o »tarčah«, vključno z imeni, domačimi naslovi, telefonskimi številkami in drugimi osebnimi informacijami. V neposrednem fizičnem posredovanju izolacija in dehumanizacija »tarč« agentom ICE olajša opravičevanje fizičnih napadov in ubojev. Tarče ICE so uradno ilegalni priseljenci, vendar ICE v praksi vedno pogosteje deluje, kot da ima širšo agendo – zastraševanje opozicije Trumpu in Trumpovi administraciji. Preoblikovanje ICE v neke vrste zvezno policijo, ki jo v nekaterih primerih podpirajo vojaki nacionalne garde, vpliva na dejansko delovanje dinamično spreminjajočega se političnega sistema v smeri avtokratizacije (Applebaum, 2026b).

Opozicija je razumljena zelo široko – od posameznikov do določene stranke, od družbene skupine do posameznih mest in posameznih zveznih držav (Washington Week PBS, 2026). Prav tako je Trump razširil opredelitev domačih teroristov (Ramirez Uribe in Sherman, 2026). V predsedniškem

memorandumu (The White House, 2025e) so domače teroristične skupine opredeljene kot tiste, ki se organizirajo na temelju »antifašistične laži« (Casmier Anway et al., 2025) in nasilno delujejo z gesli antiamerikanizma, antikapitalizma in antikršćanstva, podpirajo strmoglavljenje vlade ZDA, ekstremizem na področju migracij, rase in spola ter so sovražni do tistih, ki imajo tradicionalne ameriške poglede na družino, religijo in moralnost. Memorandum predvideva tudi, da bo FBI oblikoval sistem finančnega nagrajevanja za informacije, ki bi vodile k uspešni identifikaciji in aretaciji voditeljev domačih terorističnih organizacij (The White House, 2025e).

Reakcionarni državni udar na zvezne ustanove in privatizacija množice osebnih podatkov. Udar v osnovi pomeni, da neizvoljeni, prevarantski igralci zavzamejo vladno infrastrukturo in jo uporabijo za utrjevanje svoje oblasti. V primeru Muskove instrumentalizacije DOGE pa ni šlo le za tak razkroj določenih institucij zvezne vlade. Muskovi uslužbenci so iz vladnih podatkovnih baz potegnili ogromne količine osebnih digitalnih podatkov Američanov brez pravega nadzora (Verrillo, 2025). Danes je v javnosti malo znanega o tem, kaj se je s temi podatki dogajalo oziroma se dogaja. Objavljene pa so bile informacije o tem, da ima Palantir osebne podatke, ki se uporabljajo za sledenje posameznikom, za identificiranje imigrantov za potrebe ICE (zapiranja v centre za pridržanje).

Pod Trumpom je eskalirala uporaba nadzora nad državljani s pomočjo storitev Palantirja. Palantir, ki ima pogodbo s Trumpovo administracijo, je oblikoval orodje, ki s pomočjo kombinacij podatkovnih baz različnih državnih agencij o posameznikih pomaga identificirati in geografsko locirati določene posameznike (Amanpour and Company, 2026).

Palantirjeve tehnologije se uporabljajo tudi za informacijsko podporo za skrajno brutalno iskanje ilegalnih priseljencev po teritoriju ZDA. Sosedbi in prijatelji ne skrivajo le ilegalnih priseljencev, temveč tudi ljudi nebelih ras sploh, saj ICE ustavlja ljudi z rjavo poltjo na cesti, v restavracijah, na delovnih mestih ipd. Pri aretacijah in pri zapiranju ljudi se dogajajo tudi napake – ICE agenti zajemajo tudi ljudi, ki so zakoniti priseljenci ali državljani ZDA, a imajo »nepravo« barvo kože. Zdravniki in zaposleni v sorodnih poklicih opozarjajo, da vzdušje strahu ogroža zdravje ljudi. Ljudje si ne upajo k zdravniku; množijo se porodi doma, ki prinašajo tveganja; dogajajo se hudi zdravstveni zapleti; otroci doživljajo travme zaradi ugrabljanja staršev v njihovi prisotnosti (na avtobusnih postajah, v domovih, v zdravstvenih ustanovah, v ustanovah za legalno urejanje azila ...).

Preganjanje »sumljivih« priseljencev je spodbudilo celo nekatere zelo stare legalne priseljence, da si pripravljajo možnosti za beg v druge države, če bo potrebno. Med njim so tudi judje, ki so pred mnogimi desetletji prebežali v ZDA pred nacističnim preganjanjem, sedaj pa se odločajo za pridobivanje državljanstva v drugih državah – vključno z Nemčijo (DW News, 2026a).

Atmosfera neresnic. V okoliščinah prevlade neresnic se poleg »velike laži«, da je Trump na predsedniških volitvah 2020 zmagal, pojavljajo tudi druge neresnice, vključno z neresnicami glede nasilja ICE, ki jih širi Trump in njegova administracija (Snyder, 2025a). Zvezna administracija uporablja celo UI za prirojevne slikovnega materiala aretiranih posameznikov (Democracy Now!, 2026d). Razkrivajo jih ljudje s posnetki s pomočjo telefonov, z izjavami za medije, nekateri mediji (npr. CNN, Democracy Now! ...), pogumni posamezni novinarji in mnenjski voditelji. Zaradi tega doživljajo pritiske raznih vrst. Januarja 2026 je npr. široko odmevala aretacija novinarja, ki je aktivno spremljal proteste v Minneapolisu.

Podpora militantnim skupinam in posameznikom. Zastrahuje tudi Trumpova posredna in neposredna podpora militantnim skupinam. Skrajno desne aktiviste navdihuje Trumpova retorika ter njegova posredna in neposredna podpora neonacističnim in skrajno desnim skupinam, vključno s Proud Boys (Haltiwanger, 2020; Makuch, 2025a; Roston in Urquhart, 2025). Med zelo vidnimi primeri je Trumpova pomilostitev udeležencev v napadu na Kapitol 6. januarja 2021 (Politico, 2026b). Na ključne položaje v svoji administraciji je imenoval ljudi, ki širijo ekstremistične poglede (Barron-Lopez et al., 2025). S svojim odnosom do skrajne desnice (kot je bila npr. Trumpova podpora Tuckerja Carlsona, ko je ta intervjuval Nicka Fuentes, belega supremacist) vzbuja odpore tudi med svojimi podporniki (Lotz, 2025; McGrady, 2025).

Milijonske tožbe. Trump ne zlorablja svoje moči le za napade na posamezne novinarje in medije na tiskovnih konferencah, temveč pritiska nanje tudi z milijonskimi tožbami. Med toženimi so tako mediji v ZDA (npr. ABC, CNN, CBS, The Wall street Journal, The New York Times, The Washington Post, The Pulitzer Prize Board, Disney, Meta) (Pressclub Concordia, 2025; Wagner in Nover, 2026) kot tudi mediji izven ZDA (npr. BBC) in posamezni novinarji, ki jih želi utišati (Funk in Smith, 2026; Schroeder, 2026). Trump ima dolgo zgodovino tovrstnih tožb, ki se še množijo (Sky News, 2025b; Steedman, 2026). V času druge Trumpove administracije je Pentagon uvelodel stroge omejitve glede poročanja medijev, obrambno ministrstvo pa je to

utemeljilo s potrebo po »zaustavitvi dejavnosti, ki bi lahko ogrozila nacionalno varnost« (Wemple, 2026).

Zastraševanje in ekonomski pritiski na univerze. Glede na to, da Trumpova koalicija interesov večinoma gleda na univerze kot slabe ustanove, ki so drage, hkrati pa širijo nezaželeno ideologijo, so pritiski nanje zelo radikalni. Z njimi želi prisiliti univerze, da spremenijo svoje ključne značilnosti, predvsem kurikule, politike zaposlovanja in vpisovanja študentov in nadzor nad kampusi.

K ranljivosti univerz za politične pritiske je prispevala privatizacija univerz, ki ni oblikovala le specifičnih vzorcev finančnih odvisnosti univerz, temveč tudi organizacijsko vodenje, ki se bolj podreja zunanjim pritiskom (Travis, 2012a, 2012b; Alexander, 2021; Wright in Shore, 2022).

Trumpova administracija tako poleg tožb za nadzor nad univerzami uporablja tudi ekonomske pritiske, med katerimi je odvzem financiranja – predvsem desetine milijard dolarjev za izvajanje raziskovalnih projektov (Shanor in Mayeri, 2025; Tollefson, 2025).

Pritiski in grožnje zveznim ministrom, uslužbencem. Še posebej v drugem mandatu je Trump odpustil zelo veliko zveznih uslužbencev (Shoemaker DeMio in James, 2025) na način, ki je sprožil tožbe sindikatov (Fowler et al., 2025; Voutsinos in Kauffman, 2025). Pri identifikaciji odvečnih zaposlenih je pomembno vlogo odigral Muskov DOGE (Emerald Publishing, b. d.). Med naslovniki Trumpovih pritiskov in groženj so še vodje različnih neodvisnih agencij (McFerran in McNicholas, 2025), nekdanji obrambni svetovalec John Bolton (Hutzler, 2025), vodja Zveznih rezerv ZDA (Federal Reserve of the United States) – Jerome Powell (Bloomberg, 2026; Strain, 2026) in nekdanji direktor FBI – James B. Comey (Rizzo et al., 2026).

Pritiski na vojsko in poskus politične instrumentalizacije vojske. Napetosti med Trumpovo politično usmeritvijo in vojsko nastajajo ob poskusih politizacije vojske in ob grožnjah posameznim (bivšim) vojaškim osebam (Blake, 2025). Trump in minister za obrambo Pete Hegseth sta zbrala vse ameriške generale z najvišje ravni, ki so pripotovali z vseh koncev sveta na poseben sestanek v mornariški bazi Quantico 30. septembra 2025 (Cancian, 2025). Predstavila sta jim politične cilje, ki so v nasprotju s prisego vojakov, da bodo branili ameriško ustavo. Trumpov poziv k vojni proti »notranjemu sovražniku«, proti državljanom ZDA, je šokiral vrh ameriške vojske (MS NOW, 2025a; Roll Call, 2025). Trump je izrecno navedel, da bi bilo koristno uporabiti ameriška mesta za treniranje oboroženih sil. Pri tem je govoril o

nevarnih demokratskih mestih, kjer se dogaja »invazija od znotraj« (Stoddart et al., 2025). Grozil je, da bo odpustil vojaške generale, ki se ne strinjajo z njim.

Zbrani generali v bazi Quantico so tiho odposlušali Trumpov in Hesgethov govor (Davies in Viser, 2025; Oneindia News, 2025; Schake, 2025), nekaj nekdanjih in sedanjih vojaških oficirjev pa je ostro kritiziralo Trumpov poskus politizacije vojske oziroma militarizacije ZDA kot protizakonito (MS NOW, 2025b, 2025c). Šest demokratskih kongresnikov z vojaškimi in obveščevalnimi izkušnjami je pozvalo vojake, naj ignorirajo komandno hierarhijo v primeru, da dobijo protizakonite ukaze (PBS NewsHour, 2025b; The Trump Report, 2025). Trumpov odziv je bil, da so zagrešili izdajstvo, ki se kaznuje s smrtjo. Strokovnjaki so nedvoumno ocenili, da politizacija vojske v ZDA ogroža demokracijo (Urban, 2025).

Ob politizaciji vojske se povečuje tudi nevarnost korupcije v njej. V zvezi s tem se krepijo opozorila glede rastoče koruptivnosti sistema napredovanja po vojaški hierarhiji (TheDailyBeast, 2026), opozarjajo pa tudi na korupcijo v zvezi z nenadnim radikalnim povečanjem vojaškega proračuna za kratko obdobje (Copp in Robertson, 2026).

Novo kvaliteto v politizaciji vojske prinašajo čistke vodilnih vojaških osebnosti v drugem Trumpovem mandatu, ki spodbujajo kritične razmisleke ne le o slabljenju vojske kot institucije, temveč tudi o tem, da si Trump ustvarja »svojo« vojsko (O'Connell, 2025; Benen, 2026; The Trump Report, 2026a). Dodatne pomisleke ustvarja tudi anonimna zasebna donacija za izplačilo plač vojakom v času proračunske zamrznitve v višini 130 milijonov dolarjev (Matza, 2025; Toropin et al., 2025).

Posebne vidike politizacije vojske je mogoče opaziti v odnosu do družbenih manjšin v vojski. V drugem Trumpovem mandatu so namreč postavljene nove omejitve vojski glede vključevanja transspolnih in istospolno usmerjenih oseb ter žensk (Advocates for Trans Equality, b. d.; U.S. Department of War, 2025; Dowson in Kates, 2026; MS NOW, 2026a). Ženske naj namreč ne bi dosegale najvišjih moških standardov bojevanja (Thomas, 2025).

Ne nazadnje se v zadnjem času vojski, v kateri sicer služijo pripadniki različnih ras in ver, vsiljuje tudi krščanska vera v interpretaciji vrha ameriške administracije. Pri instrumentalizaciji religije pri obvladovanju vojske pa je vendarle pomemben podatek, da se približno 70 % aktivnih vojakov izreka za kristjane (krščansko vero) (Smith P., 2025). Pentagonova odpoved pogodb za katoliške verske storitve v vojski v drugem Trumpovem mandatu izzivajo ocene, da gre za krnenje spoštovanja verske raznolikosti v vojski (EWTN, 2025).

Zastrašujoče Trumpove osebne lastnosti. Tako znotraj ZDA in izven nje so javnosti vedno bolj vidne stopnjevano zastrašujoče Trumpove osebnostne lastnosti in obnašanja.

A psihiatri že dolgo opozarjajo na nevarne Trumpove osebnostne lastnosti (CNN, 2016). Skupina 37 psihiatrov je z ugotovitvami svojih analiz, predstavljenimi na konferenci na univerzi Yale z naslovom »Dolžnost opozarjati« (Duty to Warn) in s publikacijo Nevarni primer Donalda Trumpa (The Dangerous Case of Donald Trump) opozorila kongres in širšo javnost na nevarnost Trumpa, malignega narcisa na oblasti (World Mental Health Coalition, 2024; The Trump Report, 2025). 40 psihiatrov in strokovnjakov za mentalno zdravje je na začetku leta 2025 objavilo novo izdajo te knjige z naslovom Še nevarnejši primer Donalda Trumpa, ponovno opozorilo (The More Dangerous Case of Donald Trump. Warn Anew), ki opozarja na nevarnost drugega Trumpovega mandata. Psychology Today (b. d.) ima stalno rubriko President Donald Trump, kjer podrobno analizirajo in argumentirajo zanimanje in odgovornost psihologov za raziskovanje in objavljanje raziskovalnih rezultatov. Na tem mestu je objavljena ocena strokovnjakov za mentalno zdravje, da ima Trump (glede na uveljavljeni test DSM-5) narcisistično osebnostno motnjo, motnjo antidružbene osebnostne motnje in paranoidne osebnostne motnje (Psychology Today, b. d.; The Trump Report, 2025). Opozorili so na nevarnost, da se patologija nasilja prelije na širšo ameriško družbo.

Problem Trumpovih duševnih potez je v njihovi uničevalnosti. Slednje je sedaj že nedvomno vidno v uničevanju institucij, nespoštovanju sodnih odločb, povečevanju strukturnega nasilja, tolerance do nasilja. Poleg tega, da ima Trump narcisistične osebnostne lastnosti, ima tudi sposobnost branja razpoloženja množic – podobno kot Hitler, ki so ga poimenovali seizmograf množic (MeidasTouch, 2025). Slednje je s pridom uporabil v predvolilnih kampanjah.

Psihiatri se ne osredotočajo zgolj na patologijo posameznika, temveč opozarjajo na družbeni pojav, ko družba pod stresom sledi takšnemu politiku. Bandy Lee (MeidasTouch, 2025) razlaga, da se v takšni družbi povečuje delež ljudi z narcisističnimi ranami. Takšne ljudi privlači nasilni vladar. Magnetična privlačnost med takšnim voditeljem in podobno narcisistično ranjenimi ljudmi se zgodi zato, ker tako ranjeni ljudje nenehno iščejo ideal starševske figure, ki bo poskrbela za reševanje njihovih problemov. Takšen voditelj se tudi javno predstavlja za rešitelja ljudi (MeidasTouch, 2025).

Gibanje Maga je Trumpu pomagalo razvijati kult osebnosti, Trump pa v času drugega mandata sam z različnimi pobudami in dejanji krepi ocene,

da si tudi sam vedno bolj prizadeva oblikovati in ohranjati kult osebnosti (Moen, 2024). Med odmevnimi primeri takšnega Trumpovega ravnanja, ki jih primerjajo z ravnanji avtoritarnih liderjev (The Atlantic, 2026), so npr. izobešanje njegove podobe v ogromnem merilu, ki dominira v delu mesta; Trumpovi predlogi o vedno novih poimenovanjih objektov po njemu, vsi predlogi pa niso sprejeti (preimenovanje Palm Beach International Airport v President Donald J. Trump International Airport; Donald J. Trump and John F. Kennedy Memorial Center for the Performing Arts; United States Institute of Peace –USIP; preimenovanje White House State Ballroom v President Donald J. Trump Ballroom). Ob 250. državni obletnici bo Trumpov podpis (kot edini podpis kateregakoli predsednika ZDA doslej) natisnjen na ameriškem denarju (Lukpat in Rubin, 2026), načrtovan je komemorativni kovanec s Trumpovo podobo (Klein, 2026b), Trumpova podoba in njegov podpis v zlati barvi pa bosta natisnjena na potnih listih, ki bodo izdani ob isti obletnici (Hansler, 2026). Aprila 2026 pa je Trump celo objavil religiozno navdahnjeno podobo, kjer Trump spominja na Jezusa in je bila interpretirana kot njegovo poistovetenje s statusom Jezusa (Debusmann Jr., 2026).

Tudi najožji Trumpovi sodelavci so posebni. Psihatri so opozorili, da sodelavci takšnih voditeljev tudi težijo k nevarnim narcisističnim težnjam; med Trumpovimi sodelavci so bili izpostavljeni, J. D. Vance, Stephen Miller pa tudi Elon Musk idr. Celo sorodniki Trumpa in nekaterih njegovih sodelavcev so javno opozorili na njihove nevarne osebnostne lastnosti (Rebel HQ, 2026).

Na prehodu iz 2025 v 2026 se opozarja tudi na zmanjševanje Trumpovih kognitivnih in fizičnih sposobnosti. Predvsem kritični mediji in strokovnjaki na spletu analizirajo Trumpovo nenavadno obnašanje, ki opozarja na napredovano demenco (ABC News, 2020; Decoding The Rhetoric, 2026; The Trump Report, 2026b). Mediji poročajo tudi o pogostejših Trumpovih zdravstvenih kontrolah (MR; drugi testi, ki jih strokovnjaki povezujejo z zaznavanjem demence), hitrem slabšanju govornega izražanja, spomina, obnašanja in fizične kondicije (The Trump Report, 2025).-

Aprila 2026 so psihiatri opozorili na psihiatrične izredne razmere (World Mental Health Coalition, 2026). Mentalno stanje Donalda Trumpa so označili za destruktivno, izredno nestabilno in ogrožajoče za cel svet. Poslali so pismo – nujni poziv – štirim nekdanjim predsednikom ZDA, naj opozorijo nacijo na težo tega problema, spomnijo vojaške voditelje in javne uradnike na njihovo prisego, da bodo spoštovali ustavo (ne pa kateregakoli posameznika), in jih opozorijo, da ne smejo nikoli in pod nobenim pogojem izvesti očitno nezakonitih ukazov (Lee Ba., 2026).

Moralne panike in družbena obravnava spolov

Moralna panika je družben pojav, ko se del družbe organizira v gibanje in deluje proti posameznikom in skupinam, za katere verjamejo, da delujejo proti tradicionalnim vrednotam in tako življenjsko ogrožajo določene družbene skupine, skupnosti ali cele družbe (Karger, 2022). Pri tem se zanašajo na izmišljotine ali pretirana prepričanja o določenih posameznikih ali skupinah, ki naj bi povečevala tveganje ali ogrožajo varnost družbe. Praviloma so »ogrožajoče« skupine opredeljene glede na raso, etnijo, religijo, razred, spol, spolno usmerjenost in/ali nacionalnost. Moralne panike na področju seksualnosti se osredotočajo na strah, anksioznost ob določenih seksualnih praksah in identitetah, ki niso skladne z družbenimi normami in moralnimi prepričanji ljudi, skupin, vključenih v gibanje s seksualnostjo povezane moralne panike.

Pravice istospolnih in roza moralne panike

Roza panike (v originalu poimenovane 'lavender scare') imajo v ZDA kar dolgo tradicijo. Roza strah pa ne nastopa le v obliki cikličnih pojavih moralne panike. Njegove pojavne oblike posegajo na različna področja življenja. Aktivno vlogo igrajo pri tem državne ustanove (Isikoff, 2015).

Spolna usmerjenost v ZDA ima mnogotere učinke na posameznika. Istospolni posamezniki imajo tradicionalno slabšo raven blagostanja kot heterospolni. Tudi novejša raziskave kažejo, da so lezbijke, geji in biseksualni (LGB) imeli še pred pandemijo covida-19 več finančnih težav kot podobno situirane heteroseksualne osebe na splošno in še posebej pri varčevanju za upokožitev, pri rezervnih fondih, pri obremenjenosti z dolгови za šolanje in s kratkoročnimi krediti (Carpenter et al., 2024).

Družbena nestrpnost se odraža tudi v stališčih Američanov glede homoseksualcev. Leta 2003 je 55 % Američanov menilo, da je homoseksualnost greh, 59 % pa jih je nasprotovalo istospolnim porokam (PBS News, 2003). Ker se je javno mnenje glede rasne in spolne diskriminacije v Ameriki v 20. stoletju v veliki meri spremenilo v smeri družbene integracije, v primeru homoseksualnosti večina meni, da ne bi smela biti nezakonita ali diskriminatorna glede

možnosti zaposlitve (Schlozman et al., 2004: 6–7). Kljub temu pa se mnenja zapletejo, ko gre za istospolne poroke.

V razmeroma religiozni družbi je heteroseksualna poroka del tradicionalnega visokega vrednotenja družine. Tisti, ki nasprotujejo pravnim in političnim prizadevanjem za legalizacijo homoseksualnih porok, poudarjajo, da ta prizadevanja spodkopavajo »eno od temeljnih institucij civilne družbe« ali celo temeljno strukturo »civilizacije« (gl. npr. Spalding, 2004). Velik delež Američanov, ki obiskujejo verske obrede, med pridigami sliši o homoseksualnosti.

Zakoni v zvezi s homoseksualci so na četrtem mestu med najpomembnejšimi vprašanji, o katerih Američani slišijo v cerkvi (tako poroča 52 % tistih, ki obiskujejo cerkev) – na prvem mestu sta lakota in revščina (92 % tistih, ki obiskujejo cerkev), na drugem splav (59 % tistih, ki obiskujejo cerkev), na tretjem mestu pa so razmere v Iraku (53 % tistih, ki obiskujejo cerkev) (Pew Research Center, 2006).

Tako kot v primeru boja za uzakonitev pravic drugih družbenih manjšin je vrsta primerov na različnih sodiščih (od sredine šestdesetih let prejšnjega stoletja dalje) tlakovala pot vsaj za široko nacionalno razpravo o pravicah homoseksualcev. V vrsti bitk, v katerih so sodelovali nekateri državni zakonodajalci, so prevladali sodstvo in tradicionalne norme volivcev (Pew Research Center, 2008, 2009). Glede na globoko razdeljenost ameriške verske skupnosti glede tega vprašanja sta obe glavni politični stranki prav tako ohranili precej tradicionalna stališča. Pravzaprav je celo predsednik liberalne Demokratske stranke, Bill Clinton, leta 1996 podpisal zvezni zakon o zaščiti zakonske zveze (Defense of Marriage Act – DOMA). Ta zakonsko zvezo za namene zvezne zakonodaje opredeljuje kot zvezo med moškim in žensko. Prehod k LGBTQ+ bolj naklonjenim pogledom so pokazali podatki raziskave Pew Poll leta 2006. Pokazala je namreč, da je večina Američanov v tistem času podpisala civilne zveze, ki homoseksualnim parom zagotavljajo večino zakonskih pravic zakonske zveze, ne da bi jo poimenovali kot »zakonsko zvezo«.

V času, ko je vrhovno sodišče v ZDA leta 2015 na nacionalni ravni legaliziralo istospolne poroke, je 63 % polnoletnih državljanov tako odločitev podpiralo, 34 % pa ji je nasprotovalo (Gubbala et al., 2023). Ista raziskava je pokazala razcep med demokrati (82 % jih podpira istospolne poroke) in republikanci (44 % jih podpira istospolne poroke); prav tako pa tudi generacijski razcep (73 % Američanov, mlajših od 40 let, podpira legalne poroke istospolnih in le 57 % Američanov, starejših od 40 let). Čeprav longitudinalni podatki kažejo v ZDA

na težnjo k vedno večjem odobravanju istospolnih porok, se v ZDA potrjuje vloga določene religije pri nasprotovanju takim pravicam. Čeprav krščanske verske skupine vedno pogostejše menijo, da bi družba morala sprejeti homoseksualnost, večina evangeličanskih protestantov meni, da bi družba morala zavračati homoseksualnost, pri mormonih pa so mnenja deljena; evangeličanski protestanti prav tako menijo, da je sprejemanje transspolnih oseb »sprememba na slabše«; z večinskim mnenjem, da bi abortus moral biti v večini primerov nelegalen, pa v primerjavi z drugimi verskimi skupinami izstopajo evangeličanski protestanti skupaj z mormoni (Smith et al., 2025).

V dobi hitrega tehnološkega napredka antiequeer aktivisti širijo antiequeer retoriko, spodbujajo javno zgražanje in promovirajo kulturno cenzuro prek socialnih omrežij, od tod pa se širi tudi v konservativno televizijsko novinarstvo (Reinhard, 2024). Slednje je prispevalo k povečevanju nasilja nad LGBTQ+ ljudmi. Med 2013 in 2019 je sovražni kriminal nad transspolnimi in spolno nedoločenimi (gender nonconforming) posamezniki zrastel za 587 % (Pepin-Neff, 2023). S tem je povezano tudi povečevanje težav v duševnem stanju teh ljudi (Meyer in Flores, 2025).

Izjemno se povečujejo tudi formalni poskusi kriminalizacije in omejevanje pravic LGBTQ+ ljudi, njihov dostop do zdravstva, sodelovanja v javnem življenju in vključevanja spolnih tem in seksualnosti v izobraževanje (Osborn, 2025). Po podatkih American Civil Liberties Union (ACLU) je v letu 2024 in 2025 izjemno poskočilo število zakonodajnih predlogov in število zakonov, ki so jih predlagala in deloma sprejela zakonodajna telesa v različnih zveznih državah; leta 2025 so tako zabeležili kar 616 predlogov zakonov (83 več kot leta 2024); samo v januarju 2026 je bilo predlaganih kar 384 predlogov zakonov (ACLU, 2024b, 2025, 2026). Tudi kongres je leta 2024 ukinil zakonodajo, ki je zagotavljala financiranje LGBTQ+ organizacij, vključno s financiranjem njihovih stanovanj v Massachusettsu in skupnostnega centra v Filadelfiji; senat pa je istega leta sprejel obrambni proračun, ki vključeval prepoved, da bi vojaški zdravstveni program uporabljali za pokrivanje zdravstvenih stroškov v zvezi s spolno disforijo; predstavniški dom (kongres) pa je z zakonom prepovedal zvezno financiranje šol, ki dovoljujejo transspolnim dekletom, da tekmujejo v ženskih šolskih športnih timih (Meyer in Flores, 2025).

Med izvršnimi ukazi, ki jih je sprejel Trump na začetku drugega predsedniškega mandata, so bili izvršni ukazi, usmerjeni v LGBTQ+ ljudi, vključno z uradnim prepoznavanjem le dveh spolov (moški, ženski) na podlagi spola

ob rojstvu, ukinjanje programov in protidiskriminatornih zakonskih določb (Arkin et al., 2025).

Opisano dogajanje opisuje moralno paniko, ki se prepleta še drugimi dogajanji. Med njimi je povezovanje LGBTQ+ tematik s pedofilijo in manipulacijo otrok prek spleta z namenom spolne zlorabe; s tem povezane prepovedi knjig, ki govorijo o pravicah gejev, v javnih šolah (Rozsa, 2023). Prepovedi knjig (Alfonseca, 2024) se v zadnjem času množijo. Na seznamu American Library Association (Garcia, 2024) je prvih deset najbolj kontroverznih knjig, povezanih s LGBTQ+ oziroma spolno vsebino (Garcia, 2024). Zanimivo je, da se vzporedno dogaja tudi cenzura knjig, ki govorijo o zgodovini črncev v ZDA (Marcotte, 2023).

Ameriška religiozna desnica širi po svetu negativno propagando proti usmeritvi LGBTQ+ prek globalnega omrežja svojih organizacij in to propagando tudi financira s ciljem omejiti pravice oseb iz LGBTQ+ družbenih skupin (Perkins, 2023). Na to področje pa sega tudi poseben vpliv tehnoloških superbogatašev. Usmeritev proti LGBTQ+ je vidna tudi pri omrežju X (brisanje računov pripadnikov LGBTQ+) in pri interpretaciji svobode govora pri Meti (Carson-Holt, 2024; Torek, 2025; Koo et al., 2026).

Nekateri drugi posamezniki pa nimajo problema z istospolnostjo (npr. direktor Palantirja), so pa občutljivi na druge teme, kot je npr. protijudovski sentiment (Miller G., 2024).

Morala, strah in politika v kulturi in umetnosti

Izražanje ameriške moči – pozitivno predstavljene težnje ameriškega razvoja

Temeljne vrednote ameriškega državnega sistema so se bolj ali manj dosledno prenesle v institucionalni sistem, politiko in tudi na druga družbena področja. Kljub številnim praktičnim protislovjem, predstavljenim v prejšnjih poglavjih, je treba spoštovati, da sta novi sistem vladanja in kapitalistični sistem dejansko zagotovila okolje za številne ustvarjalne prakse brez primere v gospodarstvu, znanosti, tehnologiji in kulturi.

Z začetkom druge svetovne vojne so se ZDA razvile v glavno gospodarsko silo, ki proizvaja več kot polovico vsega blaga na svetu, vključno z živilsko industrijo. V teh razmerah so se začela pojavljati prva multinacionalna podjetja. Z vključitvijo številnih znanstvenikov, ki so med letoma 1940 in 1970 iz političnih razlogov emigrirali iz Evrope v ZDA, so v ZDA nastala svetovna središča akademske odličnosti, ki so omogočila tudi impresiven napredek na področju raziskav jedrske energije (vključno z izdelavo atomskih bomb, uporabljenih leta 1945 za uničenje Hirošime in Nagasakija na Japonskem, in bomb H, ki so bile preizkušene v 50. letih prejšnjega stoletja) in celo vesoljskega programa (prvi ljudje so 21. julija 1968 stopili na Luno z vesoljske ladje Apollo XI).

Ameriški znanstveniki so bili na številnih področjih uvrščeni na prvo mesto na svetu in od druge svetovne vojne dalje so za svoje izjemne dosežke na področju medicine, kemije in fizike prejeli številne Nobelove nagrade. Leta 1941, torej celo desetletje prej kot evropske države (z izjemo Velike Britanije), so začeli oddajati redne radijske oddaje.

Hitra industrializacija in urbanizacija sta ustvarili priložnosti za novo generacijo arhitektov, ki so izumljali vedno večje arhitekturne enote z vedno bolj specializiranimi storitvami (npr. nakupovalni centri, gledališča, univerze, sodišča itd.). Nebotičniki so postali simboli ameriške arhitekture od petdesetih let 20. stoletja dalje.

Na splošne kulturne trende so vplivali številni umetniki, kot so Ernest Hemingway, John Steinbeck, Robert Penn Warren, Ralph Ellison, beatniška generacija v literaturi, Arthur Miller in Tennessee Williams v gledališču, slikarji abstraktnega impresionizma (npr. Franz Kline in Mark Rothko), akcijskega

slikarstva (npr. Jackson Pollock), poparta (Roy Lichtenstein in Andy Warhol) in oparta (optična umetnost, npr. L. Poons). Od leta 1960 dalje so številna kulturna področja izzvali postmodernistični in avantgardni tokovi, ki so se razvili v ZDA, vključno s pojavi, kot so body art, land art/earth art, video art, grafiti in slikanje vzorcev.

In vendar je na ameriško moč mogoče gledati tudi drugače – zelo družbenokritično, kot predstavljamo v nadaljevanju in drugih delih knjige.

Ameriški trendi popularne umetnosti

Na splošno lahko rečemo, da je bil eden od najbolj »ameriških« trendov premik k popularni umetnosti, ki sta ga spremljala rock glasba in izjemna rast filmske, televizijske, glasbene in video industrije. V iskanju vedno večjega trga se filmska industrija ni le odzvala na ameriško stvarnost, temveč je v številnih zabavnih filmih tudi izvažala ameriške vrednote in ameriške sanje. Izkušnja državljskih vojn je bila na primer na mednarodnem trgu prodana kot legendarna romanca (*Gone With the Wind*, 1939), prikaz prohibicije je bil pravzaprav komedija (*Some Like it Hot*, 1959), poenostavljena zgodnja zgodovina širjenja na zahod pa se je prodajala pod posebno priljubljeno blagovno znamko »western«. Filmi so redkeje in ne sočasno prikazovali manj privlačne plati ameriške družbe, kot so razočaranje nad »ameriški sanjami« (Državljan Kane, 1941), suženjstvo (*Amistad*, 1997), ali vprašanja, povezana z rasizmom (*Rojstvo naroda*, 1915; *Guess Who's Coming for Dinner*, 1967), zgodnja ameriška zgodovina, povezana z ameriški staroselci (*Dances with Wolves*, 1990), razkrivanje temne strani politike (*All the President's Men*, 1976), korupcija in nezakonita vzporedna vlada (*Chinatown*, 1974; trilogija *The Godfather*, 1972, 1974, 1990), kritični pogled na vietnamsko vojno (*Apocalypse Now*, 1979) in postvietnamski sindrom (*Deer Hunter*, 1978).

Tudi politika je postala del popularne kulture. Kandidati in izvoljeni politiki po navadi uporabljajo elemente »zvezdnitva«, zvezdniki (zvezde popularne kulture) pa uporabljajo svojo priljubljenost, da bi vplivali na javno mnenje in včasih celo dobili glasove kot kandidati na volitvah. Prepričanje, da je »politična reprezentacija umetnost, ki se opira na veščine in sredstva, ki opredeljujejo množično posredovano kulturo« (Street, 2004: 446), je postala običajna sestavina ameriške politike. Pravzaprav je bil politični sistem tisti, ki je prvi razvil dejavnosti, podrejene logiki množičnih medijev, in

se prilagodil ideji politike kot gledališča. Znani so politiki, ki so se ukvarjali s filmom in zabavnimi TV šovi (npr. Ronald Reagan, Arnold Schwarzenegger, Clint Eastwood, Jesse Ventura, Donald Trump) ali pa so z veseljem zabavali svoje volivce z nenavadnimi dejavnostmi. Predsedniški kandidat Bill Clinton je npr. igral na saksofon v oddaji Arsenio Hall Show. Al Gore je kot podpredsedniški kandidat med predsedniško kampanjo 1996/1997 v videoposnetku, objavljenem na internetu, plesal macareno. Od sredine devetdesetih let prejšnjega stoletja se je ameriški slog volilne kampanje – z veliko udeležbo množičnih medijev, raziskavami javnega mnenja in zelo profesionalno vodenimi odnosi z javnostmi – preselil tudi v Evropo. Ta pojav je dobil oznako »amerikanizacija« evropskih strank in njihovih volilnih kampanj.

Popularna kultura, ki jo prenašajo množični mediji in filmska industrija, ni vplivala le na obravnavo velikih družbenih in političnih vprašanj, temveč tudi na obravnavo družbenih manjšin. Medtem ko so bile ženske najprej prikazane kot otroci in nepismena nemočna bitja, črnci pa niso bili sprejemljivi niti za nastopanje v filmih (igralci so bili v resnici belci s črno pobarvanimi obrazi in predstavljeni kot precej preprosta bitja), so bili homoseksualci dolgo nevidni. Še danes obstajajo t. i. bele žajfnice (v njih nastopajo beli igralci) in obarvane žajfnice (v njih nastopajo obarvani igralci).

Popularna kultura, ki se danes širi prek spletnih socialnih omrežij (predvsem prek TikToka in YouTubea), podpira neoreakcionarno obravnavo žensk (Kay, 2025). Reakcionarni feminizem se zoperstavlja liberalnemu feminizmu z govorom o »brutalnih resnicah«, materialnih pogojih in ženskah kot »seksualnemu razredu« (sex class). Femosfera tako dopolnjuje manosfero z lastnim razvrednotenjem ženskega dela, s spolno opredeljenimi ekonomskimi neenakostmi in zanemarjanjem skrbstvene politike, s fatalizmom glede tradicionalnega položaja žensk, z usmerjanjem v biološko vlogo žensk in z odporom do osvobojevalske usmeritve liberalnega feminizma.

Simbiotični odnos med vlado in filmsko industrijo

S pojavom »kulture slavnih« je popularna zabava na različne načine vstopila v ameriško politiko. Politikom se je splačalo imeti prijatelje v Hollywoodu, obenem pa so prijatelji v vladi postali ključni za pridobivanje denarja v Hollywoodu. Slavne osebnosti so pomagale zbirati denar za določene kandidate, nekateri igralci pa so si celo zagotovili dostop do visokih javnih funkcij, vključno z – kot že omenjeno – guvernerskim mestom Kalifornije (Arnold

Schwarzenegger) in predsedniškim mestom (Ronald Reagan, ki je bil prej guverner Kalifornije).

Hollywoodska industrija si je pridobila naklonjenost v Washingtonu. V času med hladno vojno je prišlo tudi do sodelovanja med CIA in protikomunisti v filmski industriji (Giglio, 2005). Pri snemanju filmov, kjer je bila pomoč vojske ali NASA nujna, je industrija dovolila vladnim institucijam, da so vplivale na scenarij. Ta dvosmerna vez se je v času vojne še bolj utrdila, v času nacionalnih kriz pa je privedla celo do »zahrbtnega sodelovanja, nevrednega demokratične države«. Simbiotični odnos med vlado in filmsko industrijo je segel tudi onkraj političnih kampanj in uporabe filmske industrije za odnose z javnostmi.

Vlada in posebne interesne skupine izkoriščajo ugled in priljubljenost filmskih zvezd, medtem ko Hollywood spremlja in poskuša vplivati na državne politike, ki bi lahko vplivale na industrijo. Ker so njegovi filmi sprejeti po vsem svetu, se ne osredotočajo le na nacionalne, temveč tudi na mednarodne politike. Giglio je leta 2005 takole opisal svetovne razmere na področju filma:

Medtem, ko so ameriški filmi zasuli svetovne trge, evropski filmi niso bili deležni svetovne distribucije. To stanje je doseglo krizo med nedavnimi pogajanjmi o sporazumu GATT [ang. General Agreement on Tariffs and Trade oz. Splošni sporazum o carinah in trgovini]. Hollywood je glede tega lobiral pri Clintonovi administraciji, naj vključi njegove filme v pogoje sporazuma, da bi industrija lahko svobodno trgovala po vsem svetu. Po drugi strani pa je Evropska unija zahtevala uvedbo kvot za ameriške filme, da bi zaščitila svojo filmsko industrijo. (Giglio, 2005: 15–16)

V novejšem času distribucijo filmov (poleg drugih vsebin) prevzemajo pretočne platforme, ki so v lasti superbogatašev. Ti se še posebej v drugem Trumpovem mandatu udinjajo Trumpu. Med bolj izpostavljenimi primeri v zadnjem času je Amazonovo velikodušno financiranje filma o Melaniji Trump (Murray, 2026; Stelter, 2026).

Rdeči strah

Tudi filmski ustvarjalci so bili globoko vpleteni v »rdeči strah« v petdesetih letih prejšnjega stoletja, saj so se vzajemno obtoževali komunistične vpletenosti in se vpletali v McCarthyjeva zaslišanja. Prek njih je senator Joe McCarthy širil protikomunistično histerijo. Le nekaj hollywoodskih filmov je

obravnavalo temo o črni listi. Dva med njimi (The Way We Were, 1973; The Majestic, 2001) sta v bistvu bolj ljubezenski zgodbi, in le dva druga se bolj neposredno ukvarjata s tem obdobjem (The Front, 1976; Guilty of Suspicion, 1991).

Filmska industrija je šele pred kratkim priznala tragične posledice črne liste. Robert De Niro (v vlogi filmskega režiserja, ki je bil v filmu Guilty of Suspicion lažno obtožen, da je komunista) je kričal »Sram naj vas bo! Sram naj vas bo!« med zaslišanjem pred kongresnim odborom. Ta film je bila redka izjema v neposredni družbeni kritiki »rdečega strahu« v filmski industriji. Tudi v tem primeru je cenzurni odbor zamenjal prvotni opis De Nirove vloge »komunist« v »nekomunist«. Ime pisatelja Abrahama Polanskega, ki je bil uvrščen na črno listo, je bilo odstranjeno s filmskih napisov.

Toda črna lista ni služila le protikomunističnim in drugim političnim ideološkim projektom. Usmerjena je bila tudi proti sindikatom, saj je služila zaščiti vodij filmske industrije pred delavskim bojem proti izkoriščanju (podobno, kot so to že prej doživljali vodje gledališč). Poleg tega, da je črna lista posameznikom povzročila hudo osebno škodo, je škodovala tudi filmski industriji – kot poudarja Giglio:

Hollywood je v petdesetih letih 20. stoletja izdal več kot 2.500 filmov; manj kot 1 % je bilo resnih dram, ki so se spopadale s pomembnimi družbenimi problemi tistega časa. Lov na čarovnice v Hollywoodu je uspel utišati drugače misleče in zadušiti ustvarjalnost. Šele sredi šestdesetih let se je Hollywood vrnil k raziskovanju sodobnih družbenih vprašanj. (Giglio, 2005: 118)

Družbeno cenzorstvo v filmski industriji

Cenzura, ki temelji na veri, je ena najmočnejših tradicij v ZDA. Pri njej niso sodelovali le duhovniki, ki so lobirali za zakone o cenzuri. Tudi verske skupine so uporabljale neposreden družbeni vpliv. Revija Time (1934) je 11. junija 1934 poročala o tem, da so posamezni duhovniki in škofje po lastnih merilih uvrščali filme na črno listo, Legija spodobnosti pa je uporabila novo orožje – bojkot določene filmske industrije (kot je Paramount Studios, Hollywood) ter določenih vodij produkcije in igralcev, ki so igrali vlogo zapeljivcev ali zapeljivk ali razuzdane in nemoralne ženske.

»Očiščenje kinematografije« s posebno skrbjo za »nedolžno mladino« (kot je bilo razglašeno v govoru apostolskega delegata Amleta Cicognanija

na konvenciji katoliških dobrotelčnih organizacij v New Yorku leta 1933) je postalo vodilo pri ustanovitvi Nacionalne lige spodobnosti (znane tudi pod imenom Katoliška legija spodobnosti). Njena glavna skrb je bila iskanje filmskih vsebin, ki so žalile krščansko moralo, in ustrezno ocenjevanje oziroma rangiranje filmov (Black, 1994). Sistem ocenjevanja (vključno z oznako »obsojila Legija spodobnosti«) se je ohranjal in je bil leta 1978 do neke mere celo posodobljen. Kljub dejstvu, da je Legija spodobnosti kot samostojno združenje prenehala obstajati in je bila leta 2001 vključena v Katoliško škofovsko konferenco ZDA, se zdi, da je njen vpliv še vedno precej velik. Tudi v novjšem času so si filmski ustvarjalci prizadevali vključiti zaskrbljene starše in interesne skupine v sistem ocenjevanja filmov kot »partnerje v ustvarjalnem procesu« – po prejemu ocene za določen film so bili pripravljeni prilagoditi film, da bi si zagotovili oceno, ki bi čim bolj povečala potencialno občinstvo in izpolnila gospodarske cilje njihovih studiev (Paulson, 2005: 84).

Korporativno cenzorstvo

Velika podjetja, ki obvladujejo oblačni kapitalizem, opravljajo tudi cenzorstvo. Slednje se dogaja iz ekonomskih razlogov – primer je Amazonova zavrnitev MacMillanovih knjig zaradi neuspešnega dogovora glede njihovih cen (Stone, 2010).

Po drugi strani pa lahko superbogati lastniki spletnih platform tudi po lastni presoji dovolijo objavljanje vsebin, ki jih sicer v mnogih okoljih zavračajo kot nesprejemljive (npr. Muskova odprtost za skrajno desnico na Twitterju).

V zadnjem času pa se krepijo kritike pomanjkanja cenzure na spletnih plaformah, še posebej v primeru njihove zlorabe za kriminalna in druga škodljiva ravnanja. Kritike so se zaostriale po začetku uporabe orodij UI, ki povzročajo zasvojenost in lahko tudi tragično učinkujejo na uporabnike. Korporacije namreč dajejo prednost zasvajanju uporabnikov zaradi pridobivanja dobičkov in se upirajo regulaciji svojih industrij.

Družbeno in državno cenzorstvo umetniških del

Kot smo že predstavili drugje, družbeno in državno cenzorstvo umetniških del v ZDA ni novost, a v zadnjem času raste (National Coalition Against Censorship, b. d.). Še posebej je opazno po letu 2000 (Greig, 2025), ko se cenzura razširi tudi v medijih in na socialnih omrežjih (Arts Letters & Numbers, 2023).

Poleg neposrednega državnega cenzorstva umetnosti se je tako v zgodovini kot tudi danes uveljavljalo posredno cenzorstvo – prek odtegovanja financiranja določeni umetnosti (Teninbaum, 2025).

Tradicionalno se cenzura vpleta v umetnost, kadar predvsem konservativni akterji opozorijo na obscenosti v umetniških delih ali v zadnjem času na t. i. »prebujenost« (ang. wokeness, ki je usmerjena na marginalne družbene skupine LGBTQ+ pa tudi na kritične interpretacije zgodovine staroselcev in črncev) (Sharma in Lizarondo, 2023) ali celo na kritično reagiranje na aktualne javnopolitične tematike (še posebej npr. kritiko izraelske politike do Palestincev) (FIRE, 2018).

Cenzura se tako zaostruje, da se v zadnjem času cenzurirajo celo klasična umetniška dela, kot so npr. Michelangelova (Werbel, 2020; Grenier, 2023). Med skrajnimi novejšimi primeri je celo odstranitev razstave na temo zdravstvenih tematik človeške reprodukcije (ACLU, 2023). Svoje razstave so prisiljene spreminjati tudi kulturne institucije, kot so npr. muzeji (National Coalition Against Censorship, b. d.). Nekateri projekti, npr. Free Speech Project, spremljajo primere kršenja svobode govora v umetnosti (The Free Speech Project, 2024).

Vzvodi omejevanja svobode govora

Svoboda govora je med ključnimi deklariranimi vrednotami ameriškega sistema vladanja. Kljub temu obstaja veliko primerov, ki kažejo na omejevanje te svobode. Poleg tega ne manjka tudi primerov, ki kažejo, kako lahko zapleten politični sistem te omejitve odpravi. Na primer, zakona o tujcih in o ugrabitvi iz leta 1798 (zlasti slednji) sta resno ogrozila pravice državljanov, vključno s pravico do kritiziranja vlade, njenih voditeljev ali njene politike v govoru ali prek tiska (Crotty, 2006: 27).

Vzvodi omejevanja svobode govora so bili v zgodovini in so danes mnogoteri. V primeru ZDA poleg uporabe političnih vzvodov izstopa še uporaba ekonomskih, religijskih in sodnih vzvodov ter fizičnega nasilja.

Kombinacije političnih, pravnih in represivnih vzvodov

Zgodovinsko gledano je bil tisk osrednja institucija ameriške demokracije, katere vlogo pa vedno bolj zamegljuje mešanje novinarskih in zabavnih prispevkov in forsiranje ali zanemarjanje določenih političnih glasov, za katere se odločajo medijske korporacije (Stoll, 2006).

Paulson (Paulson, 2005: 86) je opozoril, da je v državi, v kateri prvo ustavno dopolnilo močno omejuje vladno poseganje v medijske vsebine, zakonodajni pritisk kljub temu močno vplival na ameriško filmsko, televizijsko, stripovsko in video industrijo. A tudi brez sprejetih zakonov ali predpisov je vlada znatno in včasih tudi radikalno vplivala na ključne ameriške kulturne ustanove.

Določba prvega amandmaja, da »kongres ne sme sprejemati zakonov, ki bi /.../ ovirali svobodo govora ali tiska«, ni preprečevala političnih pritiskov na množične medije in kulturo. Ker je bila neposredna regulacija s prvim amandmajem prepovedana, je do nje prihajalo posredno z ustrahovanjem, pogosto z uporabo kongresnih zaslišanj.

Kljub le dvema teoretično sprejemljivima razlogoma za izvedbo zakonodajnega zaslišanja (zbiranje informacij, potrebnih za preučitev zakonodaje, in predstavitev mnenj o pomembnem vprašanju ali problemu) je bilo to zlorabljeno za pritisk na medije.

Politiki so ob poudarjanju, da ne nameravajo kršiti prvega amandmaja, pritiskali na medije, naj se sami cenzurirajo, ali pa so sprejeli predpise, ki so škodovali tisti industriji na področju filmov, stripov, popularne glasbe in televizije, ki jim ni bila po godu.

Množični mediji imajo v politiki zelo pomembno vlogo. Poleg časopisov, tednikov, radia, televizije so vedno bolj pomembni tudi družbeni mediji (Watson, 2023a). Mediji ne vplivajo zgolj na širjenje informacij, temveč v sledenju pridobitniškega interesa v vedno bolj polarizirani politiki prispevajo k selektivnemu poročanju, ki pa hkrati prispeva k polarizaciji politike in k zmanjševanju zaupanja v medije (Sanders, 2023; Watson, 2023a). Paradoksalno je, da v zadnjem času poleg mladih tudi starejši raje spremljajo družbene medije in tam pridobivajo tudi politične novice in informacije, kljub temu da ljudje sicer trdijo, da najbolj zaupajo radiu in časopisom in da najmanj zaupajo družbenim omrežjem (Watson, 2023b). Raziskava iz leta 2022 je pokazala, da polovica polnoletnih Američanov pogosto ali občasno išče novice na družbenih omrežjih (Watson, 2023b). Ob vsem tem ne smemo pozabiti, da ameriške medije (vključno s socialnimi omrežji) čedalje bolj nadzira peščica bogatih.

Kombinacija političnih in ekonomskih vzvodov in vloga tiska

Orožje ni bila le neposredna cenzura, temveč še bolj posredno preprečevanje tega, da bi »problematične« industrije prodajale svoje proizvode. Politični pritiski so npr. privedli do upada prodaje nekaterih medijskih izdelkov. Tako je na primer označevanje, ki se uporablja za obveščanje staršev o morebitni neprimerni vsebini v filmih, povzročilo velike spremembe. Nakupovalna središča in multipleksi so prepovedali večino filmov z oznako »odrasla in zrela tematika«, na desetine stripovskih podjetij pa je propadlo.

Paradoks je dejstvo, da tisk (glavni upravičenec prvega amandmaja) pogosto podpira politične kampanje proti določenim medijskim vsebinam.

Pod Trumpom izstopa eskalacija poniževanja novinarjev, njihovo izključevanje iz novinarskih konferenc zveznih institucij in tudi utišanje novinarjev s fizičnim nasiljem. Od 18. novembra 2022 do 30. aprila 2026 je bilo zabeleženih kar 1158 Trumpovih napadov na medije (Freedom of the Press Foundation, b. d.). Spremljanje svobode tiska kaže na oboje: na stopnjevanje in širjenje nasilja nad novinarji in na odgovore novinarjev na te pritiske s tožbami organov pregona in lokalnih oblasti (Sugars, 2025).

Ekonomski vzvodi: lastništvo medijev

Že leta 1947 je Hutchinsonova komisija – Komisija za svobodo tiska – v svojem poročilu opozorila, da je svoboda tiska ogrožena iz treh razlogov (The Commission on the Freedom of the Press, 1999/2000: 1): 1. tisk se je razvil v sredstvo množičnega komuniciranja, hkrati pa se je močno zmanjšal delež ljudi, ki so lahko prek tiska izražali svoja mnenja in ideje; 2. redki, ki so lahko uporabljali tisk kot instrument množičnega komuniciranja, niso zagotavljali storitev, ki bi ustrezale potrebam družbe; in 3. na ekonomsko strukturo tiska je vplivala industrijska organizacija družbe, kjer lastniki tiska določajo, katere osebe, katera dejstva, katere različice dejstev in katere ideje bodo dosegle javnost.

Hitro povečevanje koncentracije lastništva medijev se je pojavilo že v štiridesetih letih prejšnjega stoletja. Slednje je privedlo do razvoja tiska v velik posel. Monopolne prakse in razvoj vseobsegajočega izdelka za množično družbo so se izjemno razvile. Majhno število korporacij na tem področju se obnaša kot kartel, ki vključuje različne množične medije ter koncentrira gospodarsko, družbeno in politično moč brez primere. Paradoksalno je, da je bila ureditev medijev, ki jo je pred pol stoletja priporočila Hutchinsonova komisija, sprejeta leta 1996 (z zakonom o telekomunikacijah), a je dejansko omogočila poplavo medijskih združenj in prevzemov. Zakon iz leta 1996 je skupaj s še drugimi ukrepi, sprejetimi kasneje, omogočil izjemno veliko koncentracijo lastništva (Moyers on America, b. d.). Leta 1983 je bilo v ZDA 50 korporacij, ki so nadzorovale medije, leta 2011 pa je 90 % medijskega prostora obvladovalo le še šest medijskih skupin (Lutz, 2012).

Večja koncentracija lastništva je vodila tudi k večji uniformiranosti množičnih medijev. Raznolikost medijske izbire s ejo zmanjšala tudi v ideološkem pogledu. Medijske korporacije prodajajo svoje izdelke na podlagi družbenih vrednot, ki so bolj desnosredinske od ameriškega prebivalstva. Med urbani mi nemiri v 20. stoletju so množični mediji z »medijskim zastraševanjem« celo zaostrovali medrasne napetosti (Waddington, 1992: 57–59).

V zadnjem času se medijske korporacije ne skrivajo več za tezo, da so nevtralne. Svojo politično moč uveljavljajo tudi tako, da izrecno podpirajo politične favorite. Dogaja se celo, da s prirejanjem prispevkov izkrivljajo realnost ali pa celo odkrito priznavajo, da določenih medijskih izdelkov ne bodo objavili, ker bi lahko škodovali določeni politični stranki (npr. stranki, ki je bila takrat na oblasti) (Stoll, 2006).

Zelo učinkovita je posredna cenzura medijskih vsebin – to je cenzura z odtegotvovanjem financiranja. Med novejšimi primeri so npr. težave s financiranjem dokumentarnih oddaj na temo ameriškega pohlepa, ki so bile sad raziskovalnega novinarstva televizijske mreže CNBC. Slednja se iz družbeno kritičnega medija spreminja v medij poslovnih novic in osebnih financ (Steinberg, 2023). V času drugega Trumpovega mandata se ekonomski pritiski na medije stopnjujejo – še posebej z odtegotvovanjem sofinanciranja javnim medijem (Fu, 2025).

Mediji v skrbi za gledanost in poslušanost pazijo tudi, da ne objavljajo zgodb, ki bi lahko razžalila njihovo publiko (Watson, 2023a). Ves čas se trudijo upoštevati interese in občutja svojih specifičnih publik. Pri tem se meje med novinarstvom in zabavo vedno bolj zabrisujejo (Stoll, 2006). Z večanjem politične polarizacije v zadnjem času pa pristranskost medijev postaja vedno bolj izrazita. Pri tem se polarizira tudi zaupanje državljanov v medije (Jackson in Hatfield, 2025)

Pristranosti pri političnem omejevanju svobode govora

Svobodo govora je ovirala tudi uvedba predpisov in omejitev radijskega oddajanja oktobra 1939 (npr. uvedba dovoljenj za delovanje, zahteva po predložitvi rokopisov za odobritev pred njihovim predvajanjem), kot v primeru očeta Charlesa Edwarda Coughlina. Coughlin je leta 1934 začel dojemati New Deal kot del Rooseveltove prokapitalistične politike in je ustanovil organizacijo za delavske pravice Nacionalno združenje za socialne pravice (National Union for Social Justice), ki je kritizirala tako komunizem kot kapitalizem in velike korporacije ter Rooseveltovo administracijo, zavzemala pa se je za nacionalizacijo velikih infrastruktur in bank (Shenton, 1958). V tridesetih letih 20. stoletja se je razvil v odkrito antisemitskega populističnega radijskega duhovnika in lastnika časopisa Social Justice. Vlada je reagirala z omejevanjem Coughlinovega delovanja šele, ko je javno nasprotoval ameriškemu vpletanju v 2. svetovno vojno, čeprav je že prej odprto nasprotoval Rooseveltu in New Dealu. Dosti pozneje, v 80. letih, je bilo razkrita, da je bil Coughlin res utišan, duhovnik in profesor Fahey, ki je izražal podobna antisemitska prepričanja, pa ni bil (Brinkley, 1983; Athans, 1987).

Svoboda izražanja mnenja prek demonstracij

Drugače kot v zgornjem primeru se je zgodilo, ko so prebivalci četrti Skokie v Illinoisu (severno predmestje Chicaga z velikim številom judovskega prebivalstva, vključno z več tisoč preživelimi žrtvami nacističnega holokavsta) od državnega sodišča zahtevali predhodno odredbo za prepoved demonstracij Nationalsocialistične stranke Amerike (NSPA). Zadeva se je zaključila s sodbo na vrhovnem sodišču ZDA z odločitvijo v zadevi Collin proti Smith (1978) (Woll, ur., 1962/1996), in sicer v korist svobode govora.

Sodišče je to sodbo utemeljevalo tako, da lahko vlada v skladu s prvim ustavnim amandmajem zaščiti ciljne poslušalce pred žaljivim govorom – vendar le, kadar govorec posega v zasebnost doma ali se občinstvo praktično ne more izogniti izpostavljenosti (Woll, ur., 1962/1996: 124–124). Ker je ideološka tiranija prepovedana tako med imenovanimi sodniki kot med izvoljenimi zakonodajalci, je bil končni rezultat naslednja argumentacija, ki je podpirala nekriminalizacijo demonstracije NSPA: »temeljna teza, da morajo te državljanske pravice, če naj ostanejo vitalne za vse, ščititi ne le tiste, ki se družbi zdijo sprejemljive, temveč tudi tiste, katerih ideje povsem upravičeno zavrača in prezira« (Woll, ur., 1962/1996: 125–126). Kljub temu je zanimivo, da je bila podobna utemeljitev uporabljena šele kasneje za zaščito svobode govora v primerih, ki so bili v nasprotju s konservativnimi vrednotami. Takšen je bil primer *The People vs. Larry Flynt*. Vključeval je tiskanje pornografske revije »Hustler«. Slednja tematika pa je sporna še danes.

V zadnjem času so protesti problematizirani zaradi ideoloških razlogov, nasprotovanja Trumpovim politikam in fizični represiji ICE. Univerze, ki so dovolile študentske proteste proti politiki do Palestincev v Izraelu leta 2025, so bile kritizirane in finančno kaznovane. In vendar se protesti v 2025 in 2026 proti Trumpovi politiki in procesom dedemokratizacije širijo. Podpirajo jih akademiki, ki opozarjajo na transformativne učinke, ki so jih v ameriški preteklosti dosegli mirni protesti.

Tradicija cenzure knjig

ZDA imajo tudi dolgo tradicijo cenzure knjig. Pri tem so posebej aktivni konservativci. Osredotočajo se predvsem na za njih ideološko in etično sporne tematike. Na prvem mestu med knjigami, ki so jih leta 2005 izbrali konservativni akademiki in javnopolitični voditelji kot najbolj škodljive knjige 19.

in 20. stoletja, je pristal Komunistični manifest Karla Marxa in Friedericha Engelsa (Human Events, 2005).

Po letu 2021 se je cenzura knjig v ZDA skokovito povečala (Baeta et al., 2025). Je sestavina širše izobraževalne panike (»ed scare«), ki spodbuja jezo in tesnobo glede javnega izobraževanja in se zavzema za prepoved poučevanja o rasi, seksualnosti in spolu; vključuje tako ustrahovanje kot tudi spreminjanje zakonodaje (PEN America, b. d.-a).

Kampanja cilja na javne knjižnice, visokošolske ustanove in javne šole (Baeta et al., 2025). V zadnjem času so posebej aktivni pri odstranjevanju knjig, ki govorijo o evoluciji in o določenih zgodbah, identitetah in zgodbah (PEN America, b. d.-b). Avtorji prepovedanih knjig so v večji meri ženske in posamezniki iz LGBTQ+ skupnosti (Meehan et al., 2023).

Najnovejši primeri cenzure knjig v šolskih knjižnicah (Jowers, 2025) kažejo na učinkovitost sinergičnega delovanja konservativnih gibanj (npr. gibanja Mame za svobodo/Mams for Liberty) (Jensen, 2022), konservativnih staršev učencev in republikanskih politikov. Slednja je npr. pripeljala celo do cenzure Websterjevih slovarjev, ki pojasnjujejo pojme v zvezi s seksualnostjo (Legum, 2024).

Cenzura knjig v šolah se dogaja, čeprav večina Američanov meni, da so učitelji dovolj kompetentni za izbiranje knjig za izobraževalni proces in se s prepovedovanjem knjig ne strinjajo (Newall in Rollason, 2023). In vendar pritiski konservativnih aktivističnih skupin na šole in učitelje (Meehan et al., 2023), konservativno prevzemanje vpliva v šolskih odborih (Nierenberg, 2021) ter povezave med zasebnimi interesi in politiko (zakonodajalci v okviru zveznih držav) lahko to svobodo močno omejijo.

Cenzura stripov

Stripi so se zaradi pritiskov v glavnem zredčili na nekaj zvrsti – na romantične, najstniške in zabavne stripe. Preoblikovali so se tudi v podporo političnih igralcev in določenih državnih ustanov. Tak primer je bila stripovska serija Archie, ki je začela izhajati leta 1941.

Leta 1954 je bil za nadzor nad stripi uporabljen pritisk kongresnega zaslišanja. Med motečimi lastnostmi, ki naj bi škodovala mladim, sta bila navedena Superman (kot simbol nasilne rasne premoči) in Batman (kot namig na homoerotična nagnjenja). Kodeks, ki ga je med drugim pripravilo Združenje za stripovske revije, je prepovedoval vzbujanje simpatij do zločincev ter

uveljavljaj spoštljivo obravnavo policije in družbenih institucij. Prepovedoval je tudi goloto, sugestivne ilustracije, vampirje, duhove in volkodlake. T. i. »undeground stripi« so se v šestdesetih letih prejšnjega stoletja uveljavili s spolnimi in političnimi tematikami, t. i. »mainstreamovski stripi« pa so se jim do devetdesetih let izogibali.

Religijska občutljivost in cenzura

Sredi šestdesetih let prejšnjega stoletja so se pojavile tudi polemike na področju britansko-ameriške kulturne izmenjave. Te so bile še posebej vidne v polemikah v zvezi z obiskom skupine Beatles v ZDA. V ospredju polemik ni bilo le dejstvo, da je skupina Beatles s širjenjem svoje rock'n'roll subkulture med ameriško mladino na splošno izzvala konservativno javnost (znano tudi kot »beatlemanija«), temveč tudi in zlasti izjava Johna Lennona v intervjuju leta 1966 za revijo Newsweek, da je bila skupina Beatles takrat »bolj priljubljena kot Jezus« (LadyVanHalen, 2007; Wynne-Jones, 2008).

Čeprav se je torej predlagana prepoved njihovih koncertov v ZDA začela leta 1964 na podlagi ekonomskih interesov Ameriške zveze glasbenikov in Službe za priseljevanje in naturalizacijo vlade ZDA, povezanih z ameriškim trgovom dela, so trdili tudi, da glasba Beatlov »ni kultura« (Roberts, 2010).

Preganjanje golote in upodabljanja seksualnih aktov sodi med redke primere, v katere lahko posega vlada na podlagi prvega ustavnega dopolnila. Zasebne galerije in muzeji pa lahko uveljavljajo tudi svoja merila. V zadnjem času v ZDA poteka val cenzuriranja klasičnih umetniških del (Leadingham, b. d.).

Cenzura v glasbeni industriji

V osemdesetih letih prejšnjega stoletja je bilo spet nekaj političnega pritiska na glasbeno industrijo (zlasti zaradi zaslišanj v kongresu), pri čemer sta bila v ospredju dva rokovska videospota. Prvi je bil Van Halenov »Hot for Teacher?«, v katerem se je učiteljica slekla. Drugi je bil videospot Twisted Sister (2010) »We're Not Gonna Take It«, ki je izražal upornišvo proti avtoriteti. Poleg tega je imel velik vpliv na rap in hip hop glasbo.

Zakonodajalci na zaslišanju leta 2007, ki ga je sklical demokrat iz Illinoisa Bobby L. Rush, niso spraševali vodstev glasbene industrije le o vlogi njihovih podjetij pri produkciji eksplicitnega rapa in o tem, ali so tržniki storili dovolj, da bi mlade poslušalce zaščitili pred grafično vsebino. Spraševali so jih tudi

o tem, ali bi razmislili o prepovedi nekaterih besed, ki naj bi veljale za žaljive (Leeds, 2007). Ta politični pritisk je vodil k javnemu razkrivanju več družbenih problemov in konfliktov, vključno z rasnimi (glej npr. BlackTree TV, 2007; hiphopmusic.com, 2007; Triplett, 2007; USA Today, 2007). Glasbeniki so poudarili, da je »hip hop bolan, ker je Amerika bolna« (CapNewsNet, 2007).

Cenzura televizije in novejših medijev

Televizijska zaslišanja v kongresu so prišla najbolj do izraza z valom pritiskov v devetdesetih letih prejšnjega stoletja, ki so se osredotočili predvsem na televizijsko nasilje. V nasprotju s prejšnjim primerom, ki je bil uokvirjen s sklicevanjem na prvi amandma, je bila televizijska vsebina (tj. televizijsko nasilje) postavljena kot vprašanje javnega zdravja in javne varnosti. Politična razprava je pripeljala do zakona o telekomunikacijah (The Telecommunication Act) iz leta 1996, ki je določal, da morajo vsi televizijski sprejemniki v ZDA vsebovati elektronski čip za morebitno blokiranje izbranih problematičnih programov. Hkrati je pozval televizijsko industrijo, naj razvije sistem rangiranja programov glede nasilnih in seksualnih vsebin.

Tehnološke spremembe pa so omogočile ohranjanje tovrstnih vsebin. Novonastali kabelski kanali so namreč ponujali bolj nasilne in spolne vsebine. V novejšem času je zlasti internet zapolnil to nišo. Omogočil je dostop do željenih vsebin tudi mladim in odprl dileme glede cenzure interneta v ZDA (Wang, 2003). Kljub prvemu ustavnemu dopolnilu je internet omejevan bodisi z omejevanjem dostopa do interneta bodisi s filtriranjem, pregledovanjem in odstranjevanjem spletnih strani (Wang, 2003). Kot problematične so bile izpostavljene predvsem vsebine, ki so bile ocenjene kot obscene, pornografske in neprimerne za otroke ali pa škodljive za kibernetko ali državno varnost. Čeprav je golota lahko sprejemljiva v primeru izobraževanja, posredovanja novic in umetnosti, pa avtomatsko in človeško moderiranje vsebin lahko zajame tudi umetnost in fotografije, ki imajo zgodovinsko vrednost (Leadingham, b. d.).

Poleg tega superbogati lastniki novih medijev lahko pomembno vplivajo tudi na politično sporočilo družbenih omrežij. Elon Musk, lastnik Twitterja, je odprl vrata konspiracijskim teorijam in desnim dezinformacijam (Peters, 2022; Zimmer, 2022), ekstremizmu in fanatizmu (Hoard et al., 2022). S svojimi twiti podpira skrajno desno gibanje MAGA in osebnosti tega gibanja (Sargent, 2024). Zaradi odnosa do spolnih manjšin in političnih stališč si je

pridobil poimenovanje ekstremno desni aktivist (Warzel, 2022). Po lastni presoji izvaja tudi cenzuro. Prepovedal je celo objavo prispevkov uveljavljenih novinarjev (Horowitz in Fung, 2022).

Hitro napredovanje UI je velik izziv tudi za politične procese (Funk et al., b. d.) in celo za demokracijo sploh (Guynn, 2024). Generativna UI, vključno z globokimi ponaredki (deep fake), se v ZDA že nekaj časa uporablja v volilnih procesih, še posebej za širjenje dezinformacij in blatenje političnih nasprotnikov (Funk et al., b. d.). Medtem ko zvezne zakonodaje na tem področju še ni, pa za zakone, ki so jih na tem področju sprejele nekatere države, ni mogoče predvideti, ali bodo omejili zlorabe UI (Lovato, 2024). Ravnanje zasebnih tehnoloških podjetij je bolj ali manj v rokah njihovih lastnikov, ki si zelo prizadevajo za to, da njihova dejavnost ne bi bila regulirana.

Cenzura filmov

Tradicija cenzure filmov v ZDA je dolga. Pogosto so filmi tarča cenzorjev zaradi grdih besed in umazanih podob in ne le politično spornih vsebin (Geltzer, 2015). S tematikami pravice do svobode govora v filmu se je ukvarjalo tudi vrhovno sodišče (Carmen, 2016).

Cenzuriranje filmov je znano že od leta 1907, ko je mesto Chicago dalo načelniku policije pooblastila za cenzuriranje filmov. Ko je bila državna ureitev izpodbijana na vrhovnem sodišču (sodba v zadevi Mutual Film Corp. proti Odboru za cenzuro filmov industrijske komisije v Ohio), je večinsko mnenje odprlo pot vsebinskim izzivom lokalnih cenzorjev.

Filmska industrija je iskala izhod z oblikovanjem lastnih vsebinskih smernic, da bi se izognila vladnim ukrepom. Produkcijski kodeks iz leta 1930 ni vključeval le izogibanja pozitivnemu prikazovanju zločinov, prekrškov, zla in greha, temveč tudi omejitve uporabe alkohola pri prikazovanju ameriškega življenja (če ni vključen v zaplet), pretiranega in poželjivega poljubljanja, strasti, spolne higiene in veneričnih bolezni, žaljivk (določene besede), plesov, ki nakazujejo ali predstavljajo spolna dejanja ter smešenja katerekoli verske pripadnosti. V praksi je to pomenilo tudi izogibanje upodabljanju homoseksualcev (npr. v ekranizaciji Tramvaja želja Tennesseeja Williamsa iz leta 1951).

Sistem ocenjevanja Ameriškega filmskega združenja (MPAA) se je praktično razvil v obliko cenzure, saj so se filmski ustvarjalci (obveščeni o oceni

svojega filma) vedno znova vračali v montažo in izrezovali problematične prizore, da bi dosegli željeno oceno in se tako izognili finančni izgubi.

V času hladne vojne, predvsem v poznih 1940. in v 1950. letih je v okoliščinah široke protikomunistične gonje, ki jo je vodil senator Joseph Raymond McCarthy, v Hollywoodu zavladala protikomunistična čistka (»red scare«). V njej so preganjali posameznike (igralce, glasbenike, scenariste, režiserje) zaradi dejanskega ali domnevnega simpatiziranja s komunistično stranko. Mnogi so izgubili možnost dela v filmski industriji, ker so pristali na holywoodski črni list, prav tako so bili umaknjeni tudi filmi, ki naj bi propagirali komunistično ideologijo.

Problematika nemoralnosti in nedostojnosti filmov je bila pogosto povezana z religioznimi vrednotami (National Coalition Against Censorship, b. d.). Katoliška cerkev se je neposredno vpletala v cenzuriranje filmov (Peterson, 2018). Kritični elementi moralnega vrednotenja filmov zajemajo predvsem prepovedi filmskih elementov, ki bi jih lahko označili za kriminal, zlo, nesposobnost, greh, napačna življenjska vodila, nespoštovanje naravnih ali človeških zakonov ter spodbujanje kršenja teh zakonov (Hunt, 2018).

Tudi v filmu najdemo povezovanje cenzorskih interesov poslovnega sveta in konservativnih religijskih skupin. Hollywood je tako npr. sodeloval tudi v kampanji Vera v ameriškem življenju (*Religion in American Life*), ki so jo v 50. letih financirali vodilni industrialci in velika podjetja. Ob promociji filma z istim naslovom je med kampanjo postavil na tisoče granitnih spomenikov z desetimi zapovedmi po vsem ozemlju ZDA (Kruse, 2015: xv).

V celoti gledano je bila Hollywoodu dejansko onemogočena kritična interpretacija družbenih, gospodarskih in političnih vprašanj. Slednje je našlo prostor v neodvisnih filmih.

Odkriti primeri cenzure in omejevanja svobode govora se v zadnjem času stopnjujejo. In vendar se med seboj tudi razlikujejo. Eden izmed virov oziroma načinov cenzure je vojaški.

Vojaška cenzura je povezana s problemi financiranja filmske industrije. Ministrstvo za obrambo in CIA npr. podpirata ustvarjanje filmov, televizijskih oddaj, videoiger in dokumentarcev pod pogojem, da izdelki izražajo njihove osrednje vrednote (*core values*) (Rose, 2022). S tem ko npr. vojska daje producentom na razpolago vojaške baze in vojaško opremo, pridobiva tudi vpliv na cenzuro, torej lahko izključuje določene teme ali reference na dogodke, ki jih vodilni ne želijo videti v izdelkih.

7. STANJE IN ALTERNATIVNI SCENARIJI VLADAVINE V ZDA

Sinteza ugotovitev

Ugotovitve knjige lahko sintetiziramo v nekaj glavnih tez v okviru dveh sklopov.

Splošne ugotovitve

Izjemen tehnološki razvoj v kombinaciji s koncentracijo lastništva, blaginje in politične moči v delu ekonomskih akterjev je povezan z velikimi družbenoekonomskimi razlikami in uporabo različnih tehnologij vplivanja na razmišljanje ljudi.

Sinergija sodelovanja med nesorazmerno veliko družbeno močjo lastnikov megakorporacij in njihovimi interesi s prepričanju in interesi dela religioznih skupin (skupin, ki imajo nacionalistične in/ali teokratske težnje) krepi plutokratske težnje.

Plutokratske težnje v politiki so avtoritarne težnje.

Institucije (ustavni sistem, volilna pravila, razmerja med vejami oblasti) so pomembni dejavniki delujočega sistema vladanja.

V realnem življenju so ljudje znotraj institucij tisti, ki branijo avtonomijo »svoje« institucije, lahko pa tudi aktivno sodelujejo pri razgrajevanju institucij in s tem pri avtokratizaciji.

Vladanje v korist plutokratov temelji na polarizaciji, instrumentalizaciji političnih ustanov, vključno z ustavnim sodiščem, na monopolnem nadzoru nad mediji in na uporabi fizične prisile.

Ideološke oziroma kulturne panike, usmerjene v izbrane marginalne družbene skupine, lahko preusmerjajo pozornost družbenih konfliktov na preganjanje teh družbenih skupin.

Zamejevanje plutokratskih teženj je možno ob kombinaciji več dejavnikov – pri tem morajo sodelovati tako opozicijska družbena gibanja kot z njimi usklajena politična stranka (npr. kot je bila Rooseveltova stranka) z namenom, da preprečijo reakcionarne poskuse spreminjanja vladavine (kot je bil npr. poskus fašizacije političnega sistema ob nasprotovanju Rooseveltovi politiki).

Plutokracija zajema tako notranje upravljanje države kot tudi zunanjo politiko (mednarodne odnose) v korist plutokratskih interesov.

Ugotovitve glede aktualnih procesov v ZDA

V zgodovinskem utemeljevanju ameriškega modela vladavine, v ustavi in konkretnih izpeljavah institucionalnega delovanja obstajajo elementi elitizma in izločanja delov družbe iz upravljanja ameriške družbe.

ZDA danes drugič v zgodovini doživljajo plutokratsko obdobje (drugo pozlačeno obdobje).

Ekstremno bogata manjšina v ZDA, družbeno ločena od drugih delov družbe, danes pomembno neposredno in posredno vpliva na mnogotera družbena področja v skladu s svojimi posebnimi interesi.

Začetki plutokratskih deformacij segajo v 70. leta prejšnjega stoletja.

Plutokratske deformacije v ekonomiji, političnem sistemu, medijski krajini in politizacija radikalne religiozne desnice so se očitneje prepletle od 70. let dalje.

Marginalne družbene manjšine so posebej prizadete s politikami, oblikovanimi v zavezništvu med plutokratskimi ekonomskimi interesi, plutokratskimi političnimi interesi in težnjami religiozne desnice.

Medtem ko so se plutokratske težnje bolj odkrito izrazile že po finančni in ekonomski krizi leta 2008, so oligarhi še posebej z drugo Trumpovo predsedniško zmago neposredno, celo osebno stopili v oblastne strukture zvezne države ZDA, se še dodatno okoristili s pogodbami iz državnega proračuna in pridobili neposreden vpliv na mnoge domače in zunanje javne politike v skladu s svojimi interesi.

Danes postajajo družbenoekonomske strukturne značilnost in politike v ZDA nevzdržne. Za dolgoročno ohranjanje bogate manjšine je vsaj delna prerazdelitev bogastva na celo družbo postala imperativ. V ZDA so izpolnjeni družbeni strukturni pogoji za radikalne spremembe vladanja.

Svobodne in poštene volitve so kritična točka spopadov med avtokratskimi težnjami in nasprotnimi težnjami. Volitve so lahko v prihodnje izvedene tudi po morebitni nacionalni manipulaciji volilnih pravil in volilnih procesov v rokah avtokratizacijskih akterjev, vendar bi v tem primeru lahko govorili le še o nesvobodnih in nepoštenih volitvah.

V ZDA se v zadnjem času stopnjujejo polarizacija, sovraštvo in politično nasilje. Vsi ti dejavniki podpirajo avtokratizacijo.

V ZDA se je v obdobju po 2008 kristaliziralo več alternativnih konceptov vladanja – večinoma nedemokratične ali celo odkrito protidemokratične. Prodemokratične sile se večinoma osredotočajo na zmanjšanje družbenih neenakosti in revitalizacijo liberalne demokracije.

Ključna segmenta akterjev v ZDA danes sta glede na moč in vpliv dva: superbogati voditelji velikih podjetij, še posebej superbogati voditelji tehnoloških podjetij, in religijska desnica. Njihovi interesi in deloma tudi ideološko-politična podstat imata skupne točke.

Družbenoekonomske in politične težnje ZDA se prelivajo v mednarodno okolje pod pomembnim vplivom nekaj ekstremno bogatih voditeljev tehnoloških podjetij, ki domujejo v ZDA in se tesno povezujejo z ameriškimi državnimi strukturami.

Potrebe po virih za visoko tehnološke korporacije in z njimi povezani interesi teritorialnega osvajanja prinašajo posredne in neposredne grožnje suverenosti nekaterih drugih držav oziroma ozemelj (predvsem Venezuele, Kanade, Danske/Grenlandije in Antarktike), tekmovanje z drugimi državami pa poteka tudi v vesolju.

Sinergija med nekaterimi elementi skrajne religiozne desnice in plutokratskimi profitnimi interesi je vidna v vpletanju ZDA v vojne (politika do Izraela in vojna v Iranu), ki naj bi utrdile ameriške interese na teh delih sveta, deloma pa tudi v razgrajevanju mednarodnih organizacij (primer OZN).

Konec konca zgodovine in alternative

V literaturi se množijo prispevki, ki iz različnih idejnih in geografskih mil-jejev sporočajo, da lahko govorimo o koncu »konca zgodovine« (Gebeyaw Tareke, 2020; Hochuli et al., 2021; Zissimos, 2022). V ZDA so se v zadnjih desetletjih oblikovale alternative »koncu zgodovine«. Najvidnejše med njimi so: teokratsko usmerjena vladavina, socialdemokratski popravki obstoječega kapitalističnega sistema, postopno drsenje v avtokracijo (iliberalno demo-kratsko vladavino) in nova reakcionarna oblika vladavine superbogatih tehnoloških milijarderjev (vodilnih mednarodnih tehnokorporacij, ki se uk-varjajo z razvojem tehnologij UI). V kontekstu druge Trumpove vladavine pa se poleg fašizma čedalje pogosteje omenjajo možnosti družbene revolucije, možnost državljanske vojne in možnost teritorialnih sprememb ZDA v tem kontekstu (odcepljanje federalnih držav od ameriške federacije).

Te alternative deloma med seboj tekmujejo, deloma pa se tudi prepletajo. V političnem sistemu ZDA namreč v boju za oblast različne struje tvorijo interesne koalicije (predvsem v obdobju volilnih kampanj), v razmerju do oblasti pa med sabo tekmujejo za uveljavljanje lastnih parcialnih interesov. In vendar se družbenoekonomska in politična moč navedenih alternativ dinamično spreminja, v isti časovni točki pa se moči teh alternativ zelo raz-likujejo. Teoretično lahko govorimo o nekaj ključnih relevantnih scenarijih.

Scenarij 1: Zmanjšanje družbenih neenakosti in revitalizacija liberalne demokracije

Najprej bomo predstavili scenarij zmanjševanja družbenih neenakosti s poli-tičnimi sredstvi v kombinaciji z revitalizacijo liberalne demokracije.

Ta scenarij temelji na predpostavki, da je mogoče družbene neenakosti in strukturo družbe spremeniti relativno hitro, če spremenimo politiko. To tezo zagovarja nobelovec Paul Krugman v knjigi *The Conscience of a Liberal*, ki je izšla po finančni in gospodarski krizi 2008 (Krugman, 2009). Svojo tezo je oblikoval na podlagi analize vpeljave New Deala. Krugman ugotavlja, da je bil prehod iz družbene neenakosti prve pozlačene dobe v dobo relativne družbene enakosti hiter (Krugman, 2009: 7). Prav tako meni, da se je srednji razred zelo razvil z Rooseveltovimi politikami (Krugman, 2009: 7). Ponovni

obrat k družbenim neenakostim pa se je zgodil po republikanskem neoliberalnem prevzemu oblasti sredi 70. let. Politične spremembe so zato v osrčju sprememb v stopnji (ne)enakosti in s tem povezane družbene strukture (Krugman 2009: 9). Tako kot je kriza 1929 omogočila New Deal, bi kriza 2008 morala omogočiti novi New Deal (Krugman 2009: 12, 35). Vzvod za hitre spremembe so davki (Krugman 2009: 46). Te priložnosti ZDA še niso uporabile za temeljite družbenoekonomske in politične spremembe v podporo revitalizacije liberalnodemokratskega modela v praksi.

Ta scenarij je danes omejen z učinki napredovanih procesov avtokratizacije. Potrebno bi bilo korigirati zelo povečano moč izvršne oblasti – oblasti predsednika ZDA; revitalizirati institucije, ki so bile okrnjene (predvsem kongres in sodno vejo oblasti ter človekove pravice); demokratizirati bi bilo potrebno tudi razmerja med vejami oblasti, ki so se v procesih avtokratizacije porušila; spremeniti volilni sistem (predvsem spreminjanje volilne geometrije po meri strankarskih interesov namesto odzivnosti strank na potrebe in zahteve volivcev); ukiniti pravila financiranja kandidatov in strank, ki superbogatom omogoča prevladujoči vpliv na izbiro kandidatov in volilne rezultate; ukiniti visoko koncentracijo medijev v rokah le nekaj superbogatih posameznikov. Potrebno bi bilo tudi kaznovati akterje, ki so zlorabljali oblast in/ali se nezakonito materialno okoristili v okoliščinah Trumpove kleptokracije.

Danes se avtokratizaciji upirajo posamezniki in manjši deli družbe (predvsem nekateri mediji in univerze; politični, strokovni, znanstveni in nekateri verski mnenjski voditelji; posamezni uradniki, odvetniki, sodniki ter protestniki v različnih delih ZDA).

Zmanjševanje družbenih neenakosti z obdavčevanjem najbogatejših danes zagovarjajo akterji, kot so npr. raziskovalci, posamezni bogataši in struja demokratičnega socializma znotraj demokratske stranke. Raziskovalci tiranij (npr. Timothy Snyder) poudarjajo, da politične stranke ne zmorejo takšnih sprememb same po sebi in da je pri tem ključna vloga vsakega posameznika pri oblikovanju civilnodružbenega pritiska proti zlorabam oblasti.

Posamezni valovi geografsko bolj ali manj omejenih protestov v letu 2025 in januarju 2026 se stopnjujejo tudi kot odgovor na agresivne reakcije Trumpove administracije. Odpor sprožajo predvsem rasistično delovanje Trumpove zvezne oblasti in vedno agresivnejše poseganje zvezne Trumpove oblasti v oblast zveznih držav. Še posebej po začetku iranske vojne v letu 2026 se bistveno slabša socialnoekonomski položaj Američanov, ki ga čutijo zaradi izrazite rasti cen in tudi množičnih izgub zaposlitve.

Odpor državljanov in civilne družbe raste s skrivanjem preganjanih latinoameriških prebivalcev, ki jih na nelegalne načine ustavljajo in zapirajo v posebne centre na podlagi barve kože. Protesti potekajo na ulicah (v Minnesoti tudi kljub hudemu mrazu), s civilnim nadzorom nad delovanjem ICE (U.S. Immigration and Customs Enforcement, b. d.), vključno s snemanjem nasilnega kriminalnega delovanja ICE na cestah, pri nezakonitem vdiranju v domove ljudi, v razne institucije ipd.; s protesti s petjem (v različnih delih ZDA) (Hovick Lohman, 2026; Mae, 2026; The Capital Times, 2026) in s kulturnimi dogodki (npr. tradicionalni plesi staroselcev, oblečenih v tradicionalna oblačila, na spominskih mestih v Minneapolisu, kjer so agenti ICE ubili dve osebi) na ulicah, nekaterih cerkvah, stavbah mestnih oblasti (CBS News, 2026; ImpossibleMud11, 2026; joixlee, 2026); z nagovarjanjem pripadnikov ICE (s petjem na ulici pred hotelom, kjer so nameščeni), da se pridružijo protestnikom (NowThis Impact, 2026); s povezovanjem neodvisnih prodemokratskih medijev in mnenjskih voditeljev na socialnih omrežjih in mobiliziranjem državljanov, da se registrirajo za volitve (v letu 2026 so načrtovane vmesne volitve). Posamezni politiki in intelektualci objavljajo navodila, kako demonstrirati zakonito in varno v okoliščinah nasilja ICE (MS NOW, 2026b) ter vodijo druge oblike odpora tudi proti velikim podjetjem oziroma njihovim lastnikom, ki se udinjajo Trumpu, npr. gibanje »Upri se – prekliči naročnino« (resist – unsubscribe) (Galloway, 2026).

V Minneapolisu so se organizirali civilni nadzorniki ICE, ki opozarjajo ljudi, kdaj prihajajo v določene dele Minneapolisa. Protesti v Minnesoti so se preoblikovali v splošne demonstracije (pridružili so se sindikati, podjetniki, študenti), protesti pa so se razširili tudi po drugih delih ZDA in celo izven ZDA (DW News, 2026b). Nacionalnemu generalnemu štrajku »Nič dela, nič šole, nič nakupovanja« (no work, no school, no shopping) (Kruesi in Ramer, 2026) so se pridružile tudi LGBTQ+ skupine (Comeriatto, 2026).

Nekatere filmske zvezde (še posebej Robert De Niro in Jane Fonda), komiki (npr. Conan O'Brian, Jimmy Kimmel, Stephen Colbert) in glasbeniki že dlje časa javno kritizirajo Trumpovo politiko. Bruce Springsteen je ob ubojih v Minneapolisu januarja 2026 napisal in objavil protestno pesem (Street of Minneapolis) (Bruce Springsteen, 2026). Udeleženci podelitve nagrad grammy so tudi kritizirali Trumpa, a videoposnetki so bili hitro umaknjeni s spletnih mest nekaterih večjih medijev z opombo »This video has been removed. This could be because it launched early, our rights have expired, there was a legal issue, or for another reason« (Associated Press, 2026; Lee Be., 2026).

Nekateri raziskovalni inštituti in mislišča (npr. Carnegie Endowment) ob kritiki avtokratskih teženj že dlje časa objavljajo tudi usmeritve za akcije za revitalizacijo liberalne demokracije v ZDA (Kleinfeld, 2022a). Angažirani raziskovalci predvsem prek socialnih omrežij med Američani širijo lekcije dveletnega madžarskega opozicijskega državlanskega in strankarsko političnega angažiranja, ki je aprila 2026 privedel do zamenjave Orbánove vladavine.

Tehnologija je postala tudi orodje v rokah državljanov. Primer je aplikacija ICEBlock (b. d.), s pomočjo katere sporočajo dejavnost ICE. Spletni mediji širijo informacije s terena in navodila, kako varno uporno ravnati, vključno z navodili, kako organizirati splošno stavko.

Visoki uradniki, vključno z voditeljem centralne banke in tožilci, se na različne načine upirajo izvajanju avtokratske politike (BBC News, 2026). Po sporu med Murdochom in Trumpom pa se tudi Fox News, vodilni pro-trumpovski medij v ZDA, oddaljuje od Trumpa. Nekateri demokrati in republikanski politiki dvigujejo glas proti politiki Trumpove administracije, nekateri republikanski senatorji se umikajo iz senata. Voditelji zveznih držav, ki so najbolj na udaru Trumpove administracije prek ustrahovanja, ekonomskih ukrepov in prek nasilnega delovanja ICE vedno bolj pogosto uporabljajo sodno pot za spopadanje s Trumpovo administracijo.

Demokratični kongresniki z zamikom poskušajo s posameznimi dejanji zavirati ali ovirati zakonodajo (Choi et al., 2026).

Na Trumpove vedno bolj skrajne izjave, dejanja in izraze mentalnih težav se čedalje več akterjev odziva z zahtevo po uveljavitvi 25. ustavnega dopolnila za umik Trumpa s predsedniškega položaja (Pilkington, 2026). A vendarle bi ga tudi v tem primeru nadomestil podpredsednik Vance, ki je doslej v Trumpovi administraciji podpiral iliberalne politike.

Čeprav se ciklično prek več zveznih držav pojavljajo vse bolj množični organizirani protesti (npr. »No kings«) ob zaključevanju te knjige ni opaziti poenotenega gibanja s programom in organizirano politično koalicijo, ki bi skupaj zagovarjala in si praktično prizadevala za uresničenje tega scenarija. Moč akterjev avtokratizacije še vedno ostaja zelo velika. Musk npr. znatno financira volilne kampanje za izvolitev republikancev na vmesnih volitvah 2026.

Scenarij 2: Iliberalni scenarij

Iliberalni scenarij postopoma poteka že od predsedovanja Georga W. Busha mlajšega. Lahko bi ga imenovali tudi scenarij postopne avtokratizacije, ki pa

je predvsem pod Trumpovim drugim predsedovanjem preskočil v dodatne hitre in radikalne avtokratske spremembe. Po raziskavi V-Dem so ZDA danes uvrščene že v skupino držav s tekmovalnim avtoritarizmom (Langfitt, 2026).

Po napadu na dvojčka naj bi bile razglašene izredne razmere, vendar po nam dostopnih virih v resnici niso bile nikoli ukinjene. Krnenje človekovih pravic zaradi zagotavljanja varnosti in nadzora se stopnjuje in dosega izjemne razsežnosti v času drugega Trumpovega mandata (Amnesty International, b. d.).

Scenarij pospešene dedemokratizacije sledi madžarskemu scenariju uveljavljanja iliberalne demokracije in dodaja nekaj ameriških posebnosti.

Ključni procesi dedemokratizacije zajemajo: krnenje avtonomije in moči predstavniških teles; krepitev moči izvršne oblasti (predsednika ZDA) v razmerju do drugih vej oblasti; razkrajanje različnih institucij, vključno z ministristvom za pravosodje in z zveznimi agencijami (tudi FBI); nespoštovanje zapisanih in nezapisanih norm političnega obnašanja; nespoštovanje pravne države; kadrovanje lojalistov v uradništvo in v sodišča (še posebej v vrhovno sodišče, ki ima status ustavnega sodišča); obvladovanje medijev (koncentracija lastništva medijev v rokah s Trumpom povezanih oligarhov); federalizacija (prevzemanje nekaterih elementov oblasti z lokalne ravni); priprave na federalizacijo volitev in vztrajanje pri veliki laži (»ukradene« volitve 2020); preoblikovanje oboroženih enot fizične prisile pod komando zvezne administracije – ICE (interpretirano kot oblikovanje Trumpovih oboroženih sil za delovanje znotraj ZDA); čistke v vrhu ameriške vojske in pritiski za podrejanje vojske predsedniku ZDA (Trumpu); raznolika zastraševanja opozicijskih akterjev; stopnjevanje nasilja, vključno s širjenjem deportacijskih centrov (uradno namenjenih nezakonitim imigrantom, a v praksi vanje zapirajo tudi državljane ZDA) in njihova izgradnja po celotni ZDA ob javnih grožnjah opozicijskim akterjem, kategoriziranim kot domači teroristi. Koncentracija lastništva medijev v rokah le nekaj superbogatih družin pospešeno poteka (Free Press, b. d.; Sherman N., 2025), svoboda medijev v ZDA pa izrazito nazaduje (Reporters Without Border, 2026).

Pomembna sestavina iliberalnega scenarija v ZDA je uresničevanje Projekta 2025 v obeh vidikih – v institucionalni predelavi ameriškega modela vladavine in v uveljavljanju konservativne kulturne revolucije. Že v prvem letu drugega Trumpovega mandata je bilo izpolnjenih okrog polovice projekta (Center for Progressive Reform, b. d.; Project 2025 Tracker, b. d.; Reproductive Freedom for All, 2026b). Tako projekt konservativne kulturne revolucije kot tudi projekt tehnofašizma sta kadrovsko zastopana v Trumpovi drugi administraciji.

Prek nezakonitega delovanja ICE in reakcij Trumpove administracije na odpor lokalnih oblasti v Minnesoti se je razkrila prepletenost nasilja »Trumpove fizične sile«, uporabe laži v javnem diskurzu in razgradnje institucij političnega sistema. Pritisk na lokalne politične oblasti se je namreč prepletel s pritiski na medije, na lokalne policijske sile, na tožilce in zvezne sodnike na lokalni ravni (Khardori, 2026).

Tudi nedorečeni Zakon o uporu (Insurrection Act) ohranja možnost zlorabe v prid iliberalnega scenarija. Ustava oziroma zakonodaja namreč danes ne razrešuje problema možne zlorabe Insurrection Act za ogrožanje demokracije. Natančneje, obstaja pravna praznina glede proporcionalnosti, nujnosti in javnega soglasja pri predsednikovem izvajanju tega zakona (Ermann Russell, 2026).

Trumpova administracija prikriva in lažno pozitivno predstavlja učinke mednarodnih dejavnosti (vključno z vojno v Iranu) ter razmere ameriške ekonomije, vključno s prikrivanjem grozeče recesije (Nesbit, 2026). A vendar Američani vedno bolj neposredno čutijo slabšanje svojega socialnoekonomskega položaja. Prav tako pa si državljani niso enotni niti glede aktivnosti ICE (Daniller in Baxter Oliphant, 2026).

Že v pripravah na vmesne volitve 2026 se oblikujejo odločitve, ki so pomembne za praktično opredeljevanje, kdo bo zares lahko prakticiral volilno pravico in ali bodo volivci imeli realno možnost izbirati med kandidati. Med odločitvami, ki bodo vplivale na volitve, so tako preoblikovanja volilnih enot v interesu strank, ki so na oblasti v določeni zvezni državi, kot tudi odločitve vrhovnega sodišča v primeru Louisiana proti Callais (2026). Slednja namreč deluje kot omejevanje volilnega vpliva afroameriških volivcev (volivcev demokratske stranke) tako na vmesnih volitvah 2026 kot tudi volitvah 2028 (Fritze, 2026; Galston et al., 2026). Po nekaterih napovedih bo imela za posledico radikalen upad reprezentiranosti družbenih manjšin in v tem pogledu bo šlo za velik poraz dosežkov gibanja za državljanske pravice iz šestdesetih let 20. stoletja (Marley et al., 2026).

Trumpova administracija in njeni podporniki lahko morebitne posebne okoliščine zlorabijo za ukinitve demokracije (poskus udara) še letos ob vmesnih volitvah 2026 in kasneje 2028, za katere kaže, da jih bodo republikanci izgubili. Snyder (2026b) med posebne okoliščine v podporo iliberalnega scenarija med drugim uvršča: uporabo vojne, v kateri je potrebno poenotiti državo in zamenjava vodstva ni smotrna; uporabo terorističnih napadov

znotraj ZDA za uvedbo avtokracije oziroma diktature; uporabo fašističnega terorja za zatiranje opozicije.

Relativno velik del Američanov podpira avtokratsko vladavino v ZDA. Leta 2024 je npr. raziskava (PRRI, 2024) pokazala, da okrog 40 % Američanov dosega visoko stopnjo avtoritarnosti; da desna avtoritarnost prevladuje nad republikanci; da obstaja visoko prekrivanje med Američani s krščansko-nacionalističnimi in avtoritarnimi pogledi. Avtoritarci in krščanski nacionalisti so menili, da bi Trump moral narediti vse, da postane predsednik, če ne bi bil razglašen za zmagovalca na volitvah 2024; podpirali pa so tudi Trumpovo obravnavo (pomilostitev) udeležencev v napadu na kongres 6. januarja 2021. Po isti raziskavi desno usmerjeni avtoritarci in krščanski nacionalisti najbolj podpirajo močnega liderja, ki je pripravljen kršiti pravila.

Ne nazadnje, iliberalni scenarij podpirajo tudi superbogati tehnološki milijarderji, ki financirajo volilne kampanje v letu 2026 (Lee Hill et al., 2026) in akterji konservativne kulturne revolucije.

Scenarij 3: Teokratski scenarij

Literatura o teokracijah navaja tudi za primer tudi ZDA. Ne gre le za zgodovino zgodnjih puritanskih teokratičnih sistemov na območju nekaterih kolonij, kajti vztrajnost fluidnega razmerja med religijo in politiko v ZDA odstopa od siceršnjega načela zahodnih demokracij glede delitve cerkve in države.

Vse od poznih 80. let dvajsetega stoletja se republikanska stranka uveljavlja kot vplivna sila, prek katere religioznost in vpliv cerkve vstopa v ameriško politiko. Teologizacija ameriške politike se je z Bushem ml. povezala z »vojno proti terorju«, ki po letu 2002 vsebuje »križarsko« vojno proti (radikalnemu) islamu.

Danes program religiozne desnice s pomembnimi teokratskimi elementi predstavlja eno izmed sestavin Trumpove interesne koalicije. Trump po potrebi javno igra vlogo verne osebe in od boga podprtega voditelja ali celo odrešenika. Vera, ki jo izpostavlja, je evangeličanska (Lemire in Schor, 2020). Pa vendar ga večina Američanov ne vidi niti kot vernega niti kot pripadnika krščanstva (Fahmy, 2020).

Projekt 2025, ki ga Trump v drugem predsedniškem mandatu intenzivno izvaja, v veliki meri temelji na teologiji Mandata sedmih gora in ideje krščanskega nacionalizma (zaskrbljenega za izgubo bele kulture in identitete bele

Amerike), da je Amerika izbrana za obljubljeni deželo. Krščanski nacionalizem ima čedalje večjo podporo tudi med kleriki (Olmstead, 2022; Smith et al., 2022). Kar tretjina Američanov meni, da ZDA še niso krščanska nacija, le malo manj kot polovica (45 %) pa jih meni, da bi morala biti krščanska nacija (Smith et al., 2022).

V sedanjih okoliščinah ni veliko podpore za teokracijo v polnem pomenu njene opredelitve. Vendar pa so prepričanja, da je potrebno Biblijo vnesti v vse družbene pod sisteme in da bi bilo dobro, da uradniške in politične položaje zavzemajo religiozni ljudje, v primerjavi z zahodnimi demokracijami izjemno pogosto prisotni.

(Evangelizemska) religija se zlorablja za kulturno revolucijo znotraj ZDA in tudi za opravičevanje vojne izven meja ZDA (npr. vojne v Iranu) (Collinson, 2026). Širijo se opozorila, da postaja orodje za teokratski avtoritarizem (Tannehill, 2022). Teokratsko usmerjeni politiki so prisotni v nekaterih političnih institucijah (Hamilton, 2023). Analitiki pa opozarjajo tudi na pravo in sodišča kot okolja »teokratov v senci« (Hayes, 2023).

Gledano v celoti sistem vladanja v ZDA ne moremo popolnoma označiti za teokracijo. A vendar so teokratske težnje v ameriški družbi in politiki opazne. Razmerja med državo in religijo so zelo fluidna. Najbolj verjetno je, da se ta težnja v prihodnje ali vplete v radikalne spopade z nasprotniki oziroma preplete s katerim izmed drugih avtokratsko usmerjenih scenarijev.

Scenarij 4: Neoreakcionarni scenarij

Fašizem ima v ZDA tradicijo. V zadnjem času se vse pogosteje aktualizira fašistična narava obdobja Jima Crowa. Pojavljajo se opozorila, da so bankirji leta 1934 poskušali zamenjati Rooseveltovo vladavino s fašistično diktaturo (Democracy Now!, 2022) in da nevarnost fašizma v ZDA danes narašča (Democracy Now!, 2023), oziroma da ZDA drsijo v fašizem (Prince, 2023). Vedno več strokovnjakov trdi, da je fašizem v ZDA že danes na oblasti (Perlestein, 2024). Nekateri so še pred nekaj leti ocenjevali, da je fašizem v ZDA še v zakoniti fazi (Stanley, 2021), Trumpova administracija pa razkraja pravno državo in podpira tudi neonacistične organizacije (Makuch, 2025b, 2025c).

Supremacistično nasilje, konspirativne teze o veliki zamenjavi (Grand Replacement), »belem genocidu« in »iztrebljanju belcev« vedno uspešneje »normalizirajo« strah pred demografskimi spremembami (povečevanje deleža črncev in drugih manjšin v ameriškem prebivalstvu) (Rosenfeld in

Ward, 2023). Govori se o načrtu milijarderja Petra Thiela za »četrti rajh« (Epoch Philosophy, 2025).

Poleg tega v ameriški družbi naraščajo pojavi, ki se povezujejo z neoreakcionarnim scenarijem. V ameriški praksi se oživljajo razcepi pri vrednotenju rasizma v ameriški zgodovini (še posebej suženjstva), razraža se tudi novi rasizem (Olorunnipa, 2024). Reakcionarni pogled in politike do žensk doživljajo renesanso. Čeprav večina Američanov zavrača tradicionalne spolne vloge, vedno vplivnejši republikanci in krščanski nacionalisti težijo k podpiranju teh pogledov (PRRI, 2024).

K težnji po retradicionalizaciji prispevajo tudi mnenja Američanov o feminizmu. Večina (64 %) jih sicer meni, da feminizem opolnomoča, in 42 % jih meni, da je feminizem vključujoč; toda kar 45 % jih meni, da feminizem polarizira, 30 % pa jih meni, da je feminizem zastarel (Alfonseca, 2023). Pri tem ženske v večji meri povezujejo feminizem s pozitivnimi vrednotami, kot so opolnomočenje in inkluzivnost, moški pa vidijo feminizem bolj polarizirajoč in zastarel.

Rojevanje otrok, predvsem številnih belih, je izrecno zaželeno, ob tem pa ni zaželena tudi socialna javnopolitična podpora celostni družbeni vlogi žensk. Tehnološko neoreakcionarni pogled poudarja rojevanje nadpovprečno inteligentnih otrok.

Sovraštvo do drugače spolno usmerjenih se stopnjuje, čeprav vsi neoreakcionarni tokovi o tej tematiki ne razmišljajo enako. Na splošno je edino priznana spolna usmeritev zasnovana na razlikovanju med moškimi in ženskami. Edino priznana oblika družine je družina, ki zajema moškega (očeta), žensko (mater) in otroke. Nekateri tehnomilijarderji so nekoliko bolj prizanesljivi glede tematik spolne usmeritve, a mnenjsko zelo vpliven lastnik platforme X (Elon Musk) aktivno uveljavlja konservativne poglede na spolno razlikovanje ter sovražen odnos do LGBTQ+.

Trumpa se vse pogostejše primerja s Hitlerjem in se ga poimenuje »fašist« (Ben-Ghiat, 2023: 398–401), še posebej v zvezi z njegovim rasizmom in imigrantsko politiko. Čeprav so že od devetdesetih leta dalje obstajale institucije za zamejevanje imigracij in zapiranje nelegalnih imigrantov, lahko rečemo, da se je migracijska politika pod Trumpom radikalno spremenila (American Immigration Council, 2026). Vedno glasnejša so opozorila, da Trumpova administracija gradi koncentracijska taborišča (zaprt prostor za koncentracijo nezaželenih ljudi) za imigrante v obliki taborišč v puščavi (The Trump Report, 2025). Nekaj nezaželenih imigrantov pošiljajo v taborišča v tretjih državah, tam se

poveča možnost njihovih poškodb in smrti (League of United Latin American Citizens, b. d.). Tisoči imigrantov (med njimi tudi otroci) je zaprtih v oddaljenih taboriščih (ječah in zasebnih zaporih), kjer lahko dnevno namestijo 70.000 ljudi, vladajo pa izjemno slabi pogoji (American Immigration Council, 2026). Med zaprtimi so mnogi, ki niso zagrešili nobenega kriminalnega dejanja, razen bivanja v ZDA brez ustreznih dokumentov (npr. po izteku vize ali nelegalnega vstopa v ZDA) (Bouie, 2026; Rosenberg, 2026). Raziskovalci opozarjajo na daljšo ameriško tradicijo krutih koncentracijskih taborišč, še posebej na koncentracijska taborišča v kolonialnem obdobju in konfederacijsko taborišče za vojne ujetnike v Andersonvillu, kjer je v skrajno slabih razmerah umrla skoraj tretjina zapornikov (Stone, 2023).

V ZDA je pod Trumpom prevladala atmosfera laži vključno z »veliko lažjo« (Eco, 2022) (da so bile predsedniške volitve 2020 ukradene) in atmosfera fikcije (politika se dogaja kot resničnostni šov); kult avtoritarnega vodje; informacije in dezinformacije, popačene v medijih, koncentriranih v rokah le nekaj super-bogatih Trumpovih lojalistov; v družbi se širi strah; strast prevladuje nad racionalnostjo; ljudi zapirajo brez legalnega postopka in dokazov; oblast ne spoštuje pravnega reda in sodišč (Snyder, 2024a; CBC News: The National, 2025).

Neorekcionarni scenarij podpira tudi programska usmerjenost Palantira. Manifest v 22 točkah, objavljen aprila 2026, ki ni usmerjen le na ZDA, temveč kar globalno (Palantir, 2026).

Scenarij 5: Stopnjevanje nasilja z orožjem in državljanska vojna

Skrajna polarizacija in ozračje političnega nasilja (Piazza, 2023a): V ZDA je polarizacija tako visoka, da jo nekateri avtorji poimenujejo kar »toksična«. Od leta 2000 dalje so Američani med seboj čedalje bolj radikalno ideološko politično razdeljeni glede na nekatere temeljne vrednote (predvsem so razlike, vidne v razkolu med republikanci in demokrati), poleg tega pa si med seboj ne zaupajo in se med seboj sovražijo (Jones, 2024b). Stopnjevanje politične polarizacije gre z roko v roki z nasiljem, motiviranim s politiko oziroma z doseganjem določenih političnih ciljev (Piazza, 2026).

Sprejemljivost političnega nasilja: Sprejemljivost političnega nasilja v ZDA se danes približuje sprejemljivosti političnega nasilja na Severnem Irskem v času konflikta med katoličani in protestanti v zgodnjih 70. letih (Kleinfeld, 2022b). Medtem ko se republikanci in demokrati v veliki večini

strinjajo, da politično motivirano nasilje narašča, republikanci večinoma ocenjujejo, da raste predvsem levi politični ekstremizem, demokrati pa, da raste predvsem desni politični ekstremizem (Copeland in Kiley, 2025). Konec leta 2025 je kar slaba tretjina Američanov ocenila, da bi politično nasilje lahko bilo potrebno, da se državo usmeri v pravo smer (Montanaro, 2025). Čeprav republikanci in demokrati v veliki meri ocenjujejo, da je politično nasilje problem, se je delež demokratov, ki meni, da bi politično nasilje morda bilo potrebno za pravo usmerjanje države, v zadnjih letih močno povečal (z 12 % marca 2024 na 26 % septembra 2025) in približal deležu republikancev s takim mnenjem (20 % marca 2025 in 30 % septembra 2025) (Montanaro, 2025). Čustveno nabita ideološko-politična polarizacija prispeva k dehumanizaciji nasprotno mislečih in pospešuje skupinsko mobilizacijo, zato je vse pogostejše tudi politično nasilje (Piazza, 2023b).

Verjetnost nasilja. Barbara Walter opozarja (Politico, 2025), da nasilje ni slučajno, temveč da postaja mnogo bolj verjetno, kadar so izpolnjeni štirje pogoji: kadar demokracija hitro upada; kadar so družbe raso, versko ali etnično razcepljene; kadar politični voditelji tolerirajo ali spodbujajo nasilje in kadar državljani hočejo imeti orožje. Vsi ti pogoji so v ZDA na prehodu iz leta 2025 v 2026 izpolnjeni. Poleg tega nasilje izbruhne ob posebnih dogodkih, kot so npr. volitve. V ZDA v letu 2026 potekajo medmandatne volitve v kongres, v letu 2028 pa so po pravilih spet na vrsti predsedniške volitve.

Stopnjevanje nasilja. Politično nasilje v ZDA se še posebej stopnjuje od 6. januarja 2021 dalje. V zadnjem času se krepijo državljanski nemiri (Washburn, 2026). Incidenti z žrtvami in ranjenimi so se leta 2025 pojavljali v vseh državah, razen v Montani in Wyomingu.

Ciklus političnega nasilja od predsedniških volitev 2020 do zaključka te knjige zajema: 1. poskuse atentatov in atentatov z dejanskim ubojem (do zaključka urejanja te knjige trije poskusi uboja Donalda Trumpa; uboj glavnega vodje (CEO) UnitedHealth in Charlieja Kirka; napadi na zakonodajalce iz Minnesote in njihovih soprog); 2. nasilje 6. januarja 2021 pri napadu na kongres in poskusu »notranjega« državnega udara ob Trumpovem nepriznavanju volilnega poraza; 3. stopnjevanje Trumpovih groženj in nasilja zveznih oboroženih enot v posameznih zveznih državah, te enote ustrahujejo nelegalne priseljence in državljane ter prekoračujejo zakone pri nasilju nad protestniki; 4. splošna normalizacija nasilja na terenu, v političnem govoru in v zunanji politiki (Simon in Stevenson, 2023).

V ZDA se ohranjajo dejavniki, ki spodbujajo stopnjevanje političnega nasilja. Raziskave kažejo, da so to toksična politična polarizacija, kršenje demokratičnih norm, dezinformacije in širjenje političnih zarot (Piazza, 2023a).

V opisanih okoliščinah se dodatno širi dostopnost orožja. Aprila 2026 je Trumpova administracija napovedala izpolnjevanje Trumpovih predvolilnih obljub glede radikalnega zmanjševanja regulacije na tem področju (Barrett, 2026). Sicer je Trump že februarja 2025 podpisal izvršni ukaz za preverjanje omejitev, ki naj bi ovirale izvajanje drugega ustavnega dopolnila (Barrett, 2026).

Priprave na novo politično nasilje: Različni akterji pripravljajo vire in organizirajo procese, ki omogočajo eskalacijo političnega nasilja v prihodnosti. Center za posel in človekove pravice (Center for Business and Human Rights) v okviru univerze New York Stern je tako npr. razkril, da ekstremisti širijo politično nasilje prek spletnih platform in rekrutirajo nove ljudi za takšno nasilje (Olaizola Rosenblat in Barnes, 2025). Čedalje več je opozoril, da tudi zvezna administracija krepi vire in proizvaja okoliščine, ki se lahko uporabijo za discipliniranje ljudi in krepitve protidemokratičnih teženj. Med njimi je predvsem finančno močno podprta širitev ICE in infrastrukture, povezane s tem. V tem kontekstu Trump eksplicitno govori o »notranjem« sovražniku (Schake, 2025).

Taborišča. Po zveznih državah se hitro širijo centri za pridržanje (detention centres) za nelegalne imigrante, ki jih primerjajo s taborišči. Zanje se uporabljajo tudi vojaška območja (Kanno-Youngs et al., 2025) po državi. Močno povečana zvezna sredstva za širjenje teh taborišč se izkoriščajo tudi zadovoljevanje ekonomskih interesov posameznikov (Lennard, 2026). Zvezne vladne pogodbe se namreč sklepajo z gradbeniki in lastniki nepremičnin, ki so politično povezani s Trumpom in ki so imeli težave pri prodaji teh nepremičnin zaradi makroekonomskih razmer (Goldstein in Schwenk, 2026).

Glede na hitro širjenje teh centrov v zadnjem času, se pojavljajo ocene, da se spreminjajo v največje zapore v ZDA, ti pa so hkrati brez nadzora (Lennard, 2026).

Ne le, da so v teh taboriščih krute razmere. Vanje so že zaprli ameriške državljane (ne ilegalne imigrante) in tudi otroke (Planas, 2026). Pri zapiranju teh ljudi v centre je zaznati splošno skrb vzbujajoče nespoštovanje prava in celo jasne izjave Trumpove administracije o tem, da si lahko privoščijo vse pri brutalnih obračunih z imigranti in protifašističnimi protestniki (Lennard,

2026). Zato ne preseneča strah pred uporabo centrov za obračun z opozicijo (Patel, 2025). Pri tem administracije ne skrbi toliko desni ekstremizem, ki je sicer bolj nasilen kot levi (Gedeon, 2025; Mathias, 2026), temveč predvsem antifašistična opozicija.

Državljska vojna. Primerjave med okoliščinami, ki so vodile v državljansko vojno v 19. stoletju z aktualnimi okoliščinami, kažejo, da se potencial za državljansko vojno danes zelo povečuje (Van Wart et al., 2024). Leta 2022 je 40 % Američanov ocenilo, da je državljanska vojna verjetna v naslednjem desetletju (Pengelly, 2022). V istem letu so nekateri avtorji ocenili, da v ZDA pravzaprav že poteka državljanska vojna (Marche, 2022). Pojavljajo se opisi kot »počasna državljanska vojna« (Tyrell, 2024). Državljska vojna v ZDA danes ne more biti enaka tisti iz 19. stoletja, torej v obliki spopada dveh armad. Walter opozarja, da so za 21. stoletje namreč bolj značilna gverilsko bojevanje in dolga obdobja terorja (Kahn, 2022). Praviloma državljanske vojne ne začenjajo najšibkejši, temveč močni, ki izgubljajo moč – avtorica v primeru ZDA izpostavlja »bele krščanske moške« (Kahn, 2022).

Razpad ZDA. Pod Trumpom se množijo konflikti med zvezno ravniyo in zveznimi državami. Kot smo pokazali v besedilu, je v drugem Trumpovem mandatu prišlo tudi do fizičnega nasilja ob intervencije ICE v posameznih državah oziroma mestih. Glede na stopnjevanje konfliktov in pripravljenost zvezne administracije na prisilno vmešavanje v zvezne države s finančnimi, političnimi načini in z uporabo fizičnega nasilja, je nasilje lahko v prihodnje povezano tudi z razpadom ZDA. Slednje se lahko zgodi z odločitvami posameznih držav, da ne želijo biti v zvezni avtokraciji (Snyder, 2025b).

Dodatne relevantne spremenljivke

Krize. Raznolike krize (npr. varnostne, okoljske, zdravstvene) je mogoče izrabiti za uvajanje izrednih razmer (emergency state), v katerih se krepí moč izvršne oblasti (oblast predsednika ZDA).

Pri tem kaže posebej izpostaviti vojne. Raziskovalci ugotavljajo, da je ameriška vojaška kapaciteta pogosto, a ne vedno, podžigala ogrožanje demokracije in spodjedala stebre demokratične vladavine (Lieberman, 2025). Izjemi sta dve obdobji t. i. rekonstrukcije (*reconstructions*), ko so bile zvezne vojaške sile uporabljene kot instrument demokratizacije.

Politizacija vojske. Ne nazadnje pa je danes relevantna tudi rastoča politizacija vojske. Ta lahko po eni strani vodi v oblikovanje avtoritarnemu

voditelju lojalne institucije, glede na notranjo nehomogenost vojske pa so možni tudi drugačni scenariji ravnanja vojske.

Profil družbe, voditelji in oblikovanje kolektivne patologije. Strokovnjaki že nekaj let opozarjajo na kolektivno patologijo Američanov v okoliščinah trumpizma – na dinamiko narcisistične simbioze in kolektivne psihoze v specifični organizaciji ameriške družbe (Lewis in Visser, 2021). V ZDA se je razvila množična psihopatologija trumpizma (McAdams, 2024; The Trump Report, 2025).

Trump ima vsekakor zelo posebne značilnosti. A vendarle kritiki plutokracije v ZDA opozarjajo, da se tudi po Trumpu lahko najde voditelj, ki bi lahko nadaljeval procese avtokratizacije v ZDA. Lahko se učijo ob opazovanju Trumpa (Hartman, 2021: xiv). Bolj ko Trumpova kognitivna in psihofizična sposobnost upada, bolj se angažirajo posamezniki okrog njega s podobnimi lastnostmi in drugi vplivneži, ki z dobrikanjem Trumpu učinkovito uveljavljajo svoje interese. Ne nazadnje pa Trumpova administracija naslednikom zapušča avtokratsko spremenjene politične institucije in razmerja med njimi. Poleg tega tudi problem vztrajanja narcisističnih ran pomembnega segmenta Američanov in njihove vpetosti v nasilje trumpovske politike ostaja akuten (MeidasTouch, 2025).-

Prepletanje scenarijev

Prepletanje scenarijev ni možno le zaradi začasnih ali dolgoročnih ekonomskih in političnih interesov, temveč tudi zaradi tekočih (liquid) idej. Doslej je izrazito izstopalo prepletanje religiozne desnice in tehnološke neoreakcionarne usmeritve. Pri tem se je slednja prilagajala konservativizmu religiozne desnice (Faure, 2024). In vendar ni jasno, kako dolgo oziroma do kolikšne mere se bosta ti dve usmeritvi vzajemno podpirali ali vsaj tolerirali (Blum, 2025).

Scenarij prepleta religiozne desnice in tehnološke neoreakcionarne usmeritve. Scenariji se lahko med seboj prepletajo. Skupne točke dveh najbolj artikuliranih aktualnih scenarijev – scenarijev religiozne desnice in tehnoreakcionarne usmeritve – so (Blum, 2025):

- kritika liberalne demokracije kot neučinkovite oblike vladavine, ki je izgubila zaupanje ljudi (predvsem religiozna desnica/krščanski nacionalisti in neoreakcionarna kritika tehnomilijarderjev),
- vera v nekakšno apokaliptično dogajanje (Hayes, 2024),

- zavzemanje za radikalno spreminjanje obstoječega sistema z elementi predmodernega vladanja,
- zavzemanje za vladanje s sistemom, ki vsebuje elemente predmodernih, avtokratičnih oblik vladanja (predvsem religiozna desnica in neoreakcionarna kritika tehnomilijarderjev),
- skupne točke pri javnih politikah: kritičnost do različnih liberalnih elit, sovražnost do univerz in odpor do kulture prebujenja (*woke culture*),
- vsesplošno nasilje in državljanska vojna se lahko prepletata z obema glavnima scenarijema.

Med scenarijema pa so tudi pomembne razlike:

- Ekonomske in politične: religiozna desnica kritično opozarja na to, da tehnološko utopična kasta prevzema oblast in da se njena moč krepí na račun drugih alternativ.
- Duhovne: religiozna desnica gradi na veri v boga in človeka, ki ga je ustvaril bog in deluje po božjih načrtih in na krščanskih vrednotah; nasprotno tehnodesnica sledi ideji transhumanizma. Medtem ko religiozna desnica razglaša UI za demonsko, za antikrista, tehnodesnica razglaša nasprotovanje tehnološkemu razvoju, povezanem z UI, za protikrščansko.
- Razlike med zamislimi nove oblike vladavine: če je za ideologe religiozne desnice ideal harmonično srednjeveško mesto, je ideal tehnodesnice zlitje predmoderne monarhije z oblastjo monarha, ki je nadpovprečno inteligenten glavni vodja korporacije (CEO), državljani so brez pravic, monarhije kot države pa se povezujejo v širše omrežje držav. Pri tem pa različne neoreakcionarne struje nihajo med nacionalizmom, libertarno ideologijo in krščanstvom.
- Medtem ko religiozna desnica ne izpodbija aktualne nacionalne države, tehnodesnica že ustanavlja zasebna mesta (Trump je obljubil 10 novih »svobodnih« mest v zasebni lastnini na prej javni zemlji); podjetje Praxis (Epoch Philosophy, 2025) predstavlja prihodnost digitalne nacije mestnih držav, s katero bi »obnovili zahodno civilizacijo in sledili končni usodi življenja med zvezdami« (Praxis, b. d.).
- Razlike na področju migrantske politike: če je religiozna desnica proti imigracijam, se tehnoreakcionarna desnica zavzema za imigracijo, ki krepi kadrovske vire tehnoloških podjetij v ZDA.

Prepletanje iliberalnega scenarija in tehnoreakcionarne usmeritve.

Praksa prepletanja avtokratskih teženj in teženj tehnoreakcionarne usmeritve je v obdobju tesnega sodelovanja med Muskom in Trumpom pridobila Snyderjevo oznako 'mump' (musk-trump) (Snyder, 2024b). Različni avtorji opozarjajo še na naslednje preplete: scenarij avtoritarizma, prepleten z neofašizmom; metuljna revolucija z internim udarom in s krščanskim fašizmom konservativne kulturne revolucije (The Real News Network, 2023; Simon, 2025).

Novi uporniški scenariji?

V ZDA se je zlasti ob ubojih ICE januarja 2026 v Minneapolisu začel krečiti upor proti imigrantski politiki Trumpove administracije pa tudi upor proti procesom avtokratizacije nasploh. V času zaključevanja te knjige alternativne ideje liberalno demokratičnemu scenariju in navedenim protidemokratičnim scenarijem niso artikulirane. Razvijajo se različne oblike upora – poleg demonstracij tudi vzpostavljanje javnega državljanskega nadzora nad ICE, vzpostavljanje omrežij informacijskih in mnenjskih voditeljev na spletu, različnih oblik nenasilnega odpora. Mednarodno priznani zgodovinar in politični analitik Snyder ocenjuje, da je za dogajanje po predsedniških volitvah 2028 pomembno, kako se bodo razvijale ideje in omrežja akterjev odpora proti avtokratizaciji pred predsedniškimi volitvami 2028.

Razvila se je ekonomska oblika protestov, ki ima morda drugačen potencial kot politični protesti. Gre za obliko protesta, ki je usmerjena proti velikim korporacijam – podpornikom Trumpovega režima. Profesor Scott Galloway in politični vplivnež na socialnih omrežjih (<https://www.youtube.com/c/TheProfGShow-ScottGalloway>; <https://www.facebook.com/ProfScottGalloway/>; @profmarkets; @ragingmoderatespod; @pivotpodcastofficial) je sprožil gibanje »Upri se, odpovej naročnino« (Resist and Unsubscribe) (Resist and Unsubscribe, b. d.). Na spletni strani resistandunsubscribe.com je objavil imena 10 velikih korporacij, ki na različne načine podpirajo delovanje ICE. Galloway prek socialnih omrežij in na nastopih v drugih množičnih medijih razlaga, kako je mogoče z ekonomskim štrajkom koordinirano napasti velike tehnološke korporacije in podjetja, ki podpirajo ICE. Gre za idejo, da je mogoče z relativno majhnim ekonomskim dejanjem množice ljudi finančno prizadeti velike korporacije. Na podlagi ekonomskih izračunov predlaga strateško ciljani gospodarski štrajk, ki je usmerjen na podjetja, ki bistveno vplivajo na gibanje trga in omogočajo

Trumpovo vladavino. Ta podjetja namreč ne reagirajo na politične proteste proti zlorabam zveznih oblasti (še posebej proti delovanju ICE), po svoji naravi pa so občutljiva na spremembe v svojih ekonomskih kazalcih. Prav tako Trumpova administracija ne upošteva političnih protestov, reagira pa na gibanja trga. Pod pritiskom gospodarskega štrajka naj bi korporacije premislile o svoji podpori politiki in javnim politikam Trumpovega režima, ki je finančno in tudi drugače odvisen od njihove podpore.

Zaenkrat ni jasno, ali bodo nove oblike upornišva usmerjene v redemokratizacijo ali bodo proizvedle kake nove ideje glede delovanja političnega sistema ali celo spremembe ustave.

Intelektualni podporniki upora proti avtokratizaciji, kot je npr. Timothy Snyder, spodbujajo učenje Američanov od Madžarov, ki so po nekajletnem protestnim in opozicijskim političnem organiziranju na volitvah aprila 2026 dosegli zamenjavo Orbánove oblasti z Magyarovo politično opcijo.

Sklepna misel

Nobeden izmed scenarijev oziroma njihov preplet ne more avtomatsko prevladati. Ključnega pomena za izid aktualnih spopadov je delovanje akterjev, ki lahko uporabijo oziroma zlorabijo priložnosti, ki jih ustvarjajo drugi dejavniki preoblikovanja ameriške oblike vladavine.

Literatura

- Abramowitz, Alan I. in Steven Webster (2016): The rise of negative partisanship and the nationalization of U.S. elections in the 21st century. *Electoral Studies* 41 (1): 12–22.
- Adams, Abigail (1996): Letters. V: Sue Davis (ur.), *American Political Thought: Four Hundred Years of Ideas and Ideologies*, 85–90. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall.
- Adams, John (1787): *A Defence of the Constitutions of Government of the United States of America*. London: Charles Dilly.
- Al-Hammadi, Mariam Ibrahim (2023): Deterritorialization in the Context of Cultural Heritage and Globalizing Msheireb downtown Doha. *Frontiers in Sustainable Cities* 5: 1186781.
- Ali, Hamid E. (2007): Military Expenditures and Inequality: Empirical Evidence from Global Data. *The Defence and Peace Economics* 18 (6): 519–535.
- Arblaster, Anthony (1994/2002): *Democracy*. Buckingham in Philadelphia: Open University Press.
- Arceneaux, Craig (2019): Decentralized Administration. V: Pippa Norris (ur.), Sarah Cameron (ur.) in Thomas Wynter (ur.), *Electoral Integrity in America: Securing Democracy*, 151–171. Oxford: Oxford University Press.
- Aronoff, Kate (ur.), Peter Dreier (ur.) in Michael Kazin (ur.) (2020): *We Own the Future: Democratic Socialism – American Style*. New York: The New Press.
- Athans, Christine (1987): A New Perspective on Father Charles E. Coughlin. *The Church History* 56 (2): 224–235.
- Atkinson, Rowland (2018): Necrotecture: Lifeless Dwellings and London’s Super-Rich. *International Journal of Urban and Regional Research* 43 (1): 2–13.
- Atkinson, Rowland, Simon Parker in Roger Burrows (2017): Elite Formation, Power and Space in Contemporary London. *Theory, Culture & Society* 34 (5–6): 179–200.
- Auxier, George W. (1940): Middle Western Newspapers and the Spanish American War, 1895–1898. *The Mississippi Valley Historical Review* 26 (4): 523–534.
- Azar, Beth (2009): How greed outstripped need. *Monitor on Psychology* 40 (1): 1–30.
- Azrael, Deborah, Lisa Hepburn, David Hemenway in Matthew Miller (2017): The Stock and Flow of U.S. Firearms: Results from the 2015 National Firearms Survey. *RFS: The Russell Sage Foundation Journal of the Social Sciences* 3 (5): 38–57.
- Baker, David in Natacha Keramidis (2013): The psychology of hunger. *Monitor on Psychology* 44 (9): 66.

- Balko, Radley (2021): *Rise of the Warrior Cop: The Militarization of America's Police Forces*. New York: PublicAffairs.
- Barak, Aharon (2009): *Tension among the Branches*. V: Aharon Barak (ur.), *The Judge in a Democracy*, 215–225. Princeton: Princeton University Press.
- Barcelo, Joan, Jeffrey L. Jensen, Leonid Peisakhin in Haoyu Zhai (2024): *New estimates of US Civil War mortality from full-census records*. *The Proceedings of the National Academy of Sciences* 121 (48): e2414919121.
- Barrett, James R. (2018): *Communist Party USA, 1919 to 1957*. V: Jane Dailey (ur.), *Oxford Research Encyclopedia of American History*. Oxford: Oxford University Press.
- Barrett-Fox, Rebecca (2018): *A King Cyrus president: How Donald Trump's presidency reasserts conservative Christians' right to hegemony*. *Humanity & Society* 42 (4): 502–522.
- Battels, Larry M. (2008): *Unequal Democracy: The Political Economy of the New Gilded Age*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Baum, Lawrence (2003): *The Supreme Court in American Politics*. *Annual Review of Political Science* 6 (1): 161–80.
- Behera, Jitmitra in Ruchi Sharma (2024): *Understanding superstar firms' phenomenon*. *Competitiveness Review: An International Business Journal* 35 (6): 1060–1087.
- Belkhir, Jean Ait in Christiane Charlemaïne (2007): *Race, Gender and Class Lessons from Hurricane Katrina*. *Race, Gender & Class* 14 (1/2): 120–152.
- Ben-Ghiat, Ruth (2023): *Epilogue 1. Epilogue*. V: Gavriel D. Rosenfeld (ur.) in Janet Ward (ur.), *Fascism in America: Past and Present*, 395–402. Cambridge: Cambridge University Press.
- Berkman, Michael, Julianna Sandel Pacheco in Eric Plutzer (2008): *Evolution and Creationism in America's Classrooms: A National Portrait*. *PLOS Biology* 6 (5): e124.
- Berry, Jeffrey M. (1984/1997): *The Interest Group Society*. New York, MA, Menlo Park, CA, Harlow, Great Britain, Don Mill, Ontario, Sydney, Mexico City, Madrid, Amsterdam: Longman.
- Berwick, Donald M. (2023): *Salve Lucrum: The Existential Threat of Greed in US Health Care*. *Journal of American Medical Association* 329 (8): 629–630.
- Black, Edwin (2012): *War Against the Weak: Eugenics and America's Campaign to Create a Master Race*, Expanded Edition. Washington, DC: Dialog Press.
- Black, Gregory (1994): *Hollywood Censored: Morality Codes, Catholics, and the Movies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Blee, Kathleen M. (1996): *Becoming a Racist: Women in Contemporary KU Klux Klan and Neo-Nazi groups*. *Gender and Society* 10 (6): 680–702.
- Bostaph, Samuel (2011): *Ayn Rand's Economic Thought*. *The Journal of Ayn Rand Studies* 11 (1): 19–44.

- Brady, David (2005): The Welfare State and Relative Poverty in Rich Western Democracies, 1967–1997. *Social Forces* 83 (4): 1329–1364.
- Brady, David (2023): Poverty, not the poor. *Science Advances* 9 (34): 1–17.
- Brame, Robert, Shawn D. Bushway, Ray Paternoster in Michael G. Turner (2014): Demographic Patterns of Cumulative Arrest Prevalence by Ages 18 and 23. *Crime & Delinquency* 60 (3): 471–486.
- Brenner, Lisa A., Jeri E. Forster, Colin G. Walsh, Kelly A. Stearns-Yoder, Mary Jo Larson, Trisha A. Hostetter, Claire A. Hoffmire, Jaimie L. Gradus in Rachel Sayko Adams (2023): Trends in suicide rates by race and ethnicity among members of the United States Army. *PLOS One*, 18 (1): e0280217.
- Bresser-Pereira, Luiz Carlos (2025): Two forms and four phases of capitalist development and the developmental state. V: Luiz Carlos Bresser-Pereira (ur.), *The Rise and Fall of Neoliberal Rentier Capitalism*, 40–45. Oxford: Oxford University Press.
- Brinkley, Alan (1983): *Voices of Protest: Huey Long, Father Coughlin & Great Depression*. New York: Vintage Books, A division of Random House.
- Buckley proti Valeo, št. 424/1, z dne 30. januarja 1976.
- Buenker, John D., Robert M. Crunden in John C. Burnham (1986): *Progressivism*. Cambridge, MA: Schenkman Pub Co.
- Burns, Nancy, Kay L. Schlozman in Sidney Verba (2001): *The Private Roots of Public Action: Gender, Equality, and Political Participation*. Cambridge, MA, London, Great Britain: Harvard University Press.
- Burrows, Roger (2019): Urban Futures and The Dark Enlightenment: A Brief Guide for the Perplexed. V: Keith Jacobs (ur.) in Jeff Malpas (ur.), *Towards a Philosophy of the City: Interdisciplinary and Transcultural Perspectives*, 245–258. London: Rowman and Littlefield.
- Carmen, Ira (2016): *Movies, Censorship, and the Law*. Michigan: University of Michigan Press.
- Carnes, Nicholas (2018): 1. Government by the Privileged. V: N. Carnes (ur.), *The Cash Ceiling: Why Only the Rich Run for Office--and What We Can Do about It*, 1–27. Princeton: Princeton University Press.
- Carpenter, Christopher S., Kabir Dasgupta, Zofsha Merchant in Alexander Plum (2024): Sexual Orientation and Financial Well-Being in the United States, Finance and Economics Discussion Series 2024-048. Washington: Board of Governors of the Federal Reserve System.
- Carson, Jamie L., Joel Sievert in Ryan D. Williamson (2023): *Nationalized Politics: Evaluating Electoral Politics Across Time*. New York: Oxford University Press.
- Citizens United proti Federal Election Commission, št. 558/310, z dne 21. januarja 2010.
- Clemens, Elisabeth S. (1999): Women's groups and U.S. Politics. V: Theda Skocpol (ur.) in Morris P. Fiorina (ur.), *Civic Engagement in American Democracy*, 81–

110. Washington, DC in New York, NY: Brookings Institution Press and Russell Sage Foundation.
- Conniff, James (1980): *The Enlightenment and American Political Thought: A Study of the Origins of Madison's Federalist Number 10*. *Political Theory* 8 (3): 381–402.
- Cox, Michael in Martin Durham (2000): *The Politics of Anger: The Extreme Right in the United States*. V: Paul Hainsworth (ur.), *The Politics of the Extreme Right: From the Margins to the Mainstream*, 287–307. London in New York: Pinter.
- Crick, Bernard (2002): *Democracy*. Oxford: Oxford University Press.
- Crotty, William (2006): *Party Origins and Evolution in the United States*. V: Richard S. Katz (ur.) in William Crotty (ur.), *Handbook of Party Politics*, 25–33. London, Thousand Oaks, California: SAGE Publications Ltd.
- Cummings, Jr., Milton C. (1996): *Political Change since the New Deal: The 1992 Presidential Election in Historical Perspective*. V: Harvey L. Schantz (ur.), *American Presidential Elections: Processes, Policy, and Political Change*, 51–92. Albany: State University of New York Press.
- Dahl, Robert A. (1972): *Polyarchy: Participation and Opposition*. New Haven in London: Yale University Press.
- Dahl, Robert A. (2000): *On Democracy*. New Haven in London: Yale University Press.
- Dans, Paul (ur.) in Steven Groves (ur.) (2023): *Mandate for Leadership: The Conservative Promise – Project 2025*. Massachusetts in Washington: The Heritage Foundation.
- Danziger, Sheldon H. (2007): *Fighting poverty revisited: What did researchers know 40 years ago? What do we know today?* *Focus* 25 (1): 3–11.
- Davenport, Christian (2018): *The Space Barons: Elon Musk, Jeff Bezos, and the Quest to Colonize the Cosmos*. New York: PublicAffairs.
- Davidson, Carl in Jerry Harris (2006): *Globalisation, theocracy and the new fascism: the US Right's rise to power*. *Race & Class* 47 (3): 47–67.
- Davis, Lanny (2006): *How 'Gotcha' Politics is Destroying America*. Cham: Palgrave MacMillan.
- Davis, Sue (1996): *American Political Thought: Four Hundred Years of Ideas and Ideologies*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall.
- Dawood, Yasmin (2015): *Campaign Finance and American Democracy*. *Annual Review of Political Science* 18: 329–348.
- de Grazia, Victoria (2002): *American Supermarkets versus European Small Shops: Or How Transnational Capitalism Crossed Paths with Moral Economy in Italy during the 1960s*. Trondheim: Faculty of Arts, Norwegian University of Science and Technology.
- Deneen, Patrick (2018): *Why Liberalism Failed*. New Haven and London: Yale University Press.
- Deneen, Patrick (2023): *Regime Change: Toward a Postliberal Future*. New York: Sentinel.

- DeSantis, Vincent P. (1988): *The Gilded Age In American History*. *Hayes Historical Journal: A Journal of the Gilded Age* 7 (2).
- Destler, Chester McArthur (1946): *Entrepreneurial Leadership among the 'Robber Barons': A Trial Balance*. *The Journal of Economic History* 6 (1): 28–49.
- de Tocqueville, Alexis (1961): *Democracy in America*. London: Oxford University Press.
- District of Columbia proti Heller, št. 554/570, z dne 26. junija 2008.
- Domhoff, G. William (2020): *The Corporate Rich and the Power Elite in The Twentieth Century: How They Won, Why Liberals and Labor Lost*. Oxfordshire: Routledge.
- Donohue, Laura K. (2008): *The Costs of Counterterrorism, Power, Politics and Liberty*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dutton, William H. (2009): *The Fifth Estate Emerging through the Network of Networks*. *Prometheus* 27 (1): 1–15.
- Eco, Umberto (2022): *Prafašizem*. Ljubljana: eBesede.si.
- Edwards proti Aguillard, št. 482/578, z dne 19. junija 1987.
- Engel proti Vitale, št. 370/421, z dne 25. junija 1962.
- Epperson proti Arkansas, št. 393/97, z dne 12. novembra 1968.
- Farber, Steven A. (2008): *U.S. Scientists' Role in the Eugenics Movement (1907–1939): A Contemporary Biologist's Perspective*. *Zebrafish* 5 (4): 243–245.
- Ferguson, Andrew Guthrie (2026): *Your Data Will Be Used Against You: Policing in the Age of Self-Surveillance*. New York: NYU Press.
- Finke, Roger in Rodney Stark (1992): *The Churching of America, 1776–1990: Winners and Losers in Our Religious Economy*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- Fiorina, Morris (1999): *Extreme Voices: A Dark Side of Civic Engagement*. V: Theda Skocpol (ur.) in Morris Fiorina (ur.), *Civic Engagement in American Democracy*, 395–425. Washington D.C.: Brookings Institution Press in New York: Russell Sage Foundation.
- Flew, Terry (2021): *Trusting and valuing news in a pandemic: Attitudes to online news media content during COVID-19 and policy implications*. *Journal of Digital Media & Policy* 12 (1): 11–26.
- Forbath, William E. (2005): *Social Rights, Courts and Constitutional Democracy: Poverty and Welfare Rights in the United States*. *The Democratization* 12 (5): 725–748.
- Fornieri, Joseph R. (2010): *Lincoln's Reflective Patriotism. Perspectives on Political Science* 39 (2): 108–117.
- Forsberg, Kaitlin, Kameron J. Sheats, Janet M. Blair, Brenda L. Nguyen, Esther Amokohene, Carter J. Betz in Bridget H. Lyons (2025): *Surveillance for Violent Deaths — National Violent Death Reporting System, 50 States, the District of Columbia, and Puerto Rico, 2022*. *Surveillance Summaries* 74 (5): 1–42.

- Fravel, Taylor M. (2010): International Relations Theory and China's Rise: Assessing China's Potential for Territorial Expansion. *International Studies Review* 12 (4): 505–532.
- Freeland, Chrystia (2013): *Plutocrats: The Rise of the New Global Super-Rich and the Fall of Everyone Else*. New York: Penguin Books.
- Fukuyama, Francis (1989): The End of History? *The National Interest* 16: 3–18.
- Galbraith, John Kenneth (1952/1970): *American Capitalism: The Concept of Countervailing Power*. New York: Penguin Books.
- Gallarotti, Giulio M. (2024): Power and crisis: Bush's war on terror, democratic roll-back and the four dimensions of power. *Journal of Political Power* 18 (1): 15–38.
- Gardner, James A. (2021): Illiberalism and Authoritarianism in the American States. *American University Law Review* 70 (3): 829–912.
- Garland, David W. (2010): *Peculiar Institution: America's Death Penalty in an Age of Abolition*. Cambridge, Massachusetts, London, England: Harvard University Press.
- Garraty, John A. (1986): *The Great Depression: An Inquiry into the Causes, Course, and Consequences of the Worldwide Depression of the Nineteen-Thirties, As Seen by Contemporaries*. San Diego: Harcourt Brace Jovanovich.
- Gebeyaw Tareke, Sibuh (2020): From the end of history to the end of neo-liberalism: From Fukuyama to Fukuyama. *African Journal of Political Science and International Relations* 15 (4): 139–147.
- Geltzer, Jeremy (2015): *Dirty Words and Filthy Pictures: Film and the First Amendment*. Austin, Texas: University of Texas Press.
- George, Henry (1881): *Progress and Poverty: An Inquiry into the Cause of Industrial Depressions and of Increase of Want with Increase of Wealth: The Remedy*. New York: D. Appleton and Company.
- Gershoff, Elizabeth T. in Sarah A. Font (2016): Corporal Punishment in U.S. Public Schools: Prevalence, Disparities in Use, and Status in State and Federal Policy. *Social Policy Report* 30 (1): 1–26.
- Gibson, James L. (1987): Homosexuals and the Ku Klux Klan: A Contextual Analysis of Political Tolerance. *The Western Political Quarterly* 40 (3): 427–448.
- Giglio, Ernest (2005): *Here's Looking at You: Hollywood, Film & Politics*. New York, Washington, D.C./Baltimore, Bern, Frankfurt am Main, Berlin, Brussels, Vienna, Oxford: Peter Lang.
- Gilens, Martin (2012): *Affluence and Influence: Economic Inequality and Political Power in America*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Gilens, Martin in Benjamin I. Page (2014): Testing Theories of American Politics: Elites, Interest Groups, and Average Citizens. *Perspectives on Politics* 12 (3): 564–581.
- Gimpel, James G. in Kimberly A. Karnes (2006): The Rural Side of the Urban-Rural Gap. *Political Science & Politics* 39 (3): 467–472.

- Goodwin, Barbara (2001): *Using Political Ideas*. Chichester, New York, Weinheim, Brisbane, Singapore, Toronto: John Wiley and Sons.
- Goswami, Namrata (2018): China in Space: Ambitions and Possible Conflict. *Strategic Studies Quarterly* 12 (1): 74–97.
- Gray, Leslie in Wynell Burroughs (1987): Constitutional Issues: Separation of Powers. *Social Education* 51 (1): 28–30.
- Greenblatt, Alan (2003): *Obesity Epidemic: Can Americans Change Their Self-Destructive Habits?* Washington, DC: CQ Press.
- Green, December in Laura Luherman (2007): *Comparative Politics of the Third World: Linking Concepts and Cases*. Boulder, Colorado, USA in London, UK: Lynne Rienner Publishers Inc.
- Gregory, James F. (1995): The Crime of Punishment: Racial and Gender Disparities in the use of Corporal Punishment in U.S. Public Schools. *The Journal of Negro Education* 64 (4): 454–462.
- Grenda, Christopher S. (2013): Giving up on the Founding: The Separation of Church and State and the Writing of Establishment Clause History. *Politics and Religion* 6 (2): 402–434.
- Grim, Brian J. in Melissa R. Grim (2016): The Socio-economic Contribution of Religion to American Society: An Empirical Analysis. *Interdisciplinary Journal of Research on Religion* 12 (3): 1–31.
- Grodzins, Morton (1962/1996): *The Federal System*. V: Peter Woll (ur.), American Government: Readings and Cases, 78–93. New York: Harper Collins College Publishers.
- Grossman, Gene M. in Elhanan Helpman (2001): *Special Interest Politics*. Cambridge, MA, London, Great Britain: The Massachusetts Institute of Technology Press.
- Grouzet, Friderick M. E., Tim Kasser, Aaron Ahuvia, Jose-Miguel Fernandez Dols, Youngmee Kim, Sing Lau, Richard M. Ryan, Shaun Saunders, Peter Schmuck in Kennon M. Sheldon (2005): The Structure of Goal Contents Across 15 Cultures. *Journal of Personality and Social Psychology* 89 (5): 800–816.
- Halman, Loek in Veerle Draulans (2006): How Secular is Europe? *British Journal of Sociology* 57 (2): 263–288.
- Hansen, Randall in Desmond S. King (2001): Eugenic Ideas, Political Interests, and Policy Variance: Immigration and Sterilization Policy in Britain and the U.S. *World Politics* 53 (2): 237–263.
- Hardy, Richard J. in David J. Webber (2008): Is It ‘President’ or ‘president’ of the United States? *Political Studies Quarterly* 38 (1): 159–182.
- Harper, W. A. (1927): The Religion of Business. *Social Science* 2 (2): 170–175.
- Harris, Richard (2016): The political development of the regulatory state. V: Richard M. Valelly (ur.), Suzanne Mettler (ur.) in Robert C. Lieberman (ur.), *The Oxford Handbook of American Political Development*, 721–743. Oxford: Oxford University Press.

- Hartman, Thomas (2021): *The Hidden History of American Oligarchy*. Oakland, Canada: Barret-Koechler Publishers Inc.
- Hartz, Louis (2003): *The Concept of Liberal Society*. V: Robert Dahl (ur.), Ian Shapiro (ur.) in Jose Antonio Cheibub (ur.), *The Democracy Sourcebook*, 126–141. New York: Penguin Random House LLC.
- Heltzel, Gordon in Kristin Laurin (2020): *Polarization in America: two possible futures*. *Current Opinion in Behavioral Science* 34: 179–184.
- Hermansson, Patrik, David Lawrence, Joe Mulhall in Simon Murdoch (2020): *The International Alt-Right: Fascism for the 21st Century?* New York: Routledge.
- Higgs, Robert (1987): *Crisis and Leviathan: Critical Episodes in the Growth of American Government*. Oxford: Oxford University Press.
- Hochuli, Alex, George Hoare in Philip Cunliffe (2021): *The End of the End of History: Politics in the Twenty-First Century*. Winchester: Zero Books.
- Hopkins, Daniel J., Eric Schickler in David Azizi (2022): *From Many Divides, One? The Polarization and Nationalization of American State Party Platforms, 1918–2017*. *Studies in American Political Development* 36 (1): 1–20.
- Howard, Christopher (2016): *The Welfare State*. V: Richard M. Velely (ur.), Suzanne Mettler (ur.) in Robert C. Lieberman (ur.), *The Oxford Handbook of American Political Development*, 625–641. Oxford: Oxford University Press.
- Howard, Milford Wriarson (1895): *The American plutocracy*. New York: Holland Publishing.
- Hughes, Tristan (2024): *The Political Theory of Techno-colonialism*. *European Journal of Political Theory* 25 (1): 70–93.
- Hulsether, Mark (2007): *Religion, Culture and Politics in the Twentieth-Century United States*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Huntington, Samuel P. (2004): *Who are We? The Challenges to America's National Identity*. New York, London, Toronto in Sydney: Samuel & Schuster.
- Ingraham proti Weight, št. 430/651, z dne 19. aprila 1997.
- Iverson, Duncan (2006): *The Nature of Rights and the History of Empire*. V: David Armitage (ur.), *British Political Thought in History, Literature and Theory, 1500–1800*, 191–211. Cambridge: Cambridge University Press.
- Iyengar, Shanto, Yphtach Lelkes, Matthew Levendusky, Neil Malhotra in Sean J. Westwood (2019): *The Origins and Consequences of Affective Polarization in the United States*. *Annual Review of Political Science* 22: 129–149.
- Janda, Kenneth, Jeffrey M. Berry in Jerry Goldman (1992): *The Challenge of Democracy: Government in America*. Boston, Toronto, Dallas, Geneva, Illinois, Palo Alto, Princeton, NJ: Houghton Mifflin.
- Jillson, Cal (2016): *American Government: Political Development and Institutional Change*. New York and London: Routledge.
- Johnsen, Dawn (2008): *What's a President to Do? Interpreting the Constitution in the Wake of Bush Administration Abuses*. *Boston University Law Review* 88: 395–419.

- Jones, Robert P. (2016): *The End of White Christian America*. New York, London, Toronto, Sydney in New Delhi: Simon & Schuster.
- Jones, Robert P. (2021): *White Too Long: The Legacy of White Supremacy in American Christianity*. New York, London, Toronto, Sydney in New Delhi: Simon & Schuster.
- Karger, Michael (2022): *Moral Panics of Sexuality*. V: Mary Lou Rasmussen (ur.), *The Palgrave Encyclopedia of Sexuality Education*, 1–11. Cham: Palgrave Macmillan.
- Karol, David (2016): Political parties and American political development. V: Richard M. Valelly (ur.), Suzanne Mettler (ur.) in Robert C. Lieberman (ur.), *The Oxford Handbook of American Political Development*, 473–491. Oxford: Oxford University Press.
- Kasser, Tim, Steve Cohn, Allen D. Kanner in Richard M. Ryan (2007): Some Costs of American Corporate Capitalism: A Psychological Exploration of Value and Goal Conflicts. *Psychological Inquiry* 18 (1): 1–22.
- Katz, Richard S. (2007): *Political Institutions in the United States*. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Kay, Jilly Boyce (2025): The Reactionary Turn in Popular Feminism. *Feminist Media Studies* 25 (8): 1853–1870.
- Keith, Kristen in Paola Malone (2005): Housework and the Wages of Young, Middle-Aged, and Older Workers. *The Contemporary Economic Policy* 23 (2): 224–41.
- Kennedy, Paul M. (1987): *The rise and fall of the great powers: economic change and military conflict from 1500 to 2000*. New York: Random House.
- Kennedy proti Bremerton School District, št. 597/507, z dne 27. junija 2022.
- Kens, Paul (2013): The United States Supreme Court and Business Elites: Gilded Age Origins of Modern American Liberalism. *Transatlantica* 1: 1–21.
- Kenworthy, Lane (2022): *Would Democratic Socialism be Better?* Oxford: Oxford University Press.
- Kerber, Linda K. (1986): *Women of the Republic*. New York in London: W.W. Norton & Company.
- Kincaid, John (2010): The Global Financial Crisis: Continuity in U.S. Federalism. *L'Europe en Formation* 4 (358): 15–32.
- Kincaid, John, G. Allan Tarr in Sonja Wälti (2010): Federalism and the Global Financial Crisis: Impacts and Responses. *L'Europe en Formation* 4 (358): 3–14.
- Kitzmiller proti Dover Area School District, št. 400/707, z dne 20. decembra 2005.
- Klarman, Michael J. (2020): The Degradation of American Democracy – And the Court. *Harvard Law Review* 134 (1): 1–264.
- Kleinfeld, Rachel (2021): The Rise of Political Violence in the United States. *Journal of Democracy* 32 (4): 160–176.
- Klemp, Nathaniel J. (2010): The Christian Right: Engaged Citizens or Theocratic Crusaders? *Politics and Religion* 3 (1): 1–27.

- Koch, Adrienne (1959): *Jefferson and Madison: The Great Collaboration*. New York: Alfred A. Knopf.
- Koo, Gyo Hyun, Gina M. Masullo, Bek Orr in Elyse Huang (2026): 'What Flipping Right Does a Teacher Have to Say Being [LGBTQ+] Is Okay?': Understanding Twitter Discourse Around U.S. Anti-LGBTQIA+ Legislation. *Howard Journal of Communications* 37 (1): 171–187.
- Krcmaric, Daniel, Stephen C. Nelson in Andrew Roberts (2023): Billionaire Politicians: A Global Perspective. *Perspectives on Politics* 22 (2): 1–15.
- Krugman, Paul (2009): *The Conscience of a Liberal*. New York: W. W. Norton.
- Kruse, Kevin M. (2015): *One Nation under God: How Corporate America Invented Christian America*. New York: Basic Books.
- Land, Nick (2012): *The Dark Enlightenment*. Baldwin City, KS: Imperium Press.
- Layne, Christopher (2012): The Global Power Shift from West to East. *The National Interest*, 119: 21–31.
- Leib, Karl (1999): International Competition and Ideology in U.S. Space Policy. *International Studies Notes* 24 (3): 30–45.
- Levine, Bruce (2001): Conservatism, Nativism, and Slavery: Thomas R. Whitney and the Origins of the Know-Nothing Party. *The Journal of American History* 88 (2): 455–488.
- Levitsky, Steven in Daniel Ziblatt (2025): When Should the Majority Rule? *Journal of Democracy* 36 (1): 5–20.
- Levy, Johnatan (2021): *Ages of American Capitalism: A History of the United States*. New York: Random House.
- Lewis, Matt (2023): *Filthy Rich Politicians: The Swamp Creatures, Latte Liberals, and Ruling-Class Elites Cashing in on America*. New York: Center Street.
- Libresco Sargeant, Leah (2025): *A Feminist Manifesto*. Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame Press.
- Lieberman, Robert C. (2025): The State, War-Making & Democratization in the United States: A Historical Overview, *Daedalus* 154 (4): 31–47.
- Locke, John (1689): *The First Treatise of Government*. London, UK: Awnsham and John Churchill.
- Locke, John (1690): *The Second Treatise of Government*. London, UK: Thomas Tegg.
- Logan, Alan C., Christopher R. D'Adamo in Susan L. Prescott (2023): The Founder: Dispositional Greed, Showbiz, and the Commercial Determinants of Health. *International Journal of Environmental Research and Public Health* 20 (9): 5616.
- Louisiana proti Callais, št. 608, z dne 29. aprila 2026.
- Macedo, Stephen, Yvette Alex-Assensoh, Jeffrey M. Berry, Michael Brintnall, David E. Campbell, Luis Ricardo Fraga, Archon Fung, William A. Galston, Christopher F. Karpowitz, Margaret Levi, Meira Levinson, Keena Lipsitz, Richard G. Niemi, Robert D. Putnam, Wendy M. Rahn, Rob Reich, Robert R. Rodgers, Todd Swanson in Katherine Cramer Walsh (2005): *Democracy at Risk: How Political*

- Choices Undermine Citizen Participation, and What We Can Do About It. Washington, DC: Brookings Institution Press.
- Madison, James (1787a): The Federalist No.10. V: Robert Dahl (ur.), Ian Shapiro (ur.) in Jose Antonio Cheibub (ur.), The Democracy Sourcebook, 118–122. Cambridge, MA, London, Great Britain: The MIT Press.
- Madoff, Ray D. (2025): The Second Estate: How the Tax Code Made an American Aristocracy. Chicago: University of Chicago Press.
- Magleby, Daniel B., Michael McDonald, Jonathan Krasno, Shawn J. Donahue in Robin E. Best (2019): Gerrymandering. V: Pippa Norris (ur.), Sarah Cameron (ur.) in Thomas Wynter (ur.), Electoral Integrity in America: Securing Democracy, 83–101. Oxford: Oxford University Press.
- Maisel, Sandy L. (ur.) in William G. Shade (ur.) (1994): Parties and Politics in American History. New York in London: Garland Publishing Inc.
- Mansbridge, Jane (2006): Why We Lost the ERA. V: Karen O'Connor (ur.), Sarah Brewer (ur.) in Michael P. Foster (ur.), Gendering American Politics, 33–42. New York: Pearson Longman.
- Marbury proti Madison, št. 137/60, z dne 24. februarja 1803.
- Martin, Issac William (2013): Rich People's Movements: Grassroots Campaigns to Untax the One Percent. Oxford: Oxford University Press.
- Massey, Douglas in Mary J. Fischer (2003): The Geography of Inequality in the United States, 1950–2000. Brookings-Wharton Papers on Urban Affairs (1): 1–40.
- Mathias, Christopher (2026): To Catch a Fascist: The Fight to Expose the Radical Right. New York: Atria Books.
- Maynard, Charles (2009): The association of state per capita income and military service deaths in the Vietnam and Iraq wars. Population Health Metrics 7 (1): 1–5.
- McCarthy, Catherine M., Ralph de Vries in Joreintje D. Mackenbach (2022): The influence of unhealthy food and beverage marketing through social media and advergaming on diet-related outcomes in children—A systematic review. Obesity Review 23 (6): 13441.
- McCarthy, Nolan (2016): Polarization and US Political Development. V: Richard M. Valelly (ur.), Suzanne Mettler (ur.) in Robert C. Lieberman (ur.), The Oxford Handbook of American Political Development, 492–515. Oxford: Oxford University Press.
- McClelland, J. S. (1998): A History of Western Political Thought. London: Routledge.
- McDonald proti City of Chicago, št. 561/742 z dne 28. junija 2010.
- McJimsey, George (2000): The Presidency of Franklin Delano Roosevelt. Lawrence, Kansas: University Press of Kansas.
- McSweeney, Dean in John Zvesper (1991): American Political Parties: The Formation, Decline and Reform of the American Party System. London in New York: Routledge.

- McVeigh, Rory (1999): Structural Incentives for Conservative Mobilization: Power Devaluation and the Rise of the Ku Klux Klan, 1915–1925. *Social Forces* 77 (4): 1461–1496.
- Mead, Walter Russell (2011): The Tea Party and American Foreign Policy: What Populism Means for Globalism. *Foreign Affairs* 90 (2): 28–44.
- Medina, Richard M., Emily Nicolosi, Simon Brewer in Andrew M. Linke (2018): Geographies of Organized Hate in America: A Regional Analysis. *Annals of the American Association of Geographers* 108 (4): 1006–1021.
- Mettler, Suzanne in Robert C. Lieberman (2020): *Four Threats: The Recurring Crisis of American Democracy*. New York: St. Martin's Press.
- Mickey, Robert, Steven Levitsky in Lucan Ahmad Way (2017): Is America still safe for democracy? Why the United States is in danger of backsliding. *Foreign Affairs* 96 (3): 20–29.
- Miller, Stephen (2020): The Origins of American Capitalism. *Etudes Rurales*, 205 (1): 46–64.
- Moltz, James Clay (2019): The Changing Dynamics of Twenty-First-Century Space Power. *Journal of Strategic Security* 12 (1): 15–43.
- Moore, Barrington (1945): The Communist Party of the USA: An Analysis of a Social Movement. *The American Political Science Review* 39 (1): 31–41.
- Moore proti United States, št. 602/572, z dne 20. junija 2024.
- Moseley, Fred (2011): The U.S. Economic Crisis: Fundamental Causes and Possible Solutions. *International Journal of Political Economy* 40 (3): 59–71.
- Mukherjee, S. Romi (2018): Make America Great Again as White Political Theology. *Revue Lisa* 16 (2).
- Mulkern, John R. (1990): *The Know-Nothing Party in Massachusetts: The Rise and Fall of a People's Movement*. Boston: Northeastern University Press.
- Muller, Christopher in Alexander F. Roehrkaase (2025): Falling racial inequality and rising educational inequality in US prison admissions for drug, violent, and property crimes. *The Proceedings of the National Academy of Sciences* 122 (4): e2418077122.
- Muszynski-Sulima, Wawrzyniec (2023): Cold War in Space: Reconnaissance Satellites and US-Soviet Security Competition. *European Journal of American Studies* 18 (2): 1–20.
- Norris, Pippa, Sarah Cameron in Thomas Wynter (2019a): Challenges in American Elections. V: Pippa Norris (ur.), Sarah Cameron (ur.) in Thomas Wynter (ur.), *Electoral Integrity in America: Securing Democracy*, 3–29. Oxford: Oxford University Press.
- Norris, Pippa, Thomas Wynter in Sarah Cameron (2019b): Lessons for the Reform Agenda. V: Pippa Norris (ur.), Sarah Cameron (ur.) in Thomas Wynter (ur.), *Electoral Integrity in America: Securing Democracy*, 196–217. Oxford: Oxford University Press.

- Norwood, Thomas Manson (1888): *Plutocracy; Or, American White Slavery; a Politico-social Novel*. New York: American News Company.
- Nozick, Robert (1974): *Anarchy, State and Utopia*. New York: Basic Books.
- Nugent, David (2012): Commentary: Democracy, Temporalities of Capitalism, and Dilemmas of Inclusion in Occupy Movements. *American Ethnologist* 39 (2): 280–283.
- Nye, Russell B. (1966): *This Almost Chosen People: Essays in The History of American Ideas*. Michigan: Michigan State University Press.
- O'Doherty Jensen, Katherine (2004): Safe Food: Bacteria, biotechnology, and bioterrorism. *The Journal of Clinical Investigation* 113 (6): 787.
- Osborn, Max (2025): Groomers, gays, and gender ideology: Why the anti-LGBTQIA+ legislative backlash is a moral panic and why criminologists should care. *Punishment & Society* 27 (5).
- Paglino, Eugenio in Irma T. Elo (2025): US-born and foreign-born life expectancy by race and Hispanic origin before and during the COVID-19 pandemic in the United States. *Social Science & Medicine* 380: 118191.
- Palister, Kevin (2019): Voting Procedures: Inclusion versus Security. V: Pippa Norris (ur.), Sarah Cameron (ur.) in Thomas Wynter (ur.), *Electoral Integrity in America: Securing Democracy*, 44–59. Oxford: Oxford University Press.
- Parisot, Eric, Robert Phiddian in Katie Barclay (2024): Dark Enlightenments: An Introduction. *Eighteenth-Century Life* 48 (3): 1–6.
- Parker, Christopher (2016): A History of American Reactionary Movements: From the Klan to Donald Trump. *Zeitschrift für Politikberatung* 8 (1): 38–48.
- Parolin, Zachary, Megan Curran, Jordan Matsudaira, Jane Waldfogel in Christopher Wimer (2022): Estimating Monthly Poverty Rates in the United States. *Journal of Policy Analysis and Management* 41 (4): 1177–1203.
- Paterson, Thomas G. (1996): United States Intervention in Cuba, 1898: Interpretations of the Spanish-American-Cuban-Filipino War. *The History Teacher* 29 (3): 341–346.
- Paul, Diane B. (2003): Darwin, social Darwinism and eugenics. V: Jonathan Hodge (ur.) in Gregory Radick (ur.), *The Cambridge Companion to Darwin*, 214–239. Cambridge: Cambridge University Press.
- Paulson, Kenneth A. (2005): Regulation Through Intimidation: Congressional Hearings and Political Pressure on America's Entertainment Media. *Vanderbilt Journal of Entertainment & Technology Law* 7 (1): 61–89.
- Pautonnier, Valentin, Ruth Dassonneville, Michael S. Lewis-Beck in Richard Nadeau (2026): The rural-urban cleavage in US presidential elections: Stability and sudden change. *Electoral Studies* 99 (1): 103019.
- Payne, Samuel B. (1996): The Iroquois League, the Articles of Confederation, and the Constitution. *The William and Mary Quarterly* 53 (3): 605–620.

- Peperkamp, Lonneke (2020): An Arms Race in Outer Space? *Atlantisch Perspectief* 44 (4): 46–50.
- Peters, Guy B. (1982/1986): *American Public Policy: Promise and Performance*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire in London: MacMillan.
- Pettigrew, Richard Franklin (1921): *American Public Life from 1870 to 1920*. New York: The Academy Press.
- Pfiffner, James P. (2007): Constraining Executive Power: George W. Bush and the Constitution. *Presidential Studies Quarterly* 38 (1): 123–143.
- Pfiffner, James P. (2021): Donald Trump and the Norms of the Presidency. *Presidential Studies Quarterly* 51 (1): 96–124.
- Piazza, James A. (2023a): Drivers of Political Violence in the United States. *Journal of Public Policy & Marketing* 42 (1): 11–14.
- Piazza, James A. (2023b): Political Polarization and Political Violence. *Security Studies* 32 (3): 476–504.
- Pierre, Joseph M. (2019): The Psychology of Guns: Risk, Fear, and Motivated Reasoning. *Palgrave Communications* 5 (1): 159.
- Piketty, Thomas (2013): *Capital in the Twenty-First Century*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Piketty, Thomas in Gabriel Zucman (2014): Capital is Back: Wealth – Income Ratios in Rich Countries 1700–2010. *The Quarterly Journal of Economics* 129 (3): 1255–1310.
- Pion-Berlin, David, Thomas Bruneau in Richard B. Goetze (2023): The Trump Self-Coup Attempt: Comparisons and Civil–Military Relations. *Government and Opposition* 58 (4): 789–806.
- Piper, Rob (2023): Explaining the Proliferation of U.S. Billionaires During the Neoliberal Period. *Class, Race and Corporate Power* 11 (2).
- Pizzigati, Sam (2005): The Rich and the Rest. The Growing Concentration of Wealth. *The Futurist* 39 (4): 38–43.
- Pratt, Julius W. (1927): The Origin of "Manifest Destiny". *The American Historical Review* 32 (4): 795–798.
- Ramet, Sabrina P. (2005): Fighting for the Christian Nation: The Christian Right and American Politics. *Journal of Human Rights* 4 (3): 431–442.
- Ramet, Sabrina P. in Christine M. Hassenstab (2013): The Know Nothing Party: Three Theories about its Rise and Demise. *Politics and Religion* 6 (3): 570–595.
- Ramet, Sabrina P. (ur.) in Gordana P. Crnković (ur.) (2003): *Kazaaam! Splat! Ploof! The American Impact on European Popular Culture since 1945*. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield Publishers Inc.
- Rand, Ayn (1961): *For the New Intellectual*. New York: New American Library, Penguin Group.
- Rand, Ayn (1966): *Capitalism: The Unknown Ideal*. New York: New American Library.

- Rasmus, Jack (2018): Trump's Deja Vu China Trade War. *World Review of Political Economy* 9 (3): 346–363.
- Rau, Eli G. in Susan Stokes (2024): Income inequality and the erosion of democracy in the twenty-first century. *Proceedings of the National Academy of Sciences* 122 (1): e2422543121.
- Rawls, John (1971): *A Theory of Justice*. Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Rawls, John (1993/1996): *Political Liberalism*. New York: Columbia University Press.
- Rawls, John (1999/2002): *The Law of Peoples with 'The Idea of Public Reason Revisited'*. Cambridge, Massachusetts in London, England: Harvard University Press.
- Ray, Prasanta (2020): *The Sociology of Greed: Runs and Ruins in Banking Crises*. New York: Routledge.
- Reinhard, Michael M. (2024): Parenting a New Moral Panic: Anti-Queer Digital Activism and Reactionary Media Ecologies. *Television & New Media* 26 (1): 44–57.
- Robbins, Caroline (1947): Algernon Sidney's Discourses Concerning Government: Textbook of Revolution. *The William and Mary Quarterly* 4 (3): 267–296.
- Roberto, Michael Joseph (2018): *The Coming of the American Behemoth: The Origins of Fascism in the United States, 1920–1940*. New York: NYU Press.
- Roberts, Michael (2010): A Working-class Hero is Something to be: The American Musicians' Union's Attempt to Ban the Beatles, 1964. *Popular Music* 29 (1): 1–16.
- Rockoff, Hugh (2012): *America's Economic Way of War: War and the US Economy from the Spanish-American War to the Persian Gulf War*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rosenfeld, Gavriel D. (ur.) in Janet Ward (ur.) (2023): *Fascism in America: Past and Present*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rosen, Gary (1999): *American Compact: James Madison and the Problem of Founding*. Lawrence, Kansas: University Press of Kansas.
- Rosenstone, Steven J., Roy L. Behr in Edward H. Lazarus (1996): Third Parties in America. Princeton, N. J. in Chichester, West Sussex, UK: Princeton University Press.
- Rothberg, Michael S. (2010): *American Greed*. Bloomington, Indiana: Author House.
- Rubenstein, Mary-Jane (2022): *Astrotopia – The Dangerous Religion of the Corporate Space Race*. London: The University of Chicago Press.
- Rucht, Dieter (2019): Oligarchy and Organization. V: George Ritzer (ur.), *The Blackwell Encyclopedia of Sociology*, 3257–3262. Malden, MA: Blackwell Publishing Ltd.
- Sandel, Michael J. (1982): *Liberalism and the Limits of Justice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sandler, Gerald S. (1960): Lockean Ideas in Thomas Jefferson's Bill for Establishing Religious Freedom. *Journal of the History of Ideas* 21 (1): 110–116.

- Scallan, Elaine J., Zhaohui Cui, Reese Tierney, Patricia M. Griffin, Robert M. Hoekstra, Daniel C. Payne, Erica B. Rose, Carey Devine, Angella Sandra Namwase, Sara A. Mirza, Anita K. Kambhampati, Anne Straily in Beau B. Bruce (2025): Foodborne Illness Acquired in the United States-Major Pathogens, 2019. *Emerging infectious diseases* 31 (4): 669–677.
- Sarrow, Susan E. (2006): Party origins and evolution in the United States. V: Richard S. Katz (ur.) in William Crotty (ur.), *Handbook of Party Politics*, 25–33. London, Thousand Oaks, California: SAGE.
- Scarry, Robert J. (2001): Millard Fillmore. Jefferson, NC in London: McFarland & Co.
- Schaefer, Richard T. (1971): The Ku Klux Klan: Continuity and Change. *Phylon* 32 (2): str. 143–157.
- Schlabäfer, Hans-Bernd in Michael Fehling (2019): Privatization of the Police. V: Avihay Dorfman (ur.) in Alon Harel (ur.), *The Cambridge Handbook of Privatization*, 206–229. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schlesinger, Arthur Meier (1973/2004): The Imperial Presidency. Boston in New York: Houghton Mifflin Harcourt.
- Schlosser, Eric (2002): *Fast Food Nation*. London: Penguin Books.
- Schlozman, Kay L., Sydney Verba in Henry E. Brady (1995): Civic Participation and the Equality Problem. V: Theda Skocpol (ur.) in Morris P. Fiorina (ur.), *Civic Engagement in American Democracy*, 427–459. Washington, D.C in New York, NY: Brookings Institution Press and Russel Sage Foundation.
- Schulman, Bruce J. in Lyndon B. Johnson (1995): *American Liberalism: A Brief Biography with Documents*. Boston in New York: Bedford/St.Martin's.
- Schulman, Marc (2021): *History of American Presidential Elections: From George Washington to Joseph Biden*. New York: Multieducator Press.
- Schwartz, Shalom H. (2007): Cultural and Individual Value Correlates of Capitalism: A Comparative Analysis. *Psychological Inquiry* 18 (1): 52–57.
- Schwartz, Shalom H. (2013): National Culture as Value Orientations: Consequences of Value Differences and Cultural Distance. V: Victor A. Ginsburgh (ur.) in David Throsby (ur.), *Handbook of the Economics of Art and Culture*, 547–586. Amsterdam: Elsevier.
- Scott, Jonathan (1991): *Algernon Sidney and the Restoration Crisis, 1677–1683*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Scott, Kate in Lindsay Day (2025): TikTok tradwives: femininity, reproduction, and social media. *Gender and Education*: 1–18.
- Serdaroglu Polatay, Selcan (2020): Who Likes Cooperation? A Long-Term Analysis of the Trade War between the US, the EU and China. *International Relations* 17 (67): 41–60.
- Shahshahani, Azadeh N. in Sofia Veronica Montez (2025): Colonialism Turned Inward: Importing U.S. Militarism into Local Police Departments, *Daedalus* 154 (4): 274–294.

- Shain, Barry (2010): American Founding. V: Mark Bevir (ur.), *Encyclopedia of Political Theory*, 18–22. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore in Washington D.C.: Sage.
- Shenton, James P. (1958): The Coughlin Movement and the New Deal. *The Political Science Quarterly* 73 (3): 352–373.
- Siegfried, André M. (1930): European and American Civilization. *Journal of the Royal Institute of International Affairs* 9 (6): 739–757.
- Siemers, David J. (2010): American Revolution. V: Mark Bevir (ur.), *Encyclopedia of Political Theory*, 27–31. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington D.C.: Sage.
- Sinnar, Shirin (2025): The Supreme Court & the Unaccountable Racialized Security State. *Daedalus* 154 (4): 106–121.
- Sklansky, David A. (2025): *Criminal Justice in Devided America: Police, Punishment, and the Future of our Democracy*. Cambridge, Massachusetts, London, England: Harvard University Press.
- Skocpol, Theda (1992): State Formation and Social Policy in the United States. V: Gary Marks (ur.) in Larry Diamond (ur.), *Reexamining Democracy*, 227–249. Newbury Park, London, New Delhi: Sage Publications.
- Skocpol, Theda in Alexander Hertel-Fernandez (2016): The Koch Network and Republican Party Extremism. *Perspectives on Politics*, 14 (3): 681–699.
- Smith, Graham M. (2009): Through a Glass, Darkly: The Vision and Visions of Political Theory. *British Journal of Political Research* 11 (2): 360–375.
- Smith, Harrison in Roger Burrows (2021): Software, Sovereignty and the Post-Neoliberal Politics of Exit. *Theory, Culture & Society* 38 (6): 143–166.
- Spitzer, Robert J. (1995): *The Politics of Gun Control*. Chatham, NJ: Chatham House.
- Stanley, Harold W. in Richard G. Niemi (2006): *Vital Statistics on American Politics 2005–2006*. Washington D.C.: CQ Press.
- Stevens, Anne (2007): *Women, Power and Politics*. Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Stoll, Mary Lyn (2006): Infotainment and the Moral Obligations of the Multimedia Conglomerate. *Journal of Business Ethics* 66: 253–260.
- Stone, Marla (2023): Concentration Camps in Trump's America? V: Gavriel D. Rosenfeld (ur.) in Janet Ward (ur.), *Fascism in America: Past and Present*, 352–376. Cambridge: Cambridge University Press.
- Stratch, Patricia (2016): The Family. V: Richard Valelly (ur.), Suzanne Mettler (ur.) in Robert Lieberman (ur.), *The Oxford Handbook of American Political Development*, 705–720. Oxford: Oxford University Press.
- Street, John (2004): Celebrity Politicians: Popular Culture and Political Representation. *The British Journal of Politics and International Relations* 6 (4): 435–452.
- Sutton, John R. (2000): Imprisonment and Social Classification in Five Common Law Democracies. *The American Journal of Sociology* 106 (2): 350–386.

- Sutton, Matthew Avery (2017): *American Apocalypse. A History of Modern Evangelicalism*. Massachusetts in London: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Tan, David in Nicole V. West (2023): Bad medicine: Litigation, competition, and the marketing of prescription opioids. *Strategic Management Journal* 44 (11): 2658–2687.
- Tan, JS in Kathleen Thelen (2026): Cloud Capitalism and the AI Transition. *Politics & Society* 54 (2): 184–214.
- Taylor, Andrew J. (2007): The Presidential Pork Barrel and the Conditioning Effect Term. *Presidential Studies Quarterly* 38 (1): 96–109.
- Testi, Arnaldo (2001): The Turbulations of an Old Democracy. *The Journal of American History* 88 (2): 415–423.
- Thomsen, Danielle in Aaron S. King (2020): Women 's Representation and the Gendered Pipeline to Power. *American Political Science Review* 114 (4): 989–1000.
- Tonry, Michael (2023a): Why Americans Are a People of Exceptional Violence. *Crime and Justice* 52: 233–264.
- Tonry, Michael (2023b): Delegated Vigilantism, Less than Lethal Lynching, and Racial Enmity in Twenty-First Century America. *Crime and Justice* 52: 51–81.
- Travis, Jon (2012b): Privatizing American Public Higher Education: Racing down a Slippery Slope. *Journal of Case Studies in Education* 4: 1–10.
- Troiano, Nick (2024): *The Primary Solution: Rescuing Our Democracy from the Fringes*. New York: Simon & Schuster.
- Trump proti United States, št. 22-81294-CIV-CANNON, vloženo dne 22. avgusta 2022.
- Tugwell, Rexford G. (1949): The New Deal: The Available Instruments of Governmental Power. *The Western Political Quarterly* 2 (4): 545–580.
- Twain, Mark in Charles Dudley Warner (1873): *The Gilded Age: A Tale of Today*. Wyoming: American Publishing Company.
- United States Financial Crisis Inquiry Commission (2011): *The financial crisis inquiry report: final report of the National Commission on the Causes of the Financial and Economic Crisis in the United States*. Washington: Financial Crisis Inquiry Commission.
- Urban, Heidi A. (2025): Politicization of the Military: Causes, Consequences & Conclusions. *Daedalus* 154 (4): 214–230.
- Van Benthem V. Bergh, Godfried (1997): A World in Flux: The Development of Global Power Relations and Order. *Indian Journal of Asian Affairs* 10 (1): 1–25.
- Van Wart, Montgomery, Jeremy L. Hall, Cary M. Barber in Miranda McIntyre (2024): Another Civil War in America? Comparing the Social Psychology of the United States of the 1850s to Today. *Administration & Society* 56 (5): 515–550.
- Verba, Sidney, Kay L. Schlozman in Henry E. Brady (1995): *Voice and Inequality: Civic Voluntarism in American Politics*. Cambridge, MA, London, Great Britain: Harvard University Press.

- Vierboom, Yana C., Samuel H. Preston in Arun S. Hendi (2019): Rising geographic inequality in mortality in the United States. *SSM – Population Health* 17 (9): 100478.
- Visser, Thijs (2019): Fighting the Red Threat in space: The United States Air Force's Quest for Space Superiority, 1957-1963. *Atlantisch Perspectief* 43 (2): 34–39.
- Volo, James M. in Dorothy Dennenn Volo (2000): *Encyclopedia of the Antebellum South*. Westport, Connecticut: Greenwood Press.
- Zafirovski, Milan (2007): *The Protestant Ethic and the Spirit of Authoritarianism*. New York: Springer Nature.
- Zakaria, Fareed (2013): Can America Be Fixed? *Foreign Affairs* 92 (1): 22–33.
- Zakaria, Fareed (2024): *Age of Revolutions*. New York in London: W.W. Norton & Company.
- Zhang, Yuhua (2018): The US–China Trade War. *Indian Journal of Asian Affairs* 31 (1/2): 53–74.
- Zissimos, Ben (2022): The End of the End of History: A Political-Economy Perspective. *Intereconomics* 57 (6): 372–376.
- Zarnowitz, Victor (1996): *Business Cycles: Theory, History, Indicators, and Forecasting*. Chicago: University of Chicago Press.
- Waddington, David (1992): *Contemporary Issues in Public Disorder: A Comparative and Historical Approach*. London in New York: Routledge.
- Walden, Gregory S. (1996): *On Best Behavior: The Clinton Administration and Ethics in Government*. Indianapolis, Indiana: Hudson Institute.
- Wald, Kenneth D. (1980): The Visible Empire: The Ku Klux Klan as an Electoral Movement. *Journal of Interdisciplinary History* 11 (2): 217–234.
- Walker, Jack L. (1991): *Mobilizing Interest Groups in America: Patrons, Professions, and Social Movements*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Wallace, Michael (1970): The Uses of Violence in American History. *The American Scholar* 40 (1): 81–102.
- Wang, Chih (2003): Internet Censorship in the United States: Stumbling blocks to the Information Age. *IFLA Journal* 29 (3): 213–222.
- Ware, Alan (2006): American Exceptionalism. V: Richard S. Katz (ur.) in William Crotty (ur.), *Handbook of Party Politics*, 271–272. London, Thousand Oaks – California, New Delhi: SAGE Publications.
- Watkins, Susan (2019): America vs China. *New Left Review* 115: 5–14.
- Wayne, Stephen J. (2007): *Is This Any Way to Run a Democratic Election?* Washington D.C.: Congressional Quarterly Press.
- Weinzierl, Matthew (2018): Space, the Final Economic Frontier. *The Journal of Economic Perspectives* 32 (2): 173–192.
- Williamson, Thad (2009): Who Owns What? An Egalitarian Interpretation of John Rawls's Idea of a Property-Ownning Democracy. *Journal of Social Philosophy* 40 (3): 434–453.

- Wilper, Andrew P., Steffie Woolhandler, Karen E. Lasser, Danny McCormick, David H. Bor in David U. Himmelstein (2009): Health Insurance and Mortality in US Adults. *American Journal of Public Health* 99 (12): 2289–2295.
- Wintemute, Garen J., Bradley Velasquez, Sonia L. Robinson, Elizabeth A. Tomsich, Mona A. Wright in Aaron B. Shev (2025): The MAGA movement and political violence in 2024: Findings from a nationally representative survey. *Injury Epidemiology* 12 (1): 78.
- Woll, Peter (ur.) (1962/1996): *American Government: Readings and Cases*. New York: Harper Collins College Publishers.
- Wright, Mike, Geoffrey Wood, Aldo Musacchio, Ilya Okhmatovskiy, Anna Grosman in Jonathan P. Doh (2021): State capitalism in international context: Varieties and variations. *Journal of World Business*, 56 (2): 101160.
- Wright, Susan in Cris Shore (2022): Privatizing the Public University: Key Trends, Countertrends and Alternatives. V: Susan Wright (ur.). In Cris Shore (ur.), *Death of the Public University?, Uncertain Futures for Higher Education in the Knowledge Economy*, 1–28. New York in Oxford: Berghahn Books.

Internetni viri

- ABC News (2020): ABC News Exclusive: Mary Trump Interview with Stephanopoulos | ABC News. YouTube posnetek. Dostopno prek https://www.youtube.com/watch?v=rp_Ew98D4OM, 26. 4. 2026.
- Abrams, Stacey, Amy Pope in Gitika Bhardway (2019): The Rise of Women in Politics, Chatham House, 8. 3. 2019. Dostopno prek <https://www.chathamhouse.org/2019/03/rise-women-us-politics>, 30. 1. 2024.
- ACLU (2023): An Idaho College Censored Their Reproductive Health Care Art, But These Artists Won't be Silenced, 21. 3. 2023. Dostopno prek <https://www.aclu.org/news/reproductive-freedom/an-idaho-college-censored-their-reproductive-health-care-art-but-these-artists-wont-be-silenced>, 9. 5. 2026.
- ACLU (2024a): Nationwide Anti-Mosque Activity, 23. 10. 2024. Dostopno prek <https://www.aclu.org/nationwide-anti-mosque-activity>, 10. 1. 2026.
- ACLU (2024b): Mapping Attacks on LGBTQ Rights in U.S. State Legislatures in 2024, 6. 12. 2024. Dostopno prek <https://www.aclu.org/legislative-attacks-on-lgbtq-rights-2024>, 1. 2. 2026.
- ACLU (2025): Mapping Attacks on LGBTQ Rights in U.S. State Legislatures in 2025, 29. 12. 2025. Dostopno prek <https://www.aclu.org/legislative-attacks-on-lgbtq-rights-2025>, 1. 2. 2026.
- ACLU (2026): Mapping Attacks on LGBTQ Rights in U.S. State Legislatures in 2026, 12. 2. 2026. Dostopno prek <https://www.aclu.org/legislative-attacks-on-lgbtq-rights-2026>, 12. 2. 2026.
- Advocates for Trans Equality (b. d.): Understanding Trump's Trans Military Ban. Dostopno prek <https://transequality.org/resources/understanding-trumps-trans-military-ban>, 27. 4. 2026.
- Alemanno, Alberto in Jacquelyn Veraldi (2025): Musk, Power, and the EU: What – If Any – Legal Responses to Plutocracy?, The Good Lobby, 20. 1. 2025. Dostopno prek <https://www.thegoodlobby.eu/musk-power-and-the-eu-what-if-any-legal-responses-to-plutocracy/>, 8. 2. 2025.
- Alexander, Fieldon King (2021): Academic capitalism, privatization and five decades of misguided federal higher education funding priorities and policies in the United States, Centre for Global Higher Education. Dostopno prek <https://www.researchcghe.org/publication/academic-capitalism-privatization-and-five-decades-of-misguided-federal-higher-education-funding-priorities-and-policies-in-the-united-states/>, 10. 5. 2026.
- Alfonseca, Kiara (2023): The feminist movement has changed drastically. Here's what the movement looks like today, ABC News, 8. 3. 2023. Dostopno prek <https://abcnews.com/US/examining-modern-feminism-wave-now/story?id=97617121>, 15. 2. 2026.

- Alfonseca, Kiara (2024): Report: LGBTQ content drove book banning efforts in 2023, ABC News, 8. 4. 2024. Dostopno prek <https://abcnews.com/US/report-lgbtq-content-drove-book-banning-efforts-2023/story?id=108992375>, 1. 2. 2026.
- Al Jazeera (2024): Fighting for Space: The Low Earth Satellite Race, 7. 1. 2024. Dostopno prek <https://www.aljazeera.com/program/people-power/2024/1/7/fighting-for-space-the-low-earth-satellite-race>, 3. 4. 2024.
- Alltucker, Ken (2024): Why does Ozempic cost so much? Senators grilled Novo Nordisk CEO for answers, USA Today, 24. 9. 2024. Dostopno prek <https://eu.usatoday.com/story/news/health/2024/09/24/senate-hearing-novo-nordisk-ceo-ozempic-wegovy-prices/75348020007/>, 29. 6. 2025.
- Alund, Natalie Neysa (2023): These are the top 10 youngest wealthiest women in America. Can you guess who they are? 28. 7. 2023. Dostopno prek <https://eu.usatoday.com/story/money/2023/07/28/forbes-richest-self-made-women-youngest/70485525007/>, 11. 1. 2026.
- Amanpour and Company (2026): From Facial Recognition to Geolocation: Inside the Tech Powering ICE Raids | Amanpour and Company. YouTube posnetek. Dostopno prek https://www.youtube.com/watch?v=DbUCP2y_ZII, 31. 1. 2026.
- Ambrose, Soren (2015): Opinion: The World Has Reached Peak Plutocracy, Our World, 28. 4. 2015. Dostopno prek <https://ourworld.unu.edu/en/opinion-the-world-has-reached-peak-plutocracy>, 11. 1. 2024.
- American Atheists (b. d.): Homepage. Dostopno prek <https://www.atheists.org/>, 15. 2. 2026.
- American Human Development Project (2008): The Measure of America: Human Development Report 2008/2009. Dostopno prek <http://measureofamerica.org/wp-content/uploads/2008/07/ahdr-execsumm.pdf>, 8. 3. 2021.
- American Immigration Council (2026): Immigration Detention Expansion in Trump's Second Term, 14. 1. 2026. Dostopno prek <https://www.americanimmigrationcouncil.org/report/immigration-detention/>, 15. 2. 2026.
- American Medical Association (2024): Consumers Challenged by a Decade of Limited Health Insurance Options, 19. 11. 2024. Dostopno prek <https://www.ama-assn.org/press-center/press-releases/consumers-challenged-decade-limited-health-insurance-options>, 19. 1. 2025.
- Amnesty International (b. d.): United States Of America 2025. Dostopno prek <https://www.amnesty.org/en/location/americas/north-america/united-states-of-america/report-united-states-of-america/>, 30. 4. 2026.
- Amnesty International (2026): Guantánamo Bay: decades of injustice, 7. 1. 2026. Dostopno prek <https://www.amnesty.org.uk/guantanamo-bay-human-rights>, 12. 1. 2026.
- Andrews, Helen (2025): The Great Feminization, Compact, 16. 10. 2025. Dostopno prek <https://www.compactmag.com/article/the-great-feminization/>, 6. 2. 2026.

- Applebaum, Anne (2025a): Kleptocracy, Inc., *The Atlantic*, 14. 4. 2025. Dostopno prek https://www.theatlantic.com/ideas/archive/2025/04/trump-kleptocracy-autocracy-inc/682281/?gift=hVZeG3M9DnxL4CekrWGK3_kv8gt_H4Yo7PHPPrwfcVk&utm_source=copy-link&utm_medium=social&utm_campaign=share, 17. 2. 2026.
- Applebaum, Anne (2025b): Kleptocracy, Inc., *Substack*, 16. 4. 2025. Dostopno prek <https://anneapplebaum.substack.com/p/kleptocracy-inc>, 17. 2. 2026.
- Applebaum, Anne (2026a): Rise of the Trump Loyalist, *The Atlantic*, 30. 1. 2026. Dostopno prek https://www.theatlantic.com/podcasts/2026/01/rise-of-the-trump-loyalist/685378/?utm_source=substack&utm_medium=email, 2. 2. 2026.
- Applebaum, Anne (2026b): Federal Agents Are Violating the Rights of Americans, *The Atlantic*, 9. 1. 2026. Dostopno prek https://www.theatlantic.com/podcasts/2026/01/autocracy-in-america-ice-and-the-national-guard/685279/?utm_source=substack&utm_medium=email, 1. 2. 2026.
- Araya, Daniel (2022): Sino-American Rivalry Fuels a New Cold War in Space, *CIGI*, 15. 12. 2022. Dostopno prek <https://www.cigionline.org/articles/sino-american-rivalry-fuels-a-new-cold-war-in-space/>, 2. 2. 2024.
- Ariely, Dan in Aline Grüneisen (2013): Greed: How Economic Selfishness Harms Us All, *Scientific American*, 1. 11. 2013. Dostopno prek <https://www.scientificamerican.com/article/greed-how-economic-selfishness-harms-us-all/>, 1. 2. 2024.
- Arkin, Daniel, Yamiche Alcindor in Matt Laviertes (2025): Trump signs executive orders proclaiming there are only two biological sexes, halting diversity programs, *NBC News*, 20. 1. 2025. Dostopno prek <https://www.nbcnews.com/nbc-out/out-politics-and-policy/trump-sign-executive-orders-proclaiming-are-only-two-biological-sexes-rcna188388?>, 1. 2. 2026.
- Aron, Nan (2023): Investigate the shadow network of billionaires funding Supreme Court justices, *The Hill*, 2. 8. 2023. Dostopno prek <https://thehill.com/opinion/judiciary/4131512-investigate-the-shadow-network-of-billionaires-funding-supreme-court-justices/>, 20. 2. 2026.
- Arora, Akansha (2024): Richest Man in the World by January 2024, *Name List, Current Affairs*, 6. 2. 2024. Dostopno prek <https://currentaffairs.adda247.com/richest-man-in-the-world/>, 11. 1. 2024.
- Arts Letters & Numbers (2023): ALN x DDA 2023 - Artist Censorship in the Digital world. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=-tSLvnwSqdK>, 9. 5. 2026.
- ASAN (2025): ASAN Gravely Concerned by Administration's Plans for Autistic People's Medical Data, 23. 4. 2025. Dostopno prek <https://autisticadvocacy.org/2025/04/asan-gravely-concerned-by-administrations-plans-for-autistic-peoples-medical-data/>, 9. 11. 2025.

- Associated Press (2022): Two Pennsylvania judges ordered to pay \$200m to kids-for-cash scandal victims, *The Guardian*, 17. 8. 2022. Dostopno prek <https://www.theguardian.com/us-news/2022/aug/17/pennsylvania-judges-kids-for-cash-damages-ciavarella-conahan>, 20. 2. 2026.
- Associated Press (2026): Bad Bunny, Billie Eilish protest Trump's immigration crackdown at 2026 Grammys. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=d83YCFCJ6H0>, 3. 2. 2026.
- Aswani, Monica S. in Paul Shafer (2024): 5 of the Most Frustrating Health Insurer Tactics and Why They Exist, *The Conversation*, 16. 12. 2024. Dostopno prek <https://theconversation.com/5-of-the-most-frustrating-health-insurer-tactics-and-why-they-exist-245929>, 19. 1. 2025.
- Author Events (2022): Douglas Rushkoff | Survival of the Richest: Escape Fantasies of the Tech Billionaires. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=5Gec4TXdSwM>, 23. 11. 2025.
- Autism Science Foundation (2025): RFK Disputes Results of CDC Autism Prevalence Study Citing »Common Sense« but No Actual Science, 16. 4. 2025. Dostopno prek https://autismsciencefoundation.org/press_releases/statement-prevalence-study/, 9. 11. 2025.
- Avramova, Nina (2019): Unethical experiments' painful contributions to today's medicine, *CNN*, 21. 1. 2019. Dostopno prek <https://edition.cnn.com/2019/01/09/health/unethical-experiments>, 20. 1. 2026.
- Ayers, Edward L. (2017): Our silent Civil War: Debate over statues didn't come out of thin air, *Salon*, 21. 10. 2017. Dostopno prek <https://www.salon.com/2017/10/21/our-silent-civil-war-debate-over-statues-didnt-come-out-of-thin-air/>, 31. 1. 2024.
- Baeta, Sabrina, Tasslyn Magnusson, Madison Markham in Yuliana Tamayo Latorre (2025): The Normalization of Book Banning, *PEN America*, 1. 10. 2025. Dostopno prek <https://pen.org/report/the-normalization-of-book-banning/>, 7. 5. 2026.
- Bailey, Chelsea (2026): Minnesota and Illinois invoke the 10th Amendment in lawsuits to block federal agents in their cities. Here's why that matters, *CNN*, 15. 1. 2026. Dostopno prek https://edition.cnn.com/2026/01/14/us/minnesota-illinois-lawsuits-tenth-amendment?iid=cnn_buildContentRecirc_end_recirc&recs_exp=up-next-article-end&tenant_id=popular.article.en, 16. 1. 2026.
- Ballotpedia (b. d.): Net worth of United States Senators and Representatives. Dostopno prek https://ballotpedia.org/Net_worth_of_United_States_Senators_and_Representatives, 8. 5. 2026.
- Barney, Nick (2024): What is singularity in technology and AI?, *TechTarget*, 28. 8. 2024. Dostopno prek <https://www.techtarget.com/searchenterpriseti/definition/Singularity-the#:~:text=What%20is%20the%20singularity?,level%20of%20intelligence%20and%20capability.>, 25. 1. 2026.

- Barr, Luke in John Parkinson (2026): 'Donald Trump is the person who caused Jan. 6,' former special counsel Jack Smith tells House panel, ABC News, 22. 1. 2026. Dostopno prek <https://abcnews.go.com/Politics/former-special-counsel-jack-smith-testify-front-house/story?id=129420778>, 24. 1. 2026.
- Barrett, Devlin (2026): Trump Administration Announces Moves to Sharply Curtail Gun Regulations, The New York Times, 29. 4. 2026. Dostopno prek <https://www.nytimes.com/2026/04/29/us/politics/trump-gun-control.html?smid=em-share>, 1. 5. 2026.
- Barron-Lopez, Laura, Ali Schmitz in Doug Adams (2025): How Trump filled key positions with people who spread extremist views, PBS News, 9. 6. 2025. Dostopno prek <https://www.pbs.org/newshour/show/how-trump-filled-key-positions-with-people-who-spread-extremist-views>, 21. 2. 2026.
- Barrow, Bill (2026): Insurrection Act: How it's been used and what Trump wants to do with it, AP News, 16. 1. 2026. Dostopno prek <https://apnews.com/article/trump-insurrection-act-history-fdr-minneapolis-901631b98c96a425dc0c9b10a041bdac>, 5. 2. 2026.
- Bartels, Larry M., Hugh Heclo, Rodney E. Hero in Lawrence R. Jacobs (2007): Inequality and American Governance. Task Force on Inequality and American Democracy, American Political Science Association. Dostopno prek https://www.researchgate.net/publication/242083292_Inequality_and_American_Governance, 13. 10. 2008.
- Batchelder, Lily, Ari Glogower, David Kamin, Rebecca Kysar in Darien Shanske (2025): Moore versus United States, the landmark tax case at the Supreme Court, The Tax Law Center, 31. 1. 2025. Dostopno prek <https://taxlawcenter.org/moore-versus-united-states-the-landmark-tax-case-at-the-supreme-court>, 18. 2. 2026.
- Baumann, Roger (2023): American evangelicals, Islam, and defining the 'other', The Immanent Frame, 2. 11. 2023. Dostopno prek <https://tif.ssrc.org/2023/11/02/american-evangelicals-islam-and-defining-the-other/>, 5. 1. 2026.
- Baumhardt, Alex in Julia Shumway (2026): Hundreds of Oregonians in Portland, Salem protest ICE, military action in Venezuela, 10. 1. 2026. Dostopno prek <https://oregoncapitalchronicle.com/2026/01/10/hundreds-of-oregonians-in-portland-salem-protest-ice-military-action-in-venezuela/>, 12. 1. 2026.
- BBC News (b. d.): Horizon: A War on Science. Dostopno prek <https://www.bbc.co.uk/sn/tvradio/programmes/horizon/war.shtml>, 10. 2. 2024.
- BBC News (2017): Billionaires Are Prepping For The Apocalypse. Do They Know Something?, 20. 5. 2017. Dostopno prek <https://www.bbc.com/bbccthree/article/183995d2-8d56-4028-9ca5-73394d695e10#:~:text=Well%2C%20there's%20a%20new%20breed,pumps%2C%E2%80%9D%20Martinez%20told%20me>, 14. 11. 2025.
- BBC News (2018): What are opioids and what are the risks?, 19. 3. 2018. Dostopno prek <https://www.bbc.com/news/health-43462975>, 13. 4. 2026.

- BBC News (2024): How many US mass shootings have there been in 2024?, 17. 12. 2024. Dostopno prek <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-41488081>, 26. 1. 2024.
- BBC News (2026): Has Donald Trump met his match in Jerome Powell? | BBC Americast. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=mYjHZK7cd1s>, 29. 1. 2026.
- BBC World Service (2025): Why are billionaires building underground bunkers? - What in the World podcast, BBC World Service. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=N2Ev0v1V2bw>, 14. 11. 2025.
- Beauchamp, Zack (2022): The 80-year-old book that explains Elon Musk and tech 's new right-wing tilt, Vox, 14. 12. 2022. Dostopno prek <https://www.vox.com/23505311/elon-musk-twitter-managerial-woke-james-burnham>, 28. 12. 2025.
- Beckett, Lois (2016): Meet America's gun super-owners – with an average of 17 firearms each, The Guardian, 20. 9. 2016. Dostopno prek <https://www.theguardian.com/us-news/2016/sep/20/gun-ownership-america-firearms-super-owners>, 10. 4. 2024.
- Beckett, Lois (2020): At least 25 Americans were killed during protests and political unrest in 2020, The Guardian, 31. 10. 2020. Dostopno prek <https://www.theguardian.com/world/2020/oct/31/americans-killed-protests-political-unrest-acted>, 29. 12. 2025.
- Benen, Steve (2026): Hegseth's ongoing Pentagon purge continues to destabilize the military, MS NOW, 18. 2. 2026. Dostopno prek [https://www.ms.now/rachel-maddow-show/maddowblog/hegseths-ongoing-pentagon-purge-continues-to-destabilize-the-military#:~:text=\(His%20ouster%20roughly%20coincided%20with,woman%20on%20NATO's%20military%20committee,](https://www.ms.now/rachel-maddow-show/maddowblog/hegseths-ongoing-pentagon-purge-continues-to-destabilize-the-military#:~:text=(His%20ouster%20roughly%20coincided%20with,woman%20on%20NATO's%20military%20committee,) 27. 4. 2026.
- Bennett, Geoff in Ali Schmitz (2026): How Trump is challenging America's judicial system during his second term, PBS News, 22. 1. 2026. Dostopno prek <https://www.pbs.org/newshour/show/how-trump-is-challenging-americas-judicial-system-during-his-second-term>, 24. 1. 2026.
- Berens, Michael, John Shiffman in Alabama Montgomery (2020): Thousands of U.S. judges who broke laws or oaths remained on the bench, Reuters, 30. 6. 2020. Dostopno prek <https://www.reuters.com/investigates/special-report/usa-judges-misconduct/>, 20. 2. 2026.
- Berg, Madeline in Brent D. Griffiths (2024): Meet the Billionaires working with Trump on his Second Term, Business Insider, 24. 12. 2024. Dostopno prek <https://www.businessinsider.com/billionaires-donald-trump-cabinet-administration-elon-musk-vivek-ramaswamy-2024-11>, 19. 1. 2025.
- Bernie Sanders Official Website (b. d.): Ep. 13: Bhaskar on Bernie – Talking Democratic Socialism with Jacobin Editor Bhaskar Sunkara. Podcast. Dostopno prek <https://berniesanders.com/podcast/ep-12-bhaskar-bernie-talking-democratic-socialism-jacobin-editor-bhaskar-sunkara/>, 9. 2. 2025.

- Beutel, Alejandro J. (2011): Data on Post-9/11 Terrorism in the United States, Muslim Public Affairs Council. Dostopno prek <https://sikhcoalition.org/documents/pdf/MPAC-Post-911-Terrorism-Data.pdf>, 5. 1. 2026.
- Bhuiyan, Johana, Dara Kerr in Nick Robins-Early (2025): Inside tech billionaire Peter Thiel's off-the-record lectures about the antichrist, *The Guardian*, 10. 10. 2025. Dostopno prek <https://www.theguardian.com/us-news/2025/oct/10/peter-thiel-lectures-antichrist#:~:text=Thiel%2C%20who%20describes%20himself%20as,technology%20could%20quicken%20its%20rise.,> 26. 1. 2026.
- Bidgood, Jess (2025): How Trump Is Attacking the Legal System, via the Legal System, *The New York Times*, 30. 7. 2025. Dostopno prek <https://www.nytimes.com/2025/07/30/us/politics/trump-legal-system.html>, 24. 1. 2026.
- BlackTree TV (2007): Ti Responds to the Attack on Hip Hop (Imus). YouTube posnetek. Dostopno prek <http://www.youtube.com/watch?v==HYvHG5oc8e&feature-related>, 7. 3. 2021.
- Blake, Aaron (2025): Trump's ominous move to recruit generals and admirals to his political cause, *CNN*, 30. 9. 2025. Dostopno prek <https://edition.cnn.com/2025/09/30/politics/quantico-trump-generals-admirals-military>, 21. 2. 2026.
- Bloomberg (b. d.): Bloomberg Billionaires Index. Dostopno prek <https://www.bloomberg.com/billionaires/>, 19. 1. 2025.
- Bloomberg (2026): Federal Reserve Chair Jerome Powell said the US central bank had been served grand jury subpoenas from the Justice Department threatening a criminal indictment. It's a dramatic escalation of the Trump administration's attacks on the Fed. Posnetek na Facebooku. Dostopno prek <https://www.facebook.com/reel/4121221224854807>, 21. 2. 2026.
- Blum, Julian (2025): Trump, The Tech Right and Christian Nationalists: an Unnatural Coalition, *Institute Montaigne*, 10. 7. 2025. Dostopno prek <https://www.institutmontaigne.org/en/expressions/trump-tech-right-and-christian-nationalists-unnatural-coalition>, 20. 1. 2026.
- Bobrowsky, Meghan, Drew An-Pham in Alana Pipe (2026): Big Tech's AI Push Is Costing a Lot More Than the Moon Landing, *The Wall Street Journal*, 7. 2. 2026. Dostopno prek <https://www.wsj.com/tech/ai/ai-spending-tech-companies-compared-02b90046>, 27. 4. 2026.
- Boersema, David (b. d.): American Philosophy, *Internet Encyclopedia of Philosophy*. Dostopno prek <https://iep.utm.edu/american-philosophy/>, 17. 3. 2024.
- Bogdanich, Walt in Michael Forsythe (2020): McKinsey Proposed Paying Pharmacy Companies Rebates for OxyContin Overdoses, *The New York Times*, 27. 11. 2020. Dostopno prek <https://www.nytimes.com/2020/11/27/business/mckinsey-purdue-oxycontin-opioids.html>, 10. 4. 2024.
- Boisi Center for Religion and American Public Life (2022): Race and the Religious Right: White Evangelicals, White Supremacy, and Their Consequences. You-

- Tube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=p4KXT3Ld-f0w&t=95s>, 8. 5. 2026.
- Bolton, Alexander (2025): GOP senators terrified of crossing Trump, facing Musk-funded challengers, *The Hill*, 10. 2. 2025. Dostopno prek <https://thehill.com/policy/technology/5133777-elon-musk-threatens-republican-senators/>, 2. 5. 2025.
- Bouie, Jamelle (2026): This Is Much Worse Than Mere Detention, *The New York Times*, 14. 2. 2026. Dostopno prek <https://www.nytimes.com/2026/02/14/opinion/columnists/trump-immigrant-detention.html>, 15. 2. 2026.
- Bowman, Rachel (2023): Doomsday prepping goes mainstream: 'Bug out bags' fly off shelves as a third of Americans admit to buying survival kits amid Armageddon fears, *Daily Mail*, 18. 10. 2023. Dostopno prek <https://www.dailymail.co.uk/news/article-12646477/doomsday-prepping-bug-bags.html>, 23. 11. 2025.
- Brady (b. d.): Domestic Violence and Guns. Dostopno prek <https://www.bradyunited.org/resources/issues/domestic-violence-and-guns-2#:~:text=The%20connection%20between%20guns%20and%20domestic%20violence&text=The%20intersection%20of%20firearms%20and,former%20intimate%20partner%20each%20year.>, 26. 10. 2025.
- Braga, Dana (2022): One-in-four U.S. parents say they've struggled to afford food or housing in the past year, *Pew Research Center*, 7. 12. 2022. Dostopno prek <https://www.pewresearch.org/short-reads/2022/12/07/one-in-four-u-s-parents-say-theyve-struggled-to-afford-food-or-housing-in-the-past-year/>, 2. 2. 2024.
- Braid, Duncan (2024): Pronatalism Isn't Pro-Family, *American Compass*, 6. 6. 2024. Dostopno prek <https://americancompass.org/pronatalism-isnt-pro-family/>, 25. 1. 2026.
- Branch, Glenn (2025): Teaching Evolution Has a Bright Future in the U.S., *Scientific American*, 24. 1. 2025. Dostopno prek <https://www.scientificamerican.com/article/teaching-evolution-has-a-bright-future-in-the-u-s/>, 9. 1. 2026.
- Brenan, Megan (2019): 40% of Americans Believe in Creationism, *Gallup*, 26. 7. 2019. Dostopno prek <https://news.gallup.com/poll/261680/americans-believe-creationism.aspx>, 9. 1. 2026.
- Brenan, Megan (2023): Belief in Five Spiritual Entities Edges Down to New Lows, *Gallup*, 20. 7. 2023. Dostopno prek https://news.gallup.com/poll/508886/belief-five-spiritual-entities-edges-down-new-lows.aspx?utm_source=alert&utm_medium=email&utm_content=morelink&utm_campaign=syndication, 20. 1. 2026.
- Brennan Center (b. d.): Influence of Big Money. Dostopno prek <https://www.brennan-center.org/topics/money-politics/influence-big-money/>, 15. 2. 2024.
- Bright Line Watch (b. d.): Accelerated transgressions in the second Trump presidency, February 2025 survey. Dostopno prek <https://brightlinewatch.org/accelerated-transgressions-in-the-second-trump-presidency/>, 3. 2. 2026.
- Britannica (2023): Olygarchy. *Slovarski zapis*. Dostopno prek <https://www.britannica.com/topic/oligarchy>, 19. 1. 2024.

- Brits, Darius (2023): The Global Impact of the US Economy: Understanding Why Changes in the US Economy send Shockwaves Around the World, LinkedIn, 24. 5. 2023. Dostopno prek <https://www.linkedin.com/pulse/global-impact-us-economy-understanding-why-changes-send-darius-brits-/>, 2. 2. 2024.
- Brookings (2026): Tracking regulatory changes in the second Trump administration, 31. 3. 2026. Dostopno prek <https://www.brookings.edu/articles/tracking-regulatory-changes-in-the-second-trump-administration/>, 23. 4. 2026.
- Brown, DeNeen L. (2021): 'Lynchings in Mississippi Never Stopped', The Washington Post, 8. 8. 2021. Dostopno prek <https://www.washingtonpost.com/nation/2021/08/08/modern-day-mississippi-lynchings/>, 22. 11. 2025.
- Bruce Springsteen (2026): Bruce Springsteen - Streets Of Minneapolis (Official Audio). YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=wWKSoxG1K7w>, 29. 1. 2026.
- Buckweitz, Jason Adam in Eli Noam (2024): Media Ownership and Concentration in the United States of America: Global Media and Internet Concentration Project. Dostopno prek <https://doi.org/10.22215/gmicp/2024.10.840>, 6. 2. 2026.
- Budd, Kristen M. (2024): Private Prisons in the United States, The Sentencing Project, 21. 2. 2024. Dostopno prek <https://www.sentencingproject.org/reports/private-prisons-in-the-united-states/>, 29. 12. 2025.
- Bumiller, Elisabeth (2025): 'People Are Going Silent': Fearing Retribution, Trump Critics Muzzle Themselves, The New York Times, 6. 3. 2025. Dostopno prek <https://www.nytimes.com/2025/03/06/us/politics/trump-democracy.html>, 2. 5. 2025.
- Burlij, Terence (2026): CNN's guide to the most important elections of 2026, CNN Politics, 9. 2. 2026. Dostopno prek <https://edition.cnn.com/2026/01/09/politics/2026-election-calendar>, 10. 2. 2026.
- Burns, Sarah (2021): Why disputes between Congress and the White House so often end up in court, The Conversation, 4. 2. 2021. Dostopno prek <https://theconversation.com/why-disputes-between-congress-and-the-white-house-so-often-end-up-in-court-150333>, 18. 2. 2026.
- Burns, Stewart (b. d.): The Murder of Emmett Till, Bill of Rights Institute. Dostopno prek https://billofrightsinstitute.org/essays/the-murder-of-emmett-till?gad_source=1&gad_campaignid=23021830255&gbraid=0AAAAA-C2Yh3Ub7Di1fA3uKCn6M1VijAHXe&gclid=CjwKCAiA24XJBhBXE-iwAXELO3yiHREbWojC3MqcENYLjXl-Khzulv-y_iLOZ3g19a0K381sTcTrqWRoCwVUQAvD_BwE, 22. 11. 2025.
- BU Today (2019): BU Historian Answers: Are We Headed for Another Civil War?, 27. 3. 2019. Dostopno prek <https://www.bu.edu/articles/2019/are-we-headed-for-another-civil-war/>, 2. 2. 2024.
- Butler, Desmond, Trisha Thadani, Emmanuel Martinez, Aaron Gregg, Luis Melgar, Jonathan O'Connell in Dan Keating (2025): Elon Musk's business empire

- is built on \$38 billion in government funding, *The Washington Post*, 26. 2. 2025. Dostopno prek https://www.washingtonpost.com/technology/interactive/2025/elon-musk-business-government-contracts-funding/?fbclid=IwVERTSARcIGRleHRuA2FlbQIxMABzcnRjBmFwcF9pZAwzNTA2ODU1MzE-3MjgAAR7j2X07COn5WSxuoLF1jm2yadKdzFLULihZ0T3k0-DUUo1-cCHoTWoNyNzIWzA_aem_JYc3z-2cufyPs-gCzOjIkQ&sfnsn=mo, 26. 4. 2026.
- Butler, Kiera (2024): *Christian Nationalists Dream of Taking Over America. This Movement Is Actually Doing It.*, *Mother Jones*. Dostopno prek <https://www.motherjones.com/politics/2024/10/new-apostolic-reformation-christian-nationalism/>, 16. 2. 2026.
- Byman, Daniel L. (2023): *The risk of election violence in the United States in 2024*, *Brookings*, 27. 1. 2023. Dostopno prek <https://www.brookings.edu/articles/the-risk-of-election-violence-in-the-united-states-in-2024/>, 28. 12. 2025.
- Byman, Daniel L. in Riley McCabe (2025): *Left-Wing Terrorism and Political Violence in the United States: What the Data Tells Us*, *CSIS*, 25. 9. 2025. Dostopno prek <https://www.csis.org/analysis/left-wing-terrorism-and-political-violence-united-states-what-data-tells-us>, 28. 12. 2025.
- California Newsreel (b. d.): *Unnatural Causes*. Dostopno prek https://unnaturalcauses.org/about_the_series.php, 30. 1. 2024.
- Cancian, Mark F. (2025): *Update: Why Is Secretary Hegseth Calling His Generals and Admirals to Washington?*, *CSIS*, 29. 9. 2025. Dostopno prek <https://www.csis.org/analysis/update-why-secretary-hegseth-calling-his-generals-and-admirals-washington>, 21. 2. 2026.
- Cao, Sissi (2019): *Elon Musk Says His Wikipedia Page Is 'Insanely' Inaccurate*, *Observer*, 23. 12. 2019. Dostopno prek <https://observer.com/2019/12/tesla-spacex-ceo-elon-musk-tweets-wikipedia-page-error/>, 6. 2. 2026.
- CapNewsNet (2007): *MASTER P: Rapper Schools Congress on Media Stereotypes*. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=8L8xTG-7tufM>, 7. 3. 2021.
- Caring-Lobel, Alex (2025): *ICE Is About to Get More Money Than It Can Spend*, *Jacobin*, 3. 7. 2025. Dostopno prek <https://jacobin.com/2025/07/ice-trump-bill-deportation-immigration>, 13. 1. 2026.
- Carless, Will (2024): *As Trump support merges with Christian nationalism, experts warn of extremist risks*, *USA Today News*, 7. 3. 2024. Dostopno prek <https://eu.usatoday.com/story/news/investigations/2024/03/07/trump-christian-nationalism-extremist-threat/72869355007/>, 16. 2. 2026.
- Carnegie Endowment (b. d.): *Global Protest Tracker*. Dostopno prek <https://carnegieendowment.org/features/global-protest-tracker?lang=en>, 12. 1. 2026.
- Carrier, McKenzie in Thomas Carothers (2026): *The Startling Reversal of U.S. Global Anti-Corruption Policy*, *Carnegie Endowment*, 6. 1. 2026. Dostopno prek <https://carnegieendowment.org/russia-eurasia/research/2026/01/trump-biden-corruption-reversal>, 17. 2. 2026.

- Carson, E. Ann, Laura Maruschak, Lauren Glaze Beatty in Stephanie Mueller (2020): Prisoners in 2018, U.S. Department of Justice. Dostopno prek <https://bjs.ojp.gov/content/pub/pdf/p18.pdf>, 14. 11. 2025.
- Carson-Holt, Elsie (2024): X recently deleted hundreds of LGBTQ+ accounts under mysterious circumstances, LGBTQ Nation, 16. 7. 2024. Dostopno prek <https://www.lgbtqnation.com/2024/07/x-recently-deleted-hundreds-of-lgbtq-accounts-under-mysterious-circumstances/>, 9. 5. 2026.
- Casmier Anway, Nicholas, Sam Callahan, Eun Young Choi, Rachel F. Cotton, Deborah A. Curtis in Burden H. Walker (2025): DOJ Issues Sweeping New Domestic Terrorism Directive: What the Attorney General's December 4 Memorandum Means for You, Arnold&Porter, 8. 12. 2025. Dostopno prek <https://www.arnoldporter.com/en/perspectives/blogs/enforcement-edge/2025/12/doj-issues-sweeping-new-domestic-terrorism-directive>, 1. 2. 2026.
- Cassell Jr., Warren, Robert C. Kelly in Timothy Li (2026): Who Are the Richest U.S. Senators?, Investopedia, 12. 2. 2026. Dostopno prek <https://www.investopedia.com/articles/investing/041516/who-are-americas-7richest-senators.asp>, 7. 5. 2026.
- Casteel, P. D. (2024): Taylorism, Fordism, and Post-Fordism, EBSCO Research Starters. Dostopno prek <https://www.ebsco.com/research-starters/social-sciences-and-humanities/taylorism-fordism-and-post-fordism#taylorism-fordism-and-post-fordism>, 14. 4. 2026.
- Cataliotti, Joseph (2023): American Expansion History & Policies, Study.com. Dostopno prek <https://study.com/academy/lesson/the-transition-from-isolationism-to-expansion-in-the-us.html>, 9. 1. 2024.
- Cavanagh, Sean (2005): U.S. Judge Rules Intelligent Design Has No Place in Science Classrooms, EducationWeek, 20. 12. 2005. Dostopno prek <https://www.edweek.org/teaching-learning/u-s-judge-rules-intelligent-design-has-no-place-in-science-classrooms/2005/12#:~:text=Intelligent%20design%20is%20the%20belief,universe%20and%20all%20living%20things.,> 9. 1. 2026.
- CAWP (b. d.-a): Gender Gap Public Opinion. Dostopno prek <https://cawp.rutgers.edu/gender-gap-public-opinion>, 3. 1. 2026.
- CAWP (b. d.-b): Milestones for Women in American Politics. Dostopno prek <https://cawp.rutgers.edu/facts/milestones-women-american-politics>, 2. 2. 2024.
- CAWP (b. d.-c): Women in the U.S. Congress 2025. Dostopno prek <https://cawp.rutgers.edu/facts/levels-office/congress/women-us-congress-2025>, 3. 1. 2026.
- CAWP (b. d.-d): Women in Elective Office 2024. Dostopno prek <https://cawp.rutgers.edu/facts/current-numbers/women-elective-office-2024>, 3. 1. 2026.
- CBS News (2014): The Democrats Are The Party Of The Rich In Congress, 31. 3. 2014. Dostopno prek <https://www.cbsnews.com/sacramento/news/the-democrats-are-the-party-of-the-rich-in-congress/>, 7. 5. 2025.
- CBS News (2025): Trump considering tourism hub in Gaza after war, relocation of millions, Washington Post reports. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=TQF6hMS0HrU>, 26. 4. 2026.

- CBS News (2026): Traditional dance honoring Alex Pretti in Minneapolis. Posnetek na Facebooku. Dostopno prek <https://www.facebook.com/watch/?v=2069388803826380>, 5. 2. 2026.
- CBC News: The National (2025): Recognizing the signs of fascism today | Historian Timothy Snyder. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=7PcxClp-Z-g>, 15. 2. 2026.
- CBC News: The National (2026): How ICE is using far-right subculture to recruit. YouTube posnetek. Dostopno prek https://www.youtube.com/watch?v=TNh_jl3QePI, 31. 1. 2026.
- CDC (2024): Firearm Homicide Trends, 19. 8. 2024. Dostopno prek <https://www.cdc.gov/firearm-violence/php/data-trends/firearm-homicide-trends.html>, 13. 11. 2025.
- Center for Progressive Reform (b. d.): Project 2025 Executive Action Tracker. Dostopno prek <https://progressivereform.org/tracking-trump-2/project-2025-executive-action-tracker/>, 13. 5. 2026.
- Center of American Progress (2022): Data on Poverty in the United States. Dostopno prek <https://www.americanprogress.org/data-view/poverty-data/>, 12. 3. 2024.
- Chancel, Lucas, Thomas Piketty, Emmanuel Saez in Gabriel Zucman (2022): World Inequality Report 2022, World Inequality Lab. Dostopno prek https://wir2022.wid.world/www-site/uploads/2021/12/WorldInequalityReport2022_Full_Report.pdf, 11. 1. 2024.
- Chang, Kenneth (2023): NASA Picks Blue Origin's Blue Moon Lander for Artemis V Mission, The New York Times, 19. 5. 2023. Dostopno prek <https://www.nytimes.com/2023/05/19/science/nasa-artemis-moon-bezos-blue-origin.html>, 9. 1. 2024.
- Charalambous, Peter, Laura Romero in Soo Rin Kim (2024): Trump has Topped an Unprecedented 13 Billionaires for his Administration. Here's Who They Are, ABC News, 18. 12. 2024. Dostopno prek <https://abcnews.go.com/US/trump-tapped-unprecedented-13-billionaires-top-administration-roles/story?id=116872968>, 19. 1. 2025.
- Childress, Sarah (2017): A Guide to the New Militia Movement, PBS Frontline, 17. 5. 2017. Dostopno prek <http://apps.frontline.org/militia-movement/>, 13. 1. 2026.
- Choa, Adrian (2026): Louis Theroux: Inside the Manosphere. Film. Dostopno prek <https://www.netflix.com/si/title/81920687>, 2. 5. 2026.
- Choi, Annette, Yukari Schrickel, Sharif Paget in Whitney Wild (2026): Several of these Americans experienced aggressive encounters with Trump's DHS. Now, they're telling their stories, CNN US, 4. 2. 2026. Dostopno prek <https://edition.cnn.com/2026/02/03/us/testimony-dhs-ice-dc-vis>, 5. 2. 2026.
- Chris Stefanick | Real Life Catholic (2025): The Dignity of Dependence: A Feminist Manifesto | Leah Libresco Sargeant. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=O-vnIZmGlbw>, 6. 2. 2026.
- Christensen, Thomas J. (2020): No New Cold War Why US-China Strategic Competition will not be like the US-Soviet Cold War. Asan Institute for Policy Studies. Dos-

- topno prek https://www.jstor.org/stable/pdf/resrep26078.pdf?refreqid=fastly-default%3Aabef8e79d66d66f0f63350085ad14358&ab_segments=&origin=&initiator=&acceptTC=1, 2. 2. 2024.
- Clausen, Dennis M. (2022): The Puritans Are Back: Did They Ever Leave? *Psychology Today*, 29. 6. 2022. Dostopno prek <https://www.psychologytoday.com/us/blog/small-town-usa/202206/the-puritans-are-back-did-they-ever-leave>, 12. 12. 2025.
- Claypool, Rick (2025): Trump's Billionaire Cabinet Represents the Top 0.0001%, *Public Citizen*, 14. 1. 2025. Dostopno prek <https://www.citizen.org/article/trumps-billionaire-cabinet-represents-the-top-0001-percent/>, 15. 2. 2026.
- CLC (b. d.): Exposing President Trump's Pay-to-Play Administration. Dostopno prek <https://campaignlegal.org/exposing-president-trumps-pay-to-play-administration>, 17. 2. 2026.
- Clifford, Catherine (2017): The Super Rich are Preparing for the End of the World, *CNBC*, 25. 1. 2017. Dostopno prek <https://www.cnn.com/2017/01/25/the-super-rich-are-preparing-for-the-end-of-the-world.html>, 14. 11. 2025.
- CNBC (b. d.): American Greed. Dostopno prek <https://www.cnn.com/american-greed/>, 2. 2. 2024.
- CNBC (2024): Mark Zuckerberg's apology during hearing a 'turning point', says Meta whistleblower Frances Haugen, 1. 2. 2024. Dostopno prek <https://www.cnn.com/video/2024/01/31/mark-zuckerbergs-apology-during-hearing-a-turning-point-says-meta-whistleblower-frances-haugen.html>, 1. 2. 2024.
- CNBC Ambition (b. d.): American Greed: Official Series Playlist. Seznam predvajanja na YouTube. Dostopno prek <https://www.youtube.com/playlist?list=PLfLNWzH-n9MZC76dMNIKrgWOsQoN9v3ynw>, 7. 1. 2026.
- CNN (2016): Trump: A Psychiatrist's View. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=HgdTAFACABY>, 5. 2. 2026.
- CNN (2021): Timothy Snyder on how to cover Trump's coup attempt, 3. 1. 2021. Dostopno prek <https://edition.cnn.com/videos/business/2021/01/03/timothy-snyder-on-how-to-cover-trumps-coup-attempt.cnn>, 26. 1. 2026.
- CNN (2026): President Trump Rings in the New Year, 1. 1. 2026. Dostopno prek <https://edition.cnn.com/2026/01/01/politics/video/trump-new-years-eve-celebration-painting-auction-digvid-vrtc>, 4. 1. 2026.
- Cohen, Adam (2020): How the Supreme Court Favors the Rich and Powerful, *Time*, 3. 3. 2020. Dostopno prek <https://time.com/5793956/supreme-court-loves-rich/>, 17. 2. 2026.
- Cohen, Ashley L. (2023): School Prayer, EBSCO Research Starters. Dostopno prek <https://www.ebsco.com/research-starters/education/school-prayer>, 9. 1. 2026.
- Coleman, Justine (2021): GOP lawmaker on violence at Capitol: 'This is a coup attempt', *The Hill*, 6. 1. 2021. Dostopno prek <https://thehill.com/homenews/house/532944-gop-lawmaker-on-violence-at-capitol-this-is-a-coup-attempt/>, 26. 1. 2026.

- Collinson, Stephen (2026): The dangers of the Trump administration using faith to justify its war, CNN Politics, 17. 4. 2026. Dostopno prek <https://edition.cnn.com/2026/04/17/politics/the-dangers-of-the-trump-administration-using-faith-to-justify-war>, 13. 5. 2026.
- Comeriatu, H. L. (2026): LGBTQ+ Ohioans protest ICE during nationwide general strike, The Buckeye Flame, 31. 1. 2026. Dostopno prek <https://thebuckeyeflame.com/2026/01/31/lgbtq-ohioans-protest-ice-during-nationwide-general-strike/>, 31. 1. 2026.
- Common Cause (2017): Poll: Most Americans Believe Our Political System Is Broken, 13. 11. 2017. Dostopno prek <https://www.commoncause.org/articles/poll-most-americans-believe-our-political-system-is-broken/>, 5. 5. 2026.
- Constitutional Accountability Center (b. d.): Trump v. United States. Dostopno prek <https://www.theconstitution.org/litigation/trump-v-united-states/>, 24. 1. 2026.
- Cooban, Anna (2024): Clouds over global economy 'beginning to part' but Red Sea crisis could spell trouble, says IMF, CNN, 30. 1. 2024. Dostopno prek <https://edition.cnn.com/2024/01/30/economy/imf-global-economy-growth-red-sea/index.html>, 2. 2. 2024.
- Copeland, Joseph in Jocelyn Kiley (2025): Americans say politically motivated violence is increasing, and they see many reasons why, Pew Research Center, 23. 10. 2025. Dostopno prek <https://www.pewresearch.org/short-reads/2025/10/23/americans-say-politically-motivated-violence-is-increasing-and-they-see-many-reasons-why/>, 28. 4. 2026.
- Coppola, Frances (2022): U.S. Economic Recessions: Causes, Impacts & History, Oracle NetSuite, 9. 6. 2022. Dostopno prek <https://www.netsuite.com/portal/resources/articles/business-strategy/economic-recessions-history.shtml>, 16. 4. 2022.
- Copp, Tara in Noah Robertson (2026): Pentagon details record \$1.5 trillion defense budget request, The Washington Post, 21. 4. 2026. Dostopno prek https://www.washingtonpost.com/national-security/2026/04/21/pentagon-15-trillion-budget-details/?utm_source=alert&utm_medium=email&utm_campaign=wp_news_aler, 9. 5. 2026.
- Costa, Jason (2022): SpaceX – All the news about NASA's missions using SpaceX, NASA, 25. 4. 2022. Dostopno prek <https://blogs.nasa.gov/spacex/>, 9. 1. 2024.
- County Office (2025): How Many Members Of Congress Are Millionaires? - CountyOffice.org. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=MGEtOtELA2M>, 7. 5. 2025.
- Cousins, Rich (2024): Trump's Cabinet and White House Picks – So Far, The Guardian, 5. 12. 2024. Dostopno prek <https://www.theguardian.com/us-news/2024/dec/04/trump-cabinet-picks-administration-guide>, 19. 1. 2025.
- Couts, Andrew (2025): The New Surveillance State Is You, Wired, 29. 12. 2025. Dostopno prek <https://www.wired.com/story/expired-tired-wired-surveillance-state/>, 31. 12. 2025.

- Craft, Will in Andrew Witherspoon (2025): Number of people in ICE detention hits record high, data shows, *The Guardian*, 22. 12. 2025. Dostopno prek <https://www.theguardian.com/us-news/2025/dec/22/ice-detentions-record-immigration>, 13. 1. 2026.
- C-Span.org (2004): Who Are We?: America's National Identity. Dostopno prek <https://www.c-span.org/video/?181499-1/who-we-americas-national-identity>, 30.1. 2023.
- C-Span.org (2019): User Clip: Trump says the Constitution says "I can do whatever I want as President". Dostopno prek <https://www.c-span.org/clip/white-house-event/user-clip-trump-says-the-constitution-says-i-can-do-whatever-i-want-as-president/4809509>, 22. 4. 2025.
- C-Span.org (2025): Secretary Kennedy on Autism. Dostopno prek <https://www.c-span.org/clip/news-conference/secretary-kennedy-on-autism/5160723>, 20. 1. 2026.
- Czachor, Emily Mae (2024): Alabama's Second Nitrogen Gas Execution Follows What Critics Call an »Insistence on Security« by Corrections Officials, *CBS News*, 1. 10. 2024. Dostopno prek <https://www.cbsnews.com/news/alabama-nitrogen-gas-execution-alan-eugene-miller-secrecy-corrections-department/>, 22. 11. 2025.
- Czachor, Emily Mae (2025): What's Driving the Rise in U.S. Death Row Executions in 2025?, *CBS News*, 13. 11. 2025. Dostopno prek <https://www.cbsnews.com/news/us-death-row-executions-2025-rise/>, 13. 11. 2025.
- Damon, Andre in Barry Grey (2014): The global plutocracy, *World Socialist Web Site*, 21. 1. 2014. Dostopno prek <https://www.wsws.org/en/articles/2014/01/21/pers-j21.html>, 11. 1. 2024.
- Daniels, Cheyanne M. (2026): Capitol police report spike in threats made toward lawmakers in 2025, *Politico*, 28. 1. 2026. Dostopno prek <https://www.politico.com/live-updates/2026/01/28/congress/congress-threats-rise-2025-00752137>, 5. 2. 2026.
- Daniller, Andrew in John Baxter Oliphant (2026): How Americans See Immigration Officers' Behaviors and Civilian Actions, *Pew Research Center*, 29.1.2026. Dostopno prek [https://www.pewresearch.org/politics/2026/01/29/how-americans-see-immigration-officers-behaviors-and-civilian-actions/?utm_source=Pew+Research+Center&utm_campaign=5147f5e9bb-EMAIL_CAMPAIGN_2026_02_05_07_51&utm_medium=email&utm_term=0_-5147f5e9bb-\[-LIST_EMAIL_ID\]](https://www.pewresearch.org/politics/2026/01/29/how-americans-see-immigration-officers-behaviors-and-civilian-actions/?utm_source=Pew+Research+Center&utm_campaign=5147f5e9bb-EMAIL_CAMPAIGN_2026_02_05_07_51&utm_medium=email&utm_term=0_-5147f5e9bb-[-LIST_EMAIL_ID]), 7. 2. 2026.
- Davies, Alys (2025): Biden Warns of Dangers of Oligarchy taking Shape in US, *BBC News*, 16. 1. 2025. Dostopno prek <https://www.bbc.com/news/articles/c1weqzl3ydro>, 17. 1. 2025.
- Davies, Emily in Matt Viser (2025): Trump tells a roomful of silent generals to join a 'war from within', *The Washington Post*, 30. 9. 2025. Dostopno prek <https://www>.

- washingtonpost.com/politics/2025/09/30/trump-quantico-military-generals/, 21. 2. 2026.
- Debusmann Jr., Bernd (2026): Trump deletes post depicting him as Jesus-like figure after backlash, BBC, 13. 4. 2026. Dostopno prek <https://www.bbc.com/news/articles/c17v8y0z9z2o>, 5. 5. 2026.
- Decoding The Rhetoric (2026): Two Incidents. One Day. Serious Questions About Trump's Fitness. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=gCrP9VMihCQ>, 26. 4. 2026.
- DeCook, Julia (2019): Julia DeCook – How Deep Does the Rabbit Hole Go? The »Wonderland« of r/TheRedPill and Its Ties to White Supremacy, boundary 2. Dostopno prek <https://www.boundary2.org/2019/11/julia-decook-how-deep-does-the-rabbit-hole-go-the-wonderland-of-r-theredpill-and-its-ties-to-white-supremacy/>, 25. 1. 2026.
- Dees, Stephane in Arthur Saint-Guilhem (2009): The Role of the United States in the Global Economy and its Evolution Over Time. European Central Bank. Dostopno prek <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecbwp1034.pdf>, 2. 2. 2024.
- Democracy At Work (2025): Global Capitalism: Evidence and Symptoms: U.S. Capitalism's Decline Accelerates. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=mrzM-4CJMMo>, 15. 4. 2026.
- Democracy Now! (2011a): Naomi Klein: Protesters Are Seeking Change in the Streets Because It Won't Come from the Ballot Box, intervju z Naomi Klein, 6. 10. 2011. Dostopno prek https://www.democracynow.org/2011/10/6/naomi_klein_protesters_are_seeking_change, 24. 1. 2024.
- Democracy Now! (2011b): Naomi Klein on Occupy Wall Street & Chile: Courage to Ask Questions We Don't Have Answers For, intervju z Naomi Klein, 6. 10. 2011. Dostopno prek https://www.democracynow.org/2011/10/6/naomi_klein_on_occupy_wall_street_to_chil_courage_to_ask_questions_we_dont_have_answers_for, 10. 2. 2024.
- Democracy Now! (2011c): Naomi Klein on Anti-Union Bills and Shock Doctrine American-Style: 'This is a Frontal Assault on Democracy, a Corporate Coup D'Etat', intervju z Naomi Klein, 9. 3. 2011. Dostopno prek https://www.democracynow.org/2011/3/9/naomi_klein_on_anti_union_bills, 10. 2. 2024.
- Democracy Now! (2011d): Occupy Wall Street Emerges as 'First Populist Movement' on the Left Since the 1930s, 10. 10. 2011. Dostopno prek https://www.democracynow.org/2011/10/10/occupy_wall_street_emerges_as_first, 2. 2. 2024.
- Democracy Now! (2020): Occupy Wall Street, arhiv člankov. Dostopno prek http://www.democracynow.org/tags/occupy_wall_street, 24. 11. 2020.
- Democracy Now! (2022): »Gangsters of Capitalism«: Jonathan Katz on the Parallels Between Jan. 6 and 1934 Anti-FDR Coup Plot. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=MQN2GExhIiY>, 13. 5. 2026.

- Democracy Now! (2023): »The Undertow«: Author Jeff Sharlet on Trump, the Far Right & the Growing Threat of Fascism in U.S. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=oR5yH6sf31k>, 15. 2. 2026.
- Democracy Now! (2024a): Woman Arrested and Charged for 'Threatening' Insurance Co. by Saying 'Delay, Deny, Depose', 13. 12. 2024. Dostopno prek https://www.democracynow.org/2024/12/13/headlines/woman_arrested_and_charged_for_threatening_insurance_co_by_saying_delay_deny_depose, 19. 1. 2025.
- Democracy Now! (2024b): »Unprecedented in the History of American Republicanism«: Historian on Trump Verdict & GOP Extremism, 31. 6. 2024. Dostopno prek https://www.democracynow.org/2024/5/31/trump_guilty_hush_money_case_historic, 19. 2. 2026.
- Democracy Now! (2026a): From George Floyd to Alex Pretti: »Copaganda« Author on Myths About Immigration, Crime & Policing, 27. 1. 2026. Dostopno prek https://www.democracynow.org/2026/1/27/alec_karakatsanis, 3. 2. 2026.
- Democracy Now! (2026b): ICE »Wartime« Recruiting Effort Targets Gun & Military Lovers Using White Nationalist Messaging, 28. 1. 2026. Dostopno prek https://www.democracynow.org/2026/1/28/ice_recruitment_push?utm_source=Democracy+Now%21&utm_campaign=3b5970b078-Daily_Digest_COPY_01&utm_medium=email&utm_term=0_fa2346a853-3b5970b078-193167768, 3. 2. 2026.
- Democracy Now! (2026c): »The Border Is the Entire Country«: How Trump Brought Borderland Violence Into U.S. Cities, 28. 1. 2026. Dostopno prek https://www.democracynow.org/2026/1/28/border_todd_miller, 3. 2. 2026.
- Democracy Now! (2026d): ICE »Wartime« Recruiting Effort Targets Gun & Military Lovers Using White Nationalist Messaging. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=en7ji1LZFZ4>, 1. 2. 2026.
- Democratic Socialists of America (b. d.): What is Democratic Socialism? Dostopno prek <https://www.dsusa.org/about-us/what-is-democratic-socialism/>, 9. 2. 2025.
- Demopoulos, Alaina (2025): Plastic surgeons wrestle with requests for 'Mar-a-Lago face': 'You're going to look like Maleficent', The Guardian, 18. 11. 2025. Dostopno prek <https://www.theguardian.com/society/2025/nov/18/mar-a-lago-face-plastic-surgery>, 2. 5. 2026.
- Denyer, Simon (2017): Move over, America. China now presents itself as the model 'blazing a new trail' for the world, The Washington Post, 19. 10. 2017. Dostopno prek <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2017/10/19/move-over-america-china-now-presents-itself-as-the-model-blazing-a-new-trail-for-the-world/>, 17. 3. 2024.
- Deshmukh, Anshool (2021): This Simple Chart Reveals the Distribution of Global Wealth, World Socialist Web Site, 21. 1. 2014. Dostopno prek <https://www.visual-capitalist.com/distribution-of-global-wealth-chart/>, 11. 1. 2024.
- Desilver, Drew (2024): 2023 saw some of the biggest, hardest-fought labor disputes in recent decades, Pew Research Center, 4. 1. 2024. Dostopno prek <https://www.pewresearch.org>

- pewresearch.org/short-reads/2024/01/04/2023-saw-some-of-the-biggest-hardest-fought-labor-disputes-in-recent-decades/, 10. 2. 2024.
- Desjardins, Lisa, Kaisha Young in Zoie Lambert (2024): The Rise of American Megachurches and New Challenges to their Influence, PBS News, 25. 8. 2024. Dostopno prek <https://www.pbs.org/newshour/show/the-rise-of-american-mega-churches-and-new-challenges-to-their-influence>, 2. 1. 2026.
- Desmond, Matthew (2019): In Order to Understand the Brutality of American Capitalism, you have to start on the Plantation, The New York Times Magazine, 14. 8. 2019. Dostopno prek <https://www.nytimes.com/interactive/2019/08/14/magazine/slavery-capitalism.html>, 12. 12. 2024.
- De Witte, Melissa (2024): How political parties have changed over time, Stanford Report, 14. 2. 2024. Dostopno prek <https://news.stanford.edu/stories/2024/02/political-parties-changed-time>, 5. 5. 2026.
- Dimock, Michael in John Gramlich (2021): How America Changed During Donald Trump's Presidency, Pew Research Center, 29. 1. 2021. Dostopno prek <https://www.pewresearch.org/2021/01/29/how-america-changed-during-donald-trumps-presidency/>, 7. 1. 2026.
- Diouf, Sylviane A. (2021): Muslims in America: A Forgotten History, Aljazeera, 10. 2. 2021. Dostopno prek <https://www.aljazeera.com/features/2021/2/10/muslims-in-america-always-there>, 5. 1. 2026.
- Dittmar, Kelly (2025): Women in Election 2024: Stalled Progress, Center for American Women and Politics, Eagleton Institute of Politics, Rutgers University. Dostopno prek <https://womenrun.rutgers.edu/2024-report/>, 3. 1. 2026.
- Donlevy, Kristen (2025): Is the Johnson Amendment in Jeopardy? A Landmark Church-State Case Unfolds, CLA, 4. 8. 2025. Dostopno prek <https://www.cla-connect.com/en/resources/blogs/nonprofits/is-the-johnson-amendment-in-jeopardy-a-landmark-church-state-case-unfolds>, 1. 3. 2026.
- Dowson, Lindsey in Jennifer Kates (2026): Overview of President Trump's Executive Actions Impacting LGBTQ+ Health, KFF, 21. 4. 2026. Dostopno prek <https://www.kff.org/lgbtq/overview-of-president-trumps-executive-actions-impacting-lgbtq-health/>, 27. 4. 2026.
- Doyle, Leonard (2008): Obama puts 'hundreds' of Bush ruling under review, The Independent, 10. 11. 2008. Dostopno prek <https://www.independent.co.uk/news/world/americas/obama-puts-hundreds-of-bush-rulings-under-review-1006626.html>, 22. 4. 2025.
- DRM News (2025): Elon Musk, Tech Elites & the Myth of Genius IQ | DRM Podcast | FOIG. YouTube posnetek. Dostopno prek https://www.youtube.com/watch?v=-mj__dxqZILk&t=85s, 17. 1. 2026.
- Duff, Johnathan H., Joanna R. Lampe, Liana W. Rosen in Wen W. Shen (2022): The Opioid Crisis in the United States: A Brief History, Congress.gov, 1. 12. 2022. Dostopno prek <https://www.congress.gov/crs-product/IF12260>, 20. 1. 2026.

- Duggan, Wayne (2026): De-Dollarization: What Would Happen if the Dollar Lost Reserve Currency Status?, U.S. News, 2. 4. 2026. Dostopno prek <https://money.usnews.com/investing/articles/de-dollarization-what-happens-if-the-dollar-loses-reserve-status#:~:text=The%20latest%20de%2Ddollarization%20movement,their%20reliance%20on%20the%20dollar.>, 26. 4. 2026.
- Dunklin, Reese (2024): Key Findings From AP's Investigation Into Police Force That Isn't Supposed To Be Lethal, PBS Frontline, 28. 3. 2024. Dostopno prek <https://www.pbs.org/wgbh/frontline/article/ap-investigation-police-use-of-force-key-findings/>, 25. 4. 2024.
- DW News (2026a): American Jews reclaim German citizenship | DW News. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=XEkE4BZyu4Y>, 1. 2. 2026.
- DW News (2026b): US students, businesses, and Hollywood lead 'national shut-down' strike against ICE and CBP | DW News. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=VM1ljyykjMY>, 5. 2. 2026.
- DW Documentary (2018): Inequality – how wealth becomes power (1/3). YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=AFIxi7BiScI>, 19. 1. 2024.
- Dwyer, Devin in Peter Charalambous (2026): Supreme Court invalidates most of Trump's tariffs, ABC News, 20. 2. 2026. Dostopno prek <https://abcnews.com/Politics/supreme-court-invalidates-trumps-tariffs/story?id=129036085>, 20. 2. 2026.
- Earls, Aaron (2025): Americans Are Split on the Role Religion Should Play in Schools, Lifeway Research, 26. 9. 2025. Dostopno prek <https://research.lifeway.com/2025/09/26/americans-are-split-on-the-role-religion-should-play-in-schools/>, 9. 1. 2026.
- Economist Impact (b. d.): Space Economy Summit. Dostopno prek <https://events.economist.com/space-economy-summit/>, 2. 2. 2024.
- Economy, Elizabeth C. (2020): Exporting the China Model: Testimony before the U.S.-China Economic and Security Review Commission Hearing on The China Model, 13. 3. 2020. Dostopno prek [https://www.uscc.gov/sites/default/files/testimonies/USCCTestimony3-13-20%20\(Elizabeth%20Economy\)_justified.pdf](https://www.uscc.gov/sites/default/files/testimonies/USCCTestimony3-13-20%20(Elizabeth%20Economy)_justified.pdf), 17. 3. 2024.
- Edwards, Julia in Kevin Brennan (2011): Union Protests Spread across the U.S., National Journal, 7. 3. 2011. Dostopno prek <http://nationaljournal.com/union-protests-spread-across-the-u-s-%E2%80%93-9320110408>, 10. 2. 2024.
- Elkholy, Sharin N. (b. d.): Feminism and Race in the United States, Internet Encyclopedia of Philosophy. Dostopno prek <https://iep.utm.edu/fem-race/>, 17. 3. 2024.
- Elsässer, Lea, Svenja Hense in Armin Schäfer (2018): Government of the people, by the elite, for the rich: Unequal responsiveness in an unlikely case, MPIfG Discussion Paper, No. 18/5, Max Planck Institute for the Study of Societies, Cologne. Dostopno prek <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/180215/1/1025295536.pdf>, 7. 5. 2025.

- Elsea, Jenifer K. (2025): Diverting Military Construction Funds During a National Emergency: Legal Framework, Congress.gov, 5. 5. 2025. Dostopno prek <https://www.congress.gov/crs-product/LSB11278>, 15. 1. 2026.
- Emerald Publishing (b. d.): Should billionaires exist? Addressing unequal growth and wealth inequality. Dostopno prek https://www.emeraldgrouppublishing.com/our-goals/fairer-society/should-billionaires-exist-addressing-unequal-growth-and-wealth-inequality?utm_source=smc_email_authorship_acquire&utm_medium=email&utm_campaign=GLO-ATM-AUT-NP-FS_Mission_2025-20250601_Email2_RESEND_free#journal-articles, 21. 2. 2026.
- Emerson College Polling (2024): December 2024 National Poll: Young Voters Diverge from Majority on Crypto, TikTok, and CEO Assassination, 17. 12. 2024. Dostopno prek <https://emersoncollegepolling.com/december-2024-national-poll-young-voters-diverge-from-majority-on-crypto-tiktok-and-ceo-assassination/>, 13. 11. 2025.
- Encyclopedia.com (2018): Manifest Destiny – American History Through Literature 1820–1870, 14. 5. 2018. Dostopno prek <https://www.encyclopedia.com/history/united-states-and-canada/us-history/manifest-destiny#3401802517>, 3. 4. 2024.
- ENDEVR (2025): The Rise of Militias: Is the USA on the Brink of Civil War? | ENDEVR Documentary. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=-YzemBjnq1Q>, 31. 1. 2026.
- ENDEVR (2026): »I Live to Serve Him« | American Tradwives: Tradition, Submission, Influence | ENDEVR Documentary. YouTube posnetek. Dostopno prek https://www.youtube.com/watch?v=z0F_4biP4JM, 26. 4. 2026.
- Engelke, Peter in Paul Saffo (2024): Global Foresight 2024. Atlantic Council. Dostopno prek <https://www.atlanticcouncil.org/content-series/atlantic-council-strategy-paper-series/the-top-risks-and-opportunities-for-2024/>, 2. 2. 2024.
- English, William (2022): 2021 National Firearms Survey: Update Analysis Including Types of Firearms Owned, 18. 9. 2022. Dostopno prek https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4109494, 26. 10. 2025.
- Epoch Philosophy (2025): Peter Thiel and Praxis: The Billionaire Plan to Create the Fourth Reich. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=cRDKXXZluFQ>, 22. 1. 2026.
- Epstein, Jenifer (2018): Trump Chooses Cerberus's Stephen Feinberg to Lead Spy Advisory Panel, Bloomberg, 12. 5. 2018. Dostopno prek <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-05-11/trump-chooses-cerberus-s-feinberg-to-lead-spy-advisory-panel?embedded-checkout=true>, 13. 11. 2025.
- Erickson, Christina (2025): As Views on Spanking Shift Worldwide, Most US Adults Support it, and 19 States allow Physical Punishment in Schools, The Conversation, 18. 4. 2025. Dostopno prek <https://theconversation.com/as-views-on-spanking-shift-worldwide-most-us-adults-support-it-and-19-states-allow-physical-punishment-in-schools-240186>, 13. 11. 2025.

- Ermann Russell, Natalie (2026): The Insurrection Act, Explained: History, Powers, and the Risks for Democracy, University of Virginia, Karsh Institute of Democracy, 4. 2. 2026. Dostopno prek <https://karshinstitute.virginia.edu/news/insurrection-act-explained-history-powers-and-risks-democracy>, 5. 2. 2026.
- Espinosa, Catalina (2025): Violent crime in the United States - statistics & facts, Statista, 17. 12. 2025. Dostopno prek <https://www.statista.com/topics/1750/violent-crime-in-the-us/#topicOverview>, 23. 11. 2025.
- ET NOW (2023): Explained: China Model Better Than Capitalism? | China Vs United States of America | ET Now. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=SPrL9HWnbWc>, 17. 3. 2024.
- European Center for Populism Studies (b. d.): Dark Enlightenment. Dostopno prek <https://www.populismstudies.org/Vocabulary/dark-enlightenment/>, 9. 2. 2025.
- Evers-Hillstrom, Karl (2020): Majority of lawmakers in 116th Congress are millionaires, Open Secrets, 23. 4. 2020. Dostopno prek <https://www.opensecrets.org/news/2020/04/majority-of-lawmakers-millionaires/>, 7. 5. 2024.
- Equal Justice Initiative (b. d.): Lynching in America: Confronting the Legacy of Racial Terror. Dostopno prek <https://lynchinginamerica.eji.org/report/>, 22. 11. 2025.
- EWTN (2025): U.S. Army Cancels All Religious Support Contracts for Army Chapels. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=3Q87MhR1qiY&t=293s>, 27. 4. 2026.
- Fadel, Leila (2018): How Muslims, Often Misunderstood, Are Thriving in America, National Geographic, maj 2018. Dostopno prek <https://www.nationalgeographic.com/magazine/article/being-muslim-in-america>, 4. 1. 2026.
- Fadel, Leila, Adam Bearne, Barry Gordemer in H. J. Mai (2025): Masked immigration agents are spurring fear and confusion across the U.S., NPR, 10. 7. 2025. Dostopno prek <https://www.npr.org/2025/07/09/nx-s1-5440311/ice-raids-masked-agents>, 13. 1. 2026.
- Fahmy, Dalia (2020): Most Americans don't see Trump as religious; fewer than half say they think he's Christian, Pew Research Center, 25. 3. 2020. Dostopno prek <https://www.pewresearch.org/short-reads/2020/03/25/most-americans-dont-see-trump-as-religious/>, 13. 5. 2026.
- Fair Vote (b. d.-a): Homepage. Dostopno prek <https://fairvote.org/>, 19. 2. 2024.
- Fair Vote (b. d.-b): PR Library: How Proportional Representation Elections Work. Dostopno prek <https://fairvote.org/archives/how-proportional-representation-elections-work/>, 19. 2. 2024.
- Fair Vote (2025): »Top Four and Top Five Voting« Policy Recommendations, 9. 4. 2025. Dostopno prek <https://fairvote.org/report/top-four-rcv-policy-recommendations/>, 19. 2. 2024.
- Fassler, Joe (2024): 6 Billionaire Fortunes Bankrolling Project 2025, DeSmog, 14. 8. 2024. Dostopno prek <https://www.desmog.com/2024/08/14/project-2025-billionaire-donor-heritage-foundation-donald-trump-jd-vance-charles-koch-peter-coors/>, 6. 5. 2026.

- Faulders, Katherine in Alexander Mallin (2025): Trump issues sweeping pardons and commutations for Jan. 6 rioters, ABC News, 21. 1. 2025. Dostopno prek <https://abcnews.com/Politics/trump-teases-pardoning-jan-6-rioters-day-1/story?id=117880690>, 16. 2. 2026.
- Faure, Valentine (2024): How America's tech right came to power, *Le Monde*, 15. 11. 2024. Dostopno prek https://www.lemonde.fr/en/international/article/2024/11/15/how-america-s-tech-right-came-to-power_6732989_4.html#, 6. 5. 2026.
- FBI (b. d.): Gangs. Dostopno prek <https://www.fbi.gov/investigate/violent-crime/gangs>, 23. 11. 2025.
- FB stran – American Greed (2024): Objave. Dostopno prek <https://www.facebook.com/AmericanGreedCNBC/>, 2. 2. 2024.
- Feldmeth, Greg D. (2004): American Puritanism. U.S. History Resources, 21. 6. 2024. Dostopno prek <http://www.feldmeth.net/US/lec.pur.html>, 8. 1. 2026.
- Fernandez, Ana (2025): New York declares 'total war' on rats, RNZ, 9. 8. 2025. Dostopno prek <https://www.rnz.co.nz/news/world/569491/new-york-declares-total-war-on-rats>, 15. 1. 2026.
- Feser, Edward (b. d.): Robert Nozick (1938–2002), Internet Encyclopedia of Philosophy. Dostopno prek <https://iep.utm.edu/nozick/>, 17. 3. 2024.
- Fieldstadt, Elisha (2018): America's biggest megachurches, ranked, CBS News, 26. 11. 2018. Dostopno prek <https://www.cbsnews.com/pictures/30-biggest-american-megachurches-ranked/>, 4. 1. 2026.
- Filipovic, Jill (2025): Donald Trump is creating a personal paramilitary force, *The New Statesman*, 3. 9. 2025. Dostopno prek <https://www.newstatesman.com/world/americas/north-america/us/2025/09/donald-trump-is-creating-a-personal-paramilitary-force>, 13. 1. 2026.
- Financial Times (2026): Who's profiting from war with Iran? | FT. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/shorts/CBAZa5b3kiw>, 26. 4. 2026.
- Finn, Benjamin (2021): Perspective: Blending Public and Private Law Enforcement, *LEB*, 10. 8. 2021. Dostopno prek <https://leb.fbi.gov/articles/perspective/perspective-blending-public-and-private-law-enforcement>, 13. 11. 2025.
- FIRE (2018): »One Man's Vulgarly«: Art Censorship on American Campuses. Dostopno prek <https://www.fire.org/research-learn/one-mans-vulgarity-art-censorship-american-campuses>, 9. 5. 2026.
- Fitzerman-Blue, Micah in Noah Harpster (2023): Painkiller. Film. Dostopno prek <https://www.netflix.com/si/title/81095069>, 10. 4. 2024.
- Florida, Richard (2017): Why America's Richest Cities Keep Getting Richer, *The Atlantic*, 12. 4. 2017. Dostopno prek <https://www.theatlantic.com/business/archive/2017/04/richard-florida-winner-take-all-new-urban-crisis/522630/>, 20. 1. 2026.
- Floyd, Lauren (2026): Trump declares national emergency to shield Venezuelan oil cash, *Axios*, 10. 1. 2026. Dostopno prek <https://www.axios.com/2026/01/10/trump-venezuela-oil-national-emergency>, 15. 1. 2026.

- Forbes (b. d.-a): The World's Real-Time Billionaires. Dostopno prek <https://www.forbes.com/real-time-billionaires/#cdc1ee03d788>, 12. 3. 2024.
- Forbes (b. d.-b): Forbes 2024 Billionaires List – The Richest People in the World Ranked. Dostopno prek <https://www.forbes.com/billionaires/>, 19. 1. 2025.
- Foster, Owen in Pete Markiewicz (2023): How younger voters will impact elections: How legacy media and social media impact old and young voters, Brookings, 15. 5. 2023. Dostopno prek <https://www.brookings.edu/articles/how-younger-voters-will-impact-elections-how-legacy-media-and-social-media-impact-old-and-young-voters/>, 7. 1. 2026.
- Foundation for Ethnic Understanding (2019): 2019 Study on U.S. Evangelical Christian & Muslim Relations. Dostopno prek <https://www.ffeu.org/2019-study-on-evangelical-muslim-relations/>, 5. 1. 2026.
- Foust, Jeff (2019): The Cosmic Vision of Jeff Bezos, Spacenews, 5. 3. 2019. Dostopno prek <https://spacenews.com/the-cosmic-vision-of-jeff-bezos/>, 9. 1. 2024.
- Fowler, Stephen, Andrea Hsu, Selena Simmons-Duffin, Sam Gringlas in Deepa Shivaram (2025): Trump administration says about 4,200 federal employees face layoffs, NPR, 10. 10. 2025. Dostopno prek <https://www.npr.org/2025/10/10/nx-s1-5570933/shutdown-federal-workers-rifs-layoffs-vought>, 21. 2. 2026.
- Fox 5 New York (2025): FULL: Trump's remarks at Charlie Kirk's funeral. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=q-AM2EHCIY>, 16. 2. 2026.
- Fox, Kara, Krystina Shveda, Natalie Croker in Marco Chacon (2025): How US Gun Culture Stacks up with the World, CNN, 28. 8. 2025. Dostopno prek <https://edition.cnn.com/2021/11/26/world/us-gun-culture-world-comparison-intl-cmd/index.html>, 26. 8. 2025.
- Freedland, Jonathan (2025): The 'Nerd Reich': how tech billionaires infiltrated the White House – podcast, The Guardian, 22. 8. 2025. Dostopno prek <https://www.theguardian.com/politics/audio/2025/aug/22/the-nerd-reich-how-tech-billionaires-infiltrated-trumps-white-house-podcast>, 11. 1. 2026.
- Freedom of the Press Foundation (b. d.): Trump Anti-Press Social Media Tracker. Dostopno prek <https://taps.pressfreedomtracker.us/>, 7. 5. 2026.
- Freedom from Religion Foundation (b. d.): Clinton's Memo: Religious Expression In Public Schools (August 1995). Dostopno prek <https://ffrf.org/fttoday/august-1995/articles-august-1995/clintons-memo-religious-expression-in-public-schools/>, 9. 1. 2026.
- Free Press (b. d.): Who Owns the Media. Dostopno prek <https://www.freepress.net/who-owns-media>, 6. 5. 2026.
- Friedman, Milton (1970): A Friedman doctrine-- The Social Responsibility of Business Is to Increase Its Profits, The New York Times, 13. 9. 1970. Dostopno prek <https://www.nytimes.com/1970/09/13/archives/a-friedman-doctrine-the-social-responsibility-of-business-is-to.html>, 12. 3. 2024.

- Fritze, John (2026): The Supreme Court keeps overturning precedent. It swears that it's not, CNN Politics, 3. 5. 2026. Dostopno prek <https://edition.cnn.com/2026/05/03/politics/supreme-court-overturning-precedent-voting-rights-act>, 6. 5. 2026.
- Frum, David (2025): How ICE Became Trump's Secret Army, The Atlantic, 20. 8. 2025. Dostopno prek <https://www.theatlantic.com/podcasts/archive/2025/08/david-frum-show-immigration-caitlin-dickerson/683931/>, 13. 1. 2026.
- Fry, Richard in Carolina Aragao (2025): Gender Pay Gap in U.S. has Narrowed Slightly Over 2 Decades, 4. 3. 2025. Dostopno prek <https://www.pewresearch.org/short-reads/2025/03/04/gender-pay-gap-in-us-has-narrowed-slightly-over-2-decades/>, 3. 1. 2026.
- Fu, Angela (2025): The numbers that defined the Trump administration's attacks against the press in 2025, Poynter, 22. 12. 2025. Dostopno prek <https://www.poynter.org/reporting-editing/2025/united-states-press-freedom-donald-trump/>, 7. 5. 2026.
- Funk, Allie, Adrian Shahbaz in Kian Vesteinsson (b. d.): Freedom on the Net 2023: The Repressive Power of Artificial Intelligence – Key Findings, Freedom House. Dostopno prek <https://freedomhouse.org/report/freedom-net/2023/repressive-power-artificial-intelligence>, 19. 2. 2024.
- Funk, Josh in Peter Smith (2026): What to know about the civil rights charges Don Lemon faces for covering church protest in Minnesota, ABC News, 30. 1. 2026. Dostopno prek <https://abcnews.com/Politics/wireStory/civil-rights-charges-don-lemon-faces-covering-church-129719295>, 31. 1. 2026.
- Furman, Jason (2025): The Post-Neoliberal Delusion: And the Tragedy of Bidenomics, Foreign Affairs, 10. 2. 2025. Dostopno prek <https://www.foreignaffairs.com/united-states/post-neoliberal-delusion>, 4. 5. 2026.
- Futurity (2023): After Purdue Pharma Lawsuit, Competitors Swooped In, 17. 10. 2023. Dostopno prek <https://www.futurity.org/purdue-pharma-lawsuit-opioids-marketing-2986262-2/>, 10. 4. 2024.
- Gale in Context (2022): How the American Dream Has Changed Over Time. Dostopno prek <https://go.gale.com/ps/i.do?p=SUIC&u=clov94514&id=GALE|EJ2181500191&v=2.1&it=r&asid=1f732436>, 31. 1. 2024.
- Gallo, Alberto (2017): How the American dream turned into greed and inequality, World Economic Forum, 9. 11. 2017. Dostopno prek <https://www.weforum.org/stories/2017/11/the-pursuit-of-happiness-how-the-american-dream-turned-into-greed-and-inequality/>, 20. 1. 2026.
- Galloway, Scott (2026): A month-long boycott of big tech companies to protest ICE. Posnetek na Facebooku. Dostopno prek <https://www.facebook.com/reel/1231885395115393>, 5. 2. 2026.
- Gallup (b. d.): Guns. Dostopno prek <https://news.gallup.com/poll/1645/guns.aspx>, 10. 4. 2024.

- Galston, William A., Elaine Kamarck in Jordan Muchnick (2026): Supreme Court decision alters 2026 midterm election outlook, *Brookings*, 30. 4. 2026. Dostopno prek <https://www.brookings.edu/articles/supreme-court-decision-alters-2026-midterm-election-outlook/>, 4. 5. 2026.
- Garcia, Raymond (2024): ALA kicks off National Library Week revealing the annual list of Top 10 Most Challenged Books and the State of America's Libraries Report, *American Library Association*, 8. 4. 2024. Dostopno prek <https://www.ala.org/news/2024/04/ala-kicks-national-library-week-revealing-annual-list-top-10-most-challenged>, 1. 2. 2026.
- Gault, Barbara, Heidi Hartmann, Ariane Hegewisch, Jessica Milli in Lindsey Reichlin Cruse (2014): Paid Parental Leave in the United States: What the Data Tell Us about Access, Usage, and Economic and Health Benefits, 23. 1. 2014. Dostopno prek <https://iwpr.org/paid-parental-leave-in-the-united-states-what-the-data-tell-us-about-access-usage-and-economic-and-health-benefits/>, 5. 2. 2026.
- Gedeon, Joseph (2025): US justice department removes study finding far-right extremists commit 'far more' violence, *The Guardian*, 17. 9. 2025. Dostopno prek <https://www.theguardian.com/us-news/2025/sep/17/justice-department-study-far-right-extremist-violence>, 1. 5. 2026.
- Gellman, Barton (2010): The Secret World of Extreme Militias, *TIME*, 30. 9. 2010. Dostopno prek <https://time.com/archive/6597707/the-secret-world-of-extreme-militias/>, 13. 1. 2026.
- Gershoff, Elizabeth T. (2008): Report on Physical Punishment in the United States: What Research Tells Us About Its Effects on Children, *Phoenix Children's Hospital*. Dostopno prek <https://endcorporalpunishment.org/wp-content/uploads/key-docs/Gershoff-US-report-2008.pdf>, 13. 11. 2025.
- Gibbens, Sarah (2025): Here's what made Hurricane Katrina one of the worst storms in U.S. history., *National Geographic*, 22. 8. 2025. Dostopno prek <https://www.nationalgeographic.com/environment/article/hurricane-katrina>, 15. 1. 2026.
- Global News (2026): What Republicans are saying behind closed doors?. *YouTube posnetek*. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=ENd2yrLDvww>, 2. 5. 2026.
- Green, Marissa (2025): Texas pastors poised to wield political power after IRS says churches can endorse candidates, *Houston Public Media*, 4. 8. 2025. Dostopno prek <https://www.houstonpublicmedia.org/articles/news/religion/2025/08/04/527863/texas-pastors-poised-to-wield-political-power-after-irs-says-churches-can-endorse-candidates/>, 1. 3. 2026.
- Grenier, Sydney (2023): Don't Look! What art over the years can teach us about censorship, *The Fulcrum*, 6. 12. 2023. Dostopno prek <https://thefulcrum.ca/arts/dont-look-what-art-over-the-years-can-teach-us-about-censorship/>, 9. 5. 2026.

- God Bless The USA Bible (b. d.): The Original 'God Bless The USA Bible'. Dostopno prek <https://godblesstheusabible.com/?srsltid=AfmBOoqvBiiphG1AzMHCKncwNFMMR67vOzXNww4cnXKQZr7JCbzRCVQ1>, 4. 1. 2026.
- Goldenberg, Gina (2025): From Crisis to Action: Turning the Tide on Democratic Erosion Through Organizing, Harvard Kennedy School, Ash Center for Democratic Governance and Innovation, 27. 2. 2025. Dostopno prek <https://ash.harvard.edu/articles/from-crisis-to-action-turning-the-tide-on-democratic-erosion-through-organizing/>, 17. 1. 2026.
- Goldhaber, Michael (b. d.): President Trump's lasting legacy, International Bar Association. Dostopno prek <https://www.ibanet.org/article/702c2a73-11cd-46a6-b238-f95c303dbe9e>, 24. 1. 2026.
- Goldhill, Olivia (2017): The Neo-fascist Philosophy that Underpins both the Alt-Right and Silicon Valley Technophiles, Quartz, 18. 6. 2017. Dostopno prek <https://qz.com/1007144/the-neo-fascist-philosophy-that-underpins-both-the-alt-right-and-silicon-valley-technophiles>, 9. 2. 2025.
- Goldman, Beth (2007): CNBC's 'American Greed: Scams, Scoundrels and Scandals' To premiere on Thursday, June 21st, CNBC, 11. 6. 2007. Dostopno prek <https://www.cnn.com/id/19170720>, 1. 2. 2024.
- Goldstein, Luke in Katya Schwenk (2026): Empty Warehouses, Secret Deals: Insiders Poised To Profit From Trump's Deportation Boom, The Lever, 11. 2. 2026. Dostopno prek <https://www.levernews.com/empty-warehouses-secret-deals-insiders-poised-to-profit-from-trumps-deportation-boom/?action=subscribe&success=true>, 1. 5. 2026.
- Good Morning America (2025): Inside look at Jeff Bezos and Lauren Sanchez's wedding in Venice. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=FzCa2C-owOE>, 5. 2. 2026.
- Golshan, Tara (2019): Bernie Sanders's Definition of Democratic Socialism, Explained, Vox, 12. 6. 2019. Dostopno prek <https://www.vox.com/policy-and-politics/2019/6/12/18661708/bernie-sanders-definition-democratic-socialism-explained>, 9. 2. 2025.
- Gomez, Sergio Alejandro (2017): Communist Party membership numbers climbing in the Trump era, People's World, 19. 4. 2017. Dostopno prek <https://www.peoplesworld.org/article/communist-party-membership-numbers-climbing-in-the-trump-era/>, 30. 12. 2025.
- Goncharova, Masha (2023): Events to shake, or gently rattle, the world in 2024, The New York Times, 8. 12. 2023. Dostopno prek <https://www.nytimes.com/2023/12/08/special-series/2024-global-events.html>, 2. 2. 2024.
- Green, Amy (2019): Study finds obesity caused by big business not greedy people, News24, 28. 1. 2019. Dostopno prek <https://www.news24.com/life/Archive/study-finds-obesity-caused-by-big-business-not-greedy-people-20190128>, 1. 2. 2024.
- Green Party US (b. d.): Site Map. Dostopno prek https://www.gp.org/site_map, 29. 3. 2025.

- Greig, James (2025): A brief history of artistic censorship in the US, *Dazed*, 14. 2. 2025. Dostopno prek <https://www.dazeddigital.com/art-photography/article/66107/1/america-artistic-censorship-us-donald-trump-communism-nan-goldin-right>, 9. 5. 2026.
- Gregorian, Dareh (2025): Right-wing terror attacks plunged in 2025, while left-wing attacks ticked up: study, *NBC News*, 26. 9. 2025. Dostopno prek <https://www.nbcnews.com/politics/politics-news/right-wing-terror-attacks-plunged-2025-left-wing-attacks-ticked-study-rcna233704>, 28. 12. 2025.
- Grossmann, Matt (2025): The Supreme Court is enabling Trump's executive power, *Niskanen Center*, 15. 10. 2025. Dostopno prek <https://www.niskanencenter.org/the-supreme-court-is-enabling-trumps-executive-power/>, 19. 2. 2026.
- Gubbala, Sneha, Jacob Poushter in Christine Huang (2023): How people around the world view same-sex marriage, *Pew Research Center*, 27. 11. 2023. Dostopno prek <https://www.pewresearch.org/short-reads/2023/11/27/how-people-around-the-world-view-same-sex-marriage/>, 1. 2. 2026.
- Gunja, Munira Z., Evan D. Gumas in Reginald D. Williams II. (2023): U.S. Health Care from a Global Perspective, 2022: Accelerating Spending, Worsening Outcomes, *The Commonwealth Fund*, 31. 1. 2023. Dostopno prek <https://www.commonwealthfund.org/publications/issue-briefs/2023/jan/us-health-care-global-perspective-2022>, 13. 4. 2026.
- Gun Violence Archive (b. d.-a): Gun Violence Archive 2013–2025. Dostopno prek <https://www.gunviolencearchive.org/past-tolls>, 26. 10. 2025.
- Gun Violence Archive (b. d.-b): Standard Reports. Dostopno prek <https://www.gunviolencearchive.org/reports/mass-shooting>, 13. 11. 2025.
- Guynn, Jessica (2024): Tech giants pledge crackdown on 2024 election AI deepfakes. Will they keep their promise?, *USA Today*, 16. 2. 2024. Dostopno prek <https://eu.usatoday.com/story/news/politics/elections/2024/02/16/ai-deepfakes-crackdown-2024-elections/72616244007/>, 19. 2. 2024.
- Hacker, Jacob, Suzanne Mettler, Dianne Pinderhughes in Theda Skocpol (2004): Inequality and Public Policy: Task Force on Inequality and American Democracy. *American Political Science Association*. Dostopno prek <https://www.apsanet.org/portals/54/Files/Task%20Force%20Reports/taskforcereport.pdf>, 2. 2. 2024.
- Haider, Areeba (2026): One Year In, 53 Ways the Second Trump Administration Is Harming Women and Families, *National Partnership for Women & families*, 16. 1. 2026. Dostopno prek <https://nationalpartnership.org/one-year-in-53-ways-the-second-trump-administration-is-harming-women-and-families/>, 2. 5. 2026.
- Hais, Michael in Morley Winograd (2020): The future is female: How the growing political power of women will remake American politics, *Brookings*, 19. 2. 2020. Dostopno prek <https://www.brookings.edu/articles/the-future-is-female-how-the-growing-political-power-of-women-will-remake-american-politics/>, 30. 1. 2024.

- Hajjar, Lisa (2025): Trump inherits the Guantánamo prison, complete with 4 'forever prisoners,' *The Conversation*, 24. 1. 2025. Dostopno prek <https://theconversation.com/trump-inherits-the-guantanamo-prison-complete-with-4-forever-prisoners-247058>, 15. 1. 2026.
- Haltiwanger, John (2020): Trump has repeatedly been endorsed by white supremacist groups and other far-right extremists, and they've looked to him as a source of encouragement, *Business Insider*, 30. 9. 2020. Dostopno prek <https://www.businessinsider.com/trumps-history-of-support-from-white-supremacist-far-right-groups-2020-9#:~:text=Extremism%20experts%20warn%20that%20Trump,the%20Southern%20Poverty%20Law%20Center>, 16. 2. 2026.
- Halton, Clay (2022): What Is Plutocracy? Definition, Meaning, and Example Countries, *Investopedia*, 24. 9. 2022. Dostopno prek <https://www.investopedia.com/terms/p/plutocracy.asp>, 11. 1. 2024.
- Hamilton, Marci A. (2023): Mike Johnson, theocrat: the House speaker and a plot against America, *The Guardian*, 4. 11. 2023. Dostopno prek <https://www.theguardian.com/us-news/2023/nov/04/mike-johnson-theocrat-house-speaker-christian-trump>, 13. 5. 2026.
- Hansler, Jennifer (2026): US to issue passports featuring Trump's picture to commemorate America's 250th anniversary, *CNN Politics*, 28. 4. 2026. Dostopno prek <https://edition.cnn.com/2026/04/28/politics/us-trump-passport>, 4. 5. 2026.
- Hartford Institute for Religion Research (b. d.): Megachurch Research. Dostopno prek <https://hrr.hartfordinternational.edu/research/megachurch-research/>, 12. 1. 2026.
- Hartin, Arthur (b. d.): What Is Trump's Religion? A Critical Look at His Faith and Motivations, *Orthodox Historical and Theological Portal*. Dostopno prek <https://eckerkva.com/en/articles/world/1361-what-is-trump-s-religion-a-critical-look-at-his-faith-and-motivations>, 7. 5. 2026.
- Hartmans, Avery, Grace Kay in Samantha Delouya (2024): Tesla CEO Elon Musk: His career, life, and companies he started, *Business Insider*, 29. 3. 2024. Dostopno prek <https://www.businessinsider.com/tesla-ceo-elon-musk>, 9. 1. 2024.
- Harvard University (b. d.-a): The First American Muslims. Dostopno prek <https://pluralism.org/the-first-american-muslims>, 4. 1. 2026.
- Harvard University (b. d.-b): Emerging Islamic Infrastructure. Dostopno prek <https://pluralism.org/emerging-islamic-infrastructure>, 5. 1. 2026.
- Hatfield, Jenn, Alec Tyson in Mark Hugo Lopez (2023): 5 facts about Black Americans and health care, *Pew Research Center*, 21. 12. 2023. Dostopno prek <https://www.pewresearch.org/short-reads/2023/12/21/5-facts-about-black-americans-and-health-care/>, 14. 2. 2024.
- Hauser, Wade S. in Sarah Duniway (2025): Understanding the Proposed IRS Settlement Regarding the Johnson Amendment and Churches' Political Speech Rights, *Lathrop GPM*, 21. 7. 2025. Dostopno prek <https://www.lathropgpm.com/insights/>

- understanding-the-proposed-irs-settlement-regarding-the-johnson-amen-
dment-and-churches-political-speech-rights/#_ftnref1, 1. 3. 2026.
- Hawkings, David (2018): Wealth of Congress: Richer Than Ever, but Mostly at the
Very Top, Roll Call, 27. 2. 2018. Dostopno prek [https://rollcall.com/2018/02/27/
wealth-of-congress-richer-than-ever-but-mostly-at-the-very-top/](https://rollcall.com/2018/02/27/wealth-of-congress-richer-than-ever-but-mostly-at-the-very-top/), 11. 1. 2024.
- Hayes, Francesca (2023): Rule of Law Chronicles: America's Shadow Theocrats, JU-
RISTnews, 5. 4. 2023. Dostopno prek [https://www.jurist.org/features/2023/04/05/
rule-of-law-chronicles-americas-shadow-theocrats/](https://www.jurist.org/features/2023/04/05/rule-of-law-chronicles-americas-shadow-theocrats/), 13. 5. 2026.
- Hayes, Kelly (2024): The Frightening Intersection of Christian Nationalism and Tech-
no-Fascism, Organizing My Thoughts, 8. 8. 2024. Dostopno prek [https://organ-
izingmythoughts.org/the-frightening-intersection-of-christian-nationalism-and-
techno-fascism/](https://organizingmythoughts.org/the-frightening-intersection-of-christian-nationalism-and-techno-fascism/), 20. 1. 2026.
- Heer, Jeet (2023): While the Planet Burns: Billionaires Are Busy Hunkering Down for the
Apocalypse, The Nation, 24. 7. 2023. Dostopno prek [https://www.thenation.com/
article/society/billionaire-preppers-strangelove-sbf/](https://www.thenation.com/article/society/billionaire-preppers-strangelove-sbf/), 14. 11. 2025.
- Hembree, Diana (2023): Why School Paddling is Legal Child Abuse: First Person,
U.S. Alliance, 9. 8. 2023. Dostopno prek [https://endhitting.org/why-school-pad-
dling-is-legal-child-abuse-first-person/](https://endhitting.org/why-school-paddling-is-legal-child-abuse-first-person/), 13. 11. 2025.
- Henagan, William (2025): State Capitalism in America: The Government as Investor,
Broker, Rentier...Thug?, Council on Foreign Relations, 28. 10. 2025. Dostopno
prek [https://www.cfr.org/articles/state-capitalism-america-government-inve-
stor-broker-rentierthug](https://www.cfr.org/articles/state-capitalism-america-government-investor-broker-rentierthug), 15. 4. 2026.
- Hennen, Mia (2025): Trump has already issued more executive orders in his second
term than in his first, 16. 12. 2025. Dostopno prek [https://www.pewresearch.org/
short-reads/2025/12/16/trump-has-already-issued-more-executive-orders-in-
his-second-term-than-in-his-first/](https://www.pewresearch.org/short-reads/2025/12/16/trump-has-already-issued-more-executive-orders-in-his-second-term-than-in-his-first/), 16. 2. 2026.
- Hill, Fiona (2021): Opinion | Yes, It Was a Coup Attempt. Here's Why., Politico, 11.
1. 2021. Dostopno prek [https://www.politico.com/news/magazine/2021/01/11/
capitol-riot-self-coup-trump-fiona-hill-457549](https://www.politico.com/news/magazine/2021/01/11/capitol-riot-self-coup-trump-fiona-hill-457549), 21. 1. 2024.
- Hill, Latoya in Samantha Artiga (2023): What is Driving Widening Racial Disparities
in Life Expectancy? KFF, 23. 5. 2023. Dostopno prek [https://www.kff.org/raci-
al-equity-and-health-policy/what-is-driving-widening-racial-disparities-in-life-
expectancy/](https://www.kff.org/racial-equity-and-health-policy/what-is-driving-widening-racial-disparities-in-life-expectancy/), 10. 1. 2026.
- hiphopmusic.com (2007): Congress Holding Hearings on Hip-Hop, 5. 9. 2007. Do-
stopno prek [http://www.hiphopmusic.com/2007/09/congress_holding_hear-
ings_on_h.html](http://www.hiphopmusic.com/2007/09/congress_holding_hearings_on_h.html), 7. 3. 2021.
- Hoard, Charis, Audrey McCabe in Ruby Seavey (2022): Elon Musk continues to cater
to far-right Twitter accounts promoting bigotry, extremism, and misinformation,
Media Matters for America, 15. 12. 2022. Dostopno prek [https://www.congress.
gov/118/meeting/house/115561/documents/HHRG-118-IF16-20230328-SD035.
pdf](https://www.congress.gov/118/meeting/house/115561/documents/HHRG-118-IF16-20230328-SD035.pdf), 19. 2. 2024.

- Hogg, Ryan (2024): Ozempic is 1,300% more expensive in the U.S. vs the U.K. – so the boss of Novo Nordisk is being hauled in front of Bernie Sanders to explain why, Yahoo!, 17. 6. 2024. Dostopno prek <https://finance.yahoo.com/news/ozempic-1-300-more-expensive-110407376.html>, 29. 6. 2025.
- Holland&Knight (b. d.): Contents of Executive Orders. Dostopno prek <https://www.hklaw.com/en/search?keyword=contents%20of%20executive%20orders&page=1>, 3. 2. 2026.
- Holland, Steve, Gram Slattery in Tim Reid (2025): Trump looks to Greenland to Cement his Legacy and Expand Sphere of US Influence, Reuters, 9. 1. 2025. Dostopno prek <https://www.reuters.com/world/trump-looks-greenland-cement-his-legacy-expand-sphere-us-influence-2025-01-09/>, 8. 2. 2025.
- Horowitz, Julia in Brian Fung (2022): 'There are red lines': Elon Musk faces international outcry after Twitter bans journalists, CNN, 16. 12. 2022. Dostopno prek <https://edition.cnn.com/2022/12/16/tech/twitter-europe-journalist-ban/index.html>, 19. 2. 2024.
- House Committee of the Judiciary Democrats (2025a): New Report Exposes the Trump Family's Multi-Billion-Dollar Crypto Empire, Fueled by Self-Dealing and Corrupt Foreign Interests, 25. 11. 2025. Dostopno prek <https://democrats-judiciary.house.gov/media-center/press-releases/new-report-exposes-the-trump-family-s-multi-billion-dollar-crypto-empire-fueled-by-self-dealing-and-corrupt-foreign-interests>, 17. 2. 2026.
- House Committee of the Judiciary Democrats (2025b): Trump, Crypto, and a New Age of Corruption, 24. 11. 2025. Dostopno prek https://democrats-judiciary.house.gov/sites/evo-subsites/democrats-judiciary.house.gov/files/evo-media-document/2025-11-24.hjc-dem-staff-report-trump-crypto-corruption-small_0.pdf, 17. 2. 2026.
- House Committee of the Judiciary Democrats (2026): Judiciary and Oversight Committee Democrats Demand DOJ End Its Outrageous Secret Surveillance of Members Reviewing Epstein Files, 13. 2. 2026. Dostopno prek <https://democrats-judiciary.house.gov/media-center/press-releases/judiciary-and-oversight-committee-democrats-demand-doj-end-its-outrageous-secret-surveillance-of-members-reviewing-epstein-files>, 17. 2. 2026.
- Hovick Lohman, David (2026): Singing Resistance Westminster Presbyterian Minneapolis 2/1/26. Posnetek na Facebooku. Dostopno prek <https://www.facebook.com/reel/1197315395774603>, 5. 2. 2026.
- Hulatt, Lily (2022): Business Cycles in the United States, Studysmarter, 7. 10. 2022. Dostopno prek <https://www.studysmarter.co.uk/explanations/macroecomics/economic-performance/business-cycles-in-the-united-states/>, 16. 4. 2026.
- Human Events (2005): Ten most harmful books of the 19th and 20th centuries, 31. 5. 2005. Dostopno prek <https://humanevents.com/2005/05/31/ten-most-harmful-books-of-the-19th-and-20th-centuries/>, 19. 2. 2024.

- Hunter-Hart, Monica (2025): How the Ultra-Wealthy are Protecting Themselves Against Arson Attacks, Kidnapping and Worse, *Forbes*, 9. 5. 2025. Dostopno prek <https://www.forbes.com/sites/monicahunter-hart/2025/05/09/how-the-ultra-wealthy-are-protecting-themselves-against-arson-attacks-kidnapping-and-worse/>, 14. 11. 2025.
- Hunt, Kristin (2018): The End of American Film Censorship, *JSTOR Daily*, 28. 2. 2018. Dostopno prek <https://daily.jstor.org/end-american-film-censorship/>, 9. 5. 2026.
- Hutson, Matthew (2012): Still Puritan After All These Years. *The New York Times*, 3. 8. 2012. Dostopno prek <https://www.nytimes.com/2012/08/05/opinion/sunday/are-americans-still-puritan.html>, 8. 1. 2026.
- Hutzler, Alexandra (2025): A look at Donald Trump and John Bolton's yearslong tumultuous relationship, *ABC News*, 22. 8. 2025. Dostopno prek <https://abcnews.com/Politics/donald-trump-john-boltons-yearslong-tumultuous-relationship/story?id=124885239>, 27. 4. 2026.
- ICEBlock (b. d.): ICEBlock. Dostopno prek <https://www.iceblock.app/>, 31. 1. 2026.
- IG (2018): Top 10 biggest corporate scandals and how they affected share prices, 1. 11. 2018. Dostopno prek <https://www.ig.com/en/news-and-trade-ideas/top-10-biggest-corporate-scandals-and-how-they-affected-share-pr-181101>, 20. 1. 2026.
- iHeart (b. d.): American Greed Podcast. Podkast. Dostopno prek <https://www.iheart.com/podcast/1082-american-greed-podcast-29801010/>, 2. 2. 2024.
- Illing, Sean in Zack Beauchamp (2024): America's Reactionary Moment is Here, *Vox*, 19. 11. 2024. Dostopno prek <https://www.vox.com/future-perfect-podcast/386100/2024-election-trump-republican-party-reactionary>, 23. 1. 2025.
- ImpossibleMud11 (2026): NEW: Native dancers held a jingle dress healing ceremony at the memorials of Alex Pretti and Renee Good in Minneapolis — prayer, culture, and solidarity. This is a movement! Share so everyone is aware!, *Reddit*, 3. 2. 2026. Dostopno prek https://www.reddit.com/r/MadeMeSmile/comments/1qv-9h6a/new_native_dancers_held_a_jingle_dress_healing/, 5. 2. 2026.
- Influence Watch (b. d.): Communist Party USA (CPUSA). Dostopno prek <https://www.influencewatch.org/political-party/communist-party-usa/>, 30. 12. 2025.
- Inglis, Jeff (2025): What's behind Trump's Flurry of Executive Action: 4 Essential Reads on Autocrats and Authoritarianism, *The Conversation*, 28. 1. 2025. Dostopno prek <https://theconversation.com/whats-behind-trumps-flurry-of-executive-action-4-essential-reads-on-autocrats-and-authoritarianism-248492>, 8. 2. 2025.
- Institut Barcelona d'Estudis Internacionals (2023): Workshop | A New American Civil War: Realistic Possibility or Fantasy? YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=6rnUDVpH1zU>, 2. 2. 2024.
- Interesting Times with Ross Douhat (2025): Did Liberal Feminism Ruin the Workplace? | Interesting Times with Ross Douhat. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=xkTglJuqq8U>, 6. 2. 2026.

- International Monetary Fund (2026): World Economic Outlook: Global Economy in the Shadow of War. Dostopno prek <https://www.imf.org/en/publications/weo/issues/2026/04/14/world-economic-outlook-april-2026?cid=ca-com-homepage-sm26-WEOEA2026001>, 15. 4. 2026.
- Inter-Parliamentary Union (b. d.-a): Women in Parliaments: World and Regional Averages. Dostopno prek <http://archive.ipu.org/wmn-e/world.htm>, 10. 3. 2021.
- Inter-Parliamentary Union (b. d.-b): Women in Parliaments: World Classification. Dostopno prek <http://archive.ipu.org/wmn-e/classif.htm>, 10. 3. 2021.
- IRS (b. d.): Charities, Churches and Politics. Dostopno prek <https://www.irs.gov/newsroom/charities-churches-and-politics>, 1. 3. 2026.
- Isikoff, Michael (2015): Uniquely Nasty: The U.S. Government's War on Gays, yahoo!news, 18. 6. 2015. Dostopno prek <https://www.yahoo.com/news/uniquely-nasty--the-u-s-governments-war-on-gays-191808993.html?guccounter=1>, 10. 5. 2026.
- Islam Channel (2021): Dramatic Increase in Number of New Mosques in US, 23. 7. 2021. Dostopno prek <https://islamchannel.tv/dramatic-increase-in-new-mosques-in-us/>, 5. 1. 2026.
- Ivanovski, Stefan in Jax White (2021): Do We Live In A Plutocratic Oligarchy? Why It Matters For Democracy, Lifestyle Democracy, 19. 1. 2021. Dostopno prek <https://www.lifestyledemocracy.com/do-we-live-in-a-plutocratic-oligarchy-why-it-matters-for-democracy/>, 19. 1. 2024.
- Jacobson, Louis (2025): Fact-checking Robert F. Kennedy Jr.'s statements on autism, PBS News, 23. 4. 2025. Dostopno prek <https://www.pbs.org/newshour/politics/fact-checking-robert-f-kennedy-jr-s-statements-on-autism>, 9. 11. 2025.
- Jackson, Anna in Jenn Hatfield (2025): Striking findings from 2025, Pew Research Center, 9. 12. 2025. Dostopno prek <https://www.pewresearch.org/short-reads/2025/12/09/striking-findings-from-2025/>, 9. 1. 2026.
- Janeway, William H. (2021): The Evolution of American Capitalism, Project Syndicate, 27. 8. 2021. Dostopno prek <https://www2.project-syndicate.org/onpoint/review-ages-of-american-capitalism-by-william-h-janeway-2021-08>, 29. 6. 2025.
- Jaramillo, Alejandra (2025): Trump says 'there are methods' for seeking a third term, adding that he's 'not joking', CNN, 30. 3. 2025. Dostopno prek <https://edition.cnn.com/2025/03/30/politics/trump-third-term-methods/index.html>, 15. 4. 2025.
- JD Vance (2026): Today, the Supreme Court decided that Congress, despite giving the /.../. Objava na X. Dostopno prek <https://x.com/JDVance/status/2024928034667545067?s=20>, 20. 2. 2026.
- Jefferson, Thomas (1776): Declaration of Independence, National Archives, 31. 1. 2023. Dostopno prek <https://www.archives.gov/founding-docs/declaration-transcript>, 28. 2. 2022.
- Jensen, Kelly (2022): BookLooks, Framed As 'Objective' Book Rating Resource, a Moms for Liberty Joint, Bookriot, 16. 5. 2022. Dostopno prek <https://bookriot.com/moms-for-liberty-booklooks/>, 19. 2. 2024.

- Jericho, Greg (2026): The IMF refuses to name the cause of this global chaos. It starts with 'Donald' and ends in 'Trump', *The Guardian*, 15. 4. 2026. Dostopno prek <https://www.theguardian.com/business/grogonomics/2026/apr/15/imf-world-economic-outlook-chaos-donald-trump>, 16. 4. 2026.
- Jeyaretnam, Miranda (2026): War on Iran Could Lead to Global Recession, *IMF Warns*, *Time*, 15. 4. 2026. Dostopno prek <https://time.com/article/2026/04/15/imf-global-recession-war-us-israel-iran-energy-hormuz/>, 16. 4. 2026.
- Johnson, Jeh (2020): War Powers: The Broken Balance Between the Branches, *Lawfare*, 6. 2. 2020. Dostopno prek <https://www.lawfaremedia.org/article/war-powers-broken-balance-between-branches>, 22. 4. 2025.
- joixlee (2026): Minneapolis's Native community holds Jingle Dress Dance ceremony at both Renee Good and Alex Pretti's memorial sites. Posnetek na Instagramu. Dostopno prek <https://www.instagram.com/reels/DUPKzVmkWmS/>, 5. 2. 2026.
- Jones, Jeffrey M. (2022): Belief in God in U.S. Dips to 81%, a New Low, *Gallup*, 17. 6. 2022. Dostopno prek <https://news.gallup.com/poll/393737/belief-god-dips-new-low.aspx>, 2. 1. 2026.
- Jones, Jeffrey M. (2024a): Gun Ownership Rates Have Spiked Among Republican Women, *Gallup*, 21. 11. 2024. Dostopno prek [https://news.gallup.com/poll/653621/gun-ownership-rates-spiked-among-republican-women.aspx#:~:text=Gun%20Ownership%20Rates%20High%20Among,%2Dincome%20Americans%20\(23%25\).,](https://news.gallup.com/poll/653621/gun-ownership-rates-spiked-among-republican-women.aspx#:~:text=Gun%20Ownership%20Rates%20High%20Among,%2Dincome%20Americans%20(23%25).,) 13. 11. 2025.
- Jones, Jeffrey M. (2024b): Americans Agree Nation Is Divided on Key Values, *Gallup*, 23. 9. 2024. Dostopno prek <https://news.gallup.com/poll/650828/americans-agree-nation-divided-key-values.aspx>, 28. 4. 2026.
- Jouvenal, Justin (2025): Supreme Court appears skeptical of legality of most of Trump's tariffs, *The Washington Post*, 5. 11. 2025. Dostopno prek <https://www.washingtonpost.com/politics/2025/11/05/tariffs-trump-supreme-court-arguments/>, 17. 2. 2026.
- Jouvenal, Justin (2026): Supreme Court remade by Trump ushers in historic defeats for civil rights, *The Washington Post*, 9. 4. 2026. Dostopno prek <https://www.washingtonpost.com/politics/2026/04/09/supreme-court-conservative-trump-rulings/>, 26. 4. 2026.
- Jowers, Karen (2025): Judge orders 'immediate' return of books removed from 5 DOD schools, *Military Times*, 22. 10. 2025. Dostopno prek <https://www.militarytimes.com/news/your-military/2025/10/22/judge-orders-immediate-return-of-books-removed-from-5-dod-schools/>, 7. 5. 2026.
- Jung, Alexander in Thomas Schulz (2012): 'The American Dream Has Become a Myth', *Spiegel International*, 2. 10. 2012. Dostopno prek <https://www.spiegel.de/international/world/inequality-in-the-us-interview-with-economist-joseph-stiglitz-a-858906.html>, 30. 1. 2024.

- Just Security (2026): Litigation Tracker: Legal Challenges to Trump Administration Actions, 17. 2. 2026. Dostopno prek <https://www.justsecurity.org/107087/tracker-litigation-legal-challenges-trump-administration/>, 17. 2. 2026.
- Juvenile Law Center (b. d.): Luzerne »Kids For Cash« Scandal. Dostopno prek <https://jlc.org/luzerne-kids-cash-scandal>, 20. 2. 2026.
- Kafka, Peter (2022): Why billionaire John Melone's shadow looms over CNN, Vox, 26. 8. 2022. Dostopno prek <https://www.vox.com/2022/8/26/23322761/cnn-john-malone-david-zaslav-chris-licht-brian-stelter-fox-peter-kafka-column>, 8. 4. 2024.
- Kahn, Hope (2022): In A 21st-Century Civil War, Guerrilla Or Terrorist Attacks Are Directed At Civilians, National Press Foundation, 3. 10. 2022. Dostopno prek <https://nationalpress.org/topic/barbara-walter-america-civil-war-jan-6/>, 22. 1. 2026.
- Kaiser, Robert G. (2020): Corruption and greed in America's new gilded age, The Washington Post, 23. 10. 2020. Dostopno prek https://www.washingtonpost.com/outlook/corruption-and-greed-in-americas-new-gilded-age/2020/10/22/8d0ba-280-11b4-11eb-ba42-ec6a580836ed_story.html, 1. 2. 2024.
- Kamin, Leo (2024): Here Are Trump's Top Billionaire Donors, Forbes, 14. 8. 2026. Dostopno prek <https://www.forbes.com/sites/leokamin/2024/08/14/here-are-trumps-top-billionaire-donors/>, 12. 1. 2026.
- Kanno-Youngs, Zolan, Hamed Aleaziz in Eric Schmitt (2025): Trump Plans to Use Military Sites Across the Country to Detain Undocumented Immigrants, The New York Times, 21. 2. 2025. Dostopno prek <https://www.nytimes.com/2025/02/21/us/politics/migrants-military-sites.html>, 28. 4. 2026.
- Kantor, Jodi in Adam Liptak (2026): Takeaways From the Supreme Court's Shadow Papers, The New York Times, 18. 4. 2026. Dostopno prek <https://www.nytimes.com/2026/04/18/us/politics/supreme-court-shadow-docket-takeaways.html>, 26. 4. 2026.
- Karni, Annie in Theodore Schleifer (2025): Fearful House Republicans Scramble to Mollify Musk, The New York Times, 4. 6. 2025. Dostopno prek <https://www.nytimes.com/2025/06/04/us/politics/musk-house-republicans-trump.html>, 18. 2. 2026.
- Karp, Aaron (2018): Estimating Global Civilian-held Firearms Numbers, Australian Government, Department of Foreign Affairs and Trade. Dostopno prek <https://www.smallarmssurvey.org/sites/default/files/resources/SAS-BP-Civilian-Firearms-Numbers.pdf>, 10. 4. 2024.
- Kaur, Harmeet (2022): What studies reveal about gun ownership in the US, CNN, 2. 6. 2022. Dostopno prek <https://edition.cnn.com/2022/06/02/us/gun-ownership-numbers-us-cec/index.html>, 10. 4. 2024.
- Kaur, Harmeet (2025): Racists are now openly targeting Indian Americans, CNN, 17. 11. 2025. Dostopno prek <https://edition.cnn.com/2025/11/16/us/indian-americans-racism-maga-cec>, 16. 2. 2026.
- Kelley, Bryan in Carlos Jamieson (2022): School Prayer and State Policy: Kennedy v. Bremerton School District Explained, Education Commission of the States, 2. 8.

2022. Dostopno prek <https://www.ecs.org/school-prayer-and-state-policy-kennedy-v-bremerton-school-district-explained/>, 9. 1. 2026.
- Kelly, Martin (2020): American Involvement in Wars From Colonial Times to the Present, ThoughtCo., 4. 11. 2020. Dostopno prek <https://www.thoughtco.com/american-involvement-wars-colonial-times-present-4059761>, 2. 2. 2024.
- Kelly, Kate, Adam Playford, Alicia Parlapiano in Ege Uz (2022): Stock trades reported by nearly a fifth of Congress show possible conflicts, The New York Times, 15. 9. 2022. Dostopno prek <https://www.nytimes.com/interactive/2022/09/13/us/politics/congress-stock-trading-investigation.html>, 7. 5. 2026.
- Keltner, Dacher in Paul Piff (2012): Greed on Wall Street Prevents Good from Happening, The New York Times, 16. 3. 2012. Dostopno prek <https://www.nytimes.com/roomfordebate/2012/03/15/does-morality-have-a-place-on-wall-street/greed-on-wall-street-prevents-good-from-happening>, 20. 1. 2026.
- Kenen, Joanne (2024): He Was Surgeon General – And He’s Got Thoughts About the Reaction to the United Healthcare Killing, Politico, 17. 12. 2024. Dostopno prek <https://www.politico.com/news/magazine/2024/12/17/trump-surgeon-general-unitedhealthcare-killing-00194635>, 19. 1. 2025.
- Kenton, Will, Thomas J. Catalano in Suzanne Kvilhaug (2024): Robber Barons: Definition, Significance, Criticism, and Examples, Investopedia, 8. 8. 2024. Dostopno prek <https://www.investopedia.com/terms/r/robberbarons.asp#:~:text=%22Robber%20baron%22%20is%20a%20term,Rockefeller>, 3. 1. 2025.
- Keyssar, Alex in Archon Fung (2025): Trying to Understand Political Violence in the US, Harvard Kennedy School, Ash Center for Democratic Governance and Innovation, 17. 9. 2025. Dostopno prek <https://ash.harvard.edu/articles/trying-to-understand-political-violence-in-the-us/>, 29. 9. 2025.
- Khan Academy (b. d.): Federalist No. 51. Dostopno prek <https://www.khanacademy.org/humanities/us-government-and-civics/us-gov-foundations/us-gov-principles-of-american-government/a/federalist-no-51>, 22. 4. 2025.
- Khan-Mullins, Kyle in Lily Ogburn (2025): The Net Worth of Donald Trump’s Cabinet, Forbes, 13. 8. 2025. Dostopno prek <https://www.forbes.com/sites/kylemullins/2025/08/13/inside-the-richest-presidential-cabinet-ever/>, 15. 2. 2026.
- Khardori, Ankush (2026): The Legal Fallout in Minnesota Has Only Just Begun, Politico, 28. 1. 2026. Dostopno prek <https://www.politico.com/news/magazine/2026/01/28/minnesota-ice-law-enforcement-crisis-column-00750137>, 5. 2. 2026.
- Kim, Rose, Elizabeth Wagner, Paul Nestadt, Nandita Somayaji, Josh Hoewitz in Cassandra Crifasi (2025): Gun Violence in the United States 2023: Examining the Gun Suicide Epidemic, Johns Hopkins Center for Gun Violence Solutions, Johns Hopkins Center for Suicide Prevention. Johns Hopkins Bloomberg School of Public Health. Dostopno prek <https://publichealth.jhu.edu/sites/default/files/2025-06/2023-cgvs-gun-violence-in-the-united-states.pdf>, 26. 10. 2025.

- Kilander, Gustaf (2022): Elon Musk risks MAGA ire by calling for gun control, *Independent*, 26. 5. 2022. Dostopno prek <https://www.independent.co.uk/news/world/americas/us-politics/elon-musk-gun-control-texas-b2088098.html>, 13. 11. 2025.
- Kiley, Jocelyn in Andy Cerda (2025): Republicans' Views of Justice Department, FBI Rebound as Democrats' Views Shift More Negative, *Pew Research Center*, 27. 8. 2025. Dostopno prek <https://www.pewresearch.org/politics/2025/08/27/republicans-views-of-justice-department-fbi-rebound-as-democrats-views-shift-more-negative/>, 13. 1. 2026.
- Kirabo, Sincere T. (2015): Noam Chomsky: America is a plutocracy masquerading as a democracy, *Salon*, 6. 10. 2015. Dostopno prek https://www.salon.com/2015/10/06/noam_chomsky_america_is_a_plutocracy_masquerading_as_a_democracy_partner/, 19. 1. 2024.
- Kirschman, Lauren (2023): Prescription opioid companies increased marketing after Purdue Pharma lawsuit, *UW study shows*, *UW News*, 9. 10. 2023. Dostopno prek <https://www.washington.edu/news/2023/10/09/prescription-opioid-companies-increased-marketing-after-purdue-pharma-lawsuit-uw-study-shows/>, 10. 4. 2024.
- Kishi, Katayoun (2017): Assaults against Muslims in U.S. surpass 2001 level, *Pew Research Center*, 15. 11. 2027. Dostopno prek <https://www.pewresearch.org/short-reads/2017/11/15/assaults-against-muslims-in-u-s-surpass-2001-level/>, 10. 1. 2026.
- Klaidman, Daniel (2024): The Billionaire who fueled JD Vance's Rapid Rise to the Trump VP Spot – Analysis, *CBS News*, 16. 7. 2024. Dostopno prek <https://www.cbsnews.com/news/jd-vance-trump-vp-peter-thiel-billionaire/>, 8. 2. 2025.
- Klein, Betsy (2026a): Trump's Bible reading streams tonight at a complicated moment for his relationship with American Christians, *CNN Politics*, 21. 4. 2026. Dostopno prek <https://edition.cnn.com/2026/04/21/politics/prayer-trump-pope-jesus/>, 7. 5. 2026.
- Klein, Betsy (2026b): Commemorative Trump coin should be 'as large as possible', key commission says in granting design approval, *CNN Politics*, 19. 3. 2026. Dostopno prek <https://edition.cnn.com/2026/03/19/politics/liberty-coin-trump-size/>, 4. 5. 2026.
- Klein, Ezra in Susannah Locke (2014): 40 maps that explain food in America, *Vox*, 9. 6. 2014. Dostopno prek <https://www.vox.com/a/explain-food-america>, 12. 1. 2026.
- Kleinfeld, Rachel (2022a): Five Strategies to Support U.S. Democracy, *Carnegie Endowment*, 15. 9. 2022. Dostopno prek <https://carnegieendowment.org/research/2022/09/five-strategies-to-support-us-democracy>, 29. 1. 2026.
- Kleinfeld, Rachel (2022b): The Rise in Political Violence in the United States and Damage to Our Democracy, *Carnegie Endowment*, 31. 3. 2022. Dostopno prek <https://carnegieendowment.org/posts/2022/03/the-rise-in-political-violence-in-the-united-states-and-damage-to-our-democracy>, 28. 4. 2026.
- Klippenstein, Ken (2024): Exclusive: Luigi's Manifesto, *Ken Klippenstein*, 10. 12. 2024. Dostopno prek <https://www.kenklippenstein.com/p/luigi-manifesto>, 19. 1. 2025.

- Knauth, Dietrich in Tom Hals (2022): USA: Owners of Purdue Pharma propose new \$6 billion settlement to resolve claims about company's alleged responsibility in opioid crisis, Centre pour les Droits Humains et les Entreprises, 25. 2. 2022. Dostopno prek <https://www.business-humanrights.org/fr/derni%C3%A8re-actualit%C3%A9s/usa-owners-of-purdue-pharma-oxycotin-producer-propose-new-6b-settlement-to-resolve-allegations-that-the-company-is-responsible-for-the-american-opioid-crisis-incl-company-response/>, 20. 4. 2024.
- Knight, Bill (2017): Scholars find government by the rich is a worldwide trend, People's World, 15. 2. 2017. Dostopno prek <https://www.peoplesworld.org/article/scholars-find-government-by-the-rich-is-a-worldwide-trend/>, 11. 1. 2024.
- Kochhar, Rakesh in Mohamad Moslimani (2023): Wealth Surged in the Pandemic, but Debt Endures for Poorer Black and Hispanic Families, Pew Research Center, 4. 12. 2023. Dostopno prek <https://www.pewresearch.org/race-ethnicity/2023/12/04/wealth-surged-in-the-pandemic-but-debt-endures-for-poorer-black-and-hispanic-families/>, 14. 2. 2024.
- Korhonen, Veera (2024): Homicide in the United States – Statistics and Facts, Statista, 3. 7. 2024. Dostopno prek <https://www.statista.com/topics/12305/homicide-in-the-united-states/#topicOverview>, 13. 11. 2025.
- Kose, Ayhan, Csilla Lakatos, Franziska, Ohnsorge in Marc Stocker (2017): The Global Role of the U.S. Economy – Linkages, Policies and Spillovers. World Bank Group. Dostopno prek <https://documents1.worldbank.org/curated/en/649771486479478785/pdf/WPS7962.pdf>, 2. 2. 2024.
- Krishnan, Manisha (2025): The Hard-Left Shooters Leading a Gun Culture Revolution, Wired, 24. 11. 2025. Dostopno prek <https://www.wired.com/story/the-hard-left-shooters-leading-a-gun-culture-revolution/>, 24. 11. 2025.
- Kroll, Andy (2021): Inside the Shadowy Industry Where the Uber-Rich Pay Millions to Hide Trillions, RollingStone, 22. 6. 2021. Dostopno prek <https://www.rollingstone.com/politics/politics-features/publica-billionaires-taxes-wealth-defense-industry-1187564/>, 23. 11. 2025.
- Kruesi, Kimberlee in Holly Ramer (2026): Protesters close schools and stores during a nationwide strike against Trump's immigration policies, AP, 31. 1. 2026. Dostopno prek <https://apnews.com/article/immigration-protests-64fd52ba5283e8f56c57dddb1c3a3852>, 31. 1. 2026.
- Krugman, Paul (2020): Why Do the Rich Have So Much Power?, The New York Times, 1. 7. 2020. Dostopno prek <https://www.nytimes.com/2020/07/01/opinion/sunday/inequality-america-paul-krugman.html>, 19. 1. 2024.
- Kurtzleben, Danielle (2014): 21 charts that explain how the US is changing, Vox, 18. 6. 2014. Dostopno prek <https://www.vox.com/a/how-the-us-is-changing>, 1. 2. 2024.
- Kurzman, Charles (2011): Muslim-American Terrorism Since 9/11: An Accounting, Triangle Center on Terrorism and Homeland Security. Dostopno prek <https://privacysos.org/sites/all/files/terror%20since%20911.pdf>, 5. 1. 2026.

- Kuttner, Robert (2004): America as a One-Party State, *The American Prospect*, 15. 1. 2004. Dostopno prek <https://prospect.org/2004/01/15/america-one-party-state/>, 16. 1. 2026.
- Kutz Elliott, Kimberly (b. d.): Principles of American government, Khan Academy. Dostopno prek <https://www.khanacademy.org/humanities/us-government-and-civics/us-gov-foundations/us-gov-principles-of-american-government/a/principles-of-american-government-article>, 22. 4. 2025.
- Kuvera (2024): Top 7 Richest Women in the World 2024, 27. 2. 2024. Dostopno prek <https://kuvera.in/blog/richest-women-in-the-world-2024-2/>, 10. 1. 2026.
- LaChance, Naomi (2026): I Watched 'Melania,' a Film That Tries to Whitewash Trump's Fascism, *zeteo*, 2. 2. 2026. Dostopno prek <https://zeteo.com/p/melania-trump-documentary-review-fascism>, 4. 5. 2026.
- LadyVanHalen (2007): The Beatles – Popular than Jesus. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=kZ6NL3iNNMs>, 17. 2. 2021.
- Landers, Liz in Doug Adams (2026): Tracking the Trump family's business deals and profits in his 2nd term, *PBS News*, 16. 4. 2026. Dostopno prek <https://www.pbs.org/newshour/show/tracking-the-trump-familys-business-deals-and-profits-in-his-2nd-term>, 7. 5. 2026.
- Langfitt, Frank (2026): Concerns over autocracy in the U.S. continue to grow, *npr*, 16. 2. 2026. Dostopno prek <https://www.npr.org/2026/02/16/nx-s1-5705955/us-autocracy-concerns-grow>, 30. 4. 2026.
- Lardner, Richard in Dake Kang (2024): Thousands of Trump Bibles were printed in China as he campaigned against trade practices, *PBS News*, 9. 10. 2024. Dostopno prek <https://www.pbs.org/newshour/politics/thousands-of-trump-bibles-were-printed-in-china-as-he-campaigned-against-trade-practices>, 2. 1. 2026.
- Lawfare (b. d.): Trump Administration Litigation Tracker. Dostopno prek <https://www.lawfaremedia.org/projects-series/trials-of-the-trump-administration/tracking-trump-administration-litigation>, 19. 2. 2026.
- Lawson, Max, Maan-Kwun Chan, Francesca Rhodes, Anam Parvez Butt, Anna Marriott, Ellen Ehmke, Didier Jacobs, Julie Seghers, Jaime Atienza in Rebecca Gowland (2019): Public good or private wealth? *Oxfam International*. Dostopno prek <https://oxfamlibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/620599/bp-public-good-or-private-wealth-210119-summ-en.pdf>, 11. 1. 2024.
- Leadingham, Scott A. (b. d.): Art Censorship: First Amendment Violation or Private Free Speech, *Freedom Forum*. Dostopno prek <https://www.freedomforum.org/art-censorship/>, 19. 2. 2024.
- League of United Latin American Citizens (b. d.): LULAC: Migrants Deported By Trump Administration Have Been Killed Upon Returning To Dangerous Conditions In Home Country. Dostopno prek https://lulac.org/news/pr/Migrants_Deported_By_Trump_Administration_Have_Been_Killed_Upon_Returning_To_Dangerous_Conditions/, 15. 2. 2026.

- LeBlanc, Paul (2022): Gun violence keeps supercharging America's Second Amendment debate, CNN, 12. 4. 2022. Dostopno prek <https://edition.cnn.com/2022/04/12/politics/gun-violence-debate-second-amendment-what-matters/index.html>, 10. 4. 2024.
- Lee, Bandy X. (2026): Urgent Plea to the Four Living Former Presidents of the United States, Substack, 11. 4. 2026. Dostopno prek <https://bandyxlee.substack.com/p/urgent-plea-to-the-four-living-former>, 26. 4. 2026.
- Lee, Benjamin (2026): Bad Bunny and Kendrick Lamar win big in Grammys ceremony filled with anti-ICE sentiment, The Guardian, 2. 2. 2026. Dostopno prek <https://www.theguardian.com/music/2026/feb/01/grammy-awards-bad-bunny-kendrick-lamar-anti-ice>, 5. 2. 2026.
- Lee, Chisun, Douglas Keith in Ava Mehta (2018): Elected Officials, Secret Cash, Brennan Center, 15. 3. 2018. Dostopno prek <https://www.brennancenter.org/our-work/research-reports/elected-officials-secret-cash>, 5. 5. 2026.
- Lee, Chisun, Douglas Keith in Katherine Valde (2016): Secret Spending in the States, Brennan Center, 26. 6. 2016. Dostopno prek <https://www.brennancenter.org/our-work/research-reports/secret-spending-states>, 18. 2. 2026.
- Lee, Lloyd (2023): Jeff Bezos says humans will live in massive space stations before settling on other planets, once again veering away from Elon Musk's Mars ambitions, Business Insider, 15. 12. 2023. Dostopno prek <https://www.businessinsider.com/jeff-bezos-space-stations-elon-musk-mars-colonization-lex-fridman-2023-12>, 9. 1. 2024.
- Leeds, Jeff (2007): Hearing Focuses on Language and Violence in Rap Music, The New York Times, 26. 9. 2007. Dostopno prek http://www.nytimes.com/2007/09/26/washington/26rap.html?_r=1, 3. 10. 2008.
- Lee Hill, Meredith, Mia McCarthy in Jordain Carney (2026): Elon Musk is flexing his political muscle again — and the GOP is responding, Politico, 28. 1. 2026. Dostopno prek <https://www.politico.com/news/2026/01/28/elon-musk-gop-come-back-00751572>, 7. 2. 2026.
- Legum, Judd (2024): Florida school district removes dictionaries from libraries, citing law championed by DeSantis, Popular Information, 10. 1. 2024. Dostopno prek https://popular.info/p/florida-school-district-removes-dictionaries?utm_source=substack&utm_medium=email, 19. 2. 2024.
- Legum, Judd in Rebecca Crosby (2026): These highly profitable corporations paid zero federal income taxes last year, Popular Information, 15. 4. 2026. Dostopno prek https://popular.info/p/these-highly-profitable-corporations?utm_source=post-email-title&publication_id=1664&post_id=194244064&utm_campaign=email-post-title&isFreemail=true&r=wk63c&triedRedirect=true&utm_medium=email, 16. 4. 2026.
- Lehmann, Chris (2022): The Reactionary Prophet of Silicon Valley, The Nation, 27. 10. 2022. Dostopno prek <https://www.thenation.com/article/politics/curtis-yarvin/>, 17. 1. 2026.

- Leingang, Rachel (2024): 'Better be scared': threats of political violence foretell tense election year, *The Guardian*, 10. 1. 2024. Dostopno prek <https://www.theguardian.com/us-news/2024/jan/10/election-workers-threats-political-violence>, 28. 12. 2025.
- Lemire, Jonathan in Elana Schor (2020): Trump portrays himself as defender of faith for evangelicals, *AP News*, 4. 1. 2020. Dostopno prek <https://apnews.com/trump-portrays-himself-as-defender-of-faith-for-evangelicals-9f395c43d3782e-14f171e0253ae76e66>, 13. 5. 2026.
- Lemon, Don (2025): Rep. Nancy Mace continues to use a transgender slur — isn't that considered hate speech?, 16. 9. 2025. Objava na Bluesky. Dostopno prek <https://bsky.app/profile/donlemonofficial.bsky.social/post/3lyy6u2h4f22e>, 28. 12. 2025.
- Lennard, Natasha (2026): Can Trump's Plan for Warehouse Immigrant Detention Camps Be Stopped?, *The Intercept*, 17. 2. 2026. Dostopno prek <https://theintercept.com/2026/02/17/warehouses-immigration-detention-camp-prisons-immigrants/>, 1. 5. 2026.
- Leonard, Randy in Paul V. Fontelo (2018): Every Members of Congress' Wealth in One Chart, *Roll Call*, 2. 3. 2018. Dostopno prek <https://rollcall.com/2018/03/02/every-member-of-congress-wealth-in-one-chart/>, 7. 5. 2025.
- Levenson, Eric (2025): Masked agents and public arrests: A closer look at ICE's increasingly aggressive tactics, *CNN*, 25. 8. 2025. Dostopno prek <https://edition.cnn.com/2025/08/25/us/masks-arrests-ice-tactics-immigration>, 13. 1. 2026.
- Levey, Noam N. (2022): 100 Million People in America Are Saddled With Health Care Debt, *KFF Health News*, 16. 6. 2022. Dostopno prek <https://kffhealthnews.org/news/article/diagnosis-debt-investigation-100-million-americans-hidden-medical-debt/>, 1. 2. 2024.
- Lewis, Tanya in Dean Visser (2021): The 'Shared Psychosis' of Donald Trump and His Loyalists, *Scientific American*, 11. 1. 2021. Dostopno prek <https://www.scientificamerican.com/article/the-shared-psychosis-of-donald-trump-and-his-loyalists/>, 1. 5. 2026.
- Liberto, Daniel (2023): Billionaires Who Bought Media Publishers, *Investopedia*, 12. 4. 2023. Dostopno prek <https://www.investopedia.com/billionaires-who-bought-publishers-5270187>, 8. 4. 2024.
- Library of Congress (b. d.-a): Amdt1.7.13.5 Lobbying. Dostopno prek https://constitution.congress.gov/browse/essay/amdt1-7-13-5/ALDE_00013494/, 22. 4. 2025.
- Library of Congress (b. d.-b): U.S. History Primary Source Timeline – Overview. Dostopno prek <https://www.loc.gov/classroom-materials/united-states-history-primary-source-timeline/colonial-settlement-1600-1763/overview/>, 23. 12. 2023.
- Library of Congress (b. d.-c): Presidential Elections and Voting in U.S. History – Native American Voting Rights. Dostopno prek <https://www.loc.gov/classroom-materials/elections/voters/native-americans/>, 8. 2. 2025.
- Library of Congress (b. d.-d): Amdt1.7.13.3 Campaign Finance Expenditure Limits. Dostopno prek https://constitution.congress.gov/browse/essay/amdt1-7-13-3/ALDE_00013492/, 5. 5. 2026.

- Library of Congress (b. d.-e): Amdt1.7.13.4 Campaign Finance Disclosure and Disclaimer Requirements. Dostopno prek https://constitution.congress.gov/browse/essay/amdt1-7-13-4/ALDE_00013493/, 5. 5. 2026.
- Libresco Sargeant, Leah, Jeremy Ney in Dustin Palmer (2025): Cash for Impactful U.S. Policy, Other Feminisms, 11. 12. 2025. Dostopno prek <https://www.otherfeminisms.com/p/cash-for-impactful-us-policy>, 6. 2. 2026.
- Lichtenberg, Nick (2026): A world going broke: IMF says America's \$39 trillion national debt is actually a global problem—and AI may be the only rescue, *Fortune*, 16. 4. 2026. Dostopno prek <https://fortune.com/2026/04/16/imf-national-debt-world-structural-problem-ai-uncertainty/>, 26. 4. 2026.
- Li, Eric X. (2012): Why China's Political Model Is Superior, *The New York Times*, 16. 2. 2012. Dostopno prek <https://www.nytimes.com/2012/02/16/opinion/why-chinas-political-model-is-superior.html>, 17. 3. 2024.
- Lillian Goldman Law Library (b. d.): The Federalist Papers – No. 68. Dostopno prek https://avalon.law.yale.edu/18th_century/fed68.asp, 8. 2. 2025.
- Lipka, Michael (2017): Muslims and Islam: Key findings in the U.S. and around the world, Pew Research Center, 9. 8. 2017. Dostopno prek <https://www.pewresearch.org/short-reads/2017/08/09/muslims-and-islam-key-findings-in-the-u-s-and-around-the-world/>, 5. 1. 2026.
- Liptak, Adam (2026): Supreme Court Increasingly Favors the Rich, Economists Say, *The New York Times*, 5. 1. 2026. Dostopno prek <https://www.nytimes.com/2026/01/05/us/politics/supreme-court-study-rich-poor.html>, 18. 2. 2026.
- Liptak, Kevin (2026): A Very Mar-a-Lago New Year's Eve, *CNN*, 1. 1. 2026. Dostopno prek <https://edition.cnn.com/2025/12/31/politics/mar-a-lago-new-years-eve-party-trump>, 10. 1. 2026.
- Lipton, Eric (2014): Half of Congress Members Are Millionaires, Report Says, *The New York Times*, 9. 1. 2014. Dostopno prek <https://www.nytimes.com/2014/01/10/us/politics/more-than-half-the-members-of-congress-are-millionaires-analysis-finds.html>, 7. 5. 2025.
- Locke, John (1691): Economic Writings and Two Treatises of Government, *The Works of John Locke*, vol. 4. Dostopno prek <https://oll.libertyfund.org/title/locke-the-works-of-john-locke-vol-4-economic-writings-and-two-treatises-of-government>, 28. 2. 2022.
- London Futurists (2022): Future Superhuman: Our transhuman lives in a make or break century. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=a0aDJzUNBaU>, 25. 1. 2026.
- Lopach, James I. (2023): States' rights and state sovereignty, EBSCO Research Starters. Dostopno prek <https://www.ebsco.com/research-starters/law/states-rights-and-state-sovereignty>, 15. 1. 2026.
- Lopez, Mark H. in Mohamad Moslimani (2024): Key facts about the nation's 47.9 million Black Americans, Pew Research Center, 18. 1. 2024. Dostopno prek

- <https://www.pewresearch.org/short-reads/2024/01/18/key-facts-about-black-americans/>, 10. 2. 2024.
- Lotz, Avery (2025): Trump defends Tucker Carlson as Nick Fuentes interview divides MAGA world, *Axios*, 17. 11. 2025. Dostopno prek <https://www.axios.com/2025/11/17/trump-tucker-carlson-nick-fuentes-interview>, 21. 2. 2026.
- Lovato, Natasha (2024): Could AI sway the 2024 elections? Here's what's being done nationally to stop deepfakes, *USA Today*, 19. 2. 2024. Dostopno prek <https://eu.usatoday.com/story/news/politics/elections/2024/02/19/ai-deepfakes-2024-election/72486000007/>, 19. 2. 2024.
- Lozano, Alicia Victoria (2025): Why a court order barring ICE from targeting people based on their race isn't being enforced, *NBC News*, 3. 9. 2025. Dostopno prek <https://www.nbcnews.com/news/us-news/immigration-court-order-ice-targeting-people-race-not-enforced-why-rcna227792>, 13. 1. 2026.
- Low, Nicholas E. (2024): Dreaming of Superhumans: New Reactionary Nietzschean Fantasies, *Harvard Divinity Bulletin*. Dostopno prek <https://bulletin.hds.harvard.edu/dreaming-of-superhumans-new-reactionary-nietzschean-fantasies/>, 25. 1. 2026.
- Lubragge, Michael T. (2003): Manifest Destiny: The Philosophy that Created A Nation, 6. 3. 2003. Dostopno prek <https://www.let.rug.nl/usa/essays/1801-1900/manifest-destiny/index.php>, 8. 4. 2024.
- Luce, Edward (2022): Is America heading for civil war?, *Financial Times*, 31. 5. 2022. Dostopno prek <https://www.ft.com/content/9c237473-603d-4196-8a32-0f135c900612>, 2. 2. 2024.
- Ludden, Jennifer (2023): These millionaires want to tax the rich, and they're lobbying working-class voters, *NPR*, 13. 6. 2023. Dostopno prek <https://www.npr.org/2023/06/13/1180389740/tax-rich-raise-wages-patriotic-millionaires-lobby-voters-inequality>, 7. 5. 2025.
- Lukpat, Alyssa in Richard Rubin (2026): Trump's Signature to Appear on U.S. Paper Currency, *The Wall Street Journal*, 26. 3. 2026. Dostopno prek <https://www.wsj.com/politics/policy/trump-signature-dollar-bills-384ad7a9>, 4. 5. 2026.
- Lu, Marcus (2020a): Is the American Dream over? Here's what the data says, *World Economic Forum*, 2. 9. 2020. Dostopno prek <https://www.weforum.org/stories/2020/09/social-mobility-upwards-decline-usa-us-america-economics/>, 15. 2. 2024.
- Lu, Marcus (2020b): The Decline of Upward Mobility in One Chart, *Visual Capitalist*, 26. 8. 2020. Dostopno prek <https://www.visualcapitalist.com/the-decline-of-upward-mobility-in-one-chart/>, 15. 2. 2024.
- Lutz, Ashley (2012): These 6 Corporations Control 90% Of The Media In America, *Business Insider*, 14. 6. 2012. Dostopno prek <https://www.businessinsider.com/these-6-corporations-control-90-of-the-media-in-america-2012-6>, 19. 2. 2024.
- MacDougald, Park (2016): Why Peter Thiel Wants to Topple Gawker and Elect Donald Trump, *Intelligencer*, 14. 6. 2016. Dostopno prek <https://nymag.com/intelligencer/2016/06/peter-thiel.html>, 25. 1. 2025.

- macrotrends (b. d.): U.S. Life Expectancy | Historical Data | Chart | 1950-2025. Dostopno prek <https://www.macrotrends.net/datasets/global-metrics/countries/usa/united-states/life-expectancy>, 10. 1. 2026.
- Madison, James (1787b): Federalist No. 14: Objections to the Proposed Constitution From Extent of Territory Answered, Library of Congress. Dostopno prek <https://guides.loc.gov/federalist-papers/text-11-20#s-lg-box-wrapper-25493285>, 28. 2. 2022.
- Madison, James (1821): Note to the Speech on the Right to Suffrage, Library of Congress. Dostopno prek <http://memory.loc.gov/cgi-bin/ampage?collId=llfr&fileName=003/llfr003.db&recNum=453>, 28. 2. 2022.
- Mae, Heather (2026): Singing Resistance, Minneapolis, MN. Posnetek na Facebooku. Dostopno prek <https://www.facebook.com/reel/3363026490523406>, 5. 2. 2026.
- Magilow, Daniel H. (2025): Comparing ICE to the Gestapo reveals people's fears for the US – a Holocaust scholar explains why Nazi analogies remain common, yet risky, The Conversation, 21. 7. 2025. Dostopno prek <https://theconversation.com/comparing-ice-to-the-gestapo-reveals-peoples-fears-for-the-us-a-holocaust-scholar-explains-why-nazi-analogies-remain-common-yet-risky-260767>, 13. 1. 2026.
- Magpayo, Genesis (2026): What is the Insurrection Act? Here's what Trump has said about using it, PBS News, 15. 1. 2026. Dostopno prek <https://www.pbs.org/newshour/politics/what-is-the-insurrection-act-heres-what-trump-has-said-about-using-it>, 5. 2. 2026.
- Mahbubani, Kishore (2020): Democracy or Plutocracy? America's Existential Question, Center for International Relations and Sustainable Development. Dostopno prek <https://www.cirsd.org/en/horizons/horizons-autumn-2020-issue-no-17/democracy-or-plutocracy---americas-existential-question>, 19. 1. 2024.
- Ma, Jason (2026): The explosion of U.S. debt is wiping out the 'safety premium' of Treasury bonds, and time is running out for an orderly fiscal solution, IMF warns, Fortune, 19. 4. 2026. Dostopno prek <https://fortune.com/2026/04/19/us-debt-explosion-safety-premium-treasury-bonds-convenience-yield-imf/>, 26. 4. 2026.
- Makuch, Ben (2025a): Energized neo-Nazis feel their moment has come as Trump changes everything, The Guardian, 26. 1. 2025. Dostopno prek <https://www.theguardian.com/us-news/2025/jan/26/neo-nazis-trump-extremism>, 16. 2. 2026.
- Makuch, Ben (2025b): Neo-Nazi group plots rebuild as Trump's FBI chief takes helm, audio reveals, The Guardian, 24. 2. 2025. Dostopno prek <https://www.theguardian.com/us-news/2025/feb/24/neo-nazi-trump-fbi-chief>, 27. 4. 2026.
- Makuch, Ben (2025c): US neo-Nazi group with Russia-based leader calls for targeted Ukraine attacks, The Guardian, 5. 4. 2026. Dostopno prek <https://www.theguardian.com/us-news/2025/apr/05/the-base-neo-nazi-russia-ukraine>, 27. 4. 2026.
- Manavis, Sarah (2024): The disturbing rise of tech-bro pronatalism, The New Statesman, 14. 11. 2024. Dostopno prek <https://www.newstatesman.com/comment/2024/11/the-disturbing-rise-of-tech-bro-pronatalism>, 25. 1. 2026.

- Manyika, James, Gary Pinkus in Monique Tuin (2020): Rethinking the future of American capitalism, McKinsey & Company, 12. 11. 2020. Dostopno prek <https://www.mckinsey.com/featured-insights/long-term-capitalism/rethinking-the-future-of-american-capitalism/#/>, 2. 3. 2026.
- Marche, Stephen (2022): The next US civil war is already here – we just refuse to see it, *The Guardian*, 4. 1. 2022. Dostopno prek <https://www.theguardian.com/world/2022/jan/04/next-us-civil-war-already-here-we-refuse-to-see-it>, 22. 1. 2026.
- Marcotte, Amanda (2023): Sorry, Twitter, but Florida's war on books is no joke. Ron DeSantis wants to keep kids from reading, *salon*, 25. 1. 2023. Dostopno prek <https://www.salon.com/2023/01/25/sorry-twitter-but-floridas-on-books-is-no-joke-ron-desantis-wants-to-keep-kids-from-reading/>, 1. 2. 2026.
- market.us (b. d.): Emergency Backpack Market. Dostopno prek <https://market.us/report/emergency-backpack-market/>, 14. 11. 2025.
- Marley, Patrick, Erin Cox in Theodor Meyer (2026): Supreme Court decision could deliver GOP a host of House seats in 2028, *The Washington Post*, 30. 4. 2026. Dostopno prek <https://www.washingtonpost.com/politics/2026/04/30/voting-rights-redistricting-impact/>, 5. 5. 2026.
- Marsh, Nick (2026): The insider trading suspicions looming over Trump's presidency, *BBC*, 20. 4. 2026. Dostopno prek <https://www.bbc.com/news/articles/cge0grppe-3po>, 26. 4. 2026.
- Masters, Kate (2016): Fear of Other People is Now the Primary Motivation for American Gun Ownership, a Landmark Survey Finds, *The Trace*, 19. 9. 2016. Dostopno prek <https://www.thetrace.org/2016/09/harvard-gun-ownership-study-self-defense/>, 13. 11. 2025.
- Matza, Max (2025): Mystery donor gives \$130m to US military to pay troops during shutdown, *BBC*, 26. 10. 2025. Dostopno prek <https://www.bbc.com/news/articles/c891p1pez42o>, 27. 4. 2026.
- Mazhari, Mohammad (2020): It is unlikely that U.S. policies produce democracy: Marvis Zonis, *Tehran Times*, 25. 10. 2020. Dostopno prek <https://www.tehran-times.com/news/453888/It-is-unlikely-that-U-S-policies-produce-democracy-Marvin-Zonis>, 19. 1. 2024.
- Mazzeno, Laurence W. (2021): American organized crime of the 1940s, *EBSCO Research Starters*. Dostopno prek <https://www.ebsco.com/research-starters/history/american-organized-crime-1940s>, 15. 4. 2026.
- Mazzeno, Laurence W. (2023): Organized crime as a business, *EBSCO Research Starters*. Dostopno prek <https://www.ebsco.com/research-starters/economics/organized-crime-business>, 15. 4. 2026.
- McAdams, Dan P. (2024): The Mass Psychology of Trumpism, *New Lines Magazine*, 21. 2. 2024. Dostopno prek <https://newlinesmag.com/argument/the-mass-psychology-of-trumpism/>, 5. 2. 2026.

- McCoy, Jennifer in Benjamin Press (2022): What Happens When Democracies Become Perniciously Polarized?, Carnegie Endowment, 18. 1. 2022. Dostopno prek <https://carnegieendowment.org/research/2022/01/what-happens-when-democracies-become-perniciously-polarized?lang=en>, 15. 2. 2024.
- McFarland, Susan (2018): U.N. report: With 40M in poverty, U.S. most unequal developed nation, UPI, 22. 6. 2018. Dostopno prek https://www.upi.com/Top_News/US/2018/06/22/UN-report-With-40M-in-poverty-US-most-unequal-developed-nation/8671529664548/?spt=su, 10. 2. 2024.
- McFerran, Lauren in Celine McNicholas (2025): Trump's assault on independent agencies endangers us all, Economic Policy Institute, 22. 10. 2025. Dostopno prek <https://www.epi.org/publication/trumps-assault-on-independent-agencies-endangers-us-all/>, 27. 4. 2026.
- McGrady, Clyde (2025): Nick Fuentes's Rise Puts MAGA Movement in a 'Time of Choosing', The New York Times, 6. 11. 2025. Dostopno prek <https://www.nytimes.com/2025/11/06/us/politics/nick-fuentes-trump.html>, 21. 2. 2026.
- McLaughlin, Elliott C. (2020): America's Legacy of Lynching isn't All History. Many Say it's Still Happening Today, CNN, 3. 6. 2020. Dostopno prek <https://edition.cnn.com/2020/06/03/us/lynching-america-george-floyd-ahmaud-arbery-brenna-taylor/index.html>, 22. 11. 2025.
- McLeod-Simmons, Lisa (2022): Plutocracy Definitions, Causes and Examples, Study.com. Dostopno prek <https://study.com/academy/lesson/plutocracy-overview-government.html#:~:text=Elites%20seeking%20to%20consolidate%20and,Age%20in%20the%20United%20States.>, 11. 1. 2024.
- McKay, Rich (2022): Missouri School District brings back Spanking for Unruly Children, Reuters, 25. 8. 2022. Dostopno prek <https://www.reuters.com/world/us/missouri-school-district-brings-back-spanking-unruly-children-2022-08-25/>, 13. 11. 2025.
- McKinney, Dave (2022): Chicago billionaire Ken Griffin's firms have \$86 million in companies making guns and ammunition, WGLT, 28. 2. 2022. Dostopno prek <https://www.wglt.org/local-news/2022-02-28/chicago-billionaire-ken-griffins-firms-have-86-million-in-companies-making-guns-and-ammunition>, 26. 10. 2025.
- McPhillips, Deidre (2025): Many in the autism community say RFK Jr. is pushing harmful and regressive rhetoric about who they are, CNN, 25. 4. 2025. Dostopno prek <https://edition.cnn.com/2025/04/19/health/autism-rfk-criticism/>, 20. 1. 2026.
- Medina, Brenda (2021): How the world's richest defend their wealth, with help from a dedicated industry, International Consortium of Investigative Journalists, 1. 6. 2021. Dostopno prek <https://www.icij.org/inside-icij/2021/06/how-the-worlds-richest-defend-their-wealth-with-help-from-a-dedicated-industry/>, 23. 11. 2025.
- Medium (2025): Crime Against the Rich Is Surging and It May Be Just the Start, 9. 3. 2025. Dostopno prek <https://medium.com/open-microphone/crime-against-the-rich-is-surging-and-it-may-be-just-the-start-ef3c16f8dc3a>, 14. 11. 2025.

- Meehan, Kasey, Jonathan Friedman, Sabrina Baeta in Tasslyn Magnusson (2023): Banned in the USA: The Mounting Pressure to Censor, PEN America, 1. 9. 2023. Dostopno prek <https://pen.org/report/book-bans-pressure-to-censor/>, 7. 5. 2026.
- MeidasTouch (2025): TOP Psychiatrist BACK with NEW Diagnosis of Trump. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=b2AAr4p18zk>, 5. 2. 2026.
- Meredith, Stephanie (2025): Part 2: Weaving Together Unlikely Allies in Defense of Good Parenting, Gene Cuisine, 12. 6. 2025. Dostopno prek <https://blog.geneticsupportfoundation.org/index.php/2025/06/12/the-rebirth-of-eugenics-tech-bros-and-pronatalism/#:~:text=%E2%80%9CIn%20the%20name%20of%20their,and%20select%20genetically%20superior%20children.%E2%80%9D&text=%E2%80%9CThough%20dressed%20up%20as%20%27New,to%20see%20more%20of%20them.%E2%80%9D>, 21. 1. 2026.
- Merriam-Webster (b. d.): Plutocracy. Slovarski zapis. Dostopno prek <https://www.merriam-webster.com/dictionary/plutocracy>, 19. 1. 2024.
- Mervis, Jeffrey (2024): West Virginia opens the door to teaching intelligent design, Science, 18. 3. 2024. Dostopno prek <https://www.science.org/content/article/west-virginia-opens-door-teaching-intelligent-design#:~:text=In%202005%2C%20then%E2%80%93U.S.%20District,is%20not%20a%20scientific%20theory,> 9. 1. 2026.
- Meyer, Ilan H. in Andrew R. Flores (2025): Anti-LGBT Victimization in the United States, UCLA School of Law, Williams Institute. Dostopno prek <https://williamsinstitute.law.ucla.edu/publications/anti-lgbt-victimization-us/>, 1. 2. 2026.
- Miller, Cassie (2024): The Violent History of the Anti-Abortion Movement, SPL Center, 13. 6. 2024. Dostopno prek <https://www.splcenter.org/resources/reports/violent-history/>, 8. 5. 2026.
- Miller, Gabby (2024): Major Platforms Fail LGBTQ Safety Tests, Says New GLAAD Report, Tec Policy Press, 21. 5. 2024. Dostopno prek <https://www.techpolicy.press/platforms-fail-lgbtq-safety-tests-glaad/>, 1. 2. 2026.
- Mishel, Lawrence, Elise Gould in Josh Bivens (2015): Wage Stagnation in Nine Charts. Economic Policy Institute. Dostopno prek <https://files.epi.org/2013/wage-stagnation-in-nine-charts.pdf>, 2. 2. 2024.
- Miteu, Goshen D. (2024): Ethics in scientific research: a lens into its importance, history, and future. *Annals of Medicine & Surgery* 86 (5): 2395–2398.
- MMC RTV Slovenija (2024): V Združenih narodih kritični do usmrtnitve z dušikom, 26. 1. 2024. Dostopno prek <https://www.rtvlo.si/svet/s-in-j-amerika/v-zdruzenih-narodih-kriticni-do-usmrtitve-z-dusikom/696200>, 22. 11. 2025.
- MMC RTV Slovenija (2025): Oxfam: Premoženje milijarderjev se še hitreje povečuje, število lačnih medtem narašča, 20. 1. 2025. Dostopno prek <https://www.rtvlo.si/svet/oxfam-premozenje-milijarderjev-se-se-hitreje-povecuje-stevilo-lacnih-medtem-narasca/733896>, 17. 1. 2026.

- MMC RTV Slovenija (2026): IMF znižal napovedi rasti in opozoril na svetovno recesijo, če se vojna v Iranu zaostri, 14. 4. 2026. Dostopno prek <https://www.rtvsl.si/gospodarstvo/imf-znizal-napovedi-rasti-in-opozoril-na-svetovno-recesijo-ce-se-vojna-v-iranu-zaostri/779373>, 16. 4. 2026.
- Moen, Lars J. K. (2024): Trump's personality cult plays a part in his political appeal, ANU College of Arts & Social Sciences, 1. 7. 2024. Dostopno prek <https://cass.anu.edu.au/news/trumps-personality-cult-plays-part-his-political-appeal#:~:text=Loyal%20Trump%20supporters%20put%20their,first%20appeared%20at%20Scientific%20American.>, 26. 4. 2026.
- Mogahed, Dalia, Erum Ikramullah in Youssef Chouhoud (2022): American Muslim Poll 2022: A Politics and Pandemic Status Report, ISPU, 25. 8. 2022. Dostopno prek <https://ispu.org/american-muslim-poll-2022-1/>, 5. 1. 2026.
- Mohammed, Kenneth (2025): Trust in the US is eroding. The question isn't if the dollar will lose supremacy – it's when, The Guardian, 16. 7. 2025. Dostopno prek <https://www.theguardian.com/global-development/2025/jul/16/trust-in-the-us-is-eroding-the-question-isnt-if-the-dollar-will-lose-supremacy-its-when>, 26. 4. 2026.
- Moneygeek (2025): Resources, 7. 11. 2025. Dostopno prek <https://www.moneygeek.com/resources/>, 4. 1. 2025.
- Monsour, Claire (2022): How Religion and Age Are Correlated with Partisan Geographical Sorting in the United States, Sally McDonnell Bardsdale Honors College, diplomska naloga št. 2499. Dostopno prek https://egrove.olemiss.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3509&context=hon_thesis, 4. 1. 2026.
- Montanaro, Domenico (2025): Poll: More Americans now agree political violence may be necessary to right the country, npr, 1. 10. 2025. Dostopno prek <https://www.npr.org/2025/10/01/nx-s1-5558304/poll-political-violence-free-speech-vaccines-national-guard-epstein-trump>, 28. 4. 2026.
- Montopoli, Brian (2012): Tea Party Supporters: Who They Are and What They Believe, CBS News, 14. 12. 2012. Dostopno prek <https://www.cbsnews.com/news/tea-party-supporters-who-they-are-and-what-they-believe/>, 8. 3. 2021.
- Mooney, Harrison (2025): The Man Who Tracks Silicon Valley's 'Nerd Reich', The Tyee, 10. 11. 2025. Dostopno prek <https://thetyee.ca/News/2025/11/10/Man-Who-Tracks-Silicon-Valley-Nerd-Reich/>, 10. 1. 2026.
- Moslimani, Mohamad, Christine Tamir, Abby Budiman, Luis Noe-Bustamante in Lauren Mora (2024): Facts about the U.S. Black Population, Pew Research Center, 18. 1. 2024. Dostopno prek <https://www.pewresearch.org/social-trends/fact-sheet/facts-about-the-us-black-population/>, 10. 2. 2024.
- Moyers & Company (2014): The Long, Dark Shadows of Plutocracy. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=0aP61BF3XY>, 19. 1. 2024.
- Moyers on America (b. d.): The Net at Risk – Resources Timeline. Dostopno prek <https://www.pbs.org/moyers/moyersonamerica/net/timeline.html>, 19. 2. 2024.

- MS NOW (2025a): Trump's unlawful call for 'war' on citizens met with stony silence from generals. YouTube posnetek. Dostopno prek https://www.youtube.com/watch?v=v-7bB_UHmRc, 21. 2. 2026.
- MS NOW (2025b): 'An outrage': Retired Army general slams idea of military using U.S. cities as 'training grounds'. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=m5qPFyLIq4M>, 21. 2. 2026.
- MS NOW (2025c): 'It's illegal': Retired general says military doesn't take up arms against innocent civilians. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=kDVHSrj7XdA>, 21. 2. 2026.
- MS NOW (2026a): Pentagon to review role of women in combat and women combat veterans are not happy. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=3rRpojN7Kik&t=21s>, 27. 4. 2026.
- MS NOW (2026b): Know your rights: How to safely & legally protest. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=4NRsaqJpVUw>, 15. 2. 2026.
- Mucci, Tim (b. d.): What is the technological singularity?, IBM. Dostopno prek <https://www.ibm.com/think/topics/technological-singularity#:~:text=Authors,longer%20the%20most%20capable%20entities.,> 25. 1. 2026.
- Mullins, Kyle (2024): Here's How Much Supreme Court Justice Neil Gorsuch Is Worth, Forbes, 7. 1. 2024. Dostopno prek <https://www.forbes.com/sites/kyle-mullins/2024/01/07/heres-how-much-supreme-court-justice-neil-gorsuch-is-worth/?>, 8. 4. 2024.
- Muro, Mark in Yang You (2022): Superstars, rising stars, and the rest: Pandemic trends and shifts in the geography of tech, Brookings, 8. 3. 2022. Dostopno prek <https://www.brookings.edu/articles/superstars-rising-stars-and-the-rest-pandemic-trends-and-shifts-in-the-geography-of-tech/?b=1>, 2. 3. 2026.
- Murphy, Brett in Alex Mierjeski (2023): Clarence Thomas' 38 Vacations: The Other Billionaires Who Have Treated the Supreme Court Justice to Luxury Travel, ProPublica, 10. 8. 2023. Dostopno prek <https://www.propublica.org/article/clarence-thomas-other-billionaires-sokol-huizenga-novelty-supreme-court>, 20. 2. 2026.
- Murray, Conor (2026): 'Melania' Director Defends \$75 Million Documentary Price Tag—Here's Why It's Raised Eyebrows, Forbes, 30. 1. 2026. Dostopno prek <https://www.forbes.com/sites/conormurray/2026/01/30/melania-director-defends-75-million-documentary-price-tag-heres-why-its-raised-eyebrows/>, 9. 5. 2026.
- Mystal, Elie (2022): The Stench of Corruption Is Growing Stronger Around the Supreme Court, The Nation, 22. 11. 2022. Dostopno prek https://www.thenation.com/article/politics/the-stench-of-corruption-is-growing-stronger-around-the-supreme-court/?utm_source=google&utm_medium=cpc&utm_campaign=-tfd_dsa&gad_source=1&gad_campaignid=23492851562&gbraid=0AAAAA-DI60WwSiaaAuqrh11NNXNSrUXqV&gclid=Cj0KCQIAqeDMBhDcARIsA-

- JEBU9Q3lPraUWhCJ3LsZfkd7LJiwIUNyFZVNoEuZGQwze1B_zrrZiIV1Ko-aAmq8EALw_wcB, 20. 2. 2026.
- NAACP (b. d.): History of Lynching in America. Dostopno prek <https://naacp.org/find-resources/history-explained/history-lynching-america>, 22. 11. 2025.
- NationalArchives(b.d.-a): Women 'sHistory.Dostopnoprek<https://www.archives.gov/news/topics/womens-history>, 12. 1. 2026.
- National Archives (b. d.-b): Brown v. Board of Education (1954). Dostopno prek <https://www.archives.gov/milestone-documents/brown-v-board-of-education>, 22. 11. 2025.
- National Archives (b. d.-c): Radio and Television Report to the American People on the Berlin Crisis, July 25, 1961. Dostopno prek <https://www.jfklibrary.org/archives/other-resources/john-f-kennedy-speeches/berlin-crisis-19610725>, 14. 11. 2025.
- National Archives (2021): African American Heritage – Black Americans and the Vote. Dostopno prek <https://www.archives.gov/research/african-americans/vote>, 14. 2. 2024.
- National Archives (2023): The Electoral College – It's a Process, not a Place. Dostopno prek <https://www.archives.gov/electoral-college>, 25. 4. 2024.
- National Bureau of Economic Research (b. d.): Business Cycle Dating. Dostopno prek <https://www.nber.org/research/business-cycle-dating>, 16. 4. 2026.
- National Coalition Against Censorship (b. d.): Art and Culture Censorship Timeline. Dostopno prek <https://ncac.org/resource/art-and-culture-censorship-timeline>, 8. 5. 2026.
- National Guard in Federal service: call, 10. United States Code § 12406 (2006).
- National Press Foundation (2022): Is America at Risk of a Civil War? YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=1QV1eJA-3DM>, 2. 2. 2024.
- National Public Radio (2003): Big Money and Politics, 4. 11. 2003. Dostopno prek <https://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=1491981?storyId=1491981&t=1615197750232>, 8. 3. 2021.
- National Public Radio (2004): Greg Palast: 'The Best Democracy Money Can Buy', 11. 6. 2004. Dostopno prek <https://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=1954601>, 8. 3. 2021.
- National Taxpayers Union Foundation (b. d.): Congressional Salary. Dostopno prek <https://www.ntu.org/foundation/tax-page/congress-pay-perks>, 7. 5. 2026.
- National Women's History Alliance (b. d.): Timeline of Legal History of Women in the United States. Dostopno prek <https://nationalwomenshistoryalliance.org/resources/womens-rights-movement/detailed-timeline/>, 3. 1. 2026.
- Native American Rights Fund (2024): Healing from the Dark Period of Religious and Cultural Persecution, 13. 5. 2024. Dostopno prek <https://narf.org/history-religious-persecution/>, 8. 5. 2026.
- Natividad, Ivan (2022): Confronting America's Traumatic History of Lynching, UC Berkeley News, 16. 6. 2022. Dostopno prek <https://news.berkeley.edu/2022/06/16/confronting-americas-traumatic-history-of-lynching/>, 22. 11. 2025.

- NBC News (2025): Inside the Bezos' wedding ceremony in Venice. YouTube posnetek. Dostopno prek https://www.youtube.com/watch?v=qGesf_Ovi6c, 5. 2. 2026.
- Neate, Rupert (2022): 'Extra level of power': billionaires who have bought up the media, *The Guardian*, 3. 5. 2022. Dostopno prek <https://www.theguardian.com/news/2022/may/03/billionaires-extra-power-media-ownership-elon-musk>, 8. 4. 2024.
- Neate, Rupert (2023): Next generation of billionaires collect more wealth from inheritance than work, says UBS, *The Guardian*, 30. 11. 2023. Dostopno prek <https://www.theguardian.com/news/2023/nov/30/next-generation-billionaires-collect-more-wealth-from-inheritance-than-work-ubs>, 25. 4. 2026.
- Nesbit, Jeff (2026): The Invisible Recession, *The Contrarian*, 3. 2. 2026. Dostopno prek <https://www.contrariannews.org/p/the-invisible-recession>, 30. 4. 2026.
- Newall, Mallory in Charlie Rollason (2023): Americans trust teachers, but some still want parents to be the primary voices on what's taught, *Ipsos*, 2. 6. 2023. Dostopno prek <https://www.ipsos.com/en-us/americans-trust-teachers-some-still-want-parents-be-primary-voices-whats-taught>, 7. 5. 2026.
- Newton, Paula in Anna Cooban (2025): Trump's Threat to Annex Canada 'A Real Thing', Trudeau tells Business Leaders, *CNN World*, 7. 2. 2025. Dostopno prek <https://edition.cnn.com/2025/02/07/americas/trudeau-trump-canada-annex-in-lt-latam/index.html>, 8. 2. 2025.
- New York Times Opinion (2018): The Secret History of Muslims in the U.S. | NYT Opinion. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=dPYIdfyfEKM>, 9. 1. 2026.
- Ney, Jeremy (2023): The Surprising Poverty Levels Across the U.S., *Time*, 4. 10. 2023. Dostopno prek <https://time.com/6320076/american-poverty-levels-state-by-state/>, 19. 1. 2024.
- Nichols, Michelle (2018): Americans own nearly half world's gun in civilian hands – survey, *Reuters*, 18. 6. 2018. Dostopno prek <https://www.reuters.com/article/idUSKBN1JE22V/>, 26. 1. 2024.
- Nierenberg, Amelia (2021): The Conservative School Board Strategy, *The New York Times*, 27. 10. 2021. Dostopno prek <https://www.nytimes.com/2021/10/27/us/the-conservative-school-board-strategy.html>, 7. 5. 2026.
- NISOS (2025): Threat Monitoring Executive Protection. Dostopno prek <https://6068438.fs1.hubspotusercontent-na1.net/hubfs/6068438/executive-threat-monitoring.pdf>, 13. 11. 2025.
- Noble, Scott (2015): Plutocracy: Political Repression in the U.S.A. Dokumentarni film v petih delih, dostopen na YouTube. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=zDQjtRuf3M&list=PLzVIwD8JCiOaowK9XvItLMLWOyH86N-lJ&index=2&t=33s>, 13. 5. 2026.
- NowThis Impact (2026): Community Rejects Ice Terror. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/shorts/IR721GFncmE>, 5. 2. 2026.

- Nunn, Joseph in Elizabeth Goitein (2025): The Insurrection Act, Explained, Brennan Center, 12. 11. 2025. Dostopno prek <https://www.brennancenter.org/our-work/research-reports/insurrection-act-explained>, 5. 2. 2026.
- Obis, Anastasia (2025): Feinberg Says his Private Equity Background Positions him to Fix Pentagon, Federal News Network, 25. 2. 2025. Dostopno prek <https://federalnewsnetwork.com/defense-main/2025/02/feinberg-says-his-private-equity-background-positions-him-to-fix-pentagon/>, 13. 11. 2025.
- Occupy.com (2024): Planet Plutocrat: The Crony-capitalism Index, 26. 3. 2014. Dostopno prek <https://www.occupy.com/dev/article/planet-plutocrat-crony-capitalism-index#sthash.IcyOy9pw.IrzZmhoh.dpbs>, 14. 4. 2026.
- O'Connell, Ryan (2025): Trump's Ultimate Power Grab: Purging the U.S. Military, the Globalist, 27. 2. 2025. Dostopno prek <https://www.theglobalist.com/united-states-donald-trump-us-military-purge-democracy-authoritarianism/>, 27. 4. 2026.
- O'Connor, Patrick (2008): OECD report ranks US third worst in inequality and poverty, World Socialist Web Site, 22. 10. 2008. Dostopno prek <https://www.wsws.org/en/articles/2008/10/oecd-o22.html>, 24. 1. 2024.
- O'Donoghue, Gary (2025): How Trump is using the courts to get what he wants - and changing the shape of presidential power, BBC, 22. 7. 2025. Dostopno prek <https://www.bbc.com/news/articles/c3en0qwp44do>, 19. 2. 2026.
- OECD (b. d.): Income Inequality. Dostopno prek <https://data.oecd.org/inequality/income-inequality.htm>, 2. 2. 2024.
- OECD (2018): Trade union density and collective bargaining. Dostopno prek <https://www1.compareyourcountry.org/collective-bargaining/en/0//datatable/>, 1. 3. 2026.
- Olaizola Rosenblat, Mariana in Luke Barnes (2025): Digital Aftershocks: Online Mobilization and Violence in the United States, NYU Stern. Dostopno prek <https://bhr.stern.nyu.edu/publication/digital-aftershocks-report/>, 28. 4. 2026.
- Olmstead, Molly (2022): »Christian Nationalism« Used to Be Taboo. Now It's All the Rage., Slate, 5. 8. 2022. Dostopno prek <https://slate.com/news-and-politics/2022/08/christian-nationalist-identity-marjorie-taylor-greene.html>, 13. 5. 2026.
- Olorunnipa, Toluse (2024): Civil War talk in presidential contest reveals fresh divisions on race, The Washington Post, 13. 1. 2024. Dostopno prek <https://www.washingtonpost.com/politics/2024/01/13/haley-trump-civil-war-history/>, 15. 2. 2026.
- Olu, Yaounde (2022): Quiet Civil War in America, The Crusader, 25. 5. 2022. Dostopno prek <https://chicagocrusader.com/quiet-civil-war-in-america/>, 2. 2. 2024.
- Ombres, Devon (2024): The Supreme Court's Assault on Government Could Make the Far-Right's Dreams Come True, CAP, 15. 2. 2024. Dostopno prek <https://www.americanprogress.org/article/the-supreme-courts-assault-on-government-could-make-the-far-rights-dreams-come-true/>, 19. 2. 2026.
- Oneindia News (2025): Trump Threatens to FIRE Military Generals not agreeing with him | Mocks Generals as 'Weak' & 'Woke'. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=6PFseyPmpvQ>, 21. 2. 2026.

- Onion, Amanda, Missy Sullivan, Matt Mullen in Christian Zapata (2019): Manifest Destiny – Definition, Facts & Significance, History, 15. 11. 2019. Dostopno prek https://www.history.com/topics/19th-century/manifest-destiny#section_3, 9. 1. 2024.
- Orth, Taylor (2025): What role do Americans think religion should play in public schools?, YouGov, 27. 8. 2025. Dostopno prek <https://today.yougov.com/politics/articles/52839-what-role-do-americans-think-religion-should-play-in-public-schools>, 9. 1. 2026.
- Owen, Howard (2008): For many families, gap's getting wider, percent change in family income share: 2005 Relative to 1953 page 2, Fredericksburg.com, 26. 10 2008. Dostopno prek <http://ssrc-static.s3.amazonaws.com/wp-content/uploads/2008/10/10.26.08-Free-Lance-Star.pdf>, 1. 3. 2022.
- Oxfam America (2025): Is the U.S. witnessing the Rise of Oligarchy? Dostopno prek <https://www.oxfamamerica.org/explore/issues/economic-justice/is-the-us-witnessing-the-rise-of-oligarchy/>, 17. 1. 2025.
- Paine, Thomas (1776): Common Sense. Philadelphia: Robert Bell. Dostopno prek <https://americainclass.org/wp-content/uploads/2023/08/Common-Sense-Full-Text.pdf>, 28. 2. 2022.
- Paine, Thomas (1791): The Rights of Man, US History. Dostopno prek <https://www.ushistory.org/Paine/rights/c1-020.htm>, 28. 2. 2022.
- Paine, Thomas (1797): Agrarian Justice, e-objava iz leta 1999. Dostopno prek <http://piketty.pse.ens.fr/files/Paine1795.pdf>, 28. 2. 2022.
- Palantir (2026): Because we get asked a lot. The Technological Republic, in brief. /.../. Objava na X. Dostopno prek https://x.com/palantirtech/status/2045574398573453312?fbclid=IwVERTSARUD31leHRuA2FlbQ1xMABzcNj-BmFwcF9pZAwzNTA2ODU1MzE3MjgAAR6y3JNqIQdwCP7G77v9N_WK6WMh5GImluf-fxx8I2Iux8zg15ICbZrE6arjzQ_aem_tgi0KkFl199Y8lUP6dRSRA&sfnsn=mo, 27. 4. 2026.
- PalmBeachPost (2026): Trump auctions painting of Jesus Christ for \$2.75M at Mar-a-Lago New Year's party ringing in 2026. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=hi4hy7YalXA>, 4. 1. 2026.
- Palmer, Ewan (2026): Republicans Panic That Trump's Revenge Crusade Will Backfire, Daily Beast, 29. 4. 2026. Dostopno prek <https://www.thedailybeast.com/republicans-panic-that-trumps-revenge-crusade-will-backfire/>, 2. 5. 2026.
- Pan, Wei (2010): Western System Versus Chinese System. Briefing Series, Issue 61, China Policy Institute. Dostopno prek <https://www.nottingham.ac.uk/iaps/documents/cpi/briefings/briefing-61-chinese-western-system.pdf>, 28. 2. 2022.
- Parashchak, Oleg in Nataly Kramer (2026): Most Richest People in the World 2026. TOP 50 Billionaires List (April), beinsure., 4. 4. 2026. Dostopno prek <https://beinsure.com/world-richest-people/>, 27. 4. 2026.
- Parker, Kim, Juliana Menasce Horowitz, Ruth Igielnik, J. Baxter Oliphant in Anna Brown (2017a): 2. Guns and Daily Life: Identity, Experiences, Activities and In-

- volvement, Pew Research Center, 22. 6. 2017. Dostopno prek <https://www.pewresearch.org/social-trends/2017/06/22/guns-and-daily-life-identity-experiences-activities-and-involvement/>, 15. 11. 2025.
- Parker, Kim, Juliana Menasce Horowitz, Ruth Igielnik, J. Baxter Oliphant in Anna Brown (2017b): 1. The demographics of gun ownership, Pew Research Center, 22. 6. 2017. Dostopno prek <https://www.pewresearch.org/social-trends/2017/06/22/the-demographics-of-gun-ownership/>, 29. 12. 2025.
- Parnes, Amie (2025): Poll finds third-party interest rising among both Republicans, Democrats, The Hill, 13. 12. 2025. Dostopno prek <https://thehill.com/homenews/campaign/5646836-economic-issues-voter-concerns/>, 4. 1. 2026.
- Patel, Faiza (2025): Trump's Orders Targeting Anti-Fascism Aim to Criminalize Opposition, Brennan Center, 9. 10. 2025. Dostopno prek <https://www.brennan-center.org/our-work/research-reports/trumps-orders-targeting-antifascism-a-im-criminalize-opposition>, 1. 5. 2026.
- Paterson, Sarah Rose (2025): Faith-Based Fortune: The \$1.2 Trillion Impact of Religion on the U.S. Economy, Michigan Journal of Economics, 16. 5. 2025. Dostopno prek <https://sites.lsa.umich.edu/mje/2025/05/16/faith-based-fortune-the-1-2-trillion-impact-of-religion-on-the-u-s-economy/#:~:text=Beyond%20the%20pews%2C%20beyond%20the,broader%20business%20sector%20as%20well.,> 2. 1. 2026.
- PBS American Experience (2010): God in America. Dostopno prek <https://www.pbs.org/wgbh/americanexperience/films/godinamerica/>, 2. 1. 2026.
- PBS American Experience (b. d.): The Murder of Emmett Till: Lynching in America. Dostopno prek <https://www.pbs.org/wgbh/americanexperience/features/emmett-lynching-america/>, 22. 11. 2025.
- PBS Classroom (2025): Unethical moments in U.S. medical research history, 9. 1. 2025. Dostopno prek <https://www.pbs.org/newshour/classroom/posts/2025/01/review-highlights-unethical-moments-in-medical-research-history>, 8. 11. 2025.
- PBS Frontline (2020): NRA Under Fire. Posnetek. Dostopno prek <https://www.pbs.org/wgbh/frontline/film/nra-under-fire/>, 8. 4. 2024.
- PBS News (b. d.): Islam in America. Dostopno prek <https://www.pbs.org/opb/historydetectives/feature/islam-in-america/>, 4. 1. 2026.
- PBS News (2003): Gay Marriage and Homosexuality, 21. 11. 2003. Dostopno prek <https://www.pbs.org/wnet/religionandethics/2003/11/21/november-21-2003-gay-marriage-and-homosexuality/18384/>, 7. 3. 2021.
- PBS News (2017): Why armed militia groups are surging across the nation, 19. 4. 2017. Dostopno prek <https://www.pbs.org/newshour/show/armed-militia-groups-surging-across-nation>, 13. 1. 2026.
- PBS NewsHour (2023): America at a Crossroads with Judy Woodruff, 19. 12. 2023. Dostopno prek <https://www.pbs.org/video/america-at-a-crossroads-with-judy-woodruff-esraic/>, 3. 5. 2026.

- PBSNewsHour (2025a): Conservative judge resigns, calling Trump uniquely dangerous, 11. 11. 2025. Dostopno prek <https://www.pbs.org/video/speaking-out-1762899885/>, 20. 2. 2026.
- PBS NewsHour (2025b): Six congressional Democrats with military and intelligence backgrounds are urging current service members to ignore the chain of command if they are given unlawful orders. Posnetek na Facebooku. Dostopno prek <https://www.facebook.com/watch/?v=1393040049077690>, 21. 2. 2026.
- PBS NewsHour (2026a): WATCH LIVE: Trump holds news conference after Supreme Court strikes down his global tariffs. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=z8jGgWHzczc>, 20. 2. 2026.
- PBS NewsHour (2026b): WATCH: Trump 'absolutely ashamed' of 'certain' Supreme Court justices after tariff decision. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=zprEJrknh04>, 20. 2. 2026.
- PBS NewsHour (2026c): WATCH: Trump claims that Supreme Court was 'swayed by foreign interests' in opposing his tariffs. YouTube posnetek. Dostopno prek https://www.youtube.com/watch?v=_NkflGRs2wY, 20. 2. 2026.
- PBS Oregon Experience (b. d.): Oregon's Klan in the 1920s: The Rise of Hate. Dostopno prek <https://www.pbs.org/video/the-rise-of-hate-oregons-klan-in-the-1920s-uoatkln/>, 15. 2. 2026.
- Pein, Corey (2014): Mouthbreathing Machiavellis Dream of a Silicon Reich, The Baffler, 19. 5. 2014. Dostopno prek <https://thebaffler.com/latest/mouthbreathing-machiavellis>, 17. 1. 2026.
- Pein, Corey (2017): The Moldbug Variations, The Baffler, 9. 10. 2017. Dostopno prek <https://thebaffler.com/latest/the-moldbug-variations-pein>, 17. 1. 2026.
- PEN America (b. d.-a): What is the Ed Scare? And More Frequently Asked Questions. Dostopno prek <https://pen.org/educational-censorship/ed-scare-faq/>, 7. 5. 2026.
- PEN America (b. d.-b): PEN America index of school book bans – 2022-2023. Dostopno prek <https://pen.org/book-bans/2023-banned-book-list/>, 7. 5. 2026.
- Peney, Matt in Jon Steinman (2025): The Trump administration's conflict with the courts, explained, Protect Democracy, 2. 10. 2025. Dostopno prek <https://protectdemocracy.org/work/the-trump-administrations-conflict-with-the-courts-explained/>, 19. 2. 2026.
- Pengelly, Martin (2021): US 'closer to civil war' than most would like to believe, new book says, The Guardian, 20. 12. 2021. Dostopno prek <https://www.theguardian.com/us-news/2021/dec/20/us-closer-to-civil-war-new-book-barbara-walter-trump-capitol-attack>, 2. 2. 2024.
- Pengelly, Martin (2022): More than 40% of Americans think civil war likely within a decade, The Guardian, 30. 8. 2022. Dostopno prek <https://www.theguardian.com/us-news/2022/aug/29/us-civil-war-fears-poll>, 22. 1. 2026.

- Pepin-Neff, Chris (2023): Anti-Trans Moral Panics Endanger All Young People, *Scientific American*, 19. 5. 2023. Dostopno prek <https://www.scientificamerican.com/article/anti-trans-moral-panics-endanger-all-young-people/>, 1. 2. 2026.
- Perlstein, Rick (2024): American Fascism, *The American Prospect*, 24. 1. 2024. Dostopno prek <https://prospect.org/2024/01/24/2024-01-24-american-fascism-john-ganz/>, 26. 4. 2026.
- Peter H. Diamandis (2026): The Singularity Countdown: AGI by 2029, Humans Merge with AI, Intelligence 1000x | Ray Kurzweil. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=8iWSNwIRazc>, 25. 1. 2025.
- Peterson, Dean (2018): How the Catholic Church censored the Golden Age of Hollywood, *Vox*, 11. 4. 2018. Dostopno prek <https://www.vox.com/videos/2018/4/11/17224220/catholic-church-censorship-golden-age-hollywood-hays-code>, 9. 5. 2026.
- Petter Graver, Hans (2025): Judges Under Stress and the Duty to Resist: What US Judges Can Learn From the German Experience, *Verfassungsblog*, 14. 3. 2025. Dostopno prek <https://verfassungsblog.de/judges-resistance-executive-power/>, 17. 2. 2026.
- Petto, Andrew J. (2021): Creationism USA: Bridging the Impasse on Teaching Evolution, *National Center for Science Education*, 27. 9. 2021. Dostopno prek <https://ncse.ngo/creationism-usa-bridging-impasse-teaching-evolution>, 9. 1. 2026.
- Pequeño, Antonio (2024): JD Vance and Peter Thiel: What to Know about the Relationship between Trump's VP Pick and the Billionaire, *Forbes*, 16. 7. 2024. Dostopno prek <https://www.forbes.com/sites/antoniopequenoiv/2024/07/16/jd-vance-and-peter-thiel-what-to-know-about-the-relationship-between-trumps-vp-pick-and-the-billionaire/>, 8. 2. 2025.
- Perkins, Tom (2023): US religious right at center of anti-LGBTQ+ message pushed around the world, *The Guardian*, 9. 7. 2023. Dostopno prek <https://www.theguardian.com/world/2023/jul/09/us-religious-right-lgbtq-global-culture-fronts>, 9. 5. 2026.
- Perticone, Joe (2019): How the 15 richest members of Congress made their money, *Business Insider*, 6. 2. 2019. Dostopno prek <https://www.businessinsider.com/how-richest-members-congress-made-money-house-senate-2019-2>, 7. 5. 2026.
- Peter G. Peterson Foundation (b.d.): America's National Debt Challenge. Dostopno prek https://www.pgpf.org/our-national-debt/?gad_source=1&gad_campaignid=23054386004&gbraid=0AAAAABdefgaVkiWJ1NfYQZCK6uURtB-W0&gclid=CjwKCAjw7vzOBhBxEiwAc7WNr7qpLj4Pmm-q4dYmmw60FubsdAda_icxOhshKu8ispTCdaUI2VgqiBoCe0sQAvD_BwE, 15. 4. 2026.
- Peter G. Peterson Foundation (2023): How does the U.S. Healthcare System Compare to Other Countries?, 12. 7. 2023. Dostopno prek <https://www.pgpf.org/blog/2023/07/how-does-the-us-healthcare-system-compare-to-other-coun>

- tries#:~:text=In%202022%2C%20the%20United%20States,capita%20across%20the%20OECD%20countries., 1. 2. 2024.
- Peters, Jeremy W. (2022): Critics Say Musk Has Revealed Himself as a Conservative. It's Not So Simple, The New York Times, 10. 12. 2022. Dostopno prek <https://www.nytimes.com/2022/12/10/business/media/elon-musk-politics-twitter.html>, 19. 2. 2024.
- Pew Research Center (2006): Pew Forum on Religion & Public Life Releases Results from a 10-Country Public Opinion Survey of Pentecostals, 5. 10. 2006. Dostopno prek <https://www.pewresearch.org/religion/2006/10/05/pew-forum-on-religion-amp-public-life-releases-results-from-a-10-country-public-opinion-survey-of-pentecostals/>, 3. 1. 2026.
- Pew Research Center (2008): The Constitutional Dimensions of the Same-Sex Marriage Debate: 2008, 1. 4. 2008. Dostopno prek <https://www.pewresearch.org/religion/2008/04/01/the-constitutional-dimensions-of-the-same-sex-marriage-debate-2008/>, 30. 1. 2026.
- Pew Research Center (2009): The Constitutional Dimensions of the Same-Sex Marriage Debate, 9. 7. 2009. Dostopno prek <https://www.pewresearch.org/religion/2009/07/09/the-constitutional-dimensions-of-the-same-sex-marriage-debate/>, 30. 1. 2026.
- Pew Research Center (2012): Section 2: Religion and Politics, 26. 7. 2012. Dostopno prek <https://www.pewresearch.org/religion/2012/07/26/section-2-religion-and-politics-2/#influence-on-american-life>, 20. 2. 2024.
- Pew Research Center (2017): 1. Demographic portrait of Muslim Americans, 26. 7. 2017. Dostopno prek <https://www.pewresearch.org/religion/2017/07/26/demographic-portrait-of-muslim-americans/>, 5. 1. 2026.
- Pew Research Center (2018): When Americans Say They Believe in God, What Do They Mean?, 25. 4. 2018. Dostopno prek <https://www.pewresearch.org/religion/2018/04/25/when-americans-say-they-believe-in-god-what-do-they-mean/>, 2. 1. 2026.
- Pew Research Center (2021): Faith on the Hill, 4. 1. 2021. Dostopno prek <https://www.pewresearch.org/religion/2021/01/04/faith-on-the-hill-2021/>, 4. 1. 2026.
- Pew Research Center (2022): 45% of Americans Say U.S. Should Be a 'Christian Nation', 27. 10. 2022. Dostopno prek <https://www.pewresearch.org/religion/2022/10/27/45-of-americans-say-u-s-should-be-a-christian-nation/>, 20. 2. 2024.
- Pew Research Center (2023a): Public Trust in Government: 1958-2023, 19. 9. 2023. Dostopno prek <https://www.pewresearch.org/politics/2023/09/19/public-trust-in-government-1958-2023/>, 19. 1. 2024.
- Pew Research Center (2023b): Views of the parties and Congress, 14. 12. 2023. Dostopno prek <https://www.pewresearch.org/politics/2023/12/14/views-of-the-parties-and-congress/>, 2. 2. 2024.

- Pew Research Center (2023c): The biggest problems and greatest strengths of the U.S. political system, 19. 9. 2023. Dostopno prek <https://www.pewresearch.org/politics/2023/09/19/the-biggest-problems-and-greatest-strengths-of-the-u-s-political-system/>, 2. 2. 2024.
- Pew Research Center (2024a): Religious 'Nones' in America: Who They Are and What They Believe, 24. 1. 2024. Dostopno prek <https://www.pewresearch.org/religion/2024/01/24/religious-nones-in-america-who-they-are-and-what-they-believe/>, 20. 2. 2024.
- Pew Research Center (2024b): 2. U.S. presidential candidates and their religious engagement, 15. 3. 2024. Dostopno prek <https://www.pewresearch.org/religion/2024/03/15/u-s-presidential-candidates-and-their-religious-engagement/>, 6. 1. 2026.
- Pew Research Center (2024c): Religious 5. Party identification among religious groups and religiously unaffiliated voters, 9. 4. 2024. Dostopno prek <https://www.pewresearch.org/politics/2024/04/09/party-identification-among-religious-groups-and-religiously-unaffiliated-voters/>, 4. 1. 2026.
- Pfeiffer, Sacha, Christopher Intagliata, Gus Contreras in Emma Klein (2024): Guantánamo Bay is still open. This week, pressure ramped up to close it, NPR, 11. 1. 2024. Dostopno prek <https://www.npr.org/2024/01/11/1223926279/guantanamo-bay-joe-biden-cuba-september-11>, 15. 1. 2026.
- Piazza, James A. (2026): Latest attack threatening President Trump reflects rising political violence in US, The Conversation, 26. 4. 2026. Dostopno prek <https://theconversation.com/latest-attack-threatening-president-trump-reflects-rising-political-violence-in-us-281513>, 28. 4. 2026.
- Piela, Anna (2025): Islamophobia is being normalized at the highest levels. Christians need to learn to fight it. Religion News Service, 12. 12. 2025. Dostopno prek <https://religionnews.com/2025/12/12/islamophobia-is-being-normalized-at-the-highest-levels-christians-need-to-learn-to-fight-it/>, 10. 1. 2026.
- Pilkington, Ed (2024): US elected officials avoiding topics of abortion and gun control over fear of threats, The Guardian, 25. 1. 2024. Dostopno prek <https://www.theguardian.com/us-news/2024/jan/25/us-legislators-elected-officials-abortion-gun-control>, 26. 10. 2025.
- Pilkington, Ed (2026): Ex-CIA director calls for ousting Trump: '25th amendment was written with him in mind', The Guardian, 12. 4. 2026. Dostopno prek <https://www.theguardian.com/us-news/2026/apr/12/ex-cia-director-oust-trump-25th-amendment>, 26. 4. 2026.
- Planas, Roque (2026): Why the Trump administration is detaining immigrant children – and what happens to them next, The Guardian, 24. 1. 2026. Dostopno prek <https://www.theguardian.com/us-news/2026/jan/23/trump-administration-immigrant-kids-detention>, 1. 5. 2026.

- Politico (2025): 10 Political Violence Experts on What Comes Next for America, 12. 9. 2025. Dostopno prek <https://www.politico.com/news/magazine/2025/09/12/charlie-kirk-political-violence-expert-analysis-00558638>, 28. 12. 2025.
- Politico (2026a): Anti-ICE protesters assemble across the US after shootings in Minneapolis and Portland, Oregon, 10. 1. 2026. Dostopno prek <https://www.politico.com/news/2026/01/10/anti-ice-protesters-assemble-across-the-us-after-shootings-in-minneapolis-and-portland-oregon-00721209>, 12. 1. 2026.
- Politico (2026b): 25 Things Donald Trump Did This Year You Might Have Missed, Politico, 19. 1. 2026. Dostopno prek <https://www.politico.com/news/magazine/2026/01/19/25-things-trump-first-year-00727584>, 3. 2. 2026.
- Population Reference Bureau (b. d.): Shifts, Flips, and Blips: Reflecting on 25 Years of U.S. Population Change. Dostopno prek <https://www.prb.org/articles/shifts-flips-and-blips-reflecting-on-25-years-of-u-s-population-change/>, 30. 1. 2024.
- Prat, Andrea, Fiona Scott Morton in Jacob Spitz (2026): Ruling for the Rich: the Supreme Court over Time, National Bureau of Economic Research. Dostopno prek <https://www.nber.org/papers/w34643>, 18. 2. 2026.
- Praxis (b. d.): Reunite the West: The World's First Digital Nation. Dostopno prek <https://www.praxisnation.com/>, 24. 1. 2026.
- Pressclub Concordia (2025): Trump's lawsuits against media in the US & the BBC. Are press freedom & quality reporting in danger?. YouTube posnetek. Dostopno prek https://www.youtube.com/watch?v=mg_2vGrQFQQ, 1. 2. 2026.
- Preston, Keith (2026): Peter Thiel, the Deeper State, and the Antichrist 2.0, Attack the System, 22. 1. 2026. Dostopno prek <https://attackthesystem.com/2026/01/22/peter-thiel-the-deeper-state-and-the-antichrist-2-0/>, 26. 1. 2026.
- Prince, Cathryn J. (2023): Is American democracy safe? These historians say the US may be slipping toward fascism, The Times of Israel, 21. 12. 2023. Dostopno prek <https://www.timesofisrael.com/is-american-democracy-safe-these-historians-say-the-us-may-be-slipping-toward-fascism/>, 27. 4. 2026.
- Prohibition – An Interactive History (b. d.-a): The Speakeasies of the 1920s. Dostopno prek <https://prohibition.themobmuseum.org/the-history/the-prohibition-underworld/the-speakeasies-of-the-1920s/>, 15. 4. 2026.
- Prohibition – An Interactive History (b. d.-b): Prohibition Profits Transformed the Mob. Dostopno prek <https://prohibition.themobmuseum.org/the-history/the-rise-of-organized-crime/the-mob-during-prohibition/>, 15. 4. 2026.
- Project 2025 Tracker (b. d.): Project 2025 Tracker. Dostopno prek <https://www.project2025.observer/en>, 13. 5. 2026.
- Project Syndicate (2025): Oligarchy in America. Dostopno prek <https://www.project-syndicate.org/onpoint/oligarchy-in-america>, 19. 1. 2025.
- Prosperity (2012): The Legatum Prosperity Index 2012. Dostopno prek <http://www.prosperity.com>, 1. 2. 2024.

- PRRI (2024): One Leader Under God: The Connection Between Authoritarianism and Christian Nationalism in America, 9. 10. 2024. Dostopno prek https://prri.org/research/one-leader-under-god-the-connection-between-authoritarianism-and-christian-nationalism-in-america/?_gl=1*1aqip7q*_gcl_au*Nj-M1NjUxNTg4LjE3Nzc1Mzg3NDE.*_ga*ODE1OTczMzk0LjE3Nzc1Mzg3NDE.*_ga_0B2WQXPZMT*cze3Nzc1Mzg3NDAkbzEkZzAkDE3Nzc1Mzg3NDAkajYwJGwwJGgw, 30. 4. 2026.
- Psychology Today (b. d.): President Donald Trump. Dostopno prek <https://www.psychologytoday.com/us/basics/president-donald-trump>, 5. 2. 2026.
- Radcliffe, Shawn (2023): Here's How Much More Ozempic Costs in the U.S. Compared to Other Countries, Healthline, 31. 8. 2023. Dostopno prek <https://www.healthline.com/health-news/heres-how-much-more-ozempic-costs-in-the-u-s-compared-to-other-countries>, 29. 6. 2025.
- Raderstorf, Ben in Joanna Suriani (2025): The thing that worries us about the Supreme Court, If you can keep it, 6. 7. 2025. Dostopno prek <https://www.ifyoucankeepit.org/p/the-thing-that-worries-us-about-the>, 19. 2. 2026.
- Radford, Antoinette (2023): Sackler family wins immunity from opioid lawsuits, BBC News, 31. 5. 2023. Dostopno prek <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-65764307>, 26. 4. 2024.
- Ramirez Uribe, Maria in Amy Sherman (2026): Experts question Noem calling Good a 'domestic terrorist.' Here's what the term means, PBS News, 10. 1. 2026. Dostopno prek <https://www.pbs.org/newshour/politics/experts-question-noem-calling-good-a-domestic-terrorist-heres-what-the-term-means>, 1. 2. 2026.
- RAND Corporation (2016): Changing the U.S. Role in the World Economy. Dostopno prek https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_briefs/RB9900/RB9918/RAND_RB9918.pdf, 2. 2. 2024.
- Rasure, Erika in Ariel Courage (2025): U.S. Recessions Throughout History: Causes and Effects, Investopedia, 20. 3. 2025. Dostopno prek <https://www.investopedia.com/articles/economics/08/past-recessions.asp>, 16. 4. 2026.
- Raymond, Robert R. (2018): Congress is Full of Rich People. How Can They Represent Us?, Truthout, 30. 11. 2018. Dostopno prek <https://truthout.org/articles/congress-is-full-of-rich-people-how-can-they-represent-us/>, 7. 5. 2025.
- RCA Central Committee (2025): 100 days of Trump: Where is America going?, The Communist, 29. 4. 2025. Dostopno prek <https://communist.red/100-days-of-trump-where-is-america-going/>, 30. 12. 2025.
- Rebel HQ (2026): Stephen Miller's OWN FAMILY Sounds the Alarm. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=yISAsnjtsxc>, 5. 2. 2026.
- Reed, Tina (2025): Just how many Americans are taking GLP-1s now, Axios, 27. 5. 2025. Dostopno prek https://www.axios.com/2025/05/27/american-glp1-use-weight-loss-increasing?mc_cid=fe37ada5f0&mc_eid=c7a75e0f83, 5. 6. 2025.

- Reeves, Richard V. (2014): The Science of Power: Billionaires, Elites, and Social Mobility, Brookings, 22. 9. 2014. Dostopno prek <https://www.brookings.edu/articles/the-science-of-power-billionaires-elites-and-social-mobility/>, 11. 1. 2024.
- Reeve, Luke (2026): Melania describes herself as a 'visionary' during Women's History Month event, Independent, 14. 3. 2026. Dostopno prek <https://www.independent.co.uk/tv/news/melania-trump-visionary-womens-history-video-b2938540.html>, 2. 5. 2026.
- Reich, Robert (b. d.): Robert Reich. Dostopno prek <https://robertreich.org/>, 9. 2. 2025.
- Reich, Robert (2023): Billionaires Don't Want You to Know About This Supreme Court Case | Robert Reich. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=9r9EA1KVXro>, 20. 2. 2026.
- Reich, Robert (2024): The Democrats must become an anti-establishment party, The Guardian, 14. 11. 2024. Dostopno prek <https://www.theguardian.com/commentisfree/2024/nov/14/democrats-election-working-class-voters>, 29. 3. 2025.
- Reporters Without Border (2026): 2026 RSF Index: press freedom at a 25-year low. Dostopno prek <https://rsf.org/en/2026-rsf-index-press-freedom-25-year-low>, 4. 5. 2026.
- ReportLinker (2023): Space Travel United States Market Size 2023: Market Size Report. Dostopno prek https://www.reportlinker.com/market-report/Space/665996/Space-Travel?term=space%20travel%20industry&matchtype=b&loc_interest=&loc_physical=9062555&utm_group=standard&utm_term=space%20travel%20industry&utm_campaign=ppc&utm_source=google_ads&utm_medium=paid_ads&utm_content=transactionnel-1&gad_source=1&gclid=CjwKCAiA_OetBhAtEiwAPTeQZ5dFTgqYltTvOROZD-fk2YiflsuUhmnnwTOyHJpZnn-YqLnAz-ZG716RoC3C8QAvD_Bw, 9. 1. 2024.
- Reproductive Freedom for All (2026a): Project 2025 is no longer just a »plan«, it's a checklist of extreme policies being implemented at an alarming pace., 28. 1. 2026. Dostopno prek <https://reproductivfreedomforall.org/resources/tracking-project-2025-how-much-has-been-implemented-so-far/>, 6. 5. 2026.
- Reproductive Freedom for All (2026b): Tracking Project 2025: How Much Has Been Implemented So Far?, 28. 1. 2026. Dostopno prek <https://reproductivfreedomforall.org/resources/tracking-project-2025-how-much-has-been-implemented-so-far/>, 13. 5. 2026.
- Resist and Unsubscribe (b. d.): Resist and Unsubscribe. Dostopno prek <https://www.resistandunsubscribe.com/>, 15. 2. 2026.
- Resnikoff, Ned (2013): Obama quietly extends post-9/11 state of national emergency, MS NOW, 11. 9. 2013. Dostopno prek <https://www.ms.now/all/obama-quietly-extends-post-911-state-msna156916>, 31. 12. 2025.
- Reuter, Dominick (2025): Americans are Looking to Stock Up on Gas Masks, Emergency Meal Kits, and Power Banks as Anxiety Builds, Business Insider, 26. 6. 2025. Dostopno prek <https://www.businessinsider.com/americans-preppers-looking-to->

- stock-up-emergency-supplies-anxiety-builds-2025-6?utm_source=chatgpt.com, 14. 11. 2025.
- Reuters (2023): US supreme court hears key case that could hamper efforts to tax super-rich, *The Guardian*, 5. 12. 2023. Dostopno prek <https://www.theguardian.com/us-news/2023/dec/05/us-supreme-court-tax-case-super-rich>, 18. 2. 2026.
- Revolving Door Project (2025): Oligarch and the Trump Admin: Stephen Feinberg, 8. 4. 2025. Dostopno prek <https://therevolvingdoorproject.org/billionaires-and-the-trump-admin-stephen-feinberg/>, 13. 11. 2025.
- Reynolds, Molly E. in Abby Ward (2024): Vital Statistics on Congress, *Brookings*, 4. 11. 2024. Dostopno prek <https://www.brookings.edu/articles/vital-statistics-on-congress/>, 7. 5. 2025.
- RichardJMurphy (2025): The War on Truth From Facts to Propaganda. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/shorts/tZMxzEXa9fo>, 22. 1. 2026.
- Rich, Steven, Tim Arango in Nicholas Bogel-Burroughs (2025): Since George Floyd's Murder, Police Killings Keep Rising, Not Falling, *The New York Times*, 24. 5. 2025. Dostopno prek <https://www.nytimes.com/2025/05/24/us/police-killings-george-floyd.html>, 14. 11. 2025.
- Rinsley, David (b. d.): Private Police Coming to a Neighborhood Near You! Why Private Police May Be an Important Element of Future Law Enforcement, *Police Chief*. Dostopno prek <https://www.policechiefmagazine.org/private-police-coming-to-a-neighborhood/>, 13. 11. 2025.
- Rizzo, Salvador, Jeremy Roebuck in Perry Stein (2026): Comey's lawyers say they will challenge threat charges as vindictive, *The Washington Post*, 29. 4. 2026. Dostopno prek https://www.washingtonpost.com/national-security/2026/04/29/comey-threat-indictment-trump-court/?utm_source=alert&utm_medium=email&utm_campaign=wp_news_alert_revere&location=alert, 10. 5. 2026.
- Robinson, Nathan J. (2023): Manifest Destiny in Space, *Current Affairs*, intervju z Mary-Jane Rubenstein, 31. 3. 2023. Dostopno prek <https://www.currentaffairs.org/2023/03/manifest-destiny-in-space>, 9. 1. 2024.
- Rockoff, Hugh (2005): War and the American Economy, Departmental Working Papers, Rutgers University, Department of Economics. Dostopno prek <https://ideas.repec.org/p/rut/rutres/200503.html>, 30. 6. 2025.
- Rogers, Katie (2026): Trump Posted a Picture of Himself as Jesus. Now He's Trying to Explain It Away, *The New York Times*, 13. 4. 2026. Dostopno prek <https://www.nytimes.com/2026/04/13/us/politics/trump-jesus-picture-pope-leo.html>, 7. 5. 2026.
- Rogin, Ali in Harry Zahn (2025): Leaders in tech, AI and cryptocurrency make big donations to Trump inauguration, *PBS News*, 19. 1. 2025. Dostopno prek <https://www.pbs.org/newshour/show/leaders-in-tech-ai-and-cryptocurrency-make-big-donations-to-trump-inauguration>, 23. 4. 2026.
- Rohde, Joy (2016): Police Militarization is a Relic of Cold War Paranoia, *Business Insider*, 8. 8. 2016. Dostopno prek <https://www.businessinsider.com/police-militarization-is-a-relic-of-cold-war-paranoia-2016-8>, 23. 4. 2025.

- Roll Call (2025): Speech: Donald Trump Addresses Military Leadership in Quantico, Virginia - September 30, 2025, 30. 9. 2025. Dostopno prek <https://rollcall.com/factbase/trump/transcript/donald-trump-speech-department-of-defense-leaders-quantico-september-30-2025/>, 21. 2. 2026.
- Romero, Paul D. in Julie M. Whittaker (2023): A Brief Examination of Union Membership Data. Dostopno prek <https://www.congress.gov/crs-product/R47596#fn17>, 1. 3. 2026.
- Roosevelt, Franklin D. (1944): The Economic Bill of Rights, US History. Dostopno prek https://www.ushistory.org/documents/economic_bill_of_rights.htm, 2. 2. 2024.
- Rose-Ackerman, Susan (2025): Power, Profit, and Washington's Paradox, Verfassungsblog, 12. 6. 2025. Dostopno prek <https://verfassungsblog.de/corruption-trump-usa/>, 17. 2. 2026.
- Rosenberg, Mica (2026): The Children of Dilley, ProPublica, 9. 2. 2026. Dostopno prek <https://www.propublica.org/article/life-inside-ice-dilley-children>, 15. 2. 2026.
- Rose, Steve (2022): Top Gun for hire: why Hollywood is the US military's best wingman, The Guardian, 26. 5. 2022. Dostopno prek <https://www.theguardian.com/film/2022/may/26/top-gun-for-hire-why-hollywood-is-the-us-militarys-best-wingman>, 19. 2. 2024.
- Ross, Alex (2018): How American Racism Influenced Hitler, The New Yorker, 23. 4. 2018. Dostopno prek <https://www.newyorker.com/magazine/2018/04/30/how-american-racism-influenced-hitler>, 1. 5. 2026.
- Roston, Aram in Jim Urquhart (2025): American Nazis: The Aryan Freedom Network is riding high in Trump era, Reuters, 10. 8. 2025. Dostopno prek <https://www.reuters.com/investigations/american-nazis-aryan-freedom-network-is-riding-high-trump-era-2025-08-08/#:~:text=Trump%20has%20batted%20away%20accusations,condemned%20by%20many%20as%20racist,> 21. 2. 2026.
- Rothenberg, Eva (2023): Personal emergency kits are a growing market in an uncertain world, CNN, 26. 8. 2023. Dostopno prek <https://edition.cnn.com/2023/08/26/business/emergency-disaster-kit-sales-climate>, 14. 11. 2025.
- Roth, Robert (2013): Why is the United States the Most Homicidal Nation in the Affluent World?, U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs. Dostopno prek <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/why-united-states-most-homicidal-nation-affluent-world>, 14. 11. 2025.
- Roulette, Joey (2023): Bezos' Blue Origin wins NASA contract to build astronaut lunar lander, Reuters, 20. 5. 2023. Dostopno prek <https://www.reuters.com/technology/space/nasa-name-second-company-build-astronaut-lunar-lander-2023-05-19/>, 9. 1. 2024.
- Round, Ian (2025): Trump administration sues MD federal judges over order blocking removal of immigrants, Maryland Daily Record, 25. 6. 2025. Dostopno prek <https://thedailyrecord.com/2025/06/25/trump-administration-sues-md-federal-judges-over-order-blocking-removal-of-immigrants/>, 24. 1. 2026.

- Round, Ian (2026): Trump administration drops lawsuit against MD federal judges, *Maryland Daily Record*, 20. 1. 2026. Dostopno prek <https://thedailyrecord.com/2026/01/20/trump-doj-drops-lawsuit-maryland-federal-judges-immigration/>, 24. 1. 2026.
- Routley, Nick (2018): Visualizing the Extreme Concentration of World Wealth, *Visual Capitalist*, 26. 12. 2018. Dostopno prek <https://www.visualcapitalist.com/global-wealth-concentration/>, 11. 1. 2024.
- Roza, David (2023): Space Superiority May Come Only in Blips, *Industry Exec Warns*, *Air and Space Forces*, 11. 9. 2023. Dostopno prek <https://www.airandspaceforces.com/space-force-space-superiority/>, 9. 1. 2024.
- Rozsa, Matthew (2023): Why the moral panic over »grooming« is so effective at manipulating the right-wing mind, *salon*, 30. 1. 2023. Dostopno prek <https://www.salon.com/2023/01/30/why-the-moral-panic-over-grooming-is-so-effective-at-manipulating-the-right-wing-mind/>, 1. 2. 2026.
- Royal Museums Greenwich (b.d.): The New Space Race, *Dostopno prek* <https://www.rmg.co.uk/stories/topics/new-space-race-astropolitics-power-21st-century>, 2. 2. 2024.
- Rufo, Yasmin (2025): Trump signs order to block funding to public radio, *BBC News*, 2. 5. 2025. Dostopno prek <https://www.bbc.com/news/articles/cly1jwe7582o>, 2. 5. 2025.
- Ruhiyyih Ewing, Giselle (2025a): IRS moves to allow political engagement from churches, in a win for evangelical groups, *Politico Pro*, 8. 7. 2025. Dostopno prek <https://subscriber.politicopro.com/article/2025/07/irs-churches-tax-exempt-00441992>, 1. 3. 2026.
- Ruhiyyih Ewing, Giselle (2025b): 2 Minnesota state lawmakers shot, 1 killed, in 'politically motivated' attack, *Politico*, 14. 6. 2025. Dostopno prek <https://www.politico.com/news/2025/06/14/minnesota-lawmakers-targeted-shooting-00406125>, 28. 12. 2025.
- Rushkoff, Douglas (2022): The super-rich 'preppers' planning to save themselves from the apocalypse, *The Guardian*, 4. 9. 2022. Dostopno prek <https://www.theguardian.com/news/2022/sep/04/super-rich-prepper-bunkers-apocalypse-survival-richest-rushkoff>, 14. 11. 2025.
- Sanders, Bernie (2015): Bernie Sanders: My Vision for Democratic Socialism in America, In *These Times*, 19. 11. 2025. Dostopno prek <https://inthesetimes.com/article/bernie-sanders-democratic-socialism-georgetown-speech>, 9. 2. 2025.
- Sanders, Linley (2023): Trust in Media 2023: What news outlets do Americans trust most for information?, *YouGov*, 8. 5. 2023. Dostopno prek <https://today.yougov.com/politics/articles/45671-trust-in-media-2023-what-news-outlets-trust-poll>, 19. 2. 2024.
- Sanger, David E., Tyler Pager, Katie Rogers in Zolan Kanno-Youngs (2026): Trump Lays Out a Vision of Power Restrained Only by 'My Own Morality', *The New York Times*, 8. 1. 2026. Dostopno prek <https://www.nytimes.com/2026/01/08/us/politics/trump-interview-power-morality.html>, 24. 1. 2026.

- Santana, Rebecca (2026): Protests against ICE spread across U.S. after shootings in Minneapolis and Portland, 10. 1. 2026. Dostopno prek <https://www.pbs.org/newshour/nation/protests-against-ice-spread-across-u-s-after-shootings-in-minneapolis-and-portland>, 12. 1. 2026.
- Sargent, Greg (2024): Elon Musk's Unhinged Pro-MAGA Tweets Expose Tech Oligarchy's Dark Side, *The New Republic*, 12. 2. 2024. Dostopno prek <https://newrepublic.com/article/178930/elon-musk-maga-boosterism-tech-oligarchs-dark-side>, 19. 2. 2024.
- Schaeffer, Katherine (2024): Key facts about Americans and guns, *Pew Research Center*, 24. 7. 2024. Dostopno prek <https://www.pewresearch.org/short-reads/2024/07/24/key-facts-about-americans-and-guns/>, 26. 10. 2025.
- Schake, Korl (2025): Trump's Speech to Generals Was Incitement to Violence Against Americans, *Foreign Policy*, 1. 10. 2025. Dostopno prek <https://foreignpolicy.com/2025/10/01/trump-military-generals-incitement-civilians/>, 21. 2. 2026.
- Schechter, Asher (2019): "Avoiding Plutocracy Would Require a Political Change": Branko Milovanovic on the Future of Capitalism, *Promarket*, 4.10. 2019. Dostopno prek <https://www.promarket.org/2019/10/04/avoiding-plutocracy-would-require-a-political-change-branko-milovanovic-on-the-future-of-capitalism/>, 11. 1. 2024.
- Schenckan, Nate in Thanassis Cambanis (2026): Century's New Democracy Meter Shows America Took an Authoritarian Turn in 2025, *The Century Foundation*, 15. 1. 2026. Dostopno prek <https://tcf.org/content/report/centurys-new-democracy-meter-shows-america-took-an-authoritarian-turn-in-2025/>, 17. 1. 2026.
- Schepp, David in Doug Ashburn (b. d.): Cryptocurrency regulation: U.S. laws and global developments, *Encyclopedia Britannica*. Dostopno prek <https://www.britannica.com/money/cryptocurrency-regulation>, 24. 4. 2026.
- Schindler, Marc in Jeremy Kittedge (2020): A Crisis within a Crisis: Police Killings of Black Emerging Adults, *Brookings*, 2. 12. 2020. Dostopno prek <https://www.brookings.edu/articles/a-crisis-within-a-crisis-police-killings-of-black-emerging-adults/>, 14. 11. 2025.
- Schlozman, Kay L., Benjamin I. Page, Sidney Verba in Morris Fiorina (2004): Inequalities of Political Voice, Task Force on Inequality and American Democracy, *American Political Science Association*. Dostopno prek <https://www.apsanet.org/portals/54/Files/Memos/voicememo.pdf>, 24. 11. 2020.
- Schroeder, Jared (2026): US Media in the Crosshairs, *Nieman Reports*, 16. 1. 2026. Dostopno prek <https://niemanreports.org/lawfare-us-media-press-freedom-trump-american-politics-journalism/>, 31. 1. 2026.
- Schwartz, Jeremy in Jessica Priest (2022): Churches are breaking the law and endorsing in elections, experts say. The IRS looks the other way., *The Texas Tribune*, 30. 10. 2022. Dostopno prek <https://www.texastribune.org/2022/10/30/johnson-amendment-elections-irs/>, 4. 1. 2026.

- Scripps News (2022): Why U.S. Cities are Being Patrolled by Private Police Forces (In the Loop). YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=ot9shms-kxI>, 13. 11. 2025.
- Seewer, John (2025): The growing list of political violence in the U.S., PBS News, 14. 4. 2025. Dostopno prek <https://www.pbs.org/newshour/politics/the-growing-list-of-political-violence-in-the-u-s>, 13. 1. 2026.
- Seidman, Derek (2018): LittleSis: Who Gets Rich on America's Guns?, The Public, 6. 3. 2018. Dostopno prek <http://www.dailypublic.com/articles/03042018/littlesis-who-gets-rich-americas-guns>, 26. 1. 2024.
- Senator Bernie Sanders (2024a): It's Time to Take on the Greed of the Food & Bev Industry. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=0ntGYXO0uSE>, 19. 1. 2025.
- Senator Bernie Sanders (2024b): Prepared Remarks: Sanders Questions FDA Leaders on Diabetes & Obesity Epidemic. Dostopno prek <https://www.sanders.senate.gov/press-releases/prepared-remarks-sanders-questions-fda-leaders-on-diabetes-obesity-epidemic/>, 19. 1. 2025.
- Serpe, Nick (2020): Liberalism After Rawls, with Katrina Forrester, Dissent Magazine, 19. 3. 2020. Dostopno prek https://www.dissentmagazine.org/online_articles/liberalism-after-rawls-with-katrina-forrester/, 17. 3. 2024.
- Shanor, Amanda in Serena Mayeri (2025): A Brief Legal Analysis of the Department of Education's Proposed Compact for Higher Education, Knight First Amendment Institute at Columbia University, 15. 10. 2025. Dostopno prek <https://knightcolumbia.org/blog/a-brief-legal-analysis-of-the-department-of-educations-proposed-compact-for-higher-education>, 10. 5. 2026.
- Sharma, Amita in Roland Lizarondo (2023): Removal of artwork at San Diego International Airport raises censorship questions, kpbs, 25. 7. 2023. Dostopno prek <https://www.kpbs.org/news/local/2023/07/25/removal-of-artwork-at-san-diego-international-airport-raises-censorship-questions>, 9. 5. 2026.
- Shaw, Kate (2025): 'A Culture of Disdain': The Supreme Court's Actions Speak Louder Than Its Words, 1. 7. 2025. Dostopno prek https://www.nytimes.com/2025/07/01/opinion/supreme-court-trump.html?unlocked_article_code=1.TE8.fPPF.Q_ZT7ROmk1Qs&smid=url-share, 19. 2. 2026.
- Shcherbakov, Roman (2023): How the Poor and the Rich are Getting Ready for the End of the World, The Gaze, 25. 8. 2023. Dostopno prek <https://thegaze.media/news/how-the-poor-and-the-rich-are-getting-ready-for-the-end-of-the-world#:~:text=What%20should%20ordinary%20people%20do,of%20future%20post%2Dapocalyptic%20anarchy,>, 14. 11. 2025.
- Sherman, Gabriel (2025): "They're Scared Shitless": The Threat of Political Violence Informing Trump's Grip on Congress, Vanity Fair, 19. 2. 2025. Dostopno prek <https://www.vanityfair.com/news/story/trump-congress-political-violence?srltid=Afm-BOormA2ueeV1nh1yx2w0RYWjQwufVSZ0e-MmjNOxljxznYkW34fC9>, 2. 5. 2025.

- Sherman, Justin (2026): The Cost to Run for Office: 10-Year Analysis of Federal Campaign and Committee Spending on Security Reveals Unsustainable Over 5x Increase, Public Service Alliance. Dostopno prek <https://docsend.com/view/d64fu-fu4pianj2eg>, 24. 4. 2026.
- Sherman, Natalie (2025): Move over, Murdochs - a new family dynasty is shaking up US media, BBC, 28. 9. 2025. Dostopno prek <https://www.bbc.com/news/articles/cr4qwwk0g0yo>, 4. 5. 2026.
- Sher, Noah (2025): The Precarious Situation of American Media, The Gate, 31. 3. 2025. Dostopno prek <https://thegateuchicago.com/2025/03/31/the-precarius-situation-of-american-media/>, 6. 2. 2026.
- Shoemaker DeMio, Paige in Weade James (2025): The Trump Administration's Latest Staffing Cuts at the Department of Education Threaten Children's Success Across the Country, CAP, 28. 10. 2025. Dostopno prek <https://www.americanprogress.org/article/the-trump-administrations-latest-staffing-cuts-at-the-department-of-education-threaten-childrens-success-across-the-country/>, 21. 2. 2026.
- Siedel, Andrew L. (2025): The Court Case That Could Blow the Roof Off Political Spending, Rolling Stone, 24. 11. 2025. Dostopno prek <https://www.rollingstone.com/politics/political-commentary/christian-nationalists-churches-spend-political-campaigns-1235471282/>, 1. 3. 2026.
- Simon, Ed (2025): What We Must Understand About the Dark Enlightenment Movement, Time, 24. 3. 2025. Dostopno prek <https://time.com/7269166/dark-enlightenment-history-essay/>, 1. 5. 2026.
- Simon, Steven in Johnatan Stevenson (2023): The Threat of Civil Breakdown Is Real, Politico, 21. 4. 2023. Dostopno prek <https://www.politico.com/news/magazine/2023/04/21/political-violence-2024-magazine-00093028>, 22. 1. 2026.
- Sky News (2024): Are we heading for World War Three? Experts give their verdicts, 29. 1. 2024. Dostopno prek <https://news.sky.com/story/are-we-heading-for-world-war-three-experts-weigh-up-whether-russia-china-and-the-middle-east-could-lead-us-into-apocalyptic-conflict-13056131>, 2. 2. 2024.
- Sky News (2025a): Shock as Trump says US will make Gaza 'Riviera of the Middle East'. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=q0xJ1sXq2FE>, 26. 4. 2026.
- Sky News (2025b): Donald Trump and his long history of lawsuits against the media, 15. 11. 2025. Dostopno prek <https://news.sky.com/story/donald-trump-and-his-long-history-of-lawsuits-against-the-media-13468501>, 31. 1. 2026.
- Small Arms Survey (b. d.): Global Firearms Holdings. Dostopno prek <https://www.smallarmssurvey.org/database/global-firearms-holdings>, 26. 10. 2025.
- Smietana, Bob (2023): As organized religion falters, the Devil falls on hard times, The Washington Post, 4. 8. 2023. Dostopno prek <https://www.washingtonpost.com/religion/2023/07/31/organized-religion-falters-devil-falls-hard-times/>, 1. 3. 2026.

- Smiley, Gene (2004): US Economy in the 1920s, EH.Net Encyclopedia, 29. 6. 2004. Dostopno prek <https://eh.net/encyclopedia/the-u-s-economy-in-the-1920s/>, 13. 5. 2026.
- Smith, David (2025a): 'In a real sense, US democracy has died': How Trump is emulating Hungary's Orbán, *The Guardian*, 7. 2. 2025. Dostopno prek <https://www.theguardian.com/us-news/2025/feb/07/trump-viktor-orban-electoral-autocracy>, 8. 2. 2025.
- Smith, David (2025b): Trump is flaunting his corruption. Is it changing what the US thinks of scandal?, *The Guardian*, 27. 9. 2025. Dostopno prek <https://www.theguardian.com/us-news/2025/sep/27/trump-flaunting-corruption>, 17. 2. 2026.
- Smith, Geoffrey (2026): IMF: War threatens to turbocharge looming government debt crisis, *Politico*, 15. 4. 2026. Dostopno prek <https://www.politico.eu/article/imf-war-threatens-turbocharge-looming-government-debt-crisis/>, 16. 4. 2026.
- Smith, Gregory A., Alan Cooperman, Becka A. Alper, Besheer Mohamed, Chip Rotolo, Patricia Tevington, Justin Nortey, Asta Kallo, Jeff Diamant in Dalia Fahmy (2025): 16. Religion and views on LGBTQ issues and abortion, Pew Research Center, 26. 2. 2025. Dostopno prek <https://www.pewresearch.org/religion/2025/02/26/religion-and-views-on-lgbtq-issues-and-abortion/>, 1. 2. 2026.
- Smith, Gregory A., Michael Rotolo in Patricia Tevington (2022): 45% of Americans Say U.S. Should Be a 'Christian Nation', Pew Research Center, 27. 10. 2022. Dostopno prek <https://www.pewresearch.org/religion/2022/10/27/45-of-americans-say-u-s-should-be-a-christian-nation/>, 13. 5. 2026.
- Smith, Jamieson (2025): America Demoted to a 'Flawed Democracy', *Democratic Erosion Consortium*, 14. 2. 2025. Dostopno prek <https://democratic-erosion.org/2025/02/14/america-demoted-to-a-flawed-democracy/#:~:text=America%20Demoted%20to%20a%20%22Flawed,feb%2014%2C%202025>, 17. 1. 2026.
- Smith, Peter (2025): The U.S. military takes pride in its religious diversity. Could that change if Hegseth takes over?, *PBS News*, 3. 3. 2025. Dostopno prek <https://www.pbs.org/newshour/politics/the-u-s-military-takes-pride-in-its-religious-diversity-would-things-change-if-hegseth-takes-over#:~:text=Today%2C%20about%2070%20percent%20of,and%20adherents%20of%20Eastern%20religions.>, 27. 4. 2026.
- Snower, Dennis J. (2025): Expert Comment: Is the dollar's dominance crumbling?, *University of Oxford*, 3. 11. 2025. Dostopno prek https://www.ox.ac.uk/news/2025-11-03-expert-comment-dollar-s-dominance-crumbling?__cf_chl_tk=N6WvNgpGut9EcH9LzsCNMc9QfrNuM7jzOonL8XBLxv8-1777297765-1.0.1.1-6xZLupIY6wAAH0Qlefc8Ya1eTf4vFQr4Rr_UzR6bfWg, 26. 4. 2026.
- Snyder, Timothy (2024a): Can fascism be American? YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=q2gJvnzv8gg>, 15. 2. 2026.
- Snyder, Timothy (2024b): Why is Musk-Trump the »Mump Regime«?, *Thinking about ...*, 22. 12. 2024. Dostopno prek https://snyder.substack.com/p/why-is-musk-trump-the-mump-regime?utm_source=post-email-title&publication_id=310897&post_

- id=153487494&utm_campaign=email-post-title&isFreemail=true&r=wk-63c&triedRedirect=true&utm_medium=email, 26. 1. 2026.
- Snyder, Timothy (2025a): The President of the United States is deliberately generating an atmosphere of fiction and fear all the time. Videoposnetek na Facebooku. Dostopno prek <https://www.facebook.com/reel/2034558490655861>, 31. 1. 2026.
- Snyder, Timothy (2025b): The Grift Bubble: A Political Theory of American Collapse, Thinking about ..., 16. 11. 2025. Dostopno prek https://snyder.substack.com/p/the-grift-bubble?utm_campaign=post&utm_medium=web&triedRedirect=true, 22. 1. 2026.
- Snyder, Timothy (2026a): Superpower Suicide: The geopolitics of our moment, Thinking about ..., 21. 4. 2026. Dostopno prek <https://snyder.substack.com/p/superpower-suicide>, 26. 4. 2026.
- Snyder, Timothy (2026b): The Next Coup Attempt, Thinking about ..., 4. 4. 2026. Dostopno prek <https://snyder.substack.com/p/the-next-coup-attempt>, 29. 4. 2026.
- Spalding, Matthew (2004): A Defining Moment: Marriage, the Courts, and the Constitution, Heritage Foundation, 17. 5. 2004. Dostopno prek <https://www.heritage.org/marriage-and-family/report/defining-moment-marriage-the-courts-and-the-constitution>, 8. 3. 2021.
- Spitznagel, Eric (2022): Billionaire Bunkers: How the World's Wealthiest are Paying to Escape Reality, New York Post, 24. 9. 2022. Dostopno prek <https://nypost.com/2022/09/24/how-the-worlds-billionaires-are-paying-to-escape-global-disaster/>, 14. 11. 2025.
- Stahl, Lesley in Denise Schrier Cetta (2025): Marjorie Taylor Greene says Republicans »terrified to step out of line« when it comes to Trump, CBS News, 7. 12. 2025. Dostopno prek https://www.cbsnews.com/news/marjorie-taylor-greene-says-republicans-terrified-to-step-out-of-line-60-minutes-transcript/?ftag=CNM-00-10aab6a&linkId=886160796&fbclid=IwdGRzaAOk-RRleHRuA2FlbQlXMQB-zcnRjBmFwcF9pZAwzNTA2ODU1MzE3MjgAAR5N7SBTbudTbGoVr_8dzoptStIXdiltHMLE1s98RnnDKNn5EnmJpGjnYBlpwA_aem_ICJXWvifF-15nAg4GSyqmRw&sfsn=mo, 2. 2. 2026.
- Stanford Encyclopedia of Philosophy (2025): Carl Schmitt. Dostopno prek <https://plato.stanford.edu/entries/schmitt/>, 28. 12. 2025.
- Stanford Law School (2021): The Paranoid Style, Past and Present. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=3hXgIkHABSE>, 29. 3. 2025.
- Stanley, Jason (2021): America is now in fascism's legal phase, The Guardian, 22. 12. 2021. Dostopno prek <https://www.theguardian.com/world/2021/dec/22/america-fascism-legal-phase>, 27. 4. 2026.
- Statista (2023a): Do you agree that most people are better off in a free market economy, even though some people are rich and some are poor?, 23. 3. 2023. Dostopno prek <https://www.statista.com/statistics/227109/support-for-a-free-market-economy-by-country/>, 2. 2. 2024.

- Statista (2023b): Poverty and income in the United States - statistics & facts, 18. 12. 2023. Dostopno prek https://www.statista.com/topics/2154/poverty-and-income-in-the-united-states/?gclid=CjwKCAiA_OetBhAtEiwAPTcQZwW7Q_PxW9-mtbwhFjNMc8wGfZ80S888pCeQNj_I3b4F-QVKx7MfbBoC6mMQAvD_BwE#topicOverview, 2. 2. 2024.
- Statista (2023c): Poverty rate in the United States from 1990 to 2022, 3. 11. 2023. Dostopno prek <https://www.statista.com/statistics/200463/us-poverty-rate-since-1990/>, 10. 2. 2024.
- Statista (2024a): Percentage of households in the United States owning one or more firearms from 1972 to 2023, 5. 6. 2024. Dostopno prek <https://www.statista.com/statistics/249740/percentage-of-households-in-the-united-states-owning-a-firearm/>, 10. 4. 2024.
- Statista (2024b): Number of Reported Murder and Nonnegligent Manslaughter Cases in the United States from 1990 to 2023, 12. 11. 2024. Dostopno prek <https://www.statista.com/statistics/191134/reported-murder-and-nonnegligent-manslaughter-cases-in-the-us-since-1990/>, 13. 11. 2025.
- Statista (2024c): Reported Violent Crime Rate in the United States from 1990 to 2023, 14. 11. 2024. Dostopno prek <https://www.statista.com/statistics/191219/reported-violent-crime-rate-in-the-usa-since-1990/>, 13. 11. 2025.
- Statista (2025a): Number of Mass Shootings in the United States between 1982 and August 2025, 15. 8. 2025. Dostopno prek <https://www.statista.com/statistics/811487/number-of-mass-shootings-in-the-us/>, 13. 11. 2025.
- Statista (2025b): Number of committed crimes in the United States in 2023, by type of crime, 19. 11. 2025. Dostopno prek <https://www.statista.com/statistics/202714/number-of-committed-crimes-in-the-us-by-type-of-crime/>, 23. 11. 2025.
- Statista (2025c): Number of violent crime victims in the United States from 2005 to 2022, by age, 28. 11. 2025. Dostopno prek <https://www.statista.com/statistics/424130/us-violent-crime-victims-by-age/>, 30. 11. 2025.
- Statista (2025d): Number of violent crime victims in the United States from 2005 to 2022, by gender, 28. 11. 2025. Dostopno prek <https://www.statista.com/statistics/423245/us-violent-crime-victims-by-gender/>, 30. 11. 2025.
- Statista (2025e): Prevalence rate of violent crime in the United States from 2014 to 2022, by race/ethnicity, 28. 11. 2025. Dostopno prek <https://www.statista.com/statistics/424141/prevalence-rate-of-violent-crime-in-the-us-by-ethnicity/>, 30. 11. 2025.
- Statista (2025f): Number of military fatalities in all major wars involving the United States from 1775 to January 2025, 8. 12. 2025. Dostopno prek <https://www.statista.com/statistics/1009819/total-us-military-fatalities-in-american-wars-1775-present/?srsltid=AfmBOop-wPLF-DVloGnYo0wkRP6cXamvQYXcWTVUby-6M7L68riYClZC>, 15. 1. 2026.

- Statista (2025g): Death Penalty in the United States – Statistics & Facts, 14. 10. 2024. Dostopno prek <https://www.statista.com/topics/5923/death-penalty-in-the-united-states/#topicOverview>, 22. 11. 2025.
- Statista (2026): Countries with the largest number of prisoners as of February 2025. Dostopno prek <https://www.statista.com/statistics/262961/countries-with-the-most-prisoners/>, 29. 12. 2025.
- Strain, Michel R. (2026): Trump's Self-Defeating Attacks on the Fed, AEI, 21. 4. 2026. Dostopno prek <https://www.aei.org/op-eds/trumps-self-defeating-attacks-on-the-fed/>, 27. 4. 2026.
- Steimer, Sarah (2025): Economic inequality leads to democratic erosion, study finds, UChicago News, 17. 1. 2025. Dostopno prek <https://news.uchicago.edu/story/economic-inequality-leads-democratic-erosion-study-finds>, 17. 1. 2026.
- Steedman, Elissa (2025): Where Trump's lawsuits against news outlets stand as he threatens to add BBC to the list, ABC, 11. 11. 2025. Dostopno prek <https://www.abc.net.au/news/2025-11-11/trump-media-lawsuits-explained-bbc/105996302>, 31. 1. 2026.
- Steinberg, Brian (2023): CNBC Calls for Production Hiatus of Long-Running 'American Greed', Variety, 25. 4. 2023. Dostopno prek <https://variety.com/2023/tv/news/cnbc-american-greed-hiatus-production-1235594203/>, 19. 2. 2024.
- Stelter, Brian (2021): Experts warn that Trump's 'big lie' will outlast his presidency, CNN Business, 11. 1. 2021. Dostopno prek <https://edition.cnn.com/2021/01/11/media/trump-lies-reliable-sources/index.html>, 26. 1. 2026.
- Stelter, Brian (2026): Amazon touts 'Melania' box office success, though film well short of turning a profit, CNN Business, 1. 2. 2026. Dostopno prek <https://edition.cnn.com/2026/02/01/business/melania-box-office-amazon/>, 9. 5. 2026.
- Stepansky, Joseph (2025): 2025: Trump's year of 'emergency', 'invasion' and 'narcoterrorism', Aljazeera, 29. 12. 2025. Dostopno prek <https://www.aljazeera.com/news/2025/12/29/2025-trumps-year-of-emergency-invasion-and-narcoterrorism>, 15. 1. 2026.
- Stiglitz, Joseph E. (2011): Of the 1%, by the 1%, for the 1%, Vanity Fair, 31. 3. 2011. Dostopno prek <https://www.vanityfair.com/news/2011/05/top-one-percent-201105#:~:text=Americans%20have%20been%20watching%20protests,wealthy%20will%20come%20to%20regret>, 11. 1. 2024.
- Stilson, Robert (2025): The Big Five Gun Control Groups: Everytown for Gun Safety, Capital Research Center, 18. 6. 2025. Dostopno prek <https://capitalresearch.org/article/the-big-five-gun-control-groups-part-1/>, 26. 10. 2025.
- Stobbe, Mike (2011): Ugly past of U.S. human experiments uncovered, NBC News, 28. 2. 2011. Dostopno prek <https://www.nbcnews.com/health/health-news/ugly-past-u-s-human-experiments-uncovered-flna1c9465329>, 8. 11. 2025.
- Stocker, Marc, Csilla Lakatos, Franziska Ohnsorge in Ayhan Kose (2017): Understanding the global role of the US economy, Vox, 27. 2. 2017. Dostopno prek <https://cepr.org/voxeu/columns/understanding-global-role-us-economy>, 2. 2. 2024.

- Stoddart, Michelle, Isabella Murray, Karen Travers in Ivan Pereira (2025): Trump directs generals to defend US from 'war from within', ABC News, 30. 9. 2025. Dostopno prek <https://abcnews.com/Politics/trump-directs-generals-defend-us-war/story?id=126087035>, 21. 2. 2026.
- Stone, Brad (2010): Amazon Pulls Macmillan Books Over E-Book Price Disagreement, *The New York Times*, 29. 1. 2010. Dostopno prek <https://archive.nytimes.com/bits.blogs.nytimes.com/2010/01/29/amazon-pulls-macmillan-books-over-e-book-price-disagreement/>, 7. 5. 2026.
- Style (2023): 11 billionaires trying to build their own utopias, from Elon Musk's Mars colony and Bill Gates' smart city Belmont, to Peter Thiel's seasteams and Saudi Crown Prince Mohammed bin Salman's Neom, 12. 4. 2023. Dostopno prek <https://www.scmp.com/magazines/style/celebrity/article/3216683/11-billionaires-trying-build-their-own-utopias-elon-musks-mars-colony-and-bill-gates-smart-city>, 29. 12. 2025.
- Suderman, Alan (2025): A look at the Trump crypto ventures that will help the industry--and likely enrich his family, PBS News, 17. 2. 2025. Dostopno prek <https://www.pbs.org/newshour/politics/a-look-at-the-trump-crypto-ventures-that-will-help-the-industry-and-likely-enrich-his-family>, 23. 4. 2026.
- Suebsaeng, Asawin in Prem Thakker (2026): Madman President Promotes Racist Video of the Obamas as Apes, Zeteo, 6. 2. 2026. Dostopno prek https://zeteo.com/p/trump-obama-racist-video-apes?img=https%3A%2F%2Fsubstack-post-media.s3.amazonaws.com%2Fpublic%2Fimages%2F75722c38-e915-44be-beca-5a3668db5515_972x740.jpeg&open=false, 10. 2. 2026.
- Sugars, Stephanie (2025): The silence and the siege, U.S. Press Freedom Tracker, 31. 7. 2025. Dostopno prek <https://pressfreedomtracker.us/blog/the-silence-and-the-siege/>, 7. 5. 2026.
- Tait, Robert (2025): Republicans terrified of crossing Trump due to physical threats, Democrat says, *The Guardian*, 27. 2. 2025. Dostopno prek <https://www.theguardian.com/us-news/2025/feb/27/republicans-trump-threats>, 2. 5. 2025.
- Tamasco, Marc (2025): Trump is 'going to run for a third term', Steve Bannon tells Bill Maher, Fox News, 12. 4. 2025. Dostopno prek <https://www.foxnews.com/media/trump-going-run-third-term-steve-bannon-tells-bill-maher>, 15. 4. 2025.
- Tannehill, Brynn (2022): American Christianity Is on a Path Toward Being a Tool of Theocratic Authoritarianism, *The New Republic*, 6. 10. 2022. Dostopno prek <https://newrepublic.com/article/167972/american-christianity-path-toward-tool-theocratic-authoritarianism>, 13. 5. 2026.
- Tausanovitch, Alex (2023): It's Time To Talk About Electoral Reform, CAP, 31. 1. 2023. Dostopno prek <https://www.americanprogress.org/article/its-time-to-talk-about-electoral-reform/>, 14. 2. 2024.
- Taylor, Andrea in Brent Armstrong (2022): A Brief History of U.S. Recessions, Weatherly Asset Management, 27. 10. 2022. Dostopno prek <https://www.weatherlyassetmgmt.com/a-brief-history-of-u-s-recessions/>, 16. 4. 2026.

- Teach Democracy (2025): Social Darwinism and American Laissez-faire Capitalism. Dostopno prek <https://teachdemocracy.org/wp-content/uploads/2025/12/CivCon-SocialDarwinismandAmericanLaissez.pdf>, 20. 1. 2026.
- Teninbaum, Gabe (2025): Art Censorship, Free Speech Center, 31. 3. 2025. Dostopno prek <https://firstamendment.mtsu.edu/article/art-censorship/>, 9. 5. 2026.
- Tenorio, Rich (2023): Fascism in America: A Long History that predates Trump, *The Guardian*, 30. 9. 2023. Dostopno prek <https://www.theguardian.com/books/2023/sep/30/fascism-in-america-book-trump>, 8. 2. 2025.
- Terra Vivos (b. d.): Vivos Underground Survival Shelters, Affordable Luxury Bunkers. Dostopno prek <https://www.terravivos.com/>, 14. 11. 2025.
- Textor, C. (2023): China's share of global gross domestic product (GDP) adjusted for purchasing-power-parity (PPP) from 1980 to 2022 with forecasts until 2028, *Statista*, 10. 10. 2023. Dostopno prek <https://www.statista.com/statistics/270439/chinas-share-of-global-gross-domestic-product-gdp/#statisticContainer>, 27. 1. 2024.
- The Art Newspaper (2026): Sweet Jesus–Trump auctions off a Christ painting made in ten minutes, 2. 1. 2026. Dostopno prek <https://www.theartnewspaper.com/2026/01/02/sweet-jesustrump-auctions-off-a-christ-painting-made-in-ten-minutes>, 10. 1. 2026.
- The Atlantic (2024): Autocracy in America. Podkast. Dostopno prek <https://www.theatlantic.com/podcasts/autocracy-in-america/>, 8. 2. 2025.
- The Atlantic (2026): Trump's Face Is All Over Washington, D.C. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/shorts/Av6bsftz-u4>, 4. 5. 2026.
- The Capital Times (2026): Members of the First Unitarian Society's Justice Choir sing in the Wisconsin Capitol rotunda Tuesday afternoon during a health workers' rally calling for justice for Alex Pretti, a VA nurse shot and killed by federal immigration agents in Minneapolis. Posnetek na Facebooku. Dostopno prek <https://www.facebook.com/reel/1669172110901516>, 5. 2. 2026.
- The Commission on the Freedom of the Press (1999/2000): Freedom for What? Only a Responsible Press Can Stay Free, Hutchins Commission Finds. Povzetek poročila Komisije za svobodo tiska iz leta 1947, *Nieman Reports*, dvojna številka, let. 53, št. 4 (1999) in let. 54, št. 1 (2000), 7–11. Dostopno prek <http://nieman.harvard.edu/wp-content/uploads/pod-assets/pdf/Nieman%20Reports/backissues/99winter-00spring.pdf>, 7. 3. 2021.
- TheDailyBeast (2026): How Pete Hegseth's Pentagon Shows 'Dangerous' Corruption. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/shorts/b0k2M1RH-b7A>, 4. 5. 2026.
- The Daily Show (2026): What Do Tech CEOs Really Want to Do with AI? Posnetek na Facebooku. Dostopno prek <https://www.facebook.com/watch/?v=1773193260033718&rdid=b2S5S3Lp7KdbiZ44>, 26. 4. 2026.
- The Ezra Klein Show (2026): 'Salaries Are for Suckers' | The Ezra Klein Show. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/shorts/cjnv-qyWmos>, 4. 5. 2026.

- The Economist (2014): Planet Plutocrat, 15. 3. 2014. Dostopno prek <https://www.economist.com/international/2014/03/15/planet-plutocrat>, 11. 1. 2024.
- The Economist (2021): What is the bankruptcy »loophole« used in the Purdue Pharma settlement?, 3. 9. 2021. Dostopno prek <https://www.economist.com/the-economist-explains/2021/09/03/what-is-the-bankruptcy-loophole-used-in-the-purdue-pharma-settlement>, 26. 4. 2024.
- The Economist (2026): Is Donald Trump building his own paramilitary militia?. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/shorts/FDfcaUE9MHo>, 1. 2. 2026.
- The Economist Intelligence Unit (2017): Democracy Index 2016 – Revenge of the “deplorables”. Dostopno prek <http://felipesahagun.es/wp-content/uploads/2017/01/Democracy-Index-2016.pdf>, 13. 3. 2024.
- The Free Speech Project (2024): Decline of Artistic Freedom in America?, 22. 11. 2024. Dostopno prek <https://freespeechproject.georgetown.edu/decline-of-artistic-freedom-in-america/>, 9. 5. 2026.
- The Real News Network (2023): The Trump movement is turning America fascist w/ Jeff Sharlet | The Chris Hedges Report. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=JtrkSeTOv7g&t=629s>, 1. 5. 2026.
- The Religion Business (b. d.): The Religion Business, dokumentarna serija. Dostopno prek <https://www.thereligionbusiness.com/>, 2. 1. 2026.
- The Independent (2011a): USA 2008: The Great Depression, 23. 10. 2011. Dostopno prek <http://www.independent.co.uk/news/world/americas/usa-2008-the-great-depression-803095.html>, 8. 3. 2021.
- The Independent (2011b): Food stamps are a continuing reminder of widespread poverty, 23. 10. 2011. Dostopno prek <http://www.independent.co.uk/news/world/americas/food-stamps-are-a-continuing-reminder-of-widespread-poverty-803096.html>, 8. 3. 2021.
- The Impact Project (b. d.): The Security Map. Dostopno prek <https://theimpactproject.org/security-map/>, 24. 4. 2026.
- The Joyce Foundation (2024): Reducing Racial Inequalities in the Criminal Justice System. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=jwwK1y9kBtI&t=954s>, 23. 11. 2025.
- The Nerd Reich with Gil Duran (2025): Network State Meets The Seven Mountains Mandate: JD Vance, Charlie Kirk, The Rise of The Theo Bros. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=DnawnozGePg>, 12. 1. 2026.
- The New York Times (2020): Greed Is Good. Except When It’s Bad, 13. 9. 2020. Dostopno prek <https://www.nytimes.com/2020/09/13/business/dealbook/milton-friedman-essay-anniversary.html>, 12. 3. 2024.
- The New York Times (2026a): Trump Says His Only Limit on His Global Powers Is His ‘Own Morality’, 8. 1. 2026. Dostopno prek <https://www.nytimes.com/video/us/politics/100000010632450/trump-international-law-greenland.html>, 24. 1. 2026.

- The New York Times (2026b): Justice Dept. Acknowledges 52 Court Order Violations in New Jersey, 18. 2. 2026. Dostopno prek <https://www.nytimes.com/live/2026/02/18/us/trump-news>, 19. 2. 2026.
- The Organized Crime Index (b. d.): United States. Dostopno prek <https://ocindex.net/country/united-states>, 23. 4. 2026.
- The Pluralism Project – Harvard University (b. d.): First Encounters: Native Americans and Christians. Dostopno prek <https://pluralism.org/first-encounters-native-americans-and-christians>, 8. 5. 2026.
- The Trump Report (2022): Douglas Rushkoff: how billionaires are preparing for the end of the world. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=rAFpf8OMHzk>, 29. 12. 2025.
- The Trump Report (2025): 'Trump will not make it to the end of this term compass mentis' | Psychologist analyses Trump. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=9OtO-cypKmY>, 5. 2. 2026.
- The Trump Report (2026a): Trump at 'breaking point' — military purge far worse than it looks | Scott Lucas. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=YEAzYtugMtU>, 27. 4. 2026.
- The Trump Report (2026b): Trump ally 'traumatised' by meeting with 'out of his mind' President. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=D-A-I3X-kH4>, 27. 4. 2026.
- The Unspeakable With Meghan Daum (2025): Have Women Ruined The World? Helen Andrews on The Great Feminization. YouTube posnetek. Dostopno prek https://www.youtube.com/watch?v=p3UyK_fdqGg, 10. 5. 2026.
- The Wall Street Journal (2016): The Billionaire Gun-Control Loophole, 5. 1. 2016. Dostopno prek <https://www.wsj.com/articles/the-billionaire-gun-control-loophole-1452039556>, 10. 4. 2024.
- The Wall Street Journal (2023): Are We Headed for World War II?, 21. 3. 2023. Dostopno prek <https://www.wsj.com/articles/are-we-headed-for-world-war-iii-china-russia-iran-electrical-infrastructure-ukraine-foreign-policy-b1b42224>, 2. 2. 2024.
- The Week (2024): Are we heading towards World War Three?, 1. 2. 2024. Dostopno prek <https://theweek.com/92967/are-we-heading-towards-world-war-3>, 2. 2. 2024.
- The White House (b. d.): America 250: America Prays. Dostopno prek <https://www.whitehouse.gov/america250/america-prays/>, 9. 1. 2026.
- The White House (2024): Message to the Congress on the Continuation of the National Emergency With Respect to Certain Terrorist Attacks, 9. 9. 2024. Dostopno prek https://bidenwhitehouse.archives.gov/briefing-room/presidential-actions/2024/09/09/message-to-the-congress-on-the-continuation-of-the-national-emergency-with-respect-to-certain-terrorist-attacks/?utm_source=link, 31. 12. 2025.
- The White House (2025a): The Inaugural Address, 20. 1. 2025. Dostopno prek <https://www.whitehouse.gov/remarks/2025/01/the-inaugural-address/>, 8. 2. 2025.

- The White House (2025b): Slika Donalda Trumpa kot papeža. Objava na X. Dostopno prek <https://x.com/WhiteHouse/status/1918502592335724809/photo/1>, 7. 5. 2026.
- The White House (2025c): President Trump Champions Religious Freedom, Unveils America Prays, 8. 9. 2025. Dostopno prek <https://www.whitehouse.gov/articles/2025/09/president-trump-champions-religious-freedom-unveils-america-prays/>, 9. 1. 2026.
- The White House (2025d): Cuts to Woke Pograms. Dostopno prek <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2025/05/Cuts-to-Woke-Programs-Fact-Sheet.pdf>, 6. 5. 2026.
- The White House (2025e): Countering Domestic Terrorism and Organized Political Violence, 25. 9. 2025. Dostopno prek <https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/2025/09/countering-domestic-terrorism-and-organized-political-violence/>, 1. 2. 2026.
- Thomas, Gillian (2025): Pete Hegseth Wants Women Out of the Military—and He's Not Hiding It, ACLU, 8. 10. 2025. Dostopno prek <https://www.aclu.org/news/womens-rights/pete-hegseth-wants-women-out-of-the-military-and-hes-not-hiding-it>, 27. 4. 2026.
- Tikkanen, Roosa, Katherine Fields, Reginald D. Williams II. In Melinda K. Abrams (2020): Mental Health Conditions and Substance Use: Comparing U.S. Needs and Treatment Capacity with Those in Other High-Income Countries, The Commonwealth Fund, 21. 5. 2020. Dostopno prek <https://www.commonwealthfund.org/publications/issue-briefs/2020/may/mental-health-conditions-substance-use-comparing-us-other-countries>, 26. 10. 2025.
- Time (1934): Religion: Legion of Decency, 11. 6. 1934. Dostopno prek <https://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,762190,00.html>, 2. 2. 2024.
- Time (2016): Half the Guns in the U.S. Are Owned by Just 3% of the Population, Report Says, 19. 9. 2016. Dostopno prek <https://time.com/4499088/guns-us-super-owners-report/>, 26. 10. 2025.
- Times Radio (2025): Can Trump run for a third term? The Story. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=7unW8s9fqyo>, 15. 4. 2025.
- Tin, Alexander, Rob Legare in Kelsie Hoffman (2024): U.S. Surgeon General Declares Gun Violence a Public Health Crisis, CBS News, 25. 6. 2024. Dostopno prek <https://www.cbsnews.com/news/surgeon-general-declares-gun-violence-public-health-crisis/>, 26. 10. 2025.
- Tollefson, Jeff (2025): Grant cuts, arrests, lay-offs: Trump made 2025 a tumultuous year for science, Nature, 15. 12. 2025. Dostopno prek <https://www.nature.com/articles/d41586-025-04051-y>, 3. 2. 2026.
- Topinka, Robert (2019): Robert Topinka – »Back to a Past that Was Futuristic«: The Alt-Right and the Uncanny Form of Racism, boundary 2. Dostopno prek <https://www.boundary2.org/2019/10/robert-topinka-back-to-a-past-that-was-futuristic-the-alt-right-and-the-uncanny-form-of-racism/>, 25. 1. 2026.

- Torek, Belle (2025): Meta's New Policies: How They Endanger LGBTQ+ Communities and Our Tips for Staying Safe Online, Human Rights Campaign, 15. 1. 2025. Dostopno prek <https://www.hrc.org/news/metas-new-policies-how-they-endanger-lgbtq-communities-and-our-tips-for-staying-safe-online>, 9. 5. 2026.
- Toropin, Konstantin, The Associated Press in Lisa Mascaro (2025): Pentagon accepts \$130 million donation to pay troops during shutdown, Military Times, 24. 10. 2025. Dostopno prek <https://www.militarytimes.com/news/pentagon-congress/2025/10/24/pentagon-accepts-130-million-donation-to-pay-troops-during-shutdown/>, 27. 4. 2026.
- Travis, Jon (2012a): Privatizing American Public Higher Education: A Case Study, Texas A&M University-Commerce, Department of Educational Leadership. Dostopno prek <https://www.aabri.com/SA12Manuscripts/SA12074.pdf>, 10. 5. 2026.
- Triggernometry (2025): The Problem With Feminising Society - Helen Andrews. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=pfbilhs5dt4>, 10. 5. 2026.
- Triplett, William (2007): Congress holds hearing on hip-hop, Variety, 4. 9. 2007. Dostopno prek <https://variety.com/2007/music/markets-festivals/congress-holds-hearing-on-hip-hop-1117971328/>, 7. 3. 2021.
- TRT World (2024): Anti-Muslim attacks in US reach record high. YouTube posnetek. Dostopno prek https://www.youtube.com/watch?v=_Oh4VawKDfA, 10. 1. 2026.
- Trump Guitars (b. d.): Get Trump Guitars. Dostopno prek <https://gettrumpguitars.com/>, 2. 1. 2026.
- Tsui, Karina, Michael Williams in Marshall Cohen (2025): Trump pardons Rudy Giuliani, others involved in efforts to overturn 2020 election, CNN, 10. 11. 2025. Dostopno prek <https://edition.cnn.com/2025/11/10/politics/trump-pardon-allies-2020-election-hnk>, 24. 1. 2026.
- Tucker, Eric in Alanna Durkin Richer (2026): How the Trump administration erased centuries of Justice Department experience, PBS News, 16. 1. 2026. Dostopno prek <https://www.pbs.org/newshour/nation/how-the-trump-administration-erased-centuries-of-justice-department-experience>, 24. 1. 2026.
- Tutella, Francisco (2023): Social media influencers may affect more than voter opinions, PennState, 1. 12. 2023. Dostopno prek <https://www.psu.edu/news/research/story/social-media-influencers-may-affect-more-voter-opinions>, 7. 1. 2026.
- Tweed, Thomas A. (2004): Islam in America: From African Slaves to Malcolm X, National Humanities Center. Dostopno prek <https://nationalhumanitiescenter.org/tserve/twenty/tkeyinfo/islam.htm>, 4. 1. 2026.
- Twisted Sister (2010): Twisted Sister – We're Not Gonna Take It (Official Music Video). YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=4xmc-kWVPRaI>, 7. 3. 2021.
- Tyrell, Ian (2024): Is America enduring a 'slow civil war'? Jeff Sharlet visits Trump rallies to find out, UNSW, 16. 1. 2024. Dostopno prek <https://www.unsw.edu.au/>

- newsroom/news/2024/01/is-america-enduring-a-slow-civil-war--jeff-sharlet-visits-trump-, 22. 1. 2026.
- UBS (2025): Billionaire Ambitions Report 2025: The rise of a new generation. Dostopno prek <https://www.ubs.com/global/en/wealthmanagement/family-office-uhnw-reports/billionaire-ambitions-report.html?bulkredirectlink=/global/en/family-office-uhnw/reports/billionaire-ambitions-client-report-2023.html>, 25. 4. 2026.
- Uhlenbusch, Julian (2025): Elon Musk, the Systematic Risk, Verfassungsblog, 7. 2. 2025. Dostopno prek <https://verfassungsblog.de/elon-musk-the-systemic-risk/>, 8. 2. 2025.
- UMKC School of Law (b. d.): Lynchings: By Year and Race. Dostopno prek <https://www.famous-trials.com/sheriffshipp/1084-lynchingsyear>, 22. 11. 2025.
- United Nations Department of Economic and Social Affairs (b. d.): Inequality. Dostopno prek <https://www.un.org/development/desa/socialperspectiveondevelopment/issues/inequality.html#:~:text=More%20than%2070%20per%20cent,developed%20and%20developing%20countries%20alike.,> 19. 1. 2024.
- United Nations Office for Outer Space Affairs (b. d.): Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and Other Celestial Bodies. Dostopno prek <https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties/outerspacetreaty.html>, 3. 4. 2024.
- United States Courts (b. d.): Separation of Powers in Action – U.S. v. Alvarez. Dostopno prek <https://www.uscourts.gov/about-federal-courts/educational-resources/educational-activities/first-amendment-activities/us-v-alvarez/separation-powers-action-us-v-alvarez>, 22. 4. 2025.
- United States Strategic Approach to the People's Republic of China (2020): Report. Dostopno prek <https://trumpwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2020/05/U.S.-Strategic-Approach-to-The-Peoples-Republic-of-China-Report-5.24v1.pdf>, 17. 3. 2024.
- USAFacts (2024): How many people have died in the US military, and how?, 5. 3. 2024. Dostopno prek <https://usafacts.org/articles/how-have-military-deaths-changed-over-time/>, 15. 1. 2026.
- USAFacts (2025): How many police officers die in the line of duty?, 8. 10. 2025. Dostopno prek <https://usafacts.org/articles/how-many-police-officers-die-in-the-line-of-duty/>, 14. 11. 2025.
- USAGOV (b. d.): Electoral College. Dostopno prek <https://www.usa.gov/electoral-college>, 25. 4. 2024.
- USA Today (2007): Congress examines hip-hop language, 25. 9. 2007. Dostopno prek http://www.usatoday.com/life/music/news/2007-09-25-hip-hop-congress_N.htm, 7. 3. 2021.
- U.S. Department of Defense Office of the Under Secretary of Defense for Personnel and Readiness (2024): Annual Report on Suicide in the Military, Calendar Year

2023. Dostopno prek https://www.dsps.mil/Portals/113/2024/documents/annual_report/ARSM_CY23_final_508c.pdf, 15. 1. 2026.
- US Department of Health and Human Services (2025): President Trump, Secretary Kennedy Announce Bold Actions to Tackle Autism Epidemic, 22. 9. 2025. Dostopno prek <https://www.hhs.gov/press-room/hhs-trump-kennedy-autism-initiatives-leucovorin-tylenol-research-2025.html>, 9. 11. 2025.
- U.S. Department of Justice (2020): Justice Department Announces Global Resolution of Criminal and Civil Investigations with Opioid Manufacturer Purdue Pharma and Civil Settlement with Members of the Sackler Family, 21. 10. 2020. Dostopno prek <https://www.justice.gov/archives/opa/pr/justice-department-announces-global-resolution-criminal-and-civil-investigations-opioid>, 10. 4. 2024.
- U.S. Department of War (2025): DOD: Gender Dysphoria Incompatible With Military, Service Members Must Serve in Accordance With Sex, 28. 2. 2025. Dostopno prek <https://www.war.gov/News/News-Stories/Article/article/4086111/dod-gender-dysphoria-incompatible-with-military-service-members-must-serve-in-a/>, 27. 4. 2026.
- US History (b. d.-a): Franklin D. Roosevelt. Dostopno prek <https://www.u-s-history.com/pages/h1578.html>, 23. 4. 2026.
- US History (b. d.-b): Socialism in America. Dostopno prek <https://www.u-s-history.com/pages/h1669.html>, 27. 12. 2020.
- U.S. Immigration and Customs Enforcement (b. d.): ICE Portal. Dostopno prek <https://www.ice.gov/>, 13. 1. 2026.
- US Senate (b. d.): Donald J. Trump Cabinet Nominations. Dostopno prek https://www.senate.gov/legislative/nominations/Trump_cabinet.htm, 19. 1. 2025.
- Vandewalker, Ian, Eric Petry in Daniel I. Weiner (2026): Money in Politics Roundup–February 2026, Brennan Center, 26. 2. 2026. Dostopno prek <https://www.brennan-center.org/our-work/research-reports/money-politics-roundup-february-2026>, 5. 5. 2026.
- Vasquez Duque, Omar (2023): Antitrust Regulation of Big Tech Needs a Better Understanding of Behavioral Economics, Promarket, 19. 12. 2023. Dostopno prek <https://www.promarket.org/2023/12/19/antitrust-regulation-of-big-tech-needs-a-better-understanding-of-behavioral-economics/>, 11. 1. 2024.
- Verrillo, Erica (2025): The Neo-Reactionary Coup, Medium, 8. 2. 2025. Dostopno prek <https://ericaverr.medium.com/the-neo-reactionary-coup-6a5d797785ab>, 4. 5. 2026.
- VICE News (2020): The Rich Are Preparing For The Apocalypse Better Than You. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=mutpY-D0Amfk&t=34s>, 14. 11. 2025.
- VOA News (2009): Woman Advance in U.S. Politics, 1. 11. 2009. Dostopno prek <https://www.voanews.com/a/a-13-2008-06-20-voa3/406701.html>, 30. 1. 2024.

- Voutsinos, Nick in Tim Kauffman (2025): Trump Administration's Plan for Mass Firing of Federal Workers During Government Shutdown Violates Law, Unions Say, AFSCME, 30. 9. 2025. Dostopno prek <https://www.afscme.org/press/releases/2025/trump-administrations-plan-for-mass-firing-of-federal-workers-during-government-shutdown-violates-law-unions-say>, 21. 2. 2026.
- Zeit, Joshua (b. d.): The Roaring Twenties, The Gilder Lehrman Institute of American History. Dostopno prek <https://www.gilderlehrman.org/history-resources/essays/roaring-twenties>, 13. 5. 2026.
- Zero to Three (2025): How long is the average maternity leave in the US?, 30. 4. 2025. Dostopno prek <https://www.zerotothree.org/resource/how-long-is-the-average-maternity-leave-in-the-us/>, 5. 2. 2026.
- Zeveloff, Julie (2014): The 20 Favorite Island Escapes Of The Super-Rich, Business Insider, 24. 10. 2014. Dostopno prek <https://www.businessinsider.com/the-20-favorite-island-escapes-of-the-super-rich-2014-10>, 14. 11. 2025.
- Ziady, Hanna (2020): The American Dream is much easier to achieve in Canada, CNN, 20. 1. 2020. Dostopno prek <https://edition.cnn.com/2020/01/20/business/wef-social-mobility-index/index.html>, 7. 1. 2024.
- Zimbardo, Philip G. (2008): Stanford Prison Experiment. Dostopno prek <https://web.archive.org/web/20081219035940/http://www.prisonexp.org/slide-38.htm>, 20. 1. 2026.
- Zimmer, Thomas (2022): Elon Musk was never a liberal, and his plans for Twitter were never benevolent, The Guardian, 21. 12. 2022. Dostopno prek <https://www.theguardian.com/commentisfree/2022/dec/21/elon-musk-liberal-twitter-plans-benevolent>, 19. 2. 2024.
- Zucman, Gabriel (2025): Exporting the Oligarchy, Project Syndicate, 15. 6. 2025. Dostopno prek https://www.project-syndicate.org/magazine/trump-tariff-tax-policies-will-increase-inequality-domestically-and-globally-by-gabriel-zucman-2025-06?utm_source=Project+Syndicate+Newsletter&utm_campaign=bbeb-8572d9-EMAIL_CAMPAIGN_2025_07_02_08_51&utm_medium=email&utm_term=0_-bbeb8572d9-107699622, 2. 7. 2025.
- Zurcher, Anthony in Tom Geoghegan (2025): The rapid remarking of a nation, in 100 days, BBC News, 28. 4. 2025. Dostopno prek <https://www.bbc.com/news/articles/cly1n7jz587o>, 2. 5. 2025.
- Yglesias, Matthew (2015): White-on-white murder in America is out of control, Vox, 20. 2. 2015. Dostopno prek <https://www.vox.com/2014/8/21/6053811/white-on-white-murder>, 23. 11. 2025.
- Yousef, Odette (2024): Trump's reelection victory pushes some LGBTQ Minneapolis residents to safety training, NPR, 20. 12. 2024. Dostopno prek <https://www.npr.org/2024/12/20/g-s1-38807/lgbtq-trump-safety>, 28. 12. 2025.
- Yousif, Nadine (2023a): Why Number of US Mass Shootings has Risen Sharply, BBC News, 28. 3. 2023. Dostopno prek <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-64377360>, 26. 10. 2025.

- Yousif, Nadine (2023b): How the fentanyl crisis' fourth wave has hit every corner of the US, BBC News, 17. 9. 2023. Dostopno prek <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-66826895>, 10. 4. 2024.
- Wagner, Laura in Scott Nover (2026): Trump has ramped up lawsuits against the media. Here's where they stand., The Washington Post, 25. 1. 2026. Dostopno prek <https://www.washingtonpost.com/business/2026/01/25/trump-media-lawsuits/>, 3. 2. 2026.
- Wall, Mike (2018): Mars Colony Would Be a Hedge Against World War III, Elon Musk Says, Space.com, 28. 3. 2018. Dostopno prek <https://www.space.com/40112-elon-musk-mars-colony-world-war-3.html>, 14. 11. 2025.
- Wall, Mike (2025): Humanity could settle Mars by 2055, Elon Musk says, Space.com, 16. 9. 2025. Dostopno prek <https://www.space.com/space-exploration/private-spaceflight/humanity-could-settle-mars-by-2055-elon-musk-says>, 14. 11. 2025.
- Wallsten, Peter in Danny Yadron (2010): Tea-Party Movement Gathers Strength, The Wall Street Journal, 29. 9. 2010. Dostopno prek <http://online.wsj.com/article/SB10001424052748703882404575520252928390046.html>, 8. 3. 2021.
- Wang, Ashley (2025): Few Mass Shooters Have Been Transgender, FactCheck.org, 17. 9. 2025. Dostopno prek <https://www.factcheck.org/2025/09/few-mass-shooters-have-been-transgender/>, 28. 12. 2025.
- Warren, Tucker (2011): Financial Crisis Inquiry Commission Releases Report on the Causes of the Financial Crisis, 27. 1. 2011. Dostopno prek https://fcic-static.law.stanford.edu/cdn_media/fcic-news/2011-0127-fcic-releases-report.pdf, 23. 4. 2026.
- Warzel, Charlie (2022): Elon Musk Is a Far-Right Activist, The Atlantic, 11. 12. 2022. Dostopno prek <https://www.theatlantic.com/technology/archive/2022/12/elon-musk-twitter-far-right-activist/672436/>, 19. 2. 2024.
- Washburn, Kaitlin (2026): Political violence in the US is rising: What health reporters should watch, Association of Health Care Journalists, 12. 3. 2026. Dostopno prek <https://healthjournalism.org/blog/2026/03/political-violence-in-us-rising/>, 28. 4. 2026.
- Washington Week PBS (2026): Washington Week with The Atlantic full episode, Jan. 30, 2026. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=FCXKJFLhUNM>, 1. 2. 2026.
- Watson, Amy (2023a): Media and politics in the United States – statistics & facts, Statista, 18. 12. 2023. Dostopno prek <https://www.statista.com/topics/4378/media-and-politics-in-the-us/#topicOverview>, 19. 2. 2024.
- Watson, Amy (2023b): News in the United States – statistics & facts, Statista, 18. 12. 2023. Dostopno prek <https://www.statista.com/topics/1640/news/#topicOverview>, 19. 2. 2024.
- Watt, Alex (2023): Semaglutide: A price and HTA comparison between US and top European markets, Pharmaceutical Technology, 9. 10. 2023. Dostopno prek <https://www.pharmaceutical-technology.com/analyst-comment/semaglutide-price-comparison-us-europe/?cf-view>, 29. 6. 2025.

- Weller, Christian E., Akua Amaning in Rebecca Vallas (2022): America's Broken Criminal Legal System Contributes to Wealth Inequality, CAP, 13. 12. 2022. Dostopno prek <https://www.americanprogress.org/article/americas-broken-criminal-legal-system-contributes-to-wealth-inequality/>, 23. 11. 2025.
- Wemple, Eric (2026): Pentagon Defends Restrictions on Media Outlets, The New York Times, 31. 1. 2026. Dostopno prek <https://www.nytimes.com/2026/01/31/business/media/pentagon-new-york-times-lawsuit.html>, 3. 2. 2026.
- Werbel, Amy (2020): Is Art Censorship on Social Media Leading Us To Tyranny?, The Institute of Art & Law, 25. 6. 2020. Dostopno prek <https://ial.uk.com/art-censorship-social-media/>, 9. 5. 2026.
- whitehouse (2025): President Donald J. Trump shares a message on the assassination of Charlie Kirk. Posnetek na Instagramu. Dostopno prek <https://www.instagram.com/reels/DOcWnO1kWBT/>, 16. 2. 2026.
- Whitehouse, Sheldon (2019): The Third Federalist Society: Within the Federalist Society, is an operation funded by dark money and designed to remake our judiciary on behalf of a distinct group of very wealthy anonymous funders., 28. 3. 2019. Dostopno prek <https://www.whitehouse.senate.gov/news/speeches/the-third-federalist-society/>, 20. 2. 2026.
- Whose Democracy Public Radio (b. d.): Whose democracy is it? Dostopno prek <https://whosedemocracy.publicradio.org/>, 19. 2. 2024.
- Wike, Richard in Jacob Poushter (2016): America's international image, Pew Research Center, 28. 6. 2016. Dostopno prek <https://www.pewresearch.org/global/2016/06/28/americas-international-image/>, 1. 2. 2024.
- Williamson, Vanessa (2023): Understanding democratic decline in the United States, Brookings, 17. 10. 2023. Dostopno prek <https://www.brookings.edu/articles/understanding-democratic-decline-in-the-united-states/>, 2. 2. 2024.
- Wion News (2017): American civilians own more guns than US Army, 6. 10. 2017. Dostopno prek <https://www.wionews.com/photos/more-gun-dealers-than-grocery-stores-in-the-us-482>, 12. 1. 2024.
- Wired (2025): How ICE Spies On American Citizens | Incognito Mode | WIRED. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=4QUg8czGScU>, 31. 1. 2026.
- Wise, Alana (2025): RFK Jr. says autism database will use Medicare and Medicaid info, NPR, 8. 5. 2025. Dostopno prek <https://www.npr.org/2025/05/08/nx-s1-5391310/kennedy-autism-registry-database-hhs-nih-medicare-medicaid>, 21. 1. 2026.
- Witt, Stephen (2016): Big Gun's Big Fail, *Intelligencer*, 14. 11. 2016. Dostopno prek <https://nymag.com/intelligencer/2016/11/a-billionaires-dreams-of-creating-a-guns-empire.html>, 13. 11. 2025.
- WNEP (2024): Kids for Cash: The New Crisis. YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=UdmKyuweB0g>, 20. 2. 2026.
- Wolf, Jonathan (2023): Finance Docket: Supreme Court Case Could Torpedo A Future Wealth Tax, *Above The Law*, 15. 12. 2023. Dostopno prek <https://abovethelaw.com>

- com/2023/12/finance-docket-supreme-court-case-could-torpedo-a-future-wealth-tax/, 18. 2. 2026.
- Wolf, Mark L. (2025): Why I Am Resigning, *The Atlantic*, 9. 11. 2025. Dostopno prek <https://www.theatlantic.com/ideas/2025/11/federal-judge-resignation-trump/684845/>, 20. 2. 2026.
- Wood, Graeme (2011): Secret Fears of the Super-Rich, *The Atlantic*, 1. 4. 2011. Dostopno prek <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2011/04/secret-fears-of-the-super-rich/308419/>, 23. 11. 2025.
- Woo, Ryan (2023): China to double size of space station, touts alternative to NASA-led ISS, *Reuters*, 5. 10. 2023. Dostopno prek <https://www.reuters.com/technology/space/china-double-size-space-station-touts-alternative-nasa-led-iss-2023-10-05/>, 2. 2. 2024.
- World Atlas (b. d.): The Largest Megachurches In The US. Dostopno prek <https://www.worldatlas.com/religion/the-largest-megachurches-in-the-us.html>, 12. 1. 2026.
- World Bank (2017): Global Economic Prospects. Dostopno prek <https://www.worldbank.org/en/publication/global-economic-prospects>, 30. 1. 2023.
- World Life Expectancy (b. d.): Violence, Death Rate Per 100,000. Dostopno prek <https://www.worldlifeexpectancy.com/cause-of-death/violence/by-country/>, 26. 10. 2025.
- World Mental Health Coalition (2024): Recovering from Trump Contagion and the Restoration of Our Collective Mental Health (Session 1). YouTube posnetek. Dostopno prek https://www.youtube.com/watch?v=2_A9cYPvPpc, 5. 2. 2026.
- World Mental Health Coalition (2026): PSYCHIATRIC EMERGENCY CONTINUES (April 17, 2026). YouTube posnetek. Dostopno prek <https://www.youtube.com/watch?v=Esg-6R0CSMU>, 26. 4. 2026.
- World Population Review (b. d.-a): World War 3 Countries 2024. Dostopno prek <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/world-war-3-countries>, 2. 2. 2024.
- World Population Review (b. d.-b): Gun Ownership by Country 2025. Dostopno prek <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/gun-ownership-by-country>, 12. 1. 2024.
- World Population Review (b. d.-c): Murder Rate by Country 2025. Dostopno prek <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/murder-rate-by-country>, 8. 11. 2025.
- World Population Review (b. d.-d): Police Killings by Country 2026. Dostopno prek <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/police-killings-by-country>, 13. 1. 2026.
- World Population Review (b. d.-e): Police Spending by Country 2025. Dostopno prek <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/police-spending-by-country>, 4. 1. 2025.
- Wren, Adam (2025): Elon Musk Now Has 13 Children. A Conservative Pro-Family Scholar Says He's Missing Something, *Politico*, 19. 2. 2025. Dostopno prek

- <https://www.politico.com/news/magazine/2025/02/19/elon-musk-kids-marriage-00204981>, 25. 1. 2026.
- Wu, Vyra (2023): 2024 Outlook: Space, the next frontier for geopolitics, *Digitimes Asia*, 18. 12. 2023. Dostopno prek <https://www.digitimes.com/news/a20231213VL207/space-tech-2024-outlook-defense-geopolitics.html>, 3. 4. 2024.
- Wynne-Jones, Jonathan (2008): 'Bigger than Jesus? The Beatles were a Christian band', *The Telegraph*, 12. 7. 2008. Dostopno prek <https://www.telegraph.co.uk/news/uknews/2403617/Bigger-than-Jesus-The-Beatles-were-a-Christian-band.html>, 17. 2. 2021.
- Quinn, Meissa (2025): Supreme Court's upcoming term could be marked by disputes over Trump policies, *CBS News*, 12. 9. 2025. Dostopno prek <https://www.cbsnews.com/news/supreme-court-2025-2026-term-trump-policy-disputes/>, 17. 2. 2026.
- Quiver Quantitative (b. d.): Congress Live Net Worth Tracker. Dostopno prek <https://www.quiverquant.com/congress-live-net-worth/>, 8. 5. 2026.

Stvarno in imensko kazalo

A

ameriški eksperiment, 40, 70, 96, 115, 207
 ameriški fašizem, 59, 251
 ameriški credo, 116
 ameriški liberalizem, 45, 55, 56, 118
 ameriški mesianizem, 46, 72, 74
 ameriški sen, 121, 204
 antifeminizem, 65, 155, 184
 atentati, 104, 201, 202, 254
 avtokratizacija, 27, 95, 175, 210, 241, 242, 245, 247, 257, 259, 260

B

Bezos, Jeff, 74, 95, 192
 Biden, Joseph, 108
 Bretton Woods, 79, 86
 Bush, George W., 73, 94, 102, 131–133, 171, 173, 179, 194, 209, 247, 250

C

cenzura
 glasbe, 235
 knjig, 220, 232, 233
 medijev, 226, 229, 231, 235
 stripov, 233
 televizije, 235
 umetnosti, 219, 225–227, 234, 236, 237
 Clinton, Bill, 58, 102, 108, 157, 171, 179, 218, 223, 224
 Clinton, Hillary, 142, 157, 158

Č

časopisi, 32, 197, 229, 231
 človekove pravice, 37, 39, 42, 50, 55, 62, 64, 139, 143, 195, 209, 245, 248, 255

D

davki, 45, 58, 69, 76, 81, 83, 91, 92, 129, 182, 183, 200, 208, 245
 delitev oblasti, 22, 42, 49, 52, 97, 129, 134, 141, 143, 198
 demokracija, 17, 21, 25, 27, 29–33, 41, 46, 47, 57, 58, 62, 63, 66, 72, 86, 95, 113, 115–122, 129, 138, 140, 150, 162–164, 170, 173–175, 177, 178, 180, 184, 198, 201, 203, 214, 228, 236, 143, 244, 247–251, 254, 256, 257
 demokratični socializem, 22, 57, 58, 245
 demokrati, 89, 103–105, 108, 123, 135, 164, 168–171, 174, 176, 179, 193–195, 203, 218, 234, 253, 254
 digitalne platforme, 80
 družina, 21, 32, 61, 77, 82, 83, 87, 92, 94, 95, 119, 125, 135, 141, 143, 150, 151, 154, 156–160, 162, 166, 168, 170, 179, 192, 196, 199, 202, 204, 206, 211, 218, 248, 252
 državljanstvo, 42, 49, 50, 70, 139, 150, 160, 212

E

ekonomija, 26, 47, 55, 58, 61, 62, 73, 76, 78–80, 83, 85–97, 101, 116, 119, 122, 127, 130, 139, 151, 160, 209, 242, 249
 enakost, 44, 45, 50, 56, 59, 62, 63, 116–118, 130, 149, 150, 157, 158, 244, 245
 evgenika, 60, 62, 63, 206–208

F

Federalistično društvo, 142, 143
 feminizem, 65, 156, 184, 223, 252

filmska industrija, 222, 223, 224, 225,
236, 237

financiranje, 30, 32, 53, 78, 82, 107,
110, 137, 142, 146, 150, 154, 159,
173, 175, 176, 177, 182, 195, 207,
213, 219, 219, 224, 227, 231, 237,
245

fordizem, 78, 80, 85, 86

G

Gates, Bill, 95

gibanje,

antikomunistično, 170

antisemitsko, 59

delavsko, 78, 181

feminizem, 65, 155, 156, 184, 223,
252

Gibanje čajank, 154, 170, 184

MAGA (gibanje naredimo Ameriko
spet veliko), 13, 159, 170, 203,
215, 235

neoreakcionarno, 14, 22, 64,

Okupirajmo Wall Street, 169, 184

populistično, 184

protiimigrantsko, 169

protikatoliško, 169

študentsko, 183

»Upri se, odpovej naročnino«, 246,
259

za državljanske pravice, 183, 249

za okolje, 183

za pravice živali, 183

za preživetje, 199

za uveljavljanje tradicionalne vloge
žensk v družbi, 158, 159

za zmernost, 169, 183

za življenje, 183, 184

H

Hamilton, 38, 43, 166

I

imigranti, 49, 51, 60, 91, 106, 110, 111,
121, 154, 196, 211, 248, 252, 253,
255

inflacija, 79, 83, 85

institucionalno ravnovesje, 52, 61

interesne skupine, 168, 176, 177, 180,
224, 226

islam, 106, 110, 111, 205, 250

J

Jefferson, 37–39, 44, 70, 122, 151, 166,
168

jezik, 100, 105, 207, 210

Jezus, 104, 105, 182, 216, 234

K

konflikti, 57, 73, 75, 83, 127, 128, 139,
150, 152, 153, 170, 179, 184, 201,
235, 241, 256

kongres, 25, 38, 44, 51, 52, 64, 69, 70,
89, 92, 97, 103, 106, 121, 129, 131,
132, 134–137, 139, 141, 142, 156,
158, 159, 170, 173, 174, 177, 178,
215, 219, 228, 234, 235, 245, 250,
254

korporacije, 21, 22, 26, 29, 30, 53, 58,
63, 76, 78, 82, 83, 88, 89, 91, 102,
137, 139, 142, 145, 153, 154, 177,
180, 181, 194, 196, 203–205, 226,
228, 230, 241, 243, 244, 258–260

korupcija, 25, 30, 42, 118, 123, 135, 141,
142, 177, 214, 222

kreacionizem, 97, 107, 109

kriminal, 90, 100, 134, 143, 189–191,
193, 195–197, 209, 219, 237, 246, 253

krize, 21, 27, 31, 55, 57–59, 75, 77,
78–83, 85, 86, 88, 93, 94, 116, 120,
121, 123, 125, 131, 149, 151, 153,
154, 169, 171, 190, 199, 204, 224,
242, 244, 245, 256

krščanska nacija, 104, 106, 107, 251
kult navadnega človeka, 122

L

lastnina, 38–40, 45, 46, 59, 80, 116, 118,
137, 165, 168, 190, 201, 203, 209,
258
Lincoln, 31, 71117, 201
lobiji, 126, 189

M

Madison, 38, 39, 42–44, 46, 50, 70, 136,
165, 166, 172, 176
mafija, 90
manifest usode, 70–74
mediji, 21, 28, 58, 63, 64, 71, 83, 101,
117, 132, 140, 143–146, 159, 168,
172, 173, 178, 184, 196, 199, 201,
210, 212, 216, 222, 223, 226, 228,
229–231, 241, 245–249, 253, 259
milijarderji, 25, 27, 29, 32, 61, 63, 79,
95, 142, 143, 191, 192, 200, 201, 244,
250, 252, 257, 258
monarhija, 21, 22, 41, 42, 51, 258
moralizem, 120, 169
moralna panika, 174, 217, 220
Musk, 32, 63, 64, 74, 90, 95, 135, 144,
170, 200–202, 208, 211, 213, 216,
226, 235, 247, 252, 259

N

nadzor, 22, 24, 25, 28, 31, 38, 41, 42, 47,
53, 56, 72, 76, 78, 80, 81, 88, 89, 92,
93, 106, 121, 138, 153, 157, 165, 169,
185, 194, 201, 209, 210, 211, 213,
241, 246, 248, 255, 259
nasilje, 23, 75, 76, 95, 117, 123, 131,
135, 184, 185, 187–191, 193,
195–199, 201–209, 211–213, 215,
219, 228, 229, 235, 242, 246, 248,
249, 251–258

neenakosti

družbene, 187, 189–193, 244, 245
politične, 180
rasne, 152
New Deal, 78, 79, 88, 89, 93, 102, 118,
171, 183, 231, 244, 245
neoliberalizem, 57

O

Obama, Barack, 133, 140
oligarhija, 24, 31, 33
orožje, 40, 76, 90, 122, 180, 187–192,
201, 203, 225, 229, 253–255

P

panika, 77, 85, 88, 93, 174, 217, 220,
233, 241
plutokracija, 17, 22–32, 53, 84, 87, 92,
137, 241, 257
plutokrati, 25, 241
polarizacija, 104, 121, 137, 138, 171,
173, 174, 229, 231, 241, 242,
253–255
populizem, 17, 174
postfordizem, 80, 96
pohlep, 45, 46, 75, 123–126, 203–205,
231
politične stranke, 99, 118, 163–168, 172,
176, 245
pozlačena doba, 27, 60, 75, 78, 83, 89,
91–94, 117, 137, 173, 174, 179, 181,
206, 242, 244
pravice, 31, 37–46, 49–53, 55–64, 70–73,
91, 96, 106, 115, 117, 118, 122, 124,
130, 137, 138, 143, 151, 153–158,
160, 165, 168, 172, 176, 180, 183, 184,
188, 189, 195, 196, 201, 206, 209,
217–220, 228, 229, 231, 232, 236,
245, 248, 249, 255, 258
predsednik, 38, 43, 52, 54, 60, 64, 72–
74, 82, 94, 97, 99, 130–135, 138–142,

156, 157, 158, 163, 168, 170, 201,
216, 218, 245, 247, 248, 250, 256
predstavništvo, 28, 51, 52, 98, 103, 120,
156, 162–164, 166, 176, 178
Projekt 2025, 22, 60, 61, 101, 110, 160,
189, 248, 250
puritanci, 38, 45, 46, 96, 100, 106

R

rasizem, 59, 60, 62, 63, 75, 111, 115,
116, 130, 144, 152, 160, 169, 197,
198, 207, 222, 252
raziskave, 15, 17, 32, 47, 69, 94, 98, 99,
101–103, 107, 111, 123, 126, 144,
152, 179, 188–190, 193, 198, 200,
203, 206, 207, 217, 218, 221, 223,
229, 248, 250, 255
reakcionarne ideje, 59, 60, 65
religiozna desnica, 104, 138, 142, 170,
220, 242, 243, 250, 257, 258
religioznost, 54, 98, 99, 102, 103, 250
Roosevelt, Franklin D., 72, 79, 85, 93,
94, 102, 117, 118, 134, 141, 149, 171,
172, 201, 231, 241, 244, 251
Roosevelt, Elenor, 157
republika, 28, 41, 51
republikanci, 89, 103, 104, 123, 135,
142, 154, 164, 168, 170, 174, 176,
178, 189, 193, 194, 203, 218, 147,
249, 252, 253

S

Sanders, Bernie, 58, 126, 229
socialna omrežja, 143, 144, 159, 174,
226, 229, 246, 259
sodbe vrhovnega sodišča, 107, 108, 136,
137, 139, 140
sodišča, 40, 50, 52–55, 64, 79, 81, 89, 92,
97, 107–109, 130, 134, 136–143, 155,
156, 158, 176, 197, 204, 218, 221,
232, 236, 241, 248, 249, 251, 253

staroselci, 40, 44, 50, 59, 60, 69, 70, 72,
100, 105, 106, 115, 116, 118, 152,
162, 187, 191, 205, 222, 227, 246
strah, 33, 42, 43, 50, 52, 111, 135, 146,
170, 173, 182, 187, 188, 192, 193,
195, 196, 199, 201, 209, 210, 211,
217, 221, 224, 225, 247, 251, 253,
254, 256
strankarski sistem, 173, 175, 180
stranke, 14, 53, 58, 59, 65, 71, 89, 93, 99,
102–108, 118, 120, 137, 145, 149,
154, 156, 158, 163, 164–177, 181,
183, 184, 202, 203, 210, 218, 230,
232, 237, 241, 245, 249, 250
super bogati, 25, 26, 28, 30, 31, 61, 74,
83, 92, 94, 105, 119, 160, 162, 166,
177179, 192, 200, 204, 226, 235,
243–245, 248, 250, 253
suženjstvo, 40, 70, 71, 75–77, 85, 92,
117, 183, 188, 222, 252
svoboda, 22, 26, 31, 37–40, 44, 47,
49, 50, 55, 56, 58, 63, 72, 75, 96,
100, 105, 106, 108, 116–118, 137,
142–144, 149, 163, 165, 183, 220,
227, 228, 230–233, 236237, 242, 248

Š

škandali, 123, 132, 135, 143, 178, 205
škodovanje
filmski industriji, 225, 229
ljudem, 202, 207
mladim, 233

šole, 97, 107–110, 126, 162, 170, 193,
197, 198, 219, 220, 233, 246

T

taborišča, 76, 252, 253, 255
tehnološki razvoj, 91, 115, 128, 241, 258
televizija, 123, 144, 146, 229, 235
temno razsvetljenje, 22, 62–64, 105
teokracija, 17, 101, 107, 250, 251

- Thiel, 32, 64, 252
 tolerantnost, 44, 54
 Trump, 32, 33, 54, 58, 61, 64, 74, 82, 83, 95, 104, 105, 107, 108, 131, 133–144, 146, 154, 157, 159, 169, 170, 183, 191, 195, 200–202, 209, 210, 212–216, 219, 224, 246–248, 245, 250, 252, 254, 255, 257–259
- U
- umetnost, 21, 23, 99, 221, 222, 227, 235
 univerze, 63, 64, 194, 207, 213, 215, 221, 232, 245, 255, 258
 ustava, 23, 33, 37, 38, 39, 41, 46, 49, 51, 53, 54, 70, 96, 97, 109, 115, 117, 120, 129, 130, 133, 134, 136, 138, 141, 155, 163, 165, 171, 209, 213, 216, 242, 249, 260
- V
- varnost, 26, 78, 116, 124, 131, 133, 135, 138, 161, 175, 188, 191, 192, 194, 199, 201, 203, 213, 217, 235, 248
 veselje, 14, 72, 73, 74, 128, 243
 vojna, 22, 27, 45, 47, 50, 55, 57, 60, 69, 72, 75, 76, 78, 79, 83, 85–88, 90, 93, 95, 97, 100, 109, 110, 117, 122, 127–132, 136, 138, 150, 151, 160, 161, 168–171, 175, 189, 191, 193, 194, 197, 199, 202, 210, 213, 221, 222, 224, 231, 237, 243–245, 249–251, 253, 256, 258
 vojska, 69, 110, 131, 133, 141, 188, 189, 192, 193, 203, 210, 213, 214, 224, 237, 248, 256, 257
 volitve, 30–33, 51–53, 62, 64, 70, 81, 99, 104, 111, 128, 133–135, 137, 139, 156, 160, 163, 167, 170, 171, 173, 175, 176, 202, 203, 212, 222, 242, 246–250, 253, 254, 259, 260
- vrednote, 23, 30, 37–39, 46, 49, 51, 54, 60, 63, 75, 97–101, 107, 111, 116, 117, 123, 136, 137, 145, 158, 160, 163, 168, 170, 187, 208, 217, 221, 222, 228, 230, 232, 237, 252, 253, 258
 vrhovno sodišče, 40, 52, 81, 107–109, 130, 132, 136–143, 155, 156, 176, 197, 204, 218, 232, 236, 248, 249
- Z
- zadolženost, 83
 zavarovalnice, 124, 126, 192, 202, 204, 205
 zdravstvo, 120, 124–126, 152, 154
 znanost, 62, 96, 133, 154, 206, 207, 221
 Zuckerberg, Mark, 95, 205
 zvezna administracija, 154, 196, 212, 248, 255, 256
 zvezne ustanove, 32, 211
- Ž
- ženske, 40, 49, 50, 59, 65, 70, 100, 154–160, 162, 169, 180, 192, 197, 206, 214, 218, 219, 223, 225, 233, 252
 železnice, 77, 78, 80, 83, 85, 93
 življenjska doba, 124, 152

plutokracija
 tehnologije
 vojne
 ZDA
 kapitalizem
 revščina
 religija
 rasizem
 svet
 ZDA
 plutokracija
 demokracija
 kapitalizem
 tehnologije
 revščina
 religija
 rasizem
 vojne
 svet
 ZDA
 plutokracija
 demokracija

